

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

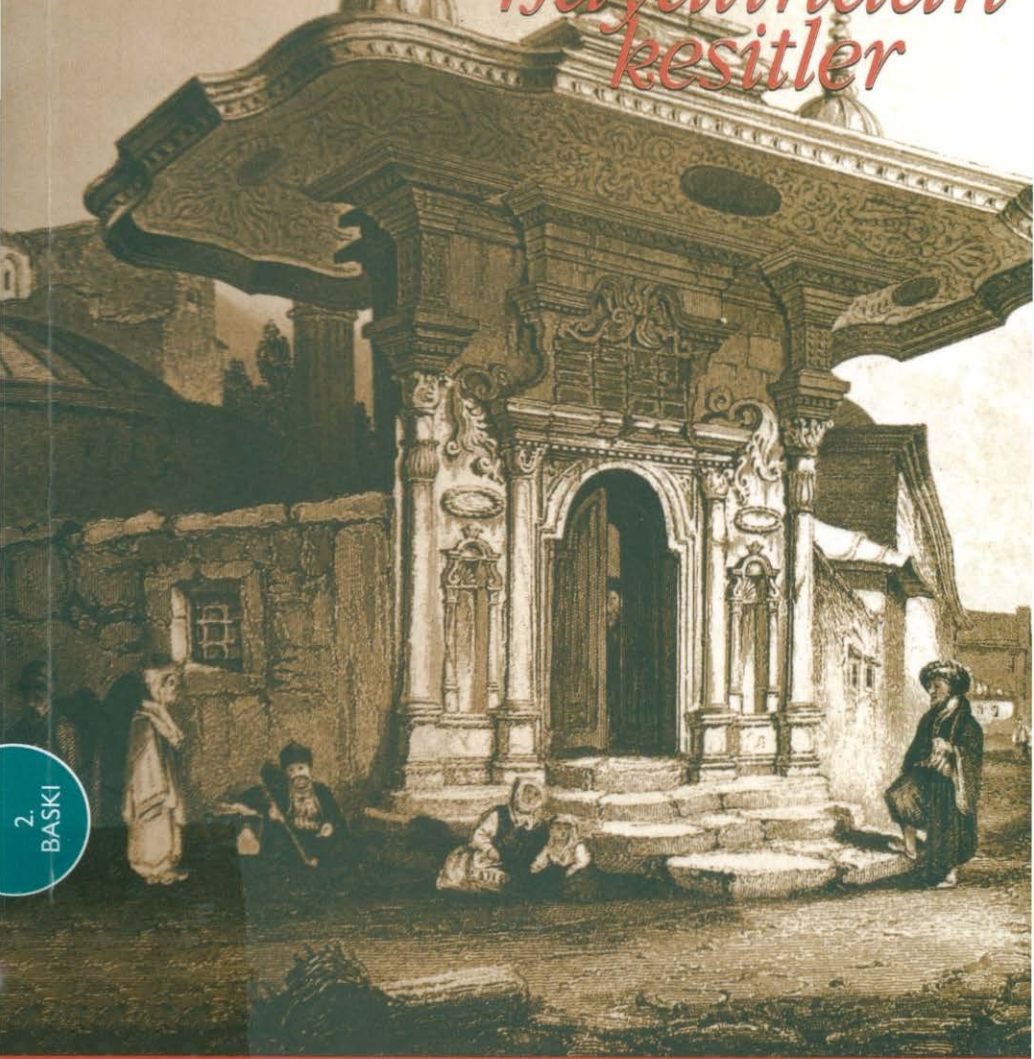
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

EMİN EFENDİ

MENÂKİB-İ KETHÜDÂZÂDE EL-HÂC MEHMED ÂRİF EFENDİ

Osmanlı hayatından kesitler

2.
BASKI

edebiyat

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

insan yayınları

OSMANLI HAYATINDAN KESİTLER

MENÂKİB-I KETHÜDÂZÂDE
EL-HAC MEHMED ÂRİF EFENDİ

insan yayınları : 459
edebiyat : 25

Copyright©**insanyayinlari**

birinci baskı, 2007
ikinci baskı, 2009

yayıncı sertifika no: 12381
isbn 978-975-574-449-0

osmanlı hayatından kesitler
menâkıb-ı kethüdâzâde
el-hac mehmed ârif efendi
emîn efendi

hazırlayanlar
hasan gürkan - hür mahmut yücer

içdüzen
insan

kapak düzeni
harun tan

baskı-cilt
kurtiş matbaacılık
www.kurtis.com.tr

insan yayınları
keresteciler sitesi, mehmet akif cad.
kestane sok. no: 1 merter/istanbul
tel: 0212. 642 74 84 faks: 0212. 554 62 07
www.insanyayinlari.com.tr
insan@insanyayinlari.com.tr

OSMANLI HAYATINDAN KESİTLER

MENÂKİB-I KETHÜDÂZÂDE
EL-HAC MEHMED ÂRİF EFENDİ

EMİN EFENDİ

HAZIRLAYANLAR

HASAN GÜRKAN - HÜR MAHMUT YÜCER

insan yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

KETHÜDÂZÂDE MEHMED ÂRİF EFENDİ

Mehmed Ârif Efendi, 1180/1767 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Babası Mehmed Sadık Efendi, dedesi Yusuf Ağa yoluyla soyu Hoca Sadeddîn Efendi'ye, dolayısıyla Yavuz Sultan Selim'in musâhibi Hasan Can'a dayanmaktadır. İlk tahsilini İstanbul'da gören Ârif Efendi, babası Medîne-i Münevvere kadısı olunca beraberinde gitmiş, dönüşünde (1210/1795) imtihanla müderrislik ruusu almıştır. Ârif Efendi, her biri farklı ilim dallarından olmak üzere devrinin meşhur âlimlerinden çok sayıda icâzet almıştır. 1238/1822'de Halep Mollalığı, 1248/1836'da Bursa Kadılığı görevlerine verilen Kethüdâzâde, daha sonraları İstanbul Pâyesine ve Anadolu Kazas-kerliği Pâyesine yükselmiştir. Ârif Efendi, 5 Rebîülâhîr 1265/28 Şubat 1849'da vefat etmiş ve Beşiktaş'ta Yahya Efendi Dergâhı'na defnedilmiştir.

İçindekiler

Önsöz	21
Kethüdâzâde Mehmed Arif Efendi	
Hayatı, Soyu, Görüşleri, Meşrebi ve Ulemâ İçerisindeki Yeri	25
1- Dedesi ve Soyu	25
2- Babası Mehmed Sadık Efendi	27
3- Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi	28
a) Çocukluğu ve Hocaları	28
b) Resmî Görevleri	30
c) Evliliği, Oğlu ve Kardeşi	31
d) Talebeleri ve İlmî Yönü	32
e) Kethüdâzâde'nin Vefâtı	34
f) Kethüdâzâde'nin Beşiktaş İlmî Grubu İçerisindeki Yeri	35
g) Batı ve Modernizm Karşısında Kethüdâzâde	38
h) Mizaç ve Meşrebi	40
4- Eser ve Eserin Hazırlanışı Hakkında	42
Tevhîd Efendi Merhûmun Yazdığı Terceme-i Hâli	47
MENÂKİB-I KETHÜDÂZÂDE	
EL-HAC MEHMED ÂRİF EFENDİ HAZRETLERİ	49
Şiir Konuşur Gibi Okunmalı	52
Molla Cami Sağ Olsaydı	52
Reml İlmine Sahipti	53
Öngörüler	54
Hizmetçisi Seyyid Ağa	54
Celbiye Yeteneği	55

Cömertliği.....	55
Resmî Görev Anlayışı	56
Rızkımız İstese de Bollaşmadı	57
Hastaya Okumanın Faydası	57
Devlet Hizmetinde	58
Bu Devlet Sayesinde Perverde Olduk.....	58
Mehmed Ali Paşa Hakkında	59
Mekkizâde Âsım Efendi.....	59
İstiğrâk Hali	60
Büyük Zelzele	62
Nakşibendilik ile Bektaşîlik Arasındaki Fark	63
Âsâ	63
Ömer b. Abdülazîz	65
Muâviye Hakkında.....	65
Babası ve Kardeşleri	65
Fenn-i Nücûm ve Kerâmet.....	66
Allah Olan Sefih Olmaz.....	67
Nübüvvet ve Velâyet.....	67
Mü'min Ruhlar	68
Dünyanın Şekli	68
Cimri	69
Üç Söz.....	70
Kerhüdâzâde'nin Hayat Kronolojisi	71
Ölümlere Telkin	71
Niyazi-i Mısıfî.....	73
Hız. Hasan ve Hüseyin	74
Hilâfet	75
Allah'ın Adını Tabiat Koymuşlar	75
Devr-i Zuhâl	76
Hoca Hüsam Efendi.....	76
Tanbûrfî Zeki Âğa	79
Ali Rıza Bey	79
Bektaşî Erenleri.....	80
Eflâtun.....	81
Besim Efendi	81
Rü'yetullah.....	81
Fatiha Çekilince	82
Dîvanlarında Olmayan Bazı Şiirleri Ve Beytleri.....	82
Kasîde der Sitâyîş-i Bekir Paşa	86
Serbest Şiir	88
Bâb-ı Humâyûn Toplantısındaki Sürgünler	88
Ne kadar Evliyâ Geldiyse Hepsıyla Halk Uğraştı	89
Durmaksızın Dönen Çark	89
Latîfe	90
Kitaptan Bakmak Daha İyidir	90
Bade'ye Tütün Denmesi	90
Hükemâ-yı İsrâkiye-Hükemâ-yı Meşşâiyye	91
Hikâye	91

Peygamberi İmtihan.....	91
Hutbe ve Minber.....	92
Medh ve Sitâyişleri Hakkında Bendegân-ı Muhibbândan	
Hüsni Efendi'nin Nazmıdır.....	92
Tâlim Hizmetinin Verilmesi.....	93
Destur Deyip İşemeli.....	94
Neccarzâde Rıza Efendi'nin Mahdumu Sıddık Efendi.....	94
Hikmetli Söz.....	94
Gel Seni Bektâşî Edelim.....	94
Kürre-i Arz Boşlukta Nasıl Duruyor?.....	95
Rumlar ve Ermeniler.....	95
Yeryüzü mü Döner Gök mü?.....	96
Rumlar.....	96
Allah Yoktan Var Etmez.....	98
Şeyh Mahmud Efendi.....	98
Pirenin Kanı.....	99
Rakibi Kendi İnancıyla Susturmalı.....	99
H. Ömer'in (ra.) Tevazuu.....	99
Ömer b. Abdülazîz.....	100
Fahreddin-i Râzî ve Necmeddin-i Kübrâ.....	101
Tefsîr-i Beyzavî.....	102
Suâl Budur.....	102
Cevap Budur.....	103
Abdulahad-i Nûrî Efendi.....	105
Musikî; Ehline Helâl, Ehil Olmayana Haramdır.....	106
Devlete Vefâ.....	107
Dünya Eşyasıyla Daha Yukarı Varılmaz.....	108
Yüklenmek Böyle Olur.....	108
Kadir Gecesi'ni İhyâ.....	109
Ali Behçet Efendi.....	109
İsâ Efendi Tekkesi ve Sultan Mustafa Bey.....	110
İbn Kemâl.....	111
Devşirmeler.....	111
Mimar Sinan Hazretleri.....	116
Kemâl Paşazâde Hazretleri.....	117
İbn Kemâl'in İbn Arabî Hakkındaki Fervâsı.....	117
Eğri Cenki ve Hoca Sadeddin Efendi.....	118
Fıkra.....	120
Hoca Sadeddin Efendi'nin Künyesi.....	120
Zenbilli Ali Efendi.....	120
H. Yûnus.....	122
İmam Halil.....	122
Arnavutların Aslı.....	123
Ölüyü Çabuk Defnetmemeli.....	124
Rahimehullahi Nebbaşı'l-Evvel.....	125
Râbiatu'l-Adeviyye.....	125
H. Yûsuf'a Hediye.....	126
Rumlar.....	126

Hız. Hızır	127
Somuncu Baba	127
Makbul Hac	128
Göz Hakkı	129
Hoca Neş'et Efendi	129
Ziyâret Âdâbı	130
Zâik Efendi	130
Riyâzet Her Yere Uymaz	130
Dinsizi İkna Yolu	131
Kur'ân-ı Kerîm Şiir Değildir	132
Öküz ve Balık Burcu	133
Neccarzâde Rıza Efendi	133
Garip Haller	135
Mecûsîlerin Yiyecekleri	135
En Dayanıklî Eşyalar	135
Dünyanın Aslı Astarı Vardır	137
Hâkânî	138
Bektâşî İbrahim Baba	139
Halife Me'mun ve Yıldız İlmi	141
Fillerin Kini	142
Akıllı Filler	142
Fillerin Zekâsı	143
İbneler	143
Her Kısa Boylu Fitnedir	143
Cezzar Ahmed Paşa	144
Tatar Böreği	144
Esrar	144
Evlât Terbiyesi	145
Câhız	146
Kızılbaş	146
Seren Pehlivan	147
İran Elçisi İle Osmanzâde	147
İran Şahı	148
Nadir Şah	149
Aygır İmam	149
Gerçek Dost	149
İlm-i Simyâ	150
Harama Bakmak	150
Hız. Süleyman'dan Bir Kıssa	151
Fârâbî	151
İyi Niyetin Böylesi	152
Sultan III. Mustafa ve Bostancıbaşı	153
Hız. Mûsâ ve Çoban	153
Nemçeli	154
Efendim Soyunacağım	155
Yeniçeriler	155
İçki Hakkında Âyet	156
Katerina Tarihi'nden	156
Eski Zağralılar	157

Kâtip	157
Rüşvet	158
Titiz Bir Kişi	158
Câhil Softa.....	159
Asr-ı Cehâlet.....	159
En Güzel Çözüm	159
Zelzele.....	159
Moravî Ahmed Baba.....	160
Keçecizâde İzzet Molla	160
Kâtip Çelebi	161
IV. Sultan Murad	161
Behlül Dâna.....	161
Kaside-yi Tantaraniyye.....	162
Hacc Adabı.....	163
İlm-i Simyâ ve Arap	163
Gitti Gider.....	164
Yıldız İlmi.....	164
Kuyruklu Yıldız.....	165
Dünyanın Yanması	165
Osman Baba	165
Sefer Celânî.....	166
Pezevenk Nedir.....	166
Reis Efendi	167
Molla Hamdi Efendi.....	167
Karakadı.....	168
Nusret Efendi.....	168
Moskof Salih Efendi	169
İshak Efendi ve Dede Efendi.....	169
Hz. İdrîs (a.s.).....	170
Âşık Ömer ile Gevherî.....	170
Şeyh Bekir Efendi	170
Sâkıp Efendi	171
Bir Acayip Namaz.....	172
İmam Halil	172
Kânî Efendi	172
Kethüdâzâde'nin Farsçası	173
Mücerred	173
Peygamber Efendimizin Vasiyyeti.....	174
Burçlar	174
Saray'ın Kusuru	175
Fatih'in Liyâkati.....	175
Cezayir Müftüsü.....	176
Hakkı Efendi.....	176
Tevhîd Efendi	177
Sakal-ı Şerif	177
Rumların Tahribatı	178
Gece Nasıl Yatmalı.....	178
Halebî	179
Kötülükle İyilik.....	179

Aşk'a Çalış	180
Terzi Mehmed	181
Şeyh San'ân	181
Sâlik	183
Mahşer Yeri	183
Bakara 277. Âyetin Tefsîri	173
Aşk, Aşk, Aşk	184
Aşk'ın Dereceleri	185
Âşık ile Maşuk	185
IV. Sultan Murad Han	185
Nef'î	186
Seyyid Vehbi ve Sultan Ahmed Çeşmesi	187
Nef'î	188
Kadı İle Laz	189
Asıl Hünler Onları da Bilmektir	189
Ana Hakkı	189
Tedavi	190
Kolomb	190
Câbî	191
Kavuklar	192
Hikâye	192
Alemdar Mustafa Paşa ve Köse Kâhyası	192
Ebû Müslim Horasanî	193
Hiz. Ali Efendimizin Dinî Gayreti	193
Şems-i Tebrizî	193
Ragıp Paşa	193
Tetimme	195
Gönül Dost İster	195
Enverî Kasidesi	196
Nasıl Gâvur Olunur	196
Nasreddîn Hoca	197
Hiz. Ali	197
Bildiğinle Amel	197
Hiz. Ali'nin Doğumu	198
Hiz. Ali'nin Doğumunda Yıkanması	198
Hazret-i Ali Efendimize "Kerremallahu veche" denmesi	199
Meczuplar	199
İnsan İki Yerinden Üşür	199
Hikâye	199
Liyâkat ve Söz Dinlemek	200
Rusların Hilesi	200
Gemilerimiz Batıyor	200
Hârûn Reşid'in Zevcesinin Rüyası	201
Vaiz	202
Yemekten Sonra	202
Kediler	202
Hamamda Su İçmek	202
Araba Dolusu Şeyh	203

İyiki Derviş İstemediler	203
Derviş Yûnus	203
Haşmet Efendi	203
Hurşîd.....	204
Bende-i Eksikli Kulun Mustafa	204
Dondurma.....	204
Hoca Nasreddîn	205
Molla Cami.....	205
Sultan Baba'nın Kerâmeti	206
Şeyh Niyazi Efendi	206
Kapalı Yoğurt Çanağı.....	207
Göz Değmesi.....	207
Ev Nasıl Olmalı.....	207
Hz. Ali Efendimizin Namazı.....	207
Mevlevîlerin Sema'ı.....	208
Tükrük Şifadır.....	208
Hikâye	208
On Bin Beyit Ezberindeydi	208
Bakî Divanı	209
Yunanca Kitapların Tercümesi.....	209
Mahbûb	210
Rızık Mukadderdir.....	210
Yedekçi Çocuk.....	211
Latîfe.....	211
Vankulu Lügatı.....	211
Süleyman Han'ın Vasiyeti	212
Câhil Kadı.....	212
Bedevî	213
Ali Dostu Bir Can.....	213
Karantina	214
Dehrî.....	214
Müderreslik İmtihanı	215
Tarîk-i Aşk, Tarîk-i Zühhd	215
İlm-i Mûsikî	215
Hamam	216
Zelzele	216
Ümmet-i Muhammed'in Hali	216
Hz. Ali Efendimizin Zamanı.....	217
Güzel İsimler.....	217
Meşrebin Çokluğu.....	217
Haça, Puta Sövmeyiniz	218
Pirinç Tüccarı.....	218
Frenklerin İlerlemesi	219
İngiliz Selim	219
Beş Levha.....	220
Ali Nerededir ?.....	220
Gülistan	221
İyi Ahlâk	221

Cumartesi.....	221
Vaize Verilen Not	221
Hûriler	222
Oruç Borcu	222
Hız. Ali Efendimizin Üstünlüğü.....	222
Hazret-i İmam Zeynelâbidîn.....	223
İmam-ı Gazâlî.....	223
Sözü Uzatmak Fesâhâttır	224
Ruhlar Âleminde Herkese İşi Gösterilmiştir.....	225
Hayvaniyet.....	226
Müstakimzâde Süleyman Efendi.....	226
Karabıçak Meyhânesi	227
Sırmakeş Ârif.....	228
Fasletmek	228
Okçuzâde	229
Sultan Selim	229
Kabiliyetli Çocuk.....	229
Alık Molla.....	230
Necmeddîn-i Kübrâ.....	230
Fesleğen	231
Yılan Kuşu.....	231
Kısım Kâtibi	232
Kemâlpasazâde Tefsiri	232
İşbilir Kâhya.....	232
Şive Farkları	233
Hilmi Efendi	234
Alyanak Ali Efendi	234
Dede İsmail Efendi	234
Recai Efendi.....	235
Ferruh İsmail Efendi.....	236
Karayel.....	236
Kazanlı Âlim	237
Kazaklar	237
Şâh-ı Nakşibend (ks.) Hazretleri	237
Hamdi Bey	238
Nevruz	238
Köpeğin Hissi.....	238
Dihyetü'l Kelbî ve İçkinin Haram Oluşu.....	239
Peygamber Sevgisi	239
Halet Efendi'nin Uşağı	239
Ahmed Baba.....	240
Nimetullah Efendi.....	241
Birgivi Efendi	241
Frenklerin İçinde.....	241
Aşk-ı Mecâzî ve Aşk-ı Hakîkî.....	241
Kabe Kavseyn-i ev Ednâ	242
Mevlevîlerin El Öpmesi	242
Arslan Koyundan Korkar.....	242

Adâlet Nasıl Yerleşir?	243
Eski Düşman Dost Olur mu ?	243
Karpuz Çekirdeği	243
Pireler ve Kehleler	243
Pireler	244
Hayvanların da İdrâki Var	244
Arslan.....	244
Mevlevîlerin Çalgısı.....	244
İzhar.....	244
Ağaç Dikmek.....	245
İlginç İsimler	245
Hoca Efendimizden İşitip Yazdığımız Bazı Muammalardır	247
On İki İmam	249
Abdulganî Nablûsî Hazretleri	252
İlim	252
Sâdık Baba.....	253
Lodos.....	253
Münif Efendi.....	253
Hz. Ömer	255
Hz. Ali'nin Peygamber Efendimize İtaatı.....	256
Evliyânın Nazarı Bakırı Altın Eder.....	258
Genç Kız	259
Tepedelenli Ali Paşa.....	259
Elif'in Boyu.....	260
Kumar	260
Dilenci	261
Arapların Konuşması	261
Ölüm Esnasında Allah Demeli	261
Fenerin Fitili.....	262
Evliyâ Kitapları	262
Şeyh Kadri Efendi	263
Başka Milletlere Benzemek.....	263
Padişah Çobandır	265
Hocaefendi Hakkında	265
Sıddık Efendi'nin Kerâmeti.....	265
Şeytan	266
Beyt.....	266
Nâsireddin Tûsî.....	266
Ferruh İsmail Efendi.....	268
Gözlemeci.....	269
Hikâye	269
Cihan Ehli Cihana Gerekir	269
Huzur Dersleri	270
Hırsız Kıyafeti	270
Tercüme-i Hâl Kitabı	271
Tertîb-i Suver-i Kur'âniyye Li Nazın-ı Câmiu'n-Nezâir	271

Aded-i Âyât-i Kur'âniyye	273
Tevbenâme-i Şeyh Vehbî Terkiib-i bend, Nazîre-i Veysî ez Mecmûa-i Müstakimzâde.....	274
Nemçe Savaşında Esir Olan Türk Çocuğu	278
Keyifler İyi mi?.....	279
Behlül Dâna'nın Cennet Köşkü.....	279
Şiir	
IV. Sultan Mehmed Han'ın Güftesidir.....	279
Osmanlıların İlk Zamanlarıyla Kıyaslama	280
İlk Müslümanlarla Bizler	281
Hikmetli Kitaplar	282
Hristiyan Şeyhülslâm.....	282
Kur'an-ı Kerim'e Hareke	283
Köpek Arabası.....	283
Bir Risâle.....	284
Risâle Budur.....	285
Çingiraklı Baba.....	285
Seyyid Ağa.....	285
Seyyah Bir Can.....	286
Şeyhülslâm Arif Hikmet Bey.....	286
İran Heykelleri	286
Sofu	287
Yahudi Sarraf	287
Üsküdar Âhireti Hatırlatır	287
Hâfız'ın Divanı.....	287
Kethüdâzâde'den Ders Alanlar	288
Câhil Kavgası	290
Hâfız Divânına Göre Şarap İçmek	290
Esmâ binti Ebû Bekir.....	290
Galat-ı Meşhur	291
Çocuk Lalası Müttakî Olmalıdır	291
Hikmet Üç Nevidir.....	292
Mustafa Paşa Tekkesi Şeyhler Üzerine Nahîfî'nin Güftesi.....	292
Râha'l-atyabâni bakâ'l-artabâni.....	294
Hâşim Baba Divanı.....	294
Beyân-ı Hakîktü'l-Cevâmi	295
Hakîm-i Arab	298
Mevlânâ Ney ve Kudüm Çaldırıyor	298
Çilingir ya da Fettâh.....	298
Erenler Kimlerdir	299
Bir Gelişte	299
Sâdî Tekkesi'ne Derviş Ettirin	299
Arnavutlar.....	299
Tasavvuf	300
Vahdet-i Vücûd	300
Pire	300
Şaşının Kahve Koyması.....	300
Hikâye	301

Orucun Başlama Vakti.....	301
Putperestlik İki Türldür.....	301
Konuşma Usûl ve Âdâbı.....	302
İnâbe.....	302
Hadîkatü's-Suedâ.....	303
Selmân-ı Fârisî.....	303
Nahiv ilmi.....	305
Ebced Hesabı.....	306
Allahu Tealâ'nın Kudreti.....	307
Farsça.....	308
Hız. Üzeyr ve Tevrat.....	309
Hüsrev Paşa.....	309
Konuşma ve Yazma Usûlü.....	310
Vaiz.....	310
Kanûnî ve Oğlu Sultan Mustafa.....	311
Hoca Efendimizin Hiddetlenmeleri.....	314
Rasûlullah'ın (s.a.s.) Anne ve Babalarının İmanı.....	315
Putperestliğin Sebepleri.....	316
Eşek.....	316
Eflâtun Salatası.....	316
Timur ile Yıldırım.....	317
Ermeni Papazı ve Cennet.....	318
Bıyıklar.....	318
Elvan Efendi.....	318
Şifa.....	319
Ekip Biçmek.....	320
Atîke.....	320
İbn Sînâ.....	320
Hoca Efendimizin Tahsili.....	321
İmru'l-Kays.....	321
Ubeydullah-i Ahrâr.....	322
Evlat Sevgisi.....	323
Şapkayı Tahkîr Etmek.....	323
Tebrizli Hamamcı.....	324
Gelênbevî Hoca.....	325
Şemsî Efendi ve Ârif Efendi.....	325
Temiz Teyze.....	326
Kel İbrâhîm Çavuş.....	326
Mevlevî Hüseyin Dede.....	326
Sarhoş.....	327
Ârif Efendi.....	327
Kâbe'nin İçindeki Putlar.....	328
Sıcaklar ve Soğuklar.....	328
Tüccarın Oğlu.....	329
Pertev Paşa.....	329
Melek.....	330
Hayvan Sevgisi.....	330

Pertev Paşa	330
Tiryakinin Kahvesi	331
Mahkeme-i Şer'iyye.....	331
Elif ve Hemze.....	332
Padişahın Tefsir Dersleri	332
Kapıcıbaşı.....	333
Aşûre Günü Tertib Olunan Matem Cemiyetleri	333
Dünya Yuvarlak mıdır ?	334
Acem Mezhebi "Şia"	334
Mehdî ve Deccâl	335
Can ve Evi.....	335
Hazret-i Mûsâ	335
Yıldızların Yaratılış Sebebi.....	336
Sebeblere Sarılmak	336
Osmanlılardaki Hristiyanlar	337
İngiliz Yardımları.....	338
Haleb Zelzelesi.....	338
Hız. İsa'nın İninesi	339
Yavuz Sultan Selim.....	339
Kamış	339
Cezzâr Ahmed Paşa	340
Rusların Rumları Tahriki	340
Neccârzâde Rızâ Efendi.....	341
Bahariye Mevlevihânesinde	341
Şeyhülislâm Molla Beyefendi.....	341
Bostan Gülistan	342
Evliyâullah İki Kısımdır	342
Hız. Havva'nın Sadıcı.....	343
Bayram Namazlarında Biat Almak	343
Meczûb	344
Selmân-ı Fârisî (r. a.)'nin Vefâtı	344
İmam-ı Azâm Ve Öğrencileri.....	345
Âlime Verilen Değer	346
Şairler	346
Tarihi Çeşme-i Bâb-ı Hümayûn Bi İnşâd-ı Seyyid Vehbî	347
Nahv: Gayr-i Munsarifler	351
Müşir Kemâl Paşa.....	352
Ahmed Baba Efendi.....	353
Köylü	353
Hikâye	353
Ez Mecmû'a-i Mustakîmzâde.....	354
Peder-i Âcizanemin Terceme-i Hâli	357
Mehmed Ali Paşa.....	361
Hazret-i Mevlânâ	362
Aksırmak.....	363
Oturmak	364
Tahir Paşa.....	364

Hac Yolu	365
Yavuz'a Hizmetin Verilmesi	366
Lisan Öğrenmek.....	366
Harf-i Müdğam Beyanı.....	367
Adak	368
Hız. Mevlânâ'dan.....	368
Bozuk Ağız	368
Para.....	370
Rûhi-i Bağdâdî Ez Terkîb-i Bend O	371
Fevâtihi-i Hüseyin	371
Hoca Efendimizin Bekâ Evine Göç Ettiklerine Muharrir-i	
Fakîrin Tarih-i Âcizânesidir.....	372
Şuerâdan Ahmed Muhtar Hamdi Efendi.....	373
Seyyid Efendi'nin Kerîmesine Tarih-i Velâdet.....	373
Fetevâ-yı Nu'mân Efendi İçin Hamdi Efendi'nin Tarihi	374
Gazel-i Hamdi Efendi.....	375
Numan Efendi İçin Tarih	375
Üstadların Gazaline Hamdi Efendi'nin Takrîzi	376
Üstad Hikmet Palabıyık Mehmed Efendi'nin	
Hânesinin Binasına Tarih.....	376
Mehmed Bey'in Hâcegândan Olduğuna Tarih	376
Kızanlıkta Âyân Mustafa Ağa'nın Konağının Binasına Tarih	377
Nef'î'nin Sözleri	378
İstanbul ile Frenkler arasındaki Fark	379
Ali Kuşçu.....	379
Buzdan Daha Soğuk İki Şey	379
Hendese'nin Lüzumu	380
Allah İsmi'nin Karşılığı.....	380
Kürre-i Arz'ın Hareketi	381
Güfte-i Çelebi Sultan Mehmed Hân ibn-i Yıldırım Beyazid Hân.	381
Mustakimzâde'nin Tarihi	382
Kırklar	383
Hoca Neş'et Efendi Hazretleri.....	383
Alâka.....	384
Hoca Efendimizindir	383
Kemâlpâşazâde Hazretlerinin Bazı Eş'ârı	383
Kâtiplik.....	384
Hâlet Efendi'nin Kabri	385
Menâkıb-ı Murtazavî'den Bir Hikâye	385
Tebâyi-i Burûc	389
Birgivi	392
Mehmed Celâl Efendi.....	392
Fatih Cami	392
Selâmî Alî Efendi.....	393
Samanyolu.....	394
Acelecilik.....	394
Yûşâ Aleyhisselâm	395
Bösnalı Sâbit Alî Efendi	396

Hoca Efendinin Yaşlılığı	397
Hoca Eefendinin Ders Gördüğü Hocalar.....	397
Ebced Hesabı	397
Şâhidî	398
Hatt-ı Şecerî	398
Hikâye	399
Şîrâzî ve Mahbûbe	399
Hoca Eefendimizle Tenezzüh.....	399
Hoca Efendimizin Te'lifâtı.....	400
Yahûdilere Şefkat.....	400
Erbaîn	401
Tevârih	401
Peygamber (s.a.s.) Efendimizin Tenbihi	403
Münâsebet-siz İşlerimiz	403
Cüneyd-i Bağdâdî.....	403
Arılar Nasıl Bal Yaparlar?.....	403
İlm-i Teşrîh ve İlm-i Heyet.....	406
Tırnak Keskme	407
Azîz Efendi Nazmı.....	408
Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye-i İslâmiyye.....	408
Sufiyyenin Zikir ve Tevhîd Deverânı Esnasında Harekât ve yönelişleri Hakkındadır	409
Ca'fer-i Tayyâr.....	410
Sürûrî Efendi.....	412
Müverrih İsmet Bey.....	412
Süleymâniye Câmî-i Şerifinin Makberesi.....	412
Kitap Yazmak	413
Sarı Kadı Mehmed Efendi	413
Hacı Şa'bân-ı Velî	413
Sünbülzâde Mehmed Vehbî Efendi	414
Mehmed Şâhî Efendi	414
Müstakîmzâde Süleymân Efendi.....	414
Ahlâk-ı Zemîme	415
Süleymân Nahîfî Efendi.....	415
Mehmed Vahyî Efendi	416
İrtihalleri.....	416
İmâm Zeyne'l-Âbidîn radiyallâhu anı Efendimizindir.....	417
Hoca-i Ahrâr Ubeydullâh Semerkândî	418
Fatiha Sûresi'nin Sırrı	418
Cehl-i Mürekkeb	419
Ne Türlü Yemek Yemeli.....	419
Kelâm-ı Hazret-i Âlî	419
Selimiye Dergâhı	420
Çorumlu Hoca Osmân Efendi	421
Selîm Sırrî Efendi	421
Arzuhâl	421
Devlet-i Âliyye-i Mahmûdiye.....	423
Hikâye	423

İ'lân-ı Âcizî -Tashiî	424
Hoca Efendinin Kerâmetleri ve Vefâtları	424
Neccârzâde el-Hâcc Şeyh Mustafâ Rızâeddîn Efendi	425
Şeyh el-Hâcc Sıddîk Efendi	425
Yağmur Duası Rubâîsî	426
Çârde-Ma'sum	426
Hikâye	427
Vişne Efendi	427
Kâtib Çelebi	428
Mecmû'a-i Müstakimzâde'den Alınınıştır	429
Dergâhnâme	429
Tekkeler	440
İşbu Silsilenameler Müstakimzâde Mecmu'ası'ndan Kayd ve	
İstinsah Olnmuştur	443
Hoca Neş'et Efendi Kaddesallâhu Sirrahu'l-azîz Hazretlerinin	
Bazı Menâkıbıyla Beraber Tercüme-i Halidir	
Kendi Talebelerinden Merhûm Pertev Efendi'nin Yazmasıdır	445
Mütercim-i Fakir Pertev-i Pür Taksir	447
Hoca Neş'et Efendi'nin Tercüme-i Hâline Zeyl-i Âcizânemdir	452
Yalancı Peygamber	455
Muhaliî Öğrenci	455
İlâhî Aşk	456
Deryâ-yı Ma'nevîyye	456
İndeks	457

ÖNSÖZ

bu esere, ilk defa doktora çalışmasını sürdürdüğüm günlerde Millet Kütüphanesi'nde rastlamıştım. Eserde bol miktarda tekkeler ve dergâhlarla ilgili anekdotlar bulunmaktaydı ve benim için öncelik arz eden bir kitaptı. Daha sonra gördüm ki sadece tekke ve dergâhlarla ilgili bilgi ihtivâ etmiyor, aynı zamanda Osmanlı'nın son yüzyılında toplumun dînî-tasavvufî hayatını irdeliyor, bazen ironi yaparak eksiklikleri vurguluyor, bazen de devletin ilk dönemleriyle karşılaştırarak özendirme yapıyordu.

Eser hakkında İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan¹ Ekmeleddin İhsanoğlu'na² kadar birçok çalışma yapılmıştı. Uzunçarşılı'nın çalışması Kethüdâzâde'nin ailesi, soyu ve meşrebi hakkındaydı. İhsanoğlu'nun makalesinde ise, genelde XIX. yüzyıl ilmî cemiyetleri, özelde Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi ve bu grup içerisinde Kethüdâzâde'nin yeri inceleniyordu.

Tarih araştırmacısı Dursun Gürlek ise, tettebbuâtı “*Mısır Çarşısı*” gibi olan Kethüdâzâde'nin ilmî yönüne vurgu yapmak üzere,

¹ H. Uzunçarşılı, “Nizâm-ı Cedid Ricâlinden Vâlide Sultan Kethüdası Meşhur Yûsuf Ağa ve Kethüdâzâde Ârif Efendi”, *Belleten*, Temmuz 1956, Sayı. 79, c. XX.

² E. İhsanoğlu, “XIX. Asrın Başlarında Tanzîmat Öncesi Kültür ve Eğitim Hayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi Olarak Bilinen Ulemâ Gurubunun Buradaki Yeri”, *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri: I. Millî Türk Bilim Tarihi Sempozyumu* (3-5 Nisan 1987), s. 43-47.

Ayaklı Kütüphâneler isimli eserinde, ona bir bölüm ayırmıştı.³ Yine eserde geçen ve tarihî değeri olan bazı metinler de incelemeye konu olmuştu. Yayınlanan metinlerden birisi olan *Dergâhnâme*⁴, İstanbul tekkeleri için birinci derece kaynak niteliğindeydi ve bu saha araştırmacılarının başvuru kaynağıydı.

Menâkıbnâme içerisinde geçen anekdotlar, çeşitli devlet adamlarına ait hazırcevaplar ve Bektâşî fıkraları, çeşitli edebî dergi veya yayınlarda kaynak göstermeden nakledilmişti. Bütün bunlara rağmen yine de *Menâkıbnâme* içerisinde, yayınlanabilecek, üzerinde çalışına yapılabilecek birçok metin vardı. Meselâ çeşitli tarih beyitleri, yeniçeri ordusu ile birlikte yasaklanan Bektâşîlerin genel durumu, sürgüne gönderilmeleri, devrin tasavvuf hareketleri, İstanbul dergâhları ve özellikle Beşiktaş Neccârzâde Tekkesi hakkında değerli bilgiler ihtivâ ediyordu.⁵

Menâkıbnâme-i Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi, Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi'nin öğrencilerinden Emîn Efendi tarafından kaleme alınmıştı. Emîn Efendi, özde hocasının hayatını ve hayat anlayışını yansıtmak amacıyla eserini yazmıştı. Fakat hocası Ârif Efendi, *Tâci'ü't-Tevârih* yazarı Hoca Sadeddîn Efendi'nin neslindendi ve medrese kökenliydi. Aynı zamanda bir süre çeşitli şehirlerde kadılık ve niyâbet görevlerinde bulunmuş; ömrünün çoğunu Beşiktaş'ta talebe okutmakla, tekke şeyhleri ve dervişlerle sohbetle geçirmişti.

³ Dursun Gürlek, *Ayaklı Kütüphâneler*, İstanbul 2003, ss. 39-55.

⁴ *Dergâhnâme*, ilk defa Mü'minzâde Ahmed Hasib Efendi tarafından I. Mahmud döneminde (1108/1696-1168/1754) kaleme alınmıştır. Müstakimzâde Süleyman Efendi (ö.1202/1788) bu metne kendi dönemine kadar yapılan dergâhları da ekleyerek eserine almış (bkz. Müstakimzâde, *Sâbit Dîvânı*, İst. Üniv. Ktp., TY, 479), Emîn Efendi de oradan *Menâkıbnâme-i Kethüdâzâde*'nin sonuna kaydetmiştir. *Dergâhnâme* hakkındaki bir inceleme için bkz. Günay Kut-Turgut Kut, "İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergâh-nâme", *Varia Turcica*, IX, Türkischhe Miszellen, ss.213-236.

⁵ *Menâkıb*'ın iki ayrı baskısı vardır: *Menâkıb-ı Kethüdâzâde el-Hâc Mehmed Ârif Efendi* Hazretleri (İstanbul 1294/1877) 158+2+10 s. Son on sahifesi Hoca Neş'et Efendi'nin hal tercemesidir. (İstanbul 1305/1888) 345+4 sh. Çalışmamızda kullandığımız bu baskının sonunda ayrıca *Dergâhnâme*, Müstakimzâde'den istinsah edilen *Silsilenâme ve Hoca Neş'et Efendi*'nin hal tercemesi bulunmaktadır.

Ârif Efendi, Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyyesi'nin aslî üyelerinden birisiydi. Melâmî meşrep yapıya, hâkimâne meşrebe sahip olduğu anlaşılıyordu. Devrinin tarîkat ricâli ile yakın ilişkiler sürdürmüştü. Tekkeler ve tasavvufî eserlerle de çok ilgiliydi. Bek-tâşîliğin kaldırılmasıyla birlikte diğer cemiyet üyeleri çeşitli bölgelere sürülürken, o, medrese kökenli olması sayesinde bundan kurtulmuştu.

Bütün bunlar, bizim için eserin yayına hazırlanmasını gerekli kılacak sebeplerdendi. Yayın esnasında da diline müdahale etmemiz gerekiyordu. Genelde *Menâkıbnâme*'nin dili anlaşılır ve sâ-deydi. Ancak bazen ağır terkiplere ve deyimlere rastlanmaktaydı. Bu durumda orta bir yolu tutmak, kısmî müdahalelerle Lâtinize etmek en mantıklı usûl olarak görünüyordu. Biz de öyle yaptık.

Menâkıbnâme içerisindeki bölümler "*Hikâye*" başlığı altında birbirinde ayrılmıştı. Okuyucuya kolaylık sağlamak için her hikâyenin muhteviyâtına uygun başlıklar yerleştirdik.

Çalışma yayınevine verme aşamasına geldiği günlerde Dursun Gürlek Bey'de eserin başka bir nüshasının bulunduğunu öğrendik. Kendilerine müracaat ettiğimizde bizi kırmadılar, istif ademize sundular. Bu nüshanın başına müellifi meçhûl bir zât tarafından iki adet fihrist eklenmiş, konu başlığı olarak çevirim yazıda uyguladığımız usûle uygun başlıklar seçilmişti. Yine sayfa kenarlarına şahıs ve yer adlarıyla ilgili küçük şerhler düşüldüğü, son kısma da el yazısıyla dört adet hikâye eklendiği görülmekteydi. Bütün bu ilâveleri de almanın yararlı olacağını düşündük. Bu kısımların diğerlerinden ayrılabilmesi için köşeli parantez kullandık.

Arapça şiirlerin tercümesinde yardımcı olan Şileli İsmail Kara'ya, Farsça şiirlerde yardımcı olan Abdulvâhid Han'a, eserin tas-hihinde yardımcı olan meslektaşım Hüseyin Seyhan'a ve derin edebiyatçı Abdullah Güngör'e şükranlarımızı arz ederiz. Yine son anda değerli eleştirilerde bulunan, elindeki nüshayı istifademize sunan Dursun Gürlek Bey'e de teşekkürü bir borç biliriz.

Dr. H. Mahmut YÜCER

KETHÜDÂZÂDE MEHMED ÂRİF EFENDİ

HAYATI, SOYU, GÖRÜŞLERİ, MEŞREBİ VE

ULEMÂ İÇERİSİNDEKİ YERİ

1-Dedesı ve Soyu

Mehmed Ârif Efendi'nin aslı Girit'in Kandiye bölgesindendir. Büyük dedesinin adı İsmail, dedesinin adı Yûsuf, babasının adı Mehmed Sâdık'tır. Büyük dedesi fakir bir çiftçi olup Yûsuf, Ömer, Ahmed ve Mustafa adında dört oğlu bulunmaktadır. En büyük oğlu Yûsuf'u yedi-sekiz yaşlarında iken Girit Yeniçeri Ağası Süleyman Paşa'ya manevî evlât olarak vermiştir.

Süleyman Ağa, Yûsuf'u kendi evlâdı gibi ihtimamla yetiştirmiş; sonradan Yeniçeri Ağası olup Mühürdar, Vezirlikle Sadaret Kaymakamlığı'na tayin edilince, evvela kendisine hazinedâr, sonra da kethüdâ yapmıştır.

Yûsuf Ağa, babalığı Süleyman Paşa'nın Kandiye (Girit Vilâyeti'nin merkezi) Valiliğine tayininde onunla beraber gitmiş, paşanın işlerini takip etmek üzere İstanbul'a gelirken beraberinde kardeşi Ömer'i de getirmiş, bir daha Kandiye'ye dönmemiştir. Bir ara Gelibolu Baruthânesi Nazırlığı, müteakiben Matbah-ı Âmire Emîni olmuş; bu vazife üzerinde iken I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan'a kethüdâ tayin edilmiştir.

Yûsuf Ağa, 1201/1786'da Esma Sultan Kethüdalığı üzerinde kalmak üzere, Darphâne Emîni olmuştur.⁶ I. Abdülhamid 1203/1789 yılında vefât edip III. Selim hükümdar olduktan sonra da Yûsuf Ağa'nın vazifesi devam etmiş, padişahın teveccüh ve itimadı artmış, devlet işlerinde mütalaası sorulur hale gelmiştir.

Nizâm-ı Cedîd Ordusu'nun kurulmasında Çapanoğlu Süleyman Bey ve Konya Valisi Kadı Abdurrahman Paşa ile birlikte hareket ederek büyük emek veren Yûsuf Paşa, Valide Sultan'ın vefâtı üzerine 1221/1806'da hacca gitmiştir. Bu arada İstanbul'da Nizâm-ı Cedîd muhalifleri güçlenmiş, istikrar kaçmış, Kabakçı İsyanı meydana gelmişti. Kellesi istenen yenilikçiler arasında Yûsuf Ağa da bulunmaktadır. Ancak o günlerde İstanbul'da bulunmayan Yûsuf Ağa'nın malları müsadere edilerek önce Bursa'ya sürgün edilmiş, daha sonra isyancıların Padişah IV. Mustafa'yı sıkıştırmaları üzerine Bursa'da boğdurularak kesik başı İstanbul'a getirilmiştir (17 Rebîulevvel 1222/25 Haziran 1807).

Yûsuf Ağa'nın katledilmesiyle müderris olan oğullarının ruusları ellerinden alınarak müderrislikten çıkarılmışlar ise de, Alemdar Mustafa Paşa'nın sadâretini müteakiben rütbeleri tekrar iade edilmiştir.

Çeşitli kaynaklarda Yûsuf Ağa'nın zekî, akıllı, ağırbaşlı, zengin ve aynı zamanda yetim, dul ve fakirlere iyiliği olan, düşkünlere yardım eden hayır sahibi bir zat olduğu; latîfeyî, mizahı sevdiği rivayet edilmektedir. Yine birçok tekkenin yaptırılmasına yardım ettiği, imaret ve evkaftan yiyecek ve vazife tayin ettiği anlaşılmaktadır.⁷

Yûsuf Ağa, Darphâne Emîni ve Valide Sultan Kethüdâsı bulunduğu sırada Konya'da bugün ismine mensup meşhur kütüphanesini tesis ederek 25 Cemâziyelâhir 1209/17 Ocak 1795 tarihli iki, 15 Şevval 1212/2 Nisan 1798 tarihli olarak üç vakfiye tertip ettirmiştir. Bundan başka doğum yeri olan Hanya Sancağı'nın Selina

⁶ Bu tarihte Osmanlı Devleti'ne karşı Rusya ve müttefiki olan Avusturya harp ilan etmekte olduklarından memlekette altın ihtikârı başlamış, Yûsuf Ağa'nın arzıyla 1202/1787 tarihinde her biri beş kuruşa geçmek üzere fındık altını kesilmiş ve diğer paralar da ayarlanarak, saklanmış olan altınlar piyasaya çıkarılmıştır. İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Cedid Ricâlerinden Valide Sultan Kethüdâsı Meşhur Yûsuf Ağa ve Kethüdâzâde Ârif Efendi", *Belleten*, Temmuz 1956, sy. 79, c. XX, ss. 486.

⁷ Bu kaynaklar için bkz. Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. 493, dipnot. 26-28

Nahiyesi'ne bağlı İşbaniko Köyü'nde cami ve mektebi, Hanya Kasabası'nda çeşmesi, Beykoz'un Dereseki tarafında Karakulak Suyu denilen bölgede çeşmesi bulunmaktadır.

Yûsuf Ağa'nın Mehmed Sâdık, Mehmed Şefîk, Mustafa Sâdık ve Mehmed Münîr isimlerinde dört oğlu ile Zeliha isminde bir kızı olduğunu bilmekteyiz. Oğullarının hepsi ilmiye sınıfına mensuptur. Hakkında menâkıbnâme yazılan Mehmed Sâdık Efendi ise Rumeli Kazaskerliği'ne kadar yükselmiştir.

2- Babası Mehmed Sâdık Efendi

Yûsuf Ağa'nın büyük oğlu olup Kethüdâzâde unvanıyla meşhur olmuştur. Mehmed Sadık Efendi'nin 1160/1747 tarihlerinde doğduğu tahmin edilmektedir.⁸ Medrese tahsili görmüş, eyalet kadısı olmuş, 1187/1773'te Halep Kadılığı'na tayin edilmiştir. Müddetini tamamladıktan sonra 1189/1775'te bedeni zayıf olduğu için Bilâd-ı Erbaa Kadılığı ile iktifâ etmiş, 1202/1786'da Şam Kadılığı'na tayin edilmiştir. Aynı sene Şam Yeniçeri Ağası Safrancıoğlu ile Şam Valisi Uzun İbrahim Paşa arasında çıkan ihtilâfta ismi geçtiği için Adana'da ikâmete tabi tutulmuştur.

Affedilmesini müteakip İstanbul'a gelen Sâdık Efendi, 1209 Rebîulevvel/26 Eylül 1794 tarihinde İstanbul Kadısı olmuş, üç buçuk ay sonra da azl edilmiştir.

Sadık Efendi 1218/1803'te Anadolu Kazaskerliği'ne getirilerek süresini doldurduktan sonra ayrılmış ve Kazasker mazulü bulunduğu sırada Kabakçı Mustafa İsyanı meydana gelmiş, babası öldürülerek malları müsaderâ edilmiş, kendisi de tazyik görerek maddeten ve manen hırpalanmıştır.⁹

1224/1809'da Rumeli Kazaskeri olan Sâdık Efendi 1231/1816'da ikinci defa Rumeli Kazaskerliği'ne getirilmiş ise de ihtiyarlığı sebebiyle altı ay sonra azledilmiştir. Ulemâ-yı rusumün

⁸ Uzunçarşılı, *a. g. m.*, s. 495.

⁹ Uzunçarşılı, *a. g. m.*, s. 496.

en yaşlısı olarak (Reisü'l-ulemâ) Sâdık Efendi, 7 Zilhicce 1232/18 Ekim 1818 tarihinde vefât edip Eyüp'te Küçük Emir Efendi civarında, Eyüp Camisi'nin iç avlusunun penceresine nâzır mahalde defn edilmiştir.¹⁰

Mehmed Sâdık Efendi'nin, büyüğü Mehmed Ârif ve küçüğü Ahmed Muhtar Hamdi isimlerinde iki oğlu olup bunlardan Ârif Efendi müsbet ilimler de dahil olmak üzere mükemmel bir tahsil görmüş, rind meşrepliği ile tanınmış, mahlası gibi ârif ve fâzıl bir zâttır. Ahmed Hamdi ise şâirlikle ismini duyurmuş, sonradan tahsilini ilerleterek geliştirmiştir.

3- Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi

Mehmed Ârif Efendi, 1180/1767 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Babası Mehmed Sâdık Efendi, dedesi Yûsuf Ağa yoluyla soyu Hoca Sadeddîn Efendi'ye dolayısıyla Yavuz Sultan Selim'in musâhibi Hasan Can'a dayanmaktadır.¹¹

a) Çocukluğu ve Hocaları

İlk tahsilini İstanbul'da gören Ârif Efendi, babası Medîne-i Münevvere kadısı olunca beraberinde gitmiş, dönüşünde (1210/1795) imtihanla müderrislik ruusu almıştır. Daha sonra Fatiğ dersiâmlarından Tirnovalı Müftüzâde Abdurrahim Efendi'den okumaya başlamış, hocasının 1227/1812'de vefâtı üzerine Hey'et âlimi Palabıyık Mehmed Efendi'nin birâderi Milaslı Müftüzâde ve diğer Abdurrahim Efendi'den icâzet almıştır.

Ârif Efendi bunun dışında her biri farklı ilim dallarından olmak üzere devrinin sekiz meşhur âliminden daha icâzet almıştır. Bunlar

¹⁰ Uzunçarşılı, *a. g. m.*, s. 497. Sâdık Efendi, orta derecede ilim sahibi bir zat olup dinî ve ahlakî selâbetiyle kendisini sevdirmiştir. Bunun Rumeli Kazaskerliği'ne kadar, şeyhülislam olanlar ve kazaskerler cuma namazına gidemeyip işleriyle meşgul olurlarken; Kethüdâzâde'nin teşebbüsüyle şeyhülislam ve kazaskerlerin cuma namazına gitmeleri âdet haline gelmiştir. Bkz. *Menâkıb-ı Kethüdâzâde*, s. 18.

¹¹ *Menâkıb-ı Kethüdâzâde*, s. 6.

arasında *Kamûs* Mütercimi Vakanüvis Âsım Efendi¹², Ayvansaray'da Münzevî Sâlih, Kadızâde Mehmed Efendi¹³, Gelenbevî İsmail Efendi¹⁴, İsmail Efendi'nin talebelerinden biraderzâdesi Sâkıb Efendi¹⁵, Hoca Neş'et Efendi¹⁶, Müneccimbaşı Rakım Efendi, Laz Mehmed Efendi, Palabıyık Mehmed Efendi¹⁷ bulunmaktadır.

- ¹² Aslen Gaziantep'li olup *Kamûs* ve *Burhân-ı Katı Tercümesi* ile şöhrat bulan Vakanüvis Âsım Efendi (ö. 1235/1819) için bkz. Ömer Asım Aksoy, *Mütercim Âsım: 1755-1819*, Ankara :Türk Dil Kurumu, 1962. 60 sh.
- ¹³ Kadızâde Mehmed Tâhir Efendi (1747-1838), Kadı Ömer Efendi'nin oğlu olup Tokat'ta dünyaya geldi. İki yıl şeyhülislâmlık makamında bulunan Tahir Efendi için bkz. H. Mahmut Yücer, "Osmanlı Şeyhülislâmlarından Kadızâde Mehmed Tâhir Efendi ve Tasavvufi Eseri: *Risâletü'n-nûriyye min tarîkatî'l-aliyye*", *Eyüp Sempozyum Bildirileri VIII*, ss. 50-67.
- ¹⁴ Osmanlı ilmiye geleneği içerisinde ilk defa logaritma kitabını yazan Gelenbevî İsmail Efendi (ö. 1205/1791) için bkz. Abdulkuddus Bingöl, *Gelenbevî İsmail*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988. a.mlf., *Gelenbevî'nin Mantık Anlayışı*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1993. 172 sh.
- ¹⁵ Sâkıb Efendi (ö. 1228/1813) Sinopludur. Mühendishane'de riyaziye (matematik) hocası idi. Mühendishane kulesine konulmuş olan saati kendisi yapmıştır. Mektep dışında, hatta kahvehanede bile ders okutmayı seven Sâkıb Efendi'nin hikemiyyâtta da söz sahibi olduğu, bileğinin güçlü ve cesur olduğu rivayet edilmektedir. Sâkıb Efendi bir gün meyhanede ahbablarıyla otururken, o devirde 'Kaptanpaşa Çavuşları' denilen üç kabadayı Sâkıb Efendi'nin yanındaki masaya oturarak kendisine hizmet eden çırağa takılmaya başlamışlar. Çavuşların sululuğuna canı sıkılan Sâkıb Efendi, bunlara dönerek: "*Sizin bu halinizden bir dırtlı çıkaracağınız anlaşılıyor. Lakin siz bana galebe ederseniz, üç kabadayı bir softayı kaçırmış derler; fakat ben sizin belinizdeki bıçakları alıp sizi kapı dışarı edersem, bir softa üç kabadayıyı hak etmiş derler; buralarını iyice hesap edin*" demesi üzerine Kaptanpaşa Çavuşları dikiş tutturamayıp savuşmuşlardır. *Menâkıbnâme-i Kethüdâzâde*, s. 89.
- ¹⁶ Hoca Neş'et Efendi (ö. 1222/1807), III. Ahmed ve I. Mahmud devri musıkî üstadlarından Ahmed Refia Efendi'nin oğlu olup babasının Edirne'de sürgünde bulunduğu 1148/1735 tarihinde orada doğmuştur. Evinde Farsça okutup zarıflığı, nüktedanlığı, rind meşrepliği ile tanınmıştır. Hoca Neş'et Efendi'nin terceme-i hali bu *Menâkıbnâme*'nin sonunda yer almaktadır.
- ¹⁷ Devrin meşhur alimlerinden olan Palabıyık Mehmed Efendi (ö. 1219/1804), çok talebe yetiştirmesiyle ün salmıştır. Geride eser bırakmamıştır. Bahçeye meraklı olup oraya bir kuyu kazdırdığı sırada talebesi Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi'ye: "Molla şu kuyuya bir beyit söyle ama cemiyetli olsun demiş; Ârif Efendi de:

*Ümidin rîsmânın boşlama bu cehde delv ü asa
Döner dolâb-ı çerh elbette bir gün âb u tâb üzre*

beytini yazarak ertesi gün kendisine verince, hocasının pek hoşuna gitmiştir.

Riyâziyeyi Sâkıb Efendi'den, hey'eti Gelenbevî İsmail Efendi'den okumuştur. Sünbülzâde Vehbi Efendi, "Ârif Molla sanâ bir Saib (Farsça *Sâib-i Tebrizî Dîvânı*) okutayım" teklifini yapmış ise de, Hoca Neş'et Efendi'ye devam etmiştir. Ârif Efendi, Gelenbevî'den ders alabilmek için Halıcıoğlu'ndaki Humbarahâne'ye kadar gidermiş. Bunlardan başka Bulgarî İsmail Efendi'den de tasavvuf okumuştur.

b) Resmî Görevleri

Ârif Efendi, tarîk-i tadrîse 1210/1795'te dahil oldu; 1238/1822'de Halep Mollalığı'nı aldı. Yerine vekil göndermeyecek bizzat gitti, görevinin sonuna kadar orada kaldı. 1248/1832'de Bursa Kadılığı verildi, 1252/1836'da Mekke Pâyesini aldı. İki sene sonra II. Mahmud'un Kethüdâzâde'ye İstanbul Pâyesi verilmesi emrine karşılık, Şeyhülislâm Mekkizâde Mustafa Âsım Efendi onayı geciktirdi. Bu duruma canı sıkılan padişah, bir irade ile Ârif Efendi'ye İstanbul Kadılığı Pâyesini verdi.

Kethüdâzâde, bayramlarda ulemânın şeyhülislâm ve kazaskerleri ziyâret etme geleneğine aykırı davranıyor, tekellûfât ve merasimlerden kaçınıyordu. Bu durum Şeyhülislâm Mekkizâde'yi rahatsız etmiş ve zamanı geldiği halde İstanbul Pâyesini ona vermemişi geciktirmişti.

II. Mahmud, Kethüdâzâde'nin ilmî rütbesini bildiği için bir gün Şeyhülislâm'a söylemeden Mabeyin Kitapçısı Selim Efendi'yi çağırarak: "*Haydi Hoca Efendi'yi tebşîr et, biz ona İstanbul Pâyesini verdik*" demiş; sonra da Şeyhülislâm Mekkizâde'ye "*Deftere kaydetsin*" haberini göndermişti.

Ârif Efendi bilfiil İstanbul Kadılığı teklifini kabul etmemiş, 1263/1847'de Anadolu Kazaskerliği Pâyesi'ne yükselmişti. Hatta Rumeli Kazaskeri Fındıkzâde: "*İstanbul Kadılığı'nı istemedin, senede beş yüz kese hâsıl olurdu*" deyince, onu münasip sözlerle geçiştirmiş, sonra talebelerine dönerek:

"Beş yüz kese olur; amma şahitleri perde dışarısında tezkiye etmeli. Vekayi Kâtibi'nin ağzına bakmamalı. Sûret-i şer'a tatbik

olunmuş yalan davayı, hasbel icâb haklı gibi dinlemeli. Davalarını sûret-i şer'a tatbik etmesini bilememiş olan mazlumların sarîh olan haklarını ibtal etmeli. Lâkin ben bunu yapamam ve vekayi kâti-binin ağzına bakamam. İşi mahallinden, şahitleri mahallesinden tezkiye ederim. Böyle olunca da beş yüz değil, iki yüz kese bile olmaz. O makamda resmî şekle girmiş bir de sefahat-i resmiye vardır. İki atlı faytona binmek, beş-altı hizmetkâr istihdam etmek, daha buna kıyas haremde ve selâmlıkta mesarîf-i sâire ve zâide. Böyle olduğu sûrette o makamdan borçlu olarak ayrılmam icab eder. Ben Bursa Mevleviyeti'nden avdetimde pederimden kalan sehmi mi sattım da borcumu verdim. Şimdi sehim de yok, ne satayım da borcumu vereyim?"¹⁸ demiştir.

c) Evliliği, Oğlu ve Kardeşi

Kethüdâzâde babasının sağlığında Sadrazam Koca Yûsuf Paşa'nın kızıyla evlenmiş, bu evlilikten Ali Rıza isminde bir oğlu dünyaya gelmiştir. Ancak aristokrat ve zengin bir aileden gelen eşi Esma Hanım'ın evde oturmayıp sürekli sağa sola gezmeye gitmesi bir müddet sonra Ârif Efendi'yi rahatsız etmiş, uyarmasına rağmen söz dinlemeyen eşini boşamak zorunda kalmıştır. Araya o sırada sadrâzâm olan Âlemdar Mustafa Paşa girmişse de Kethüdâzâde bir daha eşini almayı kabul etmemiştir.

Kethüdâzâde bu izdivaçtan sonra bir daha evlenmemiş vefâtına kadar mücerred (bekâr) yaşamayı tercih etmiştir. Eşi Esma Hanım ise Bağdat'ta Kölemen ocağını bertaraf eden Bağdat Valisi Ali Rıza Paşa ile evlenmiştir.

Kethüdâzâde'nin oğlu Ali Rıza ise Enderûn'a verilmiş, daha sonra annesi ile birlikte Bağdat'a giderek Vali Ali Rıza Paşa'nın himayesine girmiştir. Ancak bir süre sonra genç yaşında orada vefât etmiştir.¹⁹

¹⁸ *Merâkib*, s. 10.

¹⁹ Küçük Ali Rıza, orada bir Yahudi kızına âşık olmuş, ona bir hayli para kaptırmış; durumu öğrenen üvey babası Ali Rıza Paşa, Yahudi'yi çağırarak bütün parayı geri almıştır. Bu durumu haber alan delikanlı üzüntüsünden vefât etmiştir. Uzunçarşılı, *a. g. m.*, s. 512.

Kethüdâzâde Ârif Efendi'nin bir de kardeşi vardır. Ana-baba bir kardeş olan Ahmed Hamdi Efendi medrese tahsili görmüş, müderrislik yapmış, ilmî derecesini yükseltmiştir. Şiirle de uğraşan Hamdi Efendi'ye cezbe hali gelerek müderrislikten çekilmiş, Rifaî ve Sadî tekkelerine devam ederek tarîkata intisab etmiştir. 1270/1854 tarihinde vefât eden Hamdi Efendi'nin şiirdeki gücü *Fatin Tezkiresi*'nde; “*Bu metânette inşâd-ı nazma muktedir olmasu doğrusu hayret dihi-i havsala-i ukelâdır*” şeklinde kaydedilmiştir.

Aynı bilgi *Menâkıb*'da; “*Hoca Efendimizin birâderi Hamdi Efendi şuarâdan ve ulemâdan idi; fakat sonradan kendisinde cezbe-i ilâhiye zuhûr eder, derviş nihad olur, dergâhlara devam eder. Ekseri Sadî ve Rifaî dergâhlarına gider. Hoca Efendimiz buyurdu ki onun bu haline sebep, bir mahbûba alâka etti; sonradan da bir şeyhe intisâb etti; hakikat ile mecaz karıştı, bu cezbe hali zuhûr etti. Kime alâka ettiğini de söylemezdi. Eğer söyleseydi bir kolayını bulurduk, ama söylemedi. Lâkin şiirine, ilmine, asla halel gelmedi. Yine ilmi, şiiri yerinde idi*” buyururlardı.²⁰

d) Talebeleri ve İlmî Yönü

Ders okumak için kendisine yapılan müracaatların hiç birisini geri çevirmeyen Ârif Efendi, yaşadığı müddetçe bir hayli talebe yetiştirmiştir. Derslerini genellikle evinde ve sabah vakitleri vermiştir. Kendisinden ders alanlar arasında Dülgerzâde (Neccarzâde) Şeyhi Hakkı Efendi'nin oğlu Ahmed Tevhîd Efendi,²¹ Çerkeşli

²⁰ *Menâkıb*, s. 157.

²¹ Eşref-i Rûmî neslinden Bursalı Şeyh İsinil Hakkı Efendi'nin oğludur. Annesi Neccarzâde Rıza Efendi'nin oğlu Şeyh Sıddık Efendi'nin kızıdır. Ahmed Tevhîd Efendi, Kethüdâzâde'nin en seçkin talebesi olup Rumeli Kazaskerliği rütbesine kadar çıkmıştır. Zilkade 1284/7 Mart 1868'de Evkaf Nazırı olmuş ve yedi ay sonra istifa ederek 21 Şevval 1286/24 Ocak 1870'te vefât etmiştir. Neccarzâde türbesine defn edilmiştir. Eserleri: 1- *Hendese-i ameliye*, fenn-i mesaha, fenn-i tastih, fenn-i istihkâm konularını ihtiva eden bir eseri basılmıştır. 2- *Mecmuâtü'l-ferâid ve Lübbü'l-fevâid*, 3- *Mir'atü's-sema* (Hey'etten), 4- *Hallü'l-asb*, 5- *Nuhbetü'l-Hısb* (Molla Cemşid'in eserinin tercümesi olup basılmıştır.) Bursalı, OM, III, 257.

Mehmed Rafi Efendi,²² Muzıka-yı Hümâyûn Farsça hocalarından *Menâkıbnâme* yazarı Emîn Efendi, Muzıka-yı Hümâyûn onbaşılarından Tevfik Efendi,²³ Murad Molla Şeyhi, sonradan müşirliğe kadar yükselen Nusret Efendi,²⁴ tersane mektupçusu Ali Said Efendi, Müneccimbaşı İbrahim Edhem Efendi, Tersane muhasebecisi Dedde İsmail Efendi, şâir Safvet Efendi, sonradan vezir olan Kabûlî Mehmed Paşa,²⁵ sonradan sadrâzâm olan Safvet Paşa,²⁶ ve yine Sadrazam Yûsuf Kamil Paşa, Sadrazam Mithat Paşa, Hâcegândan Süleyman Rûhî Efendi de bulunmaktadır.

İran'da Turan'da talebelerim var, diyen Ârif Efendi'yi, gerek yabancı ülkelerden gerekse Osmanlı'nın farklı bölgelerinden gelen âlim ve mütefekkirler ziyâret eder, ilmî mübâheselerde bulunurlar-

²² Çerkeşli Mehmed Efendi, Hazine-i Hümâyûn hocalarından olup Rumeli Kazaskerliği payesine kadar çıkmıştır. Değerli bir alim olup iki defa icâzet vermeye muvaffak olmuştur. Vak'a-yı Hayriye'de (1826) Bektâşîlerin durumunu araştırmak üzere Anadolu'ya gönderilen iki kişiden birisidir. Anadolu Müfettişi iken Ramazan 1256/Kasım 1840'ta hastalanarak Balya'nın Pazar Köyü'nde vefât etmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını müteakiben sarayda toplanan ulema heyetinin arasında bulunarak hocası Kethüdâzâde'nin sürgüne gönderilmesini "Adam, utanın Kethüdâzâde hepimizin hocasıdır" diyerek engellemiştir. Bkz. Uzunçarşılı, *a. g. m.*, s. 513, dipnot 73.

²³ Tevfik Efendi, Muzıka-yı Hümâyûn'da onbaşı olup Eyüp'te Nişancılar'da dergâhları olan Abdülmecîd Sîvâsî ve Abdülehad-i Nûrî hazretlerinin sülâlelerinin büyük evlâdındandır. Emekli olduktan sonra Sîvâsî Tekkesi şeyhliği yapmıştır. *Menâkıbnâme*, 230.

²⁴ Nusret Paşa, II. Mahmud zamanında Muzıka-yı Hümâyûn'da asker, öğrenci iken Kethüdâzâde'den okumuştur. Uzun bir ömür sürmüş, Cemaziyelâhîr 1312/Aralık 1892'de vefât etmiştir. Yabancı dil öğrenmiş, Muzıka-yı Hümâyûn'dan sonra Avrupa'ya gönderilmiştir. Bir Coğrafya Atlası ile Küre-i Mûsâttahası bulunmaktadır. II. Abdulhamid döneminin en meşhur jurnalcilerinden olup Mithat Paşa hakkındaki jurnalleri meşhurdur. Uzunçarşılı, *a. g. m.*, s. 513.

²⁵ Kabûlî Mehmed Paşa, Mekteb-i Maarif-i Adliye'de okuyup Kethüdâzâde'den ders görmüş, Tercüme Kalemî'ne girmiş, Berlin Sefâret Kâtibi, Löndra Sefâret Başkâtibi, Hâriciye Nezâreti Müsteşarı olmuş, Ramazan 1279/Şubat 1863'te vezirlikle Sayda Valiliği, İzmir Valiliği görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra Ticaret Nazırı olup Viyana ve Saint Petersburg (Leningrad) elçiliklerinde bulunmuştur. 28 Rebiulahir 1294/12 Mayıs 1877'de vefât etmiştir. Uzunçarşılı, *a. g. m.*, s. 513.

²⁶ Safvet Paşa, Divan ve Tercüme Kalemî'nden yetişmiş, Hâriciye ve Sadâret Müsteşarlıklarında, Şaban 1279/Ocak 1863'te Meclis-i Vala Reisliği'nde bulunmuş; çeşitli defalar Paris Elçiliği ve Hâriciye Nazırlığı yapmıştır. 16 Muharrem 1301/17 Kasım 1883'te vefât etmiştir.

dı. 1258/1842'de Bağdat'tan İstanbul'a gelmiş olan Şeyh Bekir Efendi ismindeki bir zât, İstanbul'daki ulemâ ve meşâyih ile görüş-tükten sonra Bağdat'a dönüşünde kendisi ile sohbet eden zevâta: "*İstanbul'da Kâhyazâde derler bir efendi var; andan gayrı ehl-i ha-kikat görmedim*" demiştir.²⁷

Zamanının çoğunu talebe okutmakla geçiren Kethüdâzâde, hocası Palabıyık Mehmed Efendi gibi eser yazma tarafına meylet-memiş, Mevlâna'nın; "*Yapılanları anlayalım, bundan sonra kitap yazmak lazım değil.*" sözünü kendisine rehber edinmiş, teliften ka-çınmıştır. Yine de kırk yaşına kadar yazdığı şiirlerini ihtiva eden mecmuası Arnavut bir uşak tarafından düşürülerek kaybedilmiştir. Daha sonraki manzumeleri ise talebelerinden Ahmed Tevhid Efen-di tarafından 1271/1854'te bastırılmıştır. Bir kısım şiirleri ise *Me-nâkıb*'ını kaleme alan Muzika-yı Hümâyûn Farsça hocalarından Binbaşı Emin Efendi tarafından *Menâkıb* ile birlikte 1294/1877'de bastırılmıştır.

Tekkelerin ilgâsından evvel muharrem aylarındaki ayinlerde okunan mersiyelelerden birisi Kethüdâzâde'nin, diğeri de Merdi-venköyü Bektâşî Dergâhı şeyhi Mehmed Ali Hilmî Dedebaba'nın-dır. Meşhur mersiyesinin ilk beyitleri şöyledir.

*Kurretü'l-ayn-ı Habîb-i Kibriyasın ya Hüseyin,
Nûr-ı çeşm-i Şah Merdân muktezâsın ya Hüseyin,
Ehl-i mahşer dest-i Hayderden içerken kevseri,
Sen susuzlukla şehîd-i Kerbelâsın ya Hüseyin.
Kıl şefaât Ârif'e ceddin Muhammed aşkına,
Arsa-ı mahşerde makbulü'r-recasın ya Hüseyin.*

e) Kethüdâzâde'nin Vefâtı

Ârif Efendi, 5 Rebiülâhîr 1265/28 Şubat 1849'da seksen yaşın-da olduğu halde vefât ederek Beşiktaş'ta Yahya Efendi Dergâhı

²⁷ *Menâkıb*, s. 88.

kabristanına defnedilmiştir. Mezarı kapıdan girince sol tarafta, yola nâzır mahalde olup kabir kitâbesinde şöyle yazmaktadır:

“Anadolu Kazaskeri pâyelilerinden ve a’lem-i ulemâdan mağ-fûr ve el-muhtâc ilâ rahmet-i rabbihi’l-gafûr Kethüdâzâde denmek-le ma’rûf ve meşhûr olan Cennetmekân Mehmed Ârif Molla Efendi’nin râhuna el-Fâtiha” 5 Rebîulâhir 1265.

Rivâyetlere göre orta boylu, doğan burunlu, açık alınlı, beyaz yüzlü, al yanaklı olup, yanaklarında yok denecek kadar az sakalı vardı. Vefâtında eşya olarak bir leğen ile ibrik, sırtına giydiği elbiseden gayrı eşyası çıkmamış, çeşitli ilimlere ait kırk sandık yazma kitap bırakmıştır. Bu kitaplardan mühim bir kısmını Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey satın alarak Medîne’de tesis eylediği kütüphâneye vakfetmiştir.²⁸

f) Kethüdâzâde’nin Beşiktaş İlmî Grubu İçerisindeki Yeri

Osmanlı eğitim sisteminin temelini teşkil eden medrese ve Enderûn mektebi yanında onun tamamlayıcısı niteliğinde ve çok daha geniş bir kitleye hitap eden üçüncü bir sistem daha mevcuttur. Bu sistemde cami, tekke ve zâviyelere ilâveten bazı zenginlerin, devlet ve ilim adamlarının konakları da bulunmaktadır.²⁹

İstanbul’un Beşiktaş semtinde, devrin ileri gelen dört ilim adamının kendi aralarında oluşturdukları entelektüel grup, hem klasik İs-

²⁸ Uzunçarşılı, *a. g. m.*, s. 511. Muallim Naci onun hakkında şöyle demektedir: “Zamanının en müştehir âlimlerinden idi; meşreb-i hakîmânesi her türlü rekellüfâtan ârî idi; seksen senelik ömrünü sâye-i hikmette safâ-yı hâtırla geçirmiştir. Nâil olduğu menâsib kendisine tabîî olarak gelirdi, hiç birisine talip olmamıştır. Kâniâne, mütevêziâne yaşar, Benî Âdem nev’ine elinden geldiği kadar iyilik etmek isterdi, isteyenlere ders okuturdu. Birçok şakirt yetiştirmiştir. İstemeyenlere, “Siz niçin okumuyorsunuz?” demeye lüzum görmezdi; insanda sevk-i tabîî olmayınca hiçbir mesleğe sülûkünde muvaffak olamayacağını bilirdi. Bazı erbâb-ı tasavvufun rind lafzının müsemmasında tasavvur ettikleri sıfatı haiz bir zâtı; kendisine lâubali demek de yakışık alır; yazdığı şeylere hiç ehemmiyet vermezdi.” M. Nâci, *Osmanlı Şairleri*, (Haz. Cemal Kurnaz) Ankara 1995, 82. *Menâkıb*, s. 3.

²⁹ Geniş bilgi için bkz. O. N. Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, c. II, İstanbul 1977, s. 376 vd.

lâm kültürüyle hem de Batı kültürüyle tanışma imkânı bulmuş olduğundan araştırmacıların dikkatini çekmiştir.

Bu grubun en belirgin özelliği, Osmanlı kültürü ile Batı bilim ve medeniyeti arasında herhangi bir zıddiyetin olmadığı, aksine birçok yönden bağdaşabileceğine inanmaktır.³⁰ Grubun başkanı sıfatı üzerinde bulunan İsmail Ferruh Efendi, 1797 senesinde sefaretle Londra'ya gitmiş ve üç yıl büyükelçilik sıfatıyla Londra'da bulunmuş, 1800 yılı sonlarına doğru İstanbul'a dönmüştür.³¹

Diğer üyeler ise Ortaköy'de yalısı bulunan Vak'anüvis Taib Şânizâde Ataulлах Efendi³², Melekpaşazâde Abdulkâdir

³⁰ Ekmeleddin İhsanoğlu, "19. Asrın Başlarında -Tanzimat Öncesi- Kültür ve Eğitim Hayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi Olarak Bilinen Ulemâ Grubunun Buradaki Yeri", *Osmanlı İlmî Meslekî Cemiyetleri, I. Milli Türk Tarihi Sempozyumu*, 3-5 Nisan 1987, s. 73.

³¹ İsmail Ferruh Efendi, Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere'ye gönderdiği (1797-1800) ikinci ikâmet elçisi olarak görevini titizlikle yapmış, ancak politikadan hoşlanmadığı için İngiltere'de üç yıldan fazla kalmamış, yurda dönüşünden sonra da siyasi meselelerle pek ilgilenmemiş, hayatının son yıllarını ise yalnızca ilim ve edebiyat çalışmalarıyla geçirmiştir. Aslen Ortaköylü olan Ferruh Efendi Bektâşî damgasıyla Bursa'ya sürülmüş, ancak yazmakta olduğu tefsirin tamamlanması amacıyla sürgün yeri Kadıköy'e çevrilmiştir. Daha sonra affedilen Ferruh Efendi 1840 tarihinde vefât etmiştir. (Bkz. Uzunçarşılı, *a. g. m.*, *TTK. Belleten*, XX, Temmuz 1956, sy. 79, s. 508) Kaynaklarda âlim, fâzıl ve şâir olarak tanınan İsmail Ferruh Efendi'nin ilki 1282 tarihinde olmak üzere birçok defa basılan *Mevâkıb* adlı tefsir tercümesi ve bir *Mesnevi Şerhi* olduğu bilinmektedir. İsmail Ferruh Efendi'nin 1830'da tamamladığı *Mevâkıb Tefsiri*, daha öncede Türkçe'ye çevrilen, fakat yayınlanmamış olan Hüseyin Vâiz Kâşîfî'nin *el-Mevâhibü'l-Âliyye* adlı Farsça tefsirinden tercümedir. Kâzım Yetiş, "Beşiktaş Cem'iyyeti İlmiyyesi", *DİA*, 5, 553.

³² Şânizâde, 1771 tarihinde Ortaköy'de bir yalıda doğduğu bilinmektedir. 1786 senesinde medrese eğitimini tamamlayarak ilmiye rütusu almış, daha sonra Süleymanîye Tıp Medresesi'nde ve Halıcıoğlu'ndaki mühendishâne de eğitim görmüştü. İtalyanca, Fransızca, Arapça, Farsça ve Rumca öğrendi. Öğrenimini tamamladıktan sonra bir süre Ordu Kadısı olan babası Hacı Mehmed Sâdık Efendi ile birlikte dolaştı. 1792'de Medîne Mevleviyeti'ne yükseldi. 1816'da Havâssı Refîa (Eyüp) Kadılığı'na ve Çorlu Medresesi Müderrisliği'ne, 1817'de Haremeyn Evkafı Müfettişliği'ne, 1819'da da vak'anüvis tayin edilerek Mekke-i Mükerreme pâyesini ihraz etti. Tıp medresesi okuduğu, tıp kitapları yazdığı, hasta tedavi ettiği halde hekim olarak hiçbir resmî görevde bulunmadı. Bunun sebebi tıptaki bilgisini çekemeyen, başta hekimbaşı Mustafa Mesud (Lütfî, *Târih*, I, 247-48; *Menâkıb-ı Kethüdâzâde*, s. 35) olmak üzere, devrin ileri gelen görevlileridir. Mustafa Mesud Efendi azledildiğinde, hekimbaşılık hakkı olduğu halde bu görev ve Hâlet Efendi'ye yakınlığıyla bilinen Mustafa Behçet Efendi getirilmiştir. İzzet Mollâ'nın "*Erkân-ı devletin haline bak, bir müverrihi hekimbaşı ve bir baş heki-*

Bey³³ ve Kethüdâzâde Ârif Efendi (1266/1849)'dir.

Konakları birbirine yakın olan bu zevât, genelde Ferruh Efendi'nin hânesinde bir araya gelmekte, ilmî mübâhaselerde bulunmakta, isteklilerine çeşitli dersler vermekte veya ders okutulacak imkânlar sunmaktadırlar. *Cevdet Tarihi*'ndeki; "O zamanın meşâhir-i felâsife-i İslâmîyye'den olan Beşiktaşlı Kethüdâzâde Efendi dahi haftada iki gün meclise devam ile gerek felsefiyâta, gerekse edebiyata dair olan mübâhasatta bulunmuş"³⁴ ibaresinden, Kethüdâzâde'nin grubun aslî üyesi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Ramazan'da ve geceleri dışarı çıkma âdeti bulunmayan Kethüdâzâde'nin grup içerisinde etkin olduğunu söylemek de güçtür.

Ancak bu grup üyeleri 1826'da Bektâşilik ithamıyla sürülmüş, şahsî düşmanlıkların, çekememezliğin kurbanı olmuşlar, suçsuzlukları anlaşılınca geri dönebilmişlerdir. Bu grup içerisinde bulunan Kethüdâzâde'nin geniş meşrep ve mezhebi bahâne edilerek zındıklıkla suçlanacak; talebelerinden Çerkeşli Mehmed Rafi Efendi'nin "*Adam, utanın Kethüdâzâde hepimizin hocasıdır; ben de kendisinden okudum, bilirim mezhebi itikadî pâk bir adamdır.*"³⁵ şehâdetiyle saray meydanına çağrılıp muâhaze olunmaktan son anda kurtulacaktır.

mi vak'anüvis ettiler" sözünü Şânizâde söylemiş gibi yetiştirince, Mustafa Behçet Efendi önce kendisini vak'anüvislikten azlettirmiş, sürülmesi için de elinden geleni yapmıştır (bkz. *Menâkıb-ı Kethüdâzâde*, s. 34-35). İbnülemin, Şânizâde'nin muhalifleri için; "*Erbâb-ı garaz ve haseddeki melânete bakınız ki padişah Bektâşilerin izalesine azmetmiş, fırsattan bi'l-istifade Şânizâde de Bektâşi grubuna idhâl ve imha edilmiştir. Padişah Hristiyanların izalesine teşebbüs etseydi biçare adam (ilmine düşman olan hasetçiler tarafından) Hristiyan addedilerek daha feci surette ocağına incir dikilecekti*" demektedir. bkz. SATŞ, 1, 112. Bektâşilik ithamıyla Tire'ye sürülen Şânizâde'nin iki ay sonra masum olduğu anlaşılmış; ancak fermânı getiren Tire Voyvodası Eğinli Ali Bey, itlâfınıza (affınıza) diyeceği yerde, itlâfınıza (idamınıza) ferman getirdim deyince fenalaşmış ve iki gün sonra da vefât etmiştir. Çok yönlü bir kişiliği olan Âtâullah Efendi'nin, tıp, tarih, edebiyat, matematik ve diğer bilim dallarında te'lif ve tercüme on altı civarında eseri vardır. Bkz. Nuran Yıldırım, "Âtâullah Efendi (Şânizâde)", *DBİA*, 1, 396-397. Ayrıca bkz. F. N. Uzluk, *Şânizâde Âtâullah*, Ankara 1951.

³³ Abdulkâdir Bey, sadr-ı âzamlardan Melek Mehmed Paşa'nın oğludur. Anadolu Kazaskerliği ilmiye rütbesine kadar 1843 Eylül'de Meclis-i Vâlâ Azâsı ve reisülulemâ iken vefât etmiştir. İlim cihetinden vasat kabul edilmekle beraber memlekete mütnevver yetiştirmeye hevesli olduğu rivâyet edilmektedir. Bektâşilik ithamıyla o da Manisa'ya sürülmüştür. bkz. Uzunçarşılı, *a. g. m.*, s. 508.

³⁴ *Cevdet, Tarih*, XII, s. 213.

³⁵ *Menâkıb-ı Kethüdâzâde*, s. 92-94.

g) Batı ve Modernizm Karşısında Kethüdâzâde

Kethüdâzâde'nin Batı'da, İslâm kültürü üzerine yapılan çalışmalarından haberdar olduğu anlaşılmaktadır. *Menâkıb*'da Endülüs, Mısır ve İstanbul gibi İslâm kültürünün baş merkezlerinin kültür faaliyetlerine işaret edildikten sonra, İslâm kültürünün yüceliğinin Batı tarafından da kabul edildiğini; Gazâlî'nin *İhyâu Ulûmiddîn* adlı kitabının Almanca'ya tercüme edilerek, altı defa basıldığını ve Batı'da başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere İslâmîyet'e ait eserlerin tercüme edildiğini bize aktarmaktadır.

İhsanoğlu; modernleşme ve gelişme taraftarı olan Kethüdâzâde'nin liberal hareket ettiğini yazar.³⁶ Ancak Frenklerle alıhpaplık eden, gençliğinde kiliseye ve baloya gidip orada sarık ve cübbesiyle otıran Kethüdâzâde'nin hareket tarzını iktisat literatürüne ait bir tabir yeterince izah etmese gerektir. Zira o serbest, resmî ve ciddî davranışlardan uzak, mütevazı, dervişliğe meyyal hareket tarzıyla kendine has özgün bir karakter göstermektedir. Bu durumu meşrebini izah ederken tekrar ele alacağız.

Batı'daki gelişme ve uygulamalardan haberdar olduğu âşikârdır. Meselâ, 1252/1836'da Mekteb-i Harbiye'de köpek arabası icad edilmiş, pazar arabaları köpeklerle çektirilmeye başlanmıştı. Hatta Kethüdâzâde'nin köpeğini de bu amaçla almışlardı. Bunun üzerine; "Efendim bu köpek arabası frengistanda da vardır, amma bu köpekler başka soydur, bizim köpeklerin cinsinden değildir. Bizim fukara köpekler ona tahammül edemezler, o iş için yaratılmış değildirler" şeklinde görüş bildirmiş, gerçekten bir müddet sonra köpek arabaları lağvedilmiştir.³⁷

Zaman zaman Osmanlı toplumu ile Batı arasında karşılaştırmalar yapan Kethüdâzâde, gereksiz kuruntuların devleti geri bıraktığını; halbuki Batılıların umûr-ı dünyevîyeyi (dünya işlerini) çok daha iyi bildiklerini söyler. Avrupa'da birçok küçük devletin akıbetleri için diğerleriyle iyi geçindiğini örnek verirken, Osmanlı'nın Avrupalı ve güçlü devletlerle dostça geçinmesini tavsiye eder.

³⁶ İhsanoğlu, *a. g. m.*, s. 63.

³⁷ *Menâkıb*, s. 119, 185.

Diğer taraftan “*Bize onların gidişâtı uymaz*” diyerek sosyal hayat-taki farklılaşmanın olabileceğine işaret eder. Ülke kaynaklarının askerî harcamalar için kullanılmasını, gereksiz harcamalardan kaçınılmasını tavsiye eder. Aksi takdirde “*Devletlerinin irâdını (geli-rini) levâzımât-ı seferiyeye sarf etmeyip, telezzüzât-ı nefsanîyelerine*” harcayan Devlet-i Abbâsiye’nin âkıbetinin Hulâgû tarafından yıkılmak olduğu gibi, Rusya karşısında Osmanlı’nın da aynı duru-ma düşeceği uyarısında bulunur.³⁸

Demir-çelik ve harp sanayisini öğrenmek için Fransızca öğren-menin ehl-i hünere gerekli olduğu kanaatindedir. Mekânîk ilmi hususundaki görüşü şöyledir: “*Cerr-i eskâl (mekânîk) demek, ağır-lıkları çekmek ve çekici manasımadır. Cerr-i eskâl ilmi bir ilm-i mahsustur. Bu kadar bin yıl evveli hükemâ te’lif etmişler, kitaplar yazmışlar, öyle durur idi. Sonra Frenkler bu kitaplarla işigal edip bu ilmi ilerlettiler; ne kadar fabrikalar, vapurlar, makinalar, çark-lar, dolaplar varsa hep bu ilimle olur.*”³⁹

İşte tam bu noktada Doğu’nun gelişemeyişini açıklayan, bu-gün de geçerli olan şu tesbiti yapar: “*Frenkler hem ilmîni okurlar, hem ameliyatını icrâ ve tecrübe ederler, devletleri ashâb-ı tecrübe-ye yardım ederler (mûcitleri destekler.)*”, “*Bizde ilmi okunsa da ameliyatının icrâsı kalır, oralarını kimse vazife edinmez; bizde as-hâb-ı menâsib paraya alışıktır, vermeye alışık değildir. Böyle iyi şeyleri ibtidâ büyüklerimiz (başta padişahımız) tutmalı, alt tarafı dahi ona bakarlar. Frengistan öyle ilerledi.*”⁴⁰ demektedir.

II. Mahmud döneminde karantina uygulaması hususunda ya-pılan toplantıda, uygulama tarafını tutmuş; “*Gâvurun tatbik ettiği şeyi tatbik etmek Nasara’ya benzemektir*” itirazlarına karşılık, “*Karantina nizâmı Fas’ta da vardır; biz Fas devletine teşbîh ede-lim*” diyerek tartışmayı sonlandırmıştır.

Bir papazın İngilizce’den Türkçe’ye çevirdiği coğrafya kitabı-na takriz yazan Kethüdâzâde, bu ilmin de “*fenn-i coğrafya kim zâ-bitân-ı askeriyede ve ricâl-i devlete elzem*” olduğuna, Amerikalı bir

³⁸ Menâkıb, s. 48, 130.

³⁹ Menâkıb, s. 130.

⁴⁰ Menâkıb, s. 130.

coğrafyacının Osmanlı'nın üç kıtada yayılan eyâletleri ve şehirlerini yazdığına, dolayısıyla bu ilmin değerine işaret eder.

Dil konusunda milliyetçi düşünen Kethüdâzâde, genç nesillerin yabancı kültürlerin etkisinde kalmaması için kendi dillerini, örf ve âdetlerini başlangıçta öğrenmelerini söyler ve Avrupa tarzı giyim kuşam, mimarî, bina ve sair husustaki özenineleri de kınar. “*Bizim muradımız evlâd u ahfâdımıza sanayi kabilinden olarak elsine-i ecnebiyyeyi öğretmektir. Yoksa âyin-i Nasrâniye’yi öğretmek değildir. Zira lüzûmu yoktur. Hurufât, kavâid ve terkiibini beyan eden kitaplar okutturmalı; zira hiçbir millet yoktur ki, kendi ilm-i hâlini okumadan elsine-i ecnebiyyeyi okusun. Çünkü okuturlarsa o çocuklar kendi milletinden çıkar, okudukları lisanın kavminden olur.*”⁴¹

h) Mizaç ve Meşrebi

Geçimini hizmetinde bulunan Seyyid Ağa'nın⁴² tuttuğu balıklarla sağlayan Kethüdâzâde'nin kimseye minnet etmediği, sade ve külfetsiz yaşadığı rivayet edilmektedir. Sultan II. Mahmud ve oğlu Abdulmecid zaman zaman kendisine atıyyeler gönderse de, bunları elinde tutunayıp muhtaçlara dağıttığı, sıkıntılı günlerinde bile halini kimseye söylemediği, uşağı Seyyid Ağa'nın da bu durumu gizlediği anlaşılmaktadır.

Zekât vermeyenleri veya bir mazeret ile bu görevini geçiştirenleri eleştirmektedir. Vakit namazlarını kılmaya özen gösterir, Ramazan gelince mutlaka selâtin camilerini tercih eder, hatta Kadir gecelerini Ayasofya Camii'nde geçirmeyi îtiyad haline getirmiştir. Her sene Muharrem ayınının dokuzuncu gecesini, Kocamustafapaşa Dergâhı'nda zikr-i tevhîd ile ihyâ ederdi.

İnsanların kusurlarını örter, görmemezlikten gelir, evcil hayvan beslemeyi, özellikle kedileri gözetmeyi önemserdi. Beslediği kedi sayısı 20-30 civarındadır. Bağdat'a resmî görevle gittiği vakit bile onların yiyecek parasını komşusuna teslim etmiştir.

⁴¹ Menâkıb, s. 281.

⁴² Kethüdâzâde'nin uşağı Seyyid Ağa Beşiktaşlıdır. On dört yaşında iken hizmetine girmiş, vefâtına kadar yani yaklaşık kırk yıl yanında bulunmuştur. Efendisinden sonra on üç sene daha yaşayarak 1278/1861 tarihinde vefât etmiş ve yine onun yanına defn edilmiştir. Kethüdâzâde'nin terbiyesiyle olgunlaşan Seyyid Ağa için hocası; “*Bizim Seyyid Ağa okumaktan başka her şeyi bilir*” demiştir.

Güzel ahlâk sahibi olan Hoca Efendi'ye gelen bir misafir kitaplarından birisini çalmış, o da bunu gördüğü halde uyarmamıştır. Aksine hırsızın peşinden hizmetçisi Seyyid Ağa'yı göndererek sattığı sahaftan para vererek geri aldırıştır. O'na göre; İmâm-ı Azâm bile "*hırsızlık yapmak için derse gelen bir kimseyi sabahtan beri fırsatını kollarken emek harcadığını*" düşünerek kırklar makamına katmıştır.

Menâkıbnâme'de Hz. Ömer hakkında bazen olumsuz rivâyetler yer almaktadır. O'nun Hz. Peygamber'i bile kızdıracak işler yaptığı, verilen emirleri, istekleri yanlış anladığı⁴³ kayıtlıdır. Kethüdâzâde, Hz. Ömer'i şiirden anlamayan birisi olarak gösterir.⁴⁴ Ancak bu rivâyetlerin hiçbirisi herhangi bir kaynakta geçmemektedir. Kethüdâzâde'nin kendisi veya *Menâkıbnâme* yazarı da herhangi bir kaynağa atıfta bulunmamaktadır. Yine eserde Hz. Enes'i eleştiren olaylar anlatılır.⁴⁵ O'nun kıskanç ve Hz. Ali'yi aldatan birisi olduğu söylenmek istenir. "*Ben yalamı, yılanı, Muâviye'yi sevmem*" derken de, "*Benim ashâbım yıldızlar gibidir*" hadîsinden kaynaklanan Ehl-i Sünnet âlimlerinin genel suskuncu tavrının aksine, Hz. Muâviye'ye karşı olumsuz bakışını en keskin dille ifade eder.

Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'i yücelten anlatılara ehemmiyet verir. Hz. Ali'nin Kâ'be'nin içerisinde dünyaya geldiği, onu ilk defa Hz. Peygamber'in yıkadığı ifade edilir.⁴⁶ Bütün bu veriler onun Şîî akîdesine yakın olduğuna işâret etmektedir. Ancak yine o, İranlılara ve Şîîlere zaman zaman kızmakta, kısır ve dar görüşlü olduklarını ifhâm ettirmektedir.

Menâkıbnâme yazarı, Kethüdâzâde'den yaptığı nakillerde; içki kullanımını basit ve sade bir olaymış gibi lanse eder. IV. Murad'ın bolca kullandığını söyler. Hatta geceleri yalnız başına İstanbul sokaklarında dolaşmasını, Bağdat fethine iştirâkini bu içkiye (yiğitlik şerbetine) bağlar.⁴⁷

⁴³ *Menâkıbnâme*, s. 112.

⁴⁴ *Menâkıbnâme*, s. 161.

⁴⁵ *Menâkıbnâme*, s. 115.

⁴⁶ *Menâkıbnâme*, s. 116.

⁴⁷ *Menâkıbnâme*, s. 106.

Menâkıbnâme veya başka kaynaklarda Kethüdâzâde'nin tarîkatına ait bir bilgi bulunmaz. Evet, Nakşî-Mevlevî olan Hoca-Neş'et Efendi'den Farsça okumuş, şiir ve inşâ dersi almıştır. Hatta Bulgarî Hoca'dan tasavvuf dersi de almıştır; ancak yine de herhangi bir şeyhe intisab ettiğine dair rivâyet bulunmamaktadır. 1826'da Bektâşîliğin kapatılma kararı tartışılırken, Bektâşî olduğu iddiasıyla sürgünü bile talep edilmiştir. Gündüz vakitlerinin çoğunu Beşiktaş Neccarzâde Dergâhı'nda Neccarzâde Rızâ Efendi ve oğlu Şeyh Sıddık Efendi'nin sohbetlerini dinleyerek, Bektâşî erenleriyle aynı çatı altında yârenlik ederek geçirmiştir. Ancak bunların hiçbirisi onun Bektâşî veya Nakşî olduğuna işâret etmemektedir.

Mevlevî Hüseyin Dede onun, başındaki yemeni sarma şeklindeki sarıktan Hamzavî olduğu kanaatini belirtir.⁴⁸ Nitekim *Menâkıbnâme*'de anlatıldığı şekliyle o, 1262/1845 tarihlerinde İsmâil Mâşukî'nin menâkıbını ve şiirlerini okumaya başlamış, bu okumaların etkisiyle istiğrâk hâline kapılarak kendisini kaybetmiş, Mâşukî'nin Rumeli Hisarı'nda bulunan kabrini ziyârete gitmiştir. İstiğrâk hali tam bir gün sürmüş, sahve geldiğinde, sabahın dördünde Rumeli Hisarı bölgesinde bir bahçede kendini bulmuştur. Beşiktaş'a, ancak kendisini tanıyan birkaç zâtın yardımıyla geri dönmüştür. Bu etki birkaç ay daha devam etmiştir.

Menâkıbnâme'de onun Hamzavî olduğuna veya şeyhine bağlandığına dair başka rivâyet bulunmamasına rağmen, sîretini anlatan menkıbelerden, hayata bakışını anlatan verilerden onun Hamzavî-Melâmî neşvesine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu yolun esasları arasında Ehl-i Beyt sevgisi olduğu kadar, kendini gizlemek de önemli bir unsurdur.

4- Eser ve Eserin Hazırlanışı Hakkında

Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi'nin talebesi Emîn Efendi tarafından tertip edilen *Menâkıb-ı Kethüdâzâde'nin*, yaptığımız

⁴⁸ *Menâkıbnâme*, s. 225.

araştırmalara göre kütüphâne kayıtlarında herhangi bir yazma nüshasına rastlanmamaktadır. Ancak ilk baskısı 158 sayfa olarak 1294/1877’de tab’ olunmuştur. Genişletilmiş ikinci baskısı 345 sayfa halinde 1305/1887-88 tarihinde basılmıştır. Kenarına şerh düşülen nüshadan öğrendiğimize göre, ikinci baskı altı yüz adet tab’ edilmiş; ancak Maarif Meclisi’nden izin alınmadığı için 580 adedi müsâdere edilerek piyasaya çıkarılmamıştır. Ancak yirmi nüsha Hoca Efendi’yi sevenlere dağıtılabilmektedir.⁴⁹ Çalışmamızda bu ikinci baskıyı esas aldık; daha sonra Dursun Gürlek Bey’de üzerine el yazısıyla notlar ve şerhler düşmüş aynı tarihli baskının özel bir nüshasının olduğunu öğrendik. Bu nüshanın baş tarafına iki adet fihrist, son tarafına da dört adet hikâye eklenmişti. Yine metin içerisindeki bazı şahıs ve yer isimleriyle ilgili olarak sayfa kenarlarına kısa açıklamalar düşülmüştü. Bütün bu ilâveleri de çalışmamıza aldık, metin içerisinde veya dipnotlarda köşeli parantez [-] ile gösterdik. Şârihin anlattıklarına bakılırsa, Kethüdâzâde’nin yolunun takipçisi olduğu ve 1910’dan sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır. Arapça, Farsça tercümelerimizi veya metindeki kapalı ıstılahları dipnotta gösterdik. Bu ilâveleri belirtmek için herhangi bir işâret kullanmadık. Olduğu gibi yazdık.

Metin anlatılardan oluşmaktadır. *Menâkıbnâme* yazarı Emîn Efendi, hocasının sohbetlerinde, ziyâretlerinde, misafir karşılar ve uğurlarken, ders okutur veya kendisine sorulan bir soruya cevap verirken yanında bulunmuş, gözlemlediği ve anlattığı nükteleri not etmiştir. Her hikâye veya anıdan sonra “*diye buyurdu*”, “*şeklinde açıkladı*” gibi bir deyimle paragrafı bitirmektedir. Bunları okuyucuya kolaylık sağlamak, bazen de çokça düşülen kelime tekrarlarından kaçınmak amacıyla kısaltarak “*dedi*”, “*anlattı*” gibi kelimelerle ifade ettik.

⁴⁹ [Fîl-hakîka niyet fiile çıktı ve altı yüz adet tab olundu ise de, beşyüz seksen kıtası Maarif Meclisi’ne müracaat olunmadığı için müsâdere olunup yirmi kıt’ası kaldı. O dahi ihvâna ihdâ olunup fakirde yalnız bu bir kıt’ası kaldı.] *Menâkıbnâme*, s. 173 kenarında.

Kethüdâzâde, görüşlerini sunarken *Ravzatü'l-Ahbâb*⁵⁰, *Siyer-i Veysî*⁵¹, *Menâkıb-ı Murtazaviyye*⁵² gibi siyer kitapları yanında; Sa'dî Şirâzî (ö.691/1292)'nin *Gülistân'ı*, Kınalızâde'nin *Ahlâk-ı Alâî*⁵³ benzeri din eğitimine ve ahlâka dair eserlere; *Tuhfe-i Vehbî*⁵⁴, *Subhai Sıbyân*⁵⁵ gibi dilbilgisi kitaplarına atıfta bulunduğu görülür. Bütün bunlar gerek Kethüdâzâde'nin, gerekse eseri kaleme alan talebesi Emîn Efendi'nin öğretici ve içten değiştirici, ahlâkî, edebî bir yol tuttuğunu göstermektedir.

Diğer taraftan eserin sonuna doğru başka kaynaklardan bol miktarda alıntı yapıldığı görülecektir. Sultan Ahmed Çeşmesi'nin kuşağına Seyyid Vehbî'nin yazdığı beyitler, çeşitli bina tarihleri, Müstakimzâde mecmuâlarından alınmış *Dergâhnâme*, *İstanbul Tekkeleri* listesi, *Tertib-i Suver-i Kur'âniyye*, Hâşim Baba Dergâhı şeyhleri listesi veya Nahîfî'nin Koca Mustafa Paşa Dergâhı şeyhleri için yazdığı *Güfte*, *Katerinâ Tarihi*'nden nakiller, *Hoca Neş'et Efendi Biyografisi*, Abdulkâdir Geylânî ve Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin neslini gösteren metinler bulunmaktadır. Bunlar tarihî olaylara tanıklık etmesi açısından ve ya edebî zevkin tezâhürü olarak değerlendirilmelidir.

Hikâyeler ve anlatılar arasında herhangi bir insicâm veya konu bütünlüğü bulunmamaktadır. Her hikâye başlı başına değerlendirilmelidir. Kısmen bazı hikâyelerin birbirini tamamladığı görüle de

⁵⁰ Cemâleddin Atâullah el-Hüseynî, *Ravzatü'l-Ahbâb*, Türkçe'ye Manisavî Benlizâde Mahmud Efendi tarafından çevirilmiş, 1851'de İstanbul'da basılmıştır. Hz. Peygamber'in hayatını anlatan bir siyer kitabıdır. Yeni baskısı, *Sevgilinin Bahçesi: (Ravzatü'l-Ahbâb Tercümesi)* adıyla (yay. haz. Ramazan Balci. İstanbul: Gelecek, 2003.) yapılmıştır.

⁵¹ Üveys b. Muhammed el-Alahehrî Üveysî, 1037/1628, *Siyer-i Veysî Mekki ve Medenî; Eser, Dürretü't-tâc fî sîreti sâhibi'l-mî'râc* adıyla da bilinir. İstanbul: Vezirhanı Matbaası, 1869. Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine dönemi hayatından bahseder. Yine eser içerisinde aynı müellifin *Münşeât*, *Şehâdetnâme* gibi eserleri bulunmaktadır.

⁵² Hulefâ-i Râşidîn ve Hz. Ali Efendimizin biyografilerini içermektedir. Şemseddîn, *Menâkıb-ı Murtazavî = Vasıyy-i Nebî*. [y.y. : y.y.], 1326. Dersaadet: Terakki Kütüphanesi. 30 s.

⁵³ Kınalızade Ali Efendi, 979/1572, *Ahlâk-ı Alâî*, Bulak: Bulak Matbaası, 1833.

⁵⁴ Sünbülzâde Vehbî, 1224/1809, *Tuhfe-i Vehbî*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1867. Sözlüktür.

⁵⁵ *Subha-i Sıbyân*. İstanbul: Dârü't-Tibâati'l-Ma'mure, 1801. 33 sh. Türkçe bir sözlüktür. Birçok baskısı yapılmıştır. Ayrıca Muhammed Necib tarafından *Hediyyetü'l-ihvân fî şerhi subha-i sıbyân* adıyla şerh edilmiştir. İstanbul : [y.y.], 1840/1256. 265 sh.

bunlar sayılıdır. Herhangi bir konuyu veya vâkıayı anlatırken âyet ve hadislerden yararlandığı; konuyu beyitlerle, özlü sözlerle, Arapça ve ya Farsça deyimlerle örneklendirdiği görülür. Ancak hadislerin lafzen değil, mânâden rivâyet edilmesi, bunların kaynak tesbitini güçleştirmektedir.

Yine metnin içerisinde bol miktarda müstehcen kelime veya müstehcen hikâyeler geçtiği görülecektir. O günkü toplum yapısını anlama ve olayları algılamaya yardımcı olması açısından bu hikâyelerin önemli olduğunu düşünmekteyiz. Dolayısıyla bu tip kelimelere mümkün olduğunca dokunmamaya çalıştık. Ancak uygunsuz kelimelerin ilk ve son harflerini yazdık, aradaki harfler yerine noktalar (.....) koyduk. Böylece okuyucunun kelimeyi anlamasını sağlarken, diğer taraftan yöneltebilecek tenkitlerin önüne geçmeye çalıştık.

Müellif her bölüm başına, “*Hikâye*” başlığını koymuşrut. Okuyucuya rahatlık sağlamak için “*Hikâye*” yerine metnin muhtevasına uygun özel başlıklar koyduk.

Eser bu hâliyle özgün bir nitelik arz etmektedir. Muhteviyatındaki kısmî tarihî olayları nakletmesi sebebiyle bir tarih kitabı diyebiliriz. Ancak olaylar herhangi bir kronolojik sıra gözetilmeden bölük pörçük ve insicamsız, nâdiren tarihî verilere de aykırı olarak nakledilmektedir. Yine eser içerisindeki Arapça, Farsça, Türkçe kasideler, şiirler, tarih beyitleri sebebiyle edebiyat kitabı (dîvân) da diyebiliriz. Aslında herhangi bir güncel olayı açıklarken, yorumlarken tarihî nükteler, yerine göre okunan beyitler, yardımcı unsur olarak kullanılmaktadır.

Yine eser, Kethüdâzâde’nin devlet işlerine, toplumsal olaylara, tekke ve medreselerdeki dînî hayata, eğitim öğretim sistemine, toplumun din ve devlet anlayışına bakışını, bazen öğrencilerinin sorduğu sorulara zekice verdiği cevapları, nükteli ifadeleri bol miktarda içermektedir.

Okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla, halihazırda kullanılan Osmanlıca kelimeleri bugünkü şekliyle yazmayı uygun gördük. Metne akışkanlık kazandırmak için aralardaki “ve” bağlaçlarını bazen nokta ile yeni cümle açarak, bazen virgül ile günümüz lisanına uyarlamaya çalıştık. Sadeleştirdiğimizde manayı bozacak veya metnin güzelliğini zedeleyecek terki ve deyimleri olduğu gibi bıraktık. Yine

başka kaynaklardan alıntı olan silsile, kasîde gibi metin veya risâleleri olduğu gibi bıraktık.

Âyet ve hadîslerin tahrîcini yaptık. Hadîslerin tahrîcinde *el-Mek-tebetü'l-Elfrıyye li Sümmetî'n-Nebeviyye*, CD, 1,5'ten yararlandık. Ancak eserde anlatılan birçok rivâyetin, özellikle Hz. Ömer (ra.) ile ilgili olan anlatıların kaynağını tespit edemedik.

Arapça, Farsça vecizeleri, deyimleri, beyitleri tercüme ederek dipnota koyduk. Yine metin içerisinde geçen, Arapça fetvâ metni, mektup veya alıntıları tercüme ettik.

Tevfîk Allah'tandır.

Dr. Hür Mahmut YÜCER

Çamlıca-2005

TEVHÎD EFENDÎ MERHÛMUN YAZDIĞI
TERCEME-İ HÂLÎ

Kethüdâzâde el-Hâc Mehmed Ârif Molla Efendi ks. hazretleri-
nin matbû dîvânında bulunan Tevhîd Efendi merhûmun kale-
miyle olan tercüme-i hâlidir.

Nâzım müşârun ileyhin ism-i şerîfleri Mehmed ve mahlasları
Ârif tir. Vâlîde Sultan Kethüdâzâdesi reîsü'l-ulemâ Sâdık Efendi *nev-
verallahu darîhahû* hazretlerinin oğludur. Babası, Medîne-i Münev-
vere Kadısı olunca, yanında Ravza-i Risâletpenâhi'ye gitmiş, ibadet
görevini yerine getirmiş, sonra da hac vazifesini îfâ ederek Âsitâne-i
Âliye'ye dönmüştür. Gece gündüz ömr-i azîzlerini ilim tahsiline har-
camış ve resmî tahsilde gereken belirli kitapları, vaktinin en seçkin
ve asrının önde gelen âlimi Tırnova Müftizâdesi Abdurrahim Efen-
di'den görmüştür. *Akâid-i Celâlî* adlı eseri okurken hocası irtihâl et-
miş, bunun üzerine Mîlâsî Müftizâde'den eğitimini tamamlamıştır.

Mevlâna-yı mûmâ ileyhimâdan başka her biri, okuttuğu fen ve
ilimde deniz benzeri ve çağdaşı âlimlerden çeşitli özellikleriyle
farklılıkları öne çıkmış sekiz adet örnekten: *Kâmûs* Mütercimi
Âsım Efendi, Ayvansarâyî Münzevî Afîf Sâlih Efendi, Kadızâde
Mehmed Efendi ve birâderzâde hafîdi Sâkıp Efendi, Hoca Neş'et
Efendi, Sünbülzâde Vehbî Efendi⁵⁶, Reîsü'l-müneccimîn Râkım

⁵⁶ [Sünbülzâde Vehbî Efendi'den okumadım, buyurmuşlardır.]

Efendi ve Lâz Mehmed Efendi'den başka ulûm-ı edebiye ma'kûle ve maârif-i cüz'iyeye tahsîl ile câmiu üstâdi'l-ulûm ve fezâil idiler.

Felsefî ilimler, husûsan matematik bilimleri ve eğitimi ayrını sayılan konularda ders almak isteyen meşhur, seçkin şahıslar; ders takrîrinden yeniden hayat bulmuş gibi memnun olarak ayrılırlardı.

1238/1822 senesinde Haleb eş-Şehbâ kazasıyla mer'î ve muazzez, sonra Bursa kazasıyla mübeccel, Mekke-i Mükerrerme ve İstanbul pâyeleri, 1263/1847 senesi hilâlinde sadr-ı Anadolu pâyesiyle mükerrerrem ve 1265/1849 senesi Rebûlâhîr'inin beşinci günü nidâyı irciî sâmia reskûş hûşî oldukta, tarîk-i mihnetseray-ı cihân ve ğarîk-ı lücce-i rahmet-i rahmân oldukları ks. ve nevvere darîhahû.

Meşrepleri; tekellûfât-ı resmiyyeden ârî ve iltifât-ı ârâyiş-i dünyevîyeden berî vakur ve mütevazı, ashâb-ı irfân ve dervişân ile ülfete mâil seddi ramak mertebesine kânî idiler. Âsâr-ı kalemi mûciz, rakamları nesr ve nazımda çok ise de mazbut olmayıp bazen nazına rağbeti tabiatları vukuunda inşâd buyurdıkları manzûmeyi huzzâr-ı meclisten hâhişkâr olanlar tahrîr etmişlerdir. Söyledikleri şiirlerin ekserisi telefkerde-i yed-i rüzgâr olmakla “*mâ lâ yüdrîku küllühû lâ yütraku küllehû*” mefâdınca ihvân elinde bulunan şiirleri ahlâfa yadigâr olmak üzere cem ve tertîb olundu, demektedir.

MENÂKIB-I KETHÜDÂZÂDE EL-HAC
MEHMED ÂRİF EFENDİ HAZRETLERİ

e lhamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn, ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyi-
dinâ ve senedenâ ve rasûlünâ Muhammedin ve âlihi ve sahbihi
ecma'în. Bundan sonra ma'lum ola ki müşârunileyh hazretleri bu
muharrir-i fakîrin ya'ni Muzıka-i Hümâyun'da Binbaşı Hoca
Emîn'in üstâd-ı ekremi ve mürebbîsidir. Muzıka-i Hümâyun'dan
sabahları devlethânelerine derse gittiğimizde âdet-i âliyeleri oldu-
ğu üzere, dersten önce canlı olarak buyurdıkları hikâyât zabt olu-
nup bazı menâkıbıyla berâber terceme-i hâl-i mezkûreye zeyl ola-
rak kayd ve imlâ kılındı.

1251/1835 tarihlerinde Beşiktaş'ta Uzuncaova'da bulunan
devlethânelerine giderek derse başlayıp o tarihlerde zât-ı âlîleri 66
yaşına ulaşmışlardı. 40-50 yaşına kadar söyledikleri şiirleri külli-
yetlice olup; "*Bir Arnavut uşağım var idi zâyi etti düşürdü*" diyor-
lardı. Bu şimdiki matbû dîvânda olan şiirlerinin çoğunluğu elli ya-
şından sonra pîrâna sır söyledikleri şiirleridir. İşte bu şiirleri vefâ-
tından beş-on gün önce bana, "*Al, yaz da yine getir*" diye buyur-
dular. Emirleri üzere yazdım, evrakı götürdüm verdim. Arası çok
geçmedi, teşrif-i bekâ buyurdular.

Matbû dîvândaki tercüme-i hâlin muharriri olan eski Evkâf-ı
Hümâyun Nâzırı Şeyh Hakkı Efendizâde Beşiktaşlı merhûm Tevhîd

Efendi bizim büyük şerîkimiz olup naklî ve aklî ilimlerin kâffesini, ulûm-ı riyâziyyenin cümlesini Hoca efendimizden okumuş, görmüş bir fâzıldır. Lâkin ahlâkıyla ahlâklanamamış olduğunu; İstanbul'da Yedikule'de Hacı Evhad Tekkesi'nde mukîm Küçük Efendi merhûmun birâderi olup, Eyüp'te mukîm ve münzevî iken cennetmekân Gazi Sultan Abdülmecid Hân'ın validelerinin ihsan buyurdıkları bir çerkez cariyeden dolayı şehîden teşrif bekâ buyuran merhûm Abdulatîf Efendi hazretlerinin, "*Tevhîd Efendi, Kethüdâzâde'nin ilmîni almış da ahlâkını alamamış*" dediğini; Hoca Efendimiz de bizzat kendileri esnâ-yı suâl-i âcizanemde şifâhen bana nakil buyurmuşlardı.

Her nasılsa büyük şerîkimiz bulunduğundan *tercûme-i hallerini daha iyi bilirler, usûlüyle tertip ederler* diye âsâr-ı mezkûreyi götürdüm, ona verdim. "*Peki bakalım*" dedi aldı, şöyle koydu. Sonra fakîre sual etmeden bastırmış. Fakir dîvânın basılmış halini gördüm. Fakat bazı yerlerinin çıkarılması, bazı yerlerinin de açıklanmaya ihtiyaç duyduğunu gördüm.

Meselâ; "*Abdurrahim Hoca'nın birâderi Palabıyık Hoca merhûmdan ilm-i hey'et okudum*" buyururlardı. Terceme-i halinde orası yazılmamış. Hatta Palabıyık merhûmun bahçe merakı olup bahçesinde bir bostan kuyusu kazdırmış, Hoca Efendimize; "*Ârif Molla, şu kuyuya bir beyit söyle amma cem'iyyetli olsun*" demiş Hoca Efendimiz de:

Ümîdin rîsmânın boşlama bu cehde delvü âsâ

Döner dolâb-ı çerh elbette bir gün âb u tâb üzre

beytini söylemiş, ertesi günü götürüp vermiş, merhûm pek hoşlanmıştı. Yine Bulgârî İsmâil Efendi'den tasavvuf okumuşlar, o da yazılmamış.

Sünbülzâde Vehbi Efendi'den okudu denmiş; halbuki bir gün Vehbi Efendi, "*Ârif Molla, sana bir Saib okutamadım*" demiş; "*Ondan okumadım, Hoca Neş'et Efendi'ye gittim okudum*" buyururlar idi. Bazı şiirleri de o vakit Tevhîd Efendi'ye verilememiş olduğundan sonradan bu muhtasara kayd u tahrîr olundu. Gelenbevî merhûmdan, hey'etten başka riyâziyyât-ı sâireyi okumuşlar; hatta Humbarahâne civarında olan Hendesehâne'ye teşrîf ederler imiş.

Devlethâneleri, pederlerinin sağlığında Kumkapı Nişancı-sı'nda ve Çarşamba taraflarında imiş. Pederlerinin vefâtından sonra Beşiktaş tarafına nakil ve hicret buyurmuşlardır. Başta, Beşiktaş'ta Uzuncaova semtinde iştirâ-hâne buyurup hayli vakit orada oturmuşlardır. Hatta ben ders ortağım Nusret Paşa ile beraber -ki Nusret Paşa o vakit Muzıka-yı Hümâyûn'da nefer idi; fakir de nefer idim. Sonradan 1253/1837 tarihinde Nusret Paşa Mekteb-i Harbiye'ye nakl etti.- çok zaman bu devlethânelerine *Tuhfe-i Vehbî, Sübha-i Sıbyân, Pend-i Gülistân*, tekml oluncaya kadar derse gittik geldik. Muahharan, Sultan II. Mahmud Han, Hoca Efendimize haber gönderir ki, "*Evini mi yaptırayım yoksa başka bir ev mi satın alayım?*" diye.

Hoca Efendimiz de, "*Bu mahalleden hoşnut değilim, başka bir mahalleden ev alsınlar*" diye haber göndermiş. Onun üzerine Beşiktaş sarayının arka tarafında Arap İskelesi adlı mahalde Acı Çeşme bitişiğinde, bir miktarı da çeşmenin üzerinde olan evi almışlardı. Şimdi el'ân oralar arsadır. Sultan Abdülazîz Hân'ın alıp yıkarak tarla ettiği yerlerdir.

Yaşı seksene ulaşmıştı. Kabr-i şerîfleri Beşiktaş civarında Yahya Efendi hazretlerinin türbe-i şerîfi yakınında makbere derûnunda kapıdan içeri girince sol tarafta yola nâzır merkad-i nûrânîlerinde müstağrak-i deryayı vahdet-i ilâhîdir. Muhibb-i hânedân-ı nübüvvet, kayd-ü kesret ve masivâdan âzâde, eşyâyı suveriyye-i dünyaya meyl ve muhabbetleri mevcut değildi. Hatta bekâ âlemine teşrif buyurdıkları vakit, dünya eşyası olarak bir ibrik ile sırtındaki bir kat urbadan gayri bir nesneleri çıkmamıştır. Fakat kırk sandık, yani kırk sepet dolusu yazma nefis, a'lâ kitapları vardı. Kütüphâne gibi her ilim için takım takım mahsus kitaplardı.

Valideleri tarafından neseb-i âlîleri, Arap ülkelerinin fâtihi, 923/1517 tarihiyle Yavuz Sultan Selim Han Hazretleri'nin Tebriz'den pederiyle beraber getirdiği ve kendisine yâr ve dost ettiği Hasan Can Efendi Hazretleri'ne ulaşır ki bunların babası da Hâfız Muhammed el-İsfehânî'dir. Ve bu Muhammed el-İsfehânî'nin kabri, Eyyûb Ensârî civarında kâin Ayvansaray kapısında Çınar Karakolu'nun arkasında köşe başındadır. Yanı başında olan ahfâdından

sırasıyla dört nefer medfûn zevât vardır. Hâla âsâr-ı kabirleri be dî-dârdır. Mezar taşında olan tarih 949/1542 tarihidir.

Mekârim-i ablâk ile muttasıf, sûretten müctenib, cânib-i ma'nayı mültezim, orta boylu, doğan burunlu, açık alınlı, beyaz yüzlü, al yanaklı, hafîf sakallı, yani yanaklarında sakalı yok gibi idi. Evliyâyı ve dinini sever, hususıyla Şeyhü'l-ekber Muhyiddîn İbn Arabî'yi sever,⁵⁷ medh ve senalarında bulunur, Allah'ın bir velisi idi. Lâkin halk u âlem başına üşüşüp ahvâli ma'neviye ve telez-züzâtı rûhaniyyesini yağma etmesinler diye, bazı evliyâullahın adeti olduğu gibi kendilerini melâmet perdesiyle gizlerdi.

Şiir Konuşur Gibi Okunmalı

Ağzı bozuk Fârisî hocadan bir talebe Farsça okursa, onun da ağzı bozulur. Bazı şiirin bahrini bulmak için taktı' buyurdukları vakit hafiyen taktı' buyururlardı. Bizim ağzımızın bozulmaması için dikkat çekerlerdi. Hatta Beşiktaş'ta Tatar Efendi namında bir Farsça hocası var imiş. Fârisî'yi ciğerden okumalı der imiş. Ben Haleb'e gittiğim vakit Tevhîd Efendi ondan *Örfî* okumuş. Haleb'den gelinceye kadar Tevhîd'in ağzı bozulmuş.

Taktı' şiirin hademesindendir. Şiirin selâset ile kıraatini bırakıp da taktı' ile okumak, *"Uşağı efendinin yerine geçirmek"* gibidir. *Şiiri lakırdı gibi okumalı, şiir lakırdıdır. Selâset ile kıraat başkadır, taktı' başkadır. Selâset ile kıraati, muallimin ağzından ahz etmeli. Asıl okuyuşu öğrenmeli, mana kolaydır, şerhler vasıtasıyla da çıkarılabilir. Eğer şiiri yoluyla okuyamaz ise okurken mana bozulur"* buyururlar idi.

Molla Cami Sağ Olsaydı

- *"Mesnevî-i Şerîf yedi cilt midir, altı cilt midir?"* diye Hoca Efendimize sual ettiler.

- *"Bana kalırsa altı cilttir. O yedinci cildi bir düşman yapmış ve şerh etmiş, altıncı cildin yanına koymuş"* buyururlardı.

Mezkûr kırk sepet yazma kitabın cümlesi nefis yazma kitaplar olup ramazan-ı şerîfte geşt-ü güzârı tekellûfât ve rûsûm-ı iftarı terk buyurup ramazanda her gün bir-iki sandığı devri ve nezâret mütâlaasıyla mübârek vakitlerini değerlendirirlerdi. Bayram gelmeyince herhangi bir mahalle gitmezlerdi. Teşrîf-i bekâ buyurdıkları vakit Ârif Hikmet Bey şeyhülislâm olduğu için, adı geçen kitapların çoğunu alıp Medîne-i Münnevvere'deki kütüphânesine göndermiştir.

Müşârunileyh Efendimizin ulûm-ı şer'îyye ve hikemiye ve fûnûn-ı garbiyye ve nâdireden bilmediği yok gibiydi. Asrının Mol-la Cami ve Kemâl Paşazâdesi gibiydi. Amma telifât ve tasnîfât etmemiştir. Palabıyık merhûmun "*Mevlâna! Yapılanları anlayalım, bundan sonra kitap yapmak lazım değil*" dediği kelâmı kendileri dahi beğenmişlerdi. Onunla amel buyurmuşlardır. Bir gün, "*Mol-la Cami sağ olsaydı, onu ziyâret için İran'a giderdim*" buyurmuşlardı.⁵⁸

Reml İlinine Sahipti

Tarîkat-i Mevleviyye ricâlinden Recâ-i Efendizâde eski Tersane Muhasebecisi Beşiktaşlı Dede İsmail Efendi, şürekâ ve ihvânımız kudemâsından olmakla nakl eder. "*Benim gençliğim zamanında Beşiktaş'ta papaz kızları derler, iki kız vardı. Birini ben sever idim, adı da Mariye idi. O vakit mertlik vardı, yalnız öperler, sarırlılar da bir kötülük etmezlerdi. Ben de öyle severdim.*"

Bir gün hoca efendimizin huzurunda otururken;

- "Sen Mariye'yi sever misin? Şimdi Mariye buraya gelse sen ne yaparsın?" buyurdular.

- "Hiç ne yapacağım, öperim, koklarım" dedim. Derken mübarek baş parmağının tırnağı üzerine bir şey yazdı. Arası yarım saat geçer geçmez kapı çalındı. Adet-i seniyyeleri, kapıya ip takmaz ve kapıyı kendisi iner açar iken bana emr etti: "*Kalk kapıyı sen*

⁵⁸. [O dönemde İran ahalisi Sünnî idiler. Şîa mezhebinin, Şah İsmail takriben 900 (hicrî) tarihlerinde ilan ettiği.]

aç.” Kalktım kapıyı açtım, bir de baktım ki Mariye gelmiş. “O, maşaallah” dedim. Aldım içeriye, çıktık Hoca Efendimizin yanına oturduk; bir hayli söyleştik, konuştuk. Neden sonra Hoca Efendimiz tırnağına yazdığı yazıyı yaladı. Mariye o anda bir gerindi; “*Vay panayam beni buraya kim getirdi*” dedi. Sen kendin geldin dedim, inanamadı. Her ne hal ise, sonra Hoca Efendimiz; “*Al bunu evine götür, teslim et*” dedi. Emirleri üzere aldım evine götürdüm, kapısından içeriye bıraktım. Bu keyfiyetten sonra Hoca Efendimiz bana tenbih buyurdu; “Bunu kimseye söyleme” diye. Vefât edinceye kadar kimseye söylemedim. Şimdi vefât etti, işte size söylüyorum dedi.

Öngörüler

Ve yine kudemâyı şürekâmızdan ve Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümayûn’dan Süleyman Rûhî Efendi, bu fakire nakl etti. 1230/1815 tarihlerinde bir gün Hoca Efendimiz, Süleyman Rûhî Efendi’ye demiş ki: “*Rûhî, kalk bir kalem kâğıt al, 1236/1820 tarihinde Rum vak’ası olacak yaz. 1241/1826 tarihinde yeniçeri vak’ası olacak yaz. 1247/1831 tarihinde Mısır vak’ası olacak yaz. 1255/1839 tarihinde cülus olacak yaz. Daha sonra olacıkları haber verdikten sonra 1274/1857’den sonra düzelir, amma tarz-ı âhar düzelir*” buyurmuşlar. Bu olayı hademeleri, yani uşağı Seyyid Ağa’ya dahi nakl buyurmuşlar. Ona nakl ettikleri vakitte 74 demişler kalkmışlar, oynamışlar. Müşârunileyh Dede İsmail Efendi’ye dahi nakl buyurmuşlar.

Hizmetçisi Seyyid Ağa

Ve yine efendi-i mûmâ ileyh nakl eder. Âdet-i seniyyeleri iç yemezlerdi. Bağrsak, bumbar, işkembe, ciğer, yürek gibi. Bir gün yanında keman çalınırken, “*Bak şımdan çıkan sadâya, bu giriş koyunun içinden çıkan bağrsak değil mi?*” diye buyurmuştur. Murâd-ı âlîleri, kim bilir koyunun içinden çıkan bağrsağın feryadı mıdır, nedir?

Tiritli paçayı ve taze hazır lop yumurtayı severlerdi. Misafirlerine ikram edecek olsalar kelle pilavı pişirtirlerdi. Bir günlük yu-

murta altın, iki günlüğü gümüş, üç günlüğü bakır olur buyururlardı. Kelle pilavını kendileri de pişirirlerdi. Dede İsmail Efendi'nin o vakittavukları varmış. Biriken yumurtaları taze taze mendile dolatırlar, hâkipaylerine getirirler imiş. Hoca efendimiz eğer zeytin yağı bulurlar ise yumurtalara ekerler, eğer bulamazlar ise yalnız tuzla, biberle yerlermiş.

Bu Dede İsmail Efendi'nin nakline göre, Hoca Efendimiz fakru zarûrete çok tahammül eder ve "*el-fakru fahrî*"yi zâdegân olduğu halde tamamıyla ihtiyar buyurmuşlar; hatta kırk yıllık uşağı Seyyid Ağa kayıkçılık, balıkçılık etmiş de Hoca Efendimizi beslemiş. Bu Seyyid Ağa, Beşiktaş çocuğudur. On dört yaşında Hoca Efendimize intisâb etmiş, irtihâl buyurduğu vakitte elli dört yaşında idi. Tamam kırk yıl hizmetinde bulunmuş, Hoca efendimizden sonra on üç yıl daha yaşayıp 1278/1862 senesinde irtihâl-i bekâ etmiştir. Müddet-i ömrü altmış yedi senedir. Uşak değil bende-i mahsûsu ve muhibb-i sâdıkı idi. Cânen hizmet etti. Kabri Hoca Efendimizin yanındadır.

Celbiye Yeteneği

Sâbık Müneccimbaşı Edhem Efendi ki Hoca Efendimize talabelikte bizden öncedir. Bağdat Valisi sâbık merhûm Ali Rıza Paşa ki oradan Şam Valisi olup Şam'da irtihâl etmiştir. İşte Edhem Efendi, Ali Rıza Paşa'ya hayli vakit Bağdat'ta müneccimbaşılık ve kitapçılık etmiştir.

Üsküdar'da Nuh Kuyusu'nda harman yerindeki kahvede bu fakire nakletti. "Bir gün Hoca Efendimiz eline bir makas aldı. Şöyle makası açtı, her iki kanadına birer şey yazdı. Makas o onda kendi kendine kapandı. "İşte buna *celbiye* derler" dedi.

"Aman Hoca Efendimiz, şunu bana öğretsenize" dedim. "Öğreteyim de bakkal oğlanını eve celp eder misin?" diye latife buyurdular. İşte Hoca Efendimizin bilmediği ilim yoktur, dedi.

Cömertliği

Hilmi, sehâveti ve mekârim-i ahlâkı son derece yüksek olup

“*tehallekû bi ahlâkullah*”⁵⁹ hadîs-i şerîfiyle tamam âmil idi. Hatta bir gün hâki-pâylerine gelenlerden birisi, hoca efendimizin bir kitabını çalmış ve kalkıp gitmiş. Hoca Efendimiz görmüş, hiç sesini çıkarmamış. Fakat giderken arkasından Seyyid Ağa’yı yollamış. “*Haydi bunun arkasından gizli gizli git; bu kitabı hangi sahafa satarsa, o gittikten sonra parasını ver, kitabı al gel; bildirme, yüzüne vurma*” diye Seyyid Ağa’ya bildirmişlerdir. Ağa merhûm dahi öyle etmiş olduğunu nakletmiştir. Ve ceplerinde beş paralık on paralık bulunmayıp şimdilerde metelik tabir ettikleri Mahmûdiye yirmi paralık bulunur, fukaraya en aşağı ondan bir tane verirdi. Lâkin bir tane verdiği nadirdir. Bazı fukaralar devlethânelerine gelirler, kapıyı çalarlar dururlar; güya bâ berat-ı mutasarrıf gibi onlara o vaktin halinde beşer kuruş verir. Onlar ma’lûmu’l-esâmidir.

Resmî Görev Anlayışı

Tarîk-ı resmiye-i ilmiye hasebiyle Mekke Pâyesi’nden sonra İstanbul Kadılığı pâyesi tevdi edildi. Ancak istek buyurmayarak makamına oturmadı. Rumeli Kazaskeri olan merhûm Fındıkzâde Efendi, Hoca Efendimize “*Efendi niçin o mesnede oturmadin? Ondan senevî beş yüz kese ele geçer*” demiş. Onu yumuşak bir cevap ile geçiştirmiştir. Sonra bana dedi ki:

“*Ondan beş yüz kese gelir, amma şahitleri perdenin dışarısında tezkiye etmeli ve vekayi kâtibinin ağzına bakmalı, sûret-i şer’a tatbik olunmuş deavi-i kâzibeyi hasbe’l-îcab haklı gibi dinlemeli, sûret-i şer’a tatbik etmesini bilememiş olan mazlûmunun hukûk-ı sarîhalarını tecâhül ve ibtâl etmeli. Lâkin ben böyle etmem. Ben şahitleri ta mahallesinden tezkiye ederim, vekâyî kâtibinin ağzına bakmam, kendim tahkîk-i madde ederim. Zira bizim şeriatımız yalnız naklî değildir, aklı da munzamdır. Hakim olan aklını da nakle zammedip kullanmalı. İşte ben böyle ederim. Böyle edince beş yüz kese değil, iki yüz kese bile olmaz ve o makama sûret-i lâzime gibi olmuş bir sefâhat-i resmiyye var. İki atlı faytona binmek, beş-altı hizmetkârı istihdam etmek, daha buna kryas haremde selâmlıkta mesârif-i saire-i câriye etmek gibi.*”

⁵⁹ Hadisciler, “Allah’m ahlâkı ile ahlâklamuz” anlamındaki bu sözün hadîs olmadığı söylemişlerdir. Bkz. Ali el-Kârî, *el-Masnu’*, 135.

Ben böyle adâlete müteallık ve umumun hukuk ve deavfsine dair olan maddelerde mümkün değil dînime muhalif iş tutamam. Böyle olduğu sûrette o mesnedden borçlu olarak infisâl etmeli, ederim. Bursa Mevleviyeti'nden avdetimde pederimden kalan sehmimi sattım da borcumu verdim. Şimdi sehmim de yok, ne satayım da borç vereyim?" buyurmuştu.

Rızkımız İstesek de Bollaşmadı

1237/1821'de Haleb Mevleviyeti ile Haleb'e giderken kesîru'l-isti'mâl olmak ve hâsılât ziyâde gelmek için vakit ihtiyarıyla bir mühür kazdırdım. Haleb'e gittim, arası çok geçmedi, İstanbul'dan bir emir geldi ki; *Haleb'den gelip geçenlere tezkereler veril-sin; tezkeresiz kimse Haleb'e girip çıkmasın ve tezkerelere Molla Efendi ücretsiz olarak mühür bassın,* diye.

Her gün birçok tezkereler basıyordum. Yani mühür fevkalâde isti'mâl olundu. İşte vakit ihtiyarının da dahli oldu ve hem de yine, "*Nahnü kasemnâ beynehüm mâîsetehüm fi'l-hayâti't-dünya*"⁶⁰ kelâmı mucîz-i nizâmını buyuran kasem-i ezelin defteri kısmeti bozulmadı, değişmedi buyurdu.

Hastaya Okumanın Faydası

Bir gün sabahleyin devlethânelerinde fakir derste iken kapı çalındı. Fakire kapıyı aç diye emir buyurdular. Açtım, baktım bir kadının imiş; "Haber sor ne ister?" dediler. Sordum:

– "Hoca Efendi burada mı okunacağım?" dedi. Geldim, söyledim.

– "Acayip, benim okumakla şöhretim yok, amma pekîl" deyip ev altına indi ve o kadına okudu. Fakat okurken, fakir çekildim. Merdiven üzerinde durdum. Okurken bakmadım. Okumuşlar ve kadının gitmiş. Hâk-i pâylerine bu kadar zamandır devam etmekteyim, böyle nefesle okuduklarını görmediğimden hâl-i cehâletimden nâşi

taaccüb ettim. Kendileri merdivenden geçerken fakire tebessüm etti; bu tebessüm böyle şeylerin aslı faslı yoktur gibi gözükte. Onun üzerine, fakire bakdı da, “Okumanın aslı faslı vardır” buyurdu.

Devlet Hizmetinde

Haleb Mevleviyeti’nden avdet buyurup İstanbul’a teşrif buyururken, yolculuk esnasında bir mahalde köy uzak imiş. Akşam vakti bir sahranın orta yerinde inmişler, çadırlarını kurup orada gecelemişler.

Gece yarısı kendisi yalnız olduğu halde kalkmış silahlarını kuşanmış; başlamış daire-i devletlerini hâvi olan çadırların etrafında gezip, koruyup bekçilik etmeğe. Fakir hâk-i pâylarından ders okuduğumuz esnalarda kendilerini melek gibi halim selim nazik gördüğümüzden öyle silahlı, tabancalı, kır serdarı gibi hey’eti hâk-i pâylarına yakıştıramadığım cihetle fakire bir gülmek geldi. Onun üzerine fakire; “Ben hükümette değişirim” buyurdular.

Bu Devlet Sayesinde Perverde Olduk

Kendisinin devleti olan Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye’yi o derecede severdi ki, Mısırlı Mehmed Ali Paşa merhûmun özel hizmetçilerinden birisi bir gün gelerek Hoca Efendimize;

“Siz tarîk-ı ilmiyye hasebiyle Bilâd-ı Erbaa’dan yani Şam, Mısır, Edirne, Bursa; bunlardan birisine molla olacağınız bellidir. Fakat Mısır Mollalığı’nı bekleyin, muazzez olursunuz. Bilâd-ı selâseye olmayın” demiş.

“Ben beklemedim, Bursa tesadüf etti. Oraya gittim, zira bilirrim ki Mısır’a gitsem Mehmed Ali beni koyvermez. Ben ve ecdâdım bu devlet sayesinde perverde olmuştur. Bu Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye’yi bırakıp da Mısır’a gitmedim” diye buyurdurlardı.

Kendilerinde bulunan ilim, hikmet ve fazl u kemâl ile bilirler idi ki Mısır’a gitse çok iyi karşılanacak, i’zâz ve ikrâm olunacaktı. İstanbul’da teşrif buyurdıkları dergâh ve hankâhlarda fakir hâk-i pâylarıyla beraber gitmediğim vakitlerde ayakkabı olan kaluşılarını kendileri kaldırırlardı. Zira Mehmed Ali Paşa merhûmun, Mısır

harab-ı zâr iken vali olup Mısır'ı yeniden terakki ettirmiş ve deva-
mı için de hakim, âkil ve âlim olan zâtlarla devamını sağlamayı dü-
şünmüştü. Bir hayli âlim, fâzıl, münşi de Mısır'a gitmişti.

Mehmed Ali Paşa'nın Dîvân Efendisi sahib-i münşeât Hayret
Efendi'nin 1255/1887 tarihinde Mısır'da basılan *Seh Zebân* adlı
eserinin dibacesinde müşârun ileyhın medh ü senâsıdır.

*Şimdi kol kol çekilip ehl-i hüner
Hep Mehmed Ali Paşa'ya gider
Der ki devletidir kelf-ü emân
İftihar etmede onunla zaman
Eğer Mehmed Ali dense faraza
Mısır'ın etfâli eder terk-i bekâ
Eylemiş dergehini cây-ı penâh
Adl u dâd u kerem ve emn u refâh demiştir.*

Ancak Hoca Efendimize göre dünya metanın varlığı veya
yokluğunun herhangi bir değeri olmadığından rağbet buyurup git-
memişlerdir.

Mehmed Ali Paşa Hakkında

Cennetmekân Sultan Mahmud Hân-ı Sâni'nin Rusya ile dost
ve müttefik olduğu ve Devlet-i Âliyye memâlikinin zabtı ve teshi-
rine Moskofların dış biledikleri günlerde bir gün Hoca Efendimiz;

– “*Tecrübe edilmiştir ki bu Devlet-i Âliyye ne vakit sıkışsa bir
tarafıtan yardım olur. Birisi yaratılır, muîn olur, yoluna kor. Ben
onu şimdi Mehmed Ali'dir diyorum*” buyururlardı ve Mehmed Ali
Paşa merhûmun akıl, rüşd ve idaresini fevkalâde beğenirlerdi.⁶¹

Mekkîzâde Âsım Efendi

Bayramlarda şeyhülislâmlara ve kazaskerlere gitmek âdetini ve
sair âdetleri terk buyurmuştu. Ulemâ-yı rusûm, husûsan uzun süre

⁶¹ [İstanbul'da Serasker Hüsrev Paşa'nın Mehmed Ali Paşa'ya eski Mısır Valiliği'n-
den dolayı kuyruk acısı olduğundan, cennetmekân Sultan Mahmud Hân'a zem
ede ede, âkıbet aleyhine kıyâm ettirdi derler.]

şeyhülislâm bulunan Mekkîzâde Âsım Efendi'nin hâk-i pâyelerine gitmemişti. O da Mekke pâyesinde bırakmış, Memâlik-i Osmâniye'de bilâd-ı İslâmîye'nin tamamında emsâli bulunmayan umûr-ı hâriciye ile beraber olan ilm-i şerîfine hürmet etmeyip terfî usûlüne gayret etmemişti. Sonra gayretullah zuhûr eder de cennetmekân Sultan Mahmud Hân hazretlerine bir gayret gelir.

– “Mekkizâde, Hoca Efendi'ye İstanbul Pâyesini versin” diye haber gönderir. Boş paye var iken Mekkizâde vermez geçiştirir. Sonra bir boş pâye daha olur. Yine haber yollar, yine vermez. Üçüncü de yine bir mahlul olunca Cennetmekân Hazretleri, artık Mabeyn-i Hümayûn kitapçısı Selim Efendi'yi Hoca Efendimize gönderir.

– “*Haydi Hoca efendiye tebşîr et, biz ona İstanbul Pâyesi verdik*”. Sonra Mekkîzâdeye haber yollar:

– “*Defterine kaydetsin.*”

Cennetmekân hazretleri Hoca Efendimizin ilminin kadr ü kıymetini bilmiş idi. Hayli atıyyeler, ihsânlar gönderir ve Hoca Efendimiz de geldiği gibi dağıtırdı. Sonradan cennetmekân Sultan Abdülmecid Hân hazretleri atıyyeler, ihsanlar ve Anadolu Pâyesi vermişti. Zor meseleleri ona danışırdı. Hatta bir gün Mabeyn-i Hümayûn Müdürü Mustafa Ağa'yı beş bin kuruş atıyye ile mühim bir meselenin halli ve sonucunun ne olacağını öğrenmek için göndermiş, Mustafa Ağa kapıdan içeriye girip daha lakırdıya başlamadan Hoca Efendimiz:

– “*O iş şöyle, o iş böyle olacaktır, efendimiz müsterih olsun*” diye sorular sorulmadan cevaplarını vermiş. Mustafa Ağa “Şaşıtm, taaccüb ettim, atıyyeyi gizlice mendirek altına kodum, oradan çıktım geldim” diye fakire nakletti. O Mustafa Ağa şimdi Müşir Mustafa Paşa'dır.

İstiğrâk Hali

Bir defa vefâtlarından iki üç sene önce sufîlerce istiğrâk ta'bir olunan hal kendilerine geldi. Şöyle ki o vakit, yani 1262/1845 tarihlerinde Beşiktaş Sırayalılar da Kadı Nureddin Efendi'nin yalısı

vardı. Gündüzleri saat 5'ten sonra oraya oturmak için teşrîf buyururlar, saat 9'a doğru kalkarlar, evlerine gelirlerdi.

Günlerden bir gün, daha önce olduğu gibi saat 9'da Nûri Efendi'nin yalısından ayrılıp devlethânelerine gelecekken hâl-i istiğrâk kendilerini istilâ eder. Oradan kendisini kıra ve dağlara vurur. Gündüzün 9'dan gecenin saat 4'üne kadar yol yürür. Rumeli Hisar-ı'nın üstünde Hüsrev Paşa'nın arazisinin içine uğrar. Oraları korumakta olan çoban köpekleri gelirler. Hâk-i pâylerini sararlar. Orada artık kalırlar. Köpeklerin böyle devamlı gürültü ve çağrışmalarını çobanlar ve bahçıvanlar kulübelerinden duyarlar, çıkıp gelirler.

Bir de bakarlar ki, bir pîr-i nûrânî, beyaz sarık başında târ u tağan olmuş, o yırtıcı kocaman köpekler etrafını almış; ama üzerine varmadıklarını çobanlar görünce taaccüb edip şaşırırlar. Kendileri dahi “*Köpekler havlıyor, ama üzerime gelmiyorlar*” diye buyurdular. Oradan bahçıvanlar Hoca Efendimizi alıp bahçıvan odasına götürürler. Odaya varınca “*Bir su verin*” der. Suyu içer, o gece kulübede misafir ederler. Bahçıvanın karısı Rumca olarak kocasına; “*Acaba bu Hristos olmasın?!*” der. Ertesi günü sabahleyin Beşiktaş'a götürün, demişler. Bahçıvan oradan alıp Mirgûn (Emirgân) İskelesi'ne indirir. Sonradan o bahçıvanı Beşiktaş'a devlethânelerine götürüp ikram ve ihsanda bulunmuşlardır. Orada Mirgûn İskelesi'nde Serasker Rıza Paşa'nın kethüdâsı rast gelir. Ve “*Ey Hoca Efendi! Burada bu halde ne geziyorsunuz?*” der. Ona da;

– “*Beni Beşiktaş'a götürün*” demiş. Bu Kethüdâ Efendi, oradan Hoca Efendimizi bir kayığa bindirip Beşiktaş'a, devlethânelelerine götürür.

Gelelim Hoca Efendimizin kaybolduğu esnada Beşiktaş'ta olan telâş ve ahvâle. Seyyid Ağa merhûm kol kol atlılar çıkarmış arıyorlar, herkes türlü türlü, bilir bilmez manalar veriyorlar. Kimi kaybolmuş, kimi denize düşmüş, kimi sarhoş olmuş, sızmış diyorlar.

Vakıa o gün zât-ı âlîleri sarhoş olmuş, ama bade-i istiğrâk ile sarhoş olmuşlar. Yoksa mey-i engür ile mest-i lâ ya'kıl olmamışlardır. Sonra fakir hâk-i pâylerine o sabah derse vardım; baktım, tatlı nûranî bir halde gördüm. Seyyid Ağa merhûmdan, bu ne haldir diye sordum. “15 gün evvel Hoca Efendimiz başladı, Rumeli Hi-

sarı'ndaki makberede medfûn olan İsmail Mâşûkî hazretlerinin ev-sâf-ı âliyelerini zikr-u beyân etmeğe ki, 'O böyle zâttır, şöyle zâttır' diye, 15 günden sonra deryâyı istiğrâka müstağrak olup İsmail Mâşûkî hazretleri için oralara gitti. Kaluş ayaklarını vurmuş, dizleri yara bere olmuş, bu hallere gelmiş" diye cevap verdi.

Büyük Zelzele

Haleb Mevleviyeti'ne şeref bahşâ olarak teşrif buyurdıkları günlerde bir gün Haleb'in dışında bir ziyafet tertip buyurmuşlar. Devlet büyükleri ve fakirleri davet etmişler. Herkes böyle Haleb'in dışında sahrada ziyafetle meşgul iken, birden efendim o kıyametten bir nişâne ve herc ü merc âlemden bir numûne olan o büyük zelzele başlamış; zelzeleden başka rücfе de başlamış. Yani zemini alttan yukarıya doğru atmış.

"Etrafa büyük tandır gibi taşlar düşürdü" buyururlardı. Ondan sonra kaç gün çadırlarda oturmuşlar. O zelzele 40 gün kadar sürmüş, rücfeden birkaç mahalle toprağa gömülmüş, kaybolmuş. Çok telefât ve ziyan vukua gelmiş.

Zelzeleden evvel bir meczup mahkemeye hâk-i pâylerine gelir gider, anlaşılmaz tekerleme gibi lakırdılar söylemiş. Çünkü Hoca Efendimiz mahkemenin hademe ve müdâvimlerine tembih buyurmuşlar ki; "Her kim olursa olsun ta ki kendisinin oturduğu odaya kadar isterse gelsin." İşte o meczup zelzeleye üç gün kala artık gelmez olmuş. "*Ben dahi olacağımı anlamıştım*" buyurdular.

Ben o hâli pür telâş ve pür melâlde Allah'ı unuttum. Aklıma Şeyh Abdulkadir Geylânî hazretleri geldi, buraların tasarrufu ondadır dedim. Ondan istimdâd ettim. İmdâdıma yetiştі. Necât buldum. Hemen o gece Hz. Şeyh'in zât-ı kerâmet penahları hakkında bir medhiye söyledim. Ertesi günü Haleb'te o vakit bir Gavrî Efendi vardı. Onunla görüştüm. Efendi siz Hz. Şeyh'e bir medhiye söylemişsiniz. Bu gece fakire Hz. Şeyh tarafından işaret oldu. Bu Gavrî Efendi için "*Haleb'de bir ehl-i iman gördüm*" diye buyururlardı. Methiyenin matlaı budur:

*"Ferşten ta Arşa dekdir şanı Abdulkadir'in
Tâ ezelden böyledir unvanı Abdulkadir'in"*

Bu medhiye tamamen dîvânlarında mevcuttur. Zelzeleden dolayı ahalîden zorda kalan ve zarar görenlere mâliyenin yardım etmesi gerekirken, İstanbul'dan bir memur gelir; zelzelede telef olanların emlâki ve evkâf gelirlerini toplayıp zabt etmek için. Alacak bir şey bulamadığından mübâşir orada öyle kalmış.

Ahali o mübâşire dahi “*Mübâşiriye*” adıyla biraz para verdiklerini müteaccibâne buyururlardı. Bu ziyafet-i mezkûreden murâd-ı âlileri ahaliyi bina altından sahraya çıkarmak imiş. Her ne kadar zât-ı âlileri fenn-i nücûmu dahi iyi bilirler ise de, fence böyle aynı aynına kestirip hükmetmek güç imiş.

Hatta Me'mûn Halife'nin zamanında müneccimin fevkalade üstatları hususan Ebû Ma'ser-i Belhî üstat var iken, o tarihte müneccimler Bağdat'ta haber vermişler ki: “*Bir gece bir rüzgâr zuhûr edecek, hep dikili şeyler yıkılacak.*” Bunun üzerine Halife Me'mûn minârelere mumlar dizdirmiş. O gece sabaha kadar mumlar yanmış, sönmemiş bile; minârenin yıkılması nerde kaldı. Çünkü Me'mûn Halife dahi fenn-i nücûmu iyi bilirmiş. Ebu'l-Ma'ser-i Belhî'den okumuş meğerse, dünyada zâlimân-ı meşhûre ve cebbarân-ı ma'rufeden birisi müneccimlerin o istihrâc ettikleri gece doğmuş, dünyaya gelmiş. Zâlim dahi dünyayı yakıp yıktığından müneccimler onu yıkıcı devirici rüzgâr şeklinde yorumlamışlar. Aynı aynına kestirememişler. Bazı şey var ki fence bulunmaz keşfe muhtaç olurmuş. O gece doğan zâlim Cengiz Han'dır derler.

Nakşibendîlik ile Bektâşîlik Arasındaki Fark

Bektâşiye ile Nakşibendiye arasındaki fark nedir? diye sual ettiklerinde cevabında: “Nihâyet-i itibariyle ikisi de birdir. İkisinin de nihâyeti terk-i küllîye varır. Nakşibendiye zühd ile dolaşa dolaşa terk-i küllîye varır; Bektâşiye bidâyet-i ikrârında terk-i küllî eder” buyurmuşlardır.

Âsâ

– “Âsâ kullanmak yalnız ihtiyarlık zamanında ihtiyaç için midir?” diye sordular. Cevabında:

– “Arapça’da âsâ, Türkçe’de çomak ve değnek, hatta *Subha-i Sıbyân Lügatı*’nda münsie âsâ, çomak diye yazılıdır. Hatta frenkçe baston ve diğer dillerde ayrı ayrı lügatları isimleri vardır. Bir şeyin isimlerinin çokluğu ile kendisinin çok olduğu anlamına gelmez.

Fıkıh kitaplarında da âsânın uzunluğu, had ve miktarı, endâze ve arşını yoktur, insanın boyuna göredir. Uzun boylu, orta boylu, kısa boylu adamlar için nasıl lazım gelirse öyledir. Ucu eğri olur, doğru olur, boyalı olur, boyasız olur, cansızdır âdeme tabidir, insana hizmet etmek içindir, nasıl işine gelirse öyle kullanmalıdır, gençlere ve pîrlere kullanması sünnet-i seniyyedir, elinde bir değnek olmalı, faydası çoktur. Hadîs-i şerîfte: “*Men beleğa’l-erbaîne ve lem yeteassa fekad ûsiye*”⁶², buyurulmuştur. Âyet-i kerîme de “*Vemâ tilke bi yemînike yâ Mûsâ, kâle hiye asâi etevekkeü aleyha ve üheşşi bihâ alâ ğanemî veliye fihâ me’rabü uhrâ*”⁶³ nâzil olmuştur.

Bu âyet-i kerîme işareten herkesin elinde birer değnek ve çomak her ne ise bulunmasının lüzûmunu ve faydasını beyan buyuruyor. Hadîs-i şerîfler de o mealî te’kîd ediyor buyuruyor.

Kısa âsâ frenk değneğine benzetilmesi gereksizdir. Zîra bizde ne kadar iyi şeyler varsa gâvûrlar bizden aldılar, fenalarını bize bıraktılar. Eğer bu hususta teşbîh varsa gâvûrlar bize teşbîh ediyorlar. Âsânın faydası cümlesinden meselâ; bir dar sokakta insan bulunsa, öte taraftan köpekler gelse, insanın elinde değnek olmasa, köpekler insanın üstüne doğru gelirler; ama değnek olsa, o değneği kaldırıp hayvana gösterince öte tarafa giderler, üstüne gelmezler.

Bir pazar günü Kasımpaşa Mevlevîhânesi’ne teşrif buyurdular. Elleriindeki âsâyı bir köşeye dayadılar. Sonra birisi âsâyı görür ve “Bu frenk değneği kimin?” der. Hoca Efendimiz:

⁶² “Kim kırk yaşma ulaşır da âsâ kullanmazsa isyankârlar zümresinden olur.” Kaynağı bulunamadı.

⁶³ “O senin sağ elindeki nedir, ey Mûsâ? O âsâmdır, ona dayanırım, onunla koyunlarımı yaprak silkerim ve ondan başka işlerimde de yararlanırım” dedi. Tâhâ, 20/17-18.

– “*Ben onu Müslüman ettim*” buyurur. Bu güzel sünnet-i seniyye Müslümanlardan gayb, zâyi ve sirkat olunmuş; şimdi her Freng’in ve her Hıristiyan’ın elinde bir değnek bulunmaktadır. Bu menâfi ve fevâidden biz mahrum kaldık diye müteessifâne buyururlardı.

Ömer b. Abdülazîz

Emeviye’nin içinden iki Müslüman geldi; biri Küçük Muâviye ve biri Ömer b. Abdülazîz’dir, buyururlardı.

Muâviye Hakkında

“Muâviye b. Ebî Süfyân’ı sever misiniz?” diye sordular. “*Ben yalanı, yılanı, Muâviye’yi sevmem*” buyurdular.

Babası ve Kardeşleri

Hoca Efendimizin ceddî, yani pederinin pederi Fındıklılı Hoca Osman Efendizâde İsmet Bey’den tahkik olunduğuna göre, Sultan III. Osman Han’ın vâlidesinin kethüdâsı Yûsuf Halil Ağa’dır. Bu Halil Ağa’nın mahdumu ki Hoca efendimizin pederidir. İki defa Rumeli Kazaskeri olan Reisül’ulemâ Sâdık Efendi [el-Hâc Hâfız Mehmed]’dir. Bu Sâdık Efendi iki kere merhûm olmuş, diye meşhurdur.

Birisinde hükümet konağında bayılmış, merhûm oldu zannetmişler, kendi konağına götürmüşler ve irtihâlini müş’ir Fatih Camii şerifinden minârede salâ vermişler ise de, sonradan ayılıp hayli muammer olmuştur. Muahharan 1232/1816 tarihinde ikinci defa merhûm olmuştur. Aslında kalemiye ve diğer resmî dairelerde cuma günü tatil olmayıp hatta cuma namazına dahi şeyhülislâmlar, kazaskerler gidemezler, insanların işleriyle iştigal ederlermiş. Kazaskerler, cuma namazına gitmek, gelmek usûlünü müşârunileyh Rumeli Kazaskeri olduğu zaman âdet etmişlerdir.

Kabri şerîfleri Eyüp’te Küçük Emir hazretlerinin civar-ı âlilerinde Eyüp Camii Şerîfi’nin iç avlusunun penceresine nazırdır. Asıl Kethüdâzâde bu zâttır. Hoca Efendimize kethüdâzâdelik pederlerinden

mirastır. Hocamızın validesi Çarşamba Pazarı'nda Yahya Efendi Medresesi hazîresinde medfûndur. Hocamızın iki birâderi vardır. Birisi Mehmed Emin Medenî Molla Efendi, 1235/1819 tarihinde merhûm olmuştur.⁶⁴ Diğer birâderi Ahmed Muhtar Hamdi Efendi, 1271/1854 tarihinde merhûm olmuştur. Bu Hamdi Molla Efendi'nin tercüme-i hali ilerde gelecektir. Halil Ağa'nın Valide Kethüdâlığı 1168/1754'tedir. Üsküdar Harmanlık'ta *Pend-i Attâr* şârihi İsmet Efendi'nin civarında medfûndur.

Hoca Efendimize suâl ettim ki;

– “Bektâşiyye ne zamandan beri vardır?” diye.

– “Vakt-i Saadet'ten beri vardır” buyurdular. Sonra bu cevaplarını Mevlevî şeyhi Şeyh Nazif Efendi merhûma nakil ve hikâye ettim. İtiraz etti.

– “Nisbet nasıl sahih olur? Hacı Bektaş Velî hazretleri Vakt-i Saâdet'te yoktu” dedi. Cevabında fakir;

– “Efendim hocamız onu muhibb-i handân-ı nübüvvet manâsına aldı” dedim.

– “Eee Bektâşi kim idi?” dedi.

– “Selmân, Ammâr, Ebû Zer idi” dedim. Artık cevap buyurmadılar.

Fenn-i Nücûm ve Kerâmet

“Bir gün Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn-i Arabî ks. Efendimizin hücre-i şerîflerine bir müneccim gelir;

– “Aman Efendim bir saate kadar buradan başka bir mahalle nakil buyurun. Zira buraya bir belâ nâzil olacak” der. Şeyh-i Ekber Efendimiz;

– “Peki ” der. Müneccim çıkar gider, Hazret-i Şeyh de yerinden çıkmaz. Müneccim yarım saat sonra yine gelir;

– “Aman efendim vakit yaklaşıyor, buradan çabuk çıkın!” der. Şeyh yine çıkmaz, oturur. Sonra bir daha gelir, şeyh yine “Peki” der, fakat çıkmaz.

⁶⁴ [Bu Mehmed Emin Medenî Molla Efendi Üsküdar'da Nasûhî Dergâhı'nda medfûndur.]

O saat gelince iki silahlı haydut Hazret-i Şeyh'e suikast etmek amacıyla hücreleri kapısından içeri hücum ederler. Şeyh-i Ekber hazretlerini görünce bu haydutlara bir sükûnet, bir hayret gelip, edecekleri kötülüğe şaşarlar, silahları ellerinden düşer; nâdim ve pişman olup Hazret-i Şeyh'in ayağına kapanırlar, tevbe ederler ve mürîd olurlar" diye, birisi Hoca Efendimizin huzurunda nakil etmişti. Hoca Efendimiz de;

– "Burası kerâmettir, fenn-i nücûm ile olmaz" buyurdular.

Allah Olan Sefih Olmaz

Hoca Efendimiz'e "âlem" hakkında bazı ihvân soru sorduklarında cevabında;

– "Bu âlemden iyi âlem olmaz, zira bu âlemden iyi âlem olurdu, amma bildi de yaptı denirse sefeh⁶⁵ lazım gelir. Zira bir şeyin iyisini bilirken fenasını yapmak sefehtir. Allah olan sefeh olmaz.

Yahut bu âlemden daha iyi âlem olurdu da Allah bilmedi de yapmadı denirse, Allah olan câhil olmaz. Böyle olduğu sûrette sevdikleriyle, yakınlarıyla beraber min haysü'l-mecmû bu âlemden daha iyi âlem olmaz." diye buyurdular.

Lâkin bundan bu âlemin hudûsünü inkâr ile bekâsına kail olmak çıkmayacağı ehline malûmdur.

Nübüvvet ve Velâyet

Nübüvvet ve velâyetten Hoca Efendimize suâl olununca cevabında: "Her nebînin iki ciheti vardır. Biri cihet-i nübüvvetî ve biri cihet-i velâyetidir. Cihet-i nübüvvetî halkla olur. Cihet-i velâyetî ise Hak ile olur. Cihet-i velâyetî, cihet-i nübüvvetîden üstündür" buyurdular.

Mü'min Ruhlar

Enbiyâ-i izâm ve evliyâ-i kirâm efendilerimizin, hususıyla Fahr-i Âlem Efendimizin riyâz-ı mukaddese ve merkad-i münevve-

⁶⁵ Ahmaklık, malını boş yere harcayan, müsriflik.

relerindeki keyfiyyet-i hayatlarından sorulunca cevabında:

– “Enbiyâ ve evliyânın ervâh-ı tayyibeleri kâffeten âlem-i ervâhta, yani göklerde dir. Lâkin büyükler kalıbını bıraktıkları yerden taallüklerini kesmezler. Onun için ziyârete oraya giderler ve oradan ruhanî lezzetyâb olurlar ve futûhât-ı manevîyye görürler. Yoksa o ervâh-ı tayyibe ve nûfûs-ı zekiyye zîr ü zemînde mahbus değillerdir”⁶⁶ buyurdular.

Dünyanın Şekli

Hoca Efendimize ;

– “Dünya yuvarlak mıdır, çadırımsı mıdır?” diye sordular. Cevaben;

– “Dünyanın kürevî olduğunda hiç şüphe yoktur. Bilmez ve anlamazlardan birisi “*haymîdir*”, yani yuvarlaktır, demiş. Yani dünyanın cevânib-i erbaasını Kaf Dağı ihâta etmiş ve gökler nefer çadırı gibi o Kaf Dağı’nın üzerine kurulmuş demiş ve onun hakkında bir kitap yazmış. Adını *Hey’et-i İslâmîyye* koymuş. Bu cihetle İslâmîyet’e bühtân ve iftira etmiş. Zira Hallâk-ı Âlem’in doğru yarattığını eğri haber vermiş. Hilkat-i Hüdâ’nın hilâfını söylemiş. Ve İslâmîyet’in bahsetmediği şeyden bahsetmiş. Halbuki ne o dedikleri Kaf Dağı’nın ve ne o haymî olan hey’etin aslı vardır.

Dünya çadır gibi değildir. Kelle gibi, çocukların topu şeklinde yuvarlak ve müdevverdir. Onun dediği gibi haymî (çadır şeklinde) olduğu sûrette felekler ve yıldızların, şems ve kamerin seyr ü hareketleri bozulması, değişmesi lazım gelir. Ve hesapların bâtil olması ve dünyanın her tarafında doğuş ve batışın bir an ve aynı da-

⁶⁶ [İki cihanda tasarruf ehlidir rûh-ı velî
Deme kim bu mürde bundan nice dermân ola
Rûh şimşir-i Hüdâdır, ten gılâf olmuş ona,
Daha a'lâ kâr eder bir tığ ki üryân ola]

kâkâda bulunması iktiza ederdi. Zira felekler ve yıldızlar seyr u hareketten kalmaz ve hiç durmazlar, yürürler.⁶⁷

Güneş doğdu, battı dedikleri herkesin ufkuna ve memleketine ve memleketindeki göğün kenarına nisbetledir. Yoksa onlar evveli olmayan ezel-i azâlde Hallâk-ı Azîm'in tertip ettiği veçhe üzere yaz kış meşârik ve meğâribini, turuk ve menâzilini asla şaşmazlar ve asıl kudret-i ilâhiyye eflâkin küreviyetindedir, haymiyetinde değildir. Direksiz, desteksiz duruşları ve kürre-i arzın muallakta duruşu pek büyük âyat-ı ilâhiyye ve ibret-i azîmedendir. ” buyurdular.

Âsumân-ı bî sûtûn muallâ keş vardır.

Gençliğinde Fransız enfiyesi, nargile ve şekerli kahve kullanırlardı. Ben de 1261/1845 tarihlerinde nargileye başladım. Kendilerine; “Efendim nargileye başladım” dedim. “Çok içme” buyurdular. Sonradan enfiyeye de başladım. Yine “Efendim enfiyeye başladım” dedim. “Çok çekme” buyurdu. Konuşmasının güzel bir sonucu olarak hamden lillah ikisine de şimdiye kadar daha mübtelâ olmadım. Nargileyi günde bir veya iki lüle içiyorum. Enfiyeyi de sabahdan sabaha bir defa hem de Fransız enfiyesi çekiyorum. Memnun ve müteşekkirim Cenâb-ı Hak her an ve her zaman himem u keremlerini fakirin, cümle ihvânımız üzerinde dâim eyleye, âmîn.

Cimri

Cennet yiyeceklerinin ahvâlinden Hoca Efendimize sorduklarında şu hikâye ile cevap verdi:

“Meşâhir-i ahissâ-i zaman ve cihanın kötü ünlülerinden bahilliğiyle meşhur olmuş bir cimri, kahvede otururken bir dilenci gelip yoğurt alacağını diyerek iki akçe ister. Cimri ‘Înâyet ola’ der, sâil gitmez, yine ister. Cimri yine ‘Înâyet ola’ der, dilenci gitmez, istemeye devam eder, en sonunda bıkan cimri cebinden iki akçe çı-

⁶⁷ [Nitekim *Sübha-i Sıbyân* kitabında İlm-i Hey’er’i ne güzel tarif eder. Seyerân ve deverânlarını.

Arşın içinde kürsî, kürsî içinde gökler

Gökler içinde yerler, çepçevre bahr-ı ummân

Yerler durur muallak merkezde nokta vâri

Durmaz döner felekler mânend çerh-ı kerdân]

kartıp yere atar; ‘Al yıkıl, defol!’ der. Dilenci iki akçeyi yerden alır gider, bir çanak yoğurt alır ve yer.

O gece bu cimri rüyasında Cennet’e girer, bakar; Cennet geniş bir çayırılık alan, içinde ulu ulu ağaçlar, hoşlanır; içinde bir hayli gezer dolaşır, yorulur ve acikir. Neden sonra karşısında bir insan yaratılır. Cimri:

– ‘Arkadaş bu nasıl Cennet? Hani kuş kebapları, hani o nimetleri? Ben bu Cennet’te açlığımдан öleceğim, böyle Cennet mi olur?’ dedikten sonra karşısındaki:

– ‘Haa! Evet bu akşam bir çanak yoğurt gönderdiniz’ der, yoğurdu getirir. Cimri, ‘Hani ekmek...?’ der,

– ‘Ekmek göndermediniz.’

– ‘Aaaa... buraya gönderirsen mi oluyor, biz kendi kendine oluyor biliyorduk.’

– ‘Hayır, kendi kendine hiçbir şey olmaz. Eğer bir şey gönderirsen o gönderdiğin şey gelir, burada hazır bulursun; zira ‘Ed-dünya mezraatü’l-âhiratı’⁶⁸ hadîs-i şerîfi bunun üzerinedir’ der, kayıp olur.

Cimri uykudan uyanır; kan-ter içindedir. Kendisi zaten zengin olduğundan ailesini çağırır, “Aç şu sandıkları, çıkart şu altınları” demiş. Ardından çeşitli misafir odaları yaptırmış. Her gün kendisinin yediği yemeklerden gelene, gidene, yolculara yedirmiş. Bundan sonra mutluluğu ve eli açıklığıyla meşhur olmuş. Belki o soydan hâlâ vardır” buyurdu.(21)

Üç Söz

Hoca Efendimiz; ben üç lakırdı söylerim, buyururlardı. Yani bundaki yüce maksatları bu üç lakırdıyı severim demek idi.

Birincisi, iltizam etme; ikincisi, irtikâb etme; üçüncüsü, âdeti bozma. İşte bu üç lakırdıyı sevenlerine ekseriyetle nasihat içerisinden söylerler idi.

⁶⁸ “Dünya âhiretin tarlasıdır.” *Kitâbu Zühdi’l-Kebîr*, 2,139; *Kêşfü’l-Hafâ*, 1,495; *Tuhfetü’l-Ahfezî*, 6,151; *Feyzü’l-Kadîr*, 2,420; *Fethü’l-Bârî*, 11, 230.

Kethüdâzâde'nin Hayat Kronolojisi

Doğumu :	1180/1767
Tarık-ı Tedrîse duhülleri:	1210/1795
Haleb Mevleviyetleri:	1237/1821
Bursa Mevleviyetleri:	1248/1832
Mekke Pâyesi aldıkları:	1252/1836
İstanbul Pâyesi aldıkları:	1254/1838
Anadolu Pâyesi aldıkları:	1263/1846
İrtihalleri:	1265/1849
Ömürleri:	82 sene

Ölülere Telkin

Bir gün Hoca Efendimize, “Efendim, Arabistan’da ölülere telkin vermek âdeti yokmuş; Türkistan’da bu şekildeki telkin nereden çıktı?” diye sordular. Cevabında: “Kabirde telkin vardır, lâkin kabir neresidir, orada ihtilâf olunmuştur. Asıl kabir bu bizim vücudumuzdur. Şimdi biz kabir ile beraber geziyoruz. Ulûhiyeti, nübüvvetleri, velâyeti bu kabirde telkin, ta’lîm ve taallüm etmeli. Baksanıza *Nefehâtü’l-Üns*’de var der. Evliyâullahtan birisine; ‘Efendim şu mevtin üzerine bir telkin buyursanıza’ demişler. O zât meyyitin yüzü önüne gelip şu rubâîyi buyurmuştur:

Ger men günehi cümle cihân kerdestem

Lütf-u tû ümidest ki gîred destem

Guftî ki be vakt-i acz desteş gîrem

*Âciz ter ezîn mahâ ki eknûn hestem*⁶⁹

diye Hak Teâlâ hazretlerinden istirhâm ve istiğfâr etmiştir. Yoksa ta’lîm ve taallüme kalkmamıştır” diye buyurdular. Kendilerinin

⁶⁹ Bir cihan dolusu günah işlediysem eğer,
 Senin lütfunu umuyorum, elimden tutarsın diye.
 Sen acizlik anında elinden tutarım demiştin,
 Şu durumumdan daha fazla çaresiz kalınamı isteme.

dîvânçelerinde mezkur olduğu üzere Seyyid Ahmed Rifâî hazretlerine olan medhiyelerinde: “*Bu hâkdân-ı tende, efi-i nefis elinde, ilâç sende, Yâ Ahmed Rifâî*” diye ten kabrini ve o kabirde nefis ilanını tarif ve ihbâr etmektedir. Yine Peygamber’i medh hususunda:

“*Beni bu nefis-i emmâre eder bezmden ancak dûr,
Ki yoktur bâbınızda men’a der-bân Yâ Rasûlallah*”

buyurdıkları bunu beyan ve iş’ardır. Yine kabirde açılacak Cennet ve Cehennem pencerelerinden sual olundukta, cevabında:

“O pencereler de bu vücut kabrine açılır. Cennet penceresi dedikleri mânâ ve ruhlar âlemi tarafıdır. Cehennem penceresi dedikleri nefis ve hubb-ı dünyâ tarafıdır. Eğer mânâ ve âlem-i ervâh tarafından lezzet aldıysa Cennet penceresidir.

Cennet penceresinden tabla tabla Cennet yemekleri gelecek dedikleri lezâiz-i rûhâniye ve telezzüzât-ı maneviyedir ki, daima onlarla lezzetyâb ve mütena’im olur. Eğer nefsinden ve dünya eşyalarından lezzet aldıysa Cehennem penceresidir.

Cehennem penceresinden kabre alevler, ateşler gelecek, yacak dedikleri doğrudur. Meselâ, nefisten ve dünya eşyasından lezzet alındığı sûrette bu lezzet ve muhabbetin teferruatı olan şeyler vardır ki kibir, ucub, istihza, haset, gadab, cimrilik, hırs, tama’; *Ahlâk-ı Alâiye* kitabında beyan olunan gibi işte bu ahlâk-ı zemîmeler recessüm ve temessül edip o alevler bunlardır. Tekrar tekrar sahibini yakarlar, hep kitaplarda dedikleri yazdıkları doğrudur. Lâkin anlayış başkadır; zira bunlar ma’kûlât-ı maneviyâtı mahsûsât ile teşbîh ve tariftir. Ruhânî lezzetler cismânî lezzetlerden daha tatlıdır. ‘Kabirde yılanlar, akrepler vardır, azap ederler’ dedikleri; hep kendisinin dünyada kazandığı kötü huylardır. Korkutucu şekillerde temessül ederler. Bu kötü huyluların vücutları kabirlerinde sürekli yanar. Vücut kabrinden ayrıldıktan sonra âlem-i ervâha gidemez, yine bu Cehennem âleminde azâb olur, hele sonunda bir şey vardır. Yani nimet de vardır, azâb da. Dîvânçelerinde:

Âhir bu harâbâte gelirler zeş-i vîrân
Eşikeste olur câmleri rindî-i perişan
Her neşenin elbette humarın çeker insan

Ol dâd u sûted mecmama vardıgımız an.

Ya rab beni dûr eyleme evlâd-ı Ali'den

Bu nazm-ı âlîleriyle ahiretin varlığını haber verirler. İnsanın ettiği yanına kalmaz ahireti inkâr eden de olsak-değiliz ya- bu dehr dehr-i mükâfat değil mi? Ahiret demek son demek değil mi? Hazret-i Mevlânâ (k.s.):

“İn cihân ku hest ve fiil-i mâ sadâ”⁷⁰

buyurmuştur; fakat bu manalar anlayanlar içindir. Umum herkes için değildir? Her yerde söyleyip de halkın eski bildiğini de boz-mamalıdır. Bunlardan da cesetlerin haşrını inkâr manâsı çıkmaz, elbette bedenlerin haşrı vardır. Fakat keyfiyeti, mahal ve mekânı hâlâ malûm değildir. (23)

Niyâzî-i Mısrî

“Niyâzî-i Mısrî’yi Edirne’den Limni adasına niçin sürgün etti-ler?” diye Hoca Efendimize sordular. Cevabında, “Hz. Mısrî *kad-desallahü sırrahü’l-azîz* sıbtîn-i mükremeyn ve İmâmeyn-i muhte-remeynin, yani Haseneyn-i Ahseneyn efendimiz hazerâtının (Hazret-i Hasan ve Hüseyin’in) nübüvvetlerini iddia ediyordu.

Ve iddiasında da hakkı var idi. Zira onlar nübüvvet sıfatıyla muttasıf olan fahr-i âlem Hz. Muhammed Mustafa aleyhisselâm Efendimiz hazretlerinden ayrı gayrı olmayıp bir vücûd idiler. Fî’l-vaki Nebî’nin evlâdı olmakla sırr-ı nübüvvet zuhûr etmedikçe ne-bî olmak lâzım gelmez.

Nitekim Şeyh Sadî *Gülistân*’ında:

Çün Ken’an râ tabâat bî hüner bûd.

Bemirzâdegî kadreş neyefzûd⁷¹

buyurmuştur. Hz. Ya’kûb’un on iki evlâdından nübüvvet sırrı yal-nız Hz. Yûsuf’da idi ve babasının makamında o da nebî idi. Fakat Haseneyn Efendilerimizin menkıbeleri ve fazîletleri siyer kitapla-

⁷⁰ Bu cihan bir dağdır, amellerimiz de bir sestir. (O dağın yankısından ibarettir).

⁷¹ Çünkü Kenan’ın yapısında bir sanat, hüner yoktu. Şehzâdelik de onun kadrini artırmadı.

rında bahsedilmektedir. Bunlardan birisi, Hz. Fâtımatü'z-Zehrâ (ra.)'dan doğdukları vakitte, Hz. Fâtıma (ra.) nifas âdetini görmedi ve diğer kadınlarda olduğu gibi aybaşı âdetini görmezdi, pâk ve temiz idiler.

Allah-u Teâlâ'nın ana karnında yarattığı cenini hayz kanı ile terbiye edip beslediği adet-i ilâhiyyesinden olduğu halde, onlar müstesna idi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, estaîzü billâh; *'İnnemâ yürîdü'l-lâhi liyüzhibe ankümü'r-ricse ehle'l-beyti ve yütahhiraküm tathîrâ'*⁷² âyet-i kerîmesiyle sâbit olduğu gibi, pâk olup kudret-i ilâhiyyesiyle onları âdet ve tabiatın dışında harikulâde olarak yarattığını beyan buyurmuştur. Onlar ehl-i beyti nübüvvettir; onlar kulların efendisi-dir; ezelden pâk ve temiz gelip pâk ve temiz gitmişlerdir.

Ben Hz. Fâtıma'nın da nübüvvetine inanmaktayım. Zira aleyhi's-selâm Efendimiz, O'nun hakkında; *'Fâtımatü bid'atün min-nî'*⁷³ buyurmuştur. Nübüvvetinden bir cüzdür, *'Lâ nebiyye ba'dî'*⁷⁴ hadîs-i şerîfine ters düşmemektedir. Her ne kadar *Kâmûs-u Âsım* mütercimi merhûm, *Kasîde-i Emalî Şerhi*'nde Hz. Fâtıma hakkında; 'Erkek olsaydı şüphesiz peygamberlerden olurdu' demiş ise de, siyer ve tefsîr kitaplarında menkıbeleri ve faziletleri çokça anlatılmıştır" buyurdu.

Hz. Hasan ve Hüseyin

Allâh-u Teâlâ'nın mübâhele âyet-i kerîmesinde, *"ve ebnâ-ünâ"*dan kasdettiği Haseneyn-i ahseneyn, *"ve nisâünâ"*dan kastet-

⁷² "Ey Ehl-i Beyt, Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister." (Ahzâb, 33/33) Bu âyet-i kerîmede Peygamber hanımlarının Ehl-i Beyt oldukları açıkca anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ile Hüseyin'i abasının altına alarak "Allahım bunlar Ehl-i Beytimdir..." demesi (Tirmizî, Tefsîr, 33, 7 ve 8. hadisler), yalnızca bu hadiste anılanların Ehl-i Beyt anlamına gelmeyip, mü'minlerin anneleri ile birlikte hadiste anılanların; hatta Hz. Ali ile Peygamber'in diğer kızlarının da Ehl-i Beyt'ten bilinmesi için nebevî bir ihtardır.

⁷³ "Muhakkak Fâtıma benden bir parçadır.". Müslim, *Sahîh*, 4,1903; Buhârî, *Sa-hîh*, 3,1361.

⁷⁴ *Cevzî, Sıfatü's-Saffe*, 1, 312; *Tuhfetü'l-Ahfezî*, 3, 386.

tiği Fâtımatü'z-Zehrâ hazretleridir.⁷⁵ Niyâzî-i Mısırî (k.s.) dedi ki: *“Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah ve eşhedü enne Aliyyen veliyyullah ve'l-Haseni ve'l-Huseyni subtahı Rasûlen min Rasûlillâhi salevâtullahi ve selâmühû aleyhima ve efdali's-salavâti alâ ceddihimâ Muhammedu Hâtemi'n-Nebiyyîn ve alâ cemû'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve âlihim ve sahbihim ecmaîn”*, yani İmam Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (r.a.), cedd-i emcedleri Muhammed Mustafa aleyhisselâmın şeriatının içinde rasûllerdir.[24]

Yani Allah'ın birliğini ve Muhammed Mustafa aleyhisselâmın peygamberliğini ve Hz. Aliyy'ül-Murtazâ'nın velîliğini tasdikten sonra Muhammedü'l-Mısırî, bâtinî bir söz ve tarîk-i dervişâne üzere söyledi ki; İmam Hasan ve İmam Hüseyin, Rasûlullah aleyhisselâmın torunlarıdır ve Rasûlullah aleyhisselâm tarafından rasûllerdir. Yani büyük dedeleri olan Rasûlullah Muhammed Mustafa aleyhisselâmın şeriatının içinde başka şeriat, başka kitabullah olmayarak Kur'ân-ı Kerîm ile amel eden asıl dedeleri Muhammed Mustafa'nın turuk-u risâlet-penahîsinden peygamberlerdir. Nitekim; *“Ümmetimin âlimleri, İsrailoğullarının peygamberleri gibidir.”*⁷⁶ hadîs-i şerîf-i dahi vardır.

Hilâfet

“Eğer hilâfet sadece Peygamber'in ailesinde kalsaydı, yeryüzünde hiç gâvur kalmazdı” buyurdular

Allah'ın Adını Tabiat Koymuşlar

Bir gün hocamızın huzurunda şöyle bir söz söylendi: *“Efendim, Tıbhâne mektebinde Allah'ı inkâr ediyorlarmış, bu dünyada*

⁷⁵ Âyetin tamamı şöyledir: “(Ey Habibim) Sana bunca ilim geldikten sonra kim seninle onun hakkında (İsâ hakkında) çekişirse, de ki: “Geliniz oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarımızı, biz kendimizi, siz de kendinizi çağıralım. Sonra dua ve niyaz edelim de Allah'ın lânetini (İsâ hakkında) yalan söyleyenlerin üzerine olmasını dileyelim.” Âl-i İmrân, 3/61. Bu âyete “mübâhele” yani yalvarmak, yakarmak, dua ve niyaz ile yalancı olan tarafa lânet okuma âyeti denilir.

⁷⁶ Suyûtî, *ed-Dürer*, 209; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 63.

olan bütün her şeyi tabiat yapar, her şey tabiatla olur diyorlarmış.” Cevabında “*Eyi öyleyse; onlar Allah’ın adını tabiat koymuşlar, çare yok bir Allah’a muhtacız*” diye buyurdular.

Devr-i Zuhâl

Bir gün Hoca Efendimize şöyle sordular. “Niçin aleyhisselâm Efendimiz Hazretlerine *âhir zaman peygamberi* derler?”

Cevabında “Bu göklerde yürüyen yıldızlar yedidir. Kamer, Utarid, Zühre, Şems, Merih, Müşteri, Zuhâl... İşte bu yedi yıldızın diğerleri üzerinde hükmü vardır, Hazret-i Âdem; devr-i Zuhâl’de geldi, o devr-i Zuhâl’de adamlar çok yaşar, binalar çok dayanır. Devr-i Zuhâl’dan sonra Müşteri, Merih, Şems, Zühre, Utarid vardır. Bunların da diğerinde hükümleri olduğundan hepsi altı bin sene eder. Bu altı bin senenin sonunda ve devr-i Kamer’in sonunda Fahr-i âlem Efendimiz mübarek vücutlarıyla dünya âlemini teşrif buyurdular.”⁷⁷

Âhir zaman nebîsi demek şu demektir ki; devr-i Kamer’in - hükmü iktizası- adamları az yaşar, binaları çabuk eskir, dayanıksız olur. Şimdi devr-i Kamer olan bin yıl geçti. Tefâvüt-ü Kameriye - eskimiş ay- olan otuz yılda geçtikten sonra, iki yüz otuz yıl kadar daha geçti. Anlaşılan galiba yine devr-i Zuhâl’e geriye, başa döndü. Zira binaların eskimişliğine bakılırsa, binalarda dayanıklılık ve eskime belirmeye başladı” buyurdu.

Hoca Hüsam Efendi

Bir pazar günü Kasımpaşa Mevlevîhânesi’ne teşrif buyurmuşlardı. Ben de [25] hizmetlerinde idim, dergâhın şeyh odasına teşrif buyurdular. Merhûm Murad Molla Şeyhi meşhur Mehmed

[Lâkin rûhu ezel-i âzâlda zât-ı risâletmeâbları cümle mahlûkattan önce oldukları “*Küntü nebiyyen ve Âdemü beyne’l-mâi ve’t-tîn*.” hadîs-i şerîfine ve “*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtü en u’rife, fe kabaztü kabzetten min nûrî, fe kaddemtü lehâ kevnî babîbî Muhammeden*” hadîs-i kudsîsi ile müsarrah ve müsellemdir.]

Efendi,⁷⁸ Mesnevihân Hoca Şeyh Hüsâm Efendi⁷⁹ ve oranın post-nişini Şemsi Efendi üçü beraber oradaydılar. Hoca Efendimiz de oraya teşrif buyurdular, dört oldular. Murad Molla Şeyhi, Hoca Efendimizden ders okumuş olduklarından dolayı ayağa kalktıklarında, Hoca Efendimizin üç defa elini öptü. Her defasında mübarek yüzüne sürerek ondan sonra oturdular, ben de şöyle açıkta, karşılarında izinlerini alarak oturmuş idim.

⁷⁸ Şeyh Mehmed Murad Efendi, Murad Molla Tekkesi'nin Ahıskalı Beyzâde Şeyh Seyyid Mustafa Efendi (1200/1786)'den sonra ikinci postnişini olan Ahıskalı Şeyh Seyyid Abdulhalim Efendi (ö.1231/1815)'nin oğludur. Fatih, Çarşamba semtinde 1203/1788 tarihinde dünyaya geldi. On yaşında hıfzını ikmâl etti. Hoca Ahmed Efendi Mektebi'ne müdâvemetle secâvend, tecvîd, ilmihal, *Birgivi Şerhi* gibi ilk bilgileri aldı. Devrin medreselerinde okutulan Arapça, Farsça, fıkıh, mantık, akaid gibi şer'î ilimleri tahsil etti. Daha sonra Hoca Neş'et Efendi (1737-1807)'nin talebelerinden Hoca Mehmed Efendi'den *Tuhfe-i Vehbî*, *Pend-i Attâr*, *Gülîstân ve Bostân*, *Hâfız Divânı ve Mefâtihu'd-Dürriyye* gibi irfânî eserleri okudu. Kürsü şeyhliklerinde bulunmuş, Sultanahmed Camii Kürsü Şeyhliği'ne kadar yükselmiştir. Babasının vefat ettiği 1230/1815 tarihinden itibaren iki yıl İstanbul'da bulunan ehlullâhın merkad ve türbelerini ziyaret etti. Muteâkiben Ayvansaray'da Nakşî Abdullah Kaşgarî Efendi'nin halifelerinden Sâlik Afif Efendi'ye intisâb etti. Bununla da yetinmeyerek Neş'et Efendi'nin bir başka talebesi Süleyman Vahyî Efendi (ö.1232/1817)'den *Divân-ı Şevket ve Mesnevi-i Şerif* okudu. Mürşid-i mükemmil olan Vahyî Efendi'den *Fütûhât ve Füsûs* okuyup tarikat edeb, terbiyesi aldı. Vefât ettiği 27 Şevval 1264/25 Eylül 1848 tarihine kadar *Mesnevî* tedrisiyle meşgul olmuş, esas ününü yayacak olan birçok talebe yetiştirmiştir. Bkz. H. Mahmut Yücer, *Tasavvuf* [19.yy], ss. 224 vd.

⁷⁹ Hüsâmeddin Efendi (ö.1280/1864) XIX. asır İstanbul toplum hayatında *Mesnevî* okutmasıyla tanınan iki büyük şeyhten sonra gelenidir. Bâb-ı Âlî Dâhiliye kısmı Ser-halîfelerinden Seyyid Muhammed Fehim Efendi'nin oğludur. 1184/1770 senesinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Dört yaşında iken okumaya başlamış, dokuz yaşında iken hâfız olmuş, Arapça'yı Kastamonulu Ömer ve Konyalı Ali Efendi'den, tefsiri Ahıskalı Hoca Selim Efendi'den, hadîsi Es'ad Efendi'den, bazı fennî dersleri Hâtûniye Tekkesi Şeyhi Hoca Selim Efendi'den okumuş; daha sonra Bursa'ya giderek Selim Efendi'nin de şeyhi olan Kerküklü Mehmed Emîn Efendi'ye intisâb etmiştir. 1247/1831'de hac vazifesini ifâ etmiş, dönüşte Kale civarında Sünbülüyye'den Hacı Evhâd Tekkesi'nde cuma günleri *Mesnevî*, pazar-tesi günleri ikindi namazından sonra *Tefsir-i Kadî Beydâvî* ve salı geceleri *Bubârî Şerif* okuttuğu gibi *Mesâbîh-i Şerif*, *Şir'atü'l-İslâm*, *Delâilü'l-Hayrât* gibi eserleri de tedrîs etmiştir. 1246/1849'da *Mesnevî*'yi ikinci defa hatmetmiş, 1267/1850 tarihinde Sultan Abdülmecid'in Hacı Evhad Tekkesi'ne dersleri izleyebilmek için mahfel yaptırması üzerine, tekrar Hâtûniye Tekkesi'ne taşınmıştır. 1270/1853'de gözlerini kaybetmesine rağmen, kitabı halîfesi Şeyh Mustafa Vahyî Efendiye okutmuş, kendisi de şerh ve açıklamalarına devam etmiştir. 1280/1863 senesinde hastalığı iyice belirginleşmiş olmasına rağmen dersleri bi-

Muhabbete başladılar, Hoca Hüsam Efendi bir şey söyledi. Fakir ona cevaben her ne kadar edepsizlik olduysa da “Efendim ilmi-halde de öyle yazıyor” dedim. Hoca Hüsam Efendi hiddetli bir kişi olduğundan beni ikaz ederek; “Sen o tabanı yarık softaları niçin beğenmiyorsun? Ne çıkarsa onlardan çıkar” dedi. Güya fakir, ilmi-hali beğenmemişim ve onu yazan softaları da beğenmemişim gibi anlamış da bana böyle cevap vermişti. Ben de pişman oldum “Afedersiniz” dedim, sustum, oturdum.

Kalkma vakti geldi ve herkes hatta postnişin efendi de kalktırlar. Mukâbelehâneye gittiler, yalnız Hoca Efendimiz kaldı; zira Hoca Efendimizin her dergâhta âdet-i âlileri, su içtikten sonra

rakmayarak üçüncü hatminin sonunda, eğitimin her kademesi ve şekliyle süslü doksan üç yıllık bir hayat, binlerce muhibbân bırakarak ebedî âleme intikal etmiştir. Rivayetlere göre *ehl-i hadîsin tavrı ve mesleği üzere âmil* olan Hüsâmeddin Efendi, hayatının her safhasında sünnet-i seniyyeyi uygulamaya ve müridlerini ona yönlendirmeye çalışmıştır. Yöneticilere ve siyâsîlere yüz vermemesi, ömründe hiç evlenmemesi, varlıklı bir aileden gelmesine rağmen; tekkelerde ikâmet ederek ömrünü geçirmesi, her kesimden insanla görüşüp sohbet etmesi, derslerine daha çok kültürlü insanların iştirâk etmesi, Nakşî olmasına rağmen Mevlâvî sikkesi giymesi, ama imâmeyi Mevlevîlerin sardığı gibi destar şeklinde değil de, düz dolama yapması, okuttuğu ve şerh ettiği kitaplarla toplum hayatında farklı bir mevki edinmiştir. Hz. Mevlâna’dan rûhen feyz alması ve *Mesnevî* okuması, onun Mevlâvî meşrep olduğunu gösteren kanıtlardı. Ancak “*Semâ*” değil de “*Hatm-i Hâcegân*” yaptırması, akabinde cehrî zikir âyini icrâ etmesi, daha çok Hâlidîlerde görülen Hadîs ve Beydâvî Tefsîri okuması; farklı ve güçlü bir yol takip ettiğini, ayrıca şer’î ilimlerdeki kudretini göstermektedir. Bu hâliyle o, bütün bir ömrünü ve metodunu toplumun her kademesine göre ayarlamış, yaygın eğitimin hitap ettiği her kesime ulaşınaya çalışmıştır. Huzuruna gelen her seviyede insan, kendi durumuna göre izleyebileceği ders çeşidi bulabilmiştir. Bu durumu Müceddidiye ekolünün son dönem Osmanlı uzantıları ve mümessilleri olan şeyhi Mehmed Emîn Efendi, pîrdaşı Ali Behçet Efendi ve kendi halifesi Mustafa Vahyî Efendi’de de görmek mümkündür. *Tenşîttü’l-Muhibbîn* yazarı Şeyh Elif Efendi, Mustafa Vahyî Efendi’den naklen Hoca Hüsâmeddin Efendi’nin telife pek önem vermemesine rağmen üç eser bıraktığını söylemektedir. 1-*Mesnevî*’nin ilk beytini şerh için yazdığı bir *Risâle*, 2-Ancak on beş cüz’ü tamamlanabilen *Sahîh-i Buhârî* üzerine yazdığı Arapça bir şerh, 3-Tirmizî’nin *Şemâil-i Şerîfe-i Nebevî* sinin tercümesidir. Bu eser Mısır’da basılmıştır. Hüsâmeddin Efendi’den sonra Hatm-i Hâcegân âyini, *Mesnevî* derslerini ve tarikat zikirlerini halifesi ve manevî evlâdı Mustafa Vahyî Efendi aynı minval üzere otuz iki sene devam ettirmiştir. Geniş bilgi için bkz. H. Mahmut Yücer, “Eyüp’ten Hâtûniye Tekkesi ve Tenşîttü’l-Muhibbîn bi Menâkıb-i Hâce Hüsâmeddin”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 10/Ocak-Haziran 2003, ss. 220 vd.

“âfiyet olsun” gürültüsü korkusundan dolayı herkes kalktıktan sonra bir su ister ve o suyu ağır ağır içer, ondan sonra mukâbele-hâneye kendi kendine giderdi. İşte giderken bana; “Onlar bu kaddardır, onlara her şey sorulmaz.” buyurdular.

Tanbûrî Zeki Ağa

Sazendegân-ı şehr-i yârîden merhûm Tanbûrî Zeki Ağa ömrünün sonlarına doğru hacca gitmeye niyetlenip hareket etmek üzere hazırlıklar yaparken, Beşiktaş'ta Hoca Efendimize rast gelmiş.

“Hocaefendi ben hacca gidiyorum, artık tanbura orada tevbe edeceğim” demiş.

Onun üzerine Hoca Efendimiz cevabında;

“Yok sen Arafat'ta da çal” diye cevap vermişler. “Zîra Hz. Mevlânâ *Mesnevî-i Şerîf*’inde;

Pes hakîmânî gofte end in lahnâ

Ez divâr çarh bi girifteyim mâ

Bân ge gerdişhâ-yı çerhast in ki halk

*Meyser âyendeş be tanbur u be halk*⁸⁰

buyurmuştur, diye söylediğini Zekî Ağa bu şekilde anlatmıştır.

Ali Rıza Bey

Hoca Efendimiz, “babasının” sağlığında bir defa evlendiğini anlatmıştır. Sadrazam [26] Yûsuf Paşa'nın kızını almış, o hanımdan Ali Rıza Bey isminde bir oğulları olmuş. Enderûn-u Hümayûn'a öğrenci olarak vermişler, babasından miras olarak “Kethudâzâde” şöhretiyle meşhur olmuştur. Hanımı gelin hanım, kendi evlerine dört Gürcü halayığı ile gelmiş. “*Sırmalı yorganları ağırlığından örtünemezdim*” buyururlardı. Hanımefendinin o vakit “Kuşu” tabir

⁸⁰ Birçok hakim bu sözü söylemiş
Devrin akışından biz de bunu öğrendik
Dünyanın dönüşünün bir sesidir bu ki, insanlar
Tanbur ile bunu halka anlatıyorlar.

ettikleri içi yaldızlı, dışarısı al çuhalı bir arabası varmış; “Anama babama gidiyorum” der, çıkar gider; “Halama gidiyorum” der, çıkar gidermiş. Hanımının böyle gezmesi Hoca Efendimizin hoşuna gitmediğinden, “Hanım konakta otur, gezme! Beraber oturalım!” demişlerse de, hiç dikkate almamış.

Hoca Efendimiz yine, “Hanım gezme, anana babana bayramlarda, kandillerde git” demişler, yine duymamazlıktan gelmiş. Yine Hoca Efendimiz, “Hanım söz dinlemiyorsun, sonra seni üç talak ile boşarım, ondan sonra hulleyi de kabul etmem” demiş. Çaresiz, bir gün üç talak ile boşamışlar. Daha sonra “Hoca Efendimiz yine hanımı alsın”-diye Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa’ya kadar söyletmişler. Alemdar Hoca, Efendimizi çağırmış, “Molla hanımı al” demiş; “Efendim üç talak ile boşadım, hulleyi de kabul etmem” diye cevap vermiş ve tekrar o kadınla evlenmemiştir.

Sonra o boşanmış olan hanım, Bağdat Valisi Ali Rıza Paşa’ya varmış. O dönemde Enderûn’u bitirmiş olan oğlu Ali Rıza Bey’i de yanlarına alarak beraber Bağdat’a gitmişler. Ali Rıza Bey orada bir Yahudi kızına âşık olmuş, ona fevkalâde paralar yedirmiş. Sonradan babası olan Ali Rıza Paşa, Ali Rıza Bey’i öz oğlu gibi severmiş. Keyfiyeti haber alır almaz kızın babasını çağırmış. Üvey oğlu Ali Rıza Bey ne kadar para yedirdiyse, hepsini geri almış. Ali Rıza Bey de bu durumu sonradan işitmiş, namusuna dokunmuş ve ölümüne sebep olmuştur. Kabr-i şerîfleri Bağdat’tadır. Rahmetullahi aleyh.

Bektâşî Erenleri

Bir gün Beşiktaş’ta Neccarzâde Rıza Efendimiz hazretlerinin dergâh-ı şerîflerinde, odada Hoca Efendimiz şöyle köşede oturmuş, Tevhîd Efendi yanında ve ben de karşılarında onların izniyle otuyordum. 1241/1826 tarihinden evvel Beşiktaş’ta Ricâl-i Bektâşiye erenlerinden varmış. Sultan Baba, Hasan Baba, İbrahim Baba, Moravi Ahmed Baba vesâireleri gibi... Bendeleri bunlardan söz açtım. Tevhîd Efendi, Hoca Efendimize; “Efendim şu sözler yetmedi gitti” dedi. Hoca Efendimiz de güle güle başını yukarı üç defa kaldırdı. Yani lisan-ı hal ile yetmez diye cevap [27] verdiler.

Devr-i anın âl u ashâbından almaz rüzgâr

Devr-i andır devreyleyen her nice kim devrân olur.

Eflâtun

İlk zaman düşünürlerinden ve İshrâkiyye'nin reisleri olan Eflâtun nasıl zâttır diye Hoca Efendimizden sordukları zaman; "Fahr-i âlem sallallahü teâlâ aleyhi ve âlihî vesellem efendimiz hazretlerinin huzûr-u saâdetlerinde, bir gün ashâb-ı kirâmdan birisi Eflâtun'a hakaret etti, yani kötü söz söyledi; ona cevaben Aleyhisselâm Efendimiz:

– "Eflâtun'a sövmeyin, hakaret etmeyin; zira Eflâtun kavminin peygamberi idi" diye söylemiş olduklarını anlattılar.

Besim Efendi

Enderûn-u Hümayun'da Besim Efendi adında birisi vardı. Sonradan cennetmekân Abdülmecid Hân zamanında Mabeyn-i Hümayûn hademeliği memuriyetine naklolunup Hoca Efendimizin ilminin şöhetini iştir. Zaman zaman Hoca Efendimiz'e gelip giden sofu bir kişi idi. Bir gün Hoca Efendimize Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile arasında ihtilâf konusu olan konulardan "Ru'yet konusunu" sorar ve; "Hangi taraf haklıdır" der. Hoca Efendimiz de, "O konuda Mu'tezile haklıdır" diye cevap verirler. Meğer hocamızı denemek için sormuş; ondan sonra bir daha Hoca Efendimize gelmedi.

Ru'yetullah

"Âhirette ru'yetullah -Allah'ın görülmesi- nasıl olacak" diye sordukları zaman; cevabında; "Ru'yetullah bu dünyada olur. Tasavvuf ehlinin, zevk ve irfan ehlinin gördüklerini ve evliyâullahın hallerini yazan kitaplarda anlatıldığı gibi, eğer bu dünyada Allah'ı göremez ise, "Men kâne fî hâzihî a'mâ ve hüve fî'l-âhireti a'mâ ve edallü sebîlâ"⁸¹ âyet-i kerîmesi muktezâsınca o kimse âhirette de Allah'ı göremez.

⁸¹ "Kim bu dünyada kör ise (Hakk'ı göremiyorsa) o, ahirette de kördür. Yol itibarıyla de en şaşkındır." (İsra, 17/72)

“Ahirette ru’yetullah olacak” dedikleri, dedikleri gibi değildir; zira bu dünya gözüyle ru’yetullah olması lazım gelse, Allah’ın kuşatılan olması lazım gelir, halbuki Allah muhîttir – kuşatandır-muhat -kuşatılan- olmaz buyurdular.

Fatiha Çekilince

Değişik mahallelerde bulunan camiler ve tekkelerde “*lillâhi’l-fâtiha*” dendiği vakit önce salât-u selâm edip sonra Fâtiha Sûresi’ni okumak meşhur bir âdet olmuş ise de böyle olmamalıdır. Önce Sûre-i Fâtiha okunup sonra salât ve selâm etmeli buyurdular. [28]

Dîvânlarında Olmayan Bazı Şiirleri Ve Beytleri

Hazan-ı urbada engiz bağa geldi yine,

Meta’ı revnâkı tarace çekdi bir şimsîr.

Döküldü hûni gülün erguvâna zulm oldu,

Bu gamla oldu heman bülbülân zayıf u hakîr.

Kızardı lâle, bozardı bu hayme zârda biraz,

O dahi bulmadı derd-i hazana bir tedbîr.

Benefşe ser begiribân merakıb oldu dedi,

Çemende cümle mürîdâna böyledir takdîr.

Kırıldı Nergîs-i bağın elindeki sâğar,

Dilini tuttu görüb süsen şîkeste zamir.

Kopardı zülfünü bîd-i çimen bu esnada,

Yanık yürekli çınar etti hayli âh-ı kesîr.

Melâl hal-i cihâna bakınca verdi bana,

Azîm renc u meşakkat edip belâya esîr.

Dedim ki sünbüle âyâ nedir bu perişanlık?

Libas-ı mâtem ile böyle nâle-i şebgîr.

Dedi ki; kıldı deriğa bu bâği fânîden,

Ecel kuşu yine ber mürğ-ı hoş nağm-ı nahcîr.

Semâ-yı fahr-ı dâ âlem reis-i gurabân,
Ki (m) Hacızâde demekle cihanda oldu şehîr.
 O Bülbül-ü şeref efzâ-yı bağı Kur'ân-ı Kerîm,
 Felekde zâtına olmaz hele adîl u nazîr.
Cenâb-ı Es'ad Efendi o zât-ı âlînin,
Binası olduğu mektebde oldu ebr-i matîr.
 Ki yani zâtı olup bir sehâb-ı evc-i semâ,
 Pür etti rûy-ı zemîni o feyz-i alemgîr.
Nihâd-ı himmeti âlî, kerâmeti zâhir, [29]
Kemâl-i neyr-i a'zam, cemâli bedr-i Münîr.
 Ne devlet, ne saâdet, ne lutf-ı Bâri kim,
 Vucûd-u ömri ola hâdim-i "Kelâm-ı Basîr".
Mukîm-i âlem-i akdes Halîl-i Rahmân'm,
Cenâb-ı zâtına lazım olunca böyle delîr.
 Sadây-ı "ircû"yi cân-ı istima kılub,
 Çekildi âlem-i bâlâya ruh-i pür tevkîr.
Dedim ki kalktı bu demde zeminden Kur'ân,
Olunca cism-i şerîfe mekânı evc-i serîr.
 Asây-ı nûr ile azm-i cinâna kıldı hıram,
 Yetim-i hasretin ama bıraktı Şeyh-i Kebîr.
Kimine bendesi (Ârif) çırağı pür feyzi,
Yanar firâkıyla dâim dili çû şerhâ-i tîr.
 Haraş-ı derd-i derûn oldu, aşk-ı elması,
 Bu beyt-i cevheri tarihi söyleyince fakîr.
Gurûh-ı hocalara âb-ı rû idi her ân,
Cânâna eyledi rihlet-i Cenâb-ı İbn-i Kesîr.

Kıta

Şeyh Attâr'm kitâb-ı Pend'ini,
Şeyh Hakkî'dır eden hall-i müşkilin.

*Yani bir itira uçup serpûşini,
Bûy-ı hoş tuttu bütün hep âlemi.*

Gazel

*Beyza-i tâvus-i Cennettir, külâh-ı Mevlevî,
Kulle-i serv-i hakîkatdir, külâh-ı Mevlevî.
Ser-i serbesti açıktır gül gibi sâhib dile,
Gönce-i bağ-ı letâfettir, külâh-ı Mevlevî.
Şekl-i mahrûti şekerdir lezzet-i dîdârede
Bezm-i helvâ-yi halâvettir külâh-ı Mevlevî.
Şöhre-i zilli nola kulsa ihâta âlemi,
Serde mikyas-ı hidâyettir külâh-ı Mevlevî.
Câmi-i feyz-i چراغ-ı mollay-ı Râmî'de hep,
Sernigün kandil-i hayrettir külâh-ı Mevlevî.
Sayesinde (Ârifâ) kat-ı merâhildir murâd,
Hayme-i râh-ı velâyettir külâh-ı Mevlevî.*

Beyt

*Ey fahr-ı cihan âleme gelsen n'ola âhîr
Adet budur âhrde gelir bezme ekâbir⁸² [30]*

Mersiye

*Kurret'ül ayn-ı Habîb-i Kibriyâsm yâ Hüseyin,
Nûr-i çeşm-i şâh-ı merdân murtazâsm yâ Hüseyin.
Hem cigerpâre-i zehrâ Fâtıma hayru'l enâm,
Ehl-i Beyt-i müctebâ âl-i abâsm yâ Hüseyin.
Validin şânında dendi "lâ fetâ illâ Ali",
Mazhar-ı sırr-ı etemm lâ fetâsm yâ Hüseyin.*

Halkan ve hulkan müşâbihsin Rasûlullâh'a sen,
 Nâzenîn-i enbiyâ ve evliyâsın yâ Hüseyin.
 Sana gül ile dokunan ümîd eder mi mağfîret
 Gonca-i gülşen saray-ı Murtazâsın yâ Hüseyin
 Sad hazerân lanet olsun ol Yezîd'in canına,
 Nice kast etti sana, nûr-ı Hüdâsın yâ Hüseyin.
 Ehl-i mahşer dest-i Hayder'den içerken keuseri,
 Sen susuzluğla şehîd-i Kerbelâsın yâ Hüseyin.
 Kıl şefâat (Ârife) ceddin Muhammed aşkıma,
 Arsa-i mahşerde makbûlu'r-recasın yâ Hüseyin.

Nutuk

Bende-i şâh-ı velâyettir, bizim ünvânımız,
 Hazret-i şebir ü şebr dildeki sultânımız.
 (Ârifâ) ger Hâricîler dökselerdi kanımız
 Âl-i evlâd-ı Rasûlullah'adır îmanımız

Nutuk

Evlâd-ı Ali'ye olan âzâr-ı celîdir,
 Ol vak'a-yı cânsûza gözüüm rûd-i Ali'dir.
 Evlâd-ı Ali'ye kimin imâm ki vardır,
 Hep Hâricîler canına "lânet" demelidir.

Gazel

Ol siyeh çeşm-i füsunkârına kurbân olayım,
 Yani câdû-yı ciğer hârına kurban olayım.
 Birisidir gül-i rânâ biri anber şebnem, [31]
 Dâne-i hâline ruhsarına kurban olayım.
 Târ-ı zülfünde nice aşık-ı miskin ber dâr,
 Şeyh-i Mansûr veş ol dârına kurban olayım.

Anladım harf u vefâ nâz ile güftârından,
 Söyle bin can ile güftârına kurban olayım.
 Sakiyâ aşdı başımdan keremin sağolasın,
 Sunduğun sağır-i ser şârine kurban olayım.
 Bir nigâh eyle çelîbâ gibidir ağuşum,
 Mûmiyânındaki zünnârına kurban olayım.
 Ayağından boyanır (Ârif)-i zâırn kâne,
 Reh-i kûyinde olan hârına kurban olayım.

Kasîde der sitâyîş-i Bekir Paşa

Oldu şahân-ı cihâna devlet-ü unvân zer
 İzzet-ü ikbâle olmuştur efendim kân zer
 Sîm sarfetmek olur erbâb-ı devletten sakîl
 İnbişât-ı kalb durur vü nak sezây-ı şan zer
 Cismi gayetle hafîf hemrâhtır her rehreve
 Bir misafirdir sahîde bir gece mihmân zer.
 Çîn ü ebrû istiâb etse zükûr telk gam keşîn
 Bir nedîm-i hob musâhibdir eder hândan zer
 İllet-i gam def'ine pek hoş mücerreb levhadır
 Nola etfal-i umûra taksalar cesbân zer
 Sarılık renci çeker hicrân ile ol müptelâ
 Vermesin mi aşık-ı zerr-i dürriye renk kan müptelâ
 Maslahat ceyşine emreyler olur hâsıl o dem
 Kâr-ı düşvâr bitmesîcün hükm eder sultan zer
 Gör ne denlü nerm olur bâzâr-ı vuslatta o şûh
 Akçe-i rû kerem eyle görsün hele meydan zer
 Nergis-i bağ veş eder zerrin kadehden bâde nûş [32]
 Her kimin kim kîsesi yâre ola mel'ân zer
 Kayd-ı sarf etmez heman nezzâre eyler her leîm
 Doydu aynından gümüş göz ol hasîs-i can zer

Âsumân da ihtirân zan eyleme rakkâs-ı çarh
 Rûyine altun yapıştırmış eder tâbân zer
 Kimse ki mahşer bazarında bir ticaret isteye
 Mangır-ı küfrü bıraksun ahz edüb îmân zer
 Çarh-ı bânûnun ayın on dördü evlâdı doğub
 Gece-i hanaya ihzâr eyledi necmân zer
 Pûte-i ikrâm ile kal eyledi yezdân anı
 Oldu hayvanâta nisbetle dilâ insân zer
 Ol Bekir Paşa ki evvel kaim-i makam-ı saltanat
 Bendegâna ol kerîmden dem bu dem ihsân zer
 Salsaydı ceybine dest-i sehâsm ol zaman
 Ol civanmerdden olurdu hâsıl-ı lerzân zer
 Himmet-i balasma şahs-ı vâsıf çıkmak için
 Dürr-i güftâr ile dil ister ide nerdebân zer
 El-kanâat kenzini yazdı derûne ol azîz
 Olsa aynında değildir safhâ-i devrân zer
 Ol kadr-i âl-i cenâb bir tab'a mâlikdir bu kim
 Pây-mâlidir hazef veş olmada ğaltân zer
 Söyleyin kimyâgere beyhûde zahmet çekmesün
 Hâk-i pâyi zerresin katsun olur lebnân zer
 Bir gazel nazm eyledim ben zerger-i tâb-ı şinâs
 Kadrini anlar muhiktir tâlib-i irfân zer
 Sîm-i dest-işâr cûdine şehm-i hayran zer
 Dağlar ordu-yi dil-i sûzâna et seyrân zer
 Mâh-i Rûm'a az gelir nîzân-ı nispette bugün
 İştirâ etmeye olsa Yûsufu Ken'ân zer [33]
 Yağlık zerdûzesin gerdâne ta'lik eylemiş,
 Hasılı billûra vermez böyle zryb u vân.
 Var iken cana yu mîknatıs hüsnü anda mekş
 Her tarafdan bî perr-i bal olmada pûyan zer

*İstima' etdikde teşrifin o hûban şâhının
 Râhına kıldım remelsâ hâk eyle yeksân zer
 Âb-u tâb ile olan ruhsara ister yapışa
 Yatmıyor yâbis zemîne mushara kerbân zer
 Sahn-ı İkbâl meydanında daima tusen suvar
 Kûy-i izzet celbine elinde ola çevgân zer*

Serbest Şiir

Nesîmî ve buna benzer bazı şâirlerin şiirlerinin vezinleri hakkında Hoca Efendimize sordukları zaman; “Onların şiirleri ve eserlerinde vezin aranmaz” diye cevap verdiler.

Bâb-ı Humâyûn Toplantısındaki Sürgünler

1241/1826 tarihinde zavallı gariban Bektâşîleri öldürdükleri ve sürgün ettikleri zamanda, Bâb-ı Hümâyûn’un içerisinde saray meydanına çadırlar kurulmuş ve Peygamber Efendimiz’in hânedânını sevenlerin düşmanları orada toplanmışlar. Kürd Abdurrahman Efendi bağıra çağıra dermiş ki; “Kethudâzâde Bektâşî’dir, mezhepsizdir; Şânîzâde’yi sürdüğümüz gibi sürgün etmeli” diye ve yine Kürd Hoca Efendi “Dini düzeltergeçiz” diye bağırırmış.

Hoca Efendimiz; “Bu da gâvurlara karşı çok kötü bir söz; zira 1200 bu kadar senedir din bozukmuş da bundan sonra mı düzelecek?! Ne kadar ayıp şeydir” diye buyurmuşlar idi. Her nasılsa kötünün bulunduğu yerde iyi dahi bulunduğundan, Çerkeşli Hoca Mehmed Efendi merhûm orada imiş. Kürd Hoca’ya cevaben; “Adam utanın, hepinizin hocasıdır; Kethudâzâde’den ben de okudum, bilirim; mezhebi itikâdı temiz bir adamdır” demiş.

Bunun üzerine Hoca Efendimizi artık o meydana çağırma-
 mışlar. Yoksa asıl istekleri Şânîzâde merhûmu sürdürdükleri
 gibi Hoca Efendimizi de sürdürmekmiş. [34] Zira bazı âlimle-
 rin Hoca Efendimizin ilmini çekemedikleri gibi, Hekimbaşı
 Abdülhak Efendi familyasının dahi Şânîzâde merhûmu Hekim-

başı olur diye korkularından tıb ilmindeki dirâyetini ve yüceliğini çekemezlermiş.

Bu kişiler Bektâşîlerden değilse de, onların istedikleri gibi öyle sofı da değildi. İşte bu hasetçiler hazır meydanda Bektâşî olayları varken, bu durumu kendileri için fırsat bilerek, en büyük düşmanlardan saydıkları şahıslara rüş-ü adâvet addedip İstanbul'da def ve tard etmek için "Bunlar da Bektâşî'dir" diye kalkışmışlar.

Şânizâde merhûm hakkında Hoca Efendimiz; "Çelebi dayanamadı. Sürgünde öldü" diye buyururlardı. Çünkü Şânizâde merhûm daha genç imiş. Allah o ilimleri kendisine, gençliğinde ihsân etmiş. Öyle ilimler ki te'lifâtı olan kitaplara frenkler şaşırlar, hayrete düşerlermiş. Hasılı Hoca Efendimizi sürgünden muşârun ileyh Çerkeşli Efendi merhûm kurtarmış. Bu Çerkeşli Efendi bir anlayışlı adam olduğundan, Sultan Mahmud merhûm *Medlis-i Ahkâm-ı Adliye*'yi kurduğu vakit o meclise müftü yapmış ve daha sonraları çok itibar etmiştir.

Ne Kadar Evliyâ Geldiyse Hepsiyle Halk Uğraştı

Bir gün Hoca Efendimizin huzurlarında evliyâdan sordular. Cevabında "Halk evliyâyı nasıl ister? Duvarlar yıılmalı, yeşillere bürünmüş, sürmeler çekmiş, elinde yeşil âsâ, o duvarın yarığından çıkmalı. Hiç böyle evliyâ gelmedi; zira ne kadar evliyâ geldiyse hepsiyle halk uğraştı." buyurdular.

Durmaksızın Döner Çark

Moralı Ahmed Baba çoğunlukla Beşiktaş'ta köyiçi tarafında bir kahvede otururdu. Oturduğu köşenin üstünde büyük bir tahtanın içinde bir resim vardı. O resim de ise; bir çark dönüyor, birtakım adamlar da çarkın yanına gelmişler çarka girmeye çabalyorlar. Bir kısmı girmiş çarkı çevirmiş; ama çarkı çevirir iken parçalanmış ve parçalarını öbür tarafa fırlatmış; kiminin kolu gitmiş, kiminin ayağı gitmiş, bütün bütün ezilmiş. Halk bunu görüyor. Çark hiç durmaksızın dönüyor ve bütün bu olanları görmesine rağmen halk birbirini ite kaka çarka girmeye çabalyorlar. Ama birtakım

adamlar çarkın karşısında şöyle uzağa çekilmişler de kollarını derişâne bir şekilde kavuşturup başlarını önlerine eğmişler, duruyorlar. Çarkın ve halkın ahvâline ibret nazarıyla bakıyorlarmış.

Moralî Baba Hoca Efendimize; “*Erenler, işte bu uzakta duranlar biziz*” demiş. [35]

Latîfe

Beşiktaş’ta bazı alıbablar Moralî Ahmed’e bir gün kabak karpuzları göstermişler de, latîfe olarak; “Baba bu karpuzları yer misin?” demişler. Moralî Baba cevabında: “*A oğul! Onları katır babalara yedirin*” demiş, diye şakalaştıklarını Hoca Efendimize anlatmışlardı.

Kitaptan Bakmak Daha İyidir

Beşiktaş’ta Neccârzâde Rıza Efendi hazretlerinin dergâh-ı şerîflerinde oğulları Sıddık Efendi hazretlerinin huzurlarında Hoca Efendimiz oturmakta iken, bir gün bir kadın gelmiş:

– “Efendim bizim su kuyumuza kedi düştü, temiz olması için kaç kova su çıkarmalı?” diye sormuş.

– “Dur bakalım kitaba” diye kalkmış; *Halebî*’yi almış konuyu araştırırken Hoca Efendimizin gönlüne gelmiş ki; “Bu kuyu meselesi meşhur meseledir, kitaba bakmaya ne gerek var.” Sıddık Efendi derhal keşfedip Hoca Efendimize bakmış ve “Kitaptan söylemek daha iyidir” demiş.

Bâde’ye Tütün Denmesi

Yukarıda bahsedilen Sıddık Efendi hazretleri şeyhliği zamanında dergâh-ı şerîflerinde yemek sofrası kurulmasına yakın bir vakitte; “Tütün alacak varsa alsın” buyururlar imiş.

Hoca Efendimiz; “Bâde’ye tütün denmesi, onlardan kalmış bir anı ve hatırdaki kalan tatlı bir latîfedir” diye söylerdi.

Hükemâ-yı İshrâkiye, Hükemâ-yı Meşşâiyye

“Hükemâ-yı İshrâkiye ne demektir?” diye sorduklarında;

“Hükemâ iki kısımdır; birine Hükemâ-yı İshrâkiye, birine Hükemâ-yı Meşşâiyye derler.

Hükemâ-yı İshrâkiye’nin usûlü riyâzet ve tasfiyedir. Bu yolla öğrenir ve öğretirler. Hükemâ-yı Meşşâiyye’nin ise metodu mantık ve karşılıklı konuşma ile öğrenmek ve öğretmektir. İshrâkiye’nin reisi Eflâtun, Meşşâiyyenin reisi Aristoteles’tir. Eğer Hükemâ-yı İshrâkiye’den biri, bir peygambere iman ve iktidâ ederse ona mutasavvıfın derler; eğer Hükemâ-yı Meşşâiyye’den biri bir peygambere iman ve iktidâ ederse ona mütekellimîn derler” buyurdu.

Hikâye

Hoca Efendimiz, “Ben bir ev isterdim ki imam evinden ve çeşmeden uzak olsun. Bize bir ev nasib oldu ki; çeşmenin tam üstünde ve imam evinin de tam karşısında...”⁸³ diye şikâyet olmayarak anlatırdı.

Peygamberi İmtihan

Bir gün birtakım adamlar huzûr-u saâdetlerine gelip “Hilâl”den sordular. O anda [36] Cenâb-ı Hak “*Yes’elûne ani’l-ehil-leh, kul hiye mevâkîtü linnâsi*”⁸⁴ ayet-i kerîmesini gönderdi ve bu âyet-i kerîme ile cevap buyurdu.

Eğer hilâlin şems ile mukâbelesinden, yani bedir olmasından ve yine mukâbeleden ayrıldığında tekrar hilâl olmasından, burarlardan aleyhi’s-selâm efendimiz cevap buyurmuş olsaydı, o gelenler bilir kişi adamlar olduklarından;

- “Bu hükemâdandır, peygamber değildir” diyeceklerdi buyurdular.

⁸³ [Bu ev cennetmekân Sultan Mahmud Hân merhûmun alıverdikleri hânedir. El-ân Dolmabahçe civarında Arap İskelesi nâm mahalde idi. Şimdi oraları arsadır. Cennetmekân Sultan Abdulazîz merhûm aldı yıktı, arsa etti.]

⁸⁴ “Sana hilâllerini soruyorlar. De ki: Onlar insanlar için,vakit ölçüleridir.” (Bakara 189).

Hutbe ve Minber

Hoca Efendimizin huzurunda;

- "Hutbe ve minber nedir?" diye sordular.

- "Dünyaya ve âhirete dair ikazlar makamıdır; bana kalsa bazı olacak ikazların dahi hepsini orada söylerim" diye buyurdular.

Medh ve Sitâyîşleri Hakkında

Bendegân-ı Muhibbândan Hüsnü Efendi'nin Nazınıdır

Görülen ol sitemkâr-ı âfet-i şûride etvârı

Ah ahîr oldu saz-ı nâliş üftâde-i zârı

Döker hûn-i serişkin subha dek bîdâr dû çeşmim

Görüp âyine-i tâkat güdâz tâb-ı ruhsarı

Tennûr âsâ derûnem kerem edersen tâb-ı gayretle

Harîm-i vasla mahrem eyledikçe zâlim-i ağyârı

Düşledin başına sevdâ-yı zûlf-i anberi emûrin

Giriftârân-ı gam-ı düşmez elden câm-ı ser şârı

Ne halettir gürûh-ı rehrevâm vadi-i aşkın

Gül-i bâdâm-i nahl-ı tura döndü çeşm-i hunbârı

Ham-ı sînemde sevda cûş-i dilden bülbül-i tab'ım

Libâs-ı tîre-i mâtem eyle arz etti güftârı

Dû çeşmi feşânem şimdi hâli lânedir güyâ

Uçurdum murğ-ı hâbı, çare yok oldum havadârı

Görüp destâr-ı âlin şûle-i cevvalê veş-i uşşâk

Misâl-i mûy-ı âteş dîde pîç u tâbdır kârı

Yine şîrin-i evsâf-ı pâk hâce-i dânâ,

Eden güyâ bu rütbe tût-i tab'ım şükr hârî.

Cenâb-ı Ârif künh-ü suhan üstâd-ı sahib fen,

Derûn-ı gevher fazl u kemâlin bahr-ı zihârı.

Devâtî bostân-ı hikmetin havz-ı pür emvâci,
Bu bağ-ı gülîstân-ı dânişin nahl-i girân bârî.
Ser efrâz-ı efâdıl nokta senc-i âlim u fâzıl,
Ferişte âferineş ma Hz. Lütîf-ı Hazret-i Barî.
Nisek sâz-ı menâkıb müşkil âmûz-ı maârif kim,
Olur erbâb-ı dâniş muhtelâ-yı hüsn-i güftârî.
Neşât-ı meşrebinden neşve-yâb olsa eğer cemşîd,
Şikest eylerdi cam neş'e-i fercâm-ı tarabkârî.
Mesih âsâ güruh-ı nükte sencân-ı sühân (Hüsni)
Edeler tâ ki ihyâ nev be nev her merde güftârî.
Be hakk-ı Hazret-i Molla-yı Rûmî kerem göster,
Misâl-i Nakş ber âb ide daim düşmanın bârî

Tâlim Hizmetinin Verilmesi

Nevres Paşa⁸⁵ merhûm, hayatının gençlik yıllarında Enderûn-u Hümâyûn'da ağa ve Nevres Bey iken, Hoca Efendimiz cumartesi günleri, Beşiktaş'ta eski ahşab dükkânlı şekercinin karşısındaki evde oturmakta olan eski hocalardan Dîvân-ı Hümâyûn'dan emekli Alyanak Ali Efendi'nin evine teşrif buyururlar; değişik dost ve ahbab da oraya gelir, muhabbet ederlerdi.

Yine bir cumartesi günü Nevres Bey de, ben de orada idim. Nevres Bey, Hoca Efendimize "Efendim sizden okuyamadım" dedi; Hoca Efendimiz de cevabında: "Eğer okuyacak isen, işte sana hoca" diye Nevres Bey'e beni gösterdi. Yani asıl muradları bu kullarına o saatte tâlim hizmetini ihsân buyurmak imiş, ihsân buyurdular. Tahminen o tarih 1260/1844 yılları idi. Her an lütuf ve ihsanları cümle ihvân ile beraber üzerimizde dâim olsun, keremleri hâzır olsun.

⁸⁵ Nevres Paşa, aslen Sakızlıdır. Yûsuf Kâmil Paşa tarafından bastırılan divânında üç dilde yazdığı şiirler bulunmaktadır. Altıncı ve İkinci Ordu Muhasebeciliği'nde, Zabtiye Nezâreti Mektupçuluğu'nda bulunmuştur. 1293/1876 tarihinde aklî dengesi bozularak İstanbul'da vefat etmiş, Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir. *Mecmûâtü't-tarîk alâ lisânî'l-edeb, Eser-i Nâdir* adlı eserleri yanında, basılanmış Şeyh Sadî'den çevirdiği *Gülîstân* tercümesi bulunmaktadır. Bursalı, OM, II, 465.

Destûr Deyip İşemeli

– “Yeryüzüne bevletmek, yani işlemek câiz midir?” diye sordular.

– “İşediğin mahalde ot ve böcek olmasın ve cami duvarı olmasın; her neresi olursa olsun, gece olsun, gündüz olsun, ‘Bismillâh destûr’ deyip işlemeli” dediler. [38]

Neccârzâde Rıza Efendi’nin Mağdumu Sıddık Efendi

Neccârzâde Rıza Efendi’nin mağdumu Sıddık Efendi (ks.), Beşiktaş ahalisine darılmış da Rumeli Hisarı’nda bir yalı tutmuş, orada hatm-i haccân icrâ buyururlar imiş. Tevhîd Efendi’nin babası Şeyh Hakkı Efendi de, Sıddık Efendimizin hem damadı, hem de dergâh-ı şerîflerinin işlerinin müdürü imiş. Ve hem de sîm u zeri, yani akçeyi çok sever imiş. Bir gün para ihtiyacı olmuş. Hakkı Efendi ekmekçiye, bakkala, öteye beriye gitmiş, para bulamamış. Sıddık Efendi hazretlerine de söyleyememiş, pek sıkışmış.

Derken Kandilli tarafından üç çifte açılmış, hisara doğrulmuş. Kibardan bir muhib can yalıya gelmiş, nezîr getirmiş. Sonra Sıddık Efendi hazretleri Hakkı Efendi’yi çağırılmış ve;

- “Al! İşte imanını...” diye buyurmuş.

Sıddık Efendi hazretleri, Hakkı Efendi’nin para için çırpındığını keşif buyurdıklarını Hoca Efendimiz naklettiler.

Hikmetli Söz

“Ulemâ yanında dilini, zarifler yanında gözünü, evliyâ yanında gönlünü sakınmalıdır” buyurdular. (43)

Gel Seni Bektâşî Edelim

Muzıka-i Hümayûn’da, fakirden daha eski kapı yoldaşlarımızdan, Bektâşiye’den Bedestan Kethüdâzâdesi Emîn Efendi var idi. 1259 tarihlerinde bir gün fakire, *“Sen okudun, yazdın. Bir tuzun*

biberin kaldı; gel seni tarîk-ı Bektâşiye'den yetiştirelim" dedi. Ben de *"Peki Hoca Efendimize-danışayım da"* dedim.

Sabah oldu, derse gittim; Emîn Efendi'nin bu dediğini nakledince, Hoca Efendimizin canı sıkıldı, muzdarip oldu ve hid-det-i âsârı olarak yüzleri kızardı. *"Sen yetiştin de"*, dedi. Hiç başka bir lakırdı buyurmadılar. Ders dönüşü ben de geldim, Emîn Efendi'ye böylece söyledim, o da artık fakirden elini çekti.

Kürre-i Arz Boşlukta Nasıl Duruyor?

"Kürre-i arz muallakta nasıl duruyor?" diye sordular. Cevabında; mıknatıstan bir oda yapsalar, dört duvarı, tavanı, döşemesi cümlesi mıknatıstan olsa ve odanın içine demirden bir gülle kosalara; o demir gülle kalkar, boşlukta orta yerde durur. Hallâk-ı azîmin mıknatısa verdiği özellikler sebebiyle işte bunun gibi kürreye, yani dünyaya dahi (39) böyle bir hassa vermiştir. Yeryüzü sularıyla, havalarıyla beraber muallakta duruyor, gökler onun etrafında dönüyor. Gökler ve yeryüzü aynı soğan kabuğu gibi kat kat biri biri içindedir. *Sübha-i Sıbyân* kitabında:

Arşın içinde kürsî, kürsî içinde gökler

Gökler içinde yerler çep çevre bahr-i ummân

Yerler durur muallak merkezde noktavârî

Duramaz döner felekler mânende çerh gerdân

dediği, ilm-i hey'et için güzel tarif ve tertîbdir, buyurdular.

Rumlar ve Ermeniler

Hoca Efendimiz her millet ile görüşürdü. Görüştüğü Rumlardan birisi bir gün, "Siz camilerinizi yıkmadıkça adam-olamazsınız" demiş. Ertesi günü bu lakırdıyı yine söylemiş. Daha sonraki günlerde de söylemeye devam etmiş. Baktım ki bu sözü vird-i zebân etti, her vakit söyleyecek, ben de ona: "Siz kiliseleri yıkarsanız, biz de camileri yıkarız" dedim. Bu cevap üzerine artık Rum'un dili kesildi. O sözü bir daha söylemez oldu. "Rumlar ile kırk yıl bir kazanda kaynasak birbirimize kaynamayız. Er-

meniler Yahudilerden daha haindir” diye buyurdular. Yahudilere terahhum (merhamet gösterirler) idi.

Yeryüzü mü Döner Gök mü?

Hoca Efendimize: “Yer mi döner, gök mü döner?” diye sordular. Cevabında: “Gökler döner; zira ‘*Lâ meyyitün fi’l-eflâk*’ yani göklerde ölü yoktur. Ecrâm-ı ulviyenin kâffesi, yani gökler ve yıldızların kâffesi canlı ve ruh sahibidir. Yıldızların her biri bulunduğu feleğinde mıhlı gibidir. Feleğiyle beraber dönerler, ayrılmazlar. Ruh sahibi oldukları için hareket ederler. Lâkin arz ruh sahibi değildir. Bir tabiati vardır. Bir tabiat bu kadar hareketi yapabilir mi? İki-üç bin bu kadar yıl ulu hukemânın çoğunluğu, zamanında cümle cumhur hukemânın görüşü, ‘*Bu hareket göklerde dir, arzda değildir*’ şeklindedir. İln-i hey’etin telifâtını bu görüş üzerine yürüttüler. O hukemânın içerisinde yalnız bir hekîm muhalefet etti. ‘*Bu hareket arzdadır göklerde değildir*’ diye. Bütün hukemâ onu cerh ve tezyîf ettiler, sözünü kabul etmediler. Kur’ân-ı Kerîm de onu söylemektedir. Hadîs-i şerîfler, evliyânın sözleri, özellikle Muhyiddîn Arabî’nin *Mevâkiu’n-nucûm* adlı bir eseri vardır. Hepsî göklerin hareket ettiğine kanidir. (40)

Yalnız hareket göklerde olsun, yerde olsun, müessir-i hakîkînin yıldızlara verdiği te’sîrât hiç değişmez. Yine istihrâc o istihrâc, ahkâm o ahkâm, tâlî o tali’dir. Frengistan mekteplerinde, şimdi o cumhûra muhalif olan bir hakîmin sözü ve eserini ihtiyâr edip okutmaktadırlar. Onun için frengistan mekteplerinde ilm-i hey’et okuyanlar arzın hareketine inanmaktadırlar. Göklerde hiç köşeli şey olmaz cümlesi kürevî ve müdevverdir. Kuyrukluyıldız dedikleri yıldız değildir. Alâyim-i semâviyyeden bir âlâmettir” buyurdular.

Rumlar

Ulah boyarlarından birisi oğlunu hoca efendimizden okutur; devlethânelerine gelirler, giderler, okurlar imiş. Bu boyarın Boğaziçi’nde yalısı da var; arzu etmiş ki hoca efendimizi yalısına getirsin, orda özel daire tahsis etsin; nasıl isterse kız, erkek hizmetçiler tayin etsin; böy-

lece hoca efendimize söylemişler. Hoca efendimizin ahlâk-ı hamîdele-
rinin gereğince; kimseye yok, olmaz cevabını vermemiş iken, şimdi
buna nasıl hayır diyebilisin? Buna hekîmâne bir cevâp lâzım.

“Bana mezhepsiz diyorlar; bunun üzerine eğer sizin yalnuza otur-
mak için gidersem, ‘Biz Kethüdâzâde’ye mezhepsizdir demedik mi? İş-
te tamamen gitti, gâvur oldu’ derler” şeklinde bir cevapla biraz önü-
nü açmışsa da, durmamışlar yine musallat olmuşlar. Biraz böyle ora-
sını geçiştirmiş, lâkin yine yalvarmışlar, yakarmışlar. Cevabında: “İyi
öyle ise; bizim zâbıtamız şeyhülislâmdır, ondan izin almalı. Eğer o
izin verirse giderim” buyurmuş. Maksudı, bunlar izin alamazlar, ben-
de gitmem, kalırım şeklinde imiş. Halbuki nüfuzlu kimseler akça
kuvvetiyle midir, yoksa başka bir sebeple midir; ne vecihle ise izin al-
mışlar, gelmişler. “İyi artık diyeceğiniz kalmadı, işte size engel olan
izni de aldık, buyurun yalıya” demişler. Doğrusu ben onların yalısı-
na gitmeyi hiç istemiyorum, lâkin nasıl men etmeli, hep engelleri kal-
dırdılar, sorularıma cevap verdiler, âciz kaldım, ne etmeli?

Derken birden nâgihân 1236/1821 tarihindeki Rum Vak’ası
zuhûr etti. O boyarları, o ocakları, o malûmatlı kimseleri; kimini
öldürdüler, kimi Akdeniz’e kimi Moskof’a kaçtı. Berbâd u hâk ile
yeksân ettiler. Güya Rum vak’ası bu kimselerin başının altından
çıkmuş. Halbuki bu boyarların medhali (memleketleri) yok idi. Zi-
ra bu kimselerin zevki, Devlet-i Âliyye sayesinde olduğundan, ze-
vâl bulduğunu istemezler idi.

Bunlar zengin idiler. Hazır Rum vak’ası kopmuş iken, bunlar
da Rum ya, bunlar da hâindir, öldürmeli; diye yalılarını bastılar,
öldürdüler, soydular.(41) Herifleri perişân ettiler. Bu aralıkta biz
de kurtulduk, buyurdular. Lâkin o adamların gâib ve zâyî oldukla-
rına acırlar idi.⁸⁶

⁸⁶ [Bu boyarlarda çok okumuş kimseler var imiş. Rusya’nın ahvâlini yazan, *Kateri-
na Tarihi*’ni Fransızca’dan Türkçe’ye tercüme eden, işte o boyarlardan ve Dîvân-
ı Hümayûn tercümanlarından Yakovaki’dir.] (*Katerine Tarihi*/Kastrâ; trc. Yakova-
ki. Kahire: Bulak Matbaası, 1830. 225 s.; Rusya tarihi olarak bilinen kitabın adı:
“Moskof diyarında mukim bulunan Kastrâ nam Fransa elçisinin Moskov devle-
ti hakkında cem ettiği tarihin tercümesi” olarak da geçmektedir. Hızr.

Allah Yoktan Var Etmez

Hak Teâlâ yoktan hiçbir şeyi var etmez; her bir şeyi vardan var eder. Meselâ şurada dururken, ansızın bir Zeyd yaratmaz. Ana olmalı, baba olmalı ve ana-baba birbirine gelmeli, dokuz ay on gün geçmeli, ondan sonra Allah Zeyd'i yaratır. Bundan Allah'a kudret-sizlik çıkmaz. Kudret-i İlâhiyye bunda daha ziyâde müşâhade olunur. Ana-baba bir yere geldikten sonra rahm-i mâderde nokta-i peder ve mâdere âdem olmak istidâtını vermek, beslemek, hayat vermek, vakti gelince tevlîd etmek gibi buyurdular.⁸⁷

“Mâ a'deme'llahu mevcûden

Ve evcede ma'dûmen”

Yani Allahu Teâlâ var eder yok etmez, yani yoktan bir şey hâsıl olmaz, vardan var olur. Hoca Efendimizin verdiği mana böyledir.⁸⁸

Şeyh Mahmud Efendi

1259 yahut 1260 tarihlerinde Beşiktaş'ta Neccârzâde Dergâhı'nda şeyh vekîli olan Mahmud Efendi, dergâhta asâlete kalkıştığından; dergâhın haremünde asıl nesilden olan hanım, *“Bu vekil Mahmud Efendi gitsin, başka vekil gelsin”* demiş ise de, Mahmud Efendi cezbereli olduğundan itibar etmeyip daha gökleşmeye kalkışmış, etraf peydâ etmeye başlamış. Bunun üzerine hanım da fer-yadı artırıp bazı kimselere; *“Kethüdâzâde Efendi dahî Mahmud Efendi güyâ vekâletten çıkmasın demiş”* olduğunu hoca efendimiz işitmiş de, Unkapanı'nda Yeşil Tulumba'da Ahmed Buhârî Dergâhı'nda Şeyh Rıfkı Efendi'nin hayatında şeyh odasında oturur iken, bu söz orada yine açıldı da: *“Hanım böyle demiş, ben hiç erenlerin işine karışır mıyım, erenler kimi isterlerse getirirler”* buyurdu.

O Mahmud Efendi, sonra o dergâha, yani Ahmed Buhârî Dergâhı'na şeyh oldu.⁸⁹

⁸⁷ [Enbiyâ-ı izâmın mucizân ve evliyâ-ı kirâmın kerâmeti o başkadır, o müstesnadır.]

⁸⁸ [Varı dahî yok etmez, etti gözüdür amma yok etmez, sıfatını değiştirir, buyurdu. Meselâ, odun yanar ateşi olur, mahv olmaz; ateş dahî geçer biter amma mahv olmaz.]

⁸⁹ [O dergâhta medfundur. (ö.1294/1877)]

Pirenin Kanı

Hasan Basrî hazretlerine: “*Pirenin kanı namaza mani midir?*” diye sorarlar. “Acayip Irak ahalisi, İmam Hüseyin’in kanını sormuyorlar da, ‘Allah bunu bizden sormaz mı?’ demiyorlar da, pirenin kanını soruyorlar” dediğini nakil buyurdular. (42)

Rakibi Kendi İnancıyla Susturmalı

Hoca Efendimizin görüştüğü Rumlardan birisi Hoca Efendimize: “*Siz kitabınızı -Kur’ân-ı Kerîm’i - artık rafa kaldırdınız, hiç hayata geçirmiyorsunuz*” der ve birkaç gün bu sözü tekrar eder durur. Hoca Efendimiz de bir gün cevabında:

– “İyi de siz de kitabınızı rafa kaldırmadınız mı? İncil-i şerîfin evvelindeki tembihatta; ‘*Sizin yanağınıza birisi bir tokat vursa öteki yanağınızı da çeviriniz. Eğer iki gömleğiniz olursa birini fukaraya veriniz*’ diye söylemiyor mu? Hani bunların icrası, hani tokat nerede kaldı? Birisi size dokunsa namus davası yapıyorsunuz. İki gömleğin birisini fukaraya vermek nerde kaldı? Siz de düzinesiyle gömlekler duruyor” der. Bunun üzerine artık Rum susar.

Rakibini kendi inanç ve itikadıyla susturmak daha kuvvetlidir. Baksanıza bu kadar yıldır Moskof bizi çoğunlukla kendi itikadımızla susturmaktadır buyurdular.⁹⁰

Hız. Ömer’in (ra.) Tevazuu

Hız. Ömer (r.a.)’in hilâfetinde Medîne-i Münnevver’e yabancı bir ülkeden elçi gelir. O zamanlarda “halife padişah” belki de daha büyük kişi demektir. Ama kuvvetli saray yok, bu boyalı konaklar yok. Yer odası gibi muhtasar hânede otururlar imiş. Elçi görüntüye aldanmış olduğundan, boyalı saray ve giyimli kuşamlı adam arar. Bakar, aranır halifeyi göremez...

⁹⁰

[Zira Moskoflar olsun, sair Frenkler, bizden daha fazla okurlar, gereğiyle amel ve icrâ ederler; bizdeki hep iyi şeyleri aldılar götürdüler, kötülerini bize bıraktılar, buyurdular.]

– “Hani halîfe.... nerede? ” diye birisine sorar. Diğeri :

– “İşte şurada! ” derler.

Evlerinin bahçe gibi açık bir yeri varmış. Orada toprağın üzerine oturur, gömleğini yamarmış. Elçi bu durumu görünce şaşırır.

– “Bu mu?” der.

– “Ha, evet odur!” derler. Elçi bu durumdan çok etkilenir ve,

– “Bu kadar zaferler, futûhâtlar oluyor da halîfe burada toprağın üzerinde gömleğini yamıyor. Bu mutlaka Hak tarafından gönderilen asıl dindir” der ve Medîne’de kalır.

Ömer b. Abdülazîz

Hız. Ömer (r.a.), halîfeliği zamanında geceleri Medîne sokaklarında gezer dolaşmış. Bir gece bakmış ki bir evden konuşmalar, sesler geliyor. O zamanın evleri muhtasar bir kat çadır gibiymiş, konuşulanlar dışardan duyuluyormuş. O zaman binalarda, elbise-lerde tekellüf yok, borç almak da yok.

Hız. Ömer o konuşmayı dinler. O evde bir ana kız olup, bir inekleri varmış. Sütü sağmışlar. Anası kızına:

– “Süte su kat” diyormuş. Kızı da:

– “Hız. Ömer duyar, ben su katamam” der.

Bu konuşmayı dışardan Hız. Ömer duyar. Yanında oğulları varmış. Oğullarına:

– “Bu kızı hanginiz ister? Nikâhlıyorum” der.

Âsım namında oğlu ister, alıverir. Hız. Ömer padişah, oğlu da şehzâdedir. Diyâneti, hakkaniyeti iyi, muttakî olunca, şehzâde bir fakirin kızını dahi (44) almış. İşte o kızıdan bir kız doğar. O kız Emevîlerden Mervân’ın oğlu Abdülazîz ile evlenir. O kızıdan bir oğlan doğar. Adını Ömer (Ömer b. Abdülazîz) koyarlar; büyür, mukaddes bir şahıs olur. Bu kişinin garib hayatı siyer kitaplarında anlatılmıştır.⁹¹

Bir gün Emevîler bir yerde toplandıklarında:

– “Bu bize benzemedi” derler. Sonra içlerinden birisi:

– “İşte Hz. Ömer soyundan kız alınca böyle olur, bize benzer” der.

Bu Abdülazîz -hâşâ sümme hâşâ- Peygamber Efendimiz aley-hisselâmın hânedânına, evlâtlarına, ehl-i beytine küfr ve hakaret eden yezidlerdenidir. “*Yahrucul hayye minel meyyiti*”⁹² âyet-i kerîmesinin sırrı bunda aşikârdır buyurdular.

Fahreddîn-i Râzî ve Necmeddîn-i Kübrâ

Efsahu'l-mütেকellimîn, şagale'l-milleti ve'd-dîn, sahib-i *Tefsîr-i Kebîr* İmam Fahreddîn-i Râzî hazretleri, padişahın huzurunda iken; padişah hazretleri havassından birisini gönderip Kutbu'l-Ârifîn, Gavsu'l-Vâsilîn Şeyh Necmeddîn-i Kübrâ (ks.) hazretlerini huzuruna davet eder. Padişah hazretlerinin düşüncesi, iki zâtı bir-biriyle konuşturmak, kendisi de arada bu konuşmadan istifade etmektir.

Zikredilen iki âlim bir araya geldiklerinde Fahreddîn-i Râzî hazretleri Necmeddîn-i Kübrâ (k.s.) hazretlerine der ki:

– “Ben Allah'ın varlığını ve birliğini (hepsi kendimin ihtiramı olarak) bin bir delil ile ispat ederim.” Cevabında Hz. Şeyh:

– “Bizim vahdâniyyet-i ilâhiyyede şüphemiz yoktur, sizin varmış, delile ihtiyacınız olmuş.” der.

Sonra Necmeddîn-i Kübrâ (ks.) hazretleri bir teveccüh buyurur; Hz. İmam'ın deliller vs.'den ne kadar bilgisi varsa, hepsi mahvolur. Hıfzında bir harf bile kalmaz. Bunun üzerine Hz. İmam, manâ âleminde kendisinin kusur ve hatasını anlayıp, hemen padişahın huzurunda Hz. Şeyh'in dizlerine kapanır ve davasına pişmanlık duyar, tevbe ve istiğfar ederek kendilerine inâbe eder.

Daha sonra Hz. İmam, ahiret âlemine göçeceği vakit, şeytan yanına gelir ve Hz. İmam'a vesvese vermeye başlar. Hz. İmam icâd

⁹² “Ölüden diriye çıkarır.” Âl-i İmrân, 3/27.

ettiği mezkûr delillerden birini şeytanın önüne koyar, şeytan o delili bir vesvese ile çürütür; şeytan bir vesvese daha verir, Hz. İmam onu da bir delil ile iptal eder; şeytan bir vesvese daha verir... Böyle böyle, Hz. İmam'ın ne kadar delili var ise, şeytan hepsini çürütür ve o halde iş kötüleşir. Bu keyfiyet Hz. Şeyh'e keşif yoluyla bildirilir ve buyururlar ki:

“Şeytan imamı sıkıştırıyor, şu benim âsâmı imama götürün.” Çarçabuk âsâ-yı şerîfi imama götürürler. Hz. Şeyh'in âsâsı imamın olduğu yere ulaştığında şeytan ordan kaçır. (45) Ondan sonra Hz. İmam kendine gelir ve huzura ferâgat ile teşrîf-i bekâ buyurur.

Hz. Mevlevî;

İlm-i Hak der ilm-i sûfî güm şeved

În suhan key baver merdum şeved⁹³

İlm-i haktan murad ilm-i şerîattır, buyurdular.

Tefsîr-i Beyzavî

Yukarıdaki hikâyede anlatılan İmam-ı Fahreddîn-i Râzî hazretleri, yazmış oldukları *Tefsîr-i Kebîr* adlı eserinde hikmetler tarafını fazlasıyla öne çıkarmışlardır. Büyük müfessirlerden Keşşâf hazretleri ise, (Arabîyyât) daha çok lûgat, belâgat ve fesâhat tarafını öne çıkarmıştır. Daha sonra Beyzavî hazretleri tefsîr-i şerîfini yazarlar-ken; hikemiyyât tarafını *Tefsîr-i Kebîr*'den, Arapça dil özellikleri yönünü *Keşşâf* tan alıp, öyle bir tefsîr-i şerîf derlemiştir. İşte *Tefsîr-i Beyzavî*'nin muteber olması, iki tarafı da bir araya getirmesinden- dir ve çok iyi bir tefsîr-i şerîftir, buyurdular.

Suâl Budur

Ey Mürşîd-i halkı cihan

Müşkillerim eyle beyân

Matlûbumuz budur hemân

Göster bize râh-ı savâb
 Zikreylemek devrân ile
 Tevhîd edip ilân ile
 Lâsiyyemâ ilhân ile
 Câiz midir verin cevap
 İstanbul'un vâizleri
 Sarf bâbının âlimleri
 Devrân ile zâkirleri
 Teşnî ederler nâ savâb

Cevap Budur

Aşk-ı ilâhîden doyan
 Zikrinde bir hâlet bulan
 Devrân ile hayran olan
 Âşıklara yoktur hesap
 Fetvâ verenler gördüler
 Tahrim nas bulmadılar
 Ehliyse câiz dediler
 Ey isteyen şâfi cevap
 Beş altı yüz yıldan beri
 Etmiş meşâyih pîrleri
 Bulmuş delilin herbiri
 Yazmışlar anda çok kitap(46)
 Bu yolda ehl-i itizâl
 Evvel gelip etmiş cidâl
 Anlar yolun tutan ricâl
 Bulmadılar râh-ı sevâb
 Fâsıkları tağlîz için

O sitemi tutsa müftî için
 Aybolmaya anın için
 Kim oldur ehli ihtisâb
 Çünkü çoğaldı ihtilâf
 Âlim olan etmez hilâf
 Câhil eder laf-ü güzâf
 Nâik olur her bir gurâb
 Mansus olanları koyan
 Râh-ı taassubda olan
 Nefsi hevâsına uyan
 Câhillere vardır ikâb
 Biz bunda gör kim neyleriz
 Ne et deyû enîreylerez
 Ne etme deyû söyleriz
 İnsafa ensebdir bu bâb
 Tafsîlin istersen eğer
 Nuriye gel al sen haber
 Akvalı cem etmiş ol er
 Vallahü âlem bissevâb

(Güfte Nazmi Efendi)

(Târih-i rihleti Abdülehad-i Nûrî Efendi)

Pîrim ki gavs-u âzam
 Kutb-u vâhid-i âlem
 Şeyhü'ş-şuyûhu a'lem
 Hızr-ı reh-ı hidâyet
 Zâhirde ilm-i fetvâ
 Bâtında ilm-i takvâ
 Bahr-ı muhit-i manâ

Fülk-i ulûm ve hikmet
Allâme-i Şeriat
Fehhâme-i tarikat
Feyyâz-ı nûr-ı irfân
Vehhâb u remzü vahdet
Müşkil-küşa-ü rüya
Hallâl-i fenn-i esmâ
Ol mazhar-ı müsemmâ
Ol adem-i hakikat
Edip revân-ı pâki
Pervâzı bu cihandan
İklîm-i gurbet etti
Hatır güzîn-i riblet
Hasretle Nazmî dedim
Târîh-i fevtin ânın
Abdülehad Efendi
Olsun mukîm-i Cennet (1061/1650)

Abdülehad-i Nûrî Efendi

Bu Nazmi Efendi (1623-1701)⁹⁴ Abdülehad-i Nûrî hazretlerinin halîfesidir. Tekkesi İstanbul içinde Yenibahçe civarında Barut-hâne yokuşundadır. (47) Orada türbeyi mahsûsasında medfûndur. Bahsedilen dergâh bundan dolayı önceleri Halvetiyye-i Şemsiyye'den olup, daha sonra ve şimdi Kâdirîhânedir. Sözü geçen Şeyh Abdülehad-i Nûrî hazretleri, Ayasofya şeyhi ve vaizi imiş.

Bir gün vaazdan sonra Ayasofya'dan Eyüb'e Nişancılar'daki dergâhına giderken, Sultanahmet tarafından bir meczup gelir. Nûrî Efendi'den bir cübbe ister. Peki der, arkasından cübbesini çıkarır, meczuba verir; oradan cübbesiz Eyüb'e dergâhına kadar gider.

⁹⁴ Bursalı, OM, I, 175. Geniş bilgi için bkz. Osman Türer, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat, Hediyetü'l-İhvân*, Mehmet Nazmî Efendi, İnsan Yayınları, İstanbul 2005.

Zira onların gönlünde dünya ve içindeki şeylerin yeri yok, onlar dünyayı istedikleri gibi kullanırlar. Dünya onları kullanamıyor. Aslından câmi-i şerîflerde kürsülere, dergâhlarda postnişîn olan meşâyih-i kirâm çıkarlar, vaaz ederlermiş. Hatta Abdülmecîd-i Sîvâsî hazretleri dahi Sultan Ahmed Cami-i Şerîfinin vaizi imiş. Daha sonra bu hizmet medreselere nakledilmiştir.⁹⁵

Mûsikî; Ehline Helâl, Ehil Olmayana Haramdır

Geçmişte yaşayan İran şahlarından birisinin bir şehzâdesi varmış. Daima saz ve mûsikî ehliyle ve saz çalan âşıklarla görüşür, onlardan hoşlanırmış. Babası da mutaassıp ve sûfî meşrep olduğundan, oğlunun bu kişilerle görüşmesini yasaklar. Bu yasak üzerine oğlu hastalanır ve zayıflar. Babası bakar ki olmayacak, müsaade eder. Fakat “Ben bilmeyeyim, gizli gizli gitsin, görüşsün” der. Çocuk yine görüşmeye devam eder ve iyileşmeye başlar. Daha sonra yine yasaklar. Çocuk yine hasta olur ve ölür. Ameliyat ederler. Yatağını açarlar bakarlardı ki yorganın içinde büyük yakut gibi çok kıymetli bir şey çıkar. Âli Osman’dan o vaktin padişahına lâyıktır derler, hediye olarak gönderirler. O padişah bunu yüzük yapar, Hazine-i Enderûn’a koyar.

Bir gün o yüzüğü parmağına takar, bir yere gider. Binş mahalinde⁹⁶ beyaz kaftan ile oturur. Karşısında mûsikî ehli çalmaya ve söylemeye devam ederken, padişahın eli dizinin üzerinde imiş; bakar ki beyaz kaftan kan olmuş. Bir de dikkat eder ki, parmağındaki yüzükten kan damlamış, kendisi de yumuşamış. Bunu merak ederler. İran’dan işin aslını sorarlar. Onlar da şehzâdenin mûsikiye olan aşkını ve merakını, onun yorganından çıktığını, bu maceranın aslını esrarını tamamiyle yazarlar; buradan bilirler ki, burada mûsikîden dolayı gizli bir hikmet vardır. İşte bu esrardan dolayı “mûsikî” ehline helâl, ehli olmayana haramdır, diye söylenmektedir.(48)

⁹⁵ [Çünkü kürsüye çıkıp da vaaz ve nasihat etmek, okumuş olmaya ve âlim olmaya tevakkuf eder.]

⁹⁶ [Zât-ı Hazret-i Pâdişâhî tenezzüh için bir mahalle teşrîf buyururlar ise, ona o dönemde “Binş” tabir ederler imiş. Şimdi olan asr-ı hâzırda “Şehîdîş” tabir ederler.]

Devlete Vefâ

Bir gün Hoca Efendimizin huzurunda, devlet erkânı ve vezirlerden olup da devletine, dinine hizmet, hamîyyet ve gayret etmeyip, irtikâb ve hiyânet edenlerden söz açıldı.

Kendileri ;

– “Be adamlar zevkiniz, bu devletin bekâsıyla değil mi? Niçin bekâsı sebeplerine bakmazsınız. Bu devletin bekâsı olmazsa, sonra o paraları nerede yiyeceksiniz? Ne akılsızlık, ne hainliktir! Koca nâzenîn devlet ne hale geldi?” buyurdular. Onlar da :

– “Avrupa’da bu kadar küçük devletler var, büyük devletlerle bir araya gelip geçiniyorlar. Biz de öyle geçinelim” dediler. Onlara cevaben:

– “Bizde din var, biz dini ne yapacağız? Bize onların gidişi olmaz, biz elbisece ve ebniyece tekellüfâtı ve Frenk eşyasını kâmilten kaldırıp, bize benzer elbise, bize benzer binalar ve mesken ile uydurup gelirimizin kaffesini askerî levâzımâta harc ve sarf edip düşmanlara karşı durmadan başka çaremiz yoktur. Başka türlü bu devlet yakasını bırakamaz ve kurtaramaz.

Bizim bu gidişimiz Abbâsî Devleti’nin gidişine benziyor. Zira onlar da devletlerinin gelirini askerî ihtiyaçlara sarf etmeyip, keyiflerine, şahsî heveslerine sarf ettiler. Öte yandan Hülâgû Han, Moskof gibi fırsatı ganîmet bilip geldi. Bağdat’ta katliam yaptı, Abbâsî Devleti’ni bitirdi. Padişahı ve şehzâdeleri esir etti.

Padişah hapiste karnım acıktı dedikçe, önüne yine kâse ile altın götürürlerdi.

– “Bu yenir mi?” derdi.

– “Madem yenmiyordu bu altınları niçin biriktirdin, nefsinin arzularına sarf ettin, savaş ve fetih hazırlıklarına sarfetmedin, bize karşı koymadın ?” derlermiş. Mevlâ-yı müteâl ibretler ih-san eylesin,” buyurdu.

Nitekim Şeyh Sadî Şîrâzî buyurmuşlardır. Beyt:

*“Âsumân râ Hak bûved ger hân bi giryed ber zemin
Ber zevâl-i melik Mu’tasım emûre’l-mü’minîn”*⁹⁷

buyurdular ve bu olan şeylere ağladılar.

Dünya Eşyasıyla Daha Yukarı Varılmaz

Hz. İsâ aleyhisselâm, yolculuk yaptıkları anlarda yanında taşıdığı bir su tası, bir tarağı, bir iğnesi vardı. Bir gün bakar ki bir adam, pınardan eliyle su içiyor; “Böyle de olurmuş” der, tası bırakır. Yine bir gün bakar ki, bir adam saçını eliyle tarıyor, “İyi böyle de olurmuş” der ve tarağı da bırakır. Lâkin iğneye bedel bulamaz. Teşrif-i âlem-i bâlâ biliyorken, dördüncü kat göğe varınca Allahü Teâlâ Hazretleri Cibrîl’e emreder:

– “Git, var; İsâ kulumun üstünü ara, dünya eşyasından bir şey var mı?”

Cibrîl gelir bakar ki iğne var, haber verir. Emr-i ilâhî sâdır olur ki:

– “Eşya-yı dünya ile daha yukarı varılmaz, orda ikâmet etsin” buyurdular. (49)

Yüklenmek Böyle Olur

Yahya Efendi türbedârı, merhûm Hacı Nûrî Efendi, bir perşembe günü -ki oranın mukâbele günüdür- mukâbele ederken birisine hiddetlenip:

– “Burası Sâdî Tekkesi değildir, burası Nakşibendî dergâhıdır, burada edebsizlik olmaz, dervişim olmayan gelmesin. Şimdi evliyâ yok, yük yüklenmiyor, yükler taksim oldu, herkesin yükü kendine elverir yeter” dedi. Ve o hiddetlendiği adamın kabahati, zikir esnasında tevhîd zikrini çekerlerken cûş-ı hurûşa gelip zikrederek tevhîd halkasından yarım arşından azca ileri gitmesiniydi.

Fakir orada bulunup gördüğümünden, bu hikâyeyi Hoca Efendi-mize naklettim. Bunun üzerine buyurdular ki;

⁹⁷ Gökyüzünün yeryüzüne kan ağlaması gerekiyor,
Emiru’l-Mü’minîn Melik Mu’tasım’ın vefâtından dolayı.

– “Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî Efendimizin zamanında Şam’da bir padişah vardı. Kerîmesi, Hazret-i Şeyh’in muhibbânından idi, hasta oldu. Hazret-i Şeyh ziyâretine gitti, baktı ki hasta ve-fât edecek, geldi kendi kızına:

– “Kızım, padişahın kızının yerine gider misin?” dedi. Kızı, babasına, “Emir sizindir”, dedi. O esnada Hazret-i Şeyh’in kerîme-i muhteremesi irtihâl-i bekâ oldu, padişahın kızı hayat buldu. Yükllemek işte böyle olur” buyurdu.

Kadir Gecesini İhyâ

Hoca Efendimiz; “Ramazân-ı şerifte, babamın sağlığında, her terâvihi bir selâtîn câmi-i şerîfinde kılardım. Uşak fener çekerdi, Hekimoğlu Ali Paşa’ya da giderdim. O da selâtine dahildir. Yirmi yedinci kadir gecesini Ayasofya’ya gider, orada sabahlardım. Bu âlemde çok namaz kıldım” buyururlardı.

Ali Behçet Efendi

Hasköy civarında Sütlice isimli mahallede, bir kimsenin hanımı çocuk doğurduğunda, -Allah korusun- memesine bir illet arız olur. O kadar doktorlar, hocalar gelirler giderler, bir türlü çaresini bulamazlar. Zavallı bîçâre kocası bir gün kalkar, karşı yakada Hz. Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb Ensârî (ra.)’ye gider. Muvâcehe penceresinde münâcât ederken, bir kimse çıkar, der ki:

– “Efendi, burada ne arıyorsun ?”

Macerayı ona nakleder. Zâhir olan kimse o bîçâreye der ki:

– “Üsküdar’a gidersen, Selimiye Tekkesi’nde Şeyh Ali Behçet Efendi vardır, ona git; orada onu bulur, ondan bir muska alırsın, hanımının boynuna takarsın. ”

Bîçâre oradan Üsküdar’a gider. Karacaahmet sokaklarında Selimiye’nin yolunu ararken, Hazret-i Hâlid el-Eyyûb’de ortaya çıkmış olan kimse yine zâhir olur. “Tekkenin yolu şöyle şöyledir” diye tarif eder, adam Selimiye Tekkesi’ni bulur. Şeyh Efendi Hazretlerini sorar.

Şeyh Efendi'nin tekkesinde söz anlar ve tekkeyi idare eder bir mürîdi varmış. O mürîd bu kimseye der ki:

– “Şeyh Efendi daha haremde dir ve bizim Şeyh Efendi'nin kimseye de muska verdiği yoktur. Lâkin hele bir kere otur, bakalım” der. Biraz oturduktan sonra Şeyh Efendi Hazretleri çıkar gelir.

O bîçâre kimse macerasını anlatır. Şeyh efendi sorgu.sual etmeden, “Eyvallah” deyip bir muska verir. O kimse o muskayı alır, Şeyh Efendi'nin elini öper, gelip bîçâre hanımının boynuna takar. Biiznillahi Teâlâ hastalık görmemiş gibi sıhhat bulur. (50)

İsâ Efendi Tekkesi ve Sultan Mustafa Bey

Eyyûb-i Ensârî'de İsâ Efendi Tekkesi vardır ki, bunlar Kaşgarî Hazretlerinin terbiyekerdeleridir. Bu İsâ Efendi hazretlerini, bütün devlet erkânı ve ileri gelen devlet büyükleri severmiş. Hatta Lâleli (camiini yaptıran) sahibi merhûm Sultan III. Mustafa pek de sever ve zaman zaman kıyafet değiştirerek tekkelerine (*tebdîl-i câme olarak*) gelirlermiş.

Bir gün yine tebdîl-i kıyafet, Sultan Mustafa merhûm tekkeye gelirken, bir cenazeye rast gelir. Kırk adım götürmesi sevaptır diye cenazenin bir tarafından girer. Meğer hamal cenazesiymiş, değiştirecek hiç kimse bulunmaz. Sultan Mustafa'nın vücudu dahi iri yarı olduğundan pek çok yorulur. Hele nasılsa cenazeyi mahalline ulaştırdıktan sonra tekkeye, İsâ Efendi hazretlerine gelir ve macerayı anlatır.

İsâ Efendi hazretleri buyurur ki:

– “Size, yani sultana dinde farz olan ibadetlerden fazlası pek o kadar lâzım değildir. Size mâlî ibadetler lâzımdır. Allah sizden mâlî ibadet ve adâlet ister” der.

Bu İsâ Efendi Hazretleri, yaz kış ayakları çıplak gezerlermiş. Bazı muhibbân;

– “Efendim ayağınız üşümüyor mu, bir şey giyseniz olmaz mı?” dedikçe:

– “Sizin de yüzünüz üşümüyor mu? Orası da çıplak” buyururlarmış. Sultan Mustafa merhûmun hissetine göre şeyh efendi zengin buyurmuştur. O vaktin meşâyihî kendi ipliğini boyamak ve küpünü doldurmak derdinde olmayıp, padişaha, din, devlet ve millete hizmet etmek efkârında bulunurlarmış, buyurdular.

İbn-i Kemâl

Kemâl Paşazâde merhûm, ilk zamanlarında tarikatları sevenlerden olmayıp, variyetli, enâniyetli ve ulemâ bir kişi imiş.(51) Azametli bir şekilde arkası üzere yaslanıp oturmak özel zevki imiş. Bir gün seyyah erenlerinden bir can gelip;

- “Hoca, sana bir sorum var. Allah’ın ilmine nisbetle mahlûkatın ilmi ne gibidir?” diye sorduğunda;

- “Var hey torlak, hiç o teşbîh ve nisbet kabul eder mi? Fakat senin anlayabilmen için, bir benzetme yapayım” diyerek, eline bir sayfa kağıdı alır ve kalem ile ortasına bir nokta koyar.

- “İşte mahlûkatın ilmi bu nokta gibidir, etrafı da Allah’ın (c.c.) ilmi gibidir” der. O can;

- “Efendim kerem edin, siz de ilminizi bu noktanın içinden çıkarın” deyince; Kemâl Paşazâde hazretleri mütehayyir olup, kendisine bir hâlet-i istiğrak gelir, gâşy ve bîhûş olur, kendisinden geçer.

Sonra kendine geldiğinde;

– “Aman o torlak nereye gitti, bakın, çağırın.” der.

Koşarlar, bakarlar ki kimse yok; kaybolmuş, gitmiş. İşte bu canın irşadından sonra Kemâl Paşazâde merhûm, azamet ve enâniyetini terk edip, derviş nihâd ve hoş-rû olur. Şiirlerine dahi tatlılık gelir. İşte Cenâb-ı Hak istediğini gayb erenleriyle ve daha başka şeylerle irşâd eder, berzâhtan kurtarır, buyurdular.

Devşirmeler

Yukarıdaki hikâyede anlatılmış olan Kemâl Paşazâde merhûm, hayatının ilk zamanlarında gençlik dönemlerinde, ümerâ-yı kude-

mâ-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'den Gazi Evrenos'un konağında hizmet etmekte ve terbiye ve nizam öğrenmekteymiş.⁹⁸

O zamanın vezirlerinin çocuklarından birisi ötekinin konağında âdâb, terbiye ve eğitim görürmüş. Meselâ, Mehmed Paşa'nın oğlu Ali Paşa'nın konağında. Çünkü Osmanlı Devletinin ilk zamanlarında her vezirin konağı bir okulmuş, özellikle de padişahların sarayı büyük ve muntazam bir okul imiş.⁹⁹ Zira o vaktin beğenilmiş olan Hristiyanların ileri gelenlerinin çocuklarından gelen devşirmeler bu mekteplerde okur, yazar; dinini, mezhebinin öğrenir; guzât-u muvahhidînden olurlar ve onlardan nice ihlâslı, evliyâ gibi zâtlar çıkmış. Mimar Sinan hazretleri onlardandır.

Müverrih Ahmed Atâ'nın Enderûn-u Hümayûn tarihinin birinci cildinde, 13. ve 136. sahifelerinde açıkladığı üzere; cennetmekân Sultan Orhan Han, kendi kardeşi Alâeddîn Paşa'yı kendisine sadrazâm yapıp, bunun tertip ve tanzimi ile, 729/1328 tarihinde ilk defa bu devlette Sultan Orhan Han adına sikke bastırmıştır.

Önce Hristiyan çocuklarından arzu edenleri gönüllü olarak süvârî ve piyade askeri olarak alınmıştır. Daha sonra bu çocuklar ile esir çocuklarını askerî okullarda eğiterek İslâmî bilgileri öğretmek sûretiyle bu çocuklardan dince ve devletçe inanılmaz faydalar ve kazançlar sağlanmıştır.

Fakat Hristiyan rahiplerinin çekememezliği ve münâfıklıkları yüzünden, bu gönüllülerin mucib olduğundan daha sonra buna lüzum görüldükçe bir iki yılda bir kere Hristiyan çocuklarından devşirme yoluyla toplanır, o vakit büyük mekteb olan saray-ı hümayunda ve acemi oğlanları kışlalarında eğitim ve terbiyeleri için üstün bir gayret, özen gösterirler imiş.

Bunlardan tahsîl-i ilim ve hünlerle tezyîn-i hilkat-i insaniye ederek tefeyyüz edenleri diğerleri gördükçe, gönüllü usûlünden

⁹⁸ Kemâl Paşazâde 1468-1534 tarihleri arasında yaşadı. Gazi Evrenos Bey, 1417'de vefat etti. Kemâl Paşazâde'nin Gazi Evrenos'u görmesi tarihen mümkün değildir. Ancak Evrenosoğulları, 19. yüzyıla kadar varlıklarını devam ettirmiş köklü bir ailedir. Bu ailenin konağında yetişmiş olabilir.

⁹⁹ [Hatta Enderûn-ı Hümayûn'a *Medrese-i Muhammediyye* denirmiş.]

nüküllerine pişman olarak, devşirme zamanı gelince herkes evlâdını vermeyi ister ve arzu ederlermiş.

Gönüllü ve devşirme esirlerden Saray-ı Hümâyûn'da terbiye olup tehayyüz ve tefeyyüz eden sadrazâmlar, vezirler ve paşalar aşağıda belirtilmiştir.

Esir çocuklarından Mihaloğlu diye bilinen İstanbul'da cami-i şerîf sahibi Adnî Mahmûd Paşa, gönüllüden Hersekkzâde Ahmed Paşa, İstanbul surlarının yapımcısı Yankobinmadiyanzâde Memluk İbrahim Paşa, devşirmeden Damat Rüstem Paşa, devşirmeden Semiz Ali Paşa, devşirmeden Sokollu Mehmed Paşa-yı tavîl, devşirmeden Siyavuş Paşa, devşirmeden Bosnalı İbrahim Paşa, devşirmeden Lala Mehmed Paşa, devşirmeden Kaptan-ı Derya Gazi meşhur Küçükpiyale Paşa, devşirmeden Koca Kasım Paşa, Güzelce Kasım Paşa, İkinci Vezir Hüsrev Paşa, Hadım İbrahim Paşa, Kapıağası Hadım Haydar Paşa, Gazi Palak Mustafa Paşa, Yeniçeri Ağası Gazanfer Paşa, Yeniçeri Ağası Serdi Behram Paşa, Boğdan Beylerbeyi Rüstem Paşa, Şam Beylerbeyi Hürrem Paşa, Timaşvar Beylerbeyi Hadım Ali Paşa, Yularkasdi Paşa, Karaman Beylerbeyi Süleyman Paşa, devşirmeden Temerrüd Ali Paşa, Arnavut Ferhad Paşa, Karamurat Paşa, Karaşahin Mustafa Paşa, Hızır Paşa, Hersekli Çanşnigir Hüsrev Paşa, Sofu Ali Paşa, Tiravnaklı Defterdar Lütfü Bey, Dilâver Bey, Ahmed Bey, İskenderiyeli Abdullah Bey, Şakir Bey ki bu mezkur olan zevât-ı müşârun ileyhim Enderûn-u Hümâyûn'un ve onunla ilgili işlerde, Devlet-i Âliyye'de çeşitli savaşlarda ve gaziliklerde isbât-ı liyâkatle pek büyük hizmetlere muvaffak ve hayırlı işlere sebep olmuşlardır. (53)

Yukarıda zikredilen şahıslardan başka gönüllü devşirmeden Hristiyan çocukları ve üdebâsından derya kaptanlığı (deniz kuvvetleri komutanları), kazaskerlik, eyalet valiliği, yeniçeri ağalığı, riyâset, yani hâriciyye nezâreti ve defterdarlık (yani maliye bakanlığı) gibi değişik yüksek görevlere lâyıkiyle kazanarak yükseltilmiş olan birçok önemli şahsiyet yüzünden Osmanlı Devleti o derece istifade etmiştir ki, kötü ve kalitesiz Müslümanların bazılarında o istifade olunamamıştır.

Çok faydalı Kanuni Sultan Süleyman zamanında zayıf akıllı bazı kişilerin tasavvurât-ı sakîmeleri seyyiatıyla, Osmanlı Devleti böyle güzel bir usûlü uygulamadan çıkarmıştır ki, askerlik dirliği ocaklık ve yurtluk itibarında tutulmak ve askerliğe *ocakzâdeler* sokmak nizâmı konulmuştur. Bu yüzden İslâm'ı kabul edeceklerle kadredilerek, zulüm ve küfür içinde kalmalarına sebep olmuşlardır; gönüllü sisteminin yok edilmesine ne kadar üzülmek lazım gelir ise, devşirme sisteminin değiştirilmesine sebep olanlara ondan daha çok üzülmek gerekmektedir.

Aleyhisselâm efendimiz, belki de kötü ve zayıf Müslümanlardan ziyâde bu yukarıda sözü geçen kişilerden daha ziyâde memnun ve mesrûr olmuştur. Bu devşirme ve esir evlatlarının savaşa, kavgaya veya eğitime kabiliyetli olanlarını gönüllü olarak gözetimlerine alarak terbiyelerine ve tâlimlerine ihtimam ederler. Bunların dışındakiler o dönemlerin usûlünce gerçek tâlimhâne-i feyz u fazilet ve âdâb olan yeniçeri ocağına, mekteb-i idâdî tahsili amacıyla ilim ve marifete kaynak olmak üzere kurulan acemi oğlanları kızlarına verilerek muvazzaf ve muallim üstadlar gözetiminde tâlim ve terbiye ile liyâkat kazanırlar.

Yeniçeri, sipahi, silahtar ve dört bölük olarak tabir edilen sağ sol ulûfecileri, sağ sol guraba, azban bölüklerine kayd ve çıkış, oradaki liyâkatlarına göre yüksek makamlara terfi olunurlardı. Bu usûl ve nizâm vasıtasıyla, Hristiyanlar taltif ve ehl-i İslâm'ın sayısı artmak faydaları görülürmüş. Bu yoldan başka dışardan bir ferdin silk-i askeriyyeye dahil olamamasını tesis buyurdıklarını Atâ Bey nakleder.

Hoca Efendimiz yukarıda bahsedilen kişiler için; “Âlem-i ervâhta ve kâlû belâda iman eden mü'minlerdendir” buyururlardı.

“*Mâ min mevlûdin illâ ve kad yûledu alâ fıtrati'l-İslâm.*”¹⁰⁰ hadîs-i şerîfi dahi vardır. Yani onlardan doğan çocuklardan her birisini Hak Teâlâ mü'min ve muvahhid, yani Allah'ı bir diyen ve Allah'ın birliğine inanan biri olarak yaratır. O çocuk tâ çocukluktan

¹⁰⁰ “Her doğan İslâm fıtrâtı üzere doğar.” Buhârî, *Sahîh*, 1,456; Müslim, *Sahîh*, 4, 2047; Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî ale's-Sahîh-i Müslim*, 16, 208.

(54) çıkıncaya kadar mü'min ve muvahhiddir. Bulûğa erdikten sonra anası babası Yahudi ise onu Yahudi eder, Hristiyan ise Hristiyan eder, putperest ise putperest yaparlar. Belki çocukluktan sonra bile bu kişiler, onları imana ve vahdete davet eden mü'min ve muvahhid kişiler; dinî ve dünyevî işleri yolunda, âdil adamlar olurlar ise; az bir gayret, davet, himmet ve teşebbüsle tevhidi kabul ve iman ederler.¹⁰¹

Osmanlı Devleti'nin ilk kuruluş yıllarında İstanbul'un fethinden evvel Saray-ı Hümâyûn'un zâbitleri hep akağalardan olurlarmış. Galata Sarayı'nın nâzırı dahi, lağvedildiği yıl olan¹⁰² 1251/1835 yılına kadar akağalardandı. Çünkü akağaların hayalarında yumurtaları yaratılmamış, -iğdiş edilerek- kaldırılmış olduğundan; onlar da melekler gibi erkeklik ve hareketlilik olamıyordu, ister istemez iffet ve ismet üzere bulunuyorlardı. O vakit böylece kolayını bulmuşlardı, buyurdu.

Târîh-i Atâ'nın birinci cildinin 37. sahifesinde anlatıldığı üzere, akağaların Saray-ı Hümâyûn'a zabıtlıkları 1114/1702 senesine kadar 300 seneden fazla sürmüş; ondan sonra Çorlulu Şehid Ali Paşa sadrazamlığı döneminde o görevi akağalardan alıp, içağalara naklettirmiştir. [Amma iyi etmemişlerdir.]

Nakîl-i fakir; zamanımızda dahi pek çok gördük. Ezcümle merhûm ve mağfûr Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa¹⁰³ hazretleri bu dünyaya sûreta Hristiyan sulbünden gelmişti. Fakat âlem-i ervâhtâ ve tâ ezelden mü'min ve muvahhidlerden yaratılış olduğu, gazalarından, İslâmiyyet için gayretlerinden ve güzel ahlâkından belliydi. Rahmetullâhi aleyhim ecmaîn.

¹⁰¹ [Lâkin muahharan yani mezkûr olan o muntazam ve güzel nizamnâmeler, kannûnnâmeler terk olunduktan hayli vakitler sonra.]

¹⁰² [Yani Sultan Mahmud Hân-ı sâni Galata Sarayı'nı Tophâne'ye tahvil edinceye kadar daha sonraları Mekteb-i Sultânîye oldu.]

¹⁰³ Serdar-ı ekrem Ömer Paşa (Frenk); aslen Hırvatistanlı olduğu halde, Osmanlı'nın hizmetine girmiş ve ihtidâ etmiştir. Kabiliyet-i askeriyesi sebebiyle müşirlik rütbesine kadar yükselmiştir. Sultan Abdülazîz zamanında uzun süre serdâr-ı ekrem makamında bulunmuştur. Ortaya çıkan meselelerin hemen hepsinde, özellikle ordunun yeniden düzenlenmesinde büyük yararlılıkları görülmüştür. 1280/1863 tarihinde vefat etmiştir. Sâmi, *Kâmûs*, 5,3218.

Mimar Sinan Hazretleri

Bu günahı çok, hakîr ve fakîr kul râcii rahmet-i Rahmân, mimarların başı Abdî'l-Mennân'ın oğlu Sinan (1492-1588), cennet-mekân seyfû'l-İslâm, Sultan Bayezîd Han'ın oğlu Sultan Selim Han devrinde devşirme olarak gelmiş, İslâm ve iman ile şereflenmiş, sayısız büyük hizmetler yapmıştır. Merhûm, Gazi Sultan Süleyman Han devrinde yeniçeri olmuş, Rodos, Belgrad ve Mohaç seferlerine katılmıştır.

Atlı sekban olunca Mohaç seferinde kendisine acemioğlanları yayabaşılığı rütbesi verilmiştir. Daha sonra zemberekçibaşı (baş-teknisyen) tarîkiyle (55) *Azimetüleman bed-nihâd sonra* Bağdat'a gitmesi nasip oldu. Bağdar'tan geldikten sonra haseki oldular ve yine şâh-ı cihan ile Korfu, Polya ve Karaboğdan seferlerine katılmış olup, kendisine nice fetih ve fütûhât müyesser oldu. O tarihte bu hakîri müstehak görüp, yüce saltanatlarına mimarbaşı eylediler. Meliki'l-Müteâl olan Allah zülcelâl hazretlerinin yardımı ve inâyetiyle bu zamana gelinceye kadar padişah efendimize hizmetle meşgul olup, bakmaya doyulamayacak sayısız binalar yapmak nasip oldu. Elhamdülillâhi rabbî'l-âlemîn. . .

O binalar cümlesinden yüce devletimizin değişik yerlerinde 400 büyük cami, 80 selâtîn câmi-i şerîfi ile beraber Süleymaniyye Câmi-i şerîfi ve daha nice medreseler, dârulkurra, imaretler, hasta-hâneler, su yolları, köprüler, saraylar, mahzenler, hamamlar ve türbeler yapmaya muvaffak olmuştur. Merhûmun yaptığı binalar inukaddestir. Tafsili kendisinin sekiz on yaprak küçük basma risâlesinde mezkûrdur. Merhûm 100 yıl ömür sürmüştür. Kabri İstanbul'da Süleymaniye'de Bâb-ı Fetvâ'nın -şimdiki İstanbul Müftülüğü- karşısında kendi su sebîlinin arkasında türbe-i mahsûsasında medfûndur. Rahmetullahi aleyhi rahmeten vâsia.

Bu câmiler ve mescidlerden iki-üç tanesi Sultan Abdülazîz Han zamanında yıkılmıştır. Birisi Ahırkapı'da Ağa Camii, diğeri Cihan-gir, üçüncüsü Beşiktaş'taki Süleymaniye Câmiî'dir.

Kemâl Paşazâde Hazretleri

Yukarıda ismi geçen Kemâl Paşazâde hazretleri, Gazi Evrenos'un konağında terbiye görüp hizmet etmekte iken; bir gün yamalı, cübbeli, kara sarıklı, kavuğunun fitili çıkmış bir softa gelir. Gazi Evrenos bu softayı görünce oturduğu yerden sıçrar, hemen ayağa kalkarak koşar, katşılar, getirir ve kendisinin yerine oturtur. Kemâl Paşazâde merhûm, bu fukara kılıkli adama efendinin böyle ta'zîm etmesini görür ve gider konağın kâhyasına:

– “Bizim efendi kibarlara bu kadar ta'zîm ve hürmet etmezken bu adama niye bu kadar ta'zîm etti, kimdi bu adam?” diye sorar. Kâhya:

– “O büyük âlimlerdendir, onların öyle sıradan insanlar gibi üstüne başına bakılmaz. Ulemâ böyle muazzezdir” der.

Kemâl Paşazâde merhûm da:

– “Eğer öyle ise ben burada ne duruyorum, gider onların yoluna katılırım” der ve medreseye girer. İlim ve fen dersleri tahsiline başlar. Nihâyetinde ulemâ-yı Rûm ve sâlisi alâ metîn olur, çıkar ve yukarıda anlatılan hikâyede bahsedildiği üzere semere-i hasene-i hidâyet-i Rabbanî olarak gaib erenleri dahi kendisini hâb-ı azimetten bîdâr ve irşâd eder. Zâhiri bâtını mamur, zü'l-cenâheyn bir zât-ı alıyyü'l-kadr olur. Dünyevî ve uhrevî ilimlerde söz sahibi, kıymetli bir âlim olur.

Hatta kendisinden her sorulan soruya meselenin cevabında bir metin (56) yazmak âdetiymiş. Bir gün birisi gelir:

– “Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî'yi nasıl bilirsiniz?” diye sorar; aşağıda bahsedilen metin ile cevap verir.

İbn Kemâl'in İbn Arabî Hakkındaki Fetvâsı

Kulunu muhlis âlimlerden, peygamber vârislerinden kılana hamd olsun. Sapitanları ıslah için gönderilen Muhammed aleyhis-selâma, şerîatı icrâ eden seçkin ashâbına salât-u selâm olsun.

Biliniz ki: Büyük şeyh, âriflerin kutbu, muvahhidlerin imamı Muhammed b. Aliyyü't-Tâî el-Hâtemî el-Endülüî, kâmil mücte-

hid, fâzıl mürşid. Kim fazlını inkâr ederse hata eder. Kim de inkârında ısrarcı davranırsa sapıklığa düşer. Sultanın, onu bu itikadını değiştirmesi için te'dîb etmesi vâcib olur. Çünkü sultan ma'rûfu emir, münkeri yasaklamakla memurdur. Onun *Fütûhât-ı Mekkiye*, *Füsûsu'l-Hikem* gibi birçok eseri vardır. Eserlerindeki konuların ilâhî emirlere, Nebvî şeriate uygun olduğu ma'lûmdur. Bazı meselelerin ise ehl-i keşf ve ehl-i bâtın olmadan sadece ehl-i zâhirin anlamasına kapalıdır. Bu manâlara muttali olan kimsenin, o makamda susması gereklidir. Çünkü Allahu Teâlâ; *Velâ takfu mâ leyse leke bihî ilmün inne's-sem'a ve'l-basara ve'l-füâde küllü ülâike kâne anhu mes'ûle*¹⁰⁴ buyurmuştur. Doğru yola ulaştıran ve hidâyet veren Allahu Teâlâ'dır.

Kemâl Paşazâde merhûmun kabri-i şerîfi İstanbul'da Edirnekapı dışında Emir Buhârî Hazretleri'nin oradaki dergâh-ı şerîflerinin civarında dört tarafı taş parmaklı türbe derûnunda babasıyla beraber bulunmaktadır. Defin-i hâk-i ıtır-nâktır. Kabri-i şerîfleri sürekli ziyâret edilen bir ziyâretgâh-ı enâmdır. Bazı yürüyemez ve topal gibi çocukları kabri şerîflerinin yanına götürürler ve yuvarlarlar. Allâhu Teâlâ'nın izniyle şifa bulur derler.¹⁰⁵

Eğri Cengi ve Hoca Sadeddîn Efendi

Eğri Cengi tabir olunan savaşa III. Sultan Mehmed Han, Koca Sinan Paşa'nın ve Hoca Sadeddîn Efendi'nin teşvikleri ve destekleri ile bizzat gitti, bulundu. Çünkü önceleri padişahlar savaşa giderler ve savaşlarda kumandanlara kumanda eder ve savaşı kazanırlardı. Bu Sultan III. Mehmed Han, babalarının ve dedelerinin gazâyı terk ettiklerine bakmayarak terğibât ile heveslendi gitti.

¹⁰⁴ “Bilmediğin şeyin ardına düşme. Çünkü, kulak, göz ve kalbin her biri ondan sorumludur.” İsrâ, 17/36. [İsrâ Sûresi'nin 36. âyet-i kerîmesinin tefsîr-i şerîfi: Hakikatini bilmediğin şeye zan ile tâbi olma, manâsını bilmediğin şeye bilirim deme. Kulak, göz ve kalbin her birinden sâhibinin ameli suâl olunur. Yani sahibi seninle ne muamele etti denilir.]

¹⁰⁵ [Kemâl Paşazâde Hazretleri'nin türbesi ziyâretgâh-ı enâm olduğundan, hafazallah sancısı olanlar gider ve ekresiya şifâ bulduklarından vâlidem ihtiyâre ve sancılı olmakla oraya gider hem ziyâret eder hem devâ olunur idi.]

Bu savaşta Avrupa’da bulunan Hristiyan devletlerinin çoğu Rusya, Nemçe (Avusturya), İtalya, Lehistan (Polonya) vesâire gibi Türk milletini Avrupa’dan bütün bütün çıkaralım diye ittifak etmişlerdi.

Fi’l-hakıka İslâm ordusu bôzulup dağılmış, asker tek başına kalmış ve bir kısmı da (57) çadırları bırakıp kaçmışlar. Fakat padişah çadırında ayakları üstünde dimdik duruyor ve hocası Sadeddîn Efendi de yanında, arkasından padişah secdeye kapanmış, hocası elini padişahın arkasına koymuş,

– “Padişahım Allah’a yalvar, niyaz eyle. ” diyor ve kendisi de Allah’a niyaz etmekte.

Derken İslâm ordusu bozuldu diye, gâvurlar başlamış İslâm ordusunun çadırlarına girip çıkmaya. O sırada mutfak çadırına da bir gâvur girdiğinde, aşcının bir şeyden haberi olmadığından;

– “Vaay, bu gâvurun burada ne işi var?” diye eline bir yanmış odun alıp gâvura odun atarak dışarı çıkarmış, kovalamaya başlamış. O bozgun esnasında askerin içinde Allah’ın yardımıyla münâdiler peydah olmuş;

– “Ümmet-i Muhammed ne duruyorsunuz? Gâvur bozuldu” diye bağırmaya başlamışlar.

İşte efendim bu bozgun asker tekrar geri dönüp azgın kâfir ordusuna bir kılıç çekmişlerdir ki, o gün ba-defter 100.000 gâvur kılıçtan geçmiştir. Bu Eğri Cengi öyle bir savaştır ki; Hristiyan devletlerin bütün tarih kitaplarında yazılıdır. .

İşte İslâm padişahı ve İslâm askeri böyle şevk ve sıdkla tutarlarsa, Cenâb-ı Hak böyle melâikeleriyle mansûr ve muzaffer eder. Padişahlar savaşları vezirlere havale etmeyip, kendileri giderlerse ekseri mansûr ve muvaffak olagelmışler. İkinci Sarı Sultan Selim’in cengi terk edişinden sonra her ne kadar tenezzüle başladı ise de, Mahmud Han nizâmdan sonra bu Devlet-i Âliyye teceddüd etti. Şimdi vakt-i nevmîdir. Eğer padişahlar zevke dalmaz, adâlet ve işlerine dikkat ve gayret ederlerse, buyurdular.

Fıkra

Nasreddin Hoca'ya bozuk dedikleri bir saz verirler, çal derler. Hoca sazın bir tarafından tutar, başlar çalmaya:

- "Hoca gezinsene" derler. Cevabında:
- "Yerini bulamazlar da ondan geziniyorlar, ben buldum artık niye gezineyim" der.

Hoca Sadeddîn Efendi'nin Künyesi

Yukarıda anlatılan hikâyede bahsedilen Hoca Sadeddîn Efendi hazretleri, Hasan Can'ın oğludur. Hasan Can da Hâfız Muhammed el-İsfehânî'nin oğludur. Yavuz Sultan Selim hazretleri Tebriz'i fethettiği zaman Hâfız Mehmed'i oradan alıp kendisine sohbet arkadaşı olarak seçmiş. Zira sesi pek güzel, ulemâdan ve hikmet sahibi bir kişi imiş. Sonra Hâfız Mehmed İstanbul'da vefât ettiği zaman oğlu Hasan Can'ı sohbet arkadaşı olarak seçmiştir.

Yavuz Sultan Selim hazretleri merhûm olduktan sonra, Hasan Can Efendi ayrılığına dayanamayıp Bursa'ya hicret etmiş. Orada yaşamış ve ölmüştür. Oğlu Sadeddîn Efendi sonra İstanbul'da III. Sultan Murad ve III. Sultan Mehmed'e hoca olmuş, bahsi geçen Eğri Cengi'nde beraber bulunmuştur.¹⁰⁶ (58)

Zembilli Ali Efendi

Cennetmekân Yavuz Sultan Selim Han Anadolu'dan mübarek fetihlerle payitahta döndüğü ve daha sonra yine muntazam bir orduyla Rumeli tarafına sefere niyetlendikleri esnada, yabancı devletlerin tüccarlarıyla ipek ticaretini yasaklar. Memleket içinde de bu fermana göre hareket edilmesini emir buyurur-

¹⁰⁶ [Bu iki beytin ikisi de Yavuz Sultan Selim hazretlerindir. Biri Türkçe, diğeri Farsça'dır.

*Şîrler pençe-i kahrından olurken lertzân
Beni bir gözleri âhuya zebûn etti felek.
Be taht-ı kayser ve kâvûs nîset mâil dil
Seme âstâne-i dildâr şod müyesser mâ]*

lar. Bu arada ipek tüccarından beş-altı kişi gizlice yabancı tüccarlara fazla fiyat ile ipek satarlar. Bu olayı Sultan Selim hazretleri duyar, emreder ki:

–“O adamları şimdi öldürüp, yolun üzerine yatırsınlar. Ben Rumeli’ne geçip giderken göreyim.”

Bu keyfiyeti padişahın müftüsü olan Zembilli Ali Efendi Hazretleri’ne haber verirler. Zembilli Ali Efendi kalkar, Sultan Selim’e gelir:

– “Efendim siz bu tüccarları öldüremezsiniz. Zira sizin gümrüğünüz var, ipekten vesair şeylerden gümrük alıyorsunuz. Sizin bu gümrük almanız izin demektir. Bunların şer’ân öldürülmeleri gerekmez” dediğinde Sultan Selim hazretleri dahi:

– “Peki hoca” deyip, tüccarların öldürülmelerinden vazgeçmişlerdir.

Kıssanın hisse şurasındadır ki; zamanın müftüsü Zembilli Ali Efendi merhûm, Yavuz Sultan Selim gibi gazaplı bir padişaha hiç korkmaksızın pervasızca ahkâm-ı pâk-i Şerîat-ı Muhammediyye’yi fedakârâne söylüyor ve onu ikaz ediyor, bunun karşısında Yavuz Sultan Selim hazretleri de bunu kabul ediyor. İşte Şerîat-ı Muhammediyye’ye hürmet ve dikkat edenleri Allahu Teâlâ böyle mansûr ve muzaffer eder.

Zembilli Ali Efendi hazretlerinin türbesini ziyâretgâh-ı enâm edip setme bağları bağlatır.

Şeyh Sadî:

*Muvahhid çi der pâ-y-i rîzi zereş
Çi şemşîr-i Hindi nihi ber sereş
Ümid u hirâseş ne başed zikes
Berînes bünyâd-ı tevhîd u bes¹⁰⁷*

Ali Çelebi’ye “Zembilli” tabiri nereden kalmıştır? Kendisinin oturduğu odanın penceresinden bir zembil –sarkaç, sepet- aşağı sokağa doğru sarkıtmış. Fetvâ isteyenler isteklerini bir kâğıda ya-

¹⁰⁷ Muvahhidin ayağına altın döşemenize gerek yok,
Neden Hind kılıcını onun başına dayıyorsunuz,
Kimseden ümidi ve korkusu yoktur onun,
Tevhîdin temeli bundadır. (Yalnız Allah korkusu ve Allah ümidindedir.)

zar, o zembile koyar ve zembili oynatırmış. O da yukardan duyar, zembili çeker, cevabını o vakitte yazar, zembiline kor, aşağı sarkı-tırmış buyurdular. (59)

Hz. Yûnus

Hz. Yûnus alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâm, izn-i ilâhi olmadan kavminin içinden çıkıp gitti¹⁰⁸ ve bir deniz kenarına geldi. Deniz kenarına yanaşmış hazır bir gemi var idi. Hz. Yûnus yolcu olarak bu gemiye bindi. Gemi açıldı; denizde giderken gemi hareketsiz kaldı. Büyük bir balık geldi, gemiye zarar vermek istiyordu; gemiciler usûlleri üzerine gemide kaçak bir adam olduğunu bildiler. Kurra çektiler, Hz. Yûnus'a çıktı. Hz. Yûnus da izn-i ilâhî olmadan çıkıp geldiğinden, kendisini kaçak saydı. Gitti denize atladı. Cenâb-ı Hakk'ın emriyle o balık orada Hz. Yûnus'u yuttu ve karnında hazmetneyip korudu.

Birkaç günden sonra o balık, Hz. Yûnus'u bir sahile çıkardı. Çıktığı yerde çocuklar toplanmış, oyun oynuyorlardı. İçlerinde kör bir çocuk var idi. Onlara karışıp onlarla oyun oynayamıyordu. Hz. Yûnus o kör çocuğa merhamet edip, gözü açılsın diye Cenâb-ı Hakk'a niyaz ve münâcât etti.

Cenâb-ı Hakk münâcâtını kabul buyurup çocuğun gözlerini açtı. Bu çocuğun gözleri açılınca Hz. Yûnus'u görür görmez:

– “Aaaa! Çocuklar burada çıplak bir adam var; gelin, taşıyalım.” dedi.

Bunun üzerine Hz. Yûnus alıkâm-ı ilâhiyeye karıştığına tevbe ve istiğfâr eder.

İmam Halîl

Bir memlekette bir tabîb varmış ki, bütün insanlar ona tedavi olurlar, ilaçlarını ondan alırlarmış. Ne zaman ki bu tabîb, dâr-i fenâya irtihâl eylemiş, o zaman bütün ahâlinin elleri böğründe kalıp, çaresiz ve ilaçsız kalmışlar.

¹⁰⁸ [Kavmi sabırsız olup vahdâniyet-i ilâhiyeyi kabul etmediklerinden ve bu kavmin cefâlarına dahi tahammül edemediğinden.]

Meğerse imâmü'l-ezkiyâ, irfân ehlinin önde gelenlerinden meşhur Arapça aruz şâirlerinden ve imamlarından, İmam Halîl hazretleri o memlekette imiş. Ahali gidip ona hallerini anlattıklarında;

- Vefât eden tabîbin ilaçlarını yaptığı sahanı ve onları koyup öğüttüğü havanı bana getirin demiş.

Koşup hemen havanı İmam Halîl'e getirmişler. İmam hazretleri havanın içini koklaya koklaya rivayetlere göre, 20 çeşit ilacı bulmuştur.

Ahâli daha sonra, vefât eden doktorun defterini bulunca baktıkları görürler ki; yalnız iki ilaçta İmam Halîl ihtilâf eylemiştir. Bu ilaçları bulmakta şu fayda olabilir ki; memleketimizin insanların mizaç ve tabiatlarına hangi ilaç ve tedavi uygundur, onu bilmiş olur ve oradan sonra teferruatı bulunabilir. Yani İmam Halîl'in zekâsının ne derecelerde yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Hayret ve garabet burasındadır, buyurdular. (60)

Arnavutların Aslı

Arnavutların aslı malûm ola şu vecihledir ki; Hz. Ömer (r.a.)'in hilâfeti zamanında Arap emirlerinden asker sahibi meşhur bir bey vardı. Bir sene hac mevsiminde Beyt-i şerifi tavaf ederken, Araplardan fakir bir kişi bu beye çatmış ve bey de:

- "Vay bana çattın, bana dokundun ha! " diyerek, bu adamcağıza bir tokat vurmuş. O adam da gelip Hz. Ömer (ra.) Efendimize şikâyet etmiş. Hz. Ömer o beyi çağırmış ve ona demiş ki;

- "Sen de şöyle dur, o fakir adam da sana bir tokat vursun, ta ki adâlet yerini bulsun."

O bey, bu adâlete razı olmaz ve Hz. Ömer (r.a.) efendimizden korkusundan Mekke'den askerini bir gece alıp doğru İstanbul kralına iltica eder. Kral da bu misafir beye çok ikram eder. Keyfiyeti anladıktan sonra halen Arnavut arazisi olan yerler için; -ki önceleri çok verimsiz araziler imiş-

- "Ömrünün bundan sonraki kalan kısmında bizim misafiri-mizsin. Haydi git askerini ile şu geniş ve büyük arazide yerleş. O

topraklar sizin olsun” demiş. Bey de askeriyle gitmiş ve o araziye yerleşmiş.

Sonraları Hz. Ömer bu duruma vâkıf olur ve o beye bir mektup yazar, der ki:

– “Yine Hicaz’a gelip yerleşebilirsin, suçun afv olunmuştur ve sen de makbulsün.” O bey cevabında; “*Ârun aleynâ enneud*” diye yazar.

İşte sahîh olan, o taifeye bu beyin cevaben yazdığı ibaresinden kısaltılarak Arnavut diye isim verilmiştir. Yazdığı ibarenin manâsı şudur ki;

– “*Bundan sonra hicaz tarafına dönmek bizim için ardır.*” Halkın Arnavut yazdığı imlâ yanlışdır. Âdeta imlâda “*Ar neud*” şeklinde yazılmalı ki aslı anlaşılsın. Arnavud reisi olan beyin ismi Cebele ibn Eyhem’dir. Sonraları su ve havanın değişmesi, tabiat şartları sebebiyle lisanları değişmiş, şu şimdiki lisanı hazırlarına dönmüştür. Hatta bazı Arapça kelimeler el’ân lisanlarında vardır.¹⁰⁹

Ölüyü Çabuk Defnetmemeli

Müfessirinden Kadı Beyzâvî hazretleri, bir gün evinde istirahat ediyorken, kendilerini kan tutmuş ve bayılmışlar. Kadı Beyzâvî hazretlerini kan tutmasından hiç kimsenin haberi olmadığı için “vefât etti, merhûm oldu” diye götürüp mezara defnetmişler. Merhûm mezarı kan tutması baygınlığından ayılmış ve aklı başına gelmiş, açılmış. Kendisini mezarı görünce hal ve keyfiyetin ne olduğunu anlamış. Artık hiç kimseden çare ve yardım gelmeyeceğini bildiğinden, hakîkî yardımcısı ve destgîr-i (61) sahîhi olan Hz. Allah’a kalpten bağlanarak ve tam bir teveccüh ile yönelmiş ve beklemeye başlamış.

O esnada Cenâb-ı Hak Vehhâb-ı Mutlak çarçabuk nebbâsî, yani kefen soyucu hırsız göndermiş. Nebbâs gelip mezarı açmış; elini uzatıp kefeni çekeyim derken, Beyzavî hazretleri hırsızın eline

¹⁰⁹ [Bu Arnavutların kavmi çok cins kavimdir. Birinci fazîlet olarak talebe-i ulûm olurlar, keskin âlimler çıkar. İkincisi şecî ve cengâver olurlar. Hamarât ve işgü-zâr olurlar. Battal ve tenbel olmazlar. Talebe-i ulûmu çok olduğu gibi dervişleri dahî çok olur, buyurdu.]

sarılmış. Kefen soyucusu korkusundan bayılmış. Her ne hal ise yine ayılıp Beyzavî hazretleri de mezardan kalkıp hırsız ile beraber evine gelmiş.

Bakmış ki çocukları “Babamız ölmüş” deyip ağlaşırlar;

– “Ağlamayın babanız geldi.” diye evden içeri girmiş.

Merhûm Cenâb-ı Allah’a öyle iyi teveccüh etmiş ki hemen arkasından kefen hırsızını göndermiş diye anlattılar.

Bunun üzerine, yine ölüyü çabuk defnetmeyip bir gece bekletmeli buyurdular.¹¹⁰

Rahimehullahi Nebbâşi’l-Evvel

Evvelki (hikâyede anlatılan) kefen soyucu ölmüş, başka bir kefen soyucu zuhûr etmiş. Sonradan zuhûr eden kefenci hem ölüyü soyar, hem ölünün g...ne bir kazık sokarmış. Ondan sonra Araplar arasında “*Rahimehullâhi Nebbâşi’l-evvel*” sözü darb-ı mesel olmuştur. Yani “Allah evvelki kefin soyucuya rahmet eylesin” demektir. Bu darb-ı meselin kullanılacağı yerler vardır, buyurdu.

Râbiatu’l-Adeviyye

Râbiatu’l-Adeviyye (k.s.) hazretleri kadınlardan olan evliyâ-ı kirâmdandır ve kadından velî azdır. Bu yüce zât-ı alıyyü’l-kadr, hacc-ı şerîfe yürüyerek ve her bir saatte ikişer rekat namaz kılarak iki sene de ancak gitmiştir.

O sene hacc-ı şerîfe evliyâ-ı kirâmdan Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri teşrîf buyurmuşlar imiş. Basîret gözüyle ve keşif yoluyla bir de bakmışlar ki Beytullah yerinde yok. Bu acâip sırrın araştırması

¹¹⁰ [Merhûm Beyzavî hazretleri, Tefsîr-i şerîfi bu vak’adan sonra te’lîf buyurmuş; bu kantutmasını mevt olmak sanıp da çabucak defn olunanlara hafazallah sonradan ka- birde ölenler vardır. Hatta Hoca Efendimizin pederi el-Hâc Hâfız Mehmed Sâdık Efendi bir kere bayılmış, irtihâl etti sanmışlar; Fatih minâresinden salâ vermişler, he- le sonradan ayılmış hayli muammer olmuş. Vâlidem âlele idi, ben öldüğüm vakitte beni bir gece bekletin demiş idi.. Sonra kendisi akşam ile yatsı arası irtihâl ettiğin- den bir gece tevkîf olundu. Defin etmekte acele edilmez buyurdu.]

neticesinde Cenâb-ı Hakk'a yönelerek teveccüh ve murâkabe buyurmuşlar. Taraf-ı ilâhiyeden kendilerine ilham ve işaret olmuş ve Allahu Teâlâ hazretleri:

– “Bir cariyem geliyor, evimi onu karşılamaya gönderdim.” diye buyurmuşlar.

Evliyâullahtan bir zât, müşârun ileyhâyı dâire-i izdivâcına almaya talip olmuşlar ise de Râbiatü'l-Adeviyye hazretleri istek buyurmayıp yalnızlığı seçmişler buyurmuşlardır.

Hz. Yûsuf'a Hediye

Hz. Yûsuf -alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâm- Mısır'a sultan olduğunda sevdiği bir ahibâbı ona bir hediye götürmek istemiş. Ancak aynadan başka götürecek uygun bir şey bulamamış ve bir ayna almış götürmüştü, Hz. Yûsuf'a (a.s.);

“Efendim sizden daha güzel (63) bir şey bulamadım. Size bu aynayı getirdim ki, aynaya bakasınız da yine kendinizi seyrederesiniz.” demiş.

Hz. Yûsuf (a.s.) da bundan pek hoşlanmış.

Rumlar

Ermeniler Yahudilerden daha katıdır ve Rumlarla kırk yıl bir kazanda kaynasak birbirimize kaynamayız. Zira Rumların bir çocuğu iki yaşına girip kulağına ses değmeye başlayınca:

– “Türkler zorbadır, Türkler bizim padişahlığımızı aldı, Türkler bizim memleketimizi aldı, Türkler hâindir, Türkler fenadır” diye diye, böyle sözler ile büyütürler.

Hatta kendileri bir gün Uzuncaova'daki hânelerine Beşiktaştan gelip ara yerdeki Rum mahallesinden geçerken anasının kucağındaki bir Rum çocuğu;

– “İşte o zorba Türk geliyor” der. Anası cevabında;

– “Bu o Türklerden değildir” dediğini anlattılar.

Hz. Hızır

Zâtın birisi bir câmi-i şerîfin son cemaat mahallinde yatarmış. Namaz vakti olmuş, namaza başlamışlar. O zâtın yanına Hızır (â.s.) gelmiş:

– “Yahu kalk farza başladılar, yetiş” demiş. O zât:

– “Bak şimdi Hızır olduğunu haber veririm, halkı senin başına üşüştürürüm.” demiş. Bu zât böyle deyince, Hz. Hızır, bu acayip duruma şaşmış kalmış. “Bu adam veliyyullah, ama ben niye bilmiyorum, benim defterimde niçin yok?” demiş. Bunu üzerine Hz. Hızır’a vahyolmuş ki;

- Ey Hızır, o zât benim defterimdedir,

Ve lillâhi tahte kîbâbi'l-ızzî tâîfetün

Ahfâhüm an uyûni'l-halkı iclâlen. ¹¹¹

Diğeri,

Bir âleme varmıştır ol erbâb-ı harabât

Kim düşte dahı görmez anı ehl-i keramât.

Somuncu Baba

Bursa şehri Osmanlı sultanlarının hükümet merkezi ve devletin başşehri olduğu sırada, Osmanlı sultanlarının dördüncüsü olan Osman Gazi'nin oğlu Yıldırım Bâyezîd Han bu şehirde ikâmet etmiştir. Ulu Camii tabir ettikleri câmi-i latîfi, parlak binayı tamamlayıp hizmete sokmak için açacakları vakit, Kur'ân-ı Kerîm okumak, tefsir etmek ve va'z-ı nasihatle dua etmek üzere evliyâullah-tan Emîr Sultan hazretlerine teklif buyurmuşlar.

Emîr Sultan hazretleri kendisine:

– “Kutb-u ricâlullâh buradadır, kutub olan yerde öne geçemeyiz, teeddüb ederiz,” demiş. Meğerse o anda zamanın kutbu da Bursa'da imiş. Zira Bursa; “*Burc-u evliyâullah*” şeklinde isimlendirilmiştir ve evliyâullah adâlet olan, Allah yolunda cenk ve cihad olan yerde bulunurlar. Sultan Bâyezîd:

¹¹¹ Allah'ın izzet kubbeleri altında bir taife vardır

Onları halkın gözünden Celâliyle gizlemiştir.

– “Kutub kimdir?” diye sorunca;

– “Somuncu Baba (Hamîdüddin Aksarâyî)’dır” diye cevap vermiş. (63)

Sultan Bâyezîd, Somuncu Baba’ya câmi-i şerîfin açılışı için kıraat ve davetini teklif edince, çaresiz kabul ederek gelip cami-i şerifte kürsüye çıkıp Fâtiha Sûresi’ni öyle bir tefsîr etmiş ki; yedi bâtın manâ vermiş.¹¹² Bursa’nın ulemâ ve meşâyihinin hepsi ve özellikle ulemâdan Molla Fenârî de o topluluk içinde hazır bulunmakta imiş. Molla Fenârî o sıralarda Fâtiha-ı Şerîf’in tefsîrine başlamış ki:

– “Baba Efendi’nin Fâtiha-yı Şerîfe’ye verdiği manaları üçüncü bâtına kadar anladım, sonraları yedinci bâtına kadar hiçbirisini anlamadım” demiş.

Somuncu Baba kürsüden indikten sonra Molla Fenârî bu tefsîrden pek hoşlandığından, Baba Efendi’nin elini öpmüş ve;

– “Efendim şu paraları helâlinden topladım, kabulünüzü rica ederim”. diyerek vermek istemiş. Baba hazretleri demiş ki:

– “O vereceğin para ile saman al, benim somun sattığım eşeğe ver, eğer eşek yerse ben de alırım” demiş. Molla Fenârî de gitmiş, saman almış ve eşeğe vermişler, eşek o samanı yemeyip üzerine işemiş. Bunun üzerine Baba Efendi;

– “Eşegin kabul etmediğini ben nasıl kabul edeyim?” buyurmuştur.

Somuncu Baba -kaddesallahu sırrahu’l-azîz- hazretleri daha sonra Bursa’da durmayıp başka yerlere göç etmiştir. Zira evliyâullahın çoğu kendisinin biliniş meydana çıktığını istemezler.

Makbul Hac

Abdulganî Nablûsî hazretleri hacc-ı şerîfe hazırlandığı ve niyet ettiği zaman, önce Şam etrafında ve Kudüs civarında ne kadar bü-

¹¹² [Kur’ân’ın bir batnı bir de zahırî (bâtınî manaları ve zâhirî anlamları) vardır. Bâtınında yedi batnı vardır. *Mesnevî-i Şerîf* c. II’den]

yük zât varsa herbirini tek tek dolaşıp ziyâret etmişler. Ondan sonra hacc-ı şerîfe gidip sonra Bağdat'a gelmişler. Neced eşrâfını, Kerbelâ'yı, Ehl-i Beyt-i risâleti ve eimme-i kirâm hazerâtını ziyâret etmişler. "İşte haccı şerîf böyle mükemmel olur" buyurdular.

Göz Hakkı

Nakşibendiye tarîkatının ileri gelenleri ve büyükleri çarşıda, pazarda pişen, yapıp satılan şeyleri, yani yiyeceklerin hiç birisini alıp yemezler. Yani göze görünen şeyleri almazlar. Poğaça, et, ekmek, tahin helvası, lokanta yemekleri vs. gibi. Koyunu kendileri keserler, etini kendileri pişirirler. Buradan çıkan hisse şudur;

- Göze görünen şeyler her ne kadar helâl ise de "*el aynü hak-kun*" -göz hakkı olduğundan temiz olmaz, buyurdular.

Hoca Neş'et Efendi

Şehîd Sultan Selim Han zamanında İstanbul'a bir can gelmiş ve Hoca Efendimiz Neş'et Efendi hazretlerinin konağında misafir olmuş. Eskiden beri dışarıdan yeni gelen veya yeni zuhûr eden şeyhlere:

"*Bize himmet edin.*" diye hücum ve izdihâm etmek ve başına üşüşmek İstanbul ahalisinin âdetlerinden ve derin ahlâklarından olduğundan, bu canın başına da üşüşüp himmet istemişler. Fakat muradları himmet-i îman olmayıp öyle merak ettiklerinden görmek istemişler.

Ancak bu can, İstanbullunun bu âdetlerinden bilgisi olamadığından, onların bu derecede himmete yakınlık zımnında güzel karışımalarına ve hürmet etmelerine sevinmiş. Ve onlara samimi bir şekilde meyl ve rağbet etmiş olduğundan, bu canın ahvâl-i kalbine, zevkiyât-ı derûnuna ve vicdâniyyât-ı manevîsinden ne kadar mevcut ve mustahzırı var ise, hepsi de tarac ve yağma (*ve kâne lem yekün şey'en mezkûra*) olmuş.

İşte bu manevî halleri muhâfaza etmek için mâanâ ve tarîkat ehli türlü türlü yollara sülûk etmişlerdir. Ekserisi perde-i melâmetin arkasına saklanmışlardır. Bu can hayretler içinde kalıp Hoca Efendimize;

– “Erenler, bu halk beni talan etti ve yağmaladılar, bende hiç bir şey kalmadı, ben artık İstanbul’dan kaçıp gideceğim.” demiş ve bir gün kimseye haber vermeksizin yok olmuş gitmiş.

Hoca Neş’et Efendi Hazretlerinin kerâmeti bu yönde zâhir olmuş. Bu can bir yıllık yoldan gelip Hoca Neş’et Efendi Hazretlerine misafir olduğunda “*Nâbud*” mahlasını vermişlerdi. Zira Hoca Neş’et Efendi Hazretlerinin öğrencileri ve mensublarına birer mahlas ihsan buyurmaları usûl-i âliyelerinden imiş. Bu cana dahi “*Nâbud*”¹¹³ mahlası vermişler buyurdu.

Ziyâret Âdâbı

Sultan II. Mahmud zamanında yukarıdaki hikâyede anlatılmış olan can gibi bir şeyh İstanbul’a gelmiş ve İstanbullular onun da başına üşüşmüşler. Hatta Sultan Mahmud ve devlet büyükleri bile gelmişler. Bu şeyh kendi ziyâretine gelen ziyâretçilere iki söz söyler, başka söz söylemezmiş. Eğer taze ve delikanlı olursa (*bahvan*), yaşlı ve ihtiyar olursa (*beru*) dermiş. Bahvan; “oku,” beru; “git” demektir.

Daha sonra kadınlar da başlamış ziyâretine gidip izdiham ve hücum etmeye. Bu şeyh de müridlerini alıp İstanbul’dan hacca hareket ederek halkın elinde yağma ve talan olmaktan kurtulmuştur buyurdu.

Zâik Efendi

Bursa meşâyihinden Zaik Efendi gıyabında; “*Şarabı besmeyle iç*” dediklerini duyduğu zaman;

– “Ben hâlâ su içerken besmeleyi unutuveririm. Şarab içerken nerde aklıma gelir?” diye latîfe ederek cevap vermiştir, buyurdu.

Riyâzet Her Yere Uymaz

Aleyhisselâm hazretleri “*nefsüke mutîetüke ferfak bihâ*”¹¹⁴ bu-

¹¹³ *Nâbud*: İflâs etmiş, perişan olmuş anlamına gelmektedir.

yurmuşlardır. Yani “Senin vücudun senin bineğin, merkebindir, seni taşıyacak şeyindir. Ona yumuşaklık ve lütufla muamele eyle.” hadîsinde, terk-i riyâzete işaret buyurmuşlardır. Zira riyâzet her memlekete uymaz. Hususan İstanbul arzına hiç uymaz.

Dinsizi İkna Yolu

Âhirete inanmayan, ruhun cesetle birlikte öldüğüne inanan dinsiz bir kişi -bir dehrî- gelse ve İslâm’dan konuşmak istese, Allah’ın varlığını ve birliğini isbat için ona cevap vermek aklî deliller ileri sürmekle olur. Meselâ gökyüzü ve yıldızların, özellikle güneş ve ayın hareketlerini, dönüşlerini göstermek; gece ve gündüzün, yaz ve kışın, mevsimlerin oluşlarını izah etmekle olur.

Zira hiçbir şey yoktur ki yapıcısız olsun. Her gördüğümüz şeyin bir yapıcısı vardır. Böyle olduğu halde göklerde ve yerlerde olanların bir plânlayıcısı vardır ve o yapıcısının ismi Allah’tır. İşte bu Allah mevâlid-i selâseyi, yani hayvanları, bitkileri, madenleri ve diğer ilâhî işleri yapıcı ve yaratıcıdır diye susturmak ve ikna etmek lazımdır. İşte bu sûretle önce Allah’ın birliğini ispat edip inkâra meydan vermemelidir. Ondan sonra Allah’ın mütekellim olup, konuşur olduğunu ve yarattığı mahlûkata hak ile bâtlı bildirmek için söylemesi gerektiğini ve bu cihetle Kur’ân-ı Kerîm’in lüzumunu ispat etmelidir.

Ondan sonra Hâlık ile mahlûk arasında icap eden bir vasıtanın, yani peygamberlerin gerekliliğini ve ondan sonra peygamberlere Allah’ın kelâmını indirmesi gerektiğini ispat ile iskat ve ikna etmek mümkündür.

Yoksa münkire birdenbire Allah’ın varlığını ve birliğini “*kulhî-vallâhü ehad*”¹¹⁵ âyet-i kerîmesiyle isbat etmeye kalkışmak, hem kendini mağlup duruma düşürmek, hem de dehriyeyi -âhirete inanmayan dinsizi- cesaretlendirmek ve yüreklendirmektir, buyurdu.

¹¹⁴. Kaynağı bulunamadı.

¹¹⁵ İhlâs, 112/1

Kur'ân-ı Kerîm Şiir Değildir

Kur'ân-ı Kerîm'e şiir denmesi doğru değildir. Nitekim müşrikler Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) Asr-ı Saâdetlerinde, aleyhiselâm efendimize sümme hâşâ şâir, Kur'ân-ı Kerîm'e de şiirdir dediler. Niçin şiir denmesi câiz olmaz. Zira her ne kadar Kur'ân-ı Kerîm'in içinde vezinli âyetler varsa da Kur'ân-ı Kerîm'i şiirin tarifine göre uygun görmek mümkün değildir. (66)

Vezinli bir şekilde özel sözler ile yazılmış müstakil sözler şiirdir. Ancak vezinli âyet-i kerîmeler müstakil bir söz değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm besinelenin “bâ”sından “ve’n-Nâs”ın “sîn”ine kadar tek kelâmdır. Bazısını bazısından kesmek ve birbirinden ayırmak mümkün değildir. Onun için Kur'ân-ı Kerîm'e şiir denilmesi câiz ve sahîh olamaz. İşte bu cevabı kaideye tatbiktir ve güzeldir.

Meselâ; “*Rabbenâ vekmâ azâbe'n-nâr*”¹¹⁶ âyet-i kerîmesi vezinlidir. Lâkin başlı başına kelâm-ı müstakil değildir. Belki aşağısı yukarısına bağlıdır. Onun için Kur'ân-ı Kerîm'e şiir denilmesi doğru değildir.

Hüseyin Vâiz hazretleri;

Evvel u âhir-i Kur'ân zi çi bâ âmed u sîn

*Yani ender reh-i din rehber-i mâ Kur'ân bes*¹¹⁷

Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olmadığına bu beyitlerle cevap vermişlerdir. Şu vecihle ki o vezinli âyetler her ne kadar mevzun vaki olmuşlarsa da vezin ve mânâsı kasta mukarin değildir. Zira şiir odur ki, vezin ve mânâsı kasta mukarin ola. İşte bu cihedden Kur'ân denilmesi sahîh olamaz. Halbuki bu cevap cevaptan bile değildir. Belki davayı kendi üzerine davet etmektir.

Zira Kur'ân-ı Kerîm Allah kelâmıdır ve Allah kelâmı olan hiç kasta mukarin değildir, olur mu? ve Allah olan hiç kasıtsız ve mâ-

¹¹⁶ “Ey rabbimiz! Bizi Cehennem azabından koru.” Bakara, 2/201.

¹¹⁷ Kur'ân'ın başında neden “bâ” sonunda da “sîn” harfi geldi
Dinin yolunda rehber olarak bize Kur'ân yeter (bes).

nasız saçma sapan söz söyler mi? Hele evvelki cevap alâ ve benzer-sizdir. Vezinli âyetleri Okçuzâde¹¹⁸ merhûm toplamıştır buyurdu.

Öküz ve Balık Burcu

Peygamber Efendimiz aleyhisselâma bir gün, “Bu yerin altında ne vardır?” diye sormuşlar. O vakit öküz burcuyla balık burcu dönüş zamanlarında tesadüfen yerkürenin altında bulunuyorlarmış. Aleyhisselâm efendimizin cevâb-ı risâlet penahîlerinde “*Bu yerin altında öküz ve balık vardır*” diye buyurmuşlar. Zira “sevr”, öküz ve “hût” balık manâsınadır. Şimdi bu hadîs-i şerîfi anlamayan birtakım zavallı insanlar kendilerinin evham ve hayallerine göre yorumlayıp yerin altında gerçekten öküz ve balık vardır, diye söylemektedirler.

Neccârzâde Rıza Efendi

Dergâh-ı şerîfleri ve türbe-i münifleri Beşiktaş Câmi-i Şerîfi’nin karşısında bulunan Nakşibendiye tarîkinin büyük şahsiyetlerinden, dîvân sahibi Neccârzâde Rıza Efendi hazretleri, Sıddık Efendi hazretlerinin -ki yan yana medfûndurlar- hem babası ve hem de mürîdidir. Medh ve senaları hakkında Hoca Efendimizin beyitleri mevcuttur.

*Gönül tamirini ister isen dünyada, ukbâda;
Teveccüh eyle gel rûh-u şerîf-i İbni Neccâr’a.*

Baba oğul beraber hacca gitmişlerdir (67). Yine orada medfûn olan Şeyh Hakkı Efendi, Sıddık Efendi hazretlerinin dâmadı ve

¹¹⁸ Okçuzâde Mehmed Şâhî Bey, (ö.1039/1629) Sultan III. Mehmed Han devrinde beşinci defa olarak Tevki-i Dîvân-ı Hümâyûn görevinde bulunmuştur. Hz. Hüdâyî’ye müntesibdir. Birçok eseri vardır. Sünbül Sinan civarındaki Ekmekyemez Dergâhı’nda medfundur. Vezinli âyetlerle ilgili eseri *en-Nazmü’l-mübîn fî âyâtî’l-erbaîn*’dir. Geniş bilgi ve eserleri için bkz. Bursalı, O.M, II, 78; Christina Woodhead, *Ottoman Inşa and the Art of Letter-Writing Influences upon the Career of the Nişancı and Prose Stylist Okçuzâde*, (d.1630), *Osmanlı Araştırmaları*, c. VII-VIII, İstanbul 1988, ss. 143-159; a.mlf. “Okçuzâde”, *IA*, (2. ed), vol. VIII 1993 Leiden, p. 164; Ahmet Sevgi, “Okçuzâde’nin Manzum Kırk Âyet Tercümesi”, Selçuk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl. 1, sy. 1, (Kasım 1994) Konya, ss. 145-155; Manzum Âlim Yıldız, “Okçuzâde Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ahsenü’l-Hadîs”, *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. XVII, İzmir 2003, ss. 91-124.

hem postnişinidir. Hakkı Efendi'nin babası Hüdâî sofularındandır. İşte bu dergâh-ı mezkûrun sahibi olan müşârun ileyh Rızâ Efendi hazretleri hayatta iken dergâh-ı şerîflerinde Mesnevî-i Şerîf'i okuturlarmış.

Ders okuyanlardan ve yazan öğrencilerinden birisi Beşiktaş'ta Ketenciler Hamamı'na gitmiş. Orada güzel, mahir bir tellak varmış. O kâtip, oradaki tellak ile mercimeği fırına verip halvet-i hammama girmişler. O fiil-i hâmnı pişirecekleri vakit Rızâ Efendi hazretleri kapıdan;

– “Neredesin ey oğul, derse geç kaldın!” buyurmuşlar.

Bunun üzerine o zavallı kâtip kendine bir hal gelmiş ve kendini kaybetmiş. Hele açılıp ma'hûd hali düşünceden fiile çıkaramadan dışarı çıkmış. Yanaşmalara;

– “Rızâ Efendi buraya geldi mi?” diye sormuş.

– “Hayır gelmedi, görmedik” diye cevap verdikleri zaman zavallı kâtip, hakîkate vâkıf olup, hemen giyinip derse yetişmiş. Çok utanmış, mahcubiyet içinde ve hayâ ile ders odasına girerken Rıza Efendimiz başlamış gülmeye.

– “Haaa güldük mü olur, öyle erenlere ilişmemeli.” diye buyurmuşlar.

İşte Rıza Efendimiz hazretleri dergâh-ı âliyeleri odasında oturdukları halde bâb-ı halvetten müşâhade olunan ruhâniyetleri ve kerâmet-i behreleridir.

İşte peygamberlerin mucizeleri ve evliyâullahın kerâmeti böyle harikulâdedir. Bizim mahsûsat ile meluf ve mutad olan aklımız almaz. Bizim aklımız onu kavrayamaz, aciz kalır. Onun için inkâr-dan başka çaresini bulamaz. Orasını ancak mânadan nasibi olanlar anlar. Ehli sûret anlayamaz, bulamaz.

Müşârunileyh hazretlerinin bir kerâmeti dahi, Tavukçu Vezir'in hisseti (cimriliği) meşhur olduğu halde kendilerine muhabbet ve iradesi olmakla hâlâ dergâh-ı şerîfleri olduğu bölgeden münasip miktar evler satın alıp müceddeden bu dergâh-ı şerîfi bina ve icâd etmesidir, buyurdu.

Garip Haller

Kânî merhûm¹¹⁹ devlet dairelerinden bir kadroda memur iken mevlîd-i şerîf alayı gibi bir alay hazırlanıyormuş ve yorgunluktan Kânî merhûm dahi o alaya binmiş. Bir çıkmaz sokağın içine cad-denin çamurlarını süpürüp doldurmuşlar ve o sokağın önünde alay bir müddet durmuş. Kânî merhûm kendi dairesinin memurlarıyla giderken atından inmiş, resmî elbisesi üzerinde olduğu halde çamurun içinde yuvarlanmış. (68)

Sonra yine kalkıp atına binerek alaya dizilmiş. Onu görenler;

– “Kânî Efendi’ye ne olmuş böyle.” diyerek şaşkınlık içinde kalarak hayret etmişler. Yine Kânî Efendi’nin halinde hiçbir değişiklik yok. Çamurlu bir şekilde alayla birlikte gidermiş.

İşte burası acayip bir sırdır. Kânî Efendi’nin gönlüne bir varlık duygusu mu geldi? Ne olduysa, her nasılsa burası halkın anlayacağı şey değildir. Tarîk-ı fukarada bu bir derstir. Ehli ve erbâbı bilir. Tarîf kabul etmez.

Hatta Mısırlı İbrahim Paşa da Beriyyetü’ş-Şam savaşlarından birinde, bir dereye inip azıcık yatmıştır ki ona da o vakit orada olan herkes şaşırmıştır.

Mecûsîlerin Yiyecekleri

Mecûsi, yani ateşperest tâifesi koyun, keçi, kaz, hindi, tavuk, ördek, sığır, deve hasılı canlı olan şeylerin hiçbirini yemezler; yalnız içkiye ve nebata dair olan şeyleri yerler buyurdu.

En Dayanıkl Eşyalar

Madenler içerisinde en uzun ömürlü olanı altın, yağlarda zeytin yağı, sulara şaraptır. Onun için ıstılâh-ı kimya dilinde yok olmayıp

¹¹⁹ Türk mizah edebiyatında büyük yer tutan Kânî Ebû Bekir Efendi (ö.1206/1791), aslen Tokatlıdır. Daha çok “*Kırk yıllık Kânî, olur mu yâni*” vecizesiyle Türk toplumunda tanınmıştır. Kânî, keskin zekâ ve hazır cevaplılığıyla zamanının üdebâsı arasında yer almıştır. Mevleviye Tarikatına müntesiptir. Müretteb bir divânı vardır. Kabri Eyüp’te Feridun Paşa türbesinin sağ yanındadır. Bursalı, OM, II, 392-3.

devam etmesinden ve beklemesinden dolayı “altın” a “ruh” derler. Hatta Frengistan’da bir zamanlar yer altında bir şehir bulmuşlar. Geçmiş yıllarda toprak kayması neticesinde o şehrin üzerine toprak yürümüş ve şehir ahalisi malları ve mülkleriyle - hafazallahu Teâlâ - toprak kayması felâketinde mestûr ve pinhân olmuşlar.

Sel felâketi olduğu gibi bu âlemde ateş tufanı ve toprak tufanı da vardır. Hatta bir tarihte Medîne-i Münevvere’nin etrafında olan bütün dağlarda ateş meydana gelmiştir. Uzun bir müddet yanmış, içeri dışarı kimse gidip gelememiş, yani orada bir küçük ateş tufanı meydana gelmiştir. İşte bu âlemin hali böyledir. Kâh su yürür, kâh toprak yürür, kâh ateş çıkar.

Otuz altı bin yılda bir defa su tufanı olur ve yeryüzünün bütün yerleşim merkezlerini ve ekili arazilerini su basar, önce suyun altında bulunan arazi suyun yüzüne çıkar ve gide gide yine mamur olur ve yeryüzü diye söylenir. Yani “*Limeni’l-mülkü’l-yevme lillâhi’l-vâhidi’l-kahhâr*” âyet-i kerîmesinin manâ-yı şerîfi yalnız tufanlarda değil, belki her gün ve her saat yeryüzünde feryat ve nidâ etmektedir.

Perdedârî mîkoned der tâk-ı kübrâ ankebût

*Bum nevbet mî zened der kal’a-yı Efrâsyâb*¹²⁰

beyti mânalarda pek rengidir.

İşte âlemin bu meşakkatleri arasında Cenâb-ı Hak kullarına lütfen ve keremen nimetler dahi ihsân buyurmuştur. “*Ve emmâ bi-ni’meti Rabbike fehaddis*”¹²¹ ve yine “*ve lein şekertüm leezîdenne-küm*”¹²² (69) âyet-i kerîmeleri iktizâsınca ihsân buyurduğu nimetlerini dahi yiyip içip hakkını inkâr etmemeli. Zira bu mihnet-abâd olan âlemin kargaşalığı arasında öyle nimetler ihsan buyurmuştur. Nuh tufanında su hem gökten yağmış ve hem nehirler ve denizlerden cûş-u hurûş etmiştir.

Binlerce yıldan sonra söz konusu şehri, bazı eserleri yeryüzünden kaza kaza bulup çıkarmışlar, bakmışlar ki ne kadar mal ve eş-

¹²⁰ Örümcek, yüce dağda perdedârlık yapar
Baykuş ise Efrasyâb’ın kalesinde nöbet tutar.

¹²¹ Bununla beraber Rabbinin nimetini (durmadan) anlat. Duhâ, 93/11

¹²² “(Üzerinizdeki nimetlerime) şükrederseniz (ihsanlarımı) arttırırım.” İbrahim, 14/7.

ya varsa bütün hepsi çürümüş, mahvolmuş; yalnız altınlar, zeytin yağları ve şarapları kalmış, onlar hiç bozulmayıp belki gittikçe daha iyileşmiştir. Altın ateşe düşüp durmakla erimez bozulmaz, eğer izâbesi murad olunursa ecza-i saire ile karıştırıp eritirler buyurdu.

Dünyanın Aslı Astarı Vardır

Şeyhu'l-Haram sâbık merhûm İskodralı Mustafa Paşa ile Hoca Efendimizin aralarında hukuk ve muhabbetleri olduğundan, bir gün Hoca Efendimiz görüşmek için İskodralının konağına teşrif buyurmuşlardı. Orada bir sofı varmış. Konuşma esnasında o sofı bu dünyanın ne aslı vardır, ne astarı vardır, demiş. Bunun üzerine İskodralı, Hoca Efendimizin yüzüne bakmış da;

– “Efendim bu söz doğru mudur?” demiş. Hoca Efendimiz cevabında;

– “Bâtıl ve yanlış sözdür” diye buyurmuş. Dünyanın hem aslı vardır hem de astarı. Zira Allahu Teâlâ “*Vemâ halakna's-semâvâti ve'l-ardı ve mâ beynehumâ lâbîn*”¹²³ buyuruyor. Yani “Biz azimüşşân arşı ve gökleri, aralarında olanları oyun ve abes, boş yere saçma sapan yaratmadık. Belki kullarınız basîret üzere olup vahdaniyyetimizi istidlâl ederler ve onda olan faydalar ihtiyaçlarını giderirler diye halkettik”; “*vemâ halaktü'l-cinne ve'l-inse illâ li ya'budûn*”¹²⁴ âyet-i kerîmesi ki müfessirîn, “*liyağrifûn*” şeklinde tefsir buyurmuşlardır. Hilkat-ı dünya vemâ fihâdan murad ma'rifet-i ilâhiyyesini tahsildir.

Bu âlem ve âdemden, maksud-ı rabbaniyye ancak zâtullah ve sıfatullahı anlamak vardır. O'nu kast yoktur. Cenâb-ı Hakk'ın bu dünyayı yaratışı abes ve boş değildir; zira Allah olan abes ve boş iş işlemez. Lâkin sofı niçin halkolduğunu bilmeyip dünya lezzetlerinden zevk almak emel ve arzusunu güder. Ona dahi gönlünün istediği şekilde nâil olamaz ve vakt-ü zamanın müsadesiyle nail olsa dahi o lezâiz-i dünyanın nihâyetinden bir şey anlayamaz. Ruh ve manâ tarafından nasibi olmadığından bir lezzet alamaz. Artık kabahati bütün bütün dünyaya yükleyip bu dünyanın ne aslı vardır

¹²³ “Biz göklerle yeri oyalanalım diye yaratmadık.” Enbiya, 21/16.

¹²⁴ “Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.” Zâriyât, 52/56.

(70) ne astarı vardır diye kötölemeye başlar. Ama “*ed-dünyâ âfetün ve tâlibuhâ kilâbun*”¹²⁵ hadîs-i şerîfinin manâ-yı şerîfi başkadır.

Sofunun dediği gibi değildir. Onun manâ-yı şerîfi; marifatul-laha heves edin, lezâiz-i dünyaya dest-i res olmağa gayret etmeyin; zira ancak lezâiz-i dünyaya meyl ve vusûle gayret ederseniz o vakit dünya cîfe ve lâşe olup ona vâsıl ve talip olanlar dahi kilâb olur demektir, buyurmuşlar; İşkodralı dahi memnun ve müteselli olmuştur.

Hâkânî

Hâkânî ikidir. Biri Rûmî, biri İranî’dir.¹²⁶ *Müşkülât-i Hâkânî*, İranî’nin ve *Hilye-i Şerîf*, Rûmî’ninidir. Rûmî’nin semti Edirnekapi tarafındadır. Çünkü önceleri büyük devlet erkânı ve padişahlar İstanbul sarayında her zaman oturmazlar; seferlere, muharebelere teşrif ederlermiş. O vakitlerde Dîvân-ı Hümayûn hocaları Edirnekapi Cami-i şerîfinin civarında büyük caddede otururlar ve hâneleri oralarda imiş.

Bu Hâkânî-i Rûmî Peygamber Efendimiz aleyhisselâm’a ait hilye-i şerîfi güzel bir hat ile yazdıktan sonra -nazm ve cem edip-vaktin sadrazamına takdim ettiklerinde iş bu Hilye-i Şerîf-i Nebaviyyeyi sadrazam ve oradakiler ziyâret eden herkes görüp beğenmiş, aferin edip makbûl-i mergub olmuşlar.

Sadrazam bu durumdan memnun olarak Hâkân-i Rûmî’ye;

– “Ne ikram, ne mükâfat istersiniz?” demişler. Hâkânî merhûm da;

– “Ben artık yaşlandım ve ihtiyarladım. Edirnekapi’dan Bâb-ı Âlî’ye her gün gitmeye takat getiremiyorum. Binmek için şu hayvana izin verin de hayvan ile gideyim, geleyim. Başka mükâfat istemem” demişse de, o zamanlarda uygulanan devlet yasalarına göre o rütbede -Hâkânî rütbesi- bulunan kişiler daha hayvana binemezlermiş.

¹²⁵ “Dünya pisliktir. Onu arzulayan da köpektir.” *Feyzü’l-Kadîr*, 1, 112; *Hilyetü’l-Evliyâ*, 8, 238; *Aclûnî*, *Keşfü’l-Hafâ*, 1, 492.

¹²⁶ Meşhur bir Türk şâiri ve meşhur bir İran şâiri.

Bunun üzerine Sadrazam, Hâkânî merhûma Paşakapısı civarında münasip bir ev alıverir ve bu hayvana binmeye başkalarına dahi örnek olmasına izin vermezler. İşte o vakitleri kanun-u devletin ne derecelerde dikkat ve örnek olduğu buradan dahi anlaşılıyor. Cenâb-ı Hakk Devlet-i Âliyye'yi ilâ yevmi'l-kıyâme dâim ve bâki buyursun. Amin. Merhûmun kabri Edirnekapısı Câmi-i Şerîfin mezaristanında, sokağa bakan pencere önünde bulunmaktadır. Rahmetullahi aleyh.¹²⁷

Bektâşî İbrahim Baba

Kağıthâne civarında Karaağaç adlı yerde bulunan Bektâşî dergâhının postnişini Vekil İbrahim Baba, her gün Bektâşî kılığı, kıyafeti, görüntüsüyle Fatih Camii'nde Hoca Abdurrahim Efendi'nin ikinci dersine gelir, ikinci namazını kılar ve ders (71) okur.

Camilerde Bektâşîler âşikâre görülmediğinden, bu durum softalarca ve herkes tarafından acıib karşılanırmış. Bu Vekil İbrahim Baba, Pîr Evi'nin (Hacı Bektaş dergâhı) vekili imiş. Okur-yazar ve zaten taşrada ilim tahsil etmiş. Sonra İstanbul'a gelip Abdurrahim Efendi'nin dersinde tekmi'l-i nusah edip mezun olmuş.

Abdurrahim Efendi dersini ninberin önünde okuturmuş. Eğer Bektâşî dervişlerinden birisi tekkeye sarhoş gelir ve terbiyesizlik ederse, onu kovar, ya da terbiye edermiş. Acayip güzel bir hali varmış.

1241/1826 tarihinde yeniçeri ocağını kaldırdıkları zaman Bektâşî erenlerine çok şiddetli zulüm ateşi ve düşmanlıklar isabet edip, mensupları suzan olmakta ve ciğerleri dağlayan Kerbela olayından numûne-i hayret feza oldukça meşâyih-i Bektâşiye'den ve muhabbet-i hânedân-ı risâlet ile meşhur olan zevâtan her biri siyasî sorgu ve şehâdet meydanına çektilmiş, bunlar bâtıldır diye hankâhları gasp edilmiştir.

Hazret-i Rasûlullah'ın üçüncü göbekten dedesi olan Hazret-i Hâşim ile karındaşı Abdüşşems'in bir anadan alınları yapışık ikiz oldukları halde doğup, Hazret-i Hâşim'den aleyhisselâm Efendi-

¹²⁷ [Hoca Efendimiz, herkesin at binmemesinin gâzilerin, süvârîlerin, askerlerin kadr u şerefi olsun içindir buyurdular.]

miz ile Şâh-ı Velâyet efendimiz ve Abdüşşems'den Emeviye kolu gelmiş ve ol iki kardeşin alınlarını keskin bıçak ile ayırmışlardır.

O vaktin tabircileri, *bu iki kardeşin evlatları arasında ilâ yevmil-kıyâme kılıç kaim olsa gerektir*, demişlerdir. Bu durumun her dönemde eseri görüldüğü gibi 1200 bu kadar seneden sonra dahi tazelendiği, o bendegân-ı handân-ı Rasûl-i Hâşimî olan zevâttan Kıncı Sâlih Baba, Esad Baba, Yedikule Dergâhı'nın şeyhi Hüseyin Baba ve daha nice bunlar gibi canlar maktel ve sürgün yerlerine güya bir ahbap düğününe gider gibi hiç râbitalarına hâlel getirirmeden gitmişlerdir.

O mahbûb ehli iman ve kıblegâh-i dil ve can olan hâki-pâyî Hazret-i İmam-ı Hüseyin'e can feda etmeyi canlarına minnet bildikleri, zikredilen tarihte ulemâdan ve bazı kendini bilmeyen turuk-u âliye-i saire meşâyihinden teşkil olan meclise Vekil İbrahim Baba'yı sual sormak için getirmişler. Şeyhulislâm Kadızâde Tahir Efendi hayli sualler sormuş, Baba aciz kalmayıp her soruya başka başka cevaplar verince Kadızâde şaşırıp, *"Bu sualleri biliyoruzuz da bu Bektâşîliğin nedir?"* demiş.

Nihayet Baba'yı sorgudan aciz kaldıklarında katlinden feragat edip Konya civarında bâki softa yatağı olan Hadim isimli yere sürgün etmişler.

Deriğâ âl-i Mervân tuttu mülûkû

Nihân oldu kolu âl-i âbânın(72)

Fesâda vardı hâl-i ehl-i dînin

Bozuldu revnâkı fânî cihânın

Orada Hadim ulemâsı Baba Efendi ile görüşüp konuştuktan sonra;

- *"Bu adamın mezhebi ve itikadında hiçbir fenalık yok itikadı düzgün bir zâttır"* diye İstanbul'a yazmışlar ise de, düşman güruhundan hiçbiri gönderilen havalelere itibar etmeyip Baba menfede kalmıştır. Sonraları affetmişlerse de gelmeyip vefâtına kadar orada ölmüştür. Hoca Efendimiz, *"Tarîk-ı Bektâşî'ye beş-altı yüz yıllık tarîktir. Mülûk-ü izâm hazerâtı gazalara gittikleri vakitte onlara bu canlar hizmetler, himmetler ve gazalar etmişlerdir. Böyle gönülden kazımalı değil, tarîkın eşkiyasını terbiye etmeli"* buyurdular.

Halîfe Me'mûn ve Yıldız İlmi

Halîfe Me'mûn, yıldız ilminde çok bilgili ve kabiliyetli olan meşhur müneccim Ebu'l-Ma'serî Belhî'den yıldız ilmini okumuş ve bu ilimde *sâhib-i zîc* (yıldızların dolaşmalarını ve yerlerini göstermeye yarayan cetvel) olup üstad olmuş. Me'mûn'un bu yıldız ilmini okumasına şu olay sebep olmuştur.

Halîfe Me'mûn önceleri yıldız okunmasını ve istihraclarını yasaklamıştı. Bir gün Me'mûn, Bağdat'ın civarında tebdîl-i kıyafet gezerken, Bağdat'ın ortasından geçen Şat nehrinde kayığa binmiş. Kayığa bir kişi daha binmiş, nehirde giderken Me'mûn;

– “Acaba şimdi halîfe nerededir?” demiş.

Meğerse Me'mûn'dan sonra kayığa binen kişi, yukarıda bahsedilen imiş. Bir kere fenn-i nücûmu yoklamış. Halîfem şimdi sarayından çıkmış dışarıdadır demiş. Me'mûn şaşırarak bir daha;

– “Bağdat'ın neresinde geziyor?” diye sormuş. Bir daha yoklamış.

– “Şat nehrinde geziyor” demiş. Me'mûn iyice meraklanarak bir daha sormuş;

– “Şat'ın neresinde?”

– “Şimdi burada kayığın içindedir. Ben halîfe değilim, bu da molladır. Öyle ise halîfe sizsiniz,” deyip Me'mûn'un halîfe olduğunu bilmiş.

Ondan sonra Me'mûn, Ebû Ma'ser-i Belhî'nin elinden tutup sarayına götürmüş ve ilm-i nücûmu okumuş. Okunmasına, öğrenilmesine ve istihrâcına izin vermiş. Evvelki yasağı kaldırmış. Ondan sonra günlerden bir gün Me'mûn ile Ebû Ma'ser-i Belhî'nin arası bozulmuş. Ebû Ma'ser-i Belhî kaçıp bir yerde saklanmış. Fakat biliyormuş ki Me'mûn yıldız ilmini öğrendi ve kabiliyeti iyice gelişti. Nerde saklansa istihrâc edip kendisini bulacak.

Kendi kendine düşünerek bir tedbir akletmiş. Şöyle ki; olduğu yerde bir büyük leğenin içine su doldurmuş ve o suyu kan ile renklendirmiş ve evinin orta yerine bir büyük tunç havan koymuş. O havanın üzerine çıkmış oturmuş. Halîfe Me'mûn o kadar aramış

aramış bulduramamış. Sonra yıldız ilmi ile yoklamağa başlamış (73). İstihrâc etmiş ve görmüş ki, Ebu'l Ma'serî kan deryasına kaçmış, o kan deryasında tunçtan bir ada varmış, o adada oturmakta imiş; halbuki coğrafya kitaplarına göre malum olduğu üzere ne kan deryası var, ne de tunçtan ada bulunmaktadır. Me'mûn bilmiş ki bu üstadının sanatına ait bir şeydir. Münâdilere nidâ ettirmiş ki;

– “Ebû Ma'serî neredeyse çıksın gelsin. Ona zararın dokunmaz.” diye. Ondan sonra Ebû Ma'ser-i Belhî çıkmış gelmiş ve şerh edilen durumu açıkladığında Me'mûn ve diğer şahıslar Ebû Ma'ser-i Belhî'nin üstâdâne hareketine şaşırp kalmışlardır.

Fillerin Kini

Hind Okyanusu taraflarında bir gemi -Allah muhafaza eylesin- karaya vurmuş. Gemi halkı karaya çıkmışlar. O sahiller şenlikten hâlî, tabîî, bozulmamış ve yaban yerlermiş. Oralarda gezinirken bir fil yatağı bulmuşlar. İnin içinde fil yavruları varmış. Bunlar açlıkla bu yavruları tutmuşlar, yemişler ve uykuya yatmışlar. Sonra yavruların anaları olan fil gelmiş bakmış ki yavruları yok, üzülmüş. Aramış ve bunları bulmuş. Hepsinin ağızlarını koklamış, yavrularını kim yediyse üstüne oturmuş ezmiş.

İçlerinde seyyah bir derviş varmış. Yavrulardan hiç yememiş, onu fil uyandırmış, üstüne çık diye işaret etmiş. Seyyah, filin üstüne binmiş. Fil bunu alıp da şenlik olan yere kadar götürmüş, bırakmış. İşte bu seyyahın basiretli hareketi helâk olmaktan kurtulmasına sebep olmuş: Biri filin pençe-i helâkinden, biri de yalnız ve yaban yerlerde kalıp helâk olmaktan buyurdu.

Akıllı Filler

Abbâsî halîfelerinden Hârûn Reşîd'in hanımı, Zübeyde hanımın filleri varmış. Daima beslermiş. Merhûmenin vefâtından sonra nafile beslenmesin diye çöle salıvermişler; o filler gezmişler, dolaşmışlar yine asıl makamlarına gelmişler.

Sarayın memurları da artık merhûmenin hatırı için filleri tek-rar almışlar, ölünceye kadar hepsini de beslemişler. Filler akıllıdır, hazır yiyecek var, ne gezinsinler.

Fillerin Zekâsı

Gazneli Sultan Mahmud dönemine kadar filleri cenge gönderirler, üzerine binmeyip hortumuna bir kılıç bağlayıp salıverirler-miş. Sultan Mahmud'dan sonra bu âdeti terk etmişler. Filvakî güzel cenk ederler ve iyi kılıç sallarlarmış. (74) Çünkü fil kısmının kini ve gayet zekâveti vardır. İfrât-ı hiss ile meşhur olan üç hay-vandır. Biri at, biri fil, biri maymundur. Filin kini deveden daha ziyâdedir.

Hatta İstanbul'a bir tarihte fil getirmişler; Bahçekapısı'ndan Paşakapısı'na götürürken o civarda bir manavın dükkânına hortumunu uzatmış ki elma, armut alsın. Manav filin hortumunu eliyle itmiş, kakmış. Paşakapısı'na gittikten sonra gece oradan fil kurtulmuş, dükkânlar kapalı olduğu halde o manavın dükkânı-nı gece karanlığında bulmuş, dükkânın kepenklerini kırmış, manavı öldürmüş, yemişleri yemiş; işte filin kini ve zekâsı bu dere-celerdedir, buyurdu.

Her Kısa Boylu Fitnedir

Pâyitaht-ı saltanat ve makarr-ı hilâfet ve hükümetleri Bağdat olan Abbasî halifelerinden Hârûn Reşîd'in huzuruna çok kısa bir adam gelip;

– “Efendim, beni filan adam aldattı” demiş. Hârûn Reşîd hayret ederek o gelen adamı yukarıdan aşağı bir iyice süzmüş. Yani; “Sen böyle kısa boylu olasın da ona aldanasın, olur şey mi?” der gibi.

O adam Hârûn Reşîd'in hayretle bakışından çabucak düşünce-sini anlayıp:

– “Efendim beni aldatan benden daha kısaydı” demiş. Hârûn Reşîd gülmüş. “*Her kısa fitnedir*” sözü meşhur olduğundan Hârûn Reşîd'in bakışı ve o kısa boylu adamın intikali bu kelâma meb-

nîdir. İkisinin de çok konuşmadan düşüncelerini anlayışı acayip bir şeydir.

Cezzâr Ahmed Paşa

Şehid Sultan Selim Han zamanında Akka Valisi meşhur Cezzâr Ahmed Paşa her fenden ve ilimden anlayan meşhur bir paşa imiş. Kendisine üç aylarda bir molla gelmiş. Bu mollaya Kur'ân-ı Kerîm'den bir aşr okutmuş. Daha sonra Cezzâr Ahmed Paşa da onun gibi bir aşr okumuş. Mollaya bir satır yazı yaz demiş, daha sonra Cezzâr Ahmed Paşa da onun gibi bir satır yazı yazmış.

Cezzâr mollaya, 'Birbirimizde hiç hakkımız kalmadı, artık ne diyeceksin ve ne isteyeceksin?' demiş. Molla cevabında;

"Ben filan mahalden beri buraya gelmekteyim, siz de buradan oraya gidip gelesiniz ki helâlleşelim" demiş. Cezzâr, molların bu cevabından fazlasıyla hoşlanmış ve latîfe ettiğini izhar edip (75) in'am ve ihsân ile mollayı memnun etmiş.

Tatar Böreği

Tatar böreğinin tarifinde der ki; hamuru yoğurmalı, ondan sonra içine konulacak kıymayı gayet ince kıyıp soğanını da ince doğramalı. Daha sonra soğanı kıymayla karıştırıp, o kıyma ve soğanı hemen hamurun içine koymalı. Kenarından bir miktar açık yer bırakmalı, suyuna dikkat etmeli. Suyu ne eksik ne fazla olmalı. Zira fazla gelirse tuzu ve lezzeti o suyla beraber gider, eksik olursa sonradan su konmaz.

Bu tarifle piştikten sonra ateşten indirineli, bir miktar suyu kalmışsa da zarar etmez. Süzmeden öylece sahana koymalı. Yoğurdunu da sarımsak ile karıştırıp üzerine dökmeli. Daha sonra alıp yemeli.

Esrar

Bir zaman bir mahallede beş-on kimse sözleşerek bir eve kapanıp esrar içmişler. Daha sonra esrarın hal ve keyfiyetiyle, oda-

nın penceresi olmayan duvarından bunların gözlerine bir pencere görünmüş. O hakikatte olmayan pencereden bakmışlar ki, bir deve kervanı geliyor. Kervanın önünde bir merkeb, merkebin üstünde bir çocuk, çocuğun başında bir arşın boyunda bir külâh var.

Bir kuş geliyor ve çocuğun külâhını tepesinden tutup kaldırmağa başlıyor. Çocuk da külâhıyla birlikte kalkıyor, altından merkeb de kalkıyor, arkasından develer de birer birer turna kervanı olup havaya kalkar giderler.

Şimdi bu esrar çekenler bu garip durumu gördükleri gibi, ‘Bu nedir?’ diyerek bir harıltı gürültü çıkarırlar. Esrarın verdiği efkâr ile o derecede bağırlar, çağırırlar ki etrafında ne kadar mahalleli varsa hepsi gelir, kapıyı kırıp içeriye girerler. Bir de bakarlar ki, bu esrarkeşler bu odanın penceresiz duvarına birbiri üzerine yığılmışlar, “Gidiyor, gidiyor” diye bağırmaktadırlar. Herkes bu hali görüp taaccub ve hayret içinde kalırlar.

İşte esrar dedikleri şey, mükeyyifâtın böyle bir kabîh ve mülevvesidir. Kanı ve ilikleri kurutucudur, akıl ve fikrini alıcıdır.

Rûhî’nin beyti;

“Alemdaki bankiler ola vâkıf-ı esrâr

Hayranına yuf onların esrârına hem yuf”

Afyon yeme bir şey yeme, bâde nûş ol b.k yeme. . .

Evlât Terbiyesi

Zamanıyla devlet büyüklerinden birinin bir oğlu varmış. Bu zât oğlunu ahlâkı bozulmasın diye haremde selâmlığa çıkar-mazmış.

Bir gün iş icabı bir haseki gelmiş. (76) Bu saray hasekilerinin o zamanlarda başlarına al çuhadan yapılmış giydikleri şeye “barata” denirdi. Başında baratası ile haseki otururken, efendinin bahsedilen oğlu haremde çıkar, kapının aralığında bakar, hasekinin başında al çuhalı baratayı görünce esması yanar; hemen gelir hasekinin başından baratayı kapar. Hareme kaçar gider ve içine işer.

Çocuğun pederi de orada imiş, mahcup olur, utanır.

– “Aman Haseki Ağa gücenme, kusuruma bakma; bu mahdumu kötülük öğrenmesin diye selâmlığa çıkarmadık, haremden büyüdüğünden böyle heybe mizaç oldu.” demiş. Haseki ağa cevabında;

– “Böyle hayvan gibi kalacağına keşke toplum içine çıkaydı da adam olaydı.” diye cevap vermiştir, buyurdu.

Câhız

Câhız Arapça’da üstaddır. Lâkin gayet çirkin yüzlü ve zampara imiş. Bir gün giderken genç bir hanıma rastgelir. Bu mahbûbe-ye İmam’ın iradesi gider. Biraz lakırdı ederler. Mahbûbe Câhız’a, ‘Arkam sıra gel’ der. Câhız mahbûbenin arkası sıra gider. Bir ressamın dükkânına varırlar. Genç hanım Câhız’a;

– “Sen azıcık burada dur, ben şimdi gelirim” der gider. Bir iki saat durduktan sonra ressam Câhız’a:

– “Efendi bu kadar zamandır dükkânın önünde ne duruyorsun? Nafile bekliyorsun. O sizi buraya bıraktı gitti, artık buraya gelmez” der. Câhız ressama “Niçin?” diye sorar. Ressam der ki:

– “Kaç gündür o karı gelir, gider; benden şeytanın resmini yapmamı ister, ben de; “Şeytanı görmeyince resmini yapamam” derim. “Ben sana şeytanı getiririm” dedi, gitti. Sizi getirdi, eğer beni dinlerseniz o karı buraya bir daha gelmez. O sizinle eğlendi” der. Câhız:

– “Beni bu karıdan başka kimse mat edemedi” diye söylemiştir. Lügatta “Câhız” gözünün yumurtası çekik, lokına gözlü adama denir. Bu sebeple meşâhir arasında Amr İbn Bahr telkîb olunmuştur ve mezbur Mû’tezilîdir. *Mine’l-Kâmûs*.

Kızılbaş

İlk zamanlarda bir İran elçisi, korumasıyla İstanbul’da geziyor-muş. O zamanlarda İstanbul’da İranlı az olduğundan, sokakta bir İranlı görürlerse çocuklar “Kızılbaş, kızılbaş!...” diye takılırlarmış.

Çocuklar elçi beyi kalpak ile görünce alışkanlıkları üzere, “Kızılbaş, kızılbaş!...” diye takılınaya başlamışlar. Elçinin koruması elçi beyin onur ve hürmetini muhafaza edemediğinden, güya çocukları ikaz etmek için âlet-i mahudesini çıkarır ve çocuklara göstererek;

– “Kâfir piçleri, işte kızılbaş budur!” der. Elçi bey korumasına hiddetlenir ve; (77)

– “Daha b.k ediyorsun, daha b.k ediyorsun. Kızılbaş sana benzer desen ya!” diye darılmıştır.

Seren Pehlivan

III. Sultan Selim Han zamanında İstanbul’a, “Rum’da bizimle güreş tutacak bir er var mıdır?” diye iki İranlı pehlivan gelmiş. O dönemde İstanbul’da Seren Pehlivan nanında bir pehlivan varmış. Bu İranlı pehlivanların geldiklerini merhûm Sultan Selim’e söylemişler. Kâğıthâne’ye biniş ısmarlamış. “Seren Pehlivan ile İranlı pehlivanlar güreş tutsun” diye emir buyurmuş. Kâğıthâne’ye teşrîf-i hümayûn olmuş, güreş meydanı açılmış, Acem pehlivanları meydana gelmiş, Seren Pehlivan’ı da götürüp meydana salıvermişler.

Acem pehlivanlarıyla daha elleşme oynaşma olmadan, Seren Pehlivan bu çifte pehlivanların birini bir koltuğuna, ötekini bir koltuğuna alıp Kâğıthâne suyuna atmış. Seren Pehlivan’a galip gelmek nerde kaldı, canlarını güç kurtarmışlar.

Bu Seren Pehlivan gayet boylu imiş. Şimdiki insanların iki boyunda varmış. Onun için kendi kendine yürüyemez de, bir çocuk yardım edermiş. Boynu eğri olarak nasıl yürüdü şaşılır. İşte Acemler önceki asırlarda Devlet-i Âliyye’ye dava ile gelip mat olur giderlermiş.

İran Elçisi İle Osmanzâde

III. Sultan Ahmed Han zamanında İran’dan bir elçi gelmiş. O dönemde yaşayan şâir ve hazır cevap Osmanzâde¹²⁸ merhûmu bu elçiye mihmândar etmişler. O zaman Aynalıkavak isimli mahalle-

¹²⁸ Osmanzâde (Tâib Ahmed Efendi): Divân şairi, İstanbul 1660- Kahire 1724. İyi bir tahsil gördü. Süleymaniye Mûderrisliği ve Halep Kadılığı görevlerinde bulundu.

de bir sarây-ı hümayûn varmış. Bu Osmanzâde merhûm elçi beyle görüşüp sohbet ederken;

– “Efendim İstanbul’da bir konak sahibi olsanız olmaz mı?” der. Elçi bey de;

– “Ha iyi dedin, fena olmaz. Bir münasip konak varsa alalım” der. Osmanzâde merhûm;

– “Efendim benim Aynalıkavak mahallesinde bir konağımı vardır, oturduğum yoktur, sahile de yakındır, güzeldir. Zannederim ki görseniz beğenirsiniz. İşte onu size satayım” der.

Sözleşirler, elçi bey ile beraber Aynalıkavak’a giderler. Saray-ı hümayûnu gezerler, Elçi beyin pek hoşuna gider, memnun olur, sarayı satın alır. Arada gider oturur.

Derken bu havâdis üst makamlara akseder. Elçi beyi saraydan yüzdürür (çıkartır)ler. Elçi bey gürültüyü azdırır, davaya kalkar. “*Ne demek olsun, satın almışım, paralarını saymışım*” der. Bunun üzerine emir verilir, Sadrazam Damat İbrahim Paşa huzurunda elçi bey ile Osmanzâde merhûmu mahkemeye çıkarırlar ve birçok defa mahkemeleri devam eder. Hasılı ortalığa hafi bir eğlence olur gider buyurdu.(78)

İran Şâhı

Yukarıdaki hikâyede anlatılan Osmanzâde merhûm, müşâruni-leyh elçi beye sorar:

– “Efendim, Şah Hazretleri ne ile meşguldür?” der. Elçi bey dahi cevabında;

– “Seyf-nâme ile meşgul olur” der. Osmanzâde merhûm cevabında;

– “Efendim Yavuz Sultan Selim’in kılıcı ile mi, yoksa IV. Murad’ın kılıcı ile mi meşguldür?” der.

Zira Yavuz Sultan Selim Han hazretleri ile Sultan IV. Murad

III. Ahmed tarafından *reîs-i şâirân* unvanı verildi. 1723’te Mısır Kadılığı göreviyle bu vilâyete gitti. *Dîvân*, *Münşeât*, *Ahmedü’l-Âsâr fî tercemeti meşâriki’l-envâr*, *Sıh hatâbâd*; *Hadikatü’l-Mülûk*, *Simâru’l-Esmâr*, *Telhîsü’l-Nasâyih* adlı eserleri vardır.

Han hazretlerinin İran ile savaşları, büyük galibiyetleri ve muzafferiyetleri tarih kitaplarında anlatılmaktadır.

Nadir Şah Bakın

Osmanlı Devleti, Nadir Şah Bakın döneminde İran ile savaşıp mağlûp olunca, İranlılar Osmanlılara üç şeyi teklif etmişlerdir. Tekliflerinden birisi Kâ'be'ye İran'dan özel hacılar gitmeli; ikincisi Kâ'be'de mevcut dört mihraptan ayrı olarak Şîa mezhebi için ayrıca hususi bir mihrap konulmalı; üçüncüsü de Osmanlı Devleti ne kadar İranlı esir almış ise hepsini salıvermeli.

İşte bu üç şeyi teklif ettikleri zaman, Osmanlı Devleti, esirlerin bırakılması maddesini kabul edip diğer iki teklifi güzel bir savunma ile reddetmişlerdir.

Aygır İmam

Beylerbeyi Câmi-i şerîfinde *Aygır İmam* diye bilinen zorlu kuvvetli bir imam varmış. Hanımının birisi Kartal'da imiş. Beylerbeyi Câmi-i şerîfinde yatsı namazını kıldırdıktan sonra eline bir sopa alır, ta Kartal'a kadar gider, orada yatıp kalkar, sonra yine sabah namazını kıldirmaya Beylerbeyi Câmi-i şerîfine yetişirmiş.

Böyle etrafta olan nikâhlılarını, asıl kendisinin eski karısı alıverir imiş. İşte burası da garip ve acıptır ki bir kadın buna tahammül edemez. Kocasına kılavuzluk etmek güç şeydir. Bu imam eski karısına kolluk tabir eder ve güzel yoğurt yapar, satar; "*İmam yoğurdu*" tabir ederlermiş.

Gerçek Dost

Bezirgânlardan hayli zengin bir bezirgânın bir gemisi -Allah korusun- kazaya uğramış ve epeyce zararı olmuş. Bulunduğu şehirde bir handa zengin bezirgân bir dostu varmış. Ona bir mektup yazar, borç para ister.

Bir zarf içine koyar, oğluna verir, gönderir. Oğlu mektubu alır, hana gider, odadan içeriye girer, babasının mektubunu dostunun

eline verir. Dostu yüzünü buruşturarak mektubu alır, okur ve (79) çocuğa hiç bakmaz, iltifat etmez.

Çocuk karşısında biraz durur. Oradan; “Bu adam hiç para verecek birine benzemiyor” diyerek çıkar, evine gelmeye doğrulur. Çocuk daha eve gelmeden baba dostu kendisinden istenen parayı tamamıyla gönderir.

Bir de çocuk gelir eve bakar ki, paralar gelmiş. Şaşırır kalır. Çocuk babasına;

– “Bu nasıl adam, bana hiç bakmadı, bir söz söylemedi; bu parayı nasıl verdi, hayret ettim.” der. Babası cevabında; “Oğlum ona dost derler, dostun yüzünün gülmesi şart değildir. Ekseri dostlar öyle olur” der.

Sonra o bezirgân işini düzeltir, borcu olan parayı tamamlar ve yine oğluyla gönderir. Paraları alır, han odasına gider. Oğlan babasının selâmını söyler;

– “Paraları getirdim.” der. Adam oğlanın gözünün önünde tahvili çıkarır, yırtar ve;

– “Ben senin babanın sarrafı değilim, getirdiğin paraları al götür yerine.” der.

Ne çocuğun yüzüne bakar, ne de ilgi gösterir. Çocuk oradan paraları alır, yüklenir, getirir.

İlm-i Simyâ

Simyâ ilmi ile yeşillik ve çiçeklikten mahrum bir sahrayı güllük muntazam bir çiçeklik gibi göstermek ve sonra onları mahvedip yine asıl sûretinde sahra olarak göstermek mümkündür.

Harama Bakmak

Eski padişahlardan birisi, bir ressamdan, kadın ve erkeğin çıırılçıplak anadan üryan birleşmelerinin resimlerini istemiş. Ressam da yapıp götürüp padişaha versin diye padişahın silah-tarına vermiş. Silah-tar resmi eline alır almaz birden;

– “Aaa..! Bu nedir?” diye hemen elinden atmış. O arada ressam kendisini hazırlayarak;

– “Efendim yanındaki yabancıları değil, hanımıdır” diye cevap vermiş. Silahtar;

– “İyi öyleyse getir bakalım” diyerek almış.

Bu silahtar tam bir saray ayısıdır, câhil sofudur. Bürhan olup bilmez ki ister helâl olan cima, ister haram olan zina, ikisine de bakmak haramdır ve yasaktır. Sofunun oradan haberi yok. *El ame-lü bilâ ilmin merdûdun*¹²⁹ sözü meşhurdur.

Hız. Süleyman’dan Bir Kıssa

Hazret-i Süleyman -*alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâm*- “Toprağına hiç insan eli değmemiş bir bardak yapılsın” diye emreder. Okyanusun ortasından bir avuç toprak getirip ondan bardak yaparlar ve içine su koyup Hazret-i Süleyman’a verirler. Hazret-i Süleyman suyu içtikten sonra bardaktan;

– “Afiyet olsun ya Süleyman” sadâsı gelir. Hazret-i Süleyman şaşırır. Mucizeyle bardağa;

– “Sen kimsin?” diye sual eder. Bardak da;

– “Gemimiz okyanusta giderken battı, biz de boğulduk (80). Biz helâk ve toprak olduk.” diye hikâyesini anlatır.

Kıssadan hisse şudur ki; insan eli değmemiş bir toprak parçası asla yok gibidir. Hoca Hâfız’ın:

*Ne men sebukeş-i in deyr-i rind sûzen u bes
Besa sera ki der in kâr hâne hâki sebûst*¹³⁰

Fârâbî

İlk zaman düşünürlerinden Fârâbî her fen, marifet ve hikmete ulaştıktan sonra 60 lisan bilirmiş ve mûsikî ilminde üstün kemâli varmış. Merakı hiçbir yerde durmaz, dervişân heyetlerini belinde

¹²⁹ İlimsiz amel kabul değildir.

¹³⁰ Bu dünyada şarap dağıtıcı sadece ben değilim.

Bu testinin çamurunu oluşturan birçok baş bu dünyadan gelip geçmiştir.

bir neyle dolaşmış. Fakat bu ney tek parça değil, parça parça imiş. Bir şey istediği vakitte biri birine takar bir saz olur, daima âdeti seyr-ü seyahat ve temaşa-i âlem etmekmiş.

Padişahlardan birisi bu Fârâbî'yi görmek ister. Günlerden bir gün bir mahallede bu padişah sûr-u hümayûn yapar. Tesadüf olarak Fârâbî'nin yolu o cemiyete uğrar, gider padişahın üst tarafına oturur. Bu padişah da bir hayli lisan bilirmiş. Padişah bu seyyahın geçip üst tarafına oturmasına şaşırılmış ve bir başka lisan ile soru sormuş. Fârâbî o lisanı bildiğini bildirmiş. Padişah yine başka lisan ile soru sormuş. Fârâbî yine bildiğini açıklamış. Padişah yine başka lisan ile soru sormuş. Fârâbî yine bildiğini bildirmiş. Fârâbî'nin evsâfı zaten mazbut olduğundan bilirler ki bu Fârâbî'dir.

Padişah Fârâbî'ye çok ikram ve iltifat eder. Fârâbî ney'ini çıkarır ve bunlara bir şey çalar. Oradakilerin hepsi ağlamaya başlar. Ondan sonra bir şey daha çalar, hepsi güler. Ondan sonra bir şey daha çalar, hepsi uykuya dalar. Bunlar uykuya daldıktan sonra Fârâbî oradan kalkar kaçır. Zira kaçmasa kendisini padişah salıvermez.

Bir de uyandıklarında bakarlar ki, Fârâbî'yi koydunsa bulasın. Daha sonra İran'da bulunan Sultan Mahmud Sebüktekin zamanında yapılmış ve hikmetli kitaplarla dolu olan bir kütüphâneye hâfız-ı kütüb olmuş, ölünceye kadar orada kalmış.

Vefâtından sonra hükemâ-yi İslâmîye'den Ebû Ali bin Sînâ'yı hâfız-ı kütüb etmişler. Sonra Allahu Teâlâ bir taraftan bir ateş verir, kütüphânenin tamamı yanar. İbn Sînâ'nın düşmanları kütüphâne yanmasına sebep odur, derler. Padişah da inanır. İbn Sînâ'yı katledecek olur. İbn Sînâ dahi oradan firar eder, o gidiştir. Dahi gider buyurdu.

İyi Niyetin Böylesi

Şehid Sultan Selim merhûmun babası, Lâleli Câmi-i Şerîfi'nin sahibi Sultan III. Mustafa, bir gün tebdîl-i kıyafet gezerken dürbünü ile uzaktan görür ki askerlerden birisi (81) bir karıyı kucakla-

mış. Sultan Mustafa merhûm da merak eder. Arkadaşı olan Nakşî-yi alel acele oraya gönderir ki gitsin anlasın, acaba nedir. Nakşî gider görür ki askeriyyeden birisi bir kariyı tutmuş öper, Nakşî döner gelir Sultan Mustafa'ya;

– “Efendim bunlar kardaş olup çok vakitten beri birbirlerine hasretmiş, şimdi orada ansızdan tesadüf etmişler, sabredemeyip öpüşüyorlar” der. Sultan Mustafa'nın hoşuna gider, gülerekten;

– “Öyle değildi ama iyi yaptın.” der.

Sultan III. Mustafa ve Bostancıbaşı

Yine bir gün Sultan III. Mustafa merhûm tebdîl-i kıyafet gezerken görür ki birisi çubukla tütün içiyor. Önceleri kendisi çubuk içmeyi yasaklamış olduğundan bu çubuk içeni görünce;

– “Vay fermanımı dinlemiyorlar” diye hiddetlenir. Arkasından bostancıbaşı geliyormuş; ona eliyle işaret ederek çubuğu kırmasını ister. Bostancıbaşı da padişaha eliyle işaret eder ki boynunu vuralım, der. Bostancıbaşının bu muhâlefetine Sultan III. Mustafa merhûmun canı sıkılır. Saraya vardıklarında bostancıbaşının görevden alınmasını emreder.

Bostancıbaşı, “Huzur-u şahânedede söyleyecek iki çift sözüm var, söyleyeyim ondan sonra nefye gideyim” der. Haber verirler Sultan Mustafa gelsin der. Bostancıbaşı gelir.

– “Efendim siz padişahsınız, yasak ettiğiniz çubuğu görürsünüz ki içerler; ceza için çubuğu kırarsanız, bendeniz ki bostancıbaşıyım ve yeniçeri ağası vesâire ümerâ kullarınız ne ceza versinler. Siz boynunu vurmalsınız yahut hiç görmemelisiniz” der.

Sultan Mustafa merhûm, “İyi öyledir, iyi dedik” der, bu söz hoşuna gider ve azletmekten vazgeçer.

Hız. Mûsâ ve Çoban

Hazret-i Mûsâ (*salavatullahi ala nebiyyinâ ve aleyh*) bir gün Tûr-i Sîna'ya giderken bir çobana rast gelir, görür ki dağdan aşağı yuvarlanıyor ve kendi kendine; “Allah bana gelse, ona süt sağsam,

çarığını diksem, saçını tarasam, başını bitlesem, yatağını süpürsem” diye söyleniyor ve Allah’a şevk ve iştiyakından dağdan aşağıya yuvarlanıyor. Hazret-i Mûsâ bunu görüp işitince hiddetlenir ve;

– “Ey çoban sus! Allah senin bildiğin gibi değildir. Yatağı yoktur, saçı yoktur, süt içmez, öyle yemekten içmekten münezzehtir, bizim gibi değildir, bu senin söylediğin sözler küfürdür” der. Bunun üzerine çoban mahzun ve mükedder olur, bütün bütün şaşırır, artık ne yapacağını bilemez. (83)

Hazret-i Mûsâ Tûr-i Sîna’ya vardığında Cenâb-ı Hak, Hazret-i Mûsâ’ya hitâb edip;

– “Ey Mûsâ! Çobanı niye şaşırttın? Ben onun öyle bilmeyerek hâlisâne sadıkâne ibadetinden hoşlanıyordum. Seni muvâselet için gönderdim, müfârekât için göndermedim” der.

Hazret-i Mûsâ döndüğünde çobanı arar bulur. “Ey çoban, sen yine bildiğin gibi yap” derse de, çoban daha başka derecelere varmış; zira hadîs-i şerifte “*e’t-turuku ilallah-i Teâlâ bi aded-i enfâsi’l-halâyık*”¹³¹ “*İnnallâhe lâ yenzuru ilâ suveriküm ve lâ ilâ a’mâliküm bel yenzuru ilâ kulûbiküm ve niyyâtiküm*”¹³² buyrulmuştur. Yani Allah kulunun sûretine ve ilmine bakmaz, kalbine ve niyetine bakar, buyurdu.

Nemçeli

Nemçeli, bir frenk olup okur yazar ve mevlevîhânelerde okunan âyin-i şerîfleri makam ile okur ve *Mesnevî-i Şerîf*’i ezberinden bilir ve Hoca Efendimizle eskiden beri görüşür konuşur imiş. Çünkü Hristiyan milletin içinde Hz. Mevlâna’ya sevgi besleyenler vardır ve mevlevîhânelere her millettten insan gelir, men edemezler. Hz. Mevlâna zamanında bile yasaklamazlarmış ve Hristiyanlardan bazı frenkler mevlevîhânelere nezir getirirler, getirdikleri nezri semahâneye bırakırlarmış.

¹³¹ “Allah’a giden yollar mahlûkâtın adedinceidir.” *Şerh-i Sünen-i İbn Mâce*, 1, 16.

¹³² Müslim, *Sahîh*, 4, 1986; İbn Mâce, *Sünen*, 2, 1388; Ahmed, *Müsned*, 2, 284.

Nezir için dahi bir miktar semâ ederlerdi. Bu hal Hazret-i Mevlanâ Efendimize mahsustur buyurdular.

Efendim Soyunacağım

Beyoğlu'nda Kulekapısı Mevlevîhânesi'nin bundan önceki şeyhi olan Galip Efendi merhûmun meşîhati zamanında, tekkeye bir can gelir. Şeyh Efendi'ye;

– “Efendim soyunacağım” der. (84) Yani tarîkat ehlinin ıstılâhında “derviş olacağım” demektir. Şeyh Efendi merhûm zariflerden şairlerden bir zât, bakmış ki o gelen zâtın üzerinde bir şey yok, çıplak ki nesine soyunacak. Aşçı Dede'yi çağırır, Aşçı Dede gelir;

– “Al şu canı götür de giydir” diye latife buyururlar.¹³³

Yeniçeriler

II. Sultan Mahmud Han, 1241/1826 tarihinde nizâm askerini yeni teşkil etti. O esnada bir gün Beşiktaş'ta vaki İhlamur isimli mesireye gitmiştim. Orada hokkabaz Yahudi hokka oynatırken; o hokkabazın yardımcısı, ustasına “Elinde şakşak ile oynamalı; çünkü meydana çıktık, oynamalı” deyip vurup dönüyor.

Ben bundan ibret aldım; çünkü biz şimdi nizâm-ı askerî yaptık, “Yeniçerileri öldürdük, meydana çıktık” demektir. “Esbâb-ı cihadı ve harp aletlerini mükemmel olarak hazırlama, düzenleme için çalışmalı, muhârebeler etmeli. Düvel-i ecnebiyeden muhalefet edenlerin miktarlarını bildirmeli, bundan sonra öyle oturup da ihmal etmek elvermez” buyurdular.

Hatta Moskof 1108/1696 senesinde, yani bizden takriben 135 sene mukaddem, nizâm askerini tertib ettikten sonra galip gelmeye başladı. O tarihe kadar onun askeri de yeniçeri gibi başı bozuk asker ve bayrak askeri idi. Yani nizâm askerinin üstün özelliklerini beyan buyururlardı. *Târîh-i Katerina*'dan alınmıştır.

¹³³ [Yani mâsivâdan ve ahlâk-ı zemîmeden soyunacak, ferâgat edecek demektir, buyurdu.]

İçki Hakkında Âyet

Bir gün Hoca Efendimize;

– “Efendim Kur’ân-ı Kerîm’de büyük günahlardan hiçbirinin medhi olmamış da niçin bâde hakkında âyet buyrulmuştur” diye sordum. Cevabında;

– “Allah hâkim-i mutlakdır. Her şeyin doğrusunu söyler” buyurdu.

Katerina Tarihi’nden

Hıristiyanların kitaplarında öyle yazılıdır ki bir Hıristiyan Müslüman olsa ve sonra yine Hıristiyan olsa, onlara göre o kişinin tevbesi makbul değildir. Katlden başka çaresi yoktur. Onu katlederler; “Şehid oldu” derler. Kanını silerler, vücûdunu ecza ve edviye ile terbiye ederler ve kiliselerinin bir tarafında onu saklarlar. Paskalyalarda, yortu günlerinde çıkarırlar, ziyâret ederler, “azîzdir” derler. Hatta İstanbul’da Fener’de, Kudüs-ü Şerîf’in kilisesinde çok vardır.

İşte gâvurların kitaplarında bu keyfiyetler böyle yazılıyken, geçenlerde mürted olan gâvuru katlettiğimiz için bizimle dava ettiler. Bizimkilerden birisi de elçilere kendi dinlerince cevap versin de dava düşsün. Ancak bizimkiler ne kendi dinlerini bilirler, ne gâvurların dinlerini bilirler. Yine *arastü’ş-şerra lâ li’ş-şerri lâkin li tevakkîhi* derler. (Kötülüğü, onu işlemek için değil, ondan kaçınmak için öğrendim.)

Zira kendi dininden evvel onları iskat ve ilzâm için gâvurların dinlerini öğrenmelidir. Özellikle devlet dairelerinde vazifeli olanlar diye buyurdular.

İş bu beyt, *Katerina Tarihi*’nden menkuldur.

*Ârifân bâyed negah dârend şart-i hazm râ
Pişter ez dostân dânenend hâl-i düşmenân.*¹³⁴

yani ihtiyatlı olmanın şartı odur ki dostların halinden evvel düşmanların halini bilmeli.

Eski Zağralılar

Eski Zağralılar bir vakit bazı işlerini görmek ve meselelerini çözmek, düzeltmek için Bâb-ı Âlî'ye gelmişler. Arzuhal takdimiyle özel işlerini beyan ve ifade edip dîvânhânedeki murafaa odasına girmek için nöbet beklemeye başlamışlar. Bunların meselelerini çözenin vakti, sırası gelip içeri odadan “*Eski Zağralılar gelsin*” diye haber gelince dîvânda olan Gürün'ün Yaka Zara'sından eski iç ağası çabucak odadan içeri girer.

– “Efendim geldim” der.

Biz seni çağırmadık, Eski Zağralıları çağırdık derler.

– “Efendim dışarıda kulunuzdan başka Eski Zaralı kimse yok” deyince meclis içerisinde görüşmelere sebep olmuştur, buyurdu.

Kâtip

Eskiden yazı sanatında fevkalâde marifetli, dirâyetli bir kâtip varmış. Hatta bir sebeple mahpus olsa kendisinin affedilmesi ve salıverilmesi için ferman yazar, diğer muameleler için gerekli evrakı tanzim eder, o fermanı hapishânedeki dışarı gönderir ve tekrar getirir, hapishâne memurlarını inandırır kurtulmuş.

Bir gün bu kâtibi nakletmişler, gemi ile yolda menfasına giderken nefyine memur olan mübaşir çavuşunu başka bir gemiye “Bu benim kölemdir” diyerek etrafı inandırmış ve “*Pençik*” tabir olunan kölenin “*Esaret senedini*” yapıp satmış. Alan adama da;

– “Bu benim kölemdir, türlü türlü çok söz söyler, ağzı çok bozuk ve kalabalıktır. Siz ona bakmayın, sözlerine inanmayın, diyerek dîvân çavuşunu bî nazîr satmış.

Bu kâtip hilkatinde zaten tezvirât ile meşhur olduğundan yazı sanatında ilerlemesiyle tezvirâtı da onunla beraber tamamen ilerlemesine sebep olmuştur. “*Şerr ve nâ-ehil olana tâlim-i ilim ve kitabet etmek münasib değildir*” dedikleri bundan dolayıdır. Zira düşmanın

eline silah vermek gibidir. İşte bunun içindir ki ben iltizam etmem (okutmak için zorlamam) eğer okursa okuturum buyurdular.¹³⁵ (85)

Rüşvet

İki adam yanlarında vaki olan davalarının hal ve fasl için mahkemeye Hızır Kadı'ya gelmişler. Birisi Kadı Efendi'ye;

– “Efendim hâlime bak” dermiş; yani “Mağdur olan benim” gibi. Öteki de;

– “Efendim yüzüme bak” dermiş; yani “Efendim hâlimi anlatacağım” gibi.

Fakat aslında birisinin muradı sizin için halı ve kilim hazırladım ve ötekisinin muradı da sizin için yüz kuruş hazırladım demek olacaktır.

Çünkü kadı kelimesi 911 bab, rüşvet kelimesi 911, ikisi hesapta birdir. Hüsrân 911 dahi onlara muvafıktır, eğer adâlet etmezse. Eğer adâlet ederse ehli cennettir, zira; “*Kâdun fi'l-cenneti kâdiyâni fi'n-nâr*”¹³⁶ hadîs-i şerîfi bunu ifade etmektedir, buyurdu.

Titiz Bir Kişi

Eskiden dikkatli, titiz bir efendi varmış. Evlerde çoğunlukla eski âdetlerden olan dönme dolaba benzer bir şey varmış. Orta kapıdan bir şey ısmarlamak için hanımın, cariyelerin uşaklar ve ayvazlar ile konuşması yasakmış, efendi buna razı değilmiş.

Kendisi daha sabahleyin haremde iken bir odaya oturur, hanımı, kızı ve cariyelerden o gün herhangisine kendilerince ne lazım ise; iğne, iplik vesâir şeyler gibi... efendinin odasına gelirler, söylerlermiş.

¹³⁵ [Hoca Efendimiz, bu üç kelimeye ekserî bendegânına buyururlar idi. İltizâm etme, irtikâb etme, âdeti bozma.]

¹³⁶ Hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir; “Üç tür kadı vardır, ikisi cehennemlik biri cennetlidir. Biri, bile bile haksız hüküm verir cehennemdedir. İkincisi, bilmeyerek hüküm verir, insanların hakkını zayi eder yine cehennemlidir. Üçüncüsü ise, hak ile hüküm verir işte o cennetlidir.” Tirmizî, *Sünen*, 3, 613; Beyhakî, *Sünen*, 10, 117; Kurtubî, *Tefsir*, 5, 176.

Efendi onları ayrı ayrı yazar, selâmlığa çıkar, bir uşağa ısmarlar, uşak onları alıp getirdiğinde yine kendisi alır, her birinin ellerine ayrı ayrı verirmiş buyurdu.

Câhil Softa

Bir zamanlar gayet sofı bir Balmumcular kâhyası varmış. Oğlunu evlendirmiş, sonra da oğlunun hanımına tasalluta kalkışmış. Ve oğlu da bu işi anlamışsa da babasına aşırı düşkünlüğü olduğundan bir şey diyemeyip içinden kura kura verem olmuş ve akabinde vefât etmiş.

İşte böyle bazı sofulardan korkulur. Çünkü sofı olmasa böyle kötü fiiller beklenir, itiraz olunur; ama sofudan beklenmediği için ihtiraz olunmaz, o cihetten müşkil olur. *Menhiyatı icrâya sofuluk gibi alet olmaz*, buyurdu.

Asr-ı Cehâlet

Palabıyık merhûm, “Bu bizimkiler okurlar, okuturlar, kitap yaparlar yine anlamazlar” dermiş. Yine de “Bu bizimkiler de giderse zaman, cehâlet zamanı olur” dermiş.

Hoca Efendimiz “cehâlet zamanı oldu” buyururlardı. Palabıyık merhûmun “Bizimkiler” dediği, kendi zamanında yetişmiş hocca efendilerdir.

En Güzel Çözüm

Eskiden bir efendi varmış, selâmlıkta birçok hizmetkârları ve köleleri olup, haremde de bir çok cariyeleri varmış. “Acaba orta kapı açıldı mı? Dönme dolap kimse dönmeden döndü mü?” gibi evham ve hayallerden kurtulmak ve başının rahat olması için selâmlıktaki hizmetkârlardan ve kölelerden herbirini haremdeki cariyelerden birisiyle nikâhlayıp meraklanmaktan kurtulmuştur.

Zelzele

Bir yerde derin çukur kazıp onun içine kükürt, civa vesair maddeler koyarak zelzele yapmak mümkündür. İşte bu zelzelenin ma-

denler vasıtasıyla olduğuna delildir. Zira bu âlem, âlem-i esbâbdır.

Yüsebbibü'l-esbâb olan Allah her şeyi bir şeye sebep kılmıştır. Sebepsiz bir şey olmaz. Sebebine isnad etmek de câizdir. “*Enbete’r-rebîu el-baklete*” (İlkbahar baklayı bitirdi) gibi.

Moravî Ahmed Baba

Hoca Efendimizle aynı zamanda yaşamış olup Bektâşî tarikatının ileri gelenlerinden ve Beşiktaş’ta medresede sakin Moravî Ahmed Baba bir gün;

– “Erenler bizim içimizde avâm çoğaldı. Bize bir şey olacak amma ben görmeyeceğim” demiş. Gerçekten Baba Efendi, Bektâşîye tarikatının ricâlini şehid ve perişan ettikleri 1241/1826 tarihine varmaksızın 1239/1824 tarihlerinde âlem-i vahdete yürümüştür. Baba Efendi’nin “bizim içimizde” dediği Bektâşî tarikatıdır. Avâm çoğaldı dediği de, Bektâşîye’nin ehil, nâ-ehil rastgelene ikrâr-ı Bektâşîye’yi para için verdikleridir. (87) Hoca Efendimiz;

– “Baba Efendi gelsin de tarîk-i Bektâşîye’nin içindeki avâmı şimdi görsün. Yazık o tarîk-i nâzenîne buyurdu.”

Keçecizâde İzzet Molla

Keçecizâde İzzet Molla, merhûm II. Sultan Mahmud Han zamanında Rusya ile savaş olacağına dair havadisler yayılmaya başladığında, Rusya ile muharebe etmemek üzere bir tasarı hazırlayıp Sultan Mahmud merhûma takdim eder. O tasarının içinde, *eğer biz Rusya ile savaşsaksak, bize pek çok zararları olur, mağlup oluruz* diyerek sebeblerini açıklar. O tasarı Sultan Mahmud’un düşüncelerine ters düştüğünden kabul etmez ve İzzet Molla’yı sürgüne gönderir.

Sürgüne giderken;

– “Babam sürgün olmağa kazaskerlikten sonra başladı. Üç defa sürgün oldu. Biz Galata Mollalığı’nda başladık, bakalım kaç defa sürgün oluruz” derler. Merhûm dayanamayıp sürgünde iken irtihâl-i bekâ eder. Tasarıda yazdığı şeyler bütün çıkar. Sultan Mahmud;

– “Merhûm İzzet Molla’nın hakkı varmış” derse de ne faide işi ten geçer.

Kâtip Çelebi

Kâtip Çelebi'nin yazdığı eserlerden söz açıldığında;
 “Kâtip Çelebi'nin merakı vardır, yalan söylemez” buyurdular.

IV. Sultan Murad

IV. Sultan Murad Han bir gün tıflışını yanına alıp tebdîl-i kı-yafet gezmeye çıkar. Yolda naz ve edası yerinde, cilveli yürüyüşü nadide bir mahbûbe-i zamaneye rast gelir. Sultan Murad hazretle-rinin zimâm-ı re'y u ihtiyârı, dest-i tasrîfinden (Bütün görüş, arzu ve isteklerinin yuları elinden çıkıp) gidip; “*Tıflı, ben bu âhuya bir söz atacağım, nasıl gelirse gelsin*” der.

Tıflı; “Aman efendim münasebetsiz bir şey söyler, hiddet-i şâ-hânenizi gerektirir, sonra gadab buyurursunuz” derse de dinleme-yip o mahbûbeyeye;

– “Efendim pek salınma, makasını düşürürsün” der. O da ce-vabında;

– “P.....k al da bıyıklarını kes” der ve Sultan Murad hazretle-ri de çaresiz katlanarak susar.

Behlül Dânâ

Abbâsî halîfelerinden Hârûn Reşîd, -Hâfazallahu Teâlâ- bir de-fasında o derece kabız olur ki, olanca müshil ve yumuşatıcı ilaçla-rın hiç birinin faydası olamaz. Zamanın tabiblerinden hiçbir tabib de müessir ilaç üretemez.

Derken Behlül Dânâ¹³⁷ gelir. (88) Kapıdan içeri girer girmez Hârûn Reşîd ona;

– “Aman birader, kabızlıktan ölüyorum, bunun bir çaresi var mıdır?” der. Behlül cevabında;

– “Eğer tahtını bana verirsen ben ilacını yaparım” der. Hârûn Reşîd çaresiz ölümden ise bu pazarlığa razı olur olmaz karnında gurultular başlar. Arası çok geçmeden kabızlığı sökmeğe ve hasta-lık da düzelerek sıhhat ve afiyetine kavuşmaya başlar.

¹³⁷ Dânâ : Çok bilen, âlim.

İyi olduktan sonra verdiği sözünü yerine getirmek için tahtını Behlül Dâna'ya terk etmek isterse de Behlül;

“(Bir kabızlığa değışilecek) tahtı ben ne yapacağım” der, kabul etmez.

Kasîde-yi Tantaraniyye

Bir zamanlar bir padişahın iki câriyesi varmış. Bu câriyeler o derecede zihin ve zekâyâ mâliklermiş ki, bir kere duydukları bir şeyi, bir daha unutmanın ihtimali yok.

Yine, bazı şairler padişaha, Bahâriye, Bayrâmiye ve Ramazânîye gibi kasideleri takdim etmek için geldiklerinde, padişah gelen şaire getirdiği kasideyi bir kere yukardan aşağıya güya dinlemek için okuturmuş. Halbuki odanın yukarısında kafesin ardında adı geçen cariyeler, şair okurken ezber ederler; şair kasideyi tamamen okuduktan sonra padişah şaire;

– “Bu kasidenin aynısı bende var, sabah gel bulayım göstereyim” der. Sabah olduğunda o cariyelerden kasideyi baştan sona yazıp getirir. Şair gelince ona tamamını okur, şair bu duruma şaşırır kalır. Çok kerre böyle şairler şüphe eder, bu durum karşısında çaresiz kalır.

Nihâyetinde şairlerden birisi Kasîde-yi Tantaraniyye'yi yazıp padişaha takdim eder. Padişah ona da aynı şekilde söyler, ancak cariyeler bu kasideyi bir türlü ezberleyemezler.

Sabah olunca şair, padişahın yanına gelir. Padişah şaire;

– “Bu bende yokmuş, bulamadım” der. Lâkin şairler bu keyfiyeti anladıklarından evvelki takdim olan kasidelerin ve sonraki Tantaraniyye'nin câizelerini padişahıtan rica, niyaz edip alırlar. Kasîde-i Tantaraniyye'nin evvelki mısraı böyledir. (*Yâ haliyyü el-bâlû kad belbelet bi'l-bâli bâlûn...*) buyurdu.

Hacc Âdâbı

Hoca Efendimiz hacca gidecekleri zaman devlethânelerine haber göndermişler ki;

– “Ben hacca gidiyorum, merak etmeyin ve duadan unutmayın.” Daha sonra hacdan döndükleri zaman da öyle sessizce teşrif buyurmuşlar. Dede İsmail Efendi’ye:

– “Efendim konu komşuyu taciz etmeye ne gerek var, sessizce gidip gelivermeli” buyurmuşlar. (89)

İlm-i Simyâ ve Arap

İstanbul’da Süleymaniye Cami-i Şerîfi’nin bânisi olan Sultan Süleyman merhûmun gayet kıymetli pek sevdiği bir yüzüğü varmış. Bir gün bu yüzüğü kazârâ bir mahalden denize düşürmüştü.

Sultan Süleyman merhûm bu yüzüğün bulunmasını emretmiş; ancak o kadar dalgıçlar dalmışlar, bir türlü bulamamışlar.

Sonra bir Arap gelmiş;

– “Bu yüzüğü ben çıkarırım, düştüğü yeri bana gösterin” demiş. Peki demişler, düştüğü yeri göstermişler.

O Arap balmumundan bir balık yapmış, o balığı yüzüğün düştüğü yere atmış. Bir de bakmışlar ki denize düşen yüzük, balmumundan balığın ağzında denizden yukarıya çıkmış.

Bu keyfiyete Sultan Süleyman pek memnun olmuş ise de, hayrette kalarak vezirleri ve yakınlarına, “Bu Arap bu işi yaptı, bundan daha başka şeyler memul olur. Bir ziyafet tertip edin, o Arabı da davet edin ve orada tasmîm olunması (zehirlenmesi) çaresine bakılsın” der.

Ziyafeti yaparlar ve Arab’ı da davet ederler. Arap aleyhine hareket olunacağını anlar, ama bozmaz. Ziyafet mahalline gelir oturur.

– “Bana büyük bir kâse ile şerbet getirin” der.

Şerbeti getirirler, Arap şerbeti içer içer bitirir, ondan sonra o büyük kâseyi başına giyer. Gittikçe küçülür, gittikçe küçülür, en sonunda kâsenin altında kaybolur. Kâse orada kalakalır. Arap o gidiştir, gider. Hoca Efendimiz hâdiseyi nakil buyurduktan sonra, ilm-i simyâ ile bunun ve bunun misli şeyler olur, buyurdular.

Gitti Gider

Okmeydanı'nda bir tarihte 40 gün 40 gece saray eğlenceleri olmuş. İşte bu saray eğlenceleri yerinde cambaz, hokkabaz, oyunbazların her türlüşü geldiği gibi bir de ilm-i simyâ bilen bir Arap gelmiş. Bu Arap oyun gösterisi yapmak için ruhsat aldıktan sonra Hümâyûn Meydanı'na bir küp koyar. O seyr-i hümâyûnda ne kadar vüzerâ, ricâl ve kibâr var ise; kiminden yüzük, kiminden saat, kiminden hançer alır, hepsini küpün içine doldurur.

Bu Arab'ın bir de yardımcısı varmış; "gitti gider, gitti gider" der dururmuş. Bu Arap bu kıymetli eşyaların cümlesini de küpün içine doldurduktan sonra küpün içine kendisi de girer. Yardağı da yine hiç kesmeden; "Gitti gider, gitti gider" dermiş.

Ondan sonra küp başlamış kımıldanmağa ve daha sonra küpün dibi yerden kalkmağa, küp gittikçe yükselir, gittikçe yükselir. Herkes hususen kıymetli eşyası olanlar nazarı ibret ve hayretle bakmaktadır. Küp gittikçe havalanır, yardak yine harıl harıl "Gitti gider, gitti gider" der. Hâsılı Arap küp ile beraber o gidiştir gider. Bu dahi ilm-i simyâ ile olur. (90)

Yıldız İlmî

Yıldız ilmi ile amel etmek mümkündür ve müstakil bir ilimdir. Hatta eski meliklerden birisi Merih yıldızını -ki celâdetli, hiddetli bir yıldızdır- teshîr etmiş. Vezirleri padişahı görmek için saray-ı hümâyuna geldiklerinde, padişah onlara iltifat etmez ve odasından dışarı çıkmazmış.

Daha sonra komşu bir ülke bu padişahın üzerine harp ilan etmiş. Vezirleri konuyu görüşmek üzere saraya gelmişlerse de yine padişah çıkmaz. Vükelâ:

– "Efendimiz artık işe güce bakmaz, devlet elimizden gidiyor, bakamayacaksa istifa etsin" diye söylenmeye başlamış; derken padişah odadan çıkmış ve meclise gelmiş.

Otururken havadan ağır ağır bir tabla meclise doğru gelmeye başlamış. Gele gele gelmiş, meclisin orta yerine konmuş. Bir de ba-

karlarki ilan-ı harb eden ülke padişahının kesilmiş kafası mecliste hazır olmuş. Şaşa kalmışlar. Sonra padişah devlet erkânına:

– “Ben odadan çıkınamam ama düşmanın işte böyle kesilmiş kafası meclise gelir” demiş. Meğerse padişah odada, o düşmanı Me-rih’e anlatırmış ve o ilmi bilirmiş buyurdu.

Kuyrukluyıldız

“Kuyrukluyıldız nasıl şeydir?” diye Hoca Efendimize soru sordular. Cevabında; “Kuyrukluyıldız yoktur. O kuyrukluyıldız dedikleri şey ateş kürresinden oluşmuştur. O heyet-i malûmada görünür. Gök ilimlerindenidir. Ahkâm-ı mahsûsası vardır. Biraz durur, sonra batır ve kimi zaman feleğine uyar da batır, çıkar.

Niçin kuyrukluyıldız olmaz? Zira felekler ve yıldızlar ve feleklerde olan sâir ecrâm-ı ulviyenin (büyük yıldızlar) kâffesi kürevîdir. Yani müdevver ve değirmidir. (Kendi eksenini etrafında döner.) Gökte kuyruklu ve köşeli şey olmaz” buyurdular.

Dünyanın Yanması

Hazret-i Mûsâ salavâtullâhi ve alâ nebiyyinâ aleyhten biraz sonraları, dünya küresi tamamen tutuşmuş ve gökkubbe kıpkırmızı kesilmiş. O vakit çok kimseler artık kıyamet kopacak diye korkularından vefât etmişler ve kimi şaşmış kalmış. O yangın daha sonra yine biiznillâhi teâlâ def u ref olmuştur. (91)

Osman Baba

İstanbul’da Şehzâdebaşı’nda dört yol ağzında makbere-i mahsûsasında medfûn olan Osman Baba’ya hâl-i hayatında oradaki hamamcı, külhanından bir miktar ateş gönderirmiş. Sonra göndermez olmuş, onun üzerine Osman Baba’ya;

– “Baba üşüyor musun?” diye sorduklarında;

– “Biz soğuğu hamamcıya gönderdik” demiş. Filvâki hamamdaki müşteriler üşümüşler. Hamamcı iki üç mangal ateş koydurmuşsa da yine de ısıtamamış, buyurdu.

Sefer Celânî

Mısır ulemâsından zürefâ-yı asırdan Sefer Celânî mérhûm, Mısır'dan İstanbul'a gelir ve İstanbul'da tadrîs ve ta'lîm eder. Sadrazam Koca Râgıb Paşa merhûm, o vakit berhayat olup kendisi zurafâdan bulunmuş olduğundan, Sefer Celânî merhûm ile görüşürler. Bir gün Sefer Celânî Efendi geldiğinde, Râgıb Paşa merhûm kilercisini tembih etmiş. Sefer Celânî Efendi'ye ikram için incir hazırlamışlar ve incirin içine ishal etmek için habbu's-selâtin dedikleri meşhur müshil ilacı koyup Sefer Celânî Efendi'ye yedirmişler.

Bunun üzerine Sefer Celânî Efendi'nin, odada oturduğu yerde başlamış karnı karışık buruntular tutmaya ve gittikçe fazlalaşmış ki Sefer Celânî Efendi tutamayacağını anlayıp Râgıb Paşa'ya:

– “Aman Efendi izin ver, dışarı çıkayım” der. Râgıb Paşa dahi lakayt bir şekilde:

– “Otur ya şeyh!” der. Sefer Celânî Efendi yine,

– “Aman Efendi izin ver” der. Râgıb Paşa,

– “Hayır, otur ya şeyh!” der. Derken artık Sefer Celânî Efendi'nin sabrı ve tahammüle çaresi kalmayıp yukarıdan aşağıya doğru çamaşırına, donuna salıverir.

Bu iş meclisin neşelenmesine sebep olduktan sonra, Râgıb Paşa merhûm Sefer Celânî Efendi'ye bir kat temiz elbise ve hediyeler vermiştir.

P.....k Nedir?

Geçmiş hikâyede anlatılmış olan Sefer Celânî Efendi, ramazan-ı şerifte bir gün Bâyezîd Câmi-i şerifine girer. Maksûre içinde Dürriizâde, Nevalizâde ailesine mensup âlimler oturmaktadırlar. Uzaktan Sefer Celânî Efendi'nin geldiğini görürler. Birbirine yavaş yavaş;

– “Yine p.....k geliyor” derler. Her ne kadar yavaş yavaş demişlerse de Sefer Celânî Efendi zurafâdan olduğundan, daha uzaktan bunların ağızlarının oynayışından “p.....k” dediklerini anlayıp yanlarına gelir de:

– “Mâ el p.....k? (P.....k nedir?) der. Bunlar hemen akabinde;

– “Bî manâ fâzıl” (Anlamı fâzıl demektir) derler. Sefer Celânî Efendi bu sefer:

– “Bu söylediğiniz doğruysa hepiniz p.....ksiniz.” demesiyle mecliste gülme tufanı başlamıştır. (92)

Reis Efendi

Bâb-ı Hümâyûn’un dışında bulunan çeşmenin sahibi III. Sultan Ahmed Han’ın vaktinde bir reis efendi varmış. Bu adamın elbisesinden yalnız iki yeri eskirmiş. Biri kavuğu, biri diz kapağının üzeri.

Buna sebep, bir adam gelip bir şey rica etse, “*baş üstüne*” deyip elini kavuğuna vurur; beş-on günden sonra o adam gelip “Efendim işim nasıl oldu?” derse, o “*unuttum*” deyip elini dizlerinin üstüne patadak vurur, bu sebeple yalnız iki yeri eskirmiş.

Molla Hamdi Efendi

Bir gün Hoca Efendimizin pederlerinin konaklarına görüşmek için Kazasker Şemseddîn Molla gelir. Hoca Efendimizin küçük birâderi o vakit daha taze genç imiş. Konakta Şemseddîn Molla görür de pederine sorar;

– “Bu müderris oldu mu?” der. Pederleri de;

– “Hayır daha olmadı” der.

– “A Efendim niçin söylemezsiniz, niye durmalı” deyip hemen oradan doğru gidip şeyhulislâma söyler. O gün müderrislik ruûsu gelir. Lâkin Hoca Efendimiz dersten mezun olarak imtihan ile müderris olmuştur. O küçük biraderleri ise rütbeden sonra okumuş müderris olmuştur. Hamdi Molla Efendi.

Kara Kadı

1241/1826 tarihlerinde ilk zamanlar İstanbul kadıları hâlâ bu zamanımızda “şehir emaneti” (belediye başkanı) diye tabir olunan ihtisab nâzırının nezâretinde olan işlere özel olarak bakarlar ve nezâret

ederlermiş. Meselâ, esnafın narh ve fiyatına, terazi ve kantarına, tüccar ve esnafça olan alım satıma nezâret ederler. İstanbul'daki Mısır Çarşısı o vakit sair esnaf meyânında imtiyazlı çarşı olup, İstanbul kadıları giremezler, narh ve fiyatına karışamazlarmış.

O zamanlar Kara Kadı namında bir İstanbul kadısı varmış. Zorlu ve nüfûzlu bu zât, Arap asıllı olduğundan Kara Kadı derlermiş. Mısır Çarşısı'na girmiş, dirhem ve narha bakmış, ekserilerini kırmış ve atmıştır. Osman Bey namında gayet ehl-i dikkat bir zât imiş. Hatta çarşıya narha çıktığı vakit tavukçu dükkânındaki tavukların kursaklarını kendi eliyle yoklar bakar, eğer tavukların kursaklarında yem bulunmazsa tavukçuları yatırır döver ve sokaklarda barkir üzerinde çullarıyla saman satanlara tembih eder, (93) "Bir yere koyun da öyle satın, barkir üzerinde gezdirmeyin" diye. Eğer öyle satanları görürse çuvalların ipliklerini keser, çuvalları yere atarmış.

Nusret Efendi

Koca Râgıb Paşa zamanında meşhur üç Farsça hocası varmış; en meşhuru, Râgıb Paşa'nın hemdemi ve müsâhibi olan Moskof Sâlih Efendi imiş. İkincisi, Üsküdarlı Hâfız Efendi, diğeri Nusret Efendi¹³⁸ imiş.

Bu Nusret Efendi, Osmaniye Kütüphânesi'nin hâfız-ı kütübü imiş ve daima aylık ile konaklarda, yalılarda kibarzâdeleri okutmuş. Eğer okuttuğu beyi konakta, yalıda bulamazsa, gittiği yeri haber alır; ister yatılı misafirlikte, ister geçici olsun gider, orada mutlaka dersini okuturmuş.

Moskof Sâlih Efendi ile Hâfız Efendi [Nusret Efendi], başka halde imişler. Her kim olursa olsun okuturlar. Hâfız Efendi, Moskof Sâlih Efendi'nin şâkirdi imiş ve Üsküdar'da okuturmuş. Tıp'tan *Nusret Efendi Risâlesi* bu Nusret Efendi'nin imiş, buyurdu.

¹³⁸ Nusret Efendi, Nuruosmaniye Câmii hâfız-ı kütübü idi. Sâib'in bazı gazellerini şerh etti. Meraklılarına Farsça ders vermekle ömrünü geçirdi. Tıbbî ve ilm-i havassa dair eserleri vardır. *Mehmed Nusret Efendi Mecmuası* adlı münşeatı 1852'den itibaren defalarca basılmıştır. 1793 tarihinde İstanbul'da vefât etmiştir. (Hazl.)

Moskof Sâlih Efendi

Yukarıdaki hikâyede anlatılan Moskof Sâlih Efendi'nin vefâtı haberini Râgıb Paşa'ya getirdiklerinde;

– “Eyvah Vassâf şimdi öldü” der. Çünkü Moskof Sâlih Efendi *Vassâf Tarihi*’ni çok iyi okuturmuş. Râgıb Paşa’nın “öldü” demekten muradı, artık *Vassâf Tarihi*’ni lâıyıkıyla okutacak kalmadı demektir. Râgıb Paşa daha sonra, Moskof Sâlih Efendi’nin kabrini ziyârete gider, mezar taşını okurken *merhûm* ve *mağfûrın leh* kelimesi gelir.

– “Acayip! Moskofluğunu bilirdik; ama Lehliğini bilmez” idik der ve Moskof Sâlih Efendi hazretlerine “Moskof” denildiğini; kendisi mavi gözlü olduğundan, çocukken mahallede öteki çocukların “Moskof, Moskof” diye takılmalarıyla gide gide kendilerine isim ve lâkab olmuştur, buyurdu.

İshâk Efendi ve Dede Efendi

Bir vakit zurafâ-yı ulemâdan bir İshâk Efendi ve yine muasırı zurafâ-yı tarîk-ı Mevleviye’den bir Dede Efendi varmış. Bu Dede Efendi konaklara girer çıkar, görüşür konuşur, bir sabah kalkar İshâk Efendi’nin konağına gider; İshâk Efendi’ye:

– “Efendim bu gece sabaha kadar ishak kuşlarının feryat ve vâveylâsından bir türlü uyuyamadım” der. İshâk Efendi de Dede Efendi’ye:

– “Ben de öyle. Sabaha kadar bu gece gözüme (94) hiç uyku girmedir; çûş dede kuşlarının feryat ve figânından” deyip mülâtafa ederler.

Hız. İdrîs (a.s)

İdrîs Peygamber (a.s.) hazretlerinin mucizeleri yıldız ildir. O vaktin halinde yıldız ilminin şöhrat ve intişârına mebnîdir. Zira her peygamberin mucizesi o asırda meşhur olan şeydendir.

Meselâ Hız. İdrîs vaktinde nücûm, Hız. İsâ vaktinde tıp, hikmet ve Fahr-i Âlem Efendimiz hazretlerinin asr-ı saâdetlerinde fesâhat ve

belâgat meşhur olduğu gibi; Hz. İdrîs, Zuhâl burcuyla bir kere eflâki seyreylediği muhakkaktır, sahihtir, lâkin cismiyle değil ruhiyledir.

Meselâ kendileri odalarında otururken olur ki o devreden anın ruhu ve ilmidir ve onların ne ruhu ne de cismi bizlere kıyas değildir. Ehl-i dünya olan, onların halini kendi haline tatbik etmemelidir, buyurdu.

Âşık Ömer ile Gevherî

Âşık Ömer ile Gevherî birbirleriyle muâsır ve musâhib olup Fener'de bir Yahudi meyhânesinde otururlar. Kadehlere yapışıp ıyş u işret ederler, iskemleleri üzerinde düşünmeksizin bir beyti âşık Ömer, bir beyti Gevherî söyler. Karşılarında da kâtipler o beytlerden hiçbirini zâyî etmeyip hemen kaydeder, yazıya geçirirler. Anlamalı ki tabiat-ı şiiriye Âşık Ömer, Kırım'da Gözlivelidir. Orada bir kahvede oturur ve çaldığı sazı baş ucuna asar, kimse dokunmazmış.

Hatta Âşık Ömer, uzun süre seyr u seyahat edip, sonra tebdîli hey'et olduğu halde o kahveye gelir. Sazı alıp çalayını derse de o, Âşık Ömer'in sazıdır başkası çalamaz, deyip vermezler. Her ne hal ise sazı alır, çalar. Ondan sonra bilirler ki, o gelen Âşık Ömer'in kendisidir, buyurdu.

Şeyh Bekir Efendi

1258/1842 tarihinde Bağdat'tan İstanbul'a Şeyh Bekir Efendi nâmında bir zat (95) gelir ve Hoca Efendimiz ile çok görüşüp konuşurlar, hayli muhabbetler ederler. Bir gün yine muhabbet edip konuştukları esnada;

– “Erenler, ben buranın meşâyihine benzeyemiyorum” der, arkasından da; “Ben burada edemeyeceğim” deyip yine Bağdat'a gider. Bağdat'a gittiğinde:

– “İstanbul'da Kethüdâzâde isminde bir hoca efendi var. Ondan gayrı bir ehl-i hakikat görmedim” der.

Filvâki Hoca Efendimiz hazretleri sûret-i zâhir ile tegayyüz buyurmayıp malız-ı hakikat ve manâ olmuşlardır.

“(Ârif) dil erbâb-ı hakikatde mekânım.” Bu mısra divânlarında vardır.

Müşârun ileyh Şeyh Bekir Efendi hazretleri, İstanbul’a teşriflerinde Serasker Ziya Paşa’ya misafir olup, Beşiktaş tarafında eğlenmişlerdir.

Sâkîb Efendi

Hoca Efendimizin riyâziyede bir hocası da Biraderzâde hafidi Hoca Sâkîb Efendi dir.

Bu Sâkîb Efendi dersi nerde olsa okutur, hatta kahvede bile okuturmuş. Bunların ilimde hususen cüz’iyyât tabir ettikleri hikemiyyâtta mahareti olduğu gibi vücutça cesaretleri olup âlem-i âb ehliyle de görüşürlermiş.

Bir gün demhânede ıyş ve nûş sahbâ-yı nûş, sahbâ-yı ferâh efzâ ettikleri sırada (şarabın şarhoşluğu ile neşelenirken) o dönemde Kaptanpaşa Çavuşları tabir olunan kabadayılardan üç kişi, Sâkîb Efendi’nin öte tarafında iskemlelerle oturup, içip, eğlenmeye başlarlar.

Bu kabadayılar, Sâkîb Efendi’nin sâkîsi olan hizmetçiye taşkınlık ve sarkıntılık etmeye başlarlar. Sâkîb Efendi’nin bu işe canı sıkılır. Dayılara döner der ki;

– “Ağalar! Bu sizin gidişâtınızdan anlaşılan, biz bugün burada sizinle bir dırıltı çıkaracağız. Lâkin siz bana galebe ederseniz, ‘Üç dayı bir softayı kaçırmış’ derler. Eğer ben sizin bileğinizdeki o bıçakları alır da sizi şuradan kovalarsam, ‘Bir softa üç dayı ile uğraşmış ve hâketmiş’ derler. Artık oralarını siz iyice bir hesap edin” deyip yüzünü onlardan çevirir. Dayılar ondan sonra orada dikiş tuturamayıp savuşurlar, buyurdu.

Bir Acayip Namaz

Bir gün birtakım ahhâb Kağıthâne’ye gider; köprünün civarında bir yerde oturup içip eğlenirlerken, bir de bakarlar ki Sultan III. Selim Han kayığına binmiş geliyor. Bunlar ne yapacaklarını şaşırır, bilemezler.

Tez elden ne yapsınlar, hepsi birden namaza kalkarlar. İşret tabaklarını önlerine alıp kıyamda dururlar. Ta ki Sultan Selim geçinceye kadar. Amma teveccühleri kibleye mi başka mahalle mi, orasını bildikleri yok. Sultan Selim (96) merhûm bunların hizasına gelince mahsus zevk için, kayığı yavaş çekirtmeye başlar, orada biraz eğlenir ve onlar da hiç kıyamı bozmazlar. Biraz sonra Sultan Selim merhûm oradan gider.

– “Bu acayip namazın hiç rükû ve sücûdu yok mudur?” der ve sonra arkalarından;

– “Zevk ve sefalarını bozmasınlar, üzülsünler” diye haber ve ihsân gönderir.

İmam Halîl

Bundan evvel *Sarf Cümlesi* adlı kitabı zikredilen İmam Halîl hazretleri bir ilim yapacakmış. Kimse kimseyi aldatamayacak. Bu ilmi o memleketin câmi-i şerîfinde tedvin edermiş; bu efkâra o derece dalmış ki bir gün kalkmış, abdeste giderken kendisini taş direğe çarpmış ve ölümüne sebep olmuş. Rahmetullahi aleyh ve rahmeten vâsia.

Kânî Efendi

Zamanın sadrazâmı, Kânî merhûma;

– “Seni Paşakapısı’nda bir memuriyete koyarım, fakat meyhâneye gitmemelisin” demiş. Kânî merhûm da “Peki” deyip kabul etmiş. Sadrazâm, Kânî Efendi’yi küçük tezkereci yapmış.

Bir gün Kânî Efendi, memurluk yaptığı yerde otururken canı sıkılmış, kalkmış üzerindeki resmî elbisesiyle ve başındaki küçük tepeli tabir olan resmî kavuğuyla ta Balat’ta mesleme gitmiş, oturmuş.

Derken kapıda memurluk icabı Kânî Efendi lazım olmuş. Sadrazâm tarafından hemen adam gönderilir. Adamlar gelir, ararlar bulamazlar. Giderler sadrazâma yok derler. Sadrazâm, “Belli ki yine oraya gitmiştir, çağırın” der. Çabucak giderler, Balat’ta meyhâneden çağırırlar.

Kânî gelir. Sadrazâm buna;

– “Be adam, başındakinden utan” der. Kânî Efendi, sadrazâma;

– “Nedir benim başımdaki?”

– “Pamuktur.”

– “Ben de seni bir akıllı adam sanırdım. Ben bunun içine ederim,” demiş. Bunun üzerine sadraz”m da Kânî Efendi’yi çaresiz görevden almıştır. Zira küçük tepeliğe sövdüğü vakit, mecliste birkaç kişiler varmış. Artık halkın duyması sürgüne gitmesine sebep olmuş, buyurdu.

Kethüdâzâde’nin Farsçası

Hoca Efendimiz, Fatih Câmi-i Şerîfi’nde Arapça dersi okuduğu hocaya Farsça *Gülistân*’ı okutmuştur. Fakat Fatih’te Şekerci Hanı’nda softalar görmesin diye, gizli bir odada okumuştur. Zira görürler de “Bizim hoca bir şey bilmiyormuş” derler.

O okuyan hoca efendi;

– “Bu *Gülistan* ne güzel bir esermiş! İçinde bir tek harf bile fazlası yok” demiş. Çok beğenmiş. Hoca Efendimiz yine talebe iken Farsça’da şöhreti varmış. Yani 20 yaşından 80 yaşına kadar ders okutmuşlardır. İran’da, Turan’da öğrencilerim vardır, buyururlardı.

Hâk-i pâyilerine derse devam edenlerden manevî feyz almayan yoktur. Vücut-u âlîlerini tadrîs ve ifâza-i ilim için vakfetmişlerdi.

Hatta bir gün birisi, Yahya Efendi’den Mevlevî tekkesinin şeyhi Kadri Efendi’ye Farsça okutmak için gitmiş, ama okutamamış.

“Beşiktaş’ta Kethüdâzâde derler bir efendi vardır. O vücudunu okutmaya vakfetmiştir, ona git” demişler.

Mücerred

Bir gün hâk-i payelerine;

– “Efendim mücerredlik (yalnızlık) iyi değil mi?” dedim, o da;

– “İyidir, fakat bekâr kişi, pâk olmalı” buyurdular.

Peygamber Efendimizin Vasiyyeti

Fahr-i Âlem sallallâhü teâlâ âlihî ve sellem Efendimiz Hazretleri teşrif-i âlem-i bekâ buyuracakları vakit;

– “Bana bir kalem kâğıt getirin, size bir şey yazayım da ben-den sonra yolunuzu şaşırmayasınız” buyurur. Getirecekleri vakit Hz. Ömer orada bulunur, men eder:

– “Getirmeyin, Peygamber artık bunadı; ne yazacak? Bize Al-lah’ın kitabı yeter”¹³⁹ der. Hoca Efendimiz;

– “Hiç peygamber bunar mı?” buyurdular.

Burçlar

Göklerde olan on iki burçtan Hoca Efendimize sual ettiler. Cevabında;

– “Hukemâ-yı mütekaddimîn rasat ile gördükleri on iki burcu bir-rer sûret gibi gördüler. Meselâ hamle, kuzu sûretinde; sevr, öküz sû-retinde; cevza, burçtan iki baş çıkmış, belinde kemeri de olan genç püserler sûretinde; sırtlan, yengeç sûretinde; esed, asları sûretinde; sünbüle, bir püser şeklinde elinde bir hoşa var; mîzân yine bir püser şeklinde başında bir terazi var. Kığıları, uzun ipler ile omuzlarından aşağı sarkmış ve elleriyle o ipleri tutmuş, akrep şeklinde; kavs, bir pü-ser şeklinde elinde ok ve yay var atıyor; cedy, (98) oğlak şeklinde; delv, yine bir püser şeklinde elinde bir kova var; hût, balık şeklinde.

Gezegenlerin toplanmasından bu sûretler gibi gördüler, sonra onları tasvir ettiler. Lâkin Şeyhu’l-Ekber Muhyiddîn-i Arabî haz-retleri, “Aynıyla o sûretler dürr-i kevâkibin ecmaından değildir” buyurmuşlar ve bu zât-ı şerîfin *Mevâkı’-n-nücûm* isminde, heyet-ten bir telîf-i şerîfleri vardır.

Feleklerin harekâtı ve yıldızların seyri devirlerini bu burcu be-yan buyurmuşlardır.

Ebu’l-Feth Sultan Mehmed Han Hazretlerinin vaktinde İran’a giden Kadızâde, Şam’da biz rastgeldik tasâvir bir burcu eski hey-

¹³⁹ Kaynaklarda böyle bir rivâyete ulaşamadık.

tinde göremedik. Kiminin ayağı yok, kiminin kolu gitmiş, gördük ve el'an Frenkler rasatlarında burcu kokanaları heyetinde görürlermiş. Felek, sevabitinde 36.000 yılda gayet batı hareket devri vardır. O devir ile ağır ağır burûc ve kevâkib dahi hareket ve tahvül etmek ihtimaldir, buyurdular.

Saray'ın Kusuru

Bir padişah bir saray yaptırır. Sonra o sarayda bir ziyafet tertib eder. Herkesi o ziyafete davet eder de;

– “Bu sarayın bir kusuru var mıdır?” diye sorar. Herkes gelir, ziyafetinden yer, sarayı gezer bir kusur bulamazlar giderler. Sonra bir seyyah derviş dahi gelir gezer, ona dahi sorarlar. Sarayın bir kusuru var mı? diye. Derviş bakar da “Bir kusuru vardır” der. Şaşırlar.

– “Nedir” derler?

– “Bekası yoktur.”

Padişah ve yanında bulunan bütün herkes dervişini takdîr ve tahsîn ederler.

Fâtih'in Liyâkati

Fatih Sultan hazretleri İstanbul'da câmi-i şerîfi yaptıktan sonra bir vaiz tayin eder. Cemâat çok olduğundan uzaktakiler vaizin sesini duyamazlar. Bir vaiz daha tayin etmesini Fatih'ten rica ederler. “Bir gün biri, bir gün biri çıksın; cemaatin izdihamı hafiflesin” derler. Fatih bu işe razı olmaz. Ricacılar ısrar ederler. Bu ısrarın üzerine Fatih;

– “Bir şart ile razı olurum ki iki vaiz birbiriyle müzâkere, mukavele etsinler. Bugün biri cemaate ne söylerse, ertesi gün öteki dahi o sözü söylesin, ta ki Ümmet-i Muhammed'in akaidini bozacak bir şey olmasın” der.

Merhûmun idare-i mülke nasıl liyâkati olduğu buradan dahi zâhir olur, buyurdu. (99)

Cezayir Müftüsü

Cezayir’i Fransız zabt ve istilâ ettikten sonra oranın muhaddis olan müftüsü gelip memâlik-i Osmaniye’den Denizli isimli beldeye yerleşti.

“Onu orada bırakınayıp muazzez, mükerrerem İstanbul’a getirip; bizim hocalara, hadîs bilmezlere, ondan hadîs okutturmaları idi” buyurdular ve böyle olamadığına esef ettiler.

Hakkı Efendi

Merhûm Hâlet Efendi’ye, II. Sultan Mahmud Han “*Pederim*” der, devlet nâzırı yapar. Yalısı Beşiktaş’tadır ve Hoca Efendimize de muhabbeti vardır. Her sene Ramazan Bayramı’nda bir bohça donatır; kavuk, sarık, penç, cübbe, kumaş, entari, bir top şal, çamaşır, mest, pabuç, mükemmel bir kat urbayı Kethudâzâde Efendi’ye versinler diye Hakkı Efendi’nin tekkesine yollarmış. Zira Hoca Efendimiz her gün o tekkede otururlar, Hakkı Efendi’yle görüşürler, nereye gitseler birlikte giderlerdi.

Bayram gelince Hâlet Efendi, dikkat eder bakar ki, Hoca Efendi’nin üstünde gönderdiği elbiselerden hiçbir şey yok. Bir bayram, iki bayram böyle hayret eder ve;

– “Acaba Hoca Efendi beğenmiyor mu, neden giymiyor?” der. Sonra birisi;

– “Efendim bohçayı bu sene Hoca Efendi’nin kendi hânesine gönderin” der ve gönderirler. Hoca Eefendi bayram gelince o urbaları giyer, Beşiktaş’a gider.

– “Terzi, sanki ölçü almış gibi üzerime oldu” buyururlardı. Bu keyfiyete Hâlet Efendi hayret eder.

– “Hakkı Efendi’nin tekkesinde Hoca Efendi’nin bohçasını yutsunlar ne demek, bu nasıl tekke, bu nasıl şeyh?” diye şaşırır ve şimdiye kadar olan şeyleri hep anlar.

Bunun üzerine Dede İsmail Efendi nakleder. Hakkı Efendi ve mensûbatı Hoca Efendimizi keşkül etmişlerdi. Meselâ Hakkı Efen-

di Hâlet Efendi'ye gider, Efendim Kethüdâzâde Efendi'nin ne yağı kalmış, ne pirinci, görmemize muhtaçtır.

Hâlet Efendi o vakit münasip miktar yağ, pirinç Hakkı Efendi'ye terfikan tekkeye gönderir; Hoca Efendi'ye versinler diye. Birkaç aydan sonra başka kibâra gider, böyle der. Böyle böyle yağlar, pirinçler gelir, hepsi tekkede kalır. Hoca Efendi yağın, pirincin gölgesini bile gördüğü yok.

Bu durumu Hoca Efendimiz hep duyar, ama bildirmez. Hatta Hakkı Efendi'ye daha fazla hürmet ve ta'zîm eder. Zira enbiyâ, evliyâ hazerâtı, hakaret gördüğü yere hürmet ederler. Nitekim Aleyhisselâm Efendimiz kavminden cefâ gördükçe, "*Allahümmağfir kavmî feinnehüm lâ ya'lemûn*" (Ey Allahım! Kavmimi bağışla, çünkü onlar bilmiyorlar) buyururlar idi. (100)

Tevhîd Efendi

Tevhîd Efendi, Hoca Efendimizden sonra yirmi yıl daha yaşadı. Bu yirmi yıl içinde kendisine dört defa gittim. Her gidişte pişman oldum. Zira Hoca Efendimizin medh-ü senâsını kendisinden hiç işitmedim. Bir gidişimde;

– “Sakin Hoca Efendi'den her işittiğini herkese söyleme. Sonra Hoca Efendi'ye *nekal* etmiş derler.” dedi. Yani “bir şey bilmez, işittiğini naklederdi” demek çıkacak.

Halbuki zem edeyim derken medh-ü senâ ediyor, haberi yok. Zira büyükler daima büyüklerden naklediyorlar. Kendi cebinden söyler gibi söylemiyorlar. Ondan, ondan, ondan müteselsilen ta Emîrül'l-mü'minîn Aliyye'l-Murtezâ'ya kadar. O dahi Rasûlullah'tan, o dahi Hazret-i Allah'tan naklediyor. Hoca Efendimiz de geleneği böyle devam ettirirdi. “Bir can dedi ki, bir şeyh demiş ki” şeklinde nakil ve hikâye buyururlar, âdet-i seniyyeleri böyleydi.

Sakal-ı Şerîf

Aleyhisselâm Efendimiz hazretleri ömründe iki defa tıraş oldu. O da ümmetine sünnet olsun diyerdi. Her vakit mübarek, saadetli başı örtülü idi. Nitekim Çağatay lisanında;

*Canımdeği cim şol iki dalmğa fedâ
 Ân dönsün elif taze nihâlmğa fedâ
 Nûnin deği anberîn helâlmğa fedâ
 Kalkan iki nokta iki hâlmğa fedâ*

Gîsû-yi anber bû-yi Fahr-i Âlem Efendimiz (Peygamber Efendimiz'in anber kokulu saçları) hakkında nazm olunmuştur.

O sümbülhâ-yi ruh efzâların letâfet ve şatâreti hakkında söylenmiştir. El'an iade-i ümmette yadigâr ve teberrük olunan sakalı şerîflerin çoğu da saç-ı şeriftir. Ashâb-ı Kirâm zâyî etmeyip, alıp teberrük etmişlerdir, buyurdular.

Rumların Tahribâtı

Cenâb-ı Hakk'ın Osmanlı'ya verdiği galebe ve nusret üzerine, ale't-tahmin bundan 550 yıl evveli Rumlar Çınarlık'ta bir cemiyet ettiler. Ne kadar okumuşları, papazları varsa topladılar. "Bu böyle olmaz, yani Osmanlı etrafımızı çevirdi bizi mahvedecek. Biz böyle evlenmemekle, terk-i dünya etmekle bitip tükeneceğiz." dediler.

Bunun üzerine İncîl-i Şerîf'e ve Hz. İsa Efendimize muhalif olarak mezhepçe çok şeyleri mahf ve ilgâ ve çok şeylere ruhsat ve cevaz verdiler. Bu karar mucibince İncîl-i Şerîfleri yazdılar, bastılar, neşrettiler. İşte şimdi Rumların gidişleri o Çınarlık kararıdır buyurdular. (101)

Gece Nasıl Yatmalı?

– "Gece nasıl yatmalı?" diye sual ettiler. Cevabında;

– "Bir insan yatairken yüzü kıbleye gelmeli, gökteki Beytül-Mamur'dan yerdeki Beytullah'a kadar ikisinin arası kiblelidir. Yüzü kıbleye gelsin de, ayakları kıbleye gelse de onda beis yoktur.

Hatta bazı bacağı illetli kimseler namaz kılarken bacağı altına alamaz da kıbleye karşı uzatır. Cevâz vardır. Tek yüzü kibleden ayrılmasın diye. Çünkü insanın insanlığı, yüzüyledir. Yüzü gibi şerefli, itibarlı azası yoktur. Halk yanlış öğrenmişlerdir. Ayağımız kıb-

leye gelmesin diye yüzlerini kıbleden ayırırlar. Arkalarını kibleye verirler. Başını kibleye vermek, arkasını vermektir.”

Halebî

Halebî merhûm, Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn-i Arabî (kadde-sallâhü sırrahu'l-azîz) hazretlerine sürekli ta'n ederdi. Sultan Süleyman hazretleri İstanbul'da câmi-i şerîfi yaptığı zaman Halebî merhûmu baş imam tayin eder. Hem imamlık yapar, hem de câ-mide ders okutur. Derste sırasını getirir, Şeyhü'l-Ekber hazretlerine zem ve ta'n eder. Sultan Süleyman duyar. Hoca Efendi'ye husûsî olarak selâm ederek;

– “Dersleriyle meşgul olsunlar, Şeyhü'l-Ekber'e ta'n etmesinler.”

Halebî dinlemez, yine ta'n eder. Sultan Süleyman başa çıkmaz. Dersini medresesinden derşhânesine kaldırır. Orada da ta'n eder. Sultan Süleyman yine duyar. Oradan da dersini Halebî'nin kendi evine aldırır.

Artık evinde gönlünün istediği şekilde zem ve ta'na girer. “Bir gün eğer Şeyhü'l-Ekber buraya gelse, şöyle başına vururdum” diye ayağını kaldırır, ökçesiyle tahtaya pat diye vurur. Oradan bir çivi çıkar, topuğuna batır, yara olur, vücuduna dağılır, ölümüne sebep olur.

Bu Halebî, camiye gelirken dünyayı görmeyeyim diye başına havlu örter.¹⁴⁰

– “Sultan Süleyman kendi camiine Halebî'yi niçin imam tayin etti?” diye fakir, Hoca Efendimizden sordum.

– “Halk için tayin etti” diye cevap verdiler.

Kötülükle İyilik

Kanuni Sultan Süleyman merhûm gece tebdîl-i kıyafet gezerken fenerinde mum biter. Fatih medreselerinden birinde bir ışık görür. Pencereye gelir bakar ki, odanın içinde bir softa, orta yere iskemle

¹⁴⁰ [İbrahim Halebî'nin irtihâli 956 tarîhidir. Sinni doksanı mütecâvizdir. Fâtih Cami-i şerîfinde imâmeti ve hitâbeti vardır. Kabri Edirnekapı civarındadır.]

üzerine bir şey koymuş, geliyor; arada ondan bir şey içiyor, (102) içtikten sonra bir şeyler okuyor. Sultan Süleyman merak eder. Pencereye vurur, çağırır. Softa pencereye gelir. Sultan Süleyman:

– “Fenerimde mum bitti, sende bir mum dibi var mı?” der. Cevabında;

– “Biz softayız. Bizde dip mumu bulunur, mum dibi bulunmaz” der. Sultan Süleyman;

– “Kapıyı aç, beni odaya al” der. Kapıyı açar, Sultan Süleyman odaya girer. Softaya:

– “İçtiğin nedir, söylediğin nedir?” diye sorar. Softa cevabında:

– “Bu içtiğim bâdedir, söylediğim *el-vâhid li'l-vâhid, el-bâkî li'l-bâkî*'dir” der. Sultan Süleyman:

– “O ne demektir?” der. Cevabında softa:

– “Allah Kur'ân-ı Kerîmi'nde *'Men câe bi'l-haseneti felehû aş-ri emsâlihâ ve men câe bi's-seyyieti fe lâ yüczâ illâ mislehâ'*¹⁴¹ buyurmuştur. Bu bir kötülüğü, bir iyilik mahfediyo. Bu hesapça, işlediğim sevaplardan birisi bu bir kadeh bâdenin günahını mahvederken; bâkî kalan dokuz sevap yine bâkîndir, yani fakirindir ve ismim Bâkî'dir” der. Sultan Süleyman'ın hoşuna gider, yanına alıp mazhar-ı iltifât-ı şâhânesi kılar ve kazanır.

Zira Nef'î merhûm dîvânında nazım:

*“İltifat et sahn-ı erbâbına kim onlardır
Medh-i şâhâm, cihan bana veren ürvâm
Kim bilirdi şuarâ olmasa ger sâbıkda
Dehre devletle gelip yine giden şâhâm
Haşra dek âb-ı hayat sahn-ı bâkîdir
Egdirüp zinde kılan namı Süleyman Hân'ı”* der buyurdu.

Aşk'a Çalış

Eyyüb'e zamanıyla bir hoca gelir. Eyyüb Câmi-i Şerîfi'nde ders okutur, kahveye çıkmaz, çarşıda gezmez; öyle azametli, enâniyetli

¹⁴¹ “İyilikle gelene bunun on misli vardır. Bir günah ile gelen de ancak onun misliyle cezalandırılır.” En'am, 6/160.

sofu birisi imiş. Yine Eyyüb'de o vakit bir de abdal gibi bir adam varmış. O hoca da bu abdaldan hoşlanmazmış.

Bu hoca, bir gece rüya görür. Mânâda Şeyhü'l-Ekber Muhyid-dîn-i Arabî hazretleri, celâl sûretinde câmide kürsüye çıkmış, vaaz edermiş. Câmide bu abdal da varmış ve Hz. Şeyh'e yakın, bu hoca uzakta. Hz. Şeyh bu hocaya celâl ile bakmış da:

“*Aşk'a çalış, aşk'a çalış*” buyurmuş.

Ondan sonra hoca uyanır. Üç gece öyle sırasıyla aynı rüyayı görür. Üçüncü gecesinde hoca şaşırır.

– “*Efendim nasıl edeyim?*” der. Hz. Şeyh:

– “*Sen yaparsın*” buyurur. Hoca uykudan uyanır, artık o azameti terk edip herkesle ve o abdal ile görüşüp konuşmaya, kahveye, çarşıya çıkmaya başlar.

Şeyhü'l-Ekber Efendimizin sayesinde irşâd olur, kendini toplar, buyurdu. (103)

Terzi Mehmed

Yeniçeri zamanında Fatih Küçük Karaman Çarşısı'nda Bektâşîye'den Terzi Mehmed namında birisi attârlık yaparmış ve bazı ders hocaları onun dükkânına gider oturur, ondan kimya okurlarmış. Lâkin Terzi Mehmed Arapça bilmez. Hoca Efendiler Arapça kimya kitaplarına Türkçe manâ verirler, o da onun üzerine tarif ve ta'lîm eder okuturmuş. Bir gün hocaefendilerden birisi:

“Hâtimeden korkulur” der. Terzi Mehmed ona cevap olarak;

“Hâtimeden korkulmaz, Fâtîha'dan korkulur” der. Hocaefendiler de bu sözün hakkını teslim ederler, beğenirler, buyurdu.

Şeyh San'ân

Şeyh San'ân hazretleri ki 400 mürid ile Kâbe'de mücâvirdi. Nitekim Şeyh Attâr, *Mantıku't-Tayr*'ında;

Şeyh-i San'ân bûd pîr-i muhterem

*Bâ mürid çâr-ı sâd ender harem*¹⁴² buyurmuştur.

Bir gece rüyasında Rum tarafına gittiğini görür. Nur üç gece sırasıyla böyle görünür. Üçüncü gece Mekke'den kalkar, 400 müridiyle beraber Şam'a gelir. Şam'dan Kayseriyye tarafına gelir. Orada kralın kızı pencereden bakıyormuş. Şeyh San'ân hazretleri bu kızı görünce candan âşık olur. Artık oradan bir adım bile ileri gidemez. Kız kendisine âşık olduğunu anlar. Onun domuz gütmesini ve kendi dinine girmesini teklif eder. Şeyh hazretleri çaresizce aşkının gereğiyle teklifleri kabul eder. *Mesnevî-i Şerîfte*;

Mezheb-i âşık zi mezheb hâ cedâst

*Aşk-ı usturlab-ı esrâr-ı hudâst*¹⁴³ buyrulmuştur.

Bu hallerin üzerine müridler ne yapacaklarını şaşırırlar. Nitekim Hoca Hâfız Şirâzî *Divân*'ında:

Dûş ez mescîd-i sû-yi meyhâne âmed pîr-i mâ

Çîst yâran-ı tarikat bâde zîn tedbîr-i mâ

Mâ müridân rû be sû-yi Kâ'be çün ârîm u çün

Rû be sû-yi hâne-i hammâr dâred pîr-i mâ

Der harâbât-ı muğân mâ nûz hem menzil-i şevîm

*Kin çünin refest der rûz-i ecel takdîr-i mâ*¹⁴⁴

bu üç beyitle bu kıssadan haber verir.

Müridleri birbiriyle meşveret ettikten sonra, "Artık şeyh Hırıstıyan oldu. Biz burda nasıl duralım, yoksa duralım mı, kaderimiz böyle miymiş?" derler. Biraz hayretten sonra duramazlar, Kâ'be'ye giderler. Kâ'be'ye varırlar. Yemen tarafına seyahate gitmiş, şeyhin

¹⁴² Şeyh-i San'ân çok muhterem bir pîr idi, Harem'in içinde dört yüz müridi vardı.

¹⁴³ *Âşık'ın mezhebi diğer mezheplerden kazançlıdır, bereketlidir. Aşk, Cenâb-ı Allah'ın sırlarının usturlâbıdır. (Usturlâb; yıldızların yeryüzüne uzaklıklarını tesbit eden âlet.)*

¹⁴⁴ Dün gece pirimiz mescidden meyhaneye doğru geldi, Ey tarikat kardeşlerim, bundan sonra bizim hareket tarzımız ne olabilir? Biz müridler yüzümüzü Kâ'be'ye çevirsek bile Pîrimiz yüzünü meyhaneye çeviriyor. Bizim yolumuz da o tekkeye düşer, Ki kaderimiz ezelde bu şekilde yazılmıştır.

bir dervîşi varmış. O vakit gelir bakar ki şeyh yok. Dervîşlere, “Şeyh nerede?” der. Dervîşler ağlayarak hikâyeyi anlatırlar.

– “Şeyh Hıristiyan oldu, böyle böyle oldu” derler.

– “İyi, siz niye şeyhin girdiği dine girmediniz” der. Oradan bu dervîşlerin cümlesini de alır, tekrar şeyhin olduğu yere götürür. Bir de bakarlar ki kız şeyhin dizine başını koymuş, Müslüman olmuş; (104) ruhunu teslim ediyor. Cümlesi beraber kızın namazını kılarlar, defnederler. Oradan şeyhle beraberce yine Kâ’be’ye gelirler. İşte bu keyfiyet, taklit kabul etmez, örnek olmaz sofiyece bir ibtilâdır. Bir kızı Müslüman etmek için Şeyh San’ân’ı o heyete koydu ve 400 müridi hayrân u perişân etti, buyurdular.

Sâlik

Sâlik ikidir. Biri sâlik-i meczûb ve biri meczûb-u sâliktir. Sâlik-i meczûb odur ki; o aşk ve cezbe, vecd ve hal gelir. Sonra sâlik-i râh-ı hüdâ (Allah yolunun yolcusu) olur. Meczûb-u sâlik odur ki evvel sulûk eder, sonra aşk ve cezbe zuhûr eder buyurdular.

Mahşer Yeri

Mahşerde bir tellâl çağırarak ki nefs yolunda verilenler çıksın diye. Altınlar, akpullar, arşın arşın çukalar, top top şallar, enfes şeyler çıkacak.

Sonra bir tellâl daha çağırarak; Allah yoluna verilenler çıksın diye... Eski püskü yırtık pantolonlar, delik kunduralar, kalp paralar çıkıp meydana gelince; herkes şaşırarak, mahcûb olacak buyurdu.¹⁴⁵

Bakara 267. Âyet’in Tefsîri

Ferruh Efendi tefsîr-i şerîfinde iş bu hikâyeye Sûre-i Bakara’da

[Mahşerde bir tellâl çağırarak hikâyesi, Ferruh Efendi Tefsîri’nin Bakara’da 267. âyet-i kerîmesi tefsîrinin meâli gibidir. Yani: Ey mü’minler! Kesb ettiğiniz ve kazandığınız şeylerin tayyib, iyi, helâlinden, sizin için yerden ihrâc ettiğimiz hubûbât, esmâr ve meyvelerden Allah yolunda tasadduk ve infâk edin. Alçak, denî ve kötü şeylerden nafaka vermeyi kastetmeyin. Halbuki ol denî şeyi size verseler almazsınız; meğer cemi alacağımız fevt olur havfiyle ağız-ı ayn ile ahz edesiniz. Bilin ki tahkîkullahî azîmü’ş-şân sizin tasaddukunuzdan müstğnî ve onun kabûlüyle mahmûddur.]

267. âyetin tefsîri gibidir. Âyet-i kerîme şudur: “*Ya eyyühellezîne âmenû enfikû min tayyibâti mâ kesebtüm ve mimmâ ahracnâ leküm mine’l-ardı ve lâ teyemmemü’l-habîse minhü tünfikûne ve lestüm bi âhızîhi illâ en tuğmidû fihî vağlemû ennellâhe ğaniyyün hamîd*”¹⁴⁶ yani;

“Ey mü’minler, kazandıklarınızı ve kazandığınız şeyin güzel ve iyi helâlinden ve sizin için yerden çıkardığımız hubûbat ve ekinlerden, meyvelerden Allah yoluna tasadduk ve infâk edin. Ve alçak, kötü şeyden nafaka vermeye niyetlenmeyin. Halbuki o aşağı şeyi size verseler almazsınız. Meğer bütün alacağınız yok olur korkusuyla kötü gözle alırsınız ve bilin ki hakîkaten Allahu azîm’üş-şân sizin tasadduklarınızdan müstağnî ve onun kabulüyle Mahmûd’dur.”

Aşk... Aşk... Aşk...

Bir gün zât-ı âlîleri; “Aşk... aşk... aşk...” üç defa bu lafz-ı azîzi söyledi ve daha bu üç lafzı söylerken, bu mübarek gözleri ve gözlerinin etrafı yanaklarına kadar kızarıp ağlamaya başladı. Öyle kızardı ve ağladı ki belki kan ağlamıştı. Bu hal fakire de tesir etti. Fakir de başladım ağlamaya. Bu tesir arasında anlayamadım ki kan mı ağlıyorlar (105) yoksa gözyaşı mı! Gözlerini sildikleri mendil dahi lacivert enfiye mendiliydi. Rengi belli olmadı. Bu cihetlerle fakir bilemedim. Bu derecelerde müteessir olduklarına fakir bir kere tesadüf ettim. Lâkin âsâr-ı aşktan ve bazı menâkıb-ı nakilden müteessir olarak bana buyurduklarını çok gördüm.

Uşşâk-ı ilâhîden bir zât-ı pâk idi. Ama bu halini birçok kişi bilmezdi. O da bildirmek istemezdi. Bilmedikleri için gıyâb-ı âlîlerinden enîn endâz-ı ta’n ve melâmet olurlardı. (Yani, ağlayıp inlemelerini kötülerler ve ayıplarlardı.) Fakir öyle bazı bilmeyenlerden işittiğim elfâz-ı melâmeti gider hâk-i pâyilerine söyledim. Hiç vazife edinmezler, gülerlerdi.

¹⁴⁶ “Ey iman edenler, kazandıklarınızın en güzel (ve en helâli)lerinden ve sizin için yerden çıkardığımız şeylerden infâk edin. Göz yummaksızın alıcısı olmayacağınız aşağılık şeyleri vermeye yeltenmeyin. Bilin ki Allah gerçekten Gani’dir (Verdiğiniz sadakaya muhtaç değildir), Hamîd’dir.” Bakara, 2/267.

Aşk'ın Dereceleri

Bir gün “tabakât-ı aşkı beyân” buyurdular. Muhabbet vardır, aşk vardır, dert vardır.

Muhabbet odur ki; mahbûbunu görürse memnundur, görmezse kaydında değil.

Aşk odur ki; sevdiğini görürse memnundur, görmezse mahzûndur.

Dert odur ki; sevdiğini görürse de mahzûndur görmezse de mahzûndur. Nitekim Sezâî'nin nutkundadır. Dahili vârid olmuştur buyurdular. Beyt;

*Dert ehline nûş etmek için eyledim ihzâr,
Bezmi-i gamma iki şişemi dîdelerimden.*

Âşık ile Ma'sûk

Âşıkın, “ayın”ının ağzı açıktır. Onun için âşık feryâd ve figân, âh, nâle, niyâz ve istirham eder. Ma'sûkun “ayın”ının ağzı kapalıdır. Onun için ma'sûk, nâz ve isti'nadadır buyurdular.

IV. Sultan Murad Han

IV. Sultan Murad Han, bir gün İstanbul sarayında Akdeniz'e nazır bir köşkte otururken, havada lodos gayet sert fırtına! Bakar ki Akdeniz'e doğru o fırtınada bir çifte kayığa bir kadı binmiş, batı çıka gidiyor. Sultan Murad bunu görür, hayret eder, şaşırır. Bu ne cesaret! Bu fırtınada bu çifte kayıkla adalara doğru gitmek, bu olmayacak şeydir. Elbet bunda bir hikmet vardır.

– “Haydi çevirin o kadıyı buraya getirin” der. Sarayın en büyük kayığını indirirler, giderler öbür çifte kayığı getirirler. Kadı gelir, Sultan Murad buna;

– “Kadı sen korkmaz mısın?” der. Kadı;

– “Hayır korkmam” der. Sultan Murad;

– “Niçin?” der. Kadı;

– “Bende yiğitlik şerbeti vardır, ben onu içerim, artık hiçbir şeyden korkmam” der.

Sultan Murad;

– “O şerbetten sende var mı?” der.

– “Evet vardır, kayıkta, kıçaltında vardır” der. Sultan Murad;

– “Haydi getir” der. Kadı gider, kayıktan bir binlik dolu şişe alır getirir. Sultan Murad eline alır, başlar içmeye (106); o içerken kadı dışarıya çıkar. Sultan Murad binliği tamamen içtikten sonra;

– “Çağırın kadıyı getirin” derler. Arar, tarar, kadıyı bulamazlar. Kadı sır olmuş.

Eğer kadı duraydı, kadıyı öldürecekmiş. Zira yiğit... İşte bu kadı keyfiyet-i garîbesi, bir rivayette Sultan Murad’ın culûsundan yedi yıl sonra olmuştur.

Her nasılsa Sultan Murad yiğitlik şerbetini başlar okkalık kahdehle içmeye. Her içişte Sarayburnu’ndan bir top attırır ve palyosunu takar, gece İstanbul’da yalnız başına kol gezer, evvelce tembih eder:

Yatsıdan sonra fenerli fenersiz kimse sokakta gezmesin diye, ondan sonra gece kime rastgelirse öldürür. Sabahleyin bakarlar ki, yerde on, on beş maktul var. O vakit sipahi tabir olunan devletin süvâri askeri, şîrâze-i nizâmından çıkmış. İstanbul’da hanlarda kârı oynatırlar, kimseyi dinlemezlermiş. O zorbaların hepsinin önünü aldı. Zaten kendisi vücutça da kuvvetliydi. Çeki taşı ve şişman kocaman silahtarını bir eliyle hem kaldırır, hem ağır ağır aşağıya indirirdi. Bağdat’ın fethine bizzat teşrifleri dahi bu intibahtan sonradır, buyurdular. Rahmetullahi aleyh.

Nef’î

Ve yine IV. Sultan Murad Han bir gün akşam üzeri Nef’î’yi çağırır.

– “Bahariye bir kaside yap, yarın isterim” der.

– “Ferman Efendimizin” der. Oradan evine gelir. Arkasından Nef’î’nin sevdiği bir mahbûbu varmış.

– “Var Nef’î’ye git, ona uğra, yazı yazdırmağa bırakma, sabaha kadar meşgul et” derler. Gider, Nef’î’nin evine, dedikleri gibi meşgul eder. Yazı yazmaya meydan bırakmaz. Sabah olur olmaz, atlı hasekiler birbiri arkasına sıra sıra Nef’î’ye gelirler.

– “Efendimiz seni çabuk şimdi istiyor” derler. Alır götürürler. Fakat saraya giderken koynuna bir yarım tabaka kâğıt sokar. Huzura çıkar.

– “Yaptın mı?” der,

– “Yaptım efendim” der; o esvâbından beyaz olan kâğıdı çıkarır. Güya üzerinde yazılıymış gibi:

Esdi nesîmi nevbahar

Âçıldı güller subh u dem

Açsın bizim de gönlümüz

Sâki meded sun câm-ü cem

şeklinde başlayan uzun kasîdesini son beytine kadar padişahın huzurunda ezbere ve ilk defa inşâd eder, okur. Sultan Murad merhûm hayret eder. Kendi kendine; “Akşam burdan evine gitti, sabaha kadar meşgul oldu, yazı yazamadı, karanlıkta buraya geldi. Bu uzun kasîdeyi ne zaman yazdı!” der.

– “Kâğıdı getir, kâğıda bakayım” der. Bir de bakar ki (107) kâğıtta tek bir harf yok. Nef’î’nin bu fesâhâtına merhûm taaccub eder ve onu tahsîn eder; rahmetullahi aleyhimâ, buyurdular.¹⁴⁷

Seyyid Vehbî ve Sultan Ahmed Çeşmesi

III. Sultan Ahmed Han Bâb-ı Hümâyûn haricindeki büyük çeşmeyi bina eder ve “tarih mısraını” kendi bulur. Mısra şudur;

“Hân Ahmed’e eyle dua, aç besmeleyle, iç suyu”

O vakit çok şairler bulunup ve Osmanzâde sultan-ı şuarâ olmuş ise de, bu mısraya kasîde yürütemezler. Zira hem kafiyesi denk, hem 50, 60 beyt lazım ki büyük çeşmeyi donatsın. Aciz kalırlar.

¹⁴⁷

[Nef’î merhûmun bu bi’l-bedâhe söylediği kasîde-i muntazamayı eğer Hoca Efendimiz: “Evet, bi’l-bedâhe, bilâ tefekkür söyledi” diye beyân ve tasdik buyurmamış olaydı, çok kimseler, özellikle Şair Hakkı Bey inanmayacaklar idi.]

O zaman Eski Vehbî, ki Seyyid Vehbî de¹⁴⁸ derler; Haleb'de molla imiş; tarih mısraını Vehbî'ye bir mektup içerisinde çifte tatar ile gönderirler. Vehbî mektubu alır, mısraı görür, kâfiyenin denk olduğunu anlar. Fakat mısraın altını üstüne getirir. O vakit;

“Aç besmeleyle, iç suyu, Han Ahmed'e eyle dua” olur. Kâfiye genişlenir. Sultan Ahmed merhûm dahi tarihi böyle denk mahsus yapmış. Bulamasınlar üzülsünler diye. Lâkin Vehbî merhûm, kolayını bulur. Kasîdeyi yürütür ve asrın şuarâsına dahi bunun üzerine:

*Vehbî hamuş ol beste leb
Haddin değil eyle edeb
Senden mukaddem oldu hep
Şairlere birden salâ*

beytiyle biraz harf-i endâz-ı letâif olur. Hasılı bu vecihle tertip eder. Kasîdeyi Haleb'den buraya gönderir. İstanbul'da şairler bakarlar ki, kasîde tertib olmuş gelmiş, memnun olurlar ve Vehbî'nin buluşuna hoşlanırlar. Sultan Ahmed merhûm dahi hazz eder, çeşmeye yazdırır; hâlâ yazılı olarak bulunmaktadır.

Nef'î

Nef'î'nin fahriyelerinden hususiyle şiiir;
*Şimdi seccâde-i manâda benim mürşîd gel
Hırka-i pûşân-ı beyan benden alır feyz-i kelâm
Ederim kuvvet-i kudsiyye-i efkârımla
Cünd-i ervâh-ı ricâlin sühanın istihdâm*

beyitleri gibi bazı fahriyelerinden, Hoca Efendimize hadden ziyâde değil mi? diye sual ettiklerinde:

– “Nef'î'nin öğündüğü kadar vardır, hakkı vardır” buyurdular.

¹⁴⁸ Seyyid Vehbî Hüseyin Efendi, (ö.1149/1736) Osmanlı şâirlerindendir. Eğitimi İstanbul'da tamamladıktan sonra Haleb Mevleviyeti'ne tayin olundu. Şiiirde Sünbülzâde'ye yakındır. Müretteb dîvânından başka bir de *Sürnâme*'si vardır. Bur-salı, OM, II, 234.

Kadı İle Laz

Bir kadı Trabzon'a gemiyle giderken başlamış Laz'a abdestin, namazın, orucun farzlarını sormaya. Laz bilemez. Kadı, Laz'a;

– “Gittin cehennem dibine” der. O aralık bir fırtına çıkar, deniz karışmağa ve kadı korkmağa başlar. Laz, kadıya;

– “Kadı efendi yüzme bilir misin?”(108) Kadı;

– “Bilmem” der. Laz, “Öyle ise gittin denizin dibine” der.

Asıl Hüner Onları da Bilmektir

Yine bir kadı Trabzon'a giderken Laz'a başlar kitaptan, öteden beriden sormaya. Laz, kadıya;

– “Ben onları bilmem. Bir tramolada kaç makara oynar, sen onları bilir misin?” der. Kadı da onu bilemez.

Bu hikâyeyi anlattıkları zaman Hoca Efendimiz;

– “Bizim Seyyid Ağa okumaktan başka her şeyi bilir” buyururlardı. Yani anlatmak istedikleri şey, yalnız kitaptaki yazıları okumak hüner değildir, sanayii ve diğer sanatları da bilmek lazımdır, asıl hüner onları bilmektir.¹⁴⁹

Ana Hakkı

Kâ'be-i Mükerrerme'de bir zât, yanında birisini görür. Adam arkasında bir zembil –sepet– ile tavaf ediyor. O zât;

– “Oğlum o zembilde ne vardır?” diye sorar.

– “Efendim anam var. Hukukunu edâ için böyle yedi senedir götürür, tavaf ettiririm” der. O zât;

– “Eğer validenin hukûkunu edâ etmek istersen, kocaya ver” der. O adam;

¹⁴⁹ [Tevbe Sûresi 123. âyet-i kerîmede: “Mü'minlere lâıyk olmaz ki gazâyâ, ya taleb-i ilme cümlesi birden çıkmaya, zira emr-i maâş muhtel olur. Her kabile ve ehl-i belleden bir taifesi çıksın. Diğer taifesi Peygamber aleyhisselâm ile kalsın ki dinde, Kur'ân, sünnet, farzlar ve alıkâm-ı dîniyyeyi öğrensınler. Onların kavimleri gazâdan döndüklerinde ahkâmı ta'limle inzâr etsınler, sapıtanlar nushla azaptan hazer edeler.”]

– “Efendim baksanıza bir torba kemik, nasıl kocaya vereyim?” der. Bunun üzerine validesi zembilden elini çıkarır da oğlanın omzuna vurur.

– “Sus oğlum, sen Efendi’den daha iyi mi bilirsin?” der.

Yani evlâdın, ananın hakkını ödemek için mâlen, bedelen, kavlen her vecihle rızasında bulunmak ve hiçbir sûretle muhalefet etmemek lazımdır. Zira anaya, babaya, hususiyle anaya hürmet, hizmet ve taat etmek için bizim dinimizde çok emirler ve tembihler vardır, buyururlar.

Tedavi

Hoca Efendimiz, “Şimdiki hekimlerin hali malum” ya kendinde bir hastalık anlarsan, perhiz edivermeli; ya tofur taamı yemekle, ya günde iki vakit yemeğin birisini terkle, öyle geçiştirivermeli buyurdular.

Kolomb

Sultan II. Bâyezîd Han zamanında Kolomb (Kristof Kolomb) isminde hukemâdan bir Frenk İstanbul’a gelir.

– “Bana biraz gemi verin, size yeni bir dünya bulayım” der.

Sultan Bâyezîd merhûm, babası gibi öyle pek dirayetli olmadığından, ulemâ ve vüzerâ ne derse onu kabul ederdi. O vaktin ulemâsı;

– “Son zamanda yeni dünya mı olur, dünyanın yıkılması yakınlardı, öyle şey olmaz” derler. Kolomb’u yüzdürürler, (gönderirler).

Kolomb buradan İspanya’ya gider. İspanya istediği kadar gemi verir. 10 gemi ile Bahr-i Muhîr’te Amerika kıtasını aramaya çıkar; geze geze gemilerin dokuzu batır, yalnız kendi gemisi kalır. Gemi taifesi bunu öldürecek olur. (109)

– “Eğer beni öldürürseniz size hiç kurtuluş yoktur. Ama ben gemide oldukça kurtuluş ümidi vardır” der, öldüremezler.

Hâsılı dolaşa dolaşa Amerika kıtasını bulur, oraya varırlar. Onlar gemiyi görünce deniz kıyısına toplanırlar. Gemiden ayna ve eşya gösterirler, ülfet ve ünsiyet peydahlanır, oradan erkek, kadın alırlar Avrupa'ya götürürler. Teehhül ettirirler. Doğan çocuk hem ana-baba dilini öğrenir, hem Avrupa'da gittiği ülkenin dilini öğrenir.

Hülâsa Amerikanlar keşfolundukları tarihe kadar vahşi olup ondan sonra Hıristiyan oldular. Amerika'yı Hıristiyanlar bulduğu için Amerikalılar Hıristiyan oldular. Eğer Müslümanlar bulsaydı Müslüman olurdu.

İşte bundan dolayı sofular dîn-i İslâm'a ve Amerikanlara kadretmiş ve zarar etmiş oldular. Zira Amerikalıların iman ve İslâmlarına mani, küfr ve zulmet içinde kalmalarına sebep oldular. Ve dîn-i İslâm'ın taklîl-i efrâdına sebep oldular.

Hoca Efendimiz;

– “Palabıyık merhûmun ‘sofu kefereleri’ dediği kadar vardır” buyurdular, üzüntü duydular ve esef ettiler.

Câbî

Hoca Efendimizin ecdâd-ı âlîlerinden mirasla kalan bazı mülk üzerinde tevliyetleri bulunduğundan, arada câbî¹⁵⁰ gelir giderdi. Vakıf'la ilgili -içinde- bir dava zuhûr eder. Câbî gerçeği gizleyerek bu davadan beş-on bin kuruş yemeyi düşünür; ancak mütevellî heyetinin tasdiki olmayınca yiyemeyecektir. Hoca Efendimizin devlethânesine gelir ve gerçeği anlatıyormuş gibi durumu kendisine nakleder.

– “Evkaf Nâzırı'na gidelim, ben keyfiyeti orada anlatayım ve ifade edeyim, size ‘Böyle midir?’ dedikleri vakit yalnız tasdik buyurun” der, iyice öğretir. Hoca Efendimiz;

– “Peki” der. Daha sonra bu adamlarla beraber oradan kalkarlar, evkaf nâzırına giderler.

¹⁵⁰

Câbî: Cizye ve haraç ile vakıf icârelerini toplayanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Arapça bir kelime olan câbî, tahsildâr demektir. Boyacılar câbîliği, kumaşçılar câbîliği, keresteciler câbîliği, mumcular câbîliği şeklinde kullanılmıştır. Tanzimât'tan sonra bu tabirin yerini “tahsildâr” almıştır. Pakalın, OTDS, I, 215.

Yolda giderken kayıkta da bir hayli şeyler öğretir. Oraya varırlar, câbî durumu anlatır.

Evkaf nâzırı Hoca Efendimize;

– “Hoca Efendi durum böyle midir?” der. Orada Hoca Efendimiz;

– “Hayır efendim öyle değildir, böyledir” der. Ve doğrusunu söyler, gerçeği açıklarlar. Câbî orada şaşakalır. Sonra yolda dönüp gelirken câbî, Hoca Efendimize hiddetlenir de;

– “İşte siz böylesiniz” dediğini nakil buyururlar.

Kavuklar

1215/1800 tarihlerinde Fatih hocalarından birisi;

– “Ah şunların başımızdan çıktığını göremeyecek miyim?” derdi. Kavukları kastediyordu, fakat göremedi.

Hikâye

Bir can varmış. Kara beylik şişeye *tezkiyesi bozuktur* dermiş. Zira onu iştret me'mul olur, bir adamın elinde görseler, içinde sirke olsa bile şaraptır dediğini nakil buyurdular.

Alemdar Mustafa Paşa ve Köse Kâhyası

Alemdar Mustafa Paşa'nın bir köse kâhyası vardı. Onu o idare ederdi. Yeniçerilerin Rusya tahrikâtı vasıtasıyla hareket edip, Alemdar'ın üzerine hücum edeceklerini köse kâhya anlar. Vakadan üç gün evvel kaçar, sır olur.

Üç günden sonra vaka kopar, Alemdâr'ı öldürürler. Kıssası meşhurdur.

– “Yiğit adamdı, ama ahmaktı. Zira İstanbul'dan içeri girmeyip askeriyle beraber surların dışında bulunmalıydı. Köse kâhyasının görüşü dahi böyleydi” buyurdular. (111)

Ebû Müslim Horasânî

Yukarıdaki hikâyede anlatılan bir kişi de Ebû Müslim Horasânî idi. O da yiğit adam idi, ama ahmak idi. Zira Ebû Müslim, Emevîleri helâk ettikten sonra Abbâsîleri halîfe yaptı. Onlar da yolunda hareket etmediklerinden; “Keşke halîfeyi Alevîlerden edeydim” dedi. Bunu Abbâsîler duydu, düşmanlık ettiler; belki dediğini yapar. Bir gün bir ziyafet tertip edip Ebû Müslim’i davet ederler. Ziyafete yalnız gider. Orada Ebû Müslim’i öldürürler. Yalnız gitmemeli, askerle gitmeliydi buyurdular.

Hız. Ali Efendimizin Dinî Gayreti

Aleyhisselâm Efendimiz bir gün Şâh-ı Velâyetpenâhimiz Hız. Ali kerremallahü vecheh Efendimize;

– “Ya Ali, sana çok zahmet veriyorlar gücenme, affet” buyurdu. Şâh-ı Velâyetpenâh efendimiz cevabında:

– “Estağfirullah efendim, dinime bir zararı var mı?” dedi.

– “Hayır” deyince:

– “Öyleyse ne zararı var?” buyurdular.

Şems-i Tebrizî

Şems-i Tebrizî hazretlerini niye şehîd ettiler diye Hoca Efendimize sordular. Cevabında;

– “İzhâr-ı aşk etti” diye buyurdular.

Râgıb Paşa

Bir zamanlar bir yerde bir şey yayılır.

Arzu edenlere bir hap verilir, hapı alan uykuya dalarmış; hapı alanlardan birçok kimse ya uykudan kalkamaz, irtihâl-i beka eder, ya da kalkarmış. Eğer kalkarsa hâfızasına fevkalâde bir kuvvet gelir ki, daha sonra ne görse, ne okusa unutmazmış.

Talebe-i ulûmdan iki softa bir araya gelirler, kalkarlar o menilekete giderler. Şeyhi bulurlar, hapı yerler, uykuya yatarlar. Biri

uykudan kalkamaz, vefât eder, biri kalkar. O meşhur zekî âlimden olur ve Râgıb Paşa merhûmun hocası olur. *Râgıb Paşa Hocası* demekle meşhur olur. Râgıb Paşa merhûmun fazl-ı irfânı dahi âlemde meşhurdur. Laleli'de (112) bulunan kütüphânesi emsalsizdir. Kitaplar Kâ'be gibi orta yerdedir. İç kapısının üzerinde;

*Mâ çün kitâb bîhude gûyâ nemî şevîm
Tâ hemdemî bemâ neresed vâ nemî şevîm¹⁵¹*

yazılıdır ki tamamiyle irfânına delâlet eder. Laleli sahibi Sultan Mustafa merhûma beş-altı sene kadar sadâreti vardır.

Sultan Mustafa merhûm Moskof ile muhârebe etmek ister; fakat Râgıb Paşa, Sultan Mustafa'nın mağlûp olacağını bildiğinden tehir ettirir. Zira Sultan Mustafa merhûm:

"Mutlaka savaşacağım, askerim çok, param çok. Altını gülle yapsam atsam bitmez" diye büyük söz söyler.

Burası doğru, asker çok. Ama bilinmiyor ki çok zamandan beri muharebe olmamış, cenk görülmemiş. Moskof ilk yıllarında askerini yeniden düzenleyeli 70-80 sene olmuş; süngülü tüfekleri, tâlimli askerleri var. Buralarını Râgıb Paşa bildiğinden, muharebenin yapılmaması telkininde bulunur.

Fakat takdîr-i ilâhî, Râgıb Paşa merhûm 1176/1761'de irtihâlî dâr-ı bekâ eyleyince, sonra gelen sadrazamlar o liyâkatte olmadığından, büyük musibet olan 1182/1768 seferi açılır. Hem paralar biter, tükenir ve hem acemi askerler kırılır.

Tuna'nın öte yanından bir süvâri beygiri köstekten boşanır, aşağı yukarı koşarken ordunun içinde bir gürültü kopar. "*Ümmet-i Muhammed gâvur bastı*" diye kaçan kaçana. Asker kendisini büsbütün Tuna'ya atar. O kadar bin kişi Tuna'da boğulur ve Tuna'nın üzerinde hayli vakit topçu poşuları ve asker elbiseleri akar.

Hasılı Moskof'a mağlûp olduktan ve o kadar ahaliy-i İslâmîyye ve memâlik-i İslâmîyye esir olduktan sonra millet-i İslâmîyye bu

¹⁵¹ Biz kitap gibi kendi kendimize konuşmaya başlamayacağız.
Bize bir sırdaş olmadıkça kendimizi açmıyoruz.

kadar ağır tekliflerin altına girer. İşte bu seferde Moskof'un 18 bin tâlimli nizâm askeri, bizim tâlimsiz 150 bin başı bozuk ve yeniçeri ordumuzu bozdu ve 50 bini şehid oldu.¹⁵²

Tetimme

Râgıb Paşa merhûm, Sultan Mustafa merhûmun Moskof'a sefer açtığı halde mağlûp olacağını bildiği gibi Hoca Efendimiz dahi II. Sultan Mahmud Han'ın Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'ya (Kavalalı) mağlûp olacağını biliyormuş; ama sormamışlar ki söylesin.

İlın-i nücûmda ve istihRACTA mâhir ve kâmil olan Müneccimbâşı Kambur Hüsnü Efendi'ye; Mısır'a sefer yapmak için ordular hazırlanır, donanmalar denize indirilir ve Serdâr-ı Ekrem Ağa Hüseyin Paşa Üsküdar'a İbrahimağa Çayırı'na ordu ile çıktıktan sonra;

– “Galip miyiz?” diye resmen sormuşlar. Kambur Hüsnü Efendi de:

– “Efendimiz galiptir” demiş. Hocamız, Hüsnü Efendi'ye;

– “Niçin bazı gerçeklerin doğrusunu söylemediniz” demişler. Cevabında;

– “O böyle sorulmaz. Daha meydana asker çıkmadan, tertibat ve ses seda yok iken gizlice sorarlar. İş ayyuka çıktıktan ve o dereceye geldikten sonra sormanın ne kaidesi olur, ben doğrusunu nasıl söyleyebilirim?” demiş.

Gönül Dost İster

Gönül bir konak ister, yapar içine girer oturursun, gönül memnun olmaz; gönül bir de yalı ister, yalıyı da yapar içine girer oturursun, gönül yine memnun olmaz. Gönül bir de bağ ister, onu da yaparsın, gönül yine memnun olmaz. Gönül yine başka bir şey ister, hasılı yaparsın yaparsın, gönül memnun olmaz.

Gönül ne ister? Gönül sahibini ister. Gönle sahibini vermedikçe gönül memnun ve müteselli olmaz. Zira mü'minin kalbi Al-

lah'ın evidir. Onu oraya komalı; ondan sonra ister zindanda, ister gülistanda ol. Gönül memnun ve mütesellidir. Kelîm-i Hemedânî'nin beyti ve Hüseyin-i Lâmekânî'nin,

Çünhak seni derbânı derhâneyi derhânesi kıldı

Dur kapıda gayri koma ta onu bulunca

Ver âşık evi sahibine çık aradan sen

Bi şek gelir ısı evine sen savulunca

Ey Lâ Mekânım seni ben çok aradım çok

Sinemde mukîm olucağın ta doyulunca

nutku bu manada güzel vaki olmuştur, buyurdu.

Enverî Kasîdesi

Şuarâ-yı İraniyye'den *Enverî*'nin kasîdesini bir İranlı çalar. Mahlasını değiştirir "*Ben yaptım*" diye II. Sultan Mahmud Han'a Sûr-u Hümayûn hazırlıkları esnasında getirir, takdim eder.

Sultan Mahmud merhûm dahi *Tuhfe-i Vehbî*'yi şerh eden Lebîb Efendi'ye gönderir. Baksın, iyi mi diye. Hele Lebîb Efendi'nin *Enverî Dîvânı*'nı mütâalâsı varmış. Hırsızlık olduğunu bilir. Sultan Mahmud'a;

– "Efendim bu kasîde *Enverî*'nindir, oradan çalınmıştır" der. Onun üzerine İranlıyı sürdürürler.

– "Eğer bilinmeseydi üzüldüm; zira sonra o adam İran'a gider de Rum'da bilen kalmamış, onları aldattım diye alay ederdi. Bunu öğrendiğime çok sevindim" buyurdular.

Nasıl Gâvur Olunur

Sofular kendilerine göre bir şerîat dairesi çizmişler ;

– "Ondan dışarı çıkarsan gâvur olursun" diyorlar. (114) Öyle kolaylıkla adam gâvur olmaz.

İki adam yolda giderlerken arkalarından bir de Ermeni ayvaz gelir. O iki adamın birisi ötekine arada sırada "Sus gâvur olursun" dermiş. Ayvaz bunu işitir. Bunların önlerine çıkar.

"Kuzum efendiler! O nedir ki söyleyince adam gâvur oluyor. Bana öğretin ben de söyleyim de gâvur olayım. Zira otuz yıldır ki-

liseye giderim, papaz bana sen daha gâvur olamadın diyor. Öğreneyim de ben de gâvur olayım” der.

Nasreddîn Hoca

Nasreddîn Hoca’ya akşam üzeri birisi gelir.

– “Hoca ben Allah’ın damadıyım, sana misafir geldim” der. Hoca;

– “Peki arkam sıra gel” der. Câmi-i şerîfin anahtarı hocada durmuş; anahtarı alır, câmi-i şerîfi açar, Allah’ın damadına;

– “İşte kayınpederinin evi, sana bildiği gibi ikram etsin” der, bırakır gelir.

Hız. Ali

Aleyhisselâm Efendimize pişmiş bir av eti hediye gelir. Bir sevdiğim gelse de beraber yesek buyururlar. Hâdim-i Rasûlullah olan Enes işitir; arasından çok geçmez, Hız. Ali kerremallahü veche teşrîf eder.

– Enes, “Rasûlullah’ın biraz meşguliyeti vardır” der. Hazret-i Ali’yi savar. Hazret-i Ali azıcık gider, yine gelir. Enes yine savar; azıcık gider, yine gelir. Enes yine savacak olur, amma artık dikkate almaz. Rasûlallah (s.a.s.) Efendimizin huzuruna girer. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz;

– “Ya Ali nerede kaldın, ben de seni bekliyorum” buyurur. Hazret-i Ali;

– “Bu üçüncüdür geliyorum, Enes men ediyor. Bu sefer artık dinlemedim” der. Rasûlullah (s.a.s.);

– “Ey Enes, niçin men ettin?” der. “Efendim, sevdiğim birisi gelse buyurdunuz. Ben istedim ki bizim kabilemizden birisi gelse de sevdiğiniz bizim kabilemizden olsa diye ettim” der. Efendimiz bunun üzerine;

– “Eeee! Kabile gayreti vardır ya...!” buyururlar

Bildiğinle Amel

Sofular; “*Kabirde azap var, yılanlar, akrepler var*” diyorlar. Ama yine de azap görecektir işleri yapıyorlar. Bir adam yakînen bilse ki bir de-

likte yılan var, o deliğe parmağını sokabilir mi? Sokamaz.

Sofular dedikleri şeylere kendileri de inanmamışlar demek olur.

Hız. Ali'nin Doğumu

Hazret Ali kerremallâhü veche efendimizin validelerinin ismi Fâtıma binti Esed bin Hâşim'dir. (115) Hem anne, hem baba tarafından Hâşimî'dir. İşte bu vâlideleri Şâh-ı Velâyet penâhına hâmileydi.

Bir gün Kâ'be'yi tavaf ederken doğum sancıları zuhûr etti. Vâlideleri ne yapacağını şaşırdı. Ehli zâhire göre Kâ'betullah'ın kapısı Allah tarafından açıldı ve ehl-i manâya göre Kâ'betullah'ın duvarı yarıldı. Valideleri Kâ'betullah'ın içerisine girdi.

Ebesiz, kimsesiz, Allah kendi evliyâlarının serverini tevîd etti. Alâ ihtilâf-ı rivâye, ne kadar zaman Kâ'betullah'ta mihmân olduysa, ondan sonra Hazret-i Ali'yi kucağına aldı. Kâ'be'den çıktı geldi. Nitekim Hüseyin Vâiz-i Kâşifi buyurur;

*Tavâf-i hâne-i Kâ'be ez-ân şud ber heme vâcib
Ki âncâ ber vücûd âmed Ali b. Ebî Tâlib¹⁵³*

Ali bin Ebî Tâlib, "Bu kerâmet kimseye dahi olmadı, olmayacaktır" buyurdular.

Hız. Ali'nin Doğumunda Yıkanması

Hazret-i Ali'nin doğumu, Rasûlullah'ın malûmu olunca, amcası olan Ebu Talib'in evine teşrif buyurdular. Hazret-i Ali'yi validesi Rasûlullahın kucağına verdi. Rasûlullah Hazret-i Ali'yi yıkadı. Yıkarken bir yanından bir yanına kendi kendine dönerdi. Validesi;

– "Ya Rasûlallah, ona ne buyurursunuz" dedi. Rasûlullah;

– "Ben bunu doğduğu vakitte yıkadım, sonra o da beni irtihâl-i bakâ ettiğim vakitte yıkar, ben de böyle kendi kendime dönerim" buyurdular.¹⁵⁴

¹⁵³ Kâ'be'yi tavaf etmek şundan herkese vâcib oldu ki Hız. Ali b. Ebî Tâlib orada dünyaya geldi.

¹⁵⁴ Not: Hız. Ali (ra.) efendimiz doğduğunda, Rasûlullah (as.) otuz yaşında idi. Henüz kendisine peygamberlik verilmemişti.

Hazret-i Ali Efendimize “Kerremallahu veche” denmesi

Hazret-i Ali kerremallâhü veche efendimize “*Kerremallâhu veche*” denildiğinin birkaç sebebi vardır.

Birisi, hem ana hem baba tarafından Hâşimî olduğudur. Birisi de kendisine küfür hiç bulaşmadı. Zira kendisi on yaşında idi. Rasûlullah kırk yaşında idi. Davet-i ümmet ile Allah tarafından gönderildi. Hazret-i İmam ile beraber namaz kıları. Birisi de Allahü Teâlâ cümle peygamberlerin neslini kendi sulbüne verdi; bizim peygamberimizin neslini vâsi-i risâlet olan Hazret-i Ali kerremallahü vechenin sulbüne verdi. Daha başka sebepleri vardır, buyurdular.

Ashâb-ı Kirâm emr-i Rasûlullah ile hicretten sonra aralarında uhuvvet icra ettikleri vakitte Hazret-i Rasûlullah Hazret-i Ali ile uhuvvet buyurup “*Ya Ali! Ente ahî fi’-d-dünyâ ve’l-âhire*” (Ey Ali, sen dünya ve ahirette benim kardeşimsin) buyurdu.

Meczublar

Meczublardan kurtuluş şekli kaçmaktır. Zira tırlasa da fenadır, sussa da fenadır. (116) Sussa kendi gibi eder, tırlasa fena eder buyurdular.

İnsan İki Yerinden Üşür

İnsan iki yerinden üşür. Biri boynundan, biri bileklerinden. Yani buralarını soğuk havalarda muhafazalica tutmalı buyurdular.

Hikâye

Bir yerde bir Ermeni papazı varmış, dua etmesini bilmezlermiş. “*Allah işretten geçirsin dememeli. Allah gadabını şaşırmasın demeli.*” dediğini latîfe olarak nakil buyururlardı.

Liyâkat ve Söz Dinlemek

Bir gün Hoca Efendimize;

- “Efendim sizi Ahkâm-ı Adliye Meclisi’ne reîs etmeli” dedim.
- “Yok ben istemem” buyurdu. Fakir tekrar;
- “Ya kimi etmeli?” dedim. O zaman,
- “Ben olurum, amma benim dediğim dinlenmeli” buyurdular.

Bu sûrette demek olur ki işe sokulan adamlar ekseri nâ ehil; eğer işe ehil adamlar istersek kıyı köşe aramalı, bulduktan sonra da sözünü dinlemeli.

Rusların Hilesi

Moskof ile olan savaşların birinden sonra anlaşma yapmak üzere görüşmeler yapılacağı zaman, Ruslar ne kadar tercüman varsa bütün 16, 17 yaşında genç delikanlı çocukları göndermişler. Lâkin hepsi de kabil-i müsteid. Zira iş hakkında kabiliyetli genç, kabiliyetsiz ihtiyardan daha iyidir.

Bizim memurlar bu delikanlıları gördükleri gibi akılları başlarından gider, vazifelerini şaşırırlar, yüzlerine bakakalırlar, muhâlefet edemezler. Moskofların dediği olur. Bu defa bu türlü hile etmiş, başka zaman başka türlüünü eder. Moskof gibi dessâs ve hilekâr yoktur. Ruslar hep şimdiye kadar türlü türlü hileler ve desîseler ile bizi mağlup ve perişan ettiler.

Gemilerimiz Batıyor

Hoca Efendimiz bir gün tersâneye teşrîf buyurmuşlardır. Müsâhabet esnasında kaptanlar Hoca Efendimize;

- “Efendim biz gemi yapılıp kızaktan ineceği zaman vakt-i mes’ûd ihtiyar ediyorlar. Yine gemilerimiz yanıyor, vakt-i muhtarın ne fâidesi oldu?” diye sorarlar.

Onlara cevap için, hükemânın iş bu gelecek kavlini nakleder.

Hükemâdan birine yeryüzünde olan ef'âl ve ahvâl ne vecihle olur? diye sormuşlar. Cevabında;

“*Minke*” dediği senden, yani istiğdattan; “*minhâ*” dediği yıldızlardan, yani talihten demektir. İstiğdât ile talih bir yere gelir ya hüsnühâl ya sühâl zuhûr eder. Vakt-i mes'ûdi tedârik etmiş ise alâdır. Lâkin adem-i dikkatini mi, tembelliğini mi, neden ise bizim gemilerin istidâdı yatmak tarafına meyillidir. Bu sû-i istidâdı düzeltmenin çaresini görmek lazım gelir, buyurmuşlar.

Hârûn Reşîd'in Zevcesinin Rüyası

Hârûn Reşîd'in zevcesi Zübeyde Hanım, bir rüya görür. Rüyasında, dünyada ne kadar adam varsa hepsi de kendisini kullanıyorlar. Uyanır, sabah olur, câriyelerden birini çağırır;

– “Haydi tabirciye git, ben böyle bir rüya gördüm, bunun tabiri ne diye sor” der. Cârîye gider, tabirciye nakleder. Tabirci dinler;

– “Sen nesin?” der. O da;

– “Câriyeyim” der.

– “Bu rüya câriyenin göreceği rüya değildir. Yahut sen uydurdun yalan rüyadır” der, tabir etmez. Cârîye gelir, hanıma söyler. Hanım artık çaresiz utanç içinde tabirciyi saraya çağırır. Rüyayı gördüğü gibi anlatır. Tabirci tabirinde;

– “Efendim siz bir hayrat yapacaksınız. Cümle âlem o hayrat-tan faydalanacak” der.

İşte bu rüyadan sonra Zübeyde Hanım Bağdat'taki Şat suyundan Mekke'ye manda gövdesi gibi su götürür. Arası on günlük yol. O on günlük yola kanal kazdırır. Üzerine kemer yaptırır; oralar çöl ve kumsal olduğundan kaldırım olamaz. Su yolu kaybolmasın diye kemerin kenarına oruç taşından duvar yaptırır. Bağdat'tan Mekke'ye gidecek olan körler eliyle o duvarı tuta tuta gittiklerinden adını “*Körler yolu*” koyarlar. Bin bu kadar yıldır hâlâ huccâc Arafat'ta o su ile idare olunur. İsmine *Ayn-ı Zübeyde* derler.

Vâiz

Vâizlerden birisi kürsüye çıkıp vaaz ederken;

– “Güneş, akşam üstü battıktan sonra, oradan arabaya biner yerin altından doğuya gelir, yine doğar” der. O vaaz meclisinde bir mühendis varınış. Vaiz aşağı indikten sonra mühendis elini öper;

– “Efendim bu sizin söylediğiniz gibi ise, doğmalar, batmalar, bu bizim görüp okuduğumuz yaz kış, maşrıkları ve mağrıpları, hesapları hep bâtıl olması, dünyada güneşin doğması ve batması bir dakikada olması lâzım gelir. Halbuki öyle değildir.” O vâiz ne diyeceğini şaşırır, “Nasıl olur?” diye sorar. Vaiz oradan doğru Ayvansaraylı Münzevî Sâlih Baba’ya gelir. Olayı nakleder. Sâlih Efendi hazretleri;

– “A hoca, yerde gezerken göğsüne ne çıkarırsın? Namazın abdestinden, farzından söylesene” der.

Yemekten Sonra

Yemekten sonra gezinmek vardır, ama yorulmak yoktur.

Kediler

Hoca Efendimizin kedileri çoktu. Hatta 1237/1822’de Haleb Mevleviyeti’ne teşrif buyurdıkları vakit uşağı Seyyid Ağa’ya;

– “Kedilerin ciğerini kesme, bir sırick ciğer gelsin kedilere verilsin” diye iyice tembih buyururlar. 51/1836 tarihlerinde hâk-i pâyilerinde derse başladığımız vakitte 20 kedi kadar kalmış idi.

Meyhâne kapıcısı eski bir Ermeni vardı. Adını Mavi koymuşlar idi. Sabahları sekiz, on ciğer alır, elinde getirir, kedilere dağıtır, giderdi. “Mavi geldi mi?” diye sorarlardı.

Hamamda Su İçmek

Hamamdan çıkınca su içmek iyi değildir. Hamamdan daha çıkmadan içerde içilirse daha iyidir. Zira ter ile çıkar buyurdular.

Araba Dolusu Şeyh

1254/1839 sonlarında II. Sultan Mahmud, Beşiktaş tarafı için yeni bir bend ilâve ve inşa edip, tamamlandıktan sonra açılacağı vakit dua olunmak için meşâyihî davet eder. Birçok arabalar tahsis ederler. Şeyhler binerler giderler. O vakit Muzıka-yı Hümâyûn'un efradı 80 kişi kadar olduğundan, Sultan Mahmud merhûmun iradesiyle 20 kadar araba da Muzıka'ya gönderirler.

Üçer, dörder, fakir de beraber bindik. Sazsız huzurda bulunmak ve duâya âmin-hân olmak için mabeyn hademesi vâ, gittik; çünkü o vakit mabeyn hademesi de az idi. Fakir bu hali sonra Hoca Efendimize anlattım.

– “Araba dolusu şeyhler ha!” buyurdu.

İyi ki Derviş İstemediler

Bu hikâye geçen hikâyeye bağlı ve uygundur. Bir memlekette iki zâviye yapmışlar, Hazret-i Mevlâna'dan iki şeyh istemişler. Hazret-i Mevlâna dervişliğin şeyhlikten zor olduğunu beyan etmek için Şems-i Tebrizî hazretlerine;

– “Bereket versin şeyh istemişler, eğer derviş isteselerdi senle ben gitmeliydik” buyurmuşlar.

Derviş Yûnus

“Ben dervişim diyene

Bir ün edesim gelir” dediğini söylemişlerdir. Geçen hikâyede de araba dolusu şeyh bulunduğu, bu kelâmın üzerine latîfe gûnedir. (119)

Haşmet Efendi

Râgıb Paşa merhûm bir gün yağmurdan sonra bahçeye çıkar. Yanında silahtarı ve Haşmet Efendi varmış. Bahçede gezerken Râgıb Paşa;

– “Acaba bu yağmurda bir kuru yer kaldı mı?” der. Silahtar;

– “Efendim Haşmet Efendi kulunuzun abdest havlusunun hiç ıslandığı yoktur” der. Sonra bir gün yine o ikisiyle bahçede gezerken ortalık kurak imiş. Râgıb Paşa “Acaba bir serin, sulak yer var mıdır?” der. Haşmet Efendi cevabında:

– “Efendim, silahtar ağa kulunuzun g. . . ne sabaha kadar kapı yoldaşı kullarınız tükürük koya, tükürük koya, hiç kuruduğu yoktur.”

Hurşîd

Müşârun ileyh merhûm abdest bozar, istibrâ eder gezinir. Haşmet Efendi orada bulunur. Haşmet, kurumuyor der. Râgıb Paşa’nın Hurşîd isminde bir kölesi var. O da orada bulunmaktadır. Haşmet Efendi, Râgıb Paşa’nın yüzüne bakarak ve hafifçe göz ucuyla Hurşîd’i göstererek;

– “Eee Efendim! Güneşe koyun da kurusun” der. Hurşîd’in güneş manâsında olduğunu tarif istemez.

Bende-i Eksikli Kulun Mustafa

Müşârun ileyh merhûma birisi bir dilekçe verir. İmzası *Bende-i Eksikli Kulun Mustafa* imiş. Râgıb Paşa merhûm dilekçeyi alır, imzayı görür;

– “Bu uzun imzayı sen kısaltmasını bilir misin?” der.

– “Bilirim” der.

– “Al bakayım kısalt” der. Başlar kısaltmaya; (*bende-i ek*) failatün, (*s..li kulun*) failatün, (*Mustafa*) failün. Kısaltınada böyle kötü bir sonuç çıktığını görünce o adam utanır, mahcûb olur. Fakat muradı ne ise, Râgıb Paşa merhûm işini görür, buyurdular.

Dondurma

“Dondurma iyi şey midir?” diye sordular, cevabında;

– “Bizim için dondurma iyi bir şey değildir. Zira Frenkler bütün gün balıklar, istakozlar, türlü etler, böcekler, meşrubatlar yer-

ler içerler. Onların midesi fırın gibidir, dondurmayaı çabuk eritir, mahveder. Bizim midelerimiz ıspanak ile terbiye olmuş. Onun ne kadar harareti olur ki dondurmaya galebe etsin. Fakat üzerine su içilirse zarar etmez.” “Kar helvası” (120) dediklerini sordular.

– “O yiyecek cinsinden değildir. Kar başka şey için halk olunmuşur” buyurdular.

Hoca Nasreddîn

Nasreddîn Hoca, Allah’tan bir kerâke (şemsiye) ister. Sabah ister, akşam ister; böyle böyle, arefe olur kalır. Hoca, “Sen vermezsen, ben yapamam mı?” der gider; attârdan biraz tel, kâğıt, biraz da çırış alır gelir. Keser biçer, yapıştırıncaya kadar bayram namazına geç kalır.

Sonunda yapıştırır gider camiye. Cami dolmuş. Üstü açık son cemaat yerinde bir yer bulur, oturur. Derken hava bulutlanır, başlar yavaş yavaş yağmur dökülmeye. Hoca başını kaldırır;

– “Ey Allah’ım! Bunu sen vermedin, bunu ben yaptım” der. Yanında bir kör varmış;

– “Sus Allah’a öyle söz söylenmez” der.

– “Ha” der Hoca;

– “Sahip çık, sahip çık; işte seni de kör etmiş,” der.

Molla Câmi

Molla Câmi hazretlerinin şeyhi Ahmed Câmi hazretleri o vak-
tin padişahıyla görüşür ve huzuruna girdiği vakit alışkanlık icabı
rükû eder. Padişah da kıyam eder, böyle görüşürler.

Sonra Ahmed Câmi hazretleri huzura bir gün gelişinde şu
beyti okur;

“*Ne ez men rükû ve ne dutu kıyâm selâmun aleyküm ve aleyküm
selâm*” der. Yani “Ne benden rükû, ne senden kıyam. Ben selâmun
aleyküm derim, siz de aleyküm selâm dersiniz. Teklifsizce muhabbet
ederiz” buyurmuşlar buyurdu. Molla Câmi hazretlerindir.

*Mevlidim can ver şahhai kalem
Cura-i can şeyhü’l-İslâmîyet*

Zamı sebeptir cerîde-i iş'ar

Bedevisi manâ tahlisim câmiyet

Arabistan'da ve İran'da ziyâde âlim ve fâzıl olan zâtlara “şeyhülislâm” tabir ederler. Bu devletin evâilinde dahi öyle olduğundan öyle tabir ve itlâk etmişler, buyurdu.

Sultan Baba'nın Kerâmeti

1241/1826 tarihinden evvel Beşiktaş'taki Rıza Efendimizin dergâhına Bektâşî erenleri gelir giderlermiş. Bir gün Sultan Baba o vakit yedi sekiz yaşında küçük çocuk olan Tevhîd Efendi'ye gelir, bir tokat atar. (121) Tevhîd Efendi ağlayarak babasına, yani Hakkı Efendi'ye gelir. “Beni Sultan Baba dövdü” der. Hakkı Efendi;

- “A baba, çocuğu niye dövdün?” der. Sultan Baba cevabında;
- “Savuştı, savuştı” der.

Arası çok geçmez, Tevhîd Efendi vebaya yakalanır ve hastalanır. Çok kısa zamanda hastalık geçer ve Tevhîd Efendi sıhhat bulur. Sultan Baba'nın kerâmetidir, buyurdular.

Şeyh Niyâzî Efendi

Eyyüb'de Oluklubayır isimli mahallede Şeyh Niyâzî Efendi'nin Tarîkat-i Âliye-yi Nakşibendiye'den dergâhı var idi.¹⁵⁵ Bu dergâhın mevlid-i şerîfini bahar zamanı gül vakti okutur ve mevlîde Hoca Efendimizi davet ederlerdi. Zira dergâhın bahçesi ve gül ağaçları vardı. Fakir de beraber gider, kaloslarını kaldırır idim.

Yine bir sene Hoca Efendimiz Eyyüb'e teşrif buyurdular. İstanbul'da o gün biraz işim vardı, Hoca Efendimiz bana;

- “Ben gideyim sen arkamdan gel, Bostan İskelesi'nde buluşalım” buyurdu. Ben işimi gördüm evime vardım, bir de baktım ki muvâcehe penceresinin önünde ellerini duaya kaldırmış, Hâlid bin Zeyd En-sârî hazretlerinin türbe-i şerîflerini ziyâret buyuruyorlar iken yetiştim. Ziyâret ettik. Oradan beraber Bostan İskelesi'ne, sonra dergâh-ı şerîfe gittik. Mevlîd-i şerifte bulunduk. Yani bir ahvâl-i gariptir.

¹⁵⁵ [Mûmâ ileyh Niyâzî Efendi ehl-i dil ve muhabbet-i handân imiş.]

Kapalı Yoğurt Çanağı

Geçen hikâyede zikredilmiş olan Mevlevî Dede İsmail Efendi nakleder ki; Hoca Efendimizin oturduğu odanın minder kereveti önünde baş aşağı kapalı bir yoğurt çanağı varmış. Birisi o çanağın yanına gidecek olsa, “Gitme gitme, onun altında ders vardır” buyururlarmış. Ama onun altında ne var, kimse bilmez ve herkes şaşırır taaccub eder, oraya gidemez. Fakir, derse başladığımız vakit o çanak yok oldu.

Göz Değmesi

Ayvansaraylı Münzevî Sâlih Baba hazretleri nazar değmesin diye;

– “Evinizdeki kedinizi dahi halkın yanında methetmeyin” diye buyururlardı ve yine göz değmesinden korunmak için kendileri yaşlıca olduklarından, ahlâb ve muhibbânın yanında gözlerine gözlük takmayıp, yabancının yanında taktıklarını anlatırlardı.

Ev Nasıl Olmalı? (122)

“Ev nasıl olmalı?” diye sual ettiler. “Zemini yüksek olup, bina alçak olmalı ve evin lodosu, poyrazı açık olmalı” buyurdular.

Hız. Ali Efendimizin Namazı

Şâh-ı Velâyet penah Hız. Ali kerremallahu veche efendimiz;

– “Ben görmediğim Allah’a ibadet etmem” buyurmuşlardır. Namazda ne derecelere kadar derya-ı ulûhiyyete mustağrak oldukları şuradan dahi anlaşılıyor ki, bir gazada ok tenirini vücudu hü-mâyunlarında kırılmış, kalmış; zira çıkaracak olmuşlar, acısına tahammül buyuramamışlar.

– “Ben namaz kılariken çıkarın” buyurmuşlar. Namaz kılariken çıkarmışlar. Namazdan sonra,

– “Çıkardınız mı?” diye sual buyurmuşlar. İşte namazı böyle kılmak gerekir.

Mevlevîlerin Semâ'ı

Mevlevîlerin devr ve semâ âyini göklerin seyr ve devri gibidir. Zira sekiz kat göklerin devri batıdan doğuyadır. Yalnız dokuzuncu kat göğün devri doğudan batıyadır ve bu dokuzuncu kat gök, sekiz kat göğün 24 saat içinde şarktan garba döndürür ve gece gündüz bu dokuzuncu kat göğün devriyle olur ve sekiz kat göğün yine ayrı ayrı kendilerine mahsus kimi çabuk, kimi geç dönüşleri vardır. Mevlevîlerin dahi mukavele esnasında her birisinin ayrı ayrı geç veya çabuk dönüşleri vardır. Umum heyetin dahi yine ayrıca bir devri vardır. İmdi göklerin ve Mevlevîlerin ve turuk-u âliyye-i saire ehlinin seyr ve devrân cuş-u hurûşları hep cümle aşk ve muhabbetten nâşidir ve Nabî'nin;

“Tesâvirîyle tezyin eyleyip sûret ger hikmet

Döner şem-i muhabbetle fenerdir halka-ı tevhîd” beyti bu manayı müeyyidir.

Tükrük Şifâdır

Tükrük şifâdır. Hatta hayvanlar yaralarını yalaya yalaya iyi ederler. İnsanın yarasını da yalamak iyi olur. Amma kim yalayacak, bir yalayıcı bulmak gerekir, büyurdular.

Hikâye

Münşi-i meşhur olan Hoca-i cihanın “Her asırda müteaddid şâir bulunur; ama münşi ya bir bulunur, ya hiç bulunmaz” dediğini nakl ve inşânın şiirden çok güç olduğunu beyan buyururlardı. (123)

On Bin Beyit Ezberindeydi

Gençliğim zamanında ezberimde belki on bin beyit var idi, buyururlardı.

Bâkî Divânı

Bir kitap aldığımız vakitte Hoca Efendimize götürür, gösterir idik. *Bâkî Divânı*'nı da aldığım vakit yine götürdüm, gösterdim.

– “Efendim *Bâkî Divânı*'nı aldım” dedim.

– “Ha getir bakalım, ziyâret edelim” buyurdu. Başka kitaplara böyle demiş idi. Sonra Bâkî merhûmun fazl ve irfânını saydı. Fatih merhûm İstanbul'u feth ettiği vakit, böyle selâset üzere eş'âr-ı türki söylemek usûlü yok idi. Fatih merhûma şuarâdan birisi;

Benim devletlü hünkârım, sabahınız hayr olsun

Yediğiniz bal ile kaymak, güzergâhın çayır olsun

beytini söyleyiverdi. Fatih merhûm bu şiirde selâset ve fesâhat olmadığını bildiği halde hoşlandı ve şaire çok ikram etti. Muradı şu idi ki, Rum'da şiire heves etsinler yetişsinler. İşte ekseri şiirler o vakit bu yolda idi. Daha sonra Bâkî merhûm yetişti ve bu selâset ve fesâhat üzere şiirlerin Türkçe söylenilmesi yolunu açtı.

Meddah olalı çeşm-i gazâlânına Bâkî

Öğrendi gazel tarzını Rûm'un şuarâsı

beyti buna şahittir. Bâkî merhûm, büyük zâttır, buyurdular.

Yunanca Kitapların Tercümesi

Abbâsîler devrinde, özellikle halîfe Me'mûn zamanında Kütüb-i Yunaniye'yi Yunanca'dan Arapça'ya nakil ve tercüme ederler. Mütercimler ehil ve erbâb olduklarından kitaplar bir o kadar daha iyileşti. Binaenaleyh Yunanlılar o kitapları tekrar Arapça'dan Yunanca'ya nakil ve terceme ettiler. *Kâmûs* ve *Burhân-ı Kat'ı* dahi aynı bunun gibidir. Zira mütercim-i *Kâmûs* Âsım Efendi merhûm, fevkalâde zeki, ehil ve erbâb idi. Onun için bu iki kitap asıl telifinden daha güzel oldu, buyurdular.¹⁵⁶

Mahbûb

Bir can demiş ki; mahbûb İngiliz çakısı gibidir. Eğer sularsak parıltısı, cîlâsı gider, dediğini nakil buyurdular.

Rızık Mukadderdir

İstanbul'da Kocamustafapaşa semtinde türbe-i şerîfe-i mahsûsasında medfûn olan (124) Hazret-i Sümbül Sinan'ın mahdumu Samatya'da meyhâneye alıştır. Gider gelir, Hazret-i Sümbül bunu duyar, gittiği meyhâneyi haber alır. Gider meyhâneciye;

– “Bizim mahdum ne kadar isterse verin, parasını yetiştiririm” der.

Hazret-i Sümbül'ün muradı, haram da helâl gibi rızıktır. Rızık da mukadderdir; çare yok insan rızkını yiyip içecek, bir ayak o meyhâne tarafında olan rızkını alsın içindir, buyurdular.

Kemâlpâşazâde hazretlerinin söylediği tarih güzeldir.

Pişvâ-yı sâhib u ehl-i edeb,

Muktedâ-yı tâlib Rûm u Arab,

Rehber-i ehl-i tarîk-i Halvetî,

Bul vefâ kim şeyh Sümbül'dür lâkab.

Mülkü fânûden bekâ iklimine,

Gitti tevhîd ile ol şirin leb,

Eyledi şehr-i haramda sefer,

Leyletü'l-İsneyn'de ol zü neseb.

Ağladı ol gün bulut yaşın yaşın,

Döktü güzel yaşını herâbân eb,

Münkîrin dökmezse gözyaşın ne tok,

Senin haradın çıkar mı su aceb.

Yer ve göklerde kamu ins-ü melek,

Cem olup kıldı namazın bi ta'b,

Hâtif-i Gaybî dedi tarihini,

Nur ola Sümbül Sinan'ın kabri heb. (Sene 936/1529)

Yedekçi Çocuk

Râgıb Paşa merhûm Boğaziçi'nde yalıda oturur, Haşmet Efendi dahi kayıkla yalıya gelirken, bir güzel çocuğu yedekçi kıyafetine sokarlar. Eline bir de yedek ipi verirler ve öğretirler ki Haşmet Efendi gelirken kayığa ipini sen at, kayığı çek. Eğer sana,

– “Ey çocuk niçin yedekçilik yapıyorsun, gel seni yanıma alayım” derse,

– “Efendim bana babam nasihat etti; ‘Oğlum it sürüde para kazan, sakın ittibalık etme’ dedi, diye söyle” derler. Çocuk bu sözü söyleyince Haşmet Efendi sinirlenir;

– “Seni gidi katır puşt, bak şu çapkının yaptığına” der ise de, etrafta toplananların gülüşmelerine sebep olur.

Latîfe

Müşârun ileyh merhûmun bir mahbûb kölesi var imiş. Sabahleyin erkenden haydi Haşmet Efendi'nin odasına git. Yatakta yataarken uykudan uyandır, yanına otur, konuş. Eğer senden bir şey isterse, “Peki eğer imanını verirsen veririm de” diye öğretir.

Mahbûb gider, Haşmet Efendi'yi uyandırır, yanına oturur. (125) Konuşurken Haşmet Efendi bundan bir şey ister. “Peki imanını verirsen veririm” der. Haşmet Efendi, “A çocuk, bir şey istedin ki o halen Efendimizde yok” der.

Yani Râgıb Paşa'da işte bu çeşit latîfeleri ekser zurefâ-yı urefâ edegelmiştir, buyurdular.

Vankulu Lügatı

Müşârun ileyh merhûm bir gün *Vankulu Lügatı*'nı mütâlaa eder, Haşmet Efendi'nin pederi de şöyle uzakta durur. Haşmet Efendi gelir;

– “Efendim ne mütâlaa ediyorsunuz” der.

– “Vankulu'na bakıyorum” der. Haşmet Efendi;

– “Efendim Vankulu'na bakacağınıza şu karşınızda duran yavan kulunuza baksanıza” der, gülüşürler buyurdular.

Süleyman Han'ın Vasiyeti

Sultan Süleyman Han hazretleri;

– “Ben vefât ettikten sonra şu benim çekmecemi benimle beraber kabrime defnedin” diye vasiyet eder. Vakta ki irtihâl eder, kabrin başına çekmeceyi getirirler. “Vasiyeti var, bu çekmece beraber defnolunacak” derler. Ebussuud Efendi, daha birçok âlim orada mevcut olduklarından “defnolurdu, olmazdı, müteveffânın eşyasını kabre beraber defnetmek İslâm'da yoktur; Mecûsi'ye teşbîh lazım gelirdi, gelmezdi” derken, tutanın elinden çekmece düşer, tutkalı açılır. Birçok evrak çıkar. Bir de bakarlar ki, Ebussuud Efendi'nin verdiği fetvâlar.

Merhûm ne yaptıysa Ebussuud Efendi'nin fetvâsıyla yapmış. Meğerse çekmeceyi defn ile vasiyyetten murad, Süleyman mahşerde sual olunduğu vakitte;

– “Ya Rabbi! İşte her şeyi şer-i şerîfin fetvâsıyla yaptım” diyecek olduğu, belki daha başka efkârı bulunduğu anlaşıldı. Ebussuud Efendi o fetvâları görünce başlamış ağlamaya;

– “Ah Süleyman, sen kendini kurtarmışsın iş bize kalmış” dediğini naklederler.

Câhil Kadı

Câhillerden birisi Arabistan'a kadı olur, gider mahkemeye oturur, ahaliden birisi gelir;

– “Ey kadı! Benim bir koyunum vardı, bir de zâlim komşum. Bu zâlim komşum benim koyunumu kesti, etini yedi, derisini yüzdü, bağırsaklarını da tambur yaptı” der. Arapça sözlerini bitirdikten sonra kadı;

– “Sadakallâhül azîm” der. Zira kadı, Arab'ın sözünü âyet-i kerîme sanar. (126) “Şu âyeti bir daha oku bakayım” der. Yani işte biz böyle utanacak çok şeyler yaparız, noksanımız çoktur.

Bedevî

Bedevînin birisi Rey şehrine gelir. Çarşıda gezerken aşçı dükkânında pişmiş bumbarları görür. İmrenir, gider alır. Birazını yer, birazını dağarcığına koyar. Giderken dağarcığından bumbarı düşer.

Orada bumbara ne derler, adını da bilmez. Z....ini çıkarır, çarşıda elinde gezdirir. Hem de;

“Eyyühe’l-kavmü’l-lezî bi beldeti Re’y

Hel vecedtüüm bimisli hâze’s-şey’ ” der. Yani,

– “Ey Rey beldesinde olan kavim! Şunun gibi bir şey buldunuz mu?” diyerek çarşıda pazarda gezer, arar.

Ali Dostu Bir Can

1239/1824 tarihlerinde Beşiktaş’ta “Ali dostu” derler, Bektâşîye’den âmâ bir can vardı. O vakit Yahya Efendi’den Ortaköy’e kadar sıra yalılar ve önlerinden bir yol geçerd. O yalıların arasında bir Hangar İmamı Yalısı vardı. Bu can, imamın yalısının önünden geçerken;

– “İmam evinden aş, ölü gözünden yaş” diye bağırır. İmam duyar, uşaklarına tutturur, bu canı bir iyi dövürür. Can, dayağı yedikten sonra yalının önünde;

– “*Ya Kahhaaar*” diye sesi çıktığı kadar bir çağırır ki Üsküdar’dan duyulur. Ertesi gün imam ölür.

Etme derviş aba pûşa hakaretle nazar

O da halince fenâ milketinin şâhı geçer.

Turuk-u âliyyenin herhangisine mensup olursa olsun, manevî terakkî edince “can” tabir olunur. Can olunca, ayna gibi olur. Aynaya kılıç çeken kendine çeker. Saib’in,

Bâ saf dil mücâdele bâ hîş düşmenîst

Herkes keşed ber âyine hancer behud keşd¹⁵⁷

beyti bu manayı güzel söyler buyurdular.

¹⁵⁷ Kalbi pak olan bir kişiye kim düşmanlık yaparsa kendine düşmanlık yapmış olur
Kim de aynaya hançer batırırsa kendine saplamış olur.

Bu can daha sonra meşhed-i saâdete hacca niyet eder. Burada biner Kartal'a gider. Orada bakarlar ki alîl bir can, Bağdat'a gidecek; oradan bindirirler, oradan da İzmit'e, böyle böyle Necef-i şerîfe'ye kadar götürürler.

Hoca Efendimiz Haleb'e Mevleviyet ile teşrif buyurdıkları vakitte; "Buradan bir can geçti, böyle böyle oldu" diye naklederler buyurdular.

Karantina

Yüce devletimizin padişahlarından II. Sultan Mahmud zamanında yeniden karantina yapmak için bir meclis tertîb ederler. Bu mecliste ilmi kâmil olmayan bazı âlimler (127) muhâlefet tarzında bulunur. "Hıristiyan devletlerine benzemememiz lazımdır" derler, o vakit Hoca Efendimiz:

– *"Bu karantina nizâmı Fas devletinde de vardır. Biz Fas devletine benzemiş olalım buyurdular."* Bunun üzerine uygulama yürürlüğe girdi.

Dehrî

Hoca Efendimiz zamanında İstanbul'a bir dehrî gelir. İstanbul'daki hoca efendiler bununla konuşurlar, tartışırlar, ancak bir türlü susturamazlar. "Beşiktaş'ta Kethüdâzâde'ye git" derler.

Dehrî gelir, Hoca Efendimizi bulur, görüşürler. Hoca Efendimiz bu dehrîye;

– "Hikmetli birtakım sözler edelim, yani Heyet-i Yunaniye'den başlayalım, ondan sonra Heyet-i Frenkiye'den bahsedelim, ondan sonra tasavvuftan bahsedelim" diye karar verirler ve konuşma başlar.

Ama dehrî sözünde duramaz. Birinden söz ederken aciz kalır, ötekinden karıştırır. Hoca Efendimiz de anlar. Dehrî bakar ki konuşma yapamayacak, bırakır gider ve gittiği yerlerde de;

– "Ben daha böyle âlim görmedim" der.

Müderrislik İmtihanı

Azledilmiş bir şeyhülislâm, vaktin şeyhülislâmına bir mektup yazar. Oğluna müderrislik ru'usu verilmesini ister. O da ona cevap yazar;

– “Peki inşaallah imtihan olsun, istihkak kazansın, verelim” der. Azledilmiş şeyh efendi tekrar yazar ki;

– “Siz biz imtihan ile mi olduk?” der. Yine tekrar vaktin şeyhülislâmı yazar ki,

– “Onun için sizi bizi kimse adam yerine koymuyor ya” der.

Tarîk-i Aşk, Tarîk-i Zühed

Seyr-i sülûk şekli ikidir. Biri “*tarîk-ı aşk*”, diğeri “*zühed*”dür. Tarîk-ı aşk kestirmedir. Lâkin kuyuları çoktur. İlk başta tabiat kuyusu vardır, daha başka kuyular vardır. O kuyulara düşmeden söktürebilirse az vakitte selâmete varır. (127) Tarîk-ı zühed dolaşa dolaşa varır. Kuyuları belâları yoktur. Râh-ı selâmet ve afiyettir. Hoca Hâfız’ın;

Şeb-i tarîk-u bîm-u mevc u girdâbî cünîn hâil

Kücâ dânenî hâl-i mâ sübükbâran-i sâhilhâ¹⁵⁸

beyti bunu söyler buyurdular. Hoca Hâfız’ın bu beytinin mısra-ı evveli ehl-i aşka, ikinci mısraı zâhidlere dairdir.

İlân-i Mûsikî

Hikmet-i riyâziye çeşitlerinden olan ilm-i mûsikîyi bilen bir zât İstanbul’a gelir. Fatih Câmi-i Şerîfi’nde okutacak olur. Fakat ilm-i mûsikîyi okutacak zâtın yanında tambur olmayınca okutamaz. Tamburun perdeleri tamdır. Alafranganın piyanosu gibidir. Perdeleri tarif etmek için tambur lazımdır. Tamburla câmi-i şerîfe girip mûsikîyi okutacak olunca, hoca efendiler ayaklanırlar. “Camiiye eğlence girmez” derler. Cevabında bu zât;

¹⁵⁸ Karanlık gece yolculuğu, dalgaların girdabının korkusunu biz biliriz. Yüğü hafif olarak sahilde gezen kişiler nereden bilir.

– “Ey hocalar! Siz mantık okutuyorsunuz ya, ben de mûsikî okuturum; ikisi de hikmettedir, ne mânisi var” der; hocalar aciz kalır, cevap veremezler.

Hamam

Birisi hamamda abazaya varırmış; öte yandan biri görür de, “Ne yapıyorsun?” der. “Yıkıyorum” der. O “Nasıl yıkamak?” der. Cevabında, “Bu sarık değil ya, bu böyle yıkanır” der, buyurdular.

Zelzele

Fatih Câmi-i Şerîfi’nin içinden cemaat ve insan hiç eksik olmaz. Ya namaz kılarlar ya hâfızlar hıfza çalışırlar, ya tilâvet-i Kur’ân, ya salât-u selâm ederler, boş kalmazdı.

Büyük zelzelede, yani 1179/1764 senesi kurban bayramının üçüncü perşembe günü, güneş doğuşundan bir saat sonra vaki olan büyük zelzelede büyük ana kubbesi tamamen iner yıkılır. Şimdi el’ân mevcut olan bu Fatih Câmi-i Şerîfi’ni Laleli sahibi Sultan Mustafa bina etmiştir.

Gariplik şurasındadır ki bu kubbe indiği vakit cami-i şerifte hiç kimse bulunmamıştır. Güya anlatıldığına göre o zelzele olacağı dakikada birisi gelir;

– “Ne duruyorsunuz? Fatih kabirden çıkmış” der. Bunu işiten herkes câmiden dışarıya koşarlar. Câminin kubbesi de o vakit iner. İşte burası Fatih’in hulûsıdır.¹⁵⁹

Ümmet-i Muhammed’in Hali

Eğer şimdi sahâbe-i kirâmdan bir zât gelse, bizim hepimizi tekfîr eder. Bunların (129) hiçbirisi Muhammed ümmeti değildir. Zira yaptığımız işlerden, hâlimizden hiçbirisi Rasûlullah’ın haline uygun değildir.

¹⁵⁹ [Şimdi el-ân mevcûd olan Fatih Câmi-i Şerîfi minâreleriyle berâber kâmilten cen-netmekân Sultan III. Mustafa hazretlerinin binasıdır. Ki *Hadikatü’l-Cevâmi*’de mezkurdur.]

Öncelikle bozukluk padişahların gazâyı bizzat terk etmesidir. Zira peygamberimiz gazâyı bizzat teşrif buyurdu. Daha sonraki bozukluklar tarif istemezi, buyurdular.

Hız. Ali Efendimizin Zamanı

Hazret-i Ali kerremallâhu vecche efendimize, zaman-ı hilâfetlerinde;

– “Efendim sizin gününüzde ortalık pek karışık oldu. Ötekilerin zamanında böyle olmamıştı” dediler. Cevabında;

– “Onların zamanında biz vardık.” Yani onları adam eden bizdik ki şimdi biz yalnız kaldık, buyurmuşlar.

Güzel İsimler

Bazı güzel isimleri, yani Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin, Ömer; böyle isimleri olup da evlâd ve ahfâd-ı Rasûlullah’a sevgi beslemek, âşık olmak ve onları iki cihanda kurtuluş vesilesi bilmek şöyle dursun; hanedân-ı nübüvvet düşmanlarını iltizam edip fiillerini beğenen bir şeyh varmış;

– “Onların adları değişti, yani adları eskiden Muâviye, Yezîd, Mervân, Hişâm, Velîd idi. Şimdi böyle güzel adlar takıldı, bunlar yine onlardır” dediğini anlatırlar.

Meşrebin Çokluğu

Hoca Efendimiz hazretlerinin huzur-u meâni-i mevfûr-u âlilerinden daha yeni halâvetyâb olup mütelezziz olduğumuz o anlarda fakire öyle gelirdi ki;

– “Niçin halk Hoca Efendimizin meşrep ve mesleğinde gitmezler, bu meşrepte gitmeli değil mi?” diye söyledim. Bu derd-i efkârımı, bir gün hâk-i pâylerine ifade ile bir cevap almak için;

– “Efendim halka anlatılmıyor” dedim. Cevabında;

– “Hayır bu anlatmak için değildir, kendin zevkini çıkarmalı” buyurdular ve ondan sonra beni mutmaîn ve müteselli ettiler.

Haç'a, Puta Sövmeyiniz

Gâvurların haçına, putuna ve Yahudilerin gayışına sövmemeli; zira onların itikadınca haç, Hz. İsa demektir. Her ne kadar bizim kitabımızda Hz. İsa, haç ve çarmıh olmasa da. Gâvurlar ölü götürürlerken gâvur ölüsü demeli. Zira (130) itikatlarınca büyüktür. Perestiş vaktinde başlarına takarlar buyurdular.

Ferruh Efendi'nin tefsîr-i şerîfinde ve Sûre-i En'âm'da 108. âyette, "*Velâ tesübbüllezîne yed'üne min dînillâhi fe yesübbullâhe adüvven biğayri ilmin kezâlike züyyine liküllü ümmetin ilmuhum sümme ilâ rabbihim merciuhüm fe yünebbiühüm bimâ kânû ya'melûn*"¹⁶⁰ buyrulmuştur.

Yani müşriklerin Allahu Teâlâ'dan başka taptıkları putlarına sövmeyin ki, onlar zulüm ve fart-ı cehâletlerinden nâşî Hak Teâlâ'ya nâ-sezâ söylemeyeler. Müşriklere, putlara ibadeti tezyin ettiğimiz gibi her ümmete hayır ve şer amellerini güzel gösteririz. Sonra onların dönüşleri rableri tarafınadır. Vakt-i mükâfatta onlara ne işlediklerini haber verir.

Pirinç Tüccarı

Bir pirinç tüccarı varmış. Yılbaşı geldiği vakitte zekâtı ne kadar para ederse, hepsini bir pirinç torbasının içine, pirinçlerin arasına yerleştirir, medreseye götürür; softalara:

– “Bu benim zekâtımdır; lâkin siz bu kadar pirinci ne yapacaksınız? Meselâ, bu pirinç 60 kıyyedir. Fiyatı da şu kadar para-dır, bunu yine hüsn-ü rızanız ile bana satın” der. Zihninde tezvirâtı te'vîl eder, götürdüğü paralarına benim oldu der, alır getirirmiş.

Hiç Allah aldanır mı? O zekât vermiş oldu mu? buyurdular.

¹⁶⁰ “Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyiniz. Sonra onlar da Allah'a bilgisizce söylerler. İşte biz böyle her ümmete yaptıkların süslü gösterdik. Nihayet dönüşleri Allah'adır.” (En'am, 6/108)

Frenklerin İlerlemesi

Cerr-i eskal (mekânîk) demek, ağırlıkları çekmek ve çekici mânâsınadır. Cerr-i eskal ilmi, ilm-i mahsustur. Bu kadar bin yıl evvel-i hukemâ te'lif etmişler, kitaplar yazmışlar, öyle dururdu. Sonra Frenkler bu kitaplarla iştigal edip ilmi ilerlettiler. Nè kadar fabrikalar, vapurlar, makinalar, çarklar, dolaplar varsa, hep bu ilimle olur. Frenkler hem ilmini okurlar, hem ameliyatını icrâ ve tecrübe ederler.

Devletleri aşhâb-ı tecrübeye yardım eder, onların devletleri bir işe yaramaz paralarını telef etmezler. İlmiyyâtı tecrübe alâtı ile olur. Alât para ile olur. Bizde ilmi okunsa da ilmiyyâtının icraatı kalır, oralarını kimse vazife edinmez. Bizde ashâb-ı menâsıb parayı almaya alışıktır, vermeye alışık değildir. Böyle iyi şeyleri ibtida büyüklerimiz tutmalı, alt tarafı dahi ona bakarlar. Frengistan öyle ilerledi, buyurdular.

İngiliz Selim

Demiri fabrika vasıtasıyla eritip gemi zinciri gibi türlü alet ve eşya-yı hadîde yapmasını bilir bir İngiliz, III. Sultan Selim Han zamanında İstanbul'a gelir; ricâl ve küberânın konaklarına girer çıkar, kimse mani olmaz, teklifsiz görüşür konuşur. Bu İngiliz; "Bana bir fabrika yapın, İngiltere'deki gibi size de demirden eşyalar yapayım" der; ama bizimkilerin kulaklarına girmez.

Bizim o vakitlerdeki kıyafetlerimiz bu İngilizin zevkine gider; bir gün Müslüman olur, adını Selim Efendi koyarlar. Kavuk, sarık, biniş, cübbe, mest, pabuç, çakşır, uzun entari, beline şal. Giyinir, kuşanır; fakat bundan sonra o gittiği konaklarda öyle evvelki gibi doğruca efendinin yanına koymazlar; kâhya odasında, kahve ocağında bekletirler, "*Efendinin işi var*" derler ve arkasından İngiliz Selim derler, Selim Efendi demezler. Önceden zâtına mahsus bir yücelik var idi, o yücelik tahkîre dönüşür.

Böyle kendisinin aşağılandığını anladıktan sonra; "İlim şapka da imiş, bende değilmiş; benim bu kıyafet hoşuma gitti de onun için Müslüman oldum, yine İngilizim" der.

Bir gün kaçır gider. Hâlâ o gidiştir. Eğer o adamı idare etseydik ve yüceltseydik, şimdi büyük, büyük muntazam demir fabrikalarımız olurdu; onu kaybettik ve sair İngilizler onun Müslüman olduğu için aşağılandığını bildiler. Bundan böyle Müslüman olmazlar, onu da kaybettik ve bu cihetle sâhib-i şeriat Efendimizi de gücendirdik; zira ümmetin çokluğu Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in maksadıdır.

Bir Hristiyan, yahud bir Yahudi Müslüman olsa aşağılarız, burası bizim bir fena âdetimizdir, diye müteessifâne, müteessirâne buyururlar.

Beş Levha

Hoca Efendimizin devlet hânelerinde oturdukları odada beş adet levha vardı;

Biri; “*Ya rab! Beni dûr eyleme evlâdı iyâlden.*”

İkincisi; Allah-Muhammed girift yazılı bir levha.

Üçüncüsü; “*Yeni hezâr âsâyı.*”

Dördüncüsü; kendilerinin Palabıyık merhûmun bostan kapısına söyledikleri,

“*Ümidin rismanun boşlama bu cehde delv u âsâ*” beyti.

Beşincisi; Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin bu kıtası idi.

Kıta (132)

İnneme'd-dünyâ denâ hiye ve denâhî

Kem binâ anhâ'l-menâhî ve'l-menâhî

Kem lenâ fihâ ed-devâhî ve'l-devâhî

Mâ lenâ îşun bilâ hiye ve'l-belâhî

Yani, dünya hakikatte gerçekte aşağılıktır.

Halbuki maksud da bu dünyadır.

Bu dünyada bize çok belâlar vardır.

Halbuki devâ da bu dünyadır.

Siz bize dünyada dünyasız bize hayat yoktur.

Halbuki belâ da bu dünyadır.

Ali Nerededir?

Yukarıdaki hikâyede bahsedilen, “Allah-Muhammed” beraber girift yazılmış levhayı Hoca Efendimizin odasında bir can görür de;

– “Erenler burada Ali nerededir?” diye sorar. Hoca Efendimiz de ona;

– “Oradadır, ama sırdadır” der; tarif eder. Allah’ın elifinin hesabı beyyinesi Ali çıkar. Meselâ, hesabı beyyine usûlünce elifte üç harf vardır. Evvelki harf olan elif tarholunur (lif) kalır. Lam 30, fe 80, (toplamı) 110 eder. Ali dahi 110 eder.

Gülistân

Şeyh Sâdî’nin “*Gülistân*”ı tanzîr ve taklîd kabul etmez derecelerde arifâne, hakîmâne, münşîâne sûret ve manâsı çok geniş bir kitaptır. Büyüklerden çok zatlar nazîre yapmışlardır. Ez cümle Molla Câmi hazretleri, *Baharistan Risâlesi*’ni tamamıyla nazîre için yapmıştır. Lâkin benzetememiştir. *Gülistân* başka durur. Onların yanında *Gülistân*, Kur’ân gibidir. Kur’ân da böyledir. Çok füsâha, bülâğa, ez-cümle Makamat-ı Harirî kavleti alâsız kendi kelâmının arasında gö-türmüşlerdir. Ama Kur’ân başka durur, bellidir, onlara benzemez.

İyi Ahlâk

Ben yolda kaldırımdan gidiyordum, karşımdan da bir Frenk geliyordu. O gelince ben kaldırımdan aşağı indim. İndiğimi görünce o da aşağı indi, buyurdular.

Cumartesi

Hazret-i Mûsâ, “Cumartesi kıyamete kadar bâkidir” demiştir.

Vaize Verilen Not

Bir kadın, câmi-i şerifte vaaz esnasında kürsüde vaize bir not verir.

– “Kızım hâmile, kaç gündür iskemlede kaldı. Doğum yapamıyor, sizin ve cemâatin duasını rica ederim” der.

Vaiz Efendi nota bakar da;

– “A kadın, kızlarınızı kendi cinslerinize versenize. Sarı birine verirseniz, herif attırdığı vakitte yoğurt çanağını doldurur. Onun çocuğu bu kadar olur. O hiç doğurur mu?” der.

Ama yine dua da ederler.

Hûriler

Vaiz kürsüde vaaz ederken;

– “Cennet ehlinde her birisine yetmiş tane hûri verilecek” der. Cemaatten bir kadın kalkar da;

– “Hoca Efendi, biz orada ne yapacağız?” der. Vaiz cevabında;

– “Otur kadın otur, seni de alan bulunur” der.

Oruç Borcu

Ramazan-ı şerifte Râgıb Paşa’nın huzurunda oruç tutmaktan ve tutamayıp sonra gününe gün tutmaktan söz açılmışken; Râgıb Paşa, Haşmet’e;

– “Haşmet senin de borcun var mı?” der. Haşmet;

– “Var Efendim” der.

– “Ne kadar?” der.

– “Mahalle bakkalına bin kuruş borcum var” der. Râgıb Paşa;

– “Adam onu sormuyorum, oruç borcunu soruyorum” der. Haşmet Efendi;

– “Efendim, onu Allah sorar. Sizin soracağınız borç, kul borcudur” der.

Hız. Ali Efendimizin Üstünlüğü

Hazret-i Ali kerremallahü veche efendimiz, Rasûlullah aleyhis-selâm efendimizin gazalarından hiçbirisinden geri kalmadı ve her gazada mansûr ve muzaffer olup din düşmanlarını kahr-u tedmîr etti.

Özellikle Hayber, Bedir, Hendek, Uhud, Huneyn gazalarında olan şecâat-ı merdânelikleri, (*ve akdâküm ali*) hadîs-i şerîfi üzerine, duası olanların dualarını dinleyip de hakkı bâtıldan ayırmak ve temyiz etmekle duayı kestirip bil isâbe fasıl ve hüküm etmede, ilimde, yani bu ana kadar olmuş ve olacağı bilip haber vermesi hususlarında ve diğer vasıflarda; doğrusu cümle ashâb-ı kirâmın üzerine fazîlet ve rüçhânı derkâr ve âşikârdır.

Ger nebudî zülfikar-ı Murtazâ-yı nâmdâr

Kes ne kufti der cihân-ı Allahüekberi âşikâr¹⁶¹

beyti bu manayı desteklemektedir.

Hazret-i İmam Zeynelâbidîn

Hazret-i İmam Zeynelâbidîn vakâ-yı dilsuz-u Kerbelâ'da yedi yaşında olup, muhterem babası Hz. Hüseyin Efendimizin, azîz kardeşlerinin ve imamlarımızın, sadık dost ve sevdiklerinin şehâdetlerini hep gördü. Üzerlerine hücum eden 22 bin Yezîd-i bî dinin (134), ettikleri zulüm ve cefânın cümlesi Hazret-i İmam'ın huzur-u şerîflerinde oldu. İmam Hüseyin'in evlâd-ı emcâdından İmam Zeynelâbidîn'den başka erkek kalmadı. Rasûlullah (s.a.s.) Efendimizin nesli ondan geldi.

İşte bu fâciadan sonra Hazret-i İmam, 40 yıl ale'd-devam girye vü bükâ buyurdu (ağladı). Bir gün;

– “Ya İmam, hiç yüzünüz gülmüyor” dediler. O da cevabında;

– “Kerbelâ faciasını gören kişinin yüzü hiç güler mi?” buyurdular.

Facia; insanları dert içine koyan hâdiselere ve musibetlere denir. (*Kamûs*'tan)

İmam-ı Gazâlî

Mî'râc-ı şerîfte bütün peygamberlerin ve evliyâullâhın ervâhı hazır olduğu halde, Hazret-i Mûsâ aleyhisselâm efendimiz orada

¹⁶¹ Hz. Murtazâ'nın meşhur Zülfikâr'ı olmasaydı.

Dünyada kimse âşikâre “*Allahu Ekber*” diyemezdi.

Peygamber aleyhisselâm efendimize;

– “Ey Muhammed! ‘*Ulemâi ümmeti ke enbiyâi benî İsrail*’¹⁶² kim için buyurdunuz?” der. Derken, İmam Muhammed Gazâlî Hazretleri’nin ruhu Hazreti Mûsâ’nın karşısına görünür. Hazreti Mûsâ, İmam-ı Gazâlî hazretlerine;

– “İsmin nedir?” der. İmam Gazâlî cevabında;

– “Muhammed bin Muhammed bin Muhammed’dır” der. Hazret-i Mûsâ;

– “Ben yalnız senin ismini sordum” der. İmam Gazâlî hazretleri cevabında;

– “Efendim, Hak Teâlâ size ‘*Ve mâ tilke biyemînike yâ Mûsâ*’¹⁶³ dediği vakit, siz cevabında ‘*hiye asay*’ (O, asamdır) deseniz kifâyet ederdi. Lâkin siz, “*Hiye asaye etevekkeü aleyhâ ve ehüşşü bihâ alâ ğanemî ve liye mea rabbü uhrâ*”¹⁶⁴ buyurdunuz” der. Bunun üzerine Hazret-i Mûsâ;

– “*Doğru söylüyorsun ey Muhammed!*” der ve hakkını teslim eder. Bu hikâyeyi, aşağıda gelen hikâyeye de teyid eder.

Sözü Uzatmak Fesâhâtır

1237/1821 tarihinde ben Haleb’de molla iken çok memleketleri ibâdullahın hallerini anlamak için dolaşırdım. Bir gün şehrin dışında bir kız çocuğuna rast geldim. Elinde bir sepet var, tezek topluyor. Bu çocuğa;

– “Siz bu tezeği ne yaparsınız?” dedim. Kız bana bir baktı, molla olduğumu bilmiyor; ama memlekette hatırlı bir adam olduğumu tanıdı ve söze başladı.

– “Efendim biz fukarayız, odun almaya gücümüz yoktur. Böyle tezek toplarsınız, odun ile olacak şeyleri bununla yaparsınız” dedi, böylece sözü uzattı. Zira bir büyük adam bir küçük adama bir şey

¹⁶² “Ümmetimin âlimleri, benî İsrâil’in nebîleri gibidir.” *Kesfü’z-Zünûn*, 1, 1.

¹⁶³ “Ey Mûsâ Sağ elindeki nedir?” (Tâbâ: 18)

¹⁶⁴ “Mûsâ dedi ki; O benim âsamdır. O’nunla davarlarımı yaprak silkerim ve onda başka hacetlerim de vardır.” (Tâhâ: 18)

sorduğu vakit, ona cevap vermekle sözü uzatmak fesâhâten ve esbâb-ı telezzüzdendir. Arap çocukları yaratılışları itibarıyla fasîh olurlar. O kız çocuğu daha mektep ve kitap görmemiş olduğu halde, benim oralarda büyük bir adam olduğumu bildi. Beni memnun etmek için (135) fesâhat gereği sözü uzattı.

Bunun gibi önceki hikâyede anlatıldığı şekliyle Hak Teâlâ'nın sualinde Hazret-i Mûsâ sözü uzattı. Yine Hazret-i Mûsâ, İmam Gazâlî'ye suâlinde İmam-ı Gazâlî cevabını uzattı. Şimdi İmam Gazâlî'nin orada zuhûru ve orada vaki olan sual ve cevabı, Rasûlullah (s.a.s.) Efendimiz mucizesidir ki kendi ümmetinin ulemâsı Benî İsrâîl'den olan Hazret-i Mûsâ'nın suâline cevap verdi.

Ruhlar Âleminde Herkese İş Gösterilmiştir

Hoca Efendimize bir gün birisi gelir, hâlimden şikâyet eder. Okuttuktan sonra bendegânından birisine;

– “Biz bu âleme gelmezden evvel, daha âlem-i ervâhta iken bu âlemde olan işlerin hepsini orada bize gösterdiler. Hatta beygir sürücülüğünü bile gösterdiler. Herkes bir şey beğendi, onu aldı, bu âleme geldi. Beygir sürücüsü kendi rızasıyla almaktadır, yoksa beygirin arkası sıra nasıl iştahla koşar. Zira onu beğendi aldı. Eğer aldığı dışında bir işe koyarlarsa, onu iştah ile yapamaz.

Okullarda bir de muayene (rehberlik) hocası olmalıdır. Ders-ten sonra çocuklar teneffüs ve istirahat ettikleri vakit çocukları dikkatle takip etmelidir. O çocukların her biri bir iş tutar. İşte o işe onu başlatırsa, o işe ilerde memnuniyetle devam eder. Terzi, demirci, berber, dülger, okumak, yazmak her ne ise; ve eğer aksine verilir, teklif ve mecbur edilirse, ne öğrenir ne ilerletir. Mutlaka âlem-i ervâhtan beğenip getirdiği şeyi ister.

Denizin orta yerinde bir ada olsa, içinde insanlar hasıl olsa, etraftan hiç kimse oraya gitmese, orada hasıl olan insanlardan her birisi bir sanat tutar. O adada her sanat hasıl olur. Âlem-i ervâh alışverişi o âlemde çaresiz zuhûr eder. Başka türlü olmak ihtimali yoktur. Fakat bizimkilerde o nazar yoktur ki hilâf-ı harekette bulunmasın.

Hayvâniyet

İki kişi bir yerde *müsâkeşe* (cinsî münâsebet) ederler. Orada bir de can bulunur. O kimseler o işi görürler. Bu can da onları güya görmüyor gibi bir yanında oturur, yine çubuğunu içmeğe devam eder. Bu keyfiyet, yani o can insanın iki ciheti olan hayvaniyet ve melekiyetten hayvaniyet cihetine yönelmiş olduklarını anlamıştır. (136) Celâleddîn Devvânî'nin iş bu kıtası;

Ademîzâde zarfa-i ma'cûnest

Ez ferîşte serişte vu zi hayvân.

Ger koned meyl-i îñ şevêd kem ez îñ

Ver koned meyl-i an şevêd beh ez ân¹⁶⁵

bu manaları haber vermektedir.

Müstakimzâde Süleyman Efendi

Müstakimzâde Süleyman Efendi merhûm müderris olmak için ruûs imtihanına girer. Mecliste olan mümeyyiz, merhûma âyet-i kerîmede "*ve's-sakaltüm*"¹⁶⁶ geldiği münasebetiyle *Maksud* kitabında mezkur olan "Sâkale"nin i'lâlini (*kelimenin kök bilgisini*) sorar.

Halbuki o vakit imtihanlar şimdi okunmayan eğitimin son basamağındaki kitaplardan olurmuş. Müstakimzâde merhûm, onlara bakmış, sarf kitabına bakamamış; bunun üzerine Müstakimzâde merhûmun canı sıkılır. "Ben sarf mollası mıyım?" der, imtihan meclisinden dışarı çıkar gider. Ondan sonra Kocamustafapaşa tarafında bir odada oturur.

Dünya meşgalesinden yüz çevirmiş, gösterişli işlerden uzakta, yazı ve telif ile meşgul olur. Birçok risâle ve mecmualar yazar. Ak sakallı bir hamal her sabah gelir, odasının günlük hizmetlerini görürmüş. Ortalığı süpürmek, suları doldurmak, vesair bunun gibi hiz-

¹⁶⁵ İnsanoğlu bir macundan meydana gelmiştir.

Hem ferîştah hem hayvânî şekilden meydana gelmiştir.

Eğer iyiliğe meyl ederse, ferîştahlardan da üst makamlara çıkar.

Eğer kötülüğe meyl ederse, hayvanlardan da aşağı seviyeye düşer.

¹⁶⁶ Tevbe 9/38.

metleri yapar, gider. Daha sonra “Çamgöz” dedikleri zât şeyhulislâm olur. Mustakimzâde’yi sorar, müderrrislik ruûsunu imtihansız gönderir, ama merhûm kabul etmez. Kanaati ihtiyar eder. Merhûmun zamanı böyle geçti buyurdu. Zira kabri Zeyrek tarafındadır.¹⁶⁷

Karabıçak Meyhânesi

Kumkapı’da Karabıçak isimli meyhânede bir vakit esnaflar tefer-rüc edip bir öğrenciyi kalfa çıkardılar. Meyhânenin şervanına bir geniş bir sofra kurdular ki büyük hamamların göbek taşı kadar gelir. O sofranın ta orta yerine bir mahbûb-u müzeyyen sâki çıkardılar ki belinde alâ şal, arkasında harçlı fermeneci işi mükemmel çuha urba.

Sofra-nişîn olan bâde nuşân ve ârâ-keşâne sâkîlik edip cümle-sini iska ve idare etmede böyle bir meclis görmeyeceğim. Bu bizim nâşânûş ki mislini dünyada dîde-i Cemşîd görmemiş. Yârân-ı piyâ-le nûşânı sair mehpâre bir derecelerde serhoş u bîhoş kıl ve hoşenden bî haber ve medhûş olmuş ki zevk ve sefa (137) yerine cenk ve gaza zuhûr eder. O kocaman sofrâ karma karışık olur. Tabanca-lar atılır. Sâki mütehayyir kalır, içkiler dökülür, kadehler kırılır. Ehl-i dil olan yârân, nâdim ve pişman olur. Rûhî’nin beyt:

*Hoş kûşeyi zevk idi safa ehline âlem
Bir halle sursidi eğer ömrünü adem
Sıhhat suki derd olmasa vuslat sonu hicrân
Nuşi uhra nûş olmasa suru uhra matem*

nazmını meâlî tamamıyla orada zuhûr eder. Bunların sadây-ı kavgala-rı ayyuka çıkınca yeniçeri kolu gelir, bunları ört bas eder, alır götürür.

Sırmakeş Ârif

Şehid Sultan Selim Han zamanında sesi gâyet güzel ve ehl-i merak bir Sırmakeş Ârif vardı. Meselâ bir şey söyle deseler, hemen söyler ya da kendi isterse çığırır. Bize gelir, biz merakını bildiği-mizden bir şey söyle demeyiz. Yemek sofrasını korlar, buyur deme-

¹⁶⁷ [Hoca Efendimizin hocalarından birisi Ayvansarâyî Münzevî Sâlih Efendi’dir. Onun hocası da Mustakimzâde’dir.]

yiz, teklif etmeyiz; kendi kendine sofraya oturur istediği kadar yer kalkar. İsteddiği vakit bir şey çıkırır. Yaz vaktinde samur kürk giyer, varın görün ki bir hali böyleydi.

Bir cuma selâmlığını şehid merhûm Laleli Cami-i Şerifi'nde eder ve Sırmakeş Ârif kamet etsin diye ferman buyrulur. Sırmakeş Ârif'e söylerler, "Etmem" der. O kadar üstüne düşerler, etmem diye ısrar eder, başa çıkamazlar. Şehid III. Selim merhûma söylerler, pek çok canı sıkılır, "Öldürülsün" der. Fakat önünü alırlar.

"*Aman Efendim delidir, budaladır, kendine mâlik değildir,*" derler de affettirirler. Halîm selîm padişah olduğundan affeder. Sırmakeş Ârif öyle meraklı bir adam idi.

Fasletmek

Beş-on kişi bir mecliste otururlar. İçlerinden birisi kalkar gider. Arkasından hepsi birden onu fasl eder (gıybetini yaparlar). Sonra biri daha gider, onu da öyle faslederler. Üçüncü dördüncü dahi gider, hep böyle faslolur. Sonra bir insaflısı, "Ben de kalkıp gideceğim, ama beni de fasl edersiniz diye gidemiyorum" der.

– "Yok seni fasletmeyiz" derler, adam da kalkar gider. (138)

Okçuzâde

Okçuzâde merhûm, ricâl-i devletten, âlim u fâzıl bir zâttır. *Âyât-i erbaîn*'i ve *hadîs-i erbaîn*'i vardır. Yani mevzun olarak kırk âyet-i kerime ve kırk hadîs-i şerîfi cem etmiştir.

O âyet ve hadîslerin manalarını keşf ve izah ederek, üçer dörder mısra ilâve edip dörtlü ve beşli etmiştir. Ehl-i dil arasında kitapları makbul bir zâttır.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Hayatı için bkz. Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-Âlâm*, İstanbul 1306, IV, s. 2839; Christine Woodhead, "Ottoman İnşa and the Art of Letter-Writing Influences upon the Career of the Nişancı and Prose Stylist Okçuzâde", (d. 1630), *Osmanlı Araştırmaları*, c. VII-VIII, İstanbul 1988, ss. 143-159; a.mlf. "Okçuzâde", *LA*, (2. ed), vol.VIII 1993 Leiden, p. 164; Ahmet Sevgi, "Okçuzâde'nin Manzum KırkÂyet Tercümesi", Selçuk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl. 1, sy. 1, (Kasım 1994) Konya, ss. 145-155; Âlim Yıldız, "Okçuzâde Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ah-senü'l-Hadîs", *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. XVII, İzmir 2003, ss. 91-124.

Sultan Selim

Akşamcılardan biri İstanbul'da Fener civarında kiremit mahallesinde bir demhânede keyfi düzeltir. Çubuğunu eline alıp çıkar, evine giderken yolda beşâşetli bir zâta rast gelir. Ve ehl-i keyf bu zâta;

– “Ah Efendim! Ben seni bir yerden tanıyorum diyorum, sen Fener'de falan kahveye gelir misin?” O zât:

– “Hayır” der.

– “Baklacı oğluna gelir misin?” der.

– “Hayır!”

– “Müslime gelir misin” der.

– “Hayır” der. Sonra o zât, o ehl-i keyfe,

– “Galiba sen beni bazı kere selâmlıklarda görürsün” diye sorar. Bu konuşmadan ehl-i keyf, o zâtın Sultan Selim olduğunu anlar.

– “Efendim ben artık bittim” der. Donuna, şalvarına koyuverir ve oraya yıkılır.

Meğerse o zât Sultan Selim'miş. O adama ihsân verir, “Korkma keyfinde ol” der. Sonra arkasından takım da gelir, geçer gider. Padişahlarca tebdîl-i kıyâfet gezmenin çok faydası vardır.

Kabiliyetli Çocuk

Sultan I. Mahmud Han bir gün tebdîl-i kıyâfet gezerken, mektepten gelen bir çocuğa rast gelir. Bu çocuğa çıkarır bir altın verir. Çocuk bu bir altını almaz. Sultan Mahmud;

– “Niçin almıyorsun?” der. Çocuk cevabında;

– “Bu altını nereden aldın diye anam babam döverler” der. Sultan Mahmud ;

– “Padişah verdi dersin.” Çocuk;

– “Hiç inanmazlar, ‘Padişah adama bir altın mı verir?’ derler. Hiç olmazsa şu cüz kesemi doldurmalısınız ki, padişah vermiş olduğuna inansınlar” der.

Bunun üzerine Sultan Mahmud çocuğun cüz kesesini altınla doldurur. Çocuğun istidâdını anlamalıdır. (139)

Alık Molla

Hoca Efendimizin âdet-i âlîleri, devam eden öğrencilerine mahlas ihsan buyurlardı. O vakit Muzıka-yı Humâyûn'dan derste bulunan, şerîkim Mehmed Efendi'ye “*Nusret*”, İskender Efendi'ye “*Faik*”, fakire hemze-i memdûde ile “*Âli*” mahlaslarını ve mûsikîden olan Tahsin Efendi'ye “*Alık Molla*” mahlasını ihsân buyurdular.

Alık Molla'nın Hoca Efendimizden görgüsü azdır. Fakat zaptı ve zehebi çok kuvvetli idi. Fakirden bir Arapça *Emsile*'siyle bir de *Şâhidî Lügatı*'nı tekmiil okudu. Mûsikîye çok gelip gittiğinden mûsikîşinas gibiydi. Daha sonra dersi terk edip Beşiktaş civarında Kılıç Ali Paşa'daki evlerini satıp validesiyle Üsküdar'a hicret ettiler. Üsküdar'da ev aldılar. Kendileri Kılıç Alili idiler. Bekârdı, hiç evlenmedi.

Üsküdar'a gidince *Mesnevî-i Şerîf* okutınaya başladı. Fakir, Hoca Efendimize;

– “Efendim, Alık Molla Üsküdar'da *Mesnevî-i Şerîf* okutuyor” dedim. Okutur Alık. Bu okuttuğu üzerine tam 30 yıl *Mesnevî-i Şerîf* okuttu. Ezkiyâdan muhibb-i hânedân, âşikâne meşrepli bir zât idi. Kabri Üsküdar'da Hâşim Baba Dergâhı civarında, Tarîkat-ı Âliyye-i Bektâşîye büyüklerinden Selim Baba'nın yanında medfûndur. Rahmetullahi aleyh.

Necmeddîn-i Kübrâ

Necmeddîn-i Kübrâ kaddesallâhu sırrahulazîz hazretlerinin hücre-i şerîfleri kapısının iki tarafına sabahleyin hastalar otururlar; Hazret-i Şeyh, sabahleyin odalarının kapısından çıkarken hastalara nazar ederler, hastalar iyi olurlar. Bir gün hanımı kendilerine;

– “Efendim hastalara nazar buyuruyorsunuz, iyi oluyorlar. Oğlunuza da nazar buyursanız da perişanlıktan kurtulsa, kendine gelse” der.

– “Pekiyi, ona söyle de, odanın kapısının yanına otursun” der.

Annesi çocuğa söyler. Çocuk sabahleyin kapının yanına oturur. Biraz oturduktan sonra çocuğun canı sıkılır kalkar gider. O

boş yere bir köpek gelir oturur. Hazret-i Şeyh'in nazarı odadan çıkınca o köpeğe sirâyet eder. Köpeğe bir hal gelir, zikri sereyân eder. Öteki köpeklerin hepsi hav hav ederek bu köpeğin arkasına düşerler. Üç gün memleket içerisinde bu köpek önde, ötekiler, belki 300 köpek arkasında dolaşırlar. Üç günden sonra (140) o köpek ölür, bir yere defnederler, bu beyti söylerler.

Yek nazar efken ki müstesna şom za bina-yı cins

Sek ki şed manzûr-u Necmeddîn sükan ra surûrest

Bu beyti molla neva-yı nakleder. Beytin manâsı; “Ey pâk-i nazar, bu fakire bir nazar buyur ki insanlar içinde müstesna olayım.” Yani kendime geleyim. Zira baksanıza, köpek bile insan değilken Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin güzel nazarına uğradı da köpeklerle sevinç verdi ve serdar oldu demişler.

Fesleğen

İran Padişahı Nûşirevân-ı Âdil'in bir kere başı ağrır. Bütün doktorlar çaresini bulamazlar. Bir gün dîvân-ı padişahîde vezirler, vekiller ve emirler mevcut iken huzura bir yılan gelir. Ağzından bir tohum bırakır, gider. Nûşirevân ona dikkat eder ve emreder, o tohumu oradan alırlar, bahçîvâna verirler ve tembih ederler; çabucak o tohumu münasip bir yere diker ve onun çabucak meydana çıkmasına hizmet eder, o tohumdan fesleğen hasıl olur.

Nûşirevân o fesleğeni koklar. Biiznillah-i teâlâ baş ağrısı kesilir ve defolur. İşte fesleğen, baş ağrısına faydalı olduğu gibi, başka güzel kokulu çiçekler ve yapraklar dahi böyle türlü türlü faydaları vardır. Onlar boşu boşuna yaratılmamıştır

Yılan Kuşu

Yukarıdaki hikâyede bahsi geçen yılan huzur-u Nûşirevân-ı Âdil'e bir daha gelir. Fakat, bu sefer bir şey bırakmadan döner gider. Nûşirevân bunun böyle gelip gitmesinden “*Bir aslı vardır*” der. Yılanın arkasından bir adam yollar, ardınca gider. Bir de bakar ki yılanın yuvasına bir akrep gelmiş, yavrusunu yiyecek. O adam ak-

rebi öldürür. Yılanın yuvasını o zâlimin elinden kurtarır gider.

İşte âdil olan padişahlara yalnız insanlar değil, böyle mahlukât-ı sâire dahi biiznillâhi teâlâ iltica eder. Bilakis zâlim padişah-
tan ka-
çarlar ve işi rast gelmez. Âdil padişah onun ülkesini alır, buyurdu.

Kassâm Kâtibi (141)

Mehmed Ali Paşa merhûmun Mısır Valiliği zamanında, Mısır mollasıyla beraber İstanbul'dan Mısır'a bir "*Kassâm kâtibi*"¹⁶⁹ gelmiş. Bu kâtip meraklı bir adammış.

Mehmed Ali Paşa'nın huzuruna çıktığı vakit, Paşa'nın kendisinin yüzüne dikkatlice bakmasını merak eder. Her ne vakit bakacak olsa, Paşa onun yüzüne bakar, o zaman o da önüne bakar. Yine bir aralık onun yüzüne bakayım derken Paşa yine onun yüzüne bakar, bu yine önüne döner. Böyle, böyle bir türlü Paşa'nın yüzüne bakamaz. Daha başkaları da merak etmişler, onlar da bakamamışlar, onlara da böyle olmuş. Paşa böyle müdakkık ve tekmil meclisin nazar-ı dikkatine mukâbele eder bir dikkate sahip imiş.

Kemâlpaşazâde Tefsîri

Kemâlpaşazâde merhûm yetim malını yemek hakkında nâzil olan "*Fî butûnihim nârâ*"¹⁷⁰ âyet-i kerîmesinin tefsîr-i şerîfinde "*karında gerçekten ateş olur*" buyurmuşlardır

İşbilir Kâhya

Konağın birinde konak sahibi kâhyasına;

– “Canım bu bizim konak niçin yoluna girmiyor, herkes bildiği ve istediği gibi işini yürütür, sen bakmıyor musun?” der. Kâhya doğru sözlü bir adammış.

¹⁶⁹ Kassâm kâtibi: Mirasçılar arasında mirası taksim eden ve küçüklerin hakkını koruyan şeriat memuru.

¹⁷⁰ “Şüphe yok ki, zulümle yetimlerin mallarını yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar.” Nisâ, 4/10.

– “Efendim bu uygunsuzluğa sebep sizsiniz; zira konakta ne kadar iç ağası, çuhadar ve saire varsa hepsine yüz veriyorsunuz. Sizze geliyorlar, sizden yüz buluyorlar. Artık ne kâhyayı dinler, ne efendiyi dinlerler. Konağın içinde kumar oynarlar. Karı atarlar, her türlü rezaletleri yaparlar, işe bakmazlar, sarhoş olurlar.” der. Efendi;

– “Peki çaresi nedir?” der. Kâhya;

– “Bunun çaresi bu konaktan ya siz gitmelisiniz, yahut hiçbir şeye karışmamalısınız. Size gelenlere ‘Kâhyaya gidin, kâhya bilir’ demelisiniz. O vakit konak yoluna girer.” der.

Çünkü kâhya bilmiş ki efendi zevzek, uşak ve halkı idare ile ilgili tedbir almaktan, evin hal ve gidişinden bî-haber ve gafil. Kâhya doğrusunu söylemiş.

Şive Farkları

Arap çocuklarından birisi İstanbul’da bir mektepte hocalık yapar. Ve “cim” harfini “gayın” okur, kendi şiveleri gereği “cim” okuyamaz. “Cim” diyecek yerde “gim” der. İstanbul çocukları “cim” de der, “gim” de. Ne işitirse onu der ve bu hoca ezkiyâdan olduğundan keyfiyeti anlar.

Okuturken “cim” diyecek yerde “gim” dediği vakitte ona bakar, çocuk da “gim” der. Arap “gim” der. Çocuk yine “gim” der. Arap yine, hayır sizin “gim” der; böyle, uğraşır ama anlatamaz.

Buna emsal olarak “*Elboşnekan yakraûne harf-i kâfi cim*”, yani Boşnaklar *kef* harfini *cim* okurlar. Meselâ “Cülistan kitabını getir.”, yani “Gülistan kitabını getir” makamında.

Yine Gürcüler, “*Elgürciyan harf-i ha ve ha-i kha*”; bunun gibi meselâ: “Hoca Halil Haleb’e gitti, hakbesinde hurma vardı”, yani Gürcüler *ha* harflarını *hı* okurlar buyurdu. Bu kavimlerin okuyuşlarını anlatmaktan murâd-ı âlileri her kavmin bazı harfi bazı harfe değiştirerek, yahut gizleyerek ayrı ayrı şivelerle okuyuşları vardır. Böyle okumalarından dolayı o kavim mazurdur.

Hilmi Efendi

İlmihal kitabının müellifi I. Sultan Mahmud Han zamanında, Hilmi Efendi namında gâyet muttekî bir kişi vardı. Konağında bir gün erkeklere, bir gün kadınlara va'z-u nasihat ederlerdi.

Alyanak Ali Efendi

Beşiktaş'ta Alyanak Ali Efendi ile Akif Bey birbiriyle çok görüşürdü. Alyanak Ali Efendi musibet dellalı birisiydi. Akif Bey de meraklı bir adamdı. Alyanak Ali Efendi yanında musibetleri söyleye söyleye ve Akif Bey de dinleye dinleye merakından keder etti, öldü gitti.

Bülbülâ müjde-i bahâr biyâr

Haber-i bed bebûm-u bâz güzâr¹⁷¹

beytinin meali buraya münasiptir.

Dede İsmail Efendi

Dede İsmail Efendi'nin bir miktar tercüme-i halidir.

Efendi müma ileyh dört beş yaşında daha çocukluğunda iken hastalanır. Tabibler ümidini keser. Canı ne isterse verin derler. Annesi bu hale ağlar. Biraz geçer bir gün bu hasta döşğinde yatarken doğrulur, oturur, “bana çorba getirin” der. Annesi gider, bir kâse çorba getirir, onu içer. Annesi gider, bir kâse çorba daha getirir, onu da içer. Yine çorba ister, bir kâse daha getirir, onu da içer, yine ister. Annesi yine getirir, onu da içer, artık oturur. (143)

Annesi;

– “Nasılsın oğlum” der. Çocuk;

– “Ben iyi oldum, ben kuyuya düştüyüm, bir Efendi geldi, beni kuyudan çıkardı” der. Annesi;

– “O nasıl bir kişiydi oğlum” der. Çocuk tarif eder, tarifinden anlarlar ki Kulekapısı Mevlevîhânesinin şeyhi Rûhî Efendi'dir.

¹⁷¹ Ey bülbül! Baharın müjdesini getir,
Kötü haberleri baykuş ve şahinlere bırak.

Bunun üzerine çocuğu alırlar, dergâh-ı şerîfe götürürler. Şeyh Rûhî Efendi çocuğu daha uzaktan görür görmez, başlar gülmeye. Keyfiyeti anlatırlar, “*Ha kurtardınız*” der. Daha sonra Dede İsmail Efendi büyüüp yetiştikten sonra babasıyla beraber Tokat Mevlevî şeyhi Şeyh Osman Efendi’den Beşiktaş’taki sâhilhânelerinde sikke-pûş olur. Bu Osman Efendi Tokat’ın Mevlevîhânesi olmadığından Boğaziçi’nde Yeniköy’de oturur ve hâlâ yine Yeniköy’de bu revân ucunda vâki makberede medfûndur.

Daha sonra sema çıkarmak için yine Kulekapısı şeyhi Kudret Efendi’ye sülûk etmiştir. Erenler bendesidir. Dervîştir, kibirsiz, vâriyetsiz ehl-i hüner bir zât idi. 1296/1879 Haziran’ının altıncı günü Bandırma’da vefât etmiştir, kabri oradadır.¹⁷²

Recâi Efendi

Efendi mümâ ileyh nakleder. Hoca Efendimizin Beşiktaş’ta güreştiği zâtlar Afal Mustafa Efendi, Sultanzâde Mehmet Efendi, mümâ ileyhın babası Recâi Efendi, yine Çak Ahmed Bey’in babası Akif Bey, Alyanak Ali Efendi, Kadı Sâlim Efendi, Ferruh İsmail Efendi, Baş Musâhib Hatif Efendi, Cevdet Efendi ve Şâmil Efendi -bu ikisi biraderdirler-, Fehim Efendi, Dülgerzâde Şinci Hak Efendi. O vakit bazıları da Sultan Mahmud’a;

– “Efendim Beşiktaş’ın söz anlayanları, geceleri bir yere toplanıyorlar da, *devletçe kelâmlar ediyorlar*” derler. Sultan Mahmud zarif padişahtır;

– “Onlar kimlerdir, isimlerini yazın bana getirin” der. Yazarlar getirirler, bakar ki içlerinde Recâi Efendi de var.

– “Şunu gördünüz mü, eğer içlerinde o olmasaydı, ne deseniz inanırdım; lâkin bu adam kendisini bilir adamdır. Onun meclisinde münasebetsiz ve yolsuz bir şey olmaz.” der.

Bu keyfiyeti gece toplananlar duyarlar, artık toplanmazlar dağılırlar. Hoca Efendimiz gece bunların içinde bulunmaz. Zira Hoca Efendimizin âdeti gece başka yerlerde kalınmaz; *merakım var, evi bırakmam* buyururlar. Bir mazeret ile gündüz görüşürlerdi, diye nakletti.

Ferruh İsmail Efendi

Yine Efendi mümâ ileyh anlattı. Ehibbâ-ı müşârun ileyhimden Başmusâhib Hatif Efendi şuarâdandır. İstanbul'da Yüksek Kaldırım'da semti olan şâir-i meşhur Saffet Efendi, bu Hatif Efendi'nin sofalısı, yani uşağı idi. Barata giyer, hem hizmet eder, hem fazl-u hüner öğrenir, bu uşağa o vakit "*Bostancı*" da derlerdi. Ve yine ehibbâ-i mümâ ileyhimden Ferruh İsmail Efendi şuarâdan, ulemâdan, müfessirîndendir. Türkçe tefsîr-i şerîfi vardır. Ortaköy'de sahilhânesi vardı. Zaten o yalı şimdi saraya ilhâk olundu.

Kabri dahi yine Ortaköy'de yol üzerinde saray duvarının arkasındaki mezarlıktadır. O duvarda da mezarlığa açılır, bir küçük kapı vardır. Kabrinde bir küçük pehle ve iki küçük direk taşı vardır. Baş taşında "Âlim, âmil, kâmil, fâzıl, Ferruh İsmail Efendi'nin kabridir" diye yazılıdır. Vefât tarihi 1252/1836'dır. *Sefînetü's-suarâ*'yı Türkçe'ye tercüme eden ve İstanbul'da Karagümrük tarafında oturmuş olan Farsça hocası Fehim Efendi kalpaklısı, yani uşağı idi, yani "*Hizmet etti, hem okudu, hem yazdı*" dedi.

Karayel

Bir hânede ahlâb-ı muhabbet sohbet ederken, hâne sahibi kazara osurur. Osurunca meclise zarurî bir durağanlık gelir. O durağanlığı defetmek için çaresiz o osuran uzanır, pencereden bakar da "Acaba hava nedir?" der. Meclisten birisi "*Efendim galiba karayel esiyo*r" der de gülüşürler ve o durağanlık yok olur.

Kazanlı Âlim

Kazan'dan İstanbul'a âlim, muhaddis bir müftü gelir.

– "Bana üç tuğ verin, ben buradan Kazan'a gidip düşeyim Rusya ile uğraşayım" der. İstanbul'da evliyây-ı umûr (144) konuyu aralarında görüşürler. "Orada başımıza bir iş çıkarsa bizim için zor olur" derler. Müftüye yüz vermezler, fakat çok hata ederler.

Müftünün dediğini o an yapmalı ve teşebbüsâtına her türlü yardım ve kolaylık göstermeliydi. Fırsat zamanında kaçırdıklarına

sebeP, bu devletten o vakit seferberlik kaybolup hazariyet tama-
miyle yerleştigi için rahatımız bozulmasın diyedir. Lâkin sonra
burnundan gelir; orayı bilemediler.

Kazaklar

Takriben 150 sene önce Rusya'nın süvârisi olan Kazaklar bir
vakit Devlet-i Âliyye'ye gelerek;

– “Bize müsâde edin, biz karılarımızı çocuklarımızı Anadolu
tarafına geçirelim. Bir at, bir mızrak alalım. Yalnız Moskof ile uğ-
raşırız” derler. Evliyây-ı umûr meşveret ederler. Önceki hikâyede
anlatıldığı gibi, “*Anadolu’da bunlardan sonra bize bir çıban olursa
def etmesi zor olur*” derler de müsaade etmezler.

Çok fırsatlar kaçırdığımız gibi bu fırsatı dahi kaçırdık ve kaçı-
mamıza sebep, oturmayı ve rahatı iltizâm edip, cengi ve seferber-
liği mulûk-i sâlîfe ve hâlâ Avrupa hükümdârânı gibi dört elle tut-
madığımızdandır.

Şâh-ı Nakşibend (ks.) Hazretleri

Hoca Muhammed Bahâeddin Şâh-ı Nakşibend (ks.) Hazretle-
ri sülûklerinin ilk zamanlarında her kimi görse elini öperdi. Hatta
bir gün bir çiftçinin elini öptüklerinde mezbur çiftçi mütehayyir
olur ve kendisine bir gönül kırıklığı ve hüzün gelir ki;

– “Ben kim olayım ki bu zât benim elimi öper. Bu çiftçinin gönül
kırıklığı bu kadar cemiyeti ve müridânı olan işte Bahâeddin Hazret-
leri'nin inkişâfına sebep olur ve kendilerine bir zikir sereyân eder.

Hamdi Bey

Dede İsmail Efendi nakleder;

– “Bizim kardeşimiz Hamdi Bey, Sultan Mahmud merhûmun
harb yaveri idi. O vakit harb yaverine “*etkan*” derlerdi. Bu Ham-
di Bey gâyet zen-dost mizac (kadın dostu) idi. Tuzağına düşmeyen
kadınları türlü hile ve sanatlarla (145) sıkıntıya düşürür, kocasın-

dan boşanıncaya kadar çalışır, daha sonra fesad ağına düşürür. Bu kadar yıkıcı, hain, müfsîd idi. Ben görüşmezdim, bu hâl ile yine Sultan Mahmud'un makbulü idi. Lâkin Sultan Mahmud bu taraflarını bilmezdi.”

Hoca Efendimiz bir gün;

– “Sakin sen kardeşin gibi yapma. Zira onun tecellisine ‘*Baltalı tecelli*’ derler. Onun önüne ne kadar manialar ve muhâlifler gelirse onun baltası keser, yani onlara galip gelir. Nitekim *Gülistân*’da;

Nâ sezâ-yı râ çû bînî bahtiyâr

*Âkılân teslîm kerdend ihtiyâr*¹⁷³

beyti bu baltalı tecelliler için söylenmiştir” buyurmuş. Ama birâderin sonu pek perişan oldu. Fakr-u zarûret çekti, bir paraya muhtaç oldu diye nakletti.¹⁷⁴

Nevruz

Dünyada nevruzdan daha iyi gün yoktur. Ramazan ve bayram günlerinin hürmeti ve şerâfeti vardır, o başkadır. Lâkin eflâkin devr ve hareketi, bu güneşin on iki burcu dolaşıp yine hamele burcuna naklinden nâşi dünyada feyz ve bereket, neşv-ü nemâ hesabınca nevruz birinci iyi gündür.

Şâh-ı Velâyet penâhımız Hz. Ali kerremallahu veche efendimiz o gün doğdu.

Köpeğin Hissi

Hoca Efendimiz daha Uzuncaova’daki devlethânelerinde iken, sokakta ekmek doğradığı köpeklerden birisi, bir gün Hoca Efendimiz sokak kapısından çıkınca önüne düşer. Hem gider, hem kuyruğunu sallar. Başını çevirir, arada bakar. Hoca Efendimiz “Bunda bir şey vardır” der arkasından gider. Gide gide Ihlamur Deresi’nde köprüye götürür.

¹⁷³ Hayırsız kişi mutlu/bahtiyar olarak görüldüğünde Akıllı kimseler bile ihtiyarını ona teslim eder.

¹⁷⁴ [Peygamber Efendimiz: “Ez-zinâ yûrisu’l-fakra/ Zina fakirlik getirir” buyurmuştur.]

Köprünün altında yavrulamış, onu gösterir. Yani lisan-ı hal ile; “Sen bana ekmek doğrardın, işte bu yavrularımı da unutma” dediği, ve oraya dahi ekmek gönderdiklerini anlatır.¹⁷⁵

Dihyetü'l-Kelbî ve İçkinin Haram Oluşu

Efendimize Peygamberlik verilisinin 17. senesi Medîne-i Münevvere’de içki haram oldu. Mecbur ve me’luf bulunan ashâb-ı kirâm küplerindeki içkileri hep sokağa döktüler. Yalnız Dihyetü'l-Kelbî hazretleri dökmeydi. Yine nûş-i sahbâ buyururlardı. (147) Ashâb geldi, Aleyhisselâm Efendimize bu keyfiyeti söylediler.

– “Efendim Dihye küpünü dökmeydi, hâlâ içiyor” dediler. Aleyhisselâm Efendimizin onlara cevabında;

– “Aman Dihye’ye bir şey söylemeyin, o beni pek sever” buyurduğu anlatılır.

Peygamber Sevgisi

Geçen hikâyede anlatılan Dihyetü'l-Kelbî hazretleri, Fahr-i Âlem (s.a.s.) Efendimiz hazretlerini pek severdi. Meselâ turfanda bir yemiş çıksa, manav dükkânından parasını vermeden hemen alır, doğru çabucak hâk-i payı risâlete getirir ve;

– “Önce siz yemelisiniz” der. Aleyhisselâm Efendimiz parasını vermeden aldığını bilir, sonra manava parasını gönderirdi. Âdeti böyleydi, bir hediyesiz gelmezdi. Cibrîl-i Emîn, huzur-u saâdete ekseri Dihye sûretinde gelirdi.

Hâlet Efendi’nin Uşağı

Hâlet Efendi merhûm ki devlet avucunun içinde olan ricâl-i devletten nüfûzlu bir zâttı. Bunun Reşîd isminde bir uşağı varınış. Kulekapısı Mevlevihânesi’ne derviş olsun diye yerleştirir. Orada kendisi dahi Reşîd’in hücrelerine gelir, gider.

¹⁷⁵ [Hz. Peygamber: ‘Ekrimu’l-hirra ve’l-hirrate fe innehümâ yetûfânî aleyküm fi’l-leyli/Kedi ile köpeğe ikram ediniz. Zira onlar gece muhafaza için sizin etrafınızda dolaşırlar’ buyurmuştur.]

Bir gün ben de oradaydım; Hâlet Efendi geldi oturdu. Sohbet esnasında Reşîd için;

– “Şu köftehorun halini gördünüz mü? İşte bir abâ bir külâh. Ben şunun haline imrenirim. Allah biliyor, bu kadar devlet ve ikbâl gözümde değildir, şunun hali emelimdir, arzumdur” dediğini bizzat işitmiş olduklarını anlattılar.

Ahmed Baba

Beşiktaş Medresesi'nde oturan Ahmed Baba'nın odasına, Münec-cim Edhem Efendi bir gün bir hoca ile gelir, odanın kapısını çalar. Baba kapıyı açar, Ethem Efendi'yi alır, kapıyı kapar. Ethem Efendi;

– “Bir arkadaşım daha vardır” der. Baba;

– “O giremez” der.

Babanın odasına devlet büyüklerinden Hâlet Efendi ve Hayrullah Efendi arada bir gelirler. Tavukgöğsü ve muhallebi getirirler; o tavukgöğsü ve muhallebinin üzerine, Baba zeytinyağı ve kahve ve ibriğinden kahve meşrubâtı ve telve gezdirir ve;

– “Bu böyle iyi olur” der, çaresiz onlar da yerler.

Baba'yı ramazanda iftara davet ederler, (148);

– “Kediler gelmeyince olmaz”, der. Hangi eve giderse, kediler dahi damdan dama o eve kadar giderler. Baba'ya, ricâlden bazısı ramazanda saat 11 sularında tepsi böreği gönderir. Uşak getirir, Baba'ya verir. Baba uşağa sorar;

– “O börek neli” der. Uşak böreğin kenarından kaldırır, bakar;

– “Pazılı” der. Baba;

– “İyi öyleyse, o soğutmaya gelmez, sıcak yenir” der ve börekten bir iki lokma alır. Uşak ne bilsin, bakar ki Hoca ramazanda saat 11'de¹⁷⁶ yemek yiyor. Uşak hemen öylece bırakır, kaçır, gider.

Birgivi Efendi'nin vefâtından sonra oğluna birisi: “Baban dine bir kazık soktu ve bir tohm-i fesâd ekti ki kıyâmete dek çıkmaz,

¹⁷⁶ Yani iftardan bir saat önce yemeğini yemektedir. Rumî takvim saatine göre akşam namazı her gün saat 12'dir.

bitmez, tükenmez” der. *Tarîkatnâme* kitabı vesair telifâtı için. [Yani *es-Seyfû's-sârim* kitabı gibi. Nitekim Kâtib Çelebi *Mîzânü'l-Hak* kitabında beyan buyurduğu gibi.]

Nimetullah Efendi

Selimiye Dergâhı'nın şeyhi Nimetullah Efendi, geçen hikâyede mezkûr olan *Tarîkatnâme* adlı kitap için;

– “Tarîkat-ı Muhammediye değildir. Zira o zâhir-i şerîfattır, alıvâl-i bâtına dokunur şey değildir” dediğini buyurmuştur.

Birgivî Efendi

Birgivî Efendi'ye bir torlak gelir;

– “Hoca, sen ‘Kara karıncanın kara taş üzerinde yürüdüğünü Allah Teâlâ görür ve ayağının dokunuşunu iştir’ demişsin. Hak Teâlâ bunu kendi gözleriyle, kulağıyla mı görür, iştir; yoksa karıncanın gözüyle, kulağıyla mı görer, iştir?” diye sorar.

Hiçbir cevap vermez ve tembih de etmez.

Frenklerin İçinde

Yeniçerilerin hüküm sürdüğü zamanlarda Beyoğlu'nda Ergüvânî Kilise'ye gider, yukarıya çıkar sâkit ve hamûş oturur, başımdan kavuğu çıkarmazdım. Enfiye verirler, odalarına götürürler, hoşlanırlardı. Vaktinde İngiliz balosuna dahi giderdim. Belki 500, 600 kara şapkalı Frenk bulunur, benden başka Müslüman bulunmazdı. Ben kavuk ve üzerinde beyaz sarıkla otururdum. O kadar Frengin içinde (149) bir Müslüman bir tuhaf olurdu. Amma yeniçeriler kaldırıldıktan sonra artık gitmedim.

Aşk-ı Mecâzî ve Aşk-ı Hakîkî

Mevlâna Molla Câmi kaddesallah-u sırrahu'l-âli hazretleri önceki halleri ve unfuvân-ı sülûkleri zamanında (gençliğin en parlak devri) aşk-ı mecâzîye mübtelâ imişler. Bir gün bir cana tesadüf ederler.

O can bunların göğsüne ellerini koyar, derhal muhabbet-i mecâzî, aşk-ı hakîkiye tahvil eder. İşte erenlerin nazarı böyledir, kimya gibidir.

Kabe Kavseyn-i ev Ednâ

Kur'ân-ı Kerîm'de "*kabe kavseyni ev ednâ*"¹⁷⁷ buyruldu. Bu âyet-i kerîme makam-ı Muhammediye'nin ind-i ilâhîde ne mertebelerde olduğunu açıklamaktadır.

(Kabe) miktar, (gavseyn) iki yay, (ednâ) ziyâde yakın demektir.

Çünkü bir daireyi ortasından bir çizik ile çizsen, bu dairenin iki tarafı bir yay gibi olur. Bir tarafına gavs-ı imkân derler ki taraf-ı Muhammedî olur ve diğer tarafına gavs-ı vücûb derler ki anda taraf-ı İlâhî olur. O (*ednâ*) buyurduğu, yani sûfiyyece hepsi Hak keşildi ve Allah oldu demek olur. Burası dervişancadır.

Mevlevîlerin El Öpmesi

Geçen hikâyede anlatıldığı üzere; tarîk-î Mevleviye'de Sultan Velled hazretlerinin görüşleriyle sema-ı şerîften sonra daire şeklinde olan semahâneye yay şeklinde dedegân dizilir, sırasıyla gelip şeyhin elini öper ve yine öbür tarafa yay şeklinde dizilirler. İşte bu şekilde, yani hem daire-i imkânı ve hem daire-i vücûbu bir araya getirmiş olurlar.

Arslan Koyundan Korkar

Hallâk-ı âlem ezelde ervâh-ı mahlûkâtı yarattığı vakit, ervâhın cümlesini arslanın ruhuna gösterir. Arslanın ruhu onların hepsine galebe eder. Daha sonra koyunun ruhunu gösterir. "*Buna galib olduğum şüphesizdir.*" (150) der gibi ona hiç nigâh ve iltifat etmez. İşte arslan koyuna o vakit kibir ve hakaretle nazar ettiği için, bu âlemde arslan hiçbir mahlûktan korkmadığı halde koyundan korkar. Bir yerde bir arslan bağından kurtulsa, tutması müşkül olsa, oraya bir koyun getirmelidir. Arslan ondan korkar. O anda bir köşeye çekilir oturur.

¹⁷⁷ "Böylece iki yay boyu kadar veya daha da yaklaştı." (Hz. Allah, Rasûlü Muhammed aleyhisselâma) Necm, 53/9.

Adâlet Nasıl Yerleşir?

İran şahlarından adâleti ile meşhur Nûşirevân, adâleti seksen bin kişi öldürdükten sonra ancak yerleştirebilmiştir. Bunun ayrıntıları *Burhân-ı Katı*'da *Mejdek Lügâti*'nde* anlatılmaktadır.

Eski Düşman Dost Olur mu?

Kedinin birisi boynuna bir tesbih takar, fareleri davet eder, fareler gelir.

– “Ben hacca niyet ettim, işte tesbih de boynumda, şimdiye kadar eksik fazla birbirimize hakkımız geçmiştir, helâllaşalım” deyip, farelere tam bir emniyet verdikten sonra sırasına getirir bir hücum eder, beş altı farenin hakkından gelir. Bîçâre fareler bu dolabın hile olduğunu anlayamazlar.

Kedi gibi bin yıllık düşmanın sahte görünüşünü dostluk sanırlar. İşte bunun gibi Moskof bizim yüzümüze gülerek ne zararlar vermiştir, biz hâlâ anlayamayız. Anlayamadığımıza sebep de tâ padişahımızdan aşağı kadar oturmayı âdet edip, iş ardında gezip dolışmayı terk ettiğimizdir.

Karpuz Çekirdeği

Dört beş dakikada bir karpuz çekirdeğinden saksı derûnunda bir koca karpuz ve bir bakla tanesinden boylu boslu bir bakla fidanı yetiştirmek mümkündür.

Pireler ve Kehleler

Arabistan'da Arap piresine, kehlesine bakar; önce pireleri tutar, bunlar atlıdır der. Sonra kehleleri tutar, bunlar piyadedir der.

* Muhammed Hüseyin Tebrizî, *Burhân-ı Katı* kitabında, Sasanîler devrinde Mejdek adlı bir Mecdüsünin, ferdin şahsî mal varlığının olamayacağı; eşler de dahil her şeyin ortak ve devlete ait olduğuna dair sapık görüşler yaydığı; bunun üzerine Nûşirevan'ın Mejdakilere savaş açtığı ve bunlardan 80.000 kişiyi öldürterek ortadan kaldırdığını yazar.

Pireler

Savaşma usûllerini pirelerden öğrenmeli. Zira tutacağın vakitte adamın üstüne atlıyor, geriye kaçmaz, geriye kaçsa arkasından çabuk tutulur. Lâkin adamın üstüne atladığında insanı şaşırtır. Telaşe veriyor.

Hayvanların da İdrâki Var

Hukemâ-yı İshrâkıyyun hayvanât-ı gayr-ı nâtıkada idrâk vardır, müdriktir dediklerini, nakil buyurdu.

Arslan

Arslan çoğunlukla Tunus, Trablus, Bağdat çöllerinde olur. Allah'ın hikmeti ovalarda, güneş altında gezemez. Zira arslanlar baş ağrısına mübtelâdır, orman ve serin yerlerde bulunurlar.

Mevlevîlerin Çalgısı

Dersiâm hoca efendilerden birisi;

– “Mevlevîlerin usûlü güzeldir, fakat çalgının evvelinde de sonunda da Kur’ân okurlar. Buraya benim aklım ermedi” der. Bunu gelirler Hoca Efendimize anlatırlar. Cevabında;

– “O, (Kur’ân’ı da) çalgı niyetiyle dinlesin” buyurur.

İzhâr

Fakir *İzhâr* (adlı Arapça nahiv kitabını) okurken üçten ona kadar olan sayılar kaide-i külliyyenin hilâfı olarak müzekkeri “ta”lı müennesi “ta”sız gelir. Bu bahis geldi, bu bahsin üzerine şu beyti okudular.

“Mâ li mevdü’llezî yelbesü fîhi’z-zükûr bi râku’n-nisvân

Ve teberreze erbâbü’l-hicâl bi amâyimi’r-ricâl”

beytin manâsına mevzudur. O mevzu ki o yerde erkekler kadınların yaşmaklarını, feracelerini giyerler, yine kadınlar erkeklerin kavuklarıyla meydana çıkarlar. Hoş bir beyittir.

Ağaç Dikmek

Başkentleri Bağdat olan Abbâsîler devletinin halîfelerinden birisi, Bağdat bahçelerinde tebdîl-i kıyafet gezerken görür ki, ihtiyar bir adam ve küçük bir çocuk ağaç fidanı dikiyorlar. Küçük çocuk babasına:

– “Baba sen bunun yeinişini ne vakit yiyeceksin?” der. Cevabında:

– “Oğlum bu bizim için değil; önce gelenler diktiler, biz yedik; şimdi biz dikeriz, sonra gelenler yer” dediler, buyurdu.

İlginç İsimler

Mütesâviyü'l-âdât (Ebced hesabıyla sayıları birbirine eşit) olan isimlerden sordular. Evet o isimlerin birbirine uygunluğu acaip iştir buyurdu. Onun üzerine Mustakimzâde merhûmun kendi el (152) yazısıyla olan bir mecmuadan bu isimleri ihvâna yadigâr olmak üzere kayd ve tahrîr olundu.

Îlâh 46, Ebedî'l- Âbâd 46, Velî 46, Hak Teâlâ 619, Hacet Revâ 619, Allah 66, Vekîl 66, Zinde 66, Dânâ 66, Vücûd 19, Vâhib 19, Kâfi'l-Mühimmât 628, Tevfîk izdî 628, Hubb-u Muhammed 103, İmân 103, Evlâd-ı Ali 153, Gül-i Muhammedî 153, Rasûl 296, Rehnümâ 296, Âdem 45, Pâkize 45, Zuhâl 45, Hümem 45, Abbâs 133, Necef 133, Yûsuf 156, Hüsn-ü Ezel 156, İsfahan 227, Kalemzen 227, Gönül 76, Dîvâne 76, Âsûde 76, Satranç 562, Taassub 562, Tir-i Endâz 683, Tefrîc 683, İbâdet 477, İzzet 477, İlim 140, Âmal 140, Sa'y 140, Talak 140, Sukent 140, Selîm 140, Sâhib-i Zaman 199, Âlem-penah 199, Mahbûb 57, Nâz 57, Dilâviz 58, Yavaköy 58, Behâyim 58, Zen 57, Bed-mizaç 57, Hikmet 468, Derd-i Ser 468, Kermâbe 268, Eremgâh 268, Ermeni 301, Kâfir 301, Küfür 300, Nemrut 300, Bezirgân 291, Sudager 291, Hindi 69, Bazende 69, Kalem 170, Manâ 170, Kâ'be 97, Âb-ı Zemzem 97, Mekke 65, Vatan 65, Mustafa 229, Ümmi Sinanzâde 229, Safa 171, Sâki 171, Ravza 1011, Bahçe 1011, Köle 61, Bende 61, Kul 136, Memluk 136, Şebb-i Hicr 510, Matemgede 510, Mihr-i Nigâr 516, Ma'sûk 516, Âşıkî 481, Adâvet 481, Ağa

1002, ez-Zâlim 1002, Şeytan 270, Sakari 470, Bekâret 623, Fitne-i engiz 623, Şiir 570, Şîrin 570, Şuarâ 571, Şûrîde-i Ahvâl 571, Şekran 571, Ebû Leheb 46, Ebû Cehil 46, Şerri'n-nâs 642, Bahîl 642, Abd 76, Günah 76, Kapıcı 122, Bed sülûk 122, Nuh 64, Nâci 64, Lâ ilâhe 67, Vâni 67, Şükür 520, Dervîş 520, Nemk 110, Ali 110, Dost 470, Aşk 470, Havur 807, Dav 807, Acz 80, Adüv 80, Seyf 150, Sultan 150, Harp 210, Zecr 210, Matlûb 87, Vefa 87, Ufuk 181, İklim 181, Âfâk 182, Akâlim 182, Husuf 746, Giriftmah 746, Seyb 72, Elmâ 72, Muhtâc 452, Bî-devlet 452, Ateş 701, Şiraz 701, Sipîhr 267, Merkez 267, Mühür 245, Medar 245, Bütgede 431, Lat 431, Sabah 101, Mesa 101, Nûr 256, Nehâr 256, Meyhâne 706, Şurûr 706, Âfat 482, Kainat 482, Âyine 76, Nigâh 76, Dürc 207, Zer 207, Sûfiye 191, Ene'l-Hak 191, Günahkâr 296, Namrâz 296, Rey 211, Daver 211, Âlem 141, Fânî 141, Sulh 128, Niza 128, Af 171, Asi 171, Pîr 212, Bî-akl 212, Ayak 112, Kadeh 112, Şimşir 850, Merih 850, Dürz 208, Hicr 208, Kâmil 71, Sevda 71, Heves 71, Mal 71, Emel 71, Muhabbet 450, Meveddet 450, İz 211, Hıcr 211, Hâb 209, Rahat 209, Şer 500, Mest 500, Güzel 63, Midhed 63, İslâm 133, Sâlib 133, Gam 1040, Maraz 1045, Talkı 1040, Mezar 1040, Sinek 130, Lial 130, Mert 244, Dilber 244, An 51, Cazim 51, Nâsîh 149, Mecnûn 149, Zebân 60, Dihân 60, Tab' 81, Meyyâl 81, Latîf 129, Sâlih 129, Mu'tî 129, Şah 306, Kakhâr 306, Seyfî 160, Selâtin 160, Mey 50, Gül 50, Ali 110, Bihak 110, el-Aliyyü 141, Kâmilü'l- Vücûd 141, A'lem 141, Ebu'l-Kasım 241, Mâlikî Yevmiddîn 241, Mahmûd 98, Zaman 98, Memdûh 98, Müks 120, Feyl 120, Mûy 56, Bende 56, Hesap 71, Sehv 71, Mal 71, Dîvân 71, Emîn 101, Sahip 101, Muhammed 92, Emân 92, Nüfus 196, Mel'un 196, Sahbâ 98, Piyâle-i Mey 98, Kerim 270, Nik-nefes 270, Güristan 737, Dâru'l-fırar 737, Hüsn 118, Hamden lillah 118, Kadi 911, Bâb-ı Rüşvet 911, Hüsrân 911, Mülhid 82, Bengi 82. [Ermeni 301, Kâfir 301.] Cihad 13, Cûd 13, Azâd 13, Cevâd 14, Vehhâb 14, Dem 44, Cilve 44, Cam 44, Zuhâl 45, Meh 45, Dünya 65, Vatan 65, Hüzün 65, Cîset 67, Seva 67, Leyl 70, Haps 70, Subh 100, Yemem 100, Azel 107, Dil-sûz 107, Selâm 131, Likâ 131, İslâm 132, Kalp 132, İkbâl 134, Sad 134, Sema 171, Safâ 171, Misafir 381, Firak 381, Himmet 445, Halâvet 445, Mevt 446,

Mürûr 446, Meyyit 450, Ten 450, Abdest 467, Zinet 467, Üstad 466, Sürûr 466, Taat 480, Davet 480, (154) Fevt 486, Sükût 486, Nakşibend 506, Mektûm 506, Müstecâb 506, Derviş 520, Nîset 520, Tasavvuf 576, Safvet 576, İtikâd 576, Salât 626, Güşêş 626, Hasım 730, Nefret 730, Ğına 1051, Yağma 1051, Âsitân-ı Ümmisinan 724, Dest-i res 724, Nefret 702, Basîret 703, Çarh 803, Harâb 803, Câh 9; Dâd 9, Evliyâ 48, Medet 48, Penâh 58, Muvahhid 58, Abâ 72, Seccâde 72, Duâ 75, Sübhâ 75, Hıfzullisan 1160, Şer'i şerîf 1160, Üstad 1126, Şeyh-i Mürebbi 1126, El-Kutbu'l-a'zâm 1184, Âlimü'l-gayb 1174, Ayasofya 203, Sultanahmed 203, Muâviye 132, Hased nihâd 132, Yezîd 31, Kûh 31, Tâhir 215, Derya 215.

Hoca Efendimizden İşitip Yazdığımız Bazı Muammalardır. (155)

Muammâ Benâm-ı Ali

Nâm-i yâr-i men be lafz-ı Fârisî

Harf-i evvel “sî” ve sânu “sî” ve sâlis “nısf-ı sî”¹⁷⁸

Muammâ Benâm-ı Ali

Tıraş olsam o berber şevhine ger,

Benim çün başına gün doğdu derler.

Muammâ Benâm-ı Hüseyin

Bilem dersek o ism-i nâzenîni,

Çıkar hamsîn içinden erbaîni.

Muammâ Benâm-ı Cüneyd

Dedenin beline sokucak düdüük,

Onu bir azîzin adıdır dedük.

¹⁷⁸ Benim yârimin ismi Farsça'da şudur;

Birinci harfi 30, ikinci harfi 30, üçüncü harfi ise 15'tir.

Celâleddîn Devvânî'nindir
 Muammâ-i Benâm-ı Hüsâm
Ez Hüsn-i bî hadd-i tû ey nâzenîn-i şemâil
*Âkıl şodest mecnûn mecnûn şodest âkıl*¹⁷⁹

Muamma Benâm-ı Kâsım
Fâ u Kâf ve Gayn lâm mîm
Ayn ve Lâm'ın ortasında Fâ u Sîm

Muamma Benâm-ı Nâbî
Bende yok sabru sükûn, sende vefâdan zerre
İki yoktan ne çıkar fikr edelim bir kerre

Muamma Benâm-ı İbrahim
 Bir, iki, üç râ beş on Mîm (âb-ı rû)

Muamma Benâm-ı Bil
Ol nedir kim bal tutan parmak yalar

Muamma Benâm-ı Velî
Ketçî (Gemi) ile çıktı bahre mâhî saydı kasdına
Rüzgâr oldu muhalif geldi altı üstüne

Muamma Benâm-ı Ömer
Yarım taş üstüne bir göz komuşlar
Elini bir dilberin adı demişler.

Muamma Benâm-ı Ali
Nâm u vâlâsını sorunca ona
Çeşmi ile işaret etti bana

¹⁷⁹ Senin bu haddi hesabı olmayan güzelliğin
 Akıllıyı deli, deliyi de akıllı eder.

Muammâ Benâm-ı Hasan

Irk feşân görünürse ser ham-ı kâkûl

*Olur fütâde-i pâyi döneyim olup sünbül.*¹⁸⁰

Aşağıdaki meşhur isimler de aynı mecmuadan teberrüken kaydedilmiştir.

Ömr-i Nuh, Sabr-ı Eyyûb, Hüzn-i Ya'kûb, Hüsn-i Yûsuf, Saffa-i Hâilil, Saltanat-ı Süleyman, Gurbet-i Yûnus, Âvaz-ı Dâvûd, Seyahat-i İsâ, Asâ-yı Mûsâ, Girye-i Yahyâ, Sıdk-ı Ebû Bbekr, Adl-i Ömer, Hayâ-ı Osman, Şecâat-ı Ali, Hikmet-i Lokmân, Akl-ı Aristo, İlm-i Eflârun, Tılsım-ı Şebbân, Tıbb-ı Calinos, Rasat-ı Batlamyuz, Seyr-i İskender, Milket-i Kayser, Mehâbet-i Cemşîd, Câm-ı Cem, Nâr-ı Nemrûd, Zulm-u Şeddâd, Adl-i Nûşîrevân, Mâl-ı Kârûn, Rahş-ı Dastân, Kuvvet-i Rüstem, Hatt-ı Yakut, Fesâhât-ı Sehbân, Nakş-i Mani, Satranc-ı Leclâc, Nerde Pirahmet, Sehâ-i Hatem, Sihri-i Babil, Bağ-ı İrem, Aşk-ı Mecnûn, Zühd-ü İbrahim Edhem, Hamâkat-i Hebenneka, Enbiyâ-ı Şam, Evliyâ-ı Bağdat, Pîrân-ı Horasan, Abdalân-ı Rûm, Gaziyân-ı Rûm, Hukemâ-yı Yunan, Ulemâ-i Tatar, Hak-i Hint, Âb-ı Nîl, Hevây-ı Tebrîz, Bina-i Konstantiniyye, Dürr-ü Hürmüz, Akık-i Yemen, Lâl-i Bedehşân, İbrişîm-i Esterabâd, Hurma-i Medîne, Mercân-i Mağrib, Kalem-i Vasit. (155)

On İki İmam

Hoca Efendimizden “*Haleftü fikümü's-sakaleyn, eyyül Kur'ân ve itretî*”¹⁸¹ hadîs-i şerifinin mânasını sordular. Cevabında;

– “Rasûlullah'ın (s.a.s.), bu ümmet içinde halîfeleri zâlim hükümdarlar ve cabbâr emîrler değildir. Onlar zaleme ve mütegallicidir. Rasûlullah aleyhisselâm;

“Ben size iki şeyi halîfe kıldım. Biri Kur'ân, biri Ehl-i Beytimdir buyurdu. Bu din Ehl-i Beyt ile kaimdir, onlar Kur'ân-ı nâtık-

¹⁸⁰ [Muammâ-yı Benâm-ı Celâl
Üç otuzla bir otuz bir âd olur
Anı bilen gâyet a'lâ sûtâd olur.]

¹⁸¹ Mu'cemü'l-Evsât, 4, 33.

tır. Ümmet onlara bağlanırsa kurtuluş bulur, muhâlefet ederse helâk olur.” Onlar hakkında Aleyhisselâm Efendimiz, “*İsnâ aşere emûran küllühüm min Kureys*”¹⁸² buyurdu ve yine “*İsnâ aşere min Ehl-i Beytî a’tâhümüllâhü ilmî ve fehmî evvelühüm ente yâ Alî âhıruhümül kâim*”¹⁸³ buyurdu. Ve yine saâdetle “*El-eimmetü ba’dî isnâ aşera evvelühüm Alî ibn-i Ebî Tâlib ve âhıruhümül kâim hüm hulefâi ve evsıyâi ve evliyâi ve hucetullah-i teâlâ alâ ümmeti’l makarr-ı bihim mü’minûn ve’l-münkeru kâfirûn*”¹⁸⁴ ve yine “*el mehdî min itretî min veledi Fâtımetün*”¹⁸⁵ buyurdu. Aleyhisselâm Efendimizin mucize olarak haber verdiği on iki imam efendilerimizin ismi şerîfleri şunlardır. İmam Ali bin b. Ebî Tâlib, İmam Hasan, İmam Hüseyin, İmam Ali Zeynelâbidîn, İmam Muhammed Bâkır, İmam Ca’fer es-Sâdık, İmam Mûsâ Kâzım, İmam Ali Rıza, İmam Muhammed et-Takî Cevâd, İmam Ali et-Takî’l-hâdî, İmam Hasenü’l-Askerî, İmam Muhammed Mehdî el-Kâim. Allahu Teâlâ esrâr-ı ilâhiyye ezeliyye ve ebediyesini Muhammed Mustafa’dan sonra bu on iki imama bildirmiştir. Allah ile aşinalıkları vardır. Âl-i Muhammed Vasıyy-i Nübüvvet Allahu Teâlâ bunları kılmıştır.

Câbîr bin Abdullah Ensârî rivâyet eder ki: “Kadınların efendisi Fâtımatü’z-Zehrâ’nın hizmetine gittim, mübarek ellerinde bir levha gördüm, nübüvvetin vasîlerinin isimleri yazılmıştı; saydım on iki isim idi. Âhirleri kaim idi.”

Ve yine esrâr-ı ilâhiyye-i garîbedendir ki, “*Lâilâhe illallah*” on iki harftir. Muhammed Rasûlullah (s.a.s.) on iki harftir ki, binâ-i din İslâm ve asl-ı iman bunlara taalluk eder. Emîrû’l-mü’minîn on iki harftir. Ali bin Ebî Tâlib on iki harftir. Şâh-ı velâyetpenâh on iki harftir ve dahi gece gündüz bir olduğu vakitte, gecede ve günde on iki saat, gündüzde on iki saattir. Yürüyen yedi yıldızın mahalli olan burç on ikidir ve yine “*İnne iddetü’ş-şuhûru mdellahi isnâ aşere şehran fî kitâbillah*”¹⁸⁶ âyet i kerîmesi üzere (156) senenin

¹⁸² Buhârî, *Sahih*, 6, 2640; Müslim, *Sahih*, 3,1452; İbn Hibban, *Sahih*, 15, 43.

¹⁸³ Benzer bir rivâyet için bkz. İbn Hibbân, *Sahih*, c.15, s.36,44.

¹⁸⁴ Bu lafızlarla bulunamadı.

¹⁸⁵ Bu lafızlarla bulunamadı.

ayları on ikidir. Ve yine “*Ve lekad ehazallahu mîsâka benî İsrâîle ve beasnâ minhüm isnâ aşera nakîbâ*”¹⁸⁷ âyet-i kerîmesi üzere, Mûsâ’nın kavminin nakipleri on ikidir.

Yine “*ve min kavmi Mûsâ ümmetün yehdûne bi’l-hakkı ve bi-hî ya’dilûne isnâ aşrate esbâtan ümemâ*”¹⁸⁸ âyet-i kerîmesi üzere esbât-ı Ya’kûb on ikidir.

Yine Aleyhisselâm Efendimiz leyle-i elkada Ensâr’dan on iki kişiyi nikâbete tayin buyurdu. Kelîm-i Hemedânî;

Ehl-i Beyt surûr-i âlem bûd güşte-i Nûh

Hest-i şâh-ı evliyâ hem güşte-i ve hem nâ Hudâ

hadîs-i şerîf me’ali olarak beytin manâsı şudur: “Fahr-i âlem Efendimizin Ehl-i Beyti Nuh’un gemisi gibidir. Oraya girmiş olan, yani Allah katında olan derece ve mertebelerini tanıyan ve sevgisini izhâr eden, meveddet eyleyen selâmet ve necât bulur.” Şâh-ı evliyâ hem o sefînedir, hem reistir.

Başka bir beyitte;

Heybet-i Mûsâ ve ilm-i Âdem ve takvâ-yı Nûh

Ger musavver meşdi bûd-i be şekl-i Murtazâ.

Beytin manâsı yine hadîs-i şerîfi mealî; Mûsâ’nın heybeti, Âdem’in ilmi, Nuh’un takvası eğer bir sûrete girmesi gerekseydi Murtazâ’da olurdu. Hasıl, Âl-i Rasûl’ün, Allah katındaki kıymetlerine ve yerlerine herhangi bir sınır yoktur. Ümem-i sâlîfe peygamberleriyle uğraştıkları gibi, bu ümmet bile Âl-i Muhammed ile uğraştılar. Ama iyi yapmadılar, helâklarına sebep oldu buyurdular. [Emevîyye ve Abbâsiyye gibi]¹⁸⁹

¹⁸⁶ “Şüphesiz Allah’ın göklerle yeri yarattığı günkü yazısında ayların sayısı, Allah katında on ikidir.” (Tevbe 9/36).

¹⁸⁷ “Andolsun ki Allah İsrailoğulları’ndan söz almıştı. İçlerinden on iki mûtemed (nakib) göndermiştik.” (Mâide, 5/12).

¹⁸⁸ “Biz onları on iki kabîleye, o kadar ümmete ayırdık. Ve kavmi kendisinden su istediği vakit Mûsâ’ya ‘elindeki âsa ile taş vurun’ diye vahyettik. Vurunca hemen o taştan on iki pınar akınaya başladı.” (Arâf, 7/160).

¹⁸⁹ [Hulefâ-yı Âl-i Osman (Allah saltanatlarını kıyâmete kadar desteklesin) hazerâtı ne güzel gazalar, dîn u İslâm’a hizmetler etmişler, Allah ve Rasûlullâh’ı hoşnut etmişlerdir. Şer’-i şerîfe riâyet etmişler, hatta malûmu’ş-şecere olan sâdât-ı kirâm-dan birisi nâ-becâ harekette bulunsa, ona hürmet için devletin âdeti zâbitları karıştırmayıp mürâfaası için husûsî Nakîbüleşrâf nasb ve tayin buyurmuşlardır.]

Abdulganî Nablûsî Hazretleri

Câmiu't-tarîka olan Abdulganî Nablûsî hazretlerinin zamanında, İstanbul'da musâhib-i şehriyariden birisi hacca niyet eder ve bir adak adar ki; hacca giderken Şam'da Abdulganî hazretlerinin huzurunda bir fasıl edeyim, öyle gideyim, der. O vakit vapur yok, Üsküdar'dan kalkar, Şam'a varır.

"Abdulganî Hazretleri'nin makâmı nerededir?" diye ararken, yerini bulur ve birisine rastlar.

– "O teşrîf-i bekâ buyurdu" derler. Fasledemeyeceğine üzülr.

– "Niçin soruyorsunuz?" derler. "Şöyle, şöyle bir keyfiyet vardı. Adağını yerine getirecektim" der.

Adam o zaman;

– "Ha siz o zât mısınız," derler. "Abdulganî Hazretleri'nin bize vasiyeti vardır; İstanbul'dan bir musâhib-i şehriyarî gelecek. Adağı vardır, bana bir fasıl yapacak. Gelsin kabrimde fasletsin, ben onu yine dinlerim" buyurdu derler.

Gider kabrinde bir fasıl yapar, adağını yerine getirir ve bu zâtın huzurunda mûsikî faslı olur. Kendisi koca kabak imâmeli, kehribar takımlı uzun çubuklardan tütün içer, samur kürk ve ona göre elbise giyer. Fakat gönlünde asla yeri yok ve her tarîktan inâbe verir. Onun için kendilerine câmiu't-tarîka derler. Evliyâullahtan öyle bir zâttır buyurdular.

Bu zâtın Boğaziçi'nde Beykoz'da sahilde "Narlık" isminde mezarlıkta Şeyh Ali isminde bir halîfesi vardır. Ve kabri meşhurdur.(158)

İlim

Hz. Mevlânâ (k.s.), "Bir vakit olur ki biz huruf oluruz, yani âlem mürşidden hâlî kalır. Manâya kabiliyeti olanlar bizim kitaplarımızı okurlar da manâyı bulurlar" diye nakil buyurdu ve "Yine benim tarîkatımda olanlar, bir dünya sanatı tutsun" buyurduğunu naklettiler.

Bunun üzerine fakir, cehâletimden nâşi,

– "Kendilerinin sanatı ne idi?" dedim.

– "İlim idi" dedi.

Sâdık Baba

1235/1820 tarihlerinde Beşiktaş'ta olan Bektâşî erenlerinden Sâdık Baba;

– “Ey oğul! Bize namaz kılmaz demeyin, biz her vakit namazdayız” der. Bu Sâdık Baba yolda giderken rast gelince;

– “Baba nereye gidiyorsun?” dersek, “Ee artık olmaz” der. “Gitmez, geri döner, öyle sorulur mu?” “Uğurlar olsun” demeli, Baba öyle ister. Zira bir yere gitmesine niyet etmiş, ama oraya gidip gidemeyeceğini daha bilmiyor ki öyle söylesin.

Lodos

Hoca Efendimiz sert fırtınalı ve lodoslu bir günde Üsküdar'da ufak bir kayığa biner. Beşiktaş'a gelir, fakat denizde çok zahmet çeker.

O aralık Molla Câmî Hazretleri'nin meşhur nazmını okumayla meşgul olurlar. Nazmın manâsı; “Ya Rabbi! Bana bu mübarek seferde, bin yardım, bin surûr, bin açıklık, bin zafer ver. On İki İmam efendilerimizin içinde olan üç Muhammed, dört Ali, iki Hasan, bir Hüseyin, bir Mûsâ, bir Ca'fer'in hürmeti ve hakkı için.”

Beşiktaş tarafına selâmetle iskeleye gelir, çıkar. Bir de bakar ki Sâdık Baba oralarda geziniyor. Hoca Efendimizin yanına gelir de; “Erenler biz seni gözlüyoruz! Nerede kaldın?” der. (159)

Münif Efendi

Eski Münif Efendi sefâretle İstanbul'dan İran'a gider; İran hududuna girdikten sonra oranın bazı hallerini Türkçe lisanıyla zarif bir şekilde ta'rîb ile manzum olarak beyan eder.

*“Düzlü oldu sığârahum ke çelâmik,
Ve te çâğarû ke betâbit-i varâdik
Ve tekâpeşu-ı peravatî hîne saçâcatihâ
Misl-i âlâyetat-i müşebşib el ekâmik
Ve horâ tepren ekzâzahüm fî dernek
Makrûşe bi avratî ve erâkik.”*

Manzumanın manâsı: İran'ın çocukları benim etrafıma çölmekler gibi dizildiler ve kazlar ördekler beni çağırıyorlar, ben onlara para saçtığım vakitte onlar kapışırlar. Köpekler kemikleri şapır şapır kapıştıkları gibi. Dahi onların kızları derneklerde horan tepeler. Erkeklerle karılar karışık oldukları halde sonra şahın huzuruna çıkarlar. Kâselerle şekerli sütlü çaylar gelir. Münif Efendi bi'l-bidahe bu nazmı söyler.

*Ne keşâkeşte kalırdık o katı yay ile biz
Düşmesek hançer-i ebrûsuna ger ay ile biz.*

*Bir zaman Rumda deryâkeş idin ey sâki
Şimdi İran'da kanaat ederiz cây ile biz*

Şah da bu nazma cevaben aşağıdaki şiiri söyler.

*Bize mihmân gele ikram ederiz cây ile biz
Telhkâm eylemeyiz kimseyi deryay ile biz*

*Sende yok haysala, Hod âna ki takat getire
Yoksa sîrâb ederiz katra-i deryay ile biz*

Münif Efendi'nin nazmı güzeldir, şahın cevabı da güzeldir. Münif Efendi'nin bir de tezyîfi vardır. Tezyîf budur;

*Bir yağrılı eşeği mezbeleye
Bir dokuz Türk çekip yefaller
Hîn-i inzâlde bîçâre himâr
Etfaflı ona edince nazar
Dedi kevkeşin kokarak âh ederek
Ne bokun gamzesi cild şifegir. (160)*

Hız. Ömer

Hoca Efendimize;

- “Şiir iyi şey midir?” diye sordular. Cevabında;

- “Şiir kadirli ve hürmetli şeydir. Aleyhisselâm Efendimiz ashâbın şairlerinin şiirlerini dinler, hoşlanır. Mü’minler kılıç ve lisan ile cihâd edersiniz, küffar hakkında olan şiiriniz onlara oktan daha fazla tesir eder. Hasan’a; *Eheccül müşrikine fe inne Cibrîle meake*”¹⁹⁰ buyurdu.

Hatta Umratu’l-Gazâ (Hudeybiye m. 628) etmek için Mekke-i Mükerrreme’ye iki bin ashâb-ı kirâm ile girişi ve Beytullah’a doğru teşrîf buyururken, ehille-i nebeviyyelerinin zamanını, Rasûlullah’ın kâtiplerinden Abdullah bin Revâha¹⁹¹ yazar idi. Yazıp giderken İslâm’ın övülmesi, küffârın zemmi hakkında hem giderlerdi, hem de biraz şiir okurdu.¹⁹²

Hazret-i Ömer geldi, Abdullah İbni Revâha’yı tersledi.

- “Ey İbni Revâha! Allah’ın haremünde ve Rasûlullah’ın huzurunda şiir mi söylersin?” deyince Aleyhisselâm Efendimiz;

¹⁹⁰ Buhârî, *Sahîh*, 4, 1512; Ahmed, *Müsned*, 4, 298; *Sünen-i Kübrâ*, 5, 80.

¹⁹¹ [*Ravzatü’l-Abbâb*’ın 1. cild: Hicret-i Nebeviye’nin sekizinci yılında vâki olan Mûte Gazvesi’nde üç bin sahabe yüz bin Rum küffârının üzerine vardıkları vakit Abdullah b. Ravâha’nın ashâb-ı kirâma eylediği dildârlık şöyledir ki: “Ey Müslümanlar tahfif budur ki siz kendi menzillerinizden o korktuğunuz nesneyi arayıp bulmak için çıkmıştınız, yani ölümden korkarsınız. Halbuki şehâdet bulmak için çıktığınız ve Hüdâ hakkı için biz buna dek kesret-i leşker ve vefrat-i silâh ve at ile küffâra galip olmadık. Belki bu din kuvvetiyle galib olduk. Hak Teâlâ ol din ile bizi aziz etmiştir yürüyün, gidelim. Ki hal ikidir. Ya kâfire gâlib oluruz, ya da derece-i şehâdete erişiriz, cennette biraderlerimize kavuşuruz.” Cümle yârân İbn Ravâha’yı tasdik ve tasvîb edip cenge âzim oldular, düşman cânibine akıp gittiler. İşte İbn Ravâhâ böyle âşık-ı sâdik, dine kavî ashâb-ı kirâmdan böyle bir zât-ı âli idi. Mevî Şam vilâyetinde mevzi-i meşhurun ismidir. O kâfirler Rum küffârı idi. Orası Beyr-i Makdis’e iki menzil mesâfedir.]

¹⁹² *Çekilin kâfirler*

Öyle bir vuruş ki

Nebî’nin yolundan

Ayrıır gövdeden başı

Vururuz yoksa başımızı

Hatırlatmaz insana

İnkâr etmişsiniz dün

Ne dost ne arkadaş. (İbn Sa’d, *Tabakât*, s. 68).

– “Ya Ömer! İbni Revâha’nın aşk ve şevkini kesme. Bu yerde bunun şiirinin mızrağı kalkıp küffâra ok atmaktan daha fazla tesir eder” buyurdıklarını naklettiler.

Böyle bir soruyu Hazreti Ömer; bir de Bedir Gazası’nda sormuştu. Kâfirlerin ölülerini doldurdukları kuyunun başına Aleyhisselâm Efendimiz teşrif buyurdıklarında kuyunun ağzından içeriye;

– “Siz ne kötü akrabalar ve taallukatlısınız, beni yerimden ve yurdumdan çıkardınız. Yabancılar beni yer ve yurtlarına aldılar. Siz bana hiyânet ve ihânet ettiniz. Yabancılar bana yardım ve inâyet ettiler buyurdu.” O vakit Hazret-i Ömer;

– “Ya Rasûlallah, bu ruhsuz cesetlere mi söz söylüyorsunuz. Onlar sizi duyar mı?” dedi. Aleyhisselâm Efendimiz;

– “Ey Ömer, öyle deme onlar senden iyi anlarlar ve duyarlar” buyurdu.

Hız. Ali’nin Peygamber Efendimize İtaatı

Şâh-ı velâyet penâh Hız. Ali kerremallah-ü vecche efendimiz, daima Fahr-i âlem Efendimizin rızâ-i nebeviyelerinde bulunurlar, muhâlefet etmezlerdi. Eğer emrederlerse, muhârebeye girerler mağlûp olmazlardı. Nitekim;

“Şîr-i Hak serasker-i peygamberî âhir-i zamân,

Bu ecilden melce-i emn ve emânımdır Ali”

beyti Hoca Efendimizindir. Bir kere küffâr ile anlaşma yapıp anlaşmalar yazılacağı vakit, “*Min Muhammedin Rasûlullah*” yazıldı, gönderildi. Küffâr mektubu geri gönderdi;

– “Eğer biz onun Rasûlullah olduğuna inansaydık, karşı ko-mazdık. Mektuptan ‘Rasûlullah’ı kaldırsın. ‘*Min Muhammed ibni Abdullah*’ yazsın” dediler.

Küffârın inatlaşarak yaptığı bu edepsizlik, hicret-i Nebiyye-nin 6. yılında Hudeybiye Anlaşması’nda meydana gelmiştir ki as-hâb-ı kirâm orada biatlarını yenilediler. “*Lekad radryallahü anı’l*

mü'minîne iz yubâyîüneke tahte's-şecerati"¹⁹³ âyet-i kerîmesi burada indirilmiştir. Aleyhisselâm Efendimiz ahidnamesini yazan Hazret-i Ali'ye ahidnameyi verdi ve:

– “Ya Ali! ‘Rasûlullah’ı kaldır, yerine ‘*Min Muhammed ibni Abdullah*’ yaz” dedi. Hz. Ali Efendimiz;

– “Esağfirullah Efendim! Ben Muhammed’in önünden ‘Rasûlullah’ı kaldıramam” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah Efendimiz ahidnameyi mübârek ellerine aldılar. Peygamberlik mucizesi olarak hiç yazı yazmadığı halde orasını öylece değiştirdiler. İşte Şâh-ı velâyet penâh Efendimizin Rasûlulullah Efendimize muhâlefeti yalnız buradadır. Bu da muhâlefet değil, kemâl-i ittibâdır.

Sonra Aleyhisselâm Efendimiz;

“Ey Ali, bunun aynısı sana da olacaktır. Sen de hasbe’l-îcâb kabûl edeceksin” buyurdu ki dîn-i Muhammediye’de önce asi ve bağı olan Muâviye b. Ebî Süfyân, Şam valisiyken Şamlıyı kendine uydu-rup onların kuvvetine dayanarak Rasûlullah’ın halîfesi olan Ali b. Ebî Tâlib kerremallah-ü veche hazretlerinin itaatından çıkıp Sıffîn savaşları çıktıktan sonra tarafeynden “*Hakem olayı*” çıkar. Mektuplaşmak icâb eder. Şâh-ı velâyetpenahımız tarafından yazılan mektup “*min emîri’l-mü’mînîn Ali bin Ebî Tâlib*” olarak yazılmıştı. Bâğî mersum kabul etmedi. Nâme-i hümayûnu geri gönderdi.

– “Ben onun emîri’l-mü’mînîn olduğunu kabul etseydim, karşı koymazdım” dedi. Şahı velâyetpenâh Efendimiz,

– “*Sadeka Rasûlullah*” buyurdu. “Bu keyfiyeti Rasûlullah kırk yıl evvel bana haber vermişti”, diye yarânına söyledi ve nâme-i hümayûnu alıp “*min Ali bin Ebî Tâlib*” diye yazdı. (163)

Sıffîn’de seksen beş defa muhârebe oldu. Kırkında Halîfe-i Rasûlullah galipti. Halîfe-i Rasûlullah’ın mahiyetinde yirmi beş bin sahabe olup bağıyy-i mersûsun yanında yalnız dört sahâbe vardı. Ebû Hureyre o dört sahâbedendir. O zümreyi iltizâm etmişti.

¹⁹³ “Andolsun ki ağacın altında (Hudeybiye’de) sana biat ederlerken Allah o mü’mînlerden razı oldu.” (Fetih, 48/18).

Daha geniş açıklamalar *Ravzatü'l-Ahbâb* vesair siyer-i nebîlerde mezkûrdur. Şâh-ı velâyetpenâh Efendimiz hem madden hem manen halîfedir. “*En-nazaru ilâ Aliyyin ibâdetün*” (Ali’ye bakmak ibâdetir) ve yine “*Zeyyinû mecâliseküm bi zikri Aliyyi ibn Ebî Tâlib*”, (Meclislerinizi Ali b Ebî Tâlib’i zikretmekle süsleyiniz) hadîs-i şerîflerdir.

“Âyât-ı beyyinâtta her bir âyet-i kerîme gece mi nâzil oldu, gündüz mü nâzil oldu, ne vakit nâzil oldu, ben onların hepsini biliyorum” buyurdu. Zira Aleyhisselâm Efendimiz ile Şâh-ı velâyetpenâh Efendimiz o derece maiyyet-i kalbe mâliktirler ki sanki tek kalp gibidir. Nazım;

Lî habîbün hubbehû vasata'l-haşâ

Lev yeşâ meşyen ala aynî meşyen

Rûhahû rûhî ve rûhî rûhahû

În yeşe' şîet ve in şîet yeşâ¹⁹⁴

onların şânında söylenmiş gibidir, buyurdular.

Evliyânın Nazarı Bakırî Altın Eder

Hoca Efendimiz, tarîkat-ı âliyye-i Mevleviyye'den Kaygusuz Dede'nin, o zamanlar Beşiktaş'ta bulunan mevlevîhânede odasına her çarşamba günü yirmi beş dirhem kahve alır, ziyârete gidermiş. O kahveyi pencere içine kor, otururlar, muhabbet ederler, başka gelen olur, onlar da katılırmış.

Bir gün evliyâullahtan birisi orada bir bakıra nazar buyurmuş da altın olmuş der. Ona cevaben birisinden;

– “Efendim yine madeniyât cinsine nazar buyurmuş, bakırın altın olması mümkündür” buyurmuştur. “Nebâtî olan şeylere nazar buyurmamış” der. Ona cevaben Hoca Efendimiz;

– “Evliyâullah isterse mümkündür”.

¹⁹⁴ *Bir sevgilim vardır, sevgisi kalbimin içindedir.
Yürümeyi isterse gözümden yürüyüşü canlanır.
Ruhu ruhumdur, benim ruhum da onun ruhudur.
Dileği benim dileğimdir, benim dileğim de onun.*

Genç Kız

Hoca Efendimiz gençliğinde yaşadığı semtte bir genç kız olup, civarında birçok âşığı varmış. Sabahleyin kahveye çıkar, kimsenin yanına gelmez, ayrı bir yerde oturur, hiçbir âşığına yüz vermez, iltifat etmezmiş. Hoca Efendimiz bu genç kıza bir gün;

– “Niçin o adamlara ilgi göstermezsin, senden iltifat bekliyorlar” diye sormuş. Genç kız cevabında;

– “Efendim, siz bilmezsiniz; onlara biraz ilgi göstersem yanıma gelirler, ondan sonra da uzaklaşmazlar” demiş. (163)

Tepedelenli Ali Paşa

Hoca Efendimiz, Tepedelenli Ali Paşa merhûmun kabiliyetini ve zekîce idareciliğini çok beğenirdi. O sağ iken Mora başkaldıramadı. Korfu adalarını İngilizlerden satın alacaktı.

Meselâ bu kadar bin Arnavut askerinden birisi İstanbul’a gelecek olsa, mutlaka çıkıp kendisini görür, kendisi o askerle konuşur, İstanbul’dan dönüşünde yine onunla ilgilenir; “*Ha geldin mi, İstanbul’dan bana ne getirdin?*” diye karşılardı. Merakı bir hediye getirmeli, beş paralık, on paralık her neyse, o da ona bahşiş vermeli ve ne kadar bin asker varsa cümlesinin adlarını bilirdi. Askerle iş göreyim diyen adam, böyle olmalı.

Sonra Rusya’nın fesâdıyla II. Mahmud Han, üzerine ordu çıkarttı, yakalattı ve 74 evlâdıyla beraber öldürdüler. Hepsı kabileyetli insanlar idi.

Merhûm Tepedelenli Ali Paşa, Yanya Valisi olup büyük oğlu Tırhala Sancağı Mutasarrıfı Mîr-i mirandan Veli Paşa, ikinci oğlu Alanya Sancağı Mutasarrıfı Mîr-i mirandan Muhtar Paşa, üçüncü oğlu İnebahtı Mutasarrıfı Mîr-i mirandan Sâlih Paşa’dır. Dördüncü oğlu Dalonya Mutasarrıfı Mîr-i mirandan Muhammed Paşa’dır. Mezar taşında yazılı olan tarihi vefâtları 1237/1821’dir.

Ondan sonra Mora halkı başkaldırdı. Mustakil oldu. Rumeli’nden ümit kalmadı. O, orada devletin bir kanadı idi. Gazi adamlar idi. Merhûmun iki kabri vardır. Vücudu Yanya’da, sarayın havalisinin

orta yerindedir. Kendisinin ve dört evlâdının kesilmiş başları, İstanbul'da Silivri Kapı'nın çıkışında, yol üzerinde kapıya karşıdır.¹⁹⁵

Elif'in Boyu

Reîsü'l-Kâtibîn-i meşhur, şeyh hazretlerine, "*Elifin boyu kaç nokta alır?*" diye sorsalar; "*Dur bakayım*" der, kâğıdı kalemi alır, elifi yazar, noktalarını koyar, ondan sonra kaç nokta olduğunu söylerdi. (164)

Kumar

Tersane Mektupçusu Ali Saîd Efendi anlatır.

– "Bendeniz gençliğimde Hoca Efendimizden okur idim. Bir pazar günü beraber kalktık, devlethânelerine Kasımpaşa Mevlevihânesi'ne gidiyorduk. Taksim'de o vakit kahve pikeleri vardı. Ağaçaltı oturulurdu. Oraya oturduk.

Karşımızda esnaf heyetinde gençten bir taze boynunu bükmüş, ziyâde hayret ile düşünüyor. Hoca Efendimiz onu çağırdı, "Ne düşünüyorsun?" dedi.

– "Efendim altı bin kuruşa evimizi sattık, tamah dünyası gençlik belâsı, belki daha kazanırım diye gittim kumar oynadım. Altı bin kuruşu yolundum. Şimdi ne yapacam şaşırdım. İşte Efendim hâlim budur" der.

– "İyi, ben sana altı bini alıverirsem, bundan sonra artık bir daha kumar oynamaz mısın?" der.

– "Tövbeler olsun efendim, bundan sonra oynamam" der. Hoca Efendimiz çıkarır buna bir sultan Mahmud altılığı verir. Bir kâğıda bir de bir şey yazar; "Bu kâğıdı şu koluna bağla, bu altılıkla kumar oyna, o parasını çıkarır" dedikten sonra, "Artık oynama, gel buraya,

¹⁹⁵ [Hafazallahu Teâlâ. O vakitler Beşiktaş Sarâ-yı Hümayunu'nun bir iki odası yanmış. Bunun üzerine Tepedelenli Ali Paşa merhum, cennetmekân Sultan Mahmud Han Hazretlerine bin kese yollamış. Vükelâ-yı devletten olan Hâlet Efendi, Tepedelenli'ye haber yollamış, *bin kese de bana yollasın* diye. O da: *Padişah iki ise bin de ona yollayayım* demiş, yollamamış. Bunun üzerine Hâlet Efendi nefsanî yet etmiş ve bu fenalığı yapmış diye meşhurdur.]

ikindiden sonra beni bekle” der. Oradan o taze gider, Hoca Efendimiz de kalkar, dergâha gider. Daha sonra yine oraya gelir, oturur.

O taze de gelmiş, orada Hoca Efendimizi bekliyor. Memnun, yüzü güler, sevinir, Hoca Efendimizin ayaklarına kapanır.

- “Paramı çıkardın mı?” diye sorarlar.

- “Evet Efendim çıkardım” der.

Sonra çıkardığı o kâğıtla altılığını aldılar, “Sakın bir daha kumar oynama” buyurdular. Sonra oradan kalktılar geldiler, diye anlattılar.

Dilenci

Yine yukarda bahsedilen efendi anlatır ki, devlethânelerinde bir gün ders okurken, birkaç defa kapı çalındı; bu kadar gelenler oldu, bir defa daha çalındı, bendenize:

- “Al şuradan şu parayı götür, o gelene verirsın” buyurdu. Al-dım, gittim, kapıyı açtım. Bir de ne göreyim?! Bir dilenci para istiyor. Parayı verdim, geldim, buna şaşıtm. Zira bu kadar kapı çalındı, onlara para yollamadı. Bunların dilenci olduğunu nereden bildi. Mutlaka keşf-i kerâmet gösterdi, diye anlattılar. (165)

Arapların Konuşması

Araplar bağıra, çağıra konuşurlar. Âdetleri böyledir. Huzur-u saâdete gelirler yine öyle konuşurlar. Aleyhisselâm Efendimizin latîf ve nazik olan kelâm-ı şerîfleri işitilmez olur bunun üzerine;

“*Yâ eyyühellezîne âmenû lâ terfeû esvâteküm*”¹⁹⁶ âyet i kerîmesi nâzil olur. Böyle huzur-u saâdetde pek gürültülü konuşmaktan nehy-i ilâhî vaki olur.

Ölüm Esnasında Allah Demeli

Adamın biri ölüm döşeginde can çekişirken yanına birisi gelir, “*Lâ ilâhe illallah*, de” diye teklif eder. O da kaşıyla gözüyle “de-

¹⁹⁶ “Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber’in sesinden yüksek tutmayın ve O’na birbirinize bağırır gibi yüksek sesle bağırmayın. Haberinizi olmadan amelleriniz boşa gider.” (Hucûrât, 49/2).

mem” diye işaret eder. Yanındakiler, “Kelime-i şehâdeti söylemiyor, imansız gidecek” diye üzürlüler. Sonradan birisi gelir, bunların ısrarını, hastanın kaçınmasını görür, o ısrar edenlere;

– “Hastanın hakkı vardır, şimdi nefy vakti değil; ‘lâ’ derken gidiverirse yanlış gider, şimdi isbat vaktidir; ‘Allah, Allah’ diyecek zamandır” der. Hastayı kendi haline korlar.

Fenerin Fitili

Mevâli-i rusûmdan olan Efendizâde, mecliste bir gün züvvâr-ı halaskârdan sonra 20-25 kişi kadar mevcut bulunduğu halde Veli Efendizâde bir şey anlatır.

Bir sahilde çok büyük bir fener varmış; akşam üzeri fitilini yakınağa yağın içinden üç çifte kayık ile giderlermiş.

Yanında oturanlardan birisi yanındakine gizlice;

– “Acaba o fenerin yağı hangi zeytinlikten gelir?” der. O da ona;

– “Belli ki Efendimiz böyle garip şeyler anlattıkça, bizim yüreğimizin yağı erir, oraya gider” cevabını verir.

Evliyâ Kitapları

Hoca Efendimiz ömrünün son zamanlarında, ihtiyarlık dönemlerinde –ki benim derse başladığım zamanlardı– mühendislik, matematik, müzik, yıldız ilmi, tıp, küre, mantık vs. gibi zâhiri ilimler ile iştigal etmesini pek o kadar istemezler. Evliyâ ve erbâb-ı mâ-nâ kitaplarını okumasını ister, onlardan lezzet alırlardı. Ben kendilerinden çok niyaz ettim, çok rica ettim;

– “Efendim (166) bir hey’et okutun” dedim. Bu ısrarlarıma dayanamadılar.

– “Madem öyle, Farsça yazılmış Ali Kuşçu üzerine Hey’etten ‘Lârî’ vardır, al da ondan okuyalım” buyurdu. Aldım geldim. Başladık, üç dört ders okuduk, daha fazlası nasip olmadı; vefât ettiler, teşrîf-i bekâ buyurdular.

Şeyh Kadri Efendi

Her çarşamba günü Beşiktaş'ta Yahya Efendi Mevlevîhâne'sine teşrif ederlerdi. O sıralarda Yahya Efendi Mevlevîhânesi'nde Şeyh Kadri Efendi postnişin idi. Bahariye dergâh-ı şerîfi o zamanlar oradaydı. Sonra Sultan Abdülazîz Han Çırağan Sarayı'nı yaptırırken oradan Maçka'ya naklettirdi. Hepsi tamamlandığında sema ve mukâbele olmaya başladı. Silah ambarını Maçka'ya, dergâh-ı şerîfin civarına yapmaya başlayınca; dergâh-ı şerîfi oradan kaldırıp, Bahariye'ye şimdiki olduğu yere nakletti. Orada medfûn olan diğer şeyhlerin parçalarını ve topraklarını sahipleri başka yere nakletti.

Şeyh Nazif Efendi merhûmu dergâh-ı şerîf ile beraber Maçka'ya, oradan da Bahariye'ye naklettiler. Bu şeyh Kadri Efendi'nin âdeti, ekseriya "*Âlâ külli şey'in kadîr*" der. Hoca Efendimiz orada bir şey söylemez, sonra devlethânelerinde bendenize:

– "Bizim şeyh devamlı '*Âlâ külli şey'in kadîr*' der. Fakat Hak Teâlâ'nın kudret-i ilâhiyesi hikmetini yine kendisi bilir, muhale (olmayacak şeye) taallûk etmez. Mümkünata kâdirdir."

Yukarıda 42. sayfada "Yoktan var etmez, vardan var eder, varı da yok etmez. Mucize ve kerâmet başkadır" diye söylemişlerdir. Hoca Efendimiz bu dünyadan göç ettikten on gün sonra fakir, bir çarşamba günü yine o dergâha gittim.

Kadri Efendi orada oturanlara; "Bizim Derviş İbrahim, Kâhyazâdenin kitapları '*Okka*' kitabıdır, diyor" şeklinde nakletti. Muradı neydi bilemem. Fakir hiç cevap vermedim. Fakat bu kadar zamandır Beşiktaş'ta bulunmuşlar, Hoca Efendimizin ilmî mertebesini ve ahvâlini bilememişler, hayret ettim.

Okka kitabı demek, sahhaflar ıstılâhınca; mûteber ilmî kitaplar olmayıp, başı yok, sonu yok, manâsı yok, perişan yapraklardan ibaret demektir. (167)

Başka Milletlere Benzemek

Daima, "Her şey ezelîdir" diye söylerlerdi. Ezel yazısı hükmünü icrâ edeceği vakitte gözler görmez olur, hazerler bâtil ve bey-

hûde olur. Bir milletin veya bir devletin başına onlar o sebepleri işlemedikçe ve oraya gayretleri ve kabiliyetleri meyyal olmadıkça belâ ve kötülük gelmez.

Önce, “*men teşebbeye bi kavmin fehüve minhüm*”¹⁹⁷ hadîs-i şerîfinin manâsı, yani bir kavim başka bir kavmin elbise ve ahlâkına kendisini benzetmeye kalkarsa o millettten sayılır. Yani gide gide o kavme kalb ve mağlûp olur. Her millet kendi toprağında çıkan elbiseyi giymeli. “*Eğreti ata binen tez iner*” atasözünün gereğince, başka milletlerin toprağında ortaya çıkan giyim ve kuşam daha renkli ve daha çeşitli ise de, sonu zararlı ve helâk edicidir.

Beyt

Cihanın nimetinden kendi âb u dânemiz yeğdir

Elin kâşânesinden kûşe-i virânemiz yeğdir.

Bu sözler boş değildir. Bu sözleri tutan milletler kazanır, tutmayan kaybolur gider. Dünyada tecrübesi çok olmuştur. Bu işten dolayı ne devletler, ne milletler battı gitti. Peygamber Efendimizin (s.a.s.) asr-ı saadetinden beri on beş kadar İslâm devleti geldi, hepsi böyle zevâl buldu. Onların ahalileri, erkekleri ve köleleri katl olundu, topluca öldürüldü. Giydiği elbiseler, oturduğu binalar bu runlarından geldi.

“*Yüksek binalar yapmak kırâmet alâmetidir*” dedikleri söz doğru sözdür. Önce o devletin ve o milletin kıyameti kopar. Yolunda gittikleri kavimlere ve milletlere bir şeyler olmaz. Elbiseler ve binalar muhafaza edecek kâdar yapılmalı. Kâğıt yapıştırmak, mermer suyu ve yaldız sürmek, ziyan ve sefâhete dahildir. Bir millet toprağında çıkan geliri kendisinin bekâsına ve üzerine başka millet hücum ederse ona müdafaya harcamalı; yoksa süslü binalar, süslü elbiseler karşı kavmin düşmanların eline geçer. Yürekler acısı olur.

Vakt-i saâdetteki evler, şimdiki bahçe ve onların odaları gibiydi. Amma müzeyyen, mükellef elbiseleri, binaları olan milletlere

¹⁹⁷ “Bir kavme benzeyen, ondandır.” Ebû Dâvûd, *Sünen*, 4,44; Ahmed, *Müsned*, 2, 50, 90; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 1, 149.

ve kavimlere üstünlük sağladılar. Biz ne kadar yanlış gitmişiz, buradan belli oluyor, buyurdular. “Dünyada galebeden iyi zevk olur mu?” diye çok kere söylerlerdi.

Padişah Çobandır

Hukemâ kitaplarının söylediğine göre “padişah”, “çoban” demektir ve silahı da sopası demektir. (168)

Çoban olan daima sopasıyla koyunların başında durmalı. Ta ki koyunlar hem kendisini bilsinler, hem de çobana sütünü ve yünü versinler. Eğer çoban sopasını bırakır, kendisi oturur ve koyunların yanından ayrılırsa, etrafından bakan kurtlar onu bilirler, o saatte gelirler, sürüsünü yağma ederler, kanlarını akıtırlar. Sürü gider, çobana da lüzum kalmaz.

Ezelden ebede bu kadar bin yıldır nizâm-ı âlem böyle kurulmuştur. Bu âlemi yaratan Allahu Teâlâ böyle yaratmıştır.

Hocaefendi Hakkında

Tarîk-i ilmiyede olup Hoca Efendimizin gerçek halini bilmeyen bazı kişiler, “*O bizden değildir*” derlermiş. Bunu Hoca Efendimize anlatmışlar. Hoca Efendimiz de cevabında; “Öyle isterim ki mahşerde, huzuru ilâhiyede de böyle desinler, ‘*O bizden değildir*’ desinler.”

Sıddık Efendi’nin Kerâmeti

Neccarzâde Hazretleri’nin oğlu Sıddık Efendi Hazretleri’nin meclisinde züvvâr ve muhibbân cemiyet-i kesîre ile bulundukları zaman içlerinden birisi su içmek ister. Ama “*Afiyet olsun*” gürültüsünden korktuğu için su isteyemez. Bunu Sıddık Efendi hazretleri keşif yoluyla anlar.

- “Erenler bir su getirin, şu efendiye verin. Ben hepiniz adına afiyet olsun diyeceğim” der.

Suyu getirirler, o efendiye verirler; o efendi suyu içer, yalnız Sıddık Efendi “*Afiyet olsun*” der. O efendiye de gürültüden kurtarır.

Şeytan

Birisi rüyasında şeytanı görür, omzunda birçok yularlar var, gidiyor.

– “Ey şeytan! Bu omzunda olan şeyler nedir?” diye sorar.

– “Âdemoğlunun yularlarıdır; eğer bana gelmeyen olursa, bunu onun boynuna takarım, kendime çekerim ve uydururum” der. O adam orada:

– “Benim de yularım var mı?” diye sorar. Şeytan cevabında:

– “Senin yulara ihtiyacın yok; sana bir işaret ederim, arkam sıra yularsız gelirsın” der.

Beýt

“Bâ Hudâ divâne bâş ve bâ Muhammed huşyâr”

Yani Allah ile deli divâne ol. Muhammed’e gelince, aklını başına topla. Zira Allah kendisine bir şey söyleyene darılmaz, affeder. Ama Muhammed’ine söylersen o vakit Allah darılır, orasına dikkat etmeli.

Nâsireddîn Tûsî

İslâm düşünürlerinden Nâsireddîn Tûsî hazretleri¹⁹⁸, Abbâsî devletinin sonlarına doğru yaşayan şahıslardan olduğundan bakar ki; Abbâsî Devleti yolsuz gidiyor, zeval bulacaklar, batacaklar. Merhamet eder nizâm-ı mülke dair bir kitap yazar. Memleketi olan Tûs’tan kalkar, Bağdat’a saraya gelir, halîfeyi sorar.

– “Halife bahçede havuzun yanında oturuyor” derler. Gider bakar ki yanında şeyhüislâm ile oturuyor. Elinde kitabı olduğundan “Halîfeye versin” diye önce şeyhüislâma verir. Şeyhüislâm kitaba bakar, hikmete dair kitap olduğunu ve kendisinin o kitap ile

¹⁹⁸ Tûsî için bkz. Hamit Dilgan, *Büyük Türk Âlimi Nâsireddîn Tusî*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1968. Fahrettin Olguner, *Üç Türk-İslâm Mütefekkeri: İbn Sina-Fahreddîn Râzî-Nâsireddîn Tûsî Düşüncesinde Varoluş*, İstanbul, 1984. Sadreddîn Muhammed b. İshâk b. Muhammed Sadreddîn Konevî, (ö.672/1273); *Sadreddîn Konevî ve Nâsireddîn Tûsî Arasında Yazışmalar/el-Mürâselât*, (çev. Ekrem Demirli), İstanbul, 2002.

at yarıştıramayacağını ve kendi rahatına zarar geleceğini anlar. Halife vermez, halife de sormaz, kitabı kaldırır havuzun içine atar. (*Acebenî*) der, yani Tûsî bana çok acayip bir şey verdi diyerek onunla alay eder ve Hoca Nâsireddîn'e:

- “Bunu getireceğine; Tûs'ta öküzler çıkar, bir çift iyi öküz getirseydin daha iyi olurdu” der. Hoca Nâsır:

- “Peki getireyim, der. Oradan gider Cengizhan evlâtlarının talanlarını yoklar, Hulâgû Han'ın tali'ini kuvvetli bulur. Abbâsîye'nin o vakit sadrazamı olan İbn Alkamî ile görüşür. İbn Alkamî de Hoca Nâsireddîn gibi Abbâsîye'nin hallerinin düzeleceğinden ümidini kesmiş olduğundan, Hulâgû Han'a haber yollarlar ve:

- “Abbâsî memleketleri senindir, askerlerle bîşmâr ile gel. Biz burada işini kolaylaştırırız” derler.

Bunun üzerine öylece gelir. Tarihlerin anlattığı üzere, Bağdat şehrini zabteder. Hulâgû Han Bağdat kapısına gelince, Hoca Nâsır hazretleri gelir, şeyhülislâma:

- “Öküzleri getirdim” der.

Hulâgû Han ve askerleri o vakit putperest idiler. Nâsireddîn Tûsî hazretleri hepsini Müslüman etti. Peygamber ayarında bir zât-tır. Nâsireddîn Tûsî bir yere gideceği vakit, ata binerler ve Hulâgû'nun ümerâsı atlarla, uşaklar gibi arkası sıra giderlerdi. Bir gün Hoca Nâsireddîn'in kamçısı elinden düştü. Arkasında ne kadar beyler varsa, hepsi kendisini atlardan aşağı attılar. Düşen kamçıyı ben alayım da vereyim, ben hizmet etmiş olayım diye, Hoca Nâsireddîn'e öylece hürmet ettiler. (170)

Bu dünyada insanın ve diğer mahlûkatın işleri hikmet üzere cereyan etmektedir. Hangi devlet, millet ve topluluk olursa olsun, bu hikmet üzerine gidişlerine hâlel verirlerse zevâl bulurlar. Yolunda giden milletlere mâğlup ve köle olurlar, şeriat bile hikmetten ayrılmaz. İlimde noksanı olanlar ayrı zannederler.¹⁹⁹

¹⁹⁹ [O dönemlerde Hz. Ali kerremallahu vecheh hazretlerine minberlerde, mihrablarda hâşâ lânet ettirilip bu durum ta Ömer İbn Abdulazîz'in hilâfet-i mukaddeselerine kadar sürdü. Emevîlerin nihâyetleri olan Mervân'a kadar Âl-i Rasûl'e

Ferruh İsmail Efendi

Dede İsmail Efendi nakleder. Ben gençliğim zamanında biraz üzüm alınıştım. Şarap yaptım. O aralık Ortaköy'e, Ferruh İsmail Efendi'nin yalısına gittim. Ferruh İsmail Efendi bana;

– “Duydum ki sen ev ekmeği yapıyormuşsun, ondan bana da getir” diye buyurmuşlardı. O zamanlarda çarşı ekmeği kepekle karışık esmer yapılır. Şimdiki çarşı ekmeği gibi has ekmeğe isteyen kendisi alır, undan yapar, yine çarşı fırınında pişirir. Ona ev ekmeği derlerdi. Efendi'nin ev ekmeği tabiri buna mebnî bir latîfedir.

Efendi müşârun ileyh yemeği bir türlü ve çok az olmak üzere tartarak yer. Sonra yalısının büyük sofasında bir hayli zaman elinde çiğ ördeği ile beraber tahta pabuçlarını giyer, gezinir ve başına giydiği kavuk kendine mahsus tartılı küçük bir kavuktu. Kendisi Dîvân-ı Hümâyûn hâcegânından olduğundan elçilik ile Devlet-i Âliyye tarafından İngiltere'ye gider, orada ifa-yı memuriyet eder.

Bir gün İngiltere kralıyla görüştüğü vakit, Müslümanları celb ve iğfâl için kral bir çekmece getirir açar. İçinden yeşil atlas bohçalara sarılı bohça, bohça içinde şeyh merhûmun hattı ile tezhîbi müzeyyen bir Mushaf-ı Şerîf çıkar. Efendi'ye gösterir. Efendi ziyâret eder ve şaşırır.

adâvetleri imtidâd edip, “*Ve'n-nâsu al âdîni mülûkühüm! İnsanlar idarecilerin dini üzeredirler*” meâlince ahalinin, ale'l-husûs Suriye ve Dimaşk ahalisinin ahlâkı bütünüyle bozulduğundan; her ne kadar devlet-i İslâmiyye, Abbâsiye'ye nakl ettiği ise de, onlar dahi Âl-i Rasûl'e ihanet etmek hususunda Eneviye'ye benzediklerinden ve vakt-i saadetten ta Mu'tasım zamanına kadar altı yüz sene kadar dahi sürdüğünden, ahlâk-ı ahâli kâmilten bozulup Âl-i Rasûl'ün nâmını yermek la-kırdısı âdetâ şehâmet kabilinden olmuş olduğundan; muhabbet-i handân-ı nübüvvet olanlar mütehayyir bir halde iken Hulâgû Han zuhûr eder. Nûşirvân-ı Âdil, babasının gününden mevrûs olan gadr u zulmü seksen bin kişiyi katl ettikten sonra adâleti birleştirdiği gibi, Hulâgû Han vakasında dahi İran'da, Turan'da, Arabistan'da belki bir milyondan ziyâde ahali hafazallah pirincin taşını ayıklar gibi kurunun yanında yaş da yanarak böyle maktûl olduktan sonra ahlâk-ı ahâli düzelmiştir.]

Bu Ferruh İsmail Efendi Hazretleri, Hoca Efendimiz hazretlerinin her hafta çoğu günler görüştüğü, çok sevdiği özel arkadaşlarındandır. Hoca Efendimiz de mahdumlarına olan mektubunda Ferruh İsmail Efendi'ye, "Nadire-i Devrân" tabir buyurmuşlar. Merhûmun Türkçe muntazam matbu bir tefsîri şerîfi vardır.

Gözlemeci (171)

Yeniçeri devrindeki Yenikapı'nın cemiyeti zamanıdır. Esnafın ileri gelen gözlemecilerden bir gözlemeci vardı. Tazelerin yüzlerine bakar da "*taze gözleme*" diye çağırırlardı.²⁰⁰

Hikâye

Sultanzâde Mehmed Bey'in oğlu Hakkı Bey babasıyla beraber Bağdat'a gitti geldi. Fakat devletli gözü kapalı gitti geldi. Bağdat'ta ve yollarda görüp işittiğinden hiçbir şey anlatamadığından dolayı, söz konusu Sultanzâde Mehmed Bey, Tarikat-ı Âliye-i Bektâşîye'den eshiyâdan, Beşiktaş'ta Tarlabası'nda konağının kapısı açık tekke gibi parmaklık takılmış, geleni gideni eksik olmayan, hânedân bir zâttı.

Sultan Mahmud Han merhûm, bir görevle Bağdat'a göndermişti. Beşiktaş'ta köprü başında özel mezarlarında medfûndur. Merhûmun irtihâli 1253/1838 tarihindedir.

Cihan Ehli Cihana Gerekir

Hazret-i İsâ (a.s.) eyyâm-ı seyahatinde bir gün mağara gibi yerde bir cana rast gelir. Vakt-i zaman dahi bahar olup, füyûzat-ı ilâhiyye tecelli bahş-i âlemiyan olmuş, Hazret-i İsâ bu cana;

– "Yahu ne duruyorsun, cihanın feyz ve tecellisine baksana"

²⁰⁰

[Bu gözlemecinin: *Taze gözleme* dediği tevriyeli ve eyhamlıdır. Yani, tazelik gözleme ve tazelerin ardına düşme demek olacak. Hoca Efendimizin murâd-ı âlile ri dahi latife tarzında nasihat idi.]

der. O can cevabında;

– “Ey oğul! Cihan, ehl-i cihana gerektir” cevabını verir.

Huzur Dersleri

1245-1246/1829-30 tarihlerinde, ramazan ayının ilk günlerinden haftasına kadar padişahın huzurunda okunan derslerde, bir gün Hoca Efendimiz de bulunur. Ve derste “*Innallâhe yuhıbbulle-zîne yukâtılûne fî sebîlihi saffen keennehüm bünyânün mersûs*”²⁰¹ ve yine münasebetle, “*Yâ eyyühellezîne âminû’sbirû ve sâbirû ve râbitû lealleküm tuflihûn*”²⁰² âyet i kerîmesi gelir. Tamam yeni teşkil olan nizâm-ı askeriye’nin savaşlarda sabır ve sebatı, Allah’a rabt-u kalb etmeleri ve savm taşından metin bir bina gibi düşman karşısında cesaretle durmalarının üzerine dersi yürütecek yerde, hoca efendiler “*vesbirû*”daki “vâv-ı âtife midir, hâliye midir?” gibi, o meclise iktiza etmeyen lüzumsuz bahislere girişirler.

Sultan Mahmud’un canı sıkılır;

“-Canım Hoca Efendi biliyor da niçin söylemiyor?” der. Ben konuşmayı kesmeden konuşmalarını dinliyorum ve hiç sesimi çıkarmıyorum. Zira bizimkilerden cev-i kerem buyururlar. Bizimkiler dediği muasırı olup ilmine hasetleri ve kendisine düşmanlıkları olan hocalar ve âlimlerdir. [Cennetmekân Sultan Mahmud Han hazretleri, Hoca Efendimizin ilm u fazîletlerini, kadr u kıymetini sonradan anlamış idi.]

Hırsız Kıyafeti

Hukemâdan biri, bir başka hakîmin evine misafir gider. Odasına girer, tahtada asılı resmi varmış, resme bakar. Kıyafetname iktizâsınca bunda hırsızlık karakteri vardır der. Hâne sahibi onun anladığını, anlar;

²⁰¹ “Gerçek şu ki, Allah kendi yolunda saf bağlayıp, birbirine yapışmış perçinleşmiş bir duvar gibi cihad edenleri sever.” (Saff, 61/4).

²⁰² “Ey iman edenler! Zorluklara ve sıkıntılara sabırla katlanın, şeytan ve uşakları olan kâfirlere karşı bu sabırla yarışın, veya kâfirlerle savaşırken birbirinizle şecaat ve yiğitlikte yarışın.” (Âl-i İmrân, 3/200).

– “Evet tabiatımda hırsızlık vardır, yapmak isterim; fakat aklım engel oluyor” diye cevap verir. (173)

Tercüme-i Hâl Kitabı

Hoca Efendimizin tercüme-i hâli, ihvâna hediye olarak bundan önce iki yüz adet basılmış olup nüshası kalmadığından, bazı unutulmuş hikâye ve menkıbeler de ilâve olunarak bu defa tekrar basılmıştır. Daha önce olduğu gibi hepsi inşaallahü teâlâ ihvâna hediye olarak verilmek üzere niyet olunmaktadır. [Fi'l-hakîka niyet fiile çıktı ve altı yüz adet tab olundu ise de, beşyüz seksen kır'ası Maarif Meclisi'ne müracaat olunmadığı için müsadere olunup yirmi kır'ası kaldı. O dahi ihvâna ihdâ olunup fakirde yalnız bu bir kır'ası kaldı.]

Tertîb-i Suver-i Kur'âniyye Li Nazm-ı Câmiu'n-Nezâir
955/1548

Ez Mecmûa-i Müstakimzâde

Tertîb-i Suver-i Kur'âniyye (173)

Hamd o Hallâk'a ki halk etti vücûd-ı câm,

Gülşen-i cismîn edip bülbül hoş el-hânî.

Çok salât ol şâh-ı kevneyne ki mahlûk olalı,

Gökte Ahmed okunur yerde Muhammed şânı.

Hem dahi âline ashâbına kim onlardır,

Nûr-ı mişkât-i yakîn harem-i Rabbânî.

Ba'dehû sûre-i Kur'ân'ı edip nazm-ı temâm,

Eyledim nazm suver ile müsemmâ anı.

(Nazmiyâ) bende bu tertîbi ederken inşâ,

Yok idi hâtır-ı fâtırda safâ-i rûhânî.

Gam-ı endûh-ı cihân etmişti kadem-i ham,

Ney gibi eyler idim subh-ı mesâ nâlânı.

Hamdu lillâh bana tevîk-i hüdâ yâr oldu,

Verdi endişeme kuvvet meded-i Yezdânî.

Bana ilhâm-ı Hüdâ yâver olup nazm ettim,
 Bu selâsette serâpâ suver-i Kur'ânî.
 Eyledim ahsen veçhe üzere nizâm-ı suveri,
 Okuyup fehm edeler mertebe-i Furkânî.
 Evvelâ Fâtîha mißtâh-ı kelâm-ı Hak'tır,
 Bakara Sûresi'dir tâç sırr-ı İmrân'ı.
 Ba'dehû yine Nisâ, Mâide, En'âm-ı şerîf,
 Buldu A'râf ile Enfâl ve Berât şânı.
 Yûnus ve Hûd ile Yûsuf ve Ra'd, İbrahim,
 Hicr ve Nahl oldu çün İsrâ gibi hep nûrânî.
 Kehf ile Meryem ve Taha ki zül etti dilâ,
 Enbiyâ, Hac ile buldu şeref-i ünvâm.
 Mü'minûn oldu penâh âver Nûr, Furkân,
 Şuarâ, Nahl ve Kasas ile bulup îkânı.
 Ankebût oldu serâ perde-i Rûm ve Lokmân,
 Secde, Ahzâb ve Sebe'nin olacak sultanı.
 Sûre-i Fâtır ve Yâsîn ile ve's-Sâffât,
 Verdi Sâd ve Zümer, Mü'mine ızzu şânı.
 Secde ve sûre-i Şûrâ ile Zuhruf, Hâ-mîm,
 Etti temkîn-i duhan, Câsiye'den bil anı.
 Oldu Ahkâf ve Muhammed ile feth-i Mekke,
 Geldi Hucurât ile Kâf oldu cihân nûrânî.
 Zâriyât ile verip Tûr'a cilâ Necm-i Hüdâ,
 İnşikâk, Kamer oldu nefis-i Rahmânî.
 Sûre-i Vâkıa âyât-ı Hadîd oldu dilâ,
 San Mücâdele ile Haşr'in sebep îkânı.
 Sûre-i Mümtehine, Sâf, salât-ı Cum'a,
 Kıldı mü'minleri İslâm ile hep nûrânî.
 Gör Münâfık gelicek yevm-i Teğâbü'n ne çeker,
 Vâd-i Hak zâhir olup Tâhir ola her yâmı.
 Nâzil oldu yine âyât-ı Talak tahrîm,
 Sûre-i Mülk ile Nûr ve Lokmân erzânı.

Oldu el-Hâkkatü ve şân-ı Meâric el-Hak,
 Nûh ile Cin ve Müzzemmil'den olup fevkânî.
 Müddessir'den olan ahvâl Kırâmet'de dilâ,
 Bu kadar cürm-i günâh ile şefî olunan.
 Mürselât ile Nebe'de görülen tehdidin,
 Nâziât ve Abese oldu kavî bürhânî.
 Küvvirat ve İnfetaret âyetine ey tâlib,
 Veyl ve Tatfîf ile İnşakkat olubdur sâni.
 Kevkeb-i zât Burûc ile Semâ ve Târık,
 Rabb-i Alâ'nın olubdur eser-i rahşânî.
 Sûre-i Gâşiye ve Fecr ve Beled zeylinde,
 Şems ile Leyl ve'd-Dûhâ verdi Ziyâ-ı rûbânî.
 Hem Elem neşrah ve ve't-Tîn ve Alak'tan geçecek,
 Leyle-i Kadr ve Beyyine'dir onun pâ-yâm.
 Hey'et-i Zelzele ve debdebe-i Âdiyât,
 Eyledi hauf ile lerzende dil-i insâm.
 Sûre-i Kâria âyât-ı Tekâsür ile müdâm,
 Gösterir Hâmiye ve Hâviye-i Yezdânî.
 Sûre-i Asr ve Hümeze hem dahi Fil ve İlâf,
 Verdi Mâûn'a²⁰³ şeref hemçû meh-i nûrânî.
 Sûre-i Kevser'e bak kimse ümidin ber-dem,
 Feyz-i Hak'dan kim odur Halk eden üns-i câmi.
 Kâfirûn üzere Nasr, Tebbet ve İhlâs ve Felak,
 Oldu Nâs'ın sebeb-i ma'rifet-i imânî.

Aded-i Âyât-i Kur'âniyye

Bilmek istersen eğer sen aded-i âyâtı,
 Cümlesi altı bin altı yüz altmış altı.
 Hem bini emr-i ibâdet bini nehy ve tehdîd,
 Binidir Va'd beyanında onun bini Vaîd.

*Bini emsâl u iberdir bini ahbâr u kısas,
Beş yüz âyâtı helâl ile harama muhtas.
Buldu yüz âyeti tesbîh u duaya cür suh,
Altmış altı dahi âyeti nâsîh mensûh.*

**Tevbenâme-i Şeyh Vahyî terkîb-i bend,
Nazîre-i Veysî ez Mecmûa-i Müstakimzâde.**

*Ey gönül meyl eyle olâsız-ı dilber tâ kî,
Heves-i sünbül-i gîsû-yi anber tâ ki.
Gülistân nazar-ı ibret olan çeşminde,
Nergis-i çeşm-i bütan ola musavver tâ kî.
Kah olup mest- visâl ve gehî mahmûr-ı firâk,
Eylemek kendini âlemlere munzar tâ ki.
Dişne-i gamze ve tîr u müjesin yâd ederek,
Olasın hasta u mecrûh ve mükedder tâ ki.
Gördüğün servin olup pâyine su gibi revân,
Dil-i âzâde ola hâk ile hem ser tâ ki.
Nice bir arzû-yu vasl ile hasret çekelim,
Geştu zâri dile bir tohm-i nedâmet ekelim.
Yeter ümidini kes vuslat-ı dildâr olduk,
Yeter âlâm hor, gamze-i honhâr olduk.
Yeter ol turre²⁰⁴ hevesiyle düşüp sevdaya,
Dîdesin fikr ederek derd ile bîmâr olduk. (176)
Câm-ı lütfun umarak devlet-i tâliada hele,
Nâil-i sâğır-i zehrâbe-i îzâr olduk.
Arzu-yu nigah-ı merhamet-i yâr ederek,
Nice müddet hedef-i ta'ne-i ağyâr olduk.*

Aşk-ı ruhsân ile sinemiz ettik perdâğ,
 Zahmle reşkde hâtır-ı gülzâr olduk.
 Geldi ol demeğe dili hâtıradan pâk edeyiz,
 Eşk-i ihlâs ile can çeşmini nemnâk edeyiz.
 Nice bir nakd-i dili eyleye hûbân yağma,
 Nahl-i kalbe nice bir lerze şala bâd hevâ.
 Nice bir bahtim ile zülfünü hem renk görüp,
 Dest-i endişe kura başıma citr-i sevdâ.
 Nice bir ceyb-i emel rehn-i kef ye's olsun,
 Vakf-ı hâr gam olsun kûşe-i dâmân recâ.
 Derd-i aşkıyla olup bi bet şevhin rencûr,
 Nice bir ola dil-i zâr talebkâr-ı şifâ.
 Nice bir ârî edip habs-i çe rüsvâyı,
 Edesin kalbi rezilâne tufeyl-i sehfâ.
 Vaktidir şimdi heva u hevesi terk eyle,
 Hazret-i Hakka ubûdiyetini berk eyle.
 Geçti ömrün heves midhat hûbânda senin,
 Kaldı aklın gerd-i²⁰⁵ zülf-i perişanda senin.
 Kaddine²⁰⁶ ârızana mâil olup cânanın,
 Serv-i vekil gibi dilin kaldı gülistânda senin.
 Fikret gerden-i kâfîr ile mürğ-ı kalbin,
 Yandı pervane sıfat-ı şem' fîrûzende senin.
 Tîğına hançer yine ol kadar ettin Tahsîn,
 Ki hayâl olsa çıkar iki elin kande senin.
 Masrafın tîr u kemâl etti nüfûd eşkin,
 Arzu-yu müje ve ebru-yu canânda senin.
 İmdi şimden gerû mir'ât-ı dilin sâf eyle,
 Yeter oldu kavalın sîneye insâf eyle.

²⁰⁵ Gerd: Üzüntü, keder.

²⁰⁶ Kadd: Boy, pos.

Rîşte-i bâsraya gevher-i ibret nazm et,
 Silk-i endişeye yâkût-ı sadâkât nazm et.
 Vâsf-ı dendânedeki tarh ettiğin eş'âr yeter,
 Turre-i hâhişe lü'lü-yi nedâmet nazm et.
 Demyîder dîde-i dilden akıtıp dert ile hûn,
 Subha-i uzrine mercân-ı inâbet nazm et.
 Rîze-i senk rah-ı ebrâra sürüp pîşâm,
 Efser-i devlete elmas-ı kerâmet nazm et..
 Zinetin eyleme hor mihre-i eskâr mecâz,
 Târ-ı zülf-i dile gül la'l-i hakikat nazm et.
 Leşker-i himmet edip fikr-i sivayı yağma,
 Cilvegâh eyleye tâ kalbini aşk-ı Mevlâ.
 Kays veş lâne-i mürgân-ı hevadır serimiz,
 Evc-i maksuda urûc etmeye yoktur pîrimiz.
 Etmeyip zühed ve ibadet ile tahsîl-i sevâb,
 Oldu mutâd künhü tab hata perverimiz.
 Rütbemiz gönlere irkürmek iken layığımız,
 Böyle kalırsa eğer yerde de kalmaz yerimiz.
 Hirmen-i ömrü²⁰⁷ bu gafletle yakıp nâr-ı ecel,
 Şöyle bir bâd ola yer kalmaya hâk-i serterimiz.
 Ne kadardır dû belâ gelse gerek başımıza,
 Ne kadar renc u mâ görse gerek güzellerimiz.
 Bana yârî o haletleri teshîl eyle,
 Kemliğim fazlınla öyle ki tebdîl eyle.
 Tevbe yâ rabbi sühan baş-ı niyaz olduğuma,
 Tevbe yâ rabbi heves perver-i nâz olduğuma.
 Bir mehin hasret-i hâliyle olup necm-şümâr,
 Subha dek hem nefes ah zâr olduğuma.

Tevbe yâ rabbi hevâ u hevesi aşk sanıp,
 Mest-i ser şârekeş bezm-i mecâz olduğuma.
 Fikr-i vuslatla girip ma'reke-i akdâme,
 Nevbe nûz hamhor-i düşne-i²⁰⁸ âz²⁰⁹ olduğuma.
 Tevbe yâ Rabbi olup bülbül her gonca-i fek,
 Ah-ı cangâhe çekip sine güdâz²¹⁰ olduğuma.
 Tevbe sad tevbe reh-i masiyete gittiğime,
 Tevbe sad tevbedilâ nefse uyup ettiğime.
 Bir dahi meyl-i dem-i vuslat-ı yâr etmeyeyim,
 Bir dahi arzu-yubûs ve kenâr etmeyeyim.
 Rûhlerin, dîdelerin kâkûlün ekhâlinle²¹¹,
 Bir dahî fikr-i gülistân u bahar etmeyeyim.
 Gülşen-i kûyini vâsf eyleyerek dildârm,
 Kendimi bîhûde-i bülbül gibi zâr etmeyeyim.
 Leblerin ağzıma almak değil ol gonca-i fek,
 Âlem-i hâbda da bağa güzâr etmeyeyim.
 Şol kadar eylediğim işlere oldum nâdim,
 Ki hata mülkûn olur nara-i âhım hâdim.
 Zül celâleyni nâyışter-i hôr-ı hırmân etmeye,
 Cürm ü isyân ile serkeşte ve hayrân etme.
 Tendibâd-ı gadabından beni hıfz et Ya Rabbi,
 Kâkûl-i hâl-i dil-i zârı perîşân etme.
 Rûz-ı mahşerde edib câh-ı hacâlet yerimi,
 Gülnihâl-i emelim hâk ile yeksân etme.
 Yüzümün karasınıâb-ı keremle pâk et,
 Bu fezâhetle beni mazhar-ı hüsrân etme.

208 Düşne: Kılıç, eğri kılıç.

209 Âz: Ağgözlülük.

210 Sîne güdâz: Gönül yakıcı.

211 Ekhâl: Gözlere çekilen sürme.

Varıcak şermile lütfun umarak Hazretine,

Sarsar-ı hışm ile mülk-i dili vîrân etme.

Ne kadar mücrim isem garîkım ihsân et,

İki âlemde beni mest-i mey-i gufrân et.

Yâ ilâhî şeref-i Fahr-ı cihân hürmetine,

Âdem'e nefh olunan rûh-ı revân hürmetine.

Leyle-i Kadir'deki vakt-i mübârek hakkı,

Şeb-i Esrâ'da olan râz-ı nihân hürmetine.

Eyleyip secce-i enfâsını vakf-ı ihlâs,

Mest-i irfân olan âgâh-ı dilân hürmetine.

Çeşm-i terden dökülen eşk-i nedâmet hakkı,

Sûz-ı dille çekilen âh-u figân hürmetine.

Şeb-i firkatte olan vahşet ü dehşet yerine,

Dem-i vuslatta olan emn u emân hürmetine.

Ne kadar oldu ise lâıyk-ı habs-i derekât,

(Vehbe-i) rû siyehî eyle mukâm-i cennât.

Nemçe Savaşında Esir Olan Türk Çocuğu

Birinci Sultan Mahmud zamanında olan Nemçe muharabesinde bir Müslüman çocuğu Nemçe'de esir olur. Orada kalır ve büyür. Müslümanlığı unuttur. Bir gece rüyasında Hak tarafından bu çocuğa; (180)

“Sen Müslümansın, burada ne duruyorsun, Müslümanların içine gitsene” derler. Sabahleyin bu rüyayı gider papaza söyler; papaz bu çocuğa, “O şeytandır, sen ona inanma” der. Tekrar Hıristiyanlığını tazeler. Ertesi gece yine öyle derler. Papaza söyler, papaz yine aynısını söyler. Üçüncü gece yine çocuk aynısını duyar. Sabahleyin artık papaza söylemez, Müslümanların içine gitmenin çaresini bulur, oradan yakın bir zamanda İstanbul'a gelir. Geçinir, ihtiyar olur. Hoca Efendimiz, “Ben o adamı gördüm” diye söylemişti.

Keyifler İyi mi?

İlk zamanlar kahvehânelerde herkes birbirine yakınlık kurmak için;

“Keyifler iyi mi?” derdi. Nasılsın demek oradan kaldı. Eğer keyfi iyiye, iyidir der. Bir derdi varsa, keyfim iyi değil, der. O vakit dostları onun derdinin çaresini görürler. Bozulan çarkının düzelmesine, dâmen-i dermiyân ederlermiş.

Behlül Dâna’nın Cennet Köşkü

Behlül Dâna Bağdat’ta sokakta kiremit parçalarından bir köşk yapar. Oradan geçen birisi de;

- “Behlül ne yapıyorsun?” der.
- “Cennet köşkü yapıyorum.”
- “Bana satar mısın?” diye sorar.
- “Satarım.”
- “Kaça satarsın?” der.
- “Bir altına” der, bir altını verir, köşkü alır.

Gece rüyasında cennete girer, bir köşk görür. “Bu köşk senindir”, derler. Ertesi günü bu olay yayılır, “Behlül cennet köşkü satıyormuş” derler.

Behlül yine köşk yapar, birisi gelir Behlül’e;

- “Satar mısın?” der.
- “Onu dün aldılar” der.

Şiir

IV. Sultan Mehmed Han’ın Güftesidir

İmtisâl-i câhidû fillah olubdur niyyetüm,

Din-i İslâm’ın mücerred gayretidir gayretüm.

Fazl u hakk, himmet-i haydâr, cünd-i ricâlullâh ile,

Ehl-i küfri serteser kahreylemektir niyyetüm.

*Enbiyâ u evliyâyâ istinadım var benim,
Lütf-i Hak'dandır müdam, ümid-i feth-i nusretüm.
Nefs ü mâlim ile kılsam, nola her dâim cihad,
Hamdû lillah var gazâyâ, sad hezarân râğbetüm.*

*Ey Muhammed mucizât-ı Ahmed-i Muhtar ile,
Umarım galib ola a'day-i dîne devletim.*²¹²

Osmanlıların İlk Zamanlarıyla Kıyaslama

Osmanlıların ilk zamanlarında; “*Ve cahidu bi emvaliküm ve enfisüküm*”²¹³ (181) âyet-i kerîmesi ve daha buna benzer Kur’ân-ı Kerim’de bulunan açık âyet-i kerîmeler gereğince din düşmanlarıyla savaşlar ederken şimdiki nizâm-ı askeriye gibi saf saf tabur tabur savaşlırdı. Hristiyan devletlerinde o tertib olmadığından onlar birbirleriyle aralarında görüşerek;

– “Biz böyle perişan askerlerle Türklere galib gelemeyeceğiz. Biz de Türkler gibi öyle muntazam askerler yapalım” derler.

Bu nizâm-ı askeriye'nin örneğini bizden alıp, tanzime başlarlar. Sonra gide gide onlar ihtimam göstere göstere, ilerlete ilerlete daha muntazam olurlar. Biz ise gide gide nizâmı düzeni kaybederiz. Başı bozuk oluruz. Son zamanına kadar gaza eden ve gazada merhûm olan Cennet mekân Sultan Süleyman-ı evvel zamanının sonlarına kadar ümmetin ve ahalinin bütün ezhân ve efkârı muharebe sözleri ve edevatı ve cenk ıstılahatı ile dolu imiş. Onların zevk ü safası ve eğlencesi muharebe etmek ve teşebbüsâtını görmekmiş. Hatta o vaktin şuarâsı bile kasidelerini ve gazellerini muharebe, cenk ve kavga ıstılahlarıyla doldururlarmış. Meselâ Bâkî merhûmun;

*Farkına bir nice pür takınır altın telli
Hayli ezhâra meğer zanbak oluptur servâr*

²¹² Hernekadar şiir bu *Menâkıbnâme*’de IV. Mehmed’e nisbet edilse de, yapılan çalışmalarla Fatih Sultan Mehmed’e ait olduğu belirtilmektedir.

²¹³ “Mallarınız ve canlarınızla cihad ediniz.” (Tevbe, 9/88).

Dikdi leşker gehi ezhâre sanevber²¹⁴ bir tûğun
 Haymeler²¹⁵ kurdu yine sahn-ı çemende-i eşcâr
 Düşedi mihr-i felek yolları dîbâlarla
 Etti teşrif çemen mülkünü sultân-ı bahar
 Subh-u dem velvele-i nevbet-i şâhî mi değil,
 Savt-ı mürgân-ı hoş elhân-ı ü sadâ-yı kühsâr

Diğer beyitleri:

Müje-i haylin dizer ol gamze-i fettân saf saf,
 Gûyi yâüyâ cenge girer nîze güzerân saf saf
 Seni seyr etmek için rehğüzer-i gülşende
 İki cânibde durur serv-i hırâmân saf saf.
 Leşker-i eşk-i firâvân ile cenk eylemeye
 Gönderir mevçlerin lücce-i ummân sâf sâf
 Gökte efgân ederek sanma geçer hayl-i güलग
 Çekilir kûyine mürgân-ı dil u cân sâf, sâf.
 Câmi' içre göre tâ kimlere hemzânusun
 Şekl-i sakkâda gezer dîde-i giryân sâf, sâf.
 Ehl-i dil derd-i gamın nimetine müstağrak
 Dizilirler keremin hânına mihmân sâf, sâf.
 Vâsf-ı kaddinle hirâm etse âlem gibi kalem
 Leşker-i satri çeker defter-ü dîvân sâf, sâf.
 Kadrini seng-i musallada bilüp ey Bakî
 Durup el bağlayalar kurşuna yaran sâf, sâf. (182)

İlk Müslümanlarla Bizler

İslâm milletini bir vakit gayret-i diniyye değiştirdi. Aleyhisse-
 lâm Efendimiz zamanında ve daha sonraları olduğu gibi. Meselâ

²¹⁴. Sanevber: Uzun (fıstık) ağacı, sevgilinin boyundan kinâye.

²¹⁵ Hayme: Çadır.

Hotin’de, Bender’de, Ağırman’da, Dağıstan’da öyle Müslümanlar varmış ki, döğüşürken dinimin düşmanı diyerek başı açılır ve başının tüyleri dimdik dikilirmiş.

Sonraları Müslümanları, gayret-i câhiliyye döğüşürdü. Şimdi ne gayret-i diniyye kaldı, ne gayret-i câhiliyye kaldı. Bundan sonra döğüşürürse gayret-i para döğüşürür.

Zer bidi merd-i sipâhî râ tâ ser benihed

Ve gereş zer nedeî ser benihed der âlem²¹⁶

Gülistân’ın bu beytini dahi okudular, yani asker taifesine mer-tebâtı olan parayı, belki daha bahşişler bile ver. Ta ki canını sana feda etsin. Eğer vermezsen dünyaya baş kor, yani savaş mahallinden kaçır, mağlûbiyetine sebep olur.

Hikmetli Kitaplar

Hakim kitaplarından bir kitap görmek için bir gün kütüphâneye gittim. Hâfız-ı kütüb o kitabı zor buldu. Kitapların ta altındaymış. Götürür, kaldırır atar:

– “Bunu okuyacağınıza *Halebî*’yi okusanıza” der. Hiç sesimi çıkarmadım, aldım, baktım dedi. Sonra bana dönerek: “Eğer o kitaplar ehl-i İslâm’a lâzım olmasaydı, vakf eden şahıslar o kitapları bi’l-iltizam para verip, satın alarak kütüphânelerine koyarlar mıydı?” buyurdu.

Hıristiyan Şeyhüislâm

Nemçe’yle olan birçok savaşlarımızdan bir savaştan sonra, yapılan bir antlaşmada öyle şartlar bağlanmışlar ki, Nemçe esirlerinden eğer Müslüman olmuş varsa bizde kalacak. Halen Hıristiyan ise Nemçe’ye verilecek. Görüşmeleri yapan memurlar bir araya gelmişler, şeyhüislâm efendi dahi görüşmelere memur olarak katılmış.

Esirleri birer birer görüşmelerin yapıldığı yere getirirler. Esirlerin içinde kız var, erkek var. Şeyhüislâm kızlara:

²¹⁶ Askere para ver ki sana boyun eğsin.

Eğer para vermezsen başkalarına yoldaş olur.

– “Kızım sen Hristiyan mısın?” der. Kız da iyice Türkçe öğrenmediğinden başını sallar. Hristiyanmış, derler. Nemçe memurlarının tarafına çekerler. Böyle böyle, erkek dışı esirler meclise geldikçe önce “Hristiyan mısın?” der, o dahi başını sallar, Nemçeliler alırlar.

Eğer önce; “Kız sen Müslüman mısın?” deseler kız yine başını sallayacak ve kız Müslüman tarafına alınacak. Bu kötü konuşmadan dolayı Müslüman olmuş yoktur. Kızlar erkekler hep Nemçe tarafına çekilir, bunun üzerine bu şeyhulislâmın adını “*Hristiyan Şeyhulislâm*” koyarlar.

O kızların içinde kibarlara odalık olmuş, İslâm içinde hürmet ve itibar bulmuşları ve Müslümanlıktan hoşlanmışları vardır. Gâvurluğu istemezler. Ne çare varki şeyhulislâm bu kötü ifadeyle o kadar Müslümanı gâvur etti. İşte bizimkiler böyledir buyurdu ve acıdı.(185)

Kur’ân-ı Kerîm’e Hareke

Kur’ân-ı Kerîm’e harekeyi, Haccâc-ı Yûsuf koydu, buyurdular.

Köpek Arabası

1252/1836 tarihlerinde Beşiktaş’ta Maçka’da yıkılıp yerine tüfek ambarı yapılan Mekteb-i Harbiye’de köpek arabası icâd ettiler, köpeklere çektirdiler. Beşiktaş’ta Cumartesi Pazarı’na arabayı köpeklere çektirip götürürler ve eşya-yı saireyi alırlar, arabaya koyarlar; köpeklere çektirip mektebe götürürlerdi.

Hoca Efendimizin devlethânelerinde kapısının önünde ekmek verdikleri büyükçe bir köpek vardı, geldiler onu bile aldılar. Daha böyle sokaklarda buldukları büyükçe köpekleri aldılar, mektebe götürdüler. Bunun üzerine Hoca Efendimiz, Firârî Ahmed Paşa merhûma gider:²¹⁷

– “Efendim bu köpek arabası Frengistan’da vardır; ama o köpekler başka soydandır. Bizim köpeklerin cinsinden değildir. Bu

²¹⁷ [Firârî Ahmed Paşa, o vakit Hassa Müşîri idi. Hem Mekteb-i Harbiye’nin nâzırı idi. Bunun Rusya’ya sefâreti vardır. Orada köpek arabasını görmüş, ona raklıden burada da yapmaya kalkışmıştı.]

bizim fukara köpekler ona tahammül edemezler. Eşyaları taşımak için yaradılmamışlardır” der. Köpek arabası lağv ettirilir. Köpekleri de kurtarır. O köpek de yine Hoca Efendimizin kapısının önüne gelir.

Bir tarihte köpekleri İstanbul’dan Üsküdar yakasına sürerler. Oradan da başka çaresine bakacaklar. Köpek kısmı ekmek yediği yere feda-yı can edercesine hizmet ederler. Köpekler bakıyor ki ekmek yedikleri kapılar denizin öte yakasında kaldı, kendilerini suya vururlar; çoğunu akıntı alır götürür, helâk eder. Birazı yine İstanbul yakasına çıkar. Bunun arkasından İstanbul’da büyük bir veba salgını çıkar. Köpeklerin kırıldığı kadar insanlar da kırılır. Bizim akıllılar bilmezler. Köpeklerle kedilerle uğraşmaya gelmez. “*Erhimû men fi’l-ardı yerhamüküm men fi’s-semâi*”²¹⁸ hadîs-i şerîfi, yani “Siz yerdekilere acıyın ki göktekiler de size acısın.”

Hak Teâlâ kedi ile köpeği kemâl-i kereminden Âdem’e hizmet etmek için ve Âdem’i kendi vahdâniyetini, mevcûdiyetini tasdik ve ikrâr etmek için yaratmıştır. (186)

Aleyhisselâm Efendimiz hazretleri, “*Ekrimü’l-hirre ve’l-hizzete feinnehümâ yetûfâni aleyküm f’il-leyli*”²¹⁹ buyurdu. Yani “Siz kedi ile köpeği besleyin, boğazına bakın. Zira kedi ile köpek sizin etrafınızda gece dolaşırlar, sizi muhafaza ederler. Siz de onun mukâbelesinde ikramınızı yapın” buyurmuş.

Bir gün Hoca Efendimize:

– “Efendim ata ve hayvana binmenin mahzurları var mıdır?” dedim, cevabında:

– “Boğazına iyi bakmalı” buyurdu.

Bir Risâle

İş bu risâle Muzikâ-yı Hümayûn kolağalarından Tahir Efendi’nin birâderi Nizâmîye miralaylarından ve ihvânımızdan Abdi

²¹⁸ Tirmizî, *Sünen*, 4, 313; Beyhakî, *Sünen-i Kübrâ*, 9, 41; *Terğîb ve Terbîb*, 3, 140; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 4, 515.

²¹⁹ Kaynağı tespit edilemedi.

Bey'de bulunup, hikâye-i sâbıkaya münasebeti olduğundan buraya kayd-u imlâ kılındı.

Risâle Budur

Emîru'l-mü'minîn, muvahhidlerin.önderi Hazret-i Ali kerremallah-ü veche Efendimiz hazretleri buyurur:

“Köpeğin yaşadığı gibi yaşayan için ne saâdettir. Çünkü köpeğin yaşamında on haslet vardır ki hepsi de mü'minlere gereklidir.

Birincisi, malı yoktur.

İkincisi, mahlûkat arasında bir değeri yoktur.

Üçüncüsü, bütün yeryüzü onun için döşektir.

Dördüncüsü, vaktinin çoğunu aç geçirir.

Beşincisi, sahibi dövse bile kapısını terk etmez.

Altıncısı, düşmanını yakalar, koyvermez, dostunu bırakır.

Yedincisi, gece gündüz sahibini korur.

Sekizincisi, işinin çoğunluğu sükûttur.

Dokuzuncusu, sahibi dövdüğü vakit bile ondan razıdır.

Onuncusu, ölür ve geride mirasçı bırakmaz.” (186)

Çıngıraklı Baba

1250/1834 tarihlerinde Beşiktaş'ta bir Çıngıraklı Baba vardı. Yalınayak gezer, elinde ekseri akciğer bulunur, kedilerine götürürdü. Koynunda bir çıngırağı vardı, sevdiğine, istediğine çalardı. Hoca Efendimiz;

– “Ben yanından geçerken çalardı” buyurdu.

Kimse ile lâkırdı etmezdi, uzun Kâdirî sikkesi giyerdi. Melâmiyyûn'dan olup Beşiktaş'ta o da öyle bir can idi. Beşiktaş tarafında çok canlar vardı.

Seyyid Ağa

Hoca Efendimiz, Seyyid Ağa'yı yanına aldığı vakit Seyyid Ağa on dört yaşında imiş. O vakit bazı kimseler Hoca Efendimize;

– “Seyyid çapkındır; bütün gün Beşiktaş’ta köy içinde o Rum çocuklarıyla meşe-cüz oynar. Onu yanınıza niye aldınız?” derler. Onlara cevabında, “Bana da çapkın lâzım” der. Onlar da artık seslerini keserler.

Hoca Efendimiz sonra bendegânına; “Onların dediği gibi yanıma bir sofı çuhadar alayım da, ne zaman çağırırsam namazda olduğunu söylesin. Ben ne yapayım sürekli namazda olduğu mazaretini ileri süreni?!” der.²²⁰

Seyyah Bir Can

Seyyah canlardan biri seyahat döneminde teberini omuzuna vurmuş giderken, karşıdan yatağan bıçağını boynuna takmış bir softa gelir. Can bu softayı görünce teberini çeker. Yezîd’i aslına kavuşturayım diyerek softanın üzerine doğru yürür. Softa da yatağan bıçağını çıkarır, ondan önce davranarak beyâbân-ı ademe yürütür.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey

Hoca Efendimiz, Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey için, “*Beyimi severim, görüşmek için gideceğim; ama namazdan görüşmeye vakit yok ki*” buyururlardı. Hoca Efendimiz, Ârif Hikmet Beyefendi ile akran ve ikisi de şehriyyü’l-asıl ve bir asırda tahsîl-i ilim edip, mezun olmuşlar.

Her ne kadar Hikmet Bey, (188) Hoca Efendimiz kadar her ilmi âlim değil ve Hoca Efendimizin hali ve erkânı onda mevcut değil ise de, yine Hoca Efendimiz onu severler ve latîfe olarak öyle söylerlerdi.

İran Heykelleri

İran’da bütün taşlık bir dağ olup, vakt-i saâdetten evvel Acem devletinin eski halinde o yerli taşlar üzerine o vaktin ehl-i hüner-

²²⁰ [Yani namazı bahane eder, işlere devam ve dikkat etmez, yoksa ferâizini ve evâmir-i ilâhiyeyi terk etsin manasına değildir.]

leri güzel güzel resimler, heykeller yaparlarmış. Bizim İran'a galebemiz esnalarında o resimlerin başlarını bizimkiler kırarlar.

Daha sonra İran'a giden bizim elçilerimizden birini götürürler, o dağı seyr-ü temaşa ettirirler. Bizim elçi onlara;

– “Bunların başlarını kim kırdı?” der. Cevabında;

– “Namazkârân-ı şumâr”, yani “sizin sofularınız kırdı” derler.

Sofu

1241/1826 tarihinden önce yeniçeri zamanında İstanbul'da büyük selâtin cami-i şerîflerin çoğunun abdesthânelerinde birer sofu oturur, istibrâ etmeyenlere “istibra et” diye karışır idi. O vaktin tulumbacılarından birisi gelir, istibra etmeden çıkar, gider. Sofu buna “*Habis, istibra etsene*” deyince cevabında tulumbacı “*Ben senin anladığından değilim, ben ona maşa ile dokunsam bir hafta yerine getiremem*” der. Sofu, “*Hay habis hay*” der çekilir.

Yahudi Sarraf

Yeniçeri ocaklarında bir Yahudi sarraf vardı. Ocak çıfıdı derlerdi. Tiryaki (Hasan Paşa) ki gazi, akıllı, müdebbir bir vezirmiş. O vakit ocakta yeniçeri olup, bir işten dolayı bu çıfıtı kızır, “İnşallah vezir olursam şu çıfıtın boynunu vurayım” der. Bu sözü çıfıda söylerler. “Ağzı yok mu?” der.

Yani vezir olunca yemez içmez değil ya, rüşvet ya da hediye veririm, ağzını kaparım, demektir.

Üsküdar Âhireti Hatırlatır

Ne vakit Üsküdar'a geçsem âhiret gelir aklıma, buyururlardı.

Hâfız'ın Dîvânı

Hoca Efendimiz *Hâfız Dîvânı*'nı okuttukları vakitte hakikat manâsına karışmazlar, şârih Sûdî dahi karışmamış derlerdi. Zira ki

bütün bütün hakîkattir. “İçkiden murad şarap değildir, tamamıyla ondan murad aşktır” dese, bu gidiş Hoca Hâfız’ın anlayış ve meşrebine uygun değildir. Yine “İçkiden murad bütün bütün şaraptır, manâ tarafı hiç kast edilmemiştir” dese, öyle de değildir.

Böyle olduğu için *Dîvân-ı Hâfız*’ı okuyan ile okutanın arasında bir zevk-i manevîdir (anlayış meselesidir). Ehl-i aşk olan bilir. Gerek okuyan ve gerek okutanda, eğer ezel-i mayasında aşk ve muhabbet var ise zevkine varır, tarif kabul etmez buyurdu. Zaten Hoca Efendimiz cisman ve rûhen aşk kesilmiş ve aşktan ibaret olmuş, bundan sonra artık neyi tarif etsin. Kendi kendini tarif etmek lâzım gelir, onu da etmezler.

Abdu’l-Ehad-i Nûrî hazretlerinin:

Biz bunda gör kim neyleriz,

Ne et diye emr eyleriz,

Ne etme diye söyleriz.

Yine Molla Câmî hazretleri *Hamse*’sinden *Subhatü’l-Ebrâr*’ında nakil buyurur.

O vakitte meşâyihden birisine ;

– “Sen ümmîsin; sen ilm-i kelâm, ilm-i mantık ve ulûm-i sâireyi bilmezsin. Vahdâniyet-i ilâhiyyeyi nasıl ispat edip müridân ve talibânını gerçekten irşâd edersin” derler. O zât bu suallere;

– “Ben onları bilemem, benim içim Allah ile doludur. Her kim ki bana bakar benim gibi yapar, onun içi dahi Allah ile dolar” diye cevap verir. Hele Hoca Efendimiz tarîk-ı aşkta müctehid gibidir.

Kethüdâzâde’den Ders Alanlar

Hoca Efendimiz’den derse başlamadan önce, [takriben 1252/1836 tarihinde] Beşiktaş’ta Karslı Efendi’den ders arkadaşım Mehmed Efendi ile beraber Sarf Cümlesi okurken ders arkadaşım işitmiş ki, Kethüdâzâde Efendi derler bir keskin hoca varmış. Arkadaşım o hocaya gidelim, dedi. Bir sabah erkenden kalktık ve vasıtasız sora sora Beşiktaş’ta Uzuncaova’da devlethânelerini bulduk. Usûl usûl kapısını çaldık. Zira hoca kapısı pek sert çalınmaz. İşitiler, köşe penceresinden baktılar;

- “Ne istersiniz?” dediler.
- “Hoca Efendi burada mı?” dedik. (189)
- “Ne yapacaksınız?” dediler.
- “Derse başlayacağız” dedik. İyi, durun geleyim dediler.

Kapılarının ipi yoktu, kapıyı açmaya kendileri inerdi. Onda elbette bir güzellik vardır indiler, kapıyı açtılar. Kapıdan içeri girdik, baktık topuklarına kadar uzun bir gömlek ve üzerinde lacivert kas-turdan iri siyah düğmeli bir mintan, başında al çuhadan bir gecelik kavuğu var. Mintanın önü ve o gecelik kavuğu çok yağlanmış idi. Önümüze düştü, biz birbirimize “Besbelli Hoca Efendi bu olmalı” diyoruz. Çünkü bizim alıştığımız Hoca Efendilere benzer kıyafette değil. Birden bire bilemedik, merdivenden yukarı oda kapısına ka-dar ayakkabıyla çıkıldı. Odaya girdik; kenarı Moskof bezinden bir döşek, onun üzerine oturdular. Biz dahi karşılıklı tahtanın üzeri-ne oturduk. O döşegin yukarı başında biraz kitaplar yığılı idi.

- “Siz neredensiniz?” buyurdular.
- “Efendim Muzıka-yı Hümâyûn’dan geliyoruz. Hâk-i pâyi-nizde okuyacağız” dedik.
- “Ne okuyacaksınız?” buyurdular.
- “Efendim *Pend* okuyacağız” dedik.
- “Kitabınız var mı?” buyurdular.
- “Var Efendim” dedik. Koynumuzdan *Pend* kitaplarını çı-kardık.

– “O maşallah, siz silahlıymışsınız” buyurdular. O dakikada el-hamdülillahi teâlâ derse başlattılar.

Pend kitabını bitirmeden önce;

– “Efendim inşaallah *Pend*’den sonra *Gülistân* dahi okuyaca-ğız,” dedik.

– “Ya inşaallah Fârisî’yi asıl *Gülistân*’da öğreneceğiz, siz hemen çalışın. Hocanız attar dükkânı gibidir” buyurdular.

Attar dükkânı buyurduklarını, ihvândan birisine söyledik idi. Hoca Efendimiz, tenezzül ve tekessür buyurmuşlar, zira kendileri Mısır Çarşısı gibi idiler dedi. Keremleri cümle ihvânımızla beraber

üzerlerimizde dâim olsun. O ihvân kaymakam Mahmud Bey idi. 55-56 tarihlerinde Hoca Efendimizden ders okumaya gelenler şuarâdan Ferik Kazım Paşa, Kabûli Paşa, Remzi Efendi, Âmedci Şefkatî Efendi idiler. Onlarla ders-i Hazret-i hocada muasır idik. *Dîvân-ı Hâfız*'a Kabûli Paşa ile beraber başladık idi. Bunlar o vakitleri piyade kâtip idiler. [Amma ehliyetli, kabiliyetli idiler.] (190)

Câhil Kavgası

Sultan IV. Murad Hân zamanında, İran ile muhârebe olurken İran Kalesi kuşatılır. İran askerlerinden birisi surlardan aşağıya doğru hâşâ sümme hâşâ üç halîfeye (Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman) küfrededer. Bizim câhil sipahiler de “*Biz de sizin Ali'nize*” diye cevap verirler. Başlarında bulunan zâbitler, küfreden câhil sipahileri yakalayıp döverler, tekdîr, tazîr ederler. “Behey câhil keratalar! Bu ne kavgasıdır, biz Acemlerle niçin muharebe ediyoruz? Sadece küfür ettikleri için. Susun, istiğfâr ve tevbe edin” dediklerini anlattı.²²¹

Hâfız Dîvânına Göre Şarap İçmek

Birisi *Hâfız Dîvânı*'nı alır, meyhâneye gider, hem çeker hem de Hâfız'ın gazellerinden okur. Birisi de yanında dinler. Dinleyen ümmî (okuma yazma bilmez) imiş. “*Acaib, siz meğerse kitap sözüne göre şarap içermişsiniz*” der latîfe olarak, buyurdu.

Esmâ binti Ebû Bekir

Haccâc Yûsuf, Mekke'de Abdullah b. Zübeyr'i muhâsara etti. Abdullah, annesine danıştı. Annesi azîze bir kadındı.²²² “Haccâc'a itaat mi edeyim yoksa muhârebe mi edeyim?” Validesi; “Oğlum Haccâc gibi zâlîme itaat etmektense, muhârebe edip ölmek evlâdır.” dedi.

²²¹ [Oldu dördüncüsü Haydar hulefâ-yı dünyâ
Kütüb-ü münzele'nin Hazret-i Kır'ân'ı gibî]

²²² [Abdullah b. Zübeyr'in vâlidesi eizze-i kirâmdan *Zâtü'n-nâtîkin* elkâbıyla mülakab Esmâ binti Ebû Bekir (r.a) hazretleri, âkile ve müdebire bir hâtun-ı muhtereme ve azîze idi.]

Annesi Esmâ'nın dediği şekilde muhârebe etti, mağlûp oldu. Haccâc onu tutup astı, annesi gelip rica etmedikçe darağacından indirmeyeceğim, dedi. Zira annesinin kendisi hakkında söylediği sözü Haccâc işitmişti. Esmâ binti Ebî Bekir merdane bir şekilde sabr u tahammül etti, gidip rica etmedi; hatta asılı bulunduğu bölgeye bile gitmedi.

Bir gün o bölgeden geçerken; “Bu hatip bu minberden daha inmeyecek mi?” deyip oğlunun o haline ağlayıp annelik şefkatiyle yağmur gibi yaş akıtmaya, iki memesinden birden süt fışkırmaya başlar. Bu sözü Haccâc’a söylerler.

“İyi, bu kadar söz dahi rica sayılır, artık indirin der”, indirirler.

Validesinin memelerinden süt fışkırdı sözünü Hoca Efendimiz’e nakledince; “Çok ağladılar, fışkırır tabi” buyurdu.

Galat-ı Meşhûr

İnsanlar arasında telaffuz olunan bir kelime, lügat kitaplarında farklı yazılmış ve harekelenmiş olabilir. Bu kelimeyi ulemâ, vükûf sahibi kişiler de halkın kullandığı şekilde telaffuz ediyorlarsa ona galat-ı meşhûr denilir. Bu durumda lügat kitaplarının kaydına bakmaksızın kullanmak gerekir. Meselâ “aşk” ve “rebâb” kelimeleri böyledir. Lügat kitaplarında *ayn* harfinin kesresiyle “ışk”, *ra* harfinin zammesiyle “rubâb” şeklinde yazıldığı görülmektedir. Fakat bu ilmin üstadları bu kelimelerin ilk harflerini fethalı şekliyle telaffuz etmektedirler. Artık doğrusu da bu şekilde olmuştur.

Bu iki kelimedede olduğu gibi, diğerlerinde de havassa itibar etmeli, lügat kitaplarına itibar etmemelidir demişti. Kendisi de ahas-sü'l-havastan olmasına rağmen, bu kelimeleri fethalı şekliyle kullanırdı.

Çocuk Lalası Muttakî Olmalıdır

Kınalızâde Ali Efendi hazretleri, *Ahlâk-ı Alâî* isimli kitabında; “Çocuk lalası muttakî olmalı” diyor.

Bu sözü hoca efendimize nakl ettim. Ben o zamanlar muttakî-yi gözü sürmeli, başı misvaklı kimseler zannederdim. Cevabında; “Onun muttakî dediği başka şeydir, *gönlünü dünya işlerinden çevirmiş kimse demektir*” buyurdu.

Hikmet Üç Nevidir

İsrail, Hz. Ya’kûb’un diğer adıdır.²²³ “*Benî*” evlât manâsınadır. Hz. Ya’kûb, Hz. İshâk’ın oğlu; Hz. İshâk, Hz. İbrahim’in oğludur. Benî İsrail demek, Ya’kûb evlâtları demektir. Üç yüz bin bu kadar peygamber geldi, hepsi Benî İsrail’den mi geldi? Hukemâ-yı İlâhiyyûn dahî peygamberlerdir. Zira vahdâniyet-i ilâhiyyeyi isbat ve ikrâra gayret gösterdiler. Lâkin bu hukemâ başka hukemâ, şimdi-kiler başka. Hukemâ, hakîmin çoğuludur. Hakîm, hikmeti bilici demektir.

Hikmet üç bölümdür. Tabîiye, riyâziye, ilâhiyedir. O hukemâ-yı ilâhiyyûn tabîiye ile riyâziyeyi, ilâhiyyeye mukaddime olsun için okurlar. Maksatları ilâhiye idi. Ama şimdi özellikle frengistanda tabîiye ile riyâziyede kaldılar, ilâhiyyeye varamadılar. Şimdi bunların maksatları riyâziye ile tabîiyedir. Bu hukemânın o hükemâya hiçbir yönden benzerliği veya münasebeti yoktur buyurdu. İlmi-tıb bile hikmet-i tabîiyeden bir kısımdır.

Mustafa Paşa Tekkesi Şeyhler Üzerine Nahîfî’nin Güftesi Mustakimzâde Mecmuası’ndan

Bu resme oldular zîb u hilâfetnâme-i tertîb

Olanlar cânîşîn-i Hankâh-ı Mustafa Paşa

Cemâl-i Halvetî ol mûnis-i halvet ki esrâr

Mukaddem oldu seccadenişîn sûret-i mânâ

²²³ [Hz. Ya’kûb, İsa ile ikiz doğduğundan ve İsa akabinde doğduğundan, akabdan me’hûz olarak Ya’kûb ismiyle müsemma olmuşlar, salâvatullahi alâ nebiyyinâ ve aleyh.]

²²⁴ *Meşamm*: Koku alman yer, burun.

İkinci Sünbül-i bâğ-ı tarîkat Hazret-i Sünbül
 Meşâm-ı²²⁴ ehl-i aşka etti bû-yı feyzini ilkâ
 Üçüncü kutb-ı mânâ, yani kim Merkez Efendidir
 Medâr-ı vahdeti etmişti dâim menzil-i me'vâ
 Onun dördüncüsü Ya'kûb Efendi Yûsuf-ı pîrân
 Azîz-i Mısır'ı irşâd eyleyip oldu cihân ârâ
 Beşincidir Sinan ol sahib-i seyf-i Sinân aşk
 Ki kahr-ı nefis için azminde etti himmet-i ulyâ
 Hem altıncı Hasan-ı evvel peyrev-i Veys-i Karânî, yani
 Mülakkap oldu Necmeddîn ile necm-i sehîl âsâ
 Yedincisi adîl-i bî bedel Adlî Efendi kim
 Edip ta'dîl erkân-ı tarîkat eyledi icrâ
 Olup Seyyid Mehemed cânişîn-i mesned-i irşâd
 Muhammed ümmetine râh-ı hakkı eyledi ağrâ
 Pes ondan sonra ol kân-ı kerem Seyyid Kerâmeddîn
 Kerîmü'l-halk olup irşâd-ı halkı etti istiksâ
 Ona oldu Alâeddîn Efendi peyrev-i irşâd
 İlâhî her birini kıl behre-yâb rütbe-i vâlâ²²⁵
 Olup ol seyyid-i vâlâ nesebden şûbe-i irşâd
 Ki Nûreddîn Efendi'dir ona hayru'l-halef hâlâ
 Hemîşe evliyâ u asfiyâyâ eyleyip mülhak
 Bu biz âcizleri şâyân-ı kurb eyle Hudâvendâ

İsmi geçen güfte sahibi Süleyman Nahîfi Efendi hazretlerinden sonra mezkur dergâh-ı şerifte gelen meşâyih-i kirâm hazretlerinin esâmi-i şerîfleri noksan kalmayıp eslâf-ı kirâmın esâmi-i şerîfeleri-

[Olup sâni-i Alaeddin Efendi posta revnak bâş
 Vücuduna oldu ol cami-i şerife cümle rûh efzâ
 Dahî Vahyî Çelebi verdi safvet-cây-ı irşâda
 Ki ol seccade-i pîrâna verdi zînet-i ulyâ]

ne ilhâk buyurulmak üzere olunduğundan muharrir-i fakirin nazm-ı acizânesiyle itmâm kılınmıştır.

Dahî sâni-i aşerdir Kutb-ı dîn ziynette irşâd

Olur Seyyid Mehemed Hâşim ol feyz-i bahşâ

Mehemed Hâşim-i sâni ki bahr-i aşka müstağrak

Mehemed Hâşim-i Sâlis ki zîb u mesned-i mânâ

Dahî el-Hâc Mehemed Emin ol kim Hâfız-ı Kur'ân

Mehmed Râzî olsun ğark-ı rahm-ı Hazret-i Mevlâ

Hâlâ postnişîn Şeyh Rızâ Efendi hazretleri.²²⁶

Râha'l-atyabâni bakâ'l-artabâni

İnsan vücudu ihtiyarlayıp yaşlanınca Arap dilinde; “*Râha'l-atyabâni bakâ'l-artabâni*” derler. Meşhur meseldir. *Atyabân*, ağız ve ferc olup, *ertabân* ise öksürük ile osuruk demektir.

Yani hoş olan iki şey (ağız ile ferc) rahat etti; çünkü ameliyat ve harekâtına yavaşlık ve tembellik geldi. İki rutubetli şey de (ök-sürük ve osuruk) yerleşti; çünkü yaşlandıkça insanın bu bölgeleri daha da rutubetlendi demektir.

Hâşim Baba Dîvânı

Beşiktaş'ta attar dükkânlarında oturup aralarında dolaşan Attar Hacı Emin Efendi adında birisi vardı. Eline bir yerden Şeyh Hâşim Baba Efendi'nin dîvânı geçer. Hoca Efendimize; “Efendim, Attar Hacı Emin Efendi'de Hâşim Baba Dîvânı var” derler. O zamanlar daha dîvânın matbu nüshası olmayıp nadir bulunurdu. “Acayip! O onu ne yapacak imiş?” buyurdu. Yani o adam onun ehli değildir demek istedi.

²²⁶ [Rızâ mâlik-i neseb, sâhib-i kerâmet mürşid-i âgâh

Tamâm kırk bir sene kıldı meşîhat şüphesiz Hakka. İrtihali 1309/1891. Müşârun ilayh Rızâ Efendi'nin mahdûmu Kutbuddîn Efendi meşîhati 1309/1891.]

Üsküdar'da Şeyh Hâşim Baba Efendi hazretlerinin dergâh-ı şerîfinde postnişîn olagelen meşâyih-i kirâm beyânındadır.

Beyân-ı Hadîkatü'l-Cevâmî

Dergâh-ı mezkûr fevkânîdir.²²⁷ Fi'l-asl Bandırmalı Şeyh Seyyid Yûsuf Nizâmeddîn Celvetî denmekle ma'rûf zât-ı âl-i kadîrin hânesi iken, Sadrazam Hekimzâde Ali Paşa sadâret-i ûlâsında müceddeden şeyh-i mezbûra bir zâviye bina edip derûnuna minber dahi vazı ettirmekle salavât-ı mefrûza edâ olunur ve cami-i mezbûreye iktiza eden levâzımât ve vezâif-i hademeyi vezir müşârunileyh İstanbul'da bina buyurdıkları cami-i şerîfi vakfından tayin eylemiştir. Târîh-i binâsı Bahrî'nin bu beyti ile mazbuttur.

Dû kes ez yekdehân âyed be kûyed (Bahriyâ tarih)

Makâm-ı Celvetîyi eyledi ihyâ Ali Paşa

1139

2

1141/1728

Bir müddet sonra kâim-i makâm Şehlâ Aluned Paşa da yeniden bina ve ihyâ eylediğine dair şeyh mûmâ ileyhın oğlu şu tarihi demiştir:

Tab'a-i mülhimedir bu tarih Ey Nazîf

Hankâh-ı dîlküşâ-yı evliyâ 1169/1755

Mûmâ ileyh Şeyh Yûsuf Efendi 1166/1752 senesi irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. Üç evlâdı kalıp veled-i kebîri Hazret-i Selâmî zâviyesi olan Üsküdar'da Acıbadem Dergâhı'nda şeyh bulunmakla, ortanca oğlu Şeyh Mustafa Hâşim Efendi Dergâhı'na pederinin

²²⁷ [Sultan I. Mahmud Han, cülûsu 1143/1730, irtihalleri 1168/1754, müddet-i saltanatları, 25, ömürleri 60 senedir.]

yerine 1166/1752 tarihinde dergâh-ı şerîf-i mezkûra postnişîn olmuştur. Bu tekke Üsküdar'da İnâdiye denilmekle meşhur mahalde olduğundan, hâlâ İnadiye Tekkesi denilmekle maruftur. Daha tafsilini arzu buyuran *Hadikatü'l-Cevâmi'*ye müracaat buyursun.

Şeyh Seyyid Mustafa Hâşim Efendi hazretlerinin büyük oğlu Şeyh Mehmed Efendi, pederi hayatta iken vefât etmiş, geriye üç oğlunu bırakmıştır. Büyük oğlu Şeyh Safiyyüddîn Efendi, ortancası Şeyh Galib Efendi, küçük oğlu Şeyh Muhsin Efendi'dir. Şeyh Hâşim Efendi hazretlerinin âlem-i vahdete 1197/1782 sonlarında irtihâl buyurduğu için küçük oğlu torunu Şeyh Safiyyüddîn Efendi, dedesinin yerine adı geçen tarihte postnişîn olmuştur. Birkaç seneden sonra bu Şeyh Safiyyüddîn Efendi kendi rızasıyla ortanca birâderi Şeyh Galib Efendi'yi postnişîn edip kendileri ferâgat etmiş, inzivaya çekilmiştir.

Şeyh Galib Efendi'nin 1247/1831'de âlem-i cemâle yürümesiyle Şeyh Safiyyüddîn Efendi'nin oğlu Şeyh Abdurrahim Selâmet Efendi postnişîn olmuştur. 1266/1850 tarihinde Şeyh Selâmet Efendi irtihâl buyurduğundan geriye üç evlât bırakmıştır. Büyüğü, Şeyh Fahreddîn Efendi, hâlâ dergâh-ı mezkûrda -Allah ömürler versin- postnişîndir. Ortancası Şeyh Safî Efendi, küçüğü Şeyh Galib Efendi'dir.

Şeyh Safî Efendi aynı bölgedeki İskender Baba dergâh-ı şerîfinin postnişîni olup 1300/1882 senesi eski Surre Emîni Hacı Senih Efendi ile beraber Hacc-ı şerîfe azîmet edip Mekke-i Mükerreme'de Arafat'tan sonra Zilhicce'nin 12. günü irtihâl etmiştir. Merhûm geride evlât bırakmadığından küçük kardeşi dergâh-ı mezkûreye postnişîn olmuştur. Bu sûrette meşâyih-i kirâm hazerâtı Şeyh Yûsuf Efendi'den, Şeyh Hâşim Efendi'den, Şeyh Safiyyüddîn Efendi'den, Şeyh Gâlib Efendi'den, Şeyh Selâmet Efendi'den yürümüş gelmiştir. Allah sırlarını takdis etsin, şefaatleryinden bizleri yararlansın.

Şeyh Yûsuf Efendi hazretleri Hacc-ı şerîfe gidince Medîne-i Münevvere'de üç sene kadar ikâmet etmiştir. O dönemde orada hadîs tadrîs eden meşhur muhaddislerden hadîs okumuş, Hz. Pey-

gambere teveccüh ederek; Yâ Rasûlallah bana bir evlât ver, hâlîme haldâş, sırrıma sırdaş olsun, der. İstanbul'a geldikten bir-iki sene sonra Hâşim Efendi hazretleri dünyaya gelir. Aynen istediği gibi ihsân edilir. Hâşim Efendi'yi kardeşleri çekemezmiş, araları şekerrenk imiş. Böyle şeyler ekseriye kardeşler ve taallükât arasında meydana gelmektedir. Nitekim Hz. Yûsuf peygamber ile kardeşleri arasında olan macera Kur'ân-ı Kerîm'de âyetler ile sabittir. Yine İmam Ali Zeynelâbidîn radiyallahu anh efendimiz ile babasının amcası olan Muhammed Hanefî radiyallahu anh efendimiz arasında imâmet meselelerinde bir letâîf geçip, Kâ'be-i Mükerrreme'de Hacer-i Esved'in peygamber mucizesi olarak şehâdetiyle, İmam Ali Zeynelâbidin Efendimiz'in, zamanın inanılıp, tâbi olunacak imamı olduğu sabit olmuştur.

Şeyh Yûsuf Efendi, Bandırma'dan İstanbul'a teşrif buyurup Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Han hazretleriyle beraber gelen ni'me'l-ceyşten olup Üsküdar'da özel türbelerinde medfûn olan yedi emirler türbesinin civarında bir evde oturmuştur. Mürîdânı ve muhibbânıyla zikir u tevhîd buyurlarlarken cennetmekân I. Sultan Mahmud Han devri ricâlinden Hekimoğlu Ali Paşa, şeyhin muhibbânı zümresinden olduğu için evlerinin yerine dergâh odaları, matbalı ve diğer müştemilâtı ile birlikte mükemmel bir dergâh inşa eder.

Bazı rivayetlere göre dergâhın yanındaki yol eskiden olmayıp orası da dergâhın bir parçası imiş. Yine o yoldaki su kuyusu da dergâhın malı imiş. Daha sonradan şimdiki haliyle yeniden inşa edilmiştir.

İsmi geçen Yedi Emirler, İstanbul'da Fatih civarında Karaman Hamamı'nın karşısında özel türbelerinde medfûn bulunan meşhur Yedi Emirler'den başkasıdır. Bunlar da Yedi Emirler'dir. *Hadîkatü'l-Cevâmî*'de mezkûr olduğu üzere İstanbul'un fethinde Ayasofya Câmî-i Şerîfi'nde ilk cuma namazı kılındığı zaman hutbe okuyan işte bu sadâtın en büyüğü olan şahıstır.

Dergâhın bitişiğinde Bektâşiye tarîkatı büyüklerinden Selim Baba Efendi'nin kabri vardır. İrtihali 1197/1782'dedir. Selim Baba

vefât ederken; “*Ben Hakk’a yürüdükten sonra kabrime defin ederken dizlerimi dakin, ayaklarımı uzattırmaym; zira o yöne bir azîz gelecektir, ona karşı ayak uzatmayı edepsizlik sayarım*” diye vasiyet buyurur. O vakit Şeyh Hâşim Efendi hazretlerine; “Efendim Selim Baba hazretleri Hakk’a yürüdü, nereye defin edelim?” derler. O tarafta o zaman odanın pencesi varmış, elini dışarı uzatır ve işte şura defn edin der. Aradan altı ay geçer ki 1197/1782 senesinde Şeyh Hâşim Baba hazretleri Hakk’a yürür. Selim Baba’nın, bir azîz gelecektir dediği, işte Hâşim Baba hazretleri imiş. (198) Zira ikisinin kabri şerîfleri birbirine pek yakındır. Aralarında hemen hemen dört-beş adım mesafe vardır. Allah sırlarını takdîs etsin.

İş bu nazmı şeyh Hâşim Baba Efendi hazretlerinin *Dîvân*’ındandır.

*Ey âşıkân, ey sâdıkân!
Bu sözlerim ayn-ı beyân,
Hakkı size ettim ayân,
Mervânî’dir diyen yalan.*

Hakîm-i Arab

İmam Fahreddin Râzî, doğu ve batının imamı, Allah’ın galip aslanı, mü’minlerin emîri Ali b. Ebî Tâlib kv. radiyallahü anh hazretlerini “Hakîm-i Arab” tabir eder, buyurdu.

Mevlânâ Ney ve Kudüm Çaldırıyor

Evliyâullahtan birine; “Mevlânâ ney ve kudüm çaldırıyor, siz ne dersiniz?” derler. “*Mâ in kâr nemîkonîm inkâr nemîkonîm*” der. Yani “Biz bu işi bilmeyiz, inkâr da etmeyiz” diye cevap verdiğini söyledi.

Çilingir ya da Fettâh

1239/1824 tarihlerinde Beşiktaş’ta bir can, geceleri “*çilingir*” diye bağırır çağırır. O tarihlerde Beşiktaş’ta çilingir tazesı var, her-

kes o çilingir tazesı için çağırıyordur, derler. Hoca Efendimize bunu nakil ederler. Çilingir, Allah demektir. Açıcı “*Fettâh*” manâsı nadır. Can, Allah’a çağırıyor şeklinde yorumlamıştır.

Aynı tarihlerde bir can, Beşiktaş’ta duvarlara bazı resimler yapar; çok geçmez İngiliz gemileri gelir. Yine o can, oraya bayraklar çeker; çok geçmez Rum Vak’ası meydana gelir, buyurdu.

Erenler Kimlerdir?

Beşiktaş’ta Moravî Ahmed Baba’ya, baba erenler; “Erenler diyorlar, onlar kimlerdir?” diye sorarlar; “*Ey oğul sizin gibi, bizim gibi p.....klerdir*” diye cevap verdiğini anlatmıştı.

Bir Gelişte

Hoca Efendimizin her zaman görüştüğü Şeyh Hakkı Efendi, arada sırada hoca efendimize; “Adam olamadık, adam olamadık” der. Artık bir gün hoca efendimiz, cevaben “Bir gelişte daha olursunuz” der; o da bu sözü söyler artık.

Sâdî Tekkesi’ne Derviş Ettirin

Hoca Efendimizden okuyan İstanbul yerlilerinden birisi; “Efendim beni Sâdî Tekkesi’ne derviş ettirin” diye rica eder. Hoca Efendimiz de alır bunu, Koska’da Sâdî Tekkesi’ne (Abdusselâm Tekkesi) götürür. Şeyh Efendi’ye söyler.

Şeyh Efendi; “Altı okka hurma olmalı” der. Hoca Efendimiz de; “Efendim o bir hurma ile de olur, siz şimdi kerem edin, onu sonra tedarik ederiz” buyururlar.

Arnavutlar

Arnavutlar iki takımdır: ya softadır, in’âm kesesi takar; ya Bektâşiye’dir, teslim taşı takar, ortası yoktur. Bektâşi takımı babayı, Ali’yi bilir. Çoğu softa takımı kefelerde, Bektâşi takımı tusgalarda olurlar, buyurdu.

Tasavvuf

Beşiktaş'ta Neccarzâde Rızâ Efendi'nin oğlu Sıddık Efendi hazretleri tasavvufa çok manâ vermişler, ben bu manâdan hoşlanırım buyurdular. Beyt:

*Tasavvuf yâr olup bâr olmamaktır
Gül-i gülzâr olup hâr olmamaktır.*

Vahdet-i Vücûd

Sıddık Efendi hazretlerine, “Âhirette de vahdet-i vücûd var mıdır?” diye sormuşlar. “Evet, âhirette de vahdet-i vücûd vardır” diye şu beyit ile cevap verdi;

*Allah birdir, iki cihan vahdet üzredir
İbret gözüyle bak, hele bir kerre yek-i ten ol
Terk eyle mâsivâyı gözet srr-ı vahdeti
Benlik hayalin eyleme, zinhâr sen sen ol. (201)*

Pire

Pirenin vücudunda dahi dört hazm ve dört fazla vardır. Aynı büyük hayvanların ve insanların vücudunda olanlar gibi ki, Hallâk-ı Azîm'in kudret-i ilâhiyyesi buradan dahi belli olur.

Şaşının Kahve Koyması

Bir mahallede Hoca Efendimize şaşı bir adam kahve cezvesiyle kahve getirir. Fincan Hoca Efendimizin elinde iken, şaşı biri iki gördüğü için kahveyi olmayan fincana koyacak olur. Hoca Efendimiz hemen akabinde;

– “Beri yandaki fincana koy” buyururlar da kahveyi boşa döktürmezler. Nitekim Hoca Efendimizin gazelinde vardır.

*İşte bâzâr-ı cihân bir var imiş bir yok imiş
Çeşm-i ahvalde ayân bir var imiş bir yok imiş.*

Hikâye

Muhammedîlerin Arapçası Müslim; Farsçası *mîm*'in ve *sîn*'in zammı *lâm*'ın sükûnuyladır. Müslüman'ın Türkçesi *mîm* ve *sîn*'in zammı, *râ*'nın sükûnuyla, yani *müsiürmân* şeklindedir buyurdular.

Orucun Başlama Vakti

Oruç hakkında nâzil olan âyet-i kerîme iktizâsınca, Aleyhisse-lâm Efendimiz orucun evvelini ta'rîf buyururken, "*Siyah iplikten beyaz iplik ayırt oluncaya kadar yenilir ve içilebilir*"²²⁸ buyururlar. Sahâbiden birisi gider, siyah yastığının üzerine siyah bir iplik ve beyaz bir iplik koyar, onlar birbirinden seçilinceye kadar yer içer.

Putperestlik İki Türdür

Allahu Teâlâ, mahşer gününde önce ve sonra yaratılmış bütün insanları topladığı vakitte azamet-i ilâhiyyesiyle ehl-i mahşere tecellî buyuracak. Ehl-i mahşer önce;

– "Sen bizim Rabbimiz, ma'bûdumuz (202-203) değilsin". deyip inkâr edecekler; sonra herkesin i'tikâdı, herkesin zann ve vicdânında mevhûm ma'bûdları gibi görünecek. O vakit;

– "İşte bizim Rabbimiz sensin!" deyip secdeye kapanacaklar.

Hafîzallahu Teâlâ mevhûm ma'bûd ittihâz etmekten, işte bu şekilde eşyâ-yı âleme muhabbet ve kalben meyl etmekden iktizâ eder. Onun için hadîs-i şerîfte "*hubbü'd-dünya re'sü külli hatîetin*"²²⁹ buyurulmuştur. Yani, dünya ve içindekilere muhabbet ile kalben meyl etmek, bütün hatâların başıdır. Zîrâ kişinin sevdiği şey kişinin putu ve ma'bûdu olur. Öyle olunca putpe-

²²⁸ "Siyah ve beyaz iplik ilâ, fecr-i sâdık ile fecr-i kâzib kast edilmiştir. Âyet-i kerîmenin tafsîlâtını bilmek için tefsirlere müracaat etmek gerekir." (Bakara 2/187).

²²⁹ "Dünya sevgisi bütün hataların başıdır." (*Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 1, 300). Bir başka rivâyette, "Dünya sevgisi bütün hataların aslıdır" buyrulur. (Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, 7, 323). Diğer bir rivâyette ise; "En büyük günah, dünya sevgisidir." şeklindedir. Bkz. *Firdevs bi me'sûri'l-hitâb*, 1, 364.

rest olmuş ve hakîkî olan Yaradan'ı idrâk edemez olmuş olur. Yine hadîs-i şerîfte "*buistü li kesri'l-esnâm ve vasli'l-erhâm*"²³⁰ buyurulmuştur.

Hâsılı putperestlik iki nevidir biri sûrîdir, zâhîrîdir, yani açıktır; diğeri gizlidir.

Konuşma Usûl ve Âdâbı

Hoca Efendimizin dostlarından birisi de Za'îm Süleyman Ağa olup Hoca Efendimize;

– “Efendim seninle de hiç laf konuşulmuyor, ‘evet’ deyip bitiriyorsun. Niçin, nasıl demeli, sözü uzatmalı” dermiş.

Şeyhülislâm Molla Beyefendi anlattı ki;

– “Bizim Enişte Efendi'nin yanında Kur'ân'ı yanlış okusan bile yine sesini çıkarmaz; eğer bir şey sorarsan, sorduğun kadar söyler, sorduğundan ziyâde söylemezmiş. Zîrâ arzusu o kadardır, fazlasını bilmek arzusunda değildir” buyurur.

İbn-i Sînâ "*da' mâ tesmeuhu mine'l-havârikı fî kısmeti'l-imkân felâ terâ zararen*" diye buyurmuştur. Yani halktan duyduğun garib ve olağanüstü şeyleri imkân dahilinde terk etsen bir zarar görmezsin; halktan mübâlağalı ve münâsebetsiz işittiğin sözlerle “Müm-kün ya! olur ya!” deyip karşılık vermezsen, sana bir zarar gelmez. Hatta iddialı adamları bile yanlışlıkları üzerine terk etmeli, yani da'vâlı mütekebbir adamlara doğrusunu anlatacağım diye uğraşmamalı, da'vâsından dolayı kendisinin bulunduğu dalâlet üzerinde bırakmalı, sana bir zarar gelmez; buyurmuştur.

İnâbe

Fâtih Sultan Mehmed Han hazretleri, Akşemseddîn hazretlerinden inâbe (intisâb etmek) ister. Akşemseddîn hazretleri cevâbında;

– “Sizin insanların işiyle meşgûl olmanız, inâbeden daha hayırlıdır” der.

²³⁰ “Putları kırmak ve sıla-i rahim yapmak için gönderildim.” Kaynağı tespit edilemedi.

Hadîkatü's-Suedâ

Hoca Efendimize;

– “Efendim, siz de muharremde *Hadîkatü's-Suedâ* okur musunuz?” dediler, başıyla okuyamadıklarına ve elleriyle de “Bunlar durmaz” diye gözlerine işâret buyurdular. Vakâyi-i Kerbelâ cansûz (can yakıcı) olduğundan, yaşlılık dönemlerinde tahammülden âciz kalıyor demek olur. Ancak tefekkürünü dâimâ yaparlardı.

Selmân-ı Fârisî

Bir gün Mekke kâfirlerinin zenginlerinden birçoğu huzûr-ı saâdete gelip;

– “Ey Muhammed! Biz sana iman edeceğiz; ama bizi fukarâ ashâb ile bir yere götürme, bize özel bir gün ayır, biz huzûrunuza o gün gelelim” derler. Aleyhisselâm Efendimiz bu kâfirlere; “*Ol-maz*” dese, bunların imana gelmelerini ister, dalâlette kaldıklarını istemez; olur dese, Allahu Teâlâ'ya karşı uygun olmaz. Pek muzdarib olur. Ne diyecekleri husûsunda hayrette iken vahy-i Hüda nâzil olur. Allah, Kehf Sûresi'nde şöyle buyurur;

*“Vasbir nefseke ma‘allezîne yed‘ûne rabbekum bi'l-gadâti ve'l-aşîyyi yurîdûne vechehu velâ ta‘dû aynâke anhum turîdu zînete'l-hayâtî'd-dünya velâ tutî“ men aġfelnâ kalbehu an zikrinâ ve't-tebe‘a havâhu ve kane emruhu furutâ”*²³¹.

Yani tefsîr-i şerifinde; sabah, akşam Allah Teâlâ'nın irâde ve taleb ile Rablerine ta'ât ve duâ edenlerle nefsinin sâbit ve sabır et. Onlardan nazarını sarf edip hayat-ı dünya zînetine mâil, aġniyâ ve eşrâf mecâlisini irâde etme, kalbini bizim zikrimizden ayırıp hevâsına tâbî' olan kimseye itâ'at etme. Onun emri zâyî oldu” bu yuruyor.

²³¹

Ve rabbinin hoşnutluğunu umarak, sabah akşam O'na yalvarıp yakaranlarla birlikte, sen de başına gelecek sıkıntı ve zorluklara katlan. Dünya hayatının cazibesine kapılarak gözlerini onlardan ayırma. İyi ve güzel olan ne varsa, hepsini terk edip yalnızca bencil arzuları peşine düştüğü için, kalbini bizi hatırlamaya karşı duyarsız kıldığımız kimseye de uyma, zaten o işinde sınırı aşmıştır.” Kehf, 18/28.

Meğer o gelenler fesâd için gelmişler. Eğer onların dedikleri olsaydı, daha sonra gidip de;

– “Muhammed zenginlerle ilgileniyor, ashâbın fakirlerinden yüz çevirdi” diyeceklermiş.

İşte buradandır ki vakt-i saâdetten beri ümmet-i Muhammed'den husûsiyle ehl-i tarîk ve ehl-i ma'nâ olanlar kimde kâbiliyet görürlerse onu tutarlar, rütbesine zenginliğine bakmazlar.

Selmân-ı Fârisî (radiyallâhu anh) efendimiz de, inatçı (204-205) mütemevvil bir Yahudi'nin haksız yere, tesâdüfî olarak kölesi idi. Aleyhisselâm Efendimiz kendisinde kabiliyet gördü ve o Yahudi'den üç ukıyye yaldız altına ve verimli bir hurmalık arazi karşılığında satın aldı.

Halbuki Selmân-ı Fârisî hazretlerinin ne rütbesi vardı, ne zenginliği vardı. Bir abasından başka bir şeyi olmayan garîbü'd-diyâr, fukarâ-yı muhâcirîn-i îrâniyye'den bir kişi idi. Ancak kâbiliyetli, ke-râmet sâhibi, zât-ı âlî kâdr idi. Aleyhi's-selâm efendimiz orasını mu'cizat ile gördü. Hatta o ezeli olan kâbiliyeti onu ashâb-ı kirâm derecesinden geçirip ehl-i beyt-i nübüvvet derece-i ulyâsına vardi.

Selmân-ı Fârisî hazretlerinin Yahûdiye köle olmasının sebebi ve sergüzeşti, *Siyer-i Veysî* isimli kitâb-ı şerîfte açıklamalı olarak anlatılmıştır. O kitaba mürâca'at oluna.

Selmân-ı Fârisî hazretlerinin daha huzûr-ı saâdete yüz sürmeden ve Müslüman olmadan önce Ercine isimli çölde, bir arslan pençesine giriftâr olacağı anda, Şâh-ı velâyet-penâh kerremâllâhu veche Hz. Ali Efendimiz'in gaibden gelerek kendisini kurtardıklarını, *Burhân-ı Katı* isimli Farsça yazılmış lügat kitâbında Âsım Efendi merhûm anlatmaktadır.

Aleyhisselâm efendimiz, Hendek Gazâsı'nda savaş esnasında, Selmân-ı Fârisî hakkında; “*Selmânün minnâ ve min ehli'l-beyt*”²³² buyurmuştur. Hayrû'n-nisâ efendimizin hâne-i saâdetlerinin ve Haseneyn efendilerimizin hâdimleri idi, onları arıyordu, buldu, kaldı, buyurdu.

²³² “*Selmân bizden ve Ehl-i Beytimdendir.*” Taberî, *Tefsir*, 21, 133; Kurtubî, *Tefsir*, 14, 129; *Müstedrek ale's-sahihayn*, 3, 691.

Ravzatü'l-Abbâb'da anlatıldığı üzere huzûr-ı saadete gelen o zengin küffâr Akra' bin Hâbisü't-Temîmî ve Ayine bin Husbanü'l-güzârî gibi ashâbın fakirleri olarak bilinen Abdullâh bin Mes'ûd ve Bilâl-i Habeşî ve Mikdâd ve Ammâr bin Yâsir ve Suheyb gibi ki raddıya'llâhu anhum hubb-i âşık-ı sâdık dostuna dost, düşmanına düşman bulsun, diyenlerden olmayıp Rasûlullah uğruna fedâ-yı can etmeyi canına minnet ve saâdet bilenlerden idiler.

Nahiv İlmi

Arapça öğreten *Emsile* kitabı, yani nasara-yensuru diye başlayan kitap ve ilm-i nahv, tamamen Hazret-i Ali kerremallâhu veche Efendimiz'indir.²³³ İlm-i nahivden “el-fâ'ilü merfûun, vemâ yeteferru' aleyhi merfûun ve'l-mef'ûlû mansûbun, vemâ yeteferru' aleyhi mansûbun, ve'l-muzâfu ileyhi mecrûrun, vemâ yeteferru' aleyhi mecrûrun” buyurdıklarını anlattı.

Yani; fâ'il ötrelidir, onunla alâkalı olanlar da ötrelidir. Mef'ûl üstündür, onunla alâkalı olanlar da üstündür. Muzâfun ileyh esrelidir, onunla alâkalı olanlar da esrelidir. İşte bu ana kural üzerine nahivciler ilm-i nahvi yürüttüler. Diğer ilimlerin tamamı ondan gelir.

Arşî'r-rahme altında olmuştan ve olacaktan ne kadar gizli sırlar varsa, cümlesinden ve ulûm-ı garîbelerden bana sorun buyurdular. Nübüvvet ve risâletin vasîsi Aleyhisselâm Efendimiz, Hz. Ali velâyet-penâhî hakkında; “*Ene Medînetü'l-ilm ve Aliyyün bâbehâ*”²³⁴ ve yine “*Ene Medînetü'l-hikmeti ve Aliyyün bâbehâ*”²³⁵ buyurdu. Peygamberde ve vasî-i peygamberde olan ilimler, kâl ve kavîl ilmi değildir; ilm-i İlâhî ve ilm-i ezeli, ilm-i Levh-i Mahfûz'dur.

²³³ İlin-i arûz dahi onlardan buyurulmuştur. Ali kerremallahu veche ilm-i arûzun bir nası işte:

“*Lem erâ alâ rasicebâlin semketen*

Hel leke alâ tâli emelin haseneten” bundan ibârettir.

²³⁴ “Ben ilmin şehriyim, Ali de o şehrin kapısıdır.” Kurtubî, *Tefsir*, 9, 336; *Müstedrek ale's-sahîhayn*, 3, 137; *el-Mücemü'l-Kebîr*, 11, 65.

²³⁵ “Ben hikmet şehriyim, Ali de o şehrin kapısıdır.” *Feyzü'l-kadîr*, 3, 46; *Mîzânü'l-ittidâl fî nakdi'r-ricâl*, 6, 31; *Târih-i Bağdâd*, 11, 203.

Hız. Ali'nin fazîletlerini saymanın nihâyeti yoktur; husûsiyle şecâ'at sıfatı, Rasûlullâh'ın a'zam-ı mu'cizâtındandır buyurdular.

Ger nebûdî zü'lfikâr-ı Murtazâ-yı nâmdâr

Kesi ne koftî der cihân Allahu Ekber âşikâr

Yani eğer kadr-i Âlî olan Murtazâ Ali'nin zülfikârı olmayaydı, Rasûlullâh'a hücum eden kâfirlere karşı çıkıp helâk etmeyeydi, dünyâda kimse âşikâr "Allahu Ekber" diyemezdi.

Ebced Hesabı

Celâleddîn Devvânî hazretlerinin hesâb-ı beyyine üzerine yapılmış olan bir rubâisini Hoca Efendimiz okudular ve rubâî'yi tarîf ettiler.

Hurşîd-i cihân tâb nebî mâhı velî

İslâm Muhammedest ve İmânı Alî

Ger beyyinet-i ber in sühan mî talebî

Binger ki ez beyyinât-ı esmâest celî

Yani,

Nebî aleyhisselâm güneştir, Velî kerremallâhu vecche aydır.

İslâm Muhammed'dir, iman Alî'dir

Eğer bu sözün üzerine sen şahid istersen

İşte bak ki isimlerin hesâb-ı beyyinelerinden (206-207) aşikârdır.

Hesâb-ı beyyine yukarıda 124. sahîfede Allah'ın elifinin beyyinesinde beyan olunduğu gibi işte bu şekilde olur.

Muhammed'de dört harf vardır (mim hâ mim dâl) evvelki harfleri beyyine usûlünce tarh olunur -îm -elif -îm -el kalır -îm 50 -elif 1 -îm 50 -el 31 olup yekûn 132 eder. İslâm hesâb-ı beyyinesiz ebced hesâbıyla hesâb olunur.

İşte -elif 1 -sîn 60 -lâm 30 -elif 1 -mîm 40 olup yekûn 132 eder. Alî'de üç harf vardır; "ayn -lam -ya" evvelki harfleri kezâlik düşürülür. İşte -ayn 60 -mim 41 -elif 1 olup yekûn 102 eder.

İman hesâb-ı beyyinesiz ebced hesâbıyla hesâb olunur -elif -ya 10 -mim 40 -elif 1 -nûn 50 olup yekûn 102 eder. İşte sûret-i zâhirde olsun hesâb-ı bâtında olsun Allah, Muhammed, Alî birbirinden ayrılmaz buyurulmuştur.

Yani “Ya Alî sen ve ben, bu ümmetin babalarıyız” buyrulmuştur. Mütercim-i Kâmûs-u Âsım Efendi, “Bu ma’nânın altında birçok sır bulunmaktadır” buyurur.

Hadîkatü’s-Su’edâ’nın kaynağı olan *Ravzatü’ş-Şuhedâ* isimli kitabın müellifi, müfessirinden Hüseyin Vâ’iz hazretleri buyurur:

“*Tavafhâne-i Kâ’be ez-ân şod ber heme vacib*

Ki âncâ ber vücûd âmed Ali b. Ebî Tâlib.”²³⁶

“Lâ ilâhe illâllâh Muhammed Rasûlullâh” denildiği vakit, “*Aliyyün veliyullâh*” da demeli; zîrâ hem Allah’ın ulûhiyetini, hem Muhammed’in nübüvvetini, hem Ali’nin velâyetini tasdik ve ikrâr etmeli ki şehâdet tamâm olsun, buyurdu.²³⁷

Allâhu Teâlâ’nın Kudreti

Bir ressam ne kadar üstâd olsa, insan resimlerinden güzel olarak ve birbirine benzemeyerek kırk resim yapar. Kırk birincisi mutlakâ kırktan birine benzer. Allahu Teâlâ ne kadar üstâd-ı res-sâmdır ki evveli olmayan ezel-i âzâlden beri insan yaratır, yüzleri ve sesleri hiç birbirine benzemez. “*Evlâd babaya benzer derler*” bütün azâları benzemez.

Hayvanlar dahi birbirine benzemez. “İnsan çifttir” derler, “birbirine benzer” demek değildir; karı-koca demektir, yahud başka ma’nâsı vardır. Buradan da bilinir ki Hakîm-i azîm olan Allahu

²³⁶ Kâbeyi tavaf etmek şundan herkese vacip oldu ki

Hiz. Ali b. Ebi Talib orada dünyaya geldi.

²³⁷ [Şâh-ı Velâyet-penâh Efendimiz hazretleri tarafından:

Şükr kim oldum müşerref devlet-i dîdârma

Dîde-i hunbârımı açtım gül-i ruhsârma

Olmadı zâyî adem-i menzillerin kat’ ettiğim

Vâsıl oldum pertev-i hurşîd-i âlem tâbma.

Aleyhissalâtü ve’s-selâm Efendimiz hazretleri tarafından:

Merhabâ ey kible-i erbâb-ı izz-u ihtîşâm

Hayr-u mukaddem ey şâh-ı ashâb-ı kadr u ihtirâm

Ben ki meb’ûsum cihân halkını da’vet kılmaya

Kılmadım sen gelmeden bu emre akdâm kıyâm

Zât-ı pâkin intizârıdı ne pinhân-ı gayrdan

Mûcib-i te’hîrizhâr-ı nübüvvet]

Teâlâ ne kadar kâdir ve muktedir üstâddır ki; anne karnında erkek yaratmak, dişi yaratmak bile hesâb iledir.

Meselâ bu kavimde bir milyon ahâlî vardır derler; yarısı erkek, yarısı dişidir, hayvanların dişisi ve erkeği de bir hesâb ile yaratılır. Böyle işini ve hesâbını şaşırmas kâdir ve muktedir bir üstâd-ı hakîmdir.

Meselâ bir çiftlikte altmış dişi manda gebe olur; vakti gelip doğurdıkları vakit otuzu dişi doğurur, otuzu erkek doğurur, ne büyük muhâsiblik, hayvanların böyle yarı yarıya yaratılması, Hâcî İhsan Bey'den mesmû'dur Teâlâllahu uluvven kebîra.

Farsça

Softalar ilk zamanlar Farsça için “*Cehennem lisanıdır*” derler ve okumazlardı. Farsça lisanı da mahfûz kalırdı. Keşke yine öyle deseler de okumasalar; zîrâ ağzı bozuk softalar, Farsça'yı harâb ettiler. Nitekim Şâhidî merhûm dîbâcesinde buyurur:

*Edemez vezinle taktı'-ı tefhîm
Ede cehliyle her masûma ta'lîm
Yakın böyle gel ki bir oğlancak ol
Okuya şiiri nâ mevzûn ve mühmel
Olur tab'î rekîk ussût u mağbûn
Kalır mahrûm, olamaz dahî mevzûn*

İşte üç yüz seksen yıl evvel yine böyle iki kavl var imiş, onun için Şâhidî merhûm ağzı bozuk olan kavle âciz kalmış da aleyhlerine duâ etmiş.²³⁸

²³⁸ [Dinle gel ebced hesabım ey püser
Sahm-i Elif'ten yâ'ya dek bir bir sayar
Say Be'den Kâf'a dek on on anla pek
Kaf'dan yüz yüz sayılır Gayn'a dek
Çün hesâb-ı ebcedi bildin tamâm
Tuhfemin tarihini bil ey hümmâm (921)
Bu hisâb üzre et bu mısradan şumâr
Kaldı senden Şâhidî nev yâdigâr
Fâilâtün, fâilâtün fâilât
Şâhidî'ye her kim ederse dua
Ede mahşerde şefeat-i Mustafâ]

Hız. Uzeyr ve Tevrat

Buhtu'n-Nasr Rûm pâdişâhlarından (Bâbil hükümdarıydı.) Kudüs-i Şerîf şehrini yaktı, yıktı, harâb etti ve Tevrât-ı şerîflerin hepsini yaktı. Hazret-i Uzeyr;

– “Acaba bu Kudüs, bir daha ma'mûr olur mu?” dedi gitti. Şehrin dışında bir yerde uykuya yattı. Üç yüz yıl uyudu, merkebi da-hi yanında bekledi; üç yüz yıldan sonra uyandı, Kudüs-i Şerîf'e geldi, evini buldu, kapısını çaldı.* (208-209)

Evden ak sâkalı adamlar çıktı.

– “Sen kimsin?” dediler.

– “Ben sizin babanızım, Uzeyr'im” dedi, inanmadılar.

– “Sen Uzeyr değilsin, Uzeyr üç yüz yıl oldu, kayboldu” dediler.

– “Ben Uzeyr'im, uykuya yattım, şimdi uyandım geldim” dedi.

– “Tevrât-ı şerîf, Uzeyr'in ezberinde idi; eğer senin de ezberinde ise inanırız” dediler

– “Ezberimdedir” dedi.

Ondan sonra Tevrât-ı şerîfi, yazdılar, neşrettiler. Çocukları ve torunları anladılar ki bu şahıs Uzeyr'dir, babalarıdır.

Hüsrev Paşa

Hoca Efendimiz bir gün İstanbul'da Bâb-ı Seraskerî'de Serasker Hüsrev Paşa'ya görüşmek için teşrîf buyurur. O esnâda Hüsrev Paşa'ya bir çift tabanca getirmişler, ona bakıyormuş. Baktıktan sonra: “*Tabancaları hocama da götürün, hocam ondan da anlar*” der. Hüsrev Paşa zarîf insan olduğundan, herkesin ne kadar, neden anladığını, ehliyyet derecesini ve kâbiliyyetinin ne kadar olduğunu bilirdi.

Bir gün yine oraya teşrîf buyurur; odada Hüsrev Paşa'nın karşısında güzel yüzlü, zarîf, sevimli, gönül alıcı, müstesnâ bir köle, peri-peyker elleri göğsünde, edeble, dîvân durur. Hüsrev Paşa, Hoca Efendimize;

* Bakara Sûresi 259. âyette, yıkık kente uğrayan ve “Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir?” istifhâmıyla uyutulan kişinin Uzeyr (a.s.) olduğu, ancak yüz yıl uyuduğu kaydedilmiştir.

– “Canım hocam, efendim! Şu çocuğu bir kere öp” der. Hoca Efendimiz;

– “Aman efendim, böyle durup dururken olmaz; insanın canı istemeli, içinden gelmeli efendim” der de kurtulur.

Konuşma ve Yazma Usûlü

Hocamız;

“*Konuşurken sözü halkın konuştuğu gibi söylemeli ıstılahlı söylememeli; yazı yazarken icâbına, yeri ve makâmına göre ıstılahlı yazmalı, zira o başkadır*” buyururlardı.²³⁹

Kendileri bu kadar bilgisine rağmen, yine de konuşurken ıstılahlı konuşmayıp halk gibi konuşurdu. Halkın yanında kerâmet satmazlar, Ceberûtdan, Melekûtdan bahsetmezler, âdetâ görüşürler; sormadıkça, ilimden dahi söz söylemezler; avâm gibi konuşurlar, avâmın ettiği gibi lakırdı ederler, meclisine göre söz söylerlerdi.

– “Bizim hocalar nereye varsalar, ilimden söz ederler. Halkça konuşmayı, halkın ahvâl ve âdetlerini, örf-i nâsı bilmediklerinden-
dir” buyururdu.

Vaiz

Eski zamanlarda İran’da en âlim kimse kim ise, o va’z etmeğe kürsüye çıkarmış. O zamanlarda İstanbul’da İran elçisi bir selâtîn câmi-i şerîfe gider, namaz kılar. Namazdan sonra kürsüye bir vâ’iz

²³⁹ [Nitekim Erzurûmî İbrahim Hakkı hazretleri, insanlar arasında meşhur olan ter kîb-i bendinde:

Bil elsine-i halkı

Aklâm-ı hak ey Hakkı

Öğren edeb-i halkı.

Mevlâ görelim neyler

Neylerse güzel eyler.

Hiç kimseye hor bakma

İncitme, gönül yıkma

Sen nefsine bân çıkma

Mevlâ görelim neyler

çıkar. Elçi kendi kendine, “Herhalde bu beldenin en âlimi bu olmalı” der. Dince mezhebce, müşkil bir mesele sorar.

Vâ’iz o meseleyi ömründe işitmemiş bile, elçi hayret eder.

Bunun üzerine yanındaki mihmândâr durumu bilir ve elçiye;

– “Efendim buranın âdeti İran gibi değildir, burada kürsiye buranın en câhili kim ise, o çıkar” der. Ve işi latîfeye çevirirler.

Kanûnî ve Oğlu Sultan Mustafa

Ebüssuûd Efendi, tefsîr-i şerîfini yazıp tamamlayınca alıp saraya, Sultan Süleyman’a getirir; Sultan Süleyman’a haber verirler. Tefsîr-i şerîfi karşılamak için yaya Bâb-ı Hümayûn’a kadar geldi, oradan Tefsîr-i Şerîfi kucağına aldı, saraya kadar kendisi getirdi. Sultan Süleyman hem ulemâya ve hem de ehl-i tarîke hürmet eden ârif bir zât idi.

Onun zamanında ulemâdan birisi, bazı evliyâullâhın küfrüne fetvâ yazar, Sultan Süleyman’a yollar; Sultan Süleyman fetvâyı bakar; arkasına, kendisinin şiiri olduğundan bu iki beyti cevâb olarak yazar ve gönderir. Beyitler şöyledir:

Âşıka ta’n etmez idi müfti-i bisyâr fen

Ger fînûn-u aşktan bilseydi bir miktar fen

Şeyhülislâmın diyen bir tıfl-ı ebcedhân olur

Mekteb-i aşkında ol yâr edecek izhâr fen.

Fetvânın arkasına yazılmış bu cevâb o âlime gelince fetvâ sâhibi sükût eder. Eğer Sultan Süleyman söz konusu fetvâyı kabûl etseydi tekkeleri kapatacaklarmış. Gâzî, âlim, ârif, şâir Süleyman böyle bir Süleyman idi.*

Yalnız bir yerde gaflet etti, onu da aldandı da etti. Sultan Süleyman’ın Sultan Mustafa isminde bir büyük oğlu vardı. Onu Rüstem Paşa’nın garaz ve nifâkiyla (210) başını keserek şehid etti. Rüstem Paşa’nın bu işe niyetlenmesinin sebebi şudur. Sultan Mustafa babası gibi gâzî ve muhârib olup cenk ve cihâdı severdi. Sarı Sultan Selîm ise, yalnız içip eğlenmekle meşgûl, hânende ve sâzen-de gruplarına meyl eder, cenk ve cihâdı sevmezdi.

* Bahsi geçen fetvâyı yazan Şeyhülislâm Çivizâde Muhyiddîn Mehmed Efendi’dir. (Şeyhülislâmlık dönemi: 1539-1542)

Rüstem Paşa ve bazı vezirler gazâ ve savaşıardan bıkmış, usanmışlardı. Sultan Mustafa'nın gelişiyile de babası gibi olacağı açıkça anlaşılıyordu. O zaman ecnebilere, ön ayak olarak Rüstem Paşa'yı kullanarak şehâdetinin çaresini düşündüler. Sultan Süleyman da Rüstem Paşa'ya tamamıyla sâdık nazarıyla baktığından sözünü doğru kabul edip, ciğerpâresinin şehâdetine cesâret etti. Bu sebepten, kendi ömrünün nihâyetine kadar sürmüş olan Devlet-i Âliyye'nin gelişmesi, kendisinin irtihâlınden sonra duraklama dönemine geçmesine sebep oldu. Hiçbir devlet harb ve gazâsız sâbit ve pâyidâr olamaz.²⁴⁰

Sultan Mustafa'nın şehâdetinden sonra hocası olan Surûrî merhûm (Gelibolu 1491-İstanbul 1562), ikinci def'a olarak inzivâ buyurmuştur. İlk def'a inzivâ ettiğinde Sultan Süleyman inzivâsından çıkarıp oğlu Sultan Mustafa'ya hoca olarak görevlendirmiş idi. Sultan Mustafa, hem şahsen güzel, hem yaratılış olarak kabiliyetli ve müsait olduğundan, Surûrî ilim tahsiline çok gayret ve hizmet kıldı.

Hattâ isti'dâdına alâka edip onun için kitaplar te'lif edip özel olarak *Bahrü'l-Me'ârif** isimli kitabı te'lif etti. Daha sonra Sultan Mustafa'nın şehâdeti vukû bulunca tekrar inzivâyâ çekildi. Târîh-i şehâdeti 960/1552 meğer Rüstem târîhidir.

Bu Surûrî merhûm, Kasımpaşa isimli yerde Mevlevîhâne'nin yuvarısında kendi yaptırdığı Taş Minâreli Câmî-i Şerîf'in avlusu içinde, Âynalı Çeşme'ye çıkan yolun yanında medfûndur. Kabri ziyâretgâhdır, oraya Surûrî Mahallesi derler. Kendi isimine mensûb, azîz bir zâtıdır. "*Gülistân-ı Hâfız*"a şerhi, vesâir te'lîfâtı vardır *Gülistân*'ı Arapça şerh etmiştir. "*Mesnevî-i Şerîf Şerhi*" de vardır. Topluca otuz bir adet te'lîfi olduğu "*Hadîkatü'l-Cevâmî*"de mezkûrdur. Surûrî merhûmun Sultan Mustafa medhinde söylediği şi'irlerdendir.

Halk-ı âlem zâtını istedi ey Şâh-ı Güzîn
Kim duâ-yı devletin eyler cemî-i ehl-i din
Bu zaman ehli eder Hakk'a dua Hakka'l-yakîn
Bâreka'llâh ola derler kamu ehl-i zemîn

²⁴⁰ [Hâzır ol cenge eğer ister isen sulh u salâh
 Bu misl ile bulur cümle düvel fevz u felâh]

* Toplam 143 varak olan eserin yazma nüshaları için bkz. Bayezid Devlet Ktp. 5620, 5841; Âtîf Efendi Ktp. 1978, 1979; Nûruosmaniye 3683, 3684.

Belki der bunu semâvât üzre Cibrîl u Emîn
 Mustafa mâ câe illâ rahmeten lil âlemîn
 Sen demek lazım değil zıllu Hüdâdır dediğin
 Bildim ey dil onu Sultan Mustafa'dır dediğin
 Mahz-ı rahmetsin çû adlinle ubbâda Surûrâ
 Rahmetini görmedim ehl-i Kubbâda Surûrâ
 Sîretin dervişlik olmuş kubbâda Surûrâ
 Komadın nâm u şânı ki kubbâda Surûrâ
 Vârid olmuştur çû vâsf-ı Mustafa'da Surûrâ
 Mustafa mâ câe illâ rahmeten lil âlemîn

Diğer bir gazeli:

Dâir oldukca felekler sâbit oldukca zemin
 Ay u gün tâbân olup pür nûr oldukca bahar
 Tâliin tâbında, tâ bende olsun sana halk
 Devletin pâyende ve ikbâlin olsun pâyidâr

Bu gazel de onundur:

Yâd eder misin gönül kûyinde mihmân olduğun
 Eşiğinde o şehin bîçâre derbân olduğun
 Ki beşer didem sana gâh-ı melek -gâhî peri
 Gördüğümce gah-ı peydâ gah-i pinhân olduğun
 Dediler tesir eder esmâ müsemmada velî
 Ey Surûrî göremedim âlemde handân olduğun

Bu Surûrî Efendi hazretlerinin terceme-i hâli ve te'lîfât ve tasnîfâtı, *Hadîkatü'l-Cevâmi* adlı tarihin, ikinci cildinin dördüncü sahîfesinde mezkûrdur. Sonraki Surûrî ile bunun arasında tahmînen iki yüz yıl kadar olup sonrakinin Mısır baskılı büyük divânı vardır; Şehîd Sultan Selîm zamanındadır. Tarihte şöhet ve kemâli olduğu meşhûrdur.

Yâ ilâhî eyle Sultan Mustafa'yı müstedâm
 Devletinde kıl sürûr ve severde halkı tamâm
 Nimet-i dünyâ u dinî eyle-gil ruzî ona
 Devlet-i ûlâ ve uhrâ birle kıl-gil ber devâm
 Îş u sohbetler ona olsun halâl ender halâl

*Nîş ve mihnetler velî her dem harâm olsun harâm
 Mesken-i dünyâ sarayında sarây et daimâ
 Dâr u ukbâda ona dâru's-selâmı kıl makâm
 Bu saray içre Surûrî hizmete kâim olup
 Ol saray içinde dahi olsun ânınla hümmâm²⁴¹
 Hak refîkî zâtına Sâdî Surûrî eylesin
 İki âlemde şefîn ola hem hayru'l-enâm
 Bu duama her kim âmin derse sıdk u kalb ile
 Canına olsun selâmetler mâhasal ve's-selâm (212-213)*

Hoca Efendimizin Hiddetlenmeleri

Dede İsmail Efendi nakleder. Hoca Efendimiz ahlâk-ı hamîde ile mutrasîf halîm selîm bir kişidir. Darılıp hiddetlendiğini hiç bilmem. Yalnız iki kere darılıp hiddetlenmiştir.

Birisi Beşiktaş'ta Uzuncaova'daki devlethânelerinde oturur iken, Hâcî Hüseyin Bâğı'nda dostları bir ziyâfet tertîb ettiler. Herkes evlerinden birer kab yemek getirdi. Hoca Efendimiz de teşrîf ettiler. Kemanî Rızâ Efendi de oradaydı. Hoca Efendimiz Rızâ Efendi'ye;

– “Rızâ Efendi bir taksîm buyursanız da dinlesek” der. Rızâ Efendi sağırılığa vurur, Hoca Efendimiz öyle bir daha söyler; Rızâ Efendi yine işitmezlikten gelir, yine söyler yine işitmez. Bu üç defadan sonra Hoca Efendimiz gezinmeğe kalkar; Rızâ Efendi'nin kemanı orada yerde dururmuş, üstüne öyle bir basar ki keman parça parça olur. Dede'ye “Sıçtım içine” der. Mecliste: “*Hoca Efendi kemamı çiğnedi*” diye bir fısıltıdır gider.

Hiddetlerinin ikincisi, Uzuncaova'daki devlethânelerinin karşısında Sarây-ı Hümâyûn Ebniye Anbârı kalfalarından Ermenî Katoliğinden Aram Kalfa'nın evi vardı. Bu kalfanın oğlu mu kardeşi mi birisi, Hoca Efendimize gelir gider ve Hoca Efendimizin yanında bütün gün Katolikliği medheder. Bir gün Hoca Efendimiz;

“O zaman söyle, Katolik ne demektir?” der,

²⁴¹ Hümmâm: Büyük, kuvvetli padişaha ve valiye denilir.

Cevap veremez, yine medheder.

Hoca Efendimiz tekrar sorar, yine cevap veremez, yine medheder durur; ama ne demek olduğundan haberi yok.

Bunun üzerine Hoca Efendimiz hiddetlenir;

– “Yeter artık, kalk git hınzır kerata” der. Daha sonra bir gün Dede Efendi’ye;

– “Katolik demek; her şeyin doğrusunu söyleyen, yalan söylemeyen demektir” buyururlar.

Rasûlullah’ın (s.a.s.) Anne ve Babalarının İmanı

Fahrü’l-âlem salla’llâhu Teâlâ aleyhi ve âlihi ve sellem efendimizin anne ve babası hakkında, İmâm-ı A’zâm Ebû Hanîfe, *Fıkıh-ı Ekber* isimli kitâbında, “*ve vâlidâ Rasûlullâh mâtâ ale’l-küfr*” demiş. Yanî Rasûlullâh’ın anne ve babası küfr ile gittiler, demiş.²⁴²

“Bu bâbda herkes bir şey söylüyor, siz ne buyursunuz?” derler. Hoca Efendimiz cevâbında;

– “İman onlardan doğdu, onlara imansız gitti denir mi?” buyurur. Şâh-ı velâyet-penâh efendimizin babası, Rasûl’ün amcası olan Ebû Tâlib hakkında dahi, *Siyer-i Veysî* isimli kitâb-ı şerifte anlatıldığı üzere, Ehl-i Beyt’in imamlarının hepsi, iman ile gittiğinde ittifâk etmişlerdir. Rasûl’ün amcasının iman ile gittiği Hazret-i Abbâs şehâdetiyle sâbit olmuştur. Hazret-i Abbâs huzûr-ı saadete gelir ve;

– “*Yâ Rasûlallâh! Amm-i mihribânımız, matlûbunuz olan kelimeyi söyleyerek irtihâl etti*” der, aleyhisselâm efendimiz dahi mesrûr olur.²⁴³

²⁴² [el-Uhdetu ale’r-râvî/vebalî rivâyet eden üzerinedir.]

²⁴³ [Vâlideyn hakkında Hoca efendimiz bu kıt’ayı dahi okudular:

İki âlem güneşi burc-u saadette iken
Vâlideynine nice vermeye Mevlâ şerefi
Cismü’s-sâf ile bir kez nazar et gavvâsa
Alacak dürrünü yabana atarmı sadeîfî]

Putperestliğin Sebepleri

Bir zât puthâneye girer; bir de bakar ki putperestler putlara secde ve niyâz ettikçe, puttan cevap ve lebbeyk sesi geliyor. Bu zât bu duruma şaşar, Hak Teâlâ'ya teveccüh ve murâkabe eder;

– “Ya Rabbi bu ne hâldir?” der. Hak Teâlâ o zâta ilhâm eder de der ki;

– “Bu putperestler bu kadar yıldır bu putlara ma'bûd diyorlar ya. İşte bu gayret yok mu, onun sebebi odur.” buyurur. Bunun üzerine o zât ta'accüb ve hayret eder.

Bu durum Hazret-i Mûsâ'nın başına da gelmiştir. Hazret-i Mûsâ kavmini epeyce tevhîd-i ilâhîye yaklaştırmış iken, kavmin-den Samirî dedikleri müşrik, Hazret-i Mûsâ Tûr-ı Sînâ'da iken kavminin içinde altından buzağı yapmıştır. Buzağıya söz söyleme kudretini Allah Teâlâ hazretleri verip kavmini bütün bütün ezdirip, buzağıperest (214-215) yapıp müşrik ettiği ve sonra Hazret-i Mûsâ Tûr'dan gelip bu hâli görünce hayrette kalıp; Ya Rabbi “*İn hiye illâ fitnetek*” dediği meşhur kıssaya benzemektedir.

Eşek

Bir zâtın bir eşiği varmış. Günlerden bir gün bu zât;

– “Eşeğim öldü” diye başlamış ağlamağa. Bazı muhibbânı;

– “Efendim eşek öldüyse siz sağ olun, bir eşek için bu kadar ne ağlarsınız?” derler. O zât cevabında;

– “Buna ağlayıp üzülmeyen, sonra Allah daha büyüğünü verir” der.

Eflâtun Salatası

Hazîne-i mâliye mümeyyizlerinden Kanlıca'da oturan Şeref Efendi anlattı.

Bir gün dostlarımızla berâber derse gittik. Dersten sonra Hoca Efendimiz;

- “Şimdi nereye gideceksiniz?” diye sordu.
- “Efendim sabahtan beri daha bir şey yemedik, münâsib bir şeyler bulup yemeli” dedik
- “Eflâtun salatası yeseniz” buyurdu. Biz de;
- “Efendim o nasıl şeydir?” dedik.
- “Bir soğanın üzerine bir yumruk vurup ezmeli, kırmızı kabuğunu ayıklamalı, üzerine yağ, sirke, tuz, biber ekip ekmek ile yemeli. Buna Eflâtun Salatası derler, bundan iyi şey olmaz” dedi.

Timur ile Yıldırım

Sultanlar arasında eskiden beri rekâbet olageldiğinden, bizim Yıldırım Bâyezîd ile sahîb-i hurûc Timurlenk arasında itâb-ı emîr mektûblar gider gelir. Bizim Yıldırım sert olduğundan, acı sözler yazdıkça Timur’un yanında bulunan müellifinden Seyyid Şerîf (Cürcânî) ile Sa’deddîn Taftazânî hazerâtı, Timur’un kızgınlığını alırlar.

– “Efendim affedin, siz bakmayın. Osmanlıların padişahları cengâver, mücâhid pâdişâhlardır; küfür diyarını, İslâm diyârı, dâr-ı İslâm ediyorlar” derler. Sonra bizim Yıldırım, yine bir mektûbunda, “*Eyyühe’l-Timûr ve’l-keleb-i akûr*” diye yazar. Kelb-i akûr “*kudurmuş köpek*” demektir.

Bu mektûbu Timurlenk, Seyyid Şerîf ve Sa’deddîn’e gösterir ve;

- “Ya buna ne dersiniz?” der. Onlar da;
- “Buna ne demeli siz bilirsiniz” derler. O da oradan bel götürmez Tatar askeri ile kalkar Bursa’nın üzerine yürür. Yıldırım da ona karşılık vermek için ordu hazırlar. O tarihte Yıldırım’ın askerinin çoğu Tatar askeri olduğundan, savaş esnasında Timur’un tarafına dönerler. Yıldırım yalnız kapı halkı ile kalır; etrafını çevirirler, Yıldırım’ı tutarlar esir ederler. Esârette iken merhûm olur.

Bursa’yı Timur’un askeri yağma ettikleri zaman, Rûmeli’ne geçip Edirne’yi ve Osmanlı şehirlerini yağma etmek mümkün idi. Ancak yine bu iki zât-ı şerîfin fâidesi olur ve derler ki;

– “Efendim bu kadar oldu ya! Yeter, artık Yıldırım’ın evlâdına bırakalım da çekilelim” derler. Timur’u geldiği yere götürürler, Osmanlı memleketlerini yine Osmanlı’nın çocuklarına ve torunlarına bırakırlar.

Ermeni Papazı ve Cennet

Bir dürder, yani Ermeni papazı kilisede va‘z ederken;

– “Cennet billurdandır, o billurdan olan cennetin içine bir girdiğin vakitte Tâcikler (?) cennetin dışarisından bize hayrân-ı gus-sadır” der. Meclisten bir ihtiyâr Ermeni ayağa kalkar;

– “Aman dürder baba! Tâcikleri cennetin yanına yaklaştırma; onlar bir zorba millettir, taşlar ile cenneti berbâd ederler” der.

Bıyıklar

Bir cuma günü Beşiktaş’ta câmi-i şerîfin karşısında Kasabalı dedikleri yerde Sultan Mahmûd’u görmek için duruyordum. Selâmlık Beşiktaş Câmii’nde idi. Yanıma bir Buharalı geldi;

– “Efendi sizin bıyıklarınız uzundur, keseyim” dedi ve çabucak koynundan bir makas çıkardı; ben oradan hemen başka tarafa savuştum, gittim buyurdu. (216-217)

Elvan Efendi

Yeniçeri zamanında gazeteler olmadığından, bir maddeyi neşr ve ilan etmek isterlerse, o madde üzerine bir türkû yani bir şarkı çıkarırlar, o maddeyi çabucak neşr ve ilan ederlerdi. 1225–30 tarihlerinde İstanbul’da Yüksekaldırım taraflarında Fezâyî isimli mahallede, Elvan Efendi adında gâyet sevimli bir şeyh çıkar. O kadar ziyâretçi ve misafir akın eder ki tekke almaz olur.

Şeyh efendi bir gün devlet büyüklerinden birine;

– “Efendim, dergâh züvvâr ve muhibbâna dar geliyor, genişletilmesine himmet buyursanız” der. O zât, şeyh efendiye cevâbında;

– “Efendim sabr buyurun, bir-iki sene sonra geniş bile gelir” der.

Sonunda her nedense, şeyh efendiyi Bursa’ya gönderirler, epeyce vakit Bursa’da kalır, İstanbul’daki tekke harâb olur. Ondan sonra sürgünden gelir, ama o muhibbân ve ziyâretçilerden kimse kalmaz. Nitekim *Gülistân*’da Şeyh Sa’dî buyurur:

*Tû pâr bi refte-i çû âhu imrûz biyâmedi çû bûzi*²⁴⁴

Elvan Efendi’ye çıkan türkû şöyledir:

“Tekkesi var hâne, hâne,

Beyleri var dâne, dâne,

Şeyhler içinde bir dâne,

Yanağı gül, saçı sünbül,

Âşıklardan alma gönül,

Kudûmün canlara minnet,

Mazhar-ı güle eyle himmet

Kemer bendin kuşanırken,

Eder âşıkların hizmet,

Yanağı gül, saçı sünbül,

Âşıklardan alma gönül

Bende oldum sen cânâne,

Aşkınla oldum divâne,

Şerbet-i vaslın içenler,

Boyandı renk-i Elvâne,

Yanağı gül, saçı sünbül,

Âşıklardan alma gönül.” (216-217)

Şifa

Hoca Efendimize, “*el-mâu şifâun beyne pilavîn*” derler. Yani;

– “Pilavın arasında su içmek şifâdır derler, öyle midir?” diye sordular. Cevabında;

²⁴⁴ Dün âhuya benzeyerek koşup gittin, bugün ise keçi gibi geldin.

– “Eğer alıştın ve âdet.ettin ise öyledir, alışmadın ise değildir; eğer alıştın ise, lahmin arasında, sebze ve etin arasında, her şeyin arasında şifâdır” buyurdu.

Ekip Biçmek

Hoca Efendimizin huzûrunda ekip biçmekten söz açıldı. Onun üzerine ;

– “Yalnız şu iki boğazın, yani Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının arasını Edirne’ye kadar eksek ve boş yer bırakmasak bizi idare eder. Hem de Frenklere satarız. Eğer bütün topraklarımızı ekip biçsek, zengin devlet olacağımıza şüphe yoktur. Ammâ her şeyden önce tohumu olmayan ahâlîye tohum ve öküz vermeli, ektirmeli sonra biçmeli ve satmalı” buyurdular.

Atîke

Şâh-ı velâyet-penâh efendimizin kendi kölesi Kanber’e verdiği atiknâmenin sûretidir. (218-219) “*Kitâbu Aliyyin ilâ gulâmi Kanbera li ecl-i utukîhi*” Tercümesi; “Bu Ali bin Ebî Tâlib’in kölesi Kanber’i âzâd ettiğine dair yazısıdır.”

Atiknâme: Yâ Kanber, künte emsin lî, fe sırtü’l-yevme mislî, vehebtûke li men vehebe lî, ketebehû Aliyyün.

“Ey Kanber! Dünkü gün sen benim idin, bugünkü günde benim gibi oldun. Beni bana bağışlayana seni bağışladım, bu yazıyı Ali bin Ebî Tâlib yazdı.” Kerremallâhu vecheh ve radiyallâhu Teâlâ anh.

İbni Sînâ

İbni Sînâ’yı o zamanda mu’âsır bulunan ulemâ tekfîr ederlermiş. Kendisi iştir de;

– “Acâyip, benden gayri Müslüman yok zannederdim. Ben de kâfir olduğdan sonra artık hiç Müslüman yok demektir.” der. Bu İbni Sînâ hükemâ-yı İslâmîye’dendir, büyük zâttır. Kendisine Ebû Ali bin Sînâ da derler.

Hoca Efendimizin Tahsili

Hoca Efendimiz, devlet ve idârî işleri bırakıp vaktinin çoğunda halka ders okutmayı iltizâm buyurmuşlardı. Gençliğinden tâ vefâtına kadar ders ile meşgûl idiler.

– “İran’da, Turan’da öğrencim vardır” buyururlardı. O zamanlar Rüşdiye ve Mekâtib-i Mîrîye olmadığından Farsça lûgat, hesâb-ı hendese, hey’et-i nücûm, kürre ve fûnûn-ı sâireyi okuyacak olan şehirli öğrenciler, böyle kıyı köşe hoca efendileri ararlar, bulurlar ve okurlardı.

Hoca Efendimiz her ilmi okuturdu. Şehirli öğrencilerden başka, üç şehirdeki medreselerde derslerini bitiren, mezun olan talebeler de gelip Beşiktaş civârında mahsûs odalar tutarlar, camilerde okunmayan ulûm ve fûnûnu okurlardı. Hoca Efendimiz kendisi de bu türlü okumuş, tahsîl etmişler idi.

İmru’l-Kays

İmru’l-Kays Arapların câhiliyye dönemi şairlerindendir. Mu’âsır olan şairlerin en fasîh ve en belîği idi. İman nasîb oldu.²⁴⁵ Kur’ân-ı Kerîm’de vârid olan icâb lûgatı için Kureys kâfirleri;

– “Bu icâb, Arabî lûgatı değildir” dediler. Aleyhisselâm Efendimiz onlara;

– “Arapça olduğu için kimin şehâdetine inanırsınız?” diye sordu; onlar “İmru’l-Kays eğer Arapça’dır derse inanırız” dediler. Kâfirlik bu ya, bir şaire inanıyorlar da peygambere inanmıyorlar.

Aleyhisselâm efendimiz İmru’l-Kays’ı çağırttı, İmru’l-Kays geldi. Efendimize bir şey söylemedi, İmru’l-Kays döndü gitti. Efendimiz yine çağırttı, İmru’l-Kays yine geldi, yine bir şey demedi, yine gitti.

Efendimiz yine çağırttı yine geldi, yine bir şey buyurmadı. Üçüncü defa da İmru’l-Kays, “*E tezderî ve ente ted’u’n-nübüvvete inne hâza’s-*

²⁴⁵ Câhiliye dönemi Arap şairleri arasında iki İmru’l-Kays vardır. Birisi İmru’l-Kays b. Hucr (ö. 540 dolayları), İslâm gelmeden önce ölmüştür. Diğeri aynı sülâleden gelen İmru’l-Kays b. Abis’tir ki 631 yılında Müslüman olmuş, Hz. Osman döneminde vefat etmiştir. Bkz. Süleyman Tülüçü, “İmru’l-Kays”, *DİA*, XXII, ss. 237.

şey'e icâbü'n" dedi, yani, "Alay mı ediyorsun? Hâlbuki sen nübüvvet davâsı edersin, bu değildir illâ ta'accüb olunacak şeydir" dedi.

İşte İmru'l-Kays'ın cevâbında icâb lügati zuhûr edince, davâ eden kâfirler anladılar ki, icâb lügatı Arabîdir, ta'accüb olunacak şey demektir. Kâfirlerin davâlarında yalancı oldukları meydana çıktı. Allah, davâsını düşmanlarına isbât ettirdi.

Ubeydullah-i Ahrâr

Hoca Ubeydullâh-i Ahrâr, Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Han'a bir gazâda yardım eden evliyâullahın ileri gelenlerindendir. Hoca-i Ahrâr Ubeydullâh Semerkândî hazretlerinin, Semerkând taraflarında birkaç yüz çiftliği olup ahırda hayvanları, konağının avlusunda demir sikkelerde çakılı atları, kendisi de giyimli kuşamlı kibar-ı dünya hey'etinde bir evliyâ idi. Bunu seyyah dervişlerden birisi merak eder ve;

– "Buna evliyâ diyorlar, gideyim bakayım böyle evliyâ mı olur?" der. Hoca-i Ahrâr'ın konağına gelir, kimse mâni olmaz, yanına kadar çıkar; zîrâ kendisi "Kimseye mani olmayın" diye tenbîh buyurmuş. Bu yalın ayak gezen derviş de çıkar. Biraz otururlar konuşurlar; Hoca-i Ahrâr dervişin evliyâyı ziyârete gelmediğini, tecrübeye geldiğini keşf eder. (220-221)

– "Erenler, haydi biraz gezinelim" derler ve konaktan çıkarlar. Şehirden dışarıya doğru gitmeğe başlarlar. Derviş bir de bakar ki su tasını konakta oturduğu yerde unutmuş.

– "Aman erenler, su tasını unutmuşum" der. Hoca-i Ahrâr işitmezliğe gelir. İşitmedi sanar, bir daha söyler; yine işitmezlikten gelir, yine söyler. Üç defadan sonra Hoca-i Ahrâr bu dervişe;

– "Erenler, sen daha bir su tasından geçememişsin. Bak ben o gördüğün konağı ve eşyâsını tamamen bıraktım. Eğer sen gideydin seninle işine gidiyordum. O atlar sikkede çakılıdır, gönülde çakılı değildir" der. Dervişin de akli başına gelir, Hoca-i Ahrâr'ın evliyâlığını tasdik ve itizâr eder, gittikleri yerden geri dönerler. Hoca-i Ahrâr'ın medhi hakkında Mevlanâ Abdurrahman Câmî'nin nazm ettiği dülerden bazısı budur:

*Zed be cihân nevbet şahinşahî
 Debdebe-i fakr Ubeydullahî
 Ân ki zi hürriyet fakr âgahest
 Hoca-i Ahrâr Ubeydullahest
 Lücce-i bahr-i ahadiyyet dileş
 Sûret-i kesret sadeş sahilêş
 Başed ez ân lücce-i nâ kagr-yâb
 Kubbe-i ne tû felek yek-i hubâb²⁴⁶*

Hoca-i Ahrâr'a bir kadın gelir buğday ister. O da çiftlik kah-yâsına bir pusula yazar, kadın ile gönderir.

Pusula budur:

“Erzenî âyed gendûmeş dehîd mâş feristâdîm nehûd âmede”

Yani;

– “Eğer bir kadın gelirse ona buğday veriniz, o kadını biz gönderdik, kendi kendine gelmedi.” Hoca-i Ahrâr'ın sözleri çift yönlüdür. İkişer ma'nâsı vardır. Biri zikr olundu, biri de (*erzen*) darı, (*mâş*) mercüme, (*nehûd*) nohud, (*gendüm*) buğday ma'nâlarıdır.

Evlât Sevgisi

Annenin evlâdına sevgisi babasından daha fazladır. Zîrâ ananın sütü memelerinden gelir, oraları muhabbet yerleridir. Babanın menisi aşığılardan gelir, oraları muhabbet yerleri değildir.

Şapkayı Tahkîr Etmek

II. Sultan Mahmûd Han'ın zamanında bir gâvur Müslüman olur, sonra yine mürted olur, dinden çıkar. Mürted olduğu için *“min be-*

246

Dünyaya şehinşahlık sırası geldi.
 Eskiden Allah'ın kulları fakir idi, şimdi şan şöhrat peşine düştü.
 O kimse ki fakirliğin özgürlüğünü bilmektedir.
 Hoca Ubeydullah Ahrâr'dır o kişi
 Onun gönlü ahadiyyet denizinin incisidir.
 Kesret âlemi sadeş sahilidir
 Ahadiyyet denizinin dibi yoktur.

deli dînihi fâktilûh"²⁴⁷ "Dinine karşılık olarak öldürünüz" hadîs-i şerîfi gereğince, İstanbul'da Balıkpazarı'nda boynunu vururlar, idam ederler. Başındaki şapkasını da bacağına arasına koyarlar.

Bunun üzerine yabancı elçiler davâ ederler.

– "Mürted olduğu için katl ettiniz, ona bir şey demeyiz; fakat şapkasını niçin bacağına arasına koydunuz? Bu, şapkayı tahkîr etmektir, şapkayı tahkîr bizi tahkîrdir; zîrâ şapka bizim krallarımızın başına giydiği kısıbettir" derler.

Bu davanın üzerine bu hükm ve re'ye bulunan bazı üst rütbeliler güya izz u töhmet ile azl olunur.

Bu hikâyeyi Hoca Efendimize anlatırlar. Hoca Efendimiz cevâbında;

– "Şapkayı biz tahkîr etmedik, onlar kendileri tahkîr ettiler. Zîrâ biz şapkayı eskiden, elçi konağında olan memûrların, tüccârların, itibârlı adamların başında görürdük. Şimdi ne kadar yankesici, hırsız, muzûr, eşkiyâ varsa hepsinin başında birer şapka var." buyurdular.

Tebrizli Hamamcı

Gülistân sâhibi Şeyh Sa'dî, seyâhat günlerinde Tebrîz'e uğrar ve bir hamama girer. Hamamda yıkanırken öteki kurnada bir sevimli yıkanır. Lâkin sevimli ile Sa'dî'nin arasında birisi yıkanır. Hamamcı Tebrizli imiş. Sa'dî'ye "Sen nerelisin?" der. "Şîrâzlıyım" der. "Hamam şiirlerinden hâtırında var mıdır?" der; "Vardır" der, bu beyti okur:

Dermeyân-ı men ve mahbûb hicâbest hemâm

*Vakt-i ânest ki in perde beyek sû figenem*²⁴⁸

Bu beyti okuyunca;

– "Sen Sa'dî misin?" der ve kendisini tanır.

– "Sa'dî'yim" der. Tanışınca artık bir güzel muhabbet ederler.

²⁴⁷ Buhârî, *Sahîh*, 3, 1098; İbn Hibbân, *Sahîh*, 10, 327; Tirmizî, *Sünen*, 4, 59; Dârekutnî, *Sünen*, 3, 108.

²⁴⁸ *Ben ve sevgilim arasında hamam bir perdedir. Bu perdeyi bir kenara atmanın vakti geldi.*

Tebrizli hamamcı Arûz sâhibi olan Vahîd Tebrizî'nin Hoca ve üstâdıdır. (222-223)

Gelenbevî Hoca

Frenkler, Gelenbevî Hoca merhûmun kıymetini anlarlar; İstanbul'da değerinin bilinmediğini görüp kendisine;

– “Seni Frengistan’a götürelim” derler. Hocaefendi gitmez.

– “İyi bari, resmini alalım da resmini götürelim” derler. Paşakapısı’na Hoca’yı davet ederler, Frenkler de gelirler;

– “Bu üstündeki elbise ile resim alınmaz, -zamanın elbisesinden olan - bir samur kürk giymek lâzım” derler. Hocanın samur kürkü olmadığından geçici bir samur kürk giydirirler, resmini çekerler.

O alınan resmine Hoca Efendi bir kere bakar da;

– “Elhamdülillâh resimde olsun bir samur kürk gördüm, bizde ehl-i hüner mahrûmdur, acınacak şeydir.” der.²⁴⁹

Şemsî Efendi ve Ârif Efendi

Kasımpaşa Mevlevîhânesi’nin eski şeyhi Şemsî Efendi’nin kardeşi ve (Ezîrgân) Erzincan Mevlevîhânesi’nin şeyhi olup, orada dergâh-ı vekâletle idâre ve kendisi Kasımpaşa ve Bahâriye mevlevîhânelerinin kudümzenbaşısı bulunan Ârif Efendi anlatmıştı:

– Ben ve kardeşim Şemsî Efendi, beraber Hoca Efendi hazretlerinden ders okur idik. Bir sıcak yaz günü kardeşim ile derse giderken;

– “Şimdi Hoca Efendi’nin odasında koku vardır. Çünkü Hoca Efendinin kedileri çok olup odasının bazı yerlerine büyük çişlerini ederler.” Böyle söyleşerek gittik.

Hocaefendinin odasına girer girmez, Hoca Efendi kedilerin güzellikleri üzerine öyle şeyler okudu ki, o güne kadar hiç duymadık, şaştık kaldık. O bizim kedi üzerine ettiğimiz sözleri hep keşfetmiş” dedi.

Bu iki zât Hoca Efendimizden çok okumuşlar. Hoca Efendimiz, Şemsî Efendi geldiğinde ayağa kalkar ve karşılar, Şemsî Efendi de Hoca Efendimizin, kıyâmda iken elini öpermiş.

Hoca Efendimiz oturur, ondan sonra Ârif Efendi elini öper imiş. *Şâhidî, Pend, Gülistân, Sâib* ve daha başka şeyler okumuşlar.

Temiz Teyze

Yine yukarıda bahsi geçen Ârif Efendi anlattı:

– “Kardeşim Şemsî Efendi ile benim gâyet temiz bir teyzemiz vardı. Öyle temiz ve titiz biriydi ki evinin içine toz kondurmazdı.

Bir gün kardeşim ile beraber bu temiz teyzemin evine gittik. Odasında otururken, ‘Bu bizim temiz teyze Hoca Efendi’nin odasında olsa ve o kedilerin köşelere oturduklarını görse, acaba ne yapar?’ diye söyleşmeye başladık.

Nereden girdi, bir türlü göremedik; o tertemiz odaya bir köpek girdi. Köpeği tutup koğuncaya kadar o temiz teyzenin minderlerine, yastıklarına, tahtalarına, döşemelerine pislemedik yer bırakmadı, bu hâle de şaşıktık kaldık” dedi.

Kel İbrâhîm Çâvuş

Yine Ârif Efendi anlattı.

– “Kasımpaşa’da Doğruiyol’da, Tahtagâzî isimli çeşmenin yanında Kahveci Kel İbrâhîm Çâvûş vardı. Hocaefendi pazar günleri Kasımpaşa Mevlevîhânesi’ne gelirken, daha dergâha gelmeden önce onun kahvesinde oturmuş. Kalkıp giderken bir beş kuruşluk verir, ondan sonra dergâha gelirdi” dedi.

Bu Kel İbrâhîm Çâvuş, yeniçeriler zamanında Kaptanpaşa çâvuşlarındanmış.

Mevlevî Hüseyin Dede

Arif Efendi, yine bir gün kardeşi ile derse giderken, Mevlevîye’den Hüseyin Dede;

– “Şu zâta beni de götürün de ben de bir ziyâret edeyim” dedi, onu da aldık götürdük. O gün Hoca Efendimiz başına bir yemeni bağlamış; lâkin düğümünü ve ucunu bir tarzda bağlamış ki dersten dönüşte Hüseyin Dede;

– “Bu zât gâliba Hamzâviye (?) ricâlinden olmalı, ben onun başına yemeni bağlayışından öyle anladım” dedi.

Sarhoş

Ârif Efendi, yine bir gün kardeşi ile berâber Hoca Efendi’nin odasında otururken kardeşim;

– “Efendim çoktan beri iyi bir sarhoş göremedik. Acaba bahâya çıktı da ondan mı oldu?” dedi, arası çok geçmedi (224-225) kapı çalındı. Ben indim açtım; bir de baktım ki ayağında bir potur, arkasında kısa bir aba, kısa boylu istediğinden alâ bir sarhoş içeri girdi; Hoca Efendi’nin yanına çıktı. Meğer Hoca Efendi’yi seven sarhoşlardan birisiymiş.

Geldi Hoca Efendi’ye sarhoşvârî bir niyâz etti, oturdu ve bir iyi sarhoşluk etti ve ağzına geleni söyledi. Oradan kalktı gitti. Bu tasarrufa da şaşıktık kaldık.

– “Hoca böyle bir hocaydı” dedi.

Ârif Efendi

Ârif Efendi nakletti. Beşiktaş Mevlevîhânesi’nin eski şeyhi Kadrî Efendi, Ortaköy mezhebi der idi; murâdı Ortaköy’de yalıları olan Ferruh İsmail Efendi, Melek Paşazâde Kazasker Kadrî Bey’e ve Hoca Efendi hazretlerine ve daha oraya devam eden ehl-i dillere ta’rîz idi. Çünkü Ortaköy’de Ferruh İsmail Efendi ile Melek Paşazâde Kadrî Bey’in yalıları, ehl-i dillerin toplantı ve muhabbet mekânıydı.

Hâlbuki Kadrî Efendi, derviş sıfatına yakışmaz sûrette münkir, gönül ehli kimseleri anlamaz ve kaba sofu bir adam idi. Evliyâul-lâh deryâ gibi her türlü insanı kabûl ettiğinden, o dahi Mevleviye meşîhatinde bulunmuş dedi.

Bunları anlatan Ârif Efendi merhûm, 1302 Ramazan-ı şerîfinin dördüncü carşamba günü vâsıl-ı rahmet-i rahmân olup Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ne defn olunmuştur. Merhûmun evi Kasımpaşa'da Zincirlikuyu semtinde Piyalepaşa Caddesi'nde idi. Kendisi ahlâk-ı hamîde ile muttasıf, dünya eşyalarını sevmekten vâreste, tâm derviş ahlâkında bir zât idi; rahmetullâhi aleyh.

Kâ'be'nin İçindeki Putlar

Aleyhisselâm efendimiz Mekke-i Mükerrreme'yi saadetle feth buyurduğu vakit, beyt-i şerîf içinde putperestlerin duvarlara astığı putlar vardı. O putları kırmak için aleyhisselâm efendimiz Şâh-ı velâyet efendimiz ile Kâ'be'nin içine teşrîf buyurdular. Şâh-ı velâyet efendimiz Peygamber aleyhisselâm efendimize;

– “Yâ Rasûlallâh! Omuzuma çıkın da putları indirin” dedi. Aleyhisselâm Efendimiz;

– “Yâ Ali, sen nübüvvet yüküne tahammül edemezsin, sen benim omuzuma çık, putları indir” buyurdu. Şâh-ı velâyet efendimiz çıktı, putları indirdi ve kırdı. Şâh-ı velâyet efendimiz o vakit;

– “Benim gözümün önünde hiç mestûr bir şey kalmadı, cümle eşyâ bana keşf olundu” buyurdu. Hüseyin Meybedî:

Çün sühan kûyem zi mirâceş ki an dûş nist

Pây-i derdâmen keşed fîkr-i felek peymâ-yı men²⁵⁰

Bu keyfiyyet, yani Nebî'nin omuzları, Şâh-ı velâyet-penâha mi'râc oldu, buyurdu.

Sıcaklar ve Soğuklar

Soğuk ile sıcak bir birinin zıddıdır. Aynı anda bir yerde bulunamazlar. Dünyayı soğuk bastığı vakitte sıcaklar kuyulara, çukurlara, yer altlarına kaçarlar. Bunun gibi dünyayı sıcak bastığı vakit de soğuklar kaçarlar. Onun için kuyuların suyu yazın soğuk, kışın sıcaktır.

²⁵⁰ Hz. Peygamber'in Mirâcı hakkında derim ki; bu bir rüya değil gerçektir. Benim feleklere seyahat eden düşüncem bu işin aslını kavrayamaz.

Tüccarın Oğlu

İstanbul'da Sultan Selîm taraflarında tüccârdan birinin, Balık-pazarı tarafında Asmaaltı isimli mahalde de mağazası vardı. Bu tüccarın sevimli bir oğlu vardı. Oğlunun oraya her gün gidip gelmesi gerekirken, softa yobazlarının şerrinden gidip gelemezdi. Zîrâ oraları o vakit yobaz yatağı idi. Sonunda başa çıkamadı, oğlunu bir meşhûr yobaza teslîm etti. Yani o yobazı oğluna hoca yaptı. Her gün yobazla beraber Asmaaltı'na gider gelirdi. O vakit merdlik olduğundan teslîm olup ocağına düşünce dokunmazlar ve başkalarına dahi dokundurmazlardı. Kolayını böyle buldu. (226-227)

Pertev Paşa

Koca Yûsuf Paşa'nın torunu Şeyhülislâm Ârif-i billâh Mollâ Beyefendi anlattı.

– “Kethudâzâde Efendi, benim hem eniştem hem hocam idi. Sultan II. Mahmûd Han, yeniçeri ocağını kaldırıp nizâm askerini yaptığı zaman, nizâm askerine mektebin lüzûmu olduğunu anlar. O dönemin Mülkiye Nâzırı Pertev Paşa olup -ki şadr-ı azâm gibi belki daha fazla her şeye karışır- bu inşâ ve îcâd olacak mektebi nasıl tertîb ve teşkîl etmeli, diye ulemâ ile istişâre edilmesini ister. Bunun üzerine Pertev Paşa ulemâyı Paşakapısı'na davet eder ve orada toplar. Öğle ezanı okunur, Pertev Paşa ulemâya;

– “Câmiye buyurun öğle namâzını kılalım, daha sonra müzâkare edelim” der. Hoca Efendimiz de o toplulukta imiş. Pertev Paşa'ya;

– “Efendim emir buyurun da şu benim nargilemi tazelesinler, sonra müzâkare edelim” der. Pertev Paşa merhûm da muhâlefet etmez öyle yapar. İşte bu yapılmaz ve söylenmez şeydir, zîrâ Pertev Paşa sofî adam ve o vakit gâyet nüfûzlu ve Sultan Mahmûd onun bir sözünü iki etmez, ne isterse yapar. Bunları Hoca Efendi bildiği hâlde vazîfesinde değil. Zîrâ Hoca Efendi'nin şirk-i hafî olan riâyadan çok ihtirâzı olduğundan böyle söyledi. Çünkü Hoca Efendi, o günkü namâzı orada kılmayacak, eğer kılsa Pertev Paşa için kılmış olacak, o amel riâyâ ve şirk olacak; onu kabûl etmediğinden öyle söyledi, dedi.

Molla Beyefendi, Farsça'yı Hızır Ağazâde Saîd Bey'den okumuş. Hoca Efendimizden başka şeyler okumuş. Hızır Ağazâde'nin irtihâli 1253/1837, Eyüp'te Bahâriye Caddesi'nde İplikhâne karşısında medfûndur. Enderûn-u Hümâyûn'dan çıkmadır.

Melek

Büyüklerden bir zât, göklerde boynunda bir davul, elinde bir çomak olan bir melek görür. Ona sorar.

– “Senin vazifen nedir?” Melek cevâbında;

– “Ulemâdan birisi yeryüzünde eğer bir sadaka verirse, yer ehli gök ehli duysun diye ben bu çomağı bu davula bir kere vururum” der.

– “Peki kaç kere vurdun?” der

– “Eğer bir kere vurdum ise elim kırılsın” dediğini nakl buyurdu.

Hayvan Sevgisi

Bu Devlet-i Âliyye'nin ilk zamanlarından itibaren uzun süre, vezirler ve devlet büyüklerine ait konakların kapısının iki tarafında, birer taş yalak olurmuş. Konağın hizmetkârı o konakta artan yemekleri yalağın birine koyar ve diğerine de su koyarmış. Civarındaki köpekler o konağın sâyesinde geçinirlermiş.

Bu konağı da Allahu Teâlâ belâlardan korur, bir an bile çarpılmaz, eğilmez yine yıkılmaz öyle dururmuş.

Pertev Paşa

II. Sultan Mahmûd Han, Pertev Paşa'yı Edirne'ye sürgün ettiği zaman, Pertev Paşa Edirne'de bir kıt'a söyler. Sonra o kıt'ayı Hoca Efendimize gösterirler. “Öleceğini haber vermiş” der. Kıt'a budur:

Gönül mehcâr-ı vuslat çeşm-i terdir câm-ı lebrizî

Ne yapsam neyle dem-sâz eylesem âh seher heyzî

Aceb mî beklesem yatsam sabah mahşer-i engizî

Uzandı leyle-i hasret yetiş yâ Şems-i Tebrizî

Merhûmu Edirne’de şehîd ettiler. Merhûm Üsküdar’da Seli-miye Dergâhı’nın şeyhi Behcet Efendi’nin bendegânındandır.

Onun için o dergâhı yeniledi ve ta’mîr etti ve yeniden bir kü-tübhâne binâ etti, içine kitaplar koyup çok hayra muvaffak oldu. Rahmetullâhi aleyh (228-229).

Tiryakinin Kahvesi

Tiryaki bir efendi varmış. Kahveyi büyük fincan ile içermiş. Fakat kahve fincanını eline alınca uykuya başlar, bir hayli şekerle-me yapar, uyanır bir yudum daha içer, yine şekerleme yaparmış. Fincan elinde uşak karşısında beklermiş.

Şeytan uşak, bakar ki şekerlemenin sonu yok, bir kâş bulur, efendi şekerlemeye başlayınca gelir, kahveyi kâş ile çeker bitirir-miş. Efendi uyanır, bakar ki kahve bitmiş, “iyi içmişim” der, finca-nı uşağa verirmiş.

Mahkeme-i Şer’iyye

Beşiktaş’ta “Mahkeme-i Şer’iyye” bir zamanlar Neccârzâde Rızâ Efendi hazretlerinin dergâhının karşısında, alçak yapılı bir hânede vazifeyi yürütürmüş. Orası uzun süre mahkeme binası ola-rak kullanıldığı için herkes orayı mahkeme bellemiş.

Sonra o bina satıldı, biri aldı yıktı, yerine yüksek, üç-dört kat minâre gibi bir bina yaptı. Kâdı Efendi de başka bir bina kiraladı.

Bir gün adı geçen dergâhta dostlar ile otururken biri gelir ve;
– “Mahkeme nereye gitti?” diye sorar. Hoca Efendimiz de la-tîfe olarak “Göge çıktı” der.

Çünkü “Âhir vakitte Kur’ân göge çıkacak” derler. Bu sözün üzerine öyle latîfe buyurur. Yani ahkâm-ı şerîf-i Kur’âniyye kemâ-liyle icrâ olunmamaktan kinâyedir.

Elif ve Hemze

1241/1826 târîhinde ulemâ-yı rûsûm, Hoca Efendimize “Mezhebsizdir, Bektâşî’dir” diye suâl sormaya ve sürgüne kalkıştıkları zaman, Hoca Efendimiz koynuna bir elif-bâ cüzü koyar.

– “Başka soru ve cevap şöyle dursun, bu cüzde elif nerededir bana gösterebilirler” derse de, ilmi cümle âlemin müsellemini olduğundan soru sormaya cesaret edemezler. Daha sonra bendegânına elifi ta’rîf buyurdular.

Şöyle ki;

– “Elif-bâ cüz’ünde ‘uzun elif’ dedikleri elif değildir. Zîrâ elif hareke kabûl etmez; o uzun elif dedikleri hemzedir. Lâkin hemze bile değildir; zîrâ hemzenin sûret-i mahsûsası yoktur. Ya “elif” sûretinde yazılır ya “yâ” sûretinde yazılır ya da “vav” sûretinde yazılır. Elif-bâ cüzünde hemze dedikleri dahi hemze değildir. Ona aynı betrâ derler, yani kuyruğu kesik ayn demektir. Elif-bâ cüzünde mezkûr ve muharrer olan elif, hurûf-ı hecenin sonunda bulunan lamelif dedikleri harftedir, buyurdular.

Padişahın Tefsîr Dersleri

Yemen’de San’â’da, Mektûbçu Müsevvid-i Ūlâ Hâcî Mehmed Edîb Efendi’nin babası, Hoca Efendimizin muhibbânından idi. Yemen’deki bizim Nûrî Efendi vâsıtasıyla bu hikâyeyi yazmış, fakire göndermiş.

Bir sene Hoca Efendimiz, ramazan aylarında padişahın huzurunda kırâat olunan tefsîr-i şerîf dersinde bulunur. Sultan Mahmûd merhûm, hoca efendilere;

– “Hak Teâlâ bu dünyâyı yaratmadan önce ne ile meşgûl idi?” diye sorar. Orada huzûrda bulunan hoca efendilerden hiçbirisi cevap veremez. Hoca Efendimiz de kendisine sormayınca cevap vermek âdeti olmadığından, Sultan Mahmûd merhûm Hoca Efendimize döner.

– “Ârif Molla, sen cevap ver. Allah Teâlâ ne ile meşgûl idi der?”

– “Efendim bu dünyâyı yaratmazdan evvel Allah Teâlâ nûr-u

Muhammedî ile meşgûl idi” diye cevap verir. Sultan Mahmûd merhûm hocaların yüzlerine bakar. Hoca Efendiler mahcûb olup önlerine bakarlar ve Sultan Mahmûd dahi mahzûz ve mesrûr olur.

Kapıcıbaşı

İstanbul’da Yedikule’de Hacı Evhad Tekkesi’ndeki Küçük Efendi’ye o dönemde (230) kapıcıbaşılardan birisi gelir. Mansıb alayım (makam yükselteyim) diye himmet ister.

– “Ey oğul! Paşakapısı derler, bir yer vardır, onun şeyhleri oradadır; o işe onlar himmet ederler” derler. Kapıcıbaşı kalkar, oraya gider ve işi olur.

Aşûre Günü Tertib Olunan Matem Cemiyetleri

İstanbul’da Koca Mustafâ Paşa Sünbül Efendi Dergâhı’nda eskiden beri her sene muharrem ayının onuncu –matem ve aşûre - günü tertib olunan matem cemiyetine Hoca Efendimizin teşrîfleri eski âdetlerinden idi. Allah Teâlâ’ya hamdolsun, intisâbımızdan sonra biz de berâber gitmeye başladık.

Bir sene Muzika-yı Hümayûn’daki ihvânımızdan Tevfik Efendi ile berâber idik. Geç kalmışız, dergâh-ı şerîf dolmuş, içeri girdik, müezzin mahfelinin altında azıcık yer bulduk, oturduk.

Hoca Efendimiz baktı ki olmayacak;

– “Şu öte yana gidelim” buyurdu. Biz ikimiz birden;

– “Efendim her yer dolu” dedik. Bunun üzerine Hoca Efendimiz oturdu. Sonra yine yapamadı tekrar;

– “Şu öte yana gidelim” buyurdu. Biz yine evvelki gibi karşılık verdik, yine oturdular.

Sonra artık bize danışmadı, kalktı öte yana gitti, biz de arkası sıra gittik. O gittiği yere baktık ki oturacak yerler var.

Oraya “Ekmekcioğlu Dâiresi” derlermiş. Geniş bir yer imiş. Bu bilmezlikle beraber Hoca Efendimize karşılık verişimizden ve onların da tahammül edip bilmemezlikten gelmesinden, cehlimizi yüzümüze vurmamasından ikimiz de hâlâ utanırız.

Tevfik Efendi Muzika-yı Hümâyûn'da onbaşı olup Eyüb'de Nişancılar'da dergâhları olan Abdülmecîd Sîvâsî ve Abdülehad-i Nûrî hazretlerinin sülâlelerinin büyük evlâdındandır. Emekli olup şimdi hâlâ orada post-nişîndir.²⁵¹

Dünya Yuvarlak mıdır?

Talebeden birkaç kişi Beşiktaş'a Hoca Efendimize gelirler, "kürre" okumağa başlarlar. Ve Beşiktaş'ta oda da tutarlar. Kürre dersinin kitabı okunup tamamlandıktan sonra, vedâ edip memleketlerine gidecekleri zaman Hoca Efendimize;

– "Efendim dünya kürevî midir haymî (çadırımsı) midir?" diye sormuşlar. Bu kadar vakittir dünyanın haymî olmayıp kürevî olduğunun üzerine ders okunup da nihâyetinde "Kürevî midir, haymî midir?" diye sorunca, Hoca Efendimiz şaşmış kalmış. Bu hikâyeyi ricâl-i devlet-i âliyyeden Bursalı Rızâ Efendi rivâyet etti, Hoca Efendimizden duymuş.

Acem Mezhebi "Şîa"

– "Acem mezhebi (Şîa) geniştir diyorlar, öyle midir?" diye sordu. Cevâbında;

– "Acem mezhebi geniş değildir, dardır. Zîrâ o mezhebde gâvurun kestiği ve pişirdiği ve ellediği yenmez, diktiği giyilmez. Eti yenmez olan hayvanın kürküyle namâz kılınmaz. Şâh olsa bile namâz kılarken arkasından samur ve alma kürklerini çıkarmalıdır.

Nebâtî olmayan, yani topraktan çıkmayan şeyin üzerine secde edemezler, yünden dokunan halı ve seccâdenin üzerinde namâz kılamazlar. Hattâ Acem halı ve seccâdelerinin ârâyiş (süs) pamuk argacı yoktur, hiç olmaz ise halının ve seccâdenin yarısı mezheblerine uysun içindir. Bizim, yani mezheb-i Hânefîye'nin ipek ile pamuk karışık helâlî gömlek hesabı gibidir. Zîrâ hepsi ipek olsa ha-

²⁵¹ [Muahharan Tevfik Efendi Hakk'a yürüdü. Abdülehad-i Nûrî hazretlerinin civarında medfundur. Merhumun yerine kendi oğlu Mehmed Bey seçildi. Hâlâ orada postnişîndir. Tevfik Efendi'nin Hakk'a yürüdüğü tarih 1311/1893'tür. Rahmetullahi aleyh.]

haram olur, pirinç kaplı saatte helâl dendiği dahi böyledir. Zîrâ altın ve gümüş olsa harâm olur; eğer nâcâr secde etmesi lâzım gelirse, alnını koyduğu yere bir mikdâr toprak yâhûd ketenden veya pamukdan dokunmuş bir şey koymalı.

Daha bunlar gibi uygulaması çok zor ictihâdları vardır. Acem mezhebinde câiz olmayan ne kadar şeyler var ise, hepsi de bizim mezhebimizde câizdir. Bizim Hânefiye mezhebi gibi geniş mezheb yoktur” [Mevlâ-yı müteâl bizim ve cümle müctehidlerin ruhlarını şâd ve handân buyursun.](231)

Mehdî ve Deccâl

Hoca Efendimize;

– “Efendim, Mehdî ve Deccâl ne vakit çıkar?” dediler. Cevâbında;

– “Her gün Mehdî de vardır, Deccâl de vardır” buyurup şu mısırâyı okudular:

Haşr u neşri bunda gördüm

Nefha-i sûr olmadan

Lâkin sonunda yine âhiret vardır, buyurdular.

Can ve Evi

Bir canın bir evi varmış. Bir köşesinde oturur, o köşe yıkılır; can öbür köşeye gider, o köşe de yıkılır; can daha öbür köşeye gider, nihâyet evin sağlam yeri kalmaz can da ölür.

Hazreti Mûsâ

Bir gün Hazreti Mûsâ Tûr-i Sînâ’da münâcât ederken;

– “Ya Rabbi! Halkın dilini kesemedim, ağzına geleni söylüyorlar” der. Allahu Teâlâ;

– “Ya Mûsâ! Onlar bana da söylüyorlar; oğlu var, kızı var, ortağı var diyorlar” buyurur.

Yıldızların Yaratılış Sebebi

Gökde bir yıldız vardır, bizim gemiciler o yıldıza Demirkazık derler; pusulanın mili ona müteveccih olduğu için. Eğer Hak Teâlâ mıknaatıs ile demirin arasına verdiği çekme özelliğini vermemiş olsaydı, deryâda gemiler seyr ü sefer edemezdi. Eğer gemi o yıldızın altına giderse, pusulanın mıknaatıstan olan mili yukarıya dikilir, o Demirkazık dedikleri yıldıza müteveccih olur.

Allah Teâlâ o yıldız bu özelliği verdiğini vaktiyle enbiâyâ vahyetmiş ve hükemâ-yı ilâhiyyûna ilhâm ile bildirmiştir. Tâ ki kullarım deryâda seyr ü sefer etsinler, ihtiyaçlarını görsünler, kudret-i ilâhiyyemi bilsinler, bana şükr ve hamd edip vahdaniyyetimi tasdik etsinler içindir.

Kâlellâhu Teâlâ En'âm Sûresi'nde; *"Ve hüvellezî ce'ale lekümü'n-nücûme litehtedû bihâ fî zülumâtî'l-berri ve'l-bahri kad fasalnâ'l-âyâtî li kavmin ya'lemûn"*²⁵² yani;

"Allah Teâlâ yıldızları, gecelerin karanlığından karada ve denizde doğru yolu bulasınız diye sizin için halk etti. Gerçekten bu ihsânları ve bu iyilikleri bilen kavim için âyât ve alâmetlerimizi tafsîl eyledik" diye azamet ve kibriyâsıyla buyuruyor.

Sebeblere Sarılmak

Aslında Sultan Süleyman Han devrinin sonlarına gelinceye kadar Boğaziçi'nde yalılar yoktu. Devlet adamları arada sırada Rûmeli'ne çiftliklerine giderler, hâsılâtı toplar, ambara koyarlardı.

Pâdişâhlar ordu ile her sene Rûmeli'ye muhârebe için gittikleri vakit, ordunun zahîresini o çiftlikler idâre ve iâne ederlerdi. O zamanın padişahları, vezirleri ve idarecileri, zevk ve safâlarından önce gâlibiyetin sebepleri tedârikini düşünürlerdi. Onun için de

²⁵² "Karanın ve denizin karanlıklarında kendileriyle doğru yolu bulasınız diye, sizin için yıldızları yaratan O'dur. Şüphesiz biz bilen bir topluluk için âyetleri geniş geniş açıkladık." (En'âm, 6/97).

gâlib olurlar imiş. Zîrâ âlemin esası sebeblere sarılmaktır. Sûrî (maddî) ve manevî, eğer gâlibiyetin sebeblerine sarılırsan gâlib olursun. Eğer mağlûbiyyet esbâbına yapışırsan mağlûb olursun. Ve sâir şeyler de böyledir. [Galibiyetten iyi zevk olur mu? buyurdu.]

Osmanlılardaki Hıristiyanlar

Osmanlılardaki Hıristiyan ahâlînin geliş gidişlerinden, âyîn ve mezhebinden Hoca Efendimizin huzûrlarında konuşuldu. Hoca Efendimiz;

– “Onlar bize bakarlar. Eğer biz bozulursak onlar çabucak bozulurlar; eğer biz düzgün gidersek onlar da düzgün giderler. Meselâ onların mezhebinde, kadınları erkeklerden pek kaçmaz; fakat bizde tesettür ve hicâb olduğu için onlar bile ferâce ve yaşmak kullanırlar. Evlerinde ve sokaklarındaki bütün âdetleri bizim gibidir. Yalnız ibâdet vakti onlar kiliseye gider, biz câmi-i şerîfe gideriz. Onlar doğru, âdil, muttasıf Müslümana hizmet etmekten memnûndurlar. Kullanmasını bilersen güzel hizmet ederler. Eslâf-ı izâm zamanında nasıl kullanabildiler ise onlar da kullanıldılar. Eğer kullanmasını bilmezsen, onlar mâl ve metâ gibidir. Ecnebîler çalarlar patente verirler, patente vermek çalmaktır. Onlar (234-235) mahkûm millettir, biz hâkim milletiz. Mahkûm milletlerin, hâkim milletlerin rengine girmesi yaratılışın gereğidir.” buyurdu.

Nâkil-i fakîr bendeniz daha çocuk iken Rûm ve Yahûdî karılarının ferâce giyip başlarına başörtüsü örttüklerini gördüm; evlileri yaşmak dahi tutunurlar imiş. Ermenî karıları hem ferâce giyer, hem yaşmak tutunurlar idi. Ermenî karılarının yaşmağı, ferâceyi, ikisini birden çıkardıkları daha yenidir; yani 1285/1868 tarihleri esnâsındadır. Daha İstanbul feth olmadan önce Yıldırım Sultan Bâyezid Han merhûm, Timurlenk’in muhârebeseine, Ankara sahrâsına otuz bin Sırp askeri sevk etti; hiçbirisi firâr etmeyecek devletin düşmanı ile güzel muhârebe ettiler. Hepsi kırılıncaya kadar merdâne savaştılar. O zamanlar Hıristiyanları öyle battâl bırakmazlar, Müslümanlar ile berâber devletin düşmanlarının karşı-

sına götürürler, hizmet ettirirler idi. Daha Sırbistan o vakit yeni feth olmuş idi.²⁵³

İngiliz Yardımları

1269/1852 târîhinde bir gün muharrir-i fakîr Eyüp'ten bir dolmuş kayığına bindim. İçinde ihtiyâr esnâf kılığında lacivert çuha şalvarlı, emîr sarıklı, ak sakallı, nûranî yüzlü bir adam vardı. Sırasıyla söz açıldı da. Bendeniz o ihtiyara;

– “Baba, İngilizler, Fransızlar geldiler; Devlet-i Âliyye'ye yardım edecekler. Geldikleri gibi de gidecekler” dedim. O ihtiyâr adam hayretle;

– “Acâyib! İngilizler saat kösteği kapmağa alıştıktır; ammâ, ne olmuş ki bize böyle gelip de yardım edeceklermiş” dedi. O tarihte o adam tahminen doksan yaşlarında vardı.

Haleb Zelzelesi

Bu hikâye yukarıda on beşinci sahifede geçtiyse de, İsmet Bey'den de bazı ayrıntıları işitildiğinden ilâve edildi. 1237/1822 senesinde Hoca Efendimiz Haleb Mevleviyeti'ne teşrîf buyurduğu zaman, III. Sultan Selîm Han, zamanın ulemâ ve fukahâsından bir zâtı kendisine Mevleviyet nâibi tayin eder. Haleb'e teşrîf buyururlar. Haleb'de zelzele olacağını iki ay önceden bilir. Nâib efendiye;

– “Efendi, mahkeme bahçesinin köşesinde dört-beş odalı ahşâb bir binâ yapmalı” der. Bunun üzerine nâib efendi Hoca Efendimize;

– “Efendim büyük kârgîr mahkeme var iken, ahşâb binâyı niçin emir buyurdunuz?” der. Hoca Efendimiz cevâbında;

– “Öyledir; ammâ kârgîr zelzeleye pek o kadar dayanamaz, yine ahşâp bir miktar dayanır” der.

Zelzelenin vakti yakınlaştığı zaman ahâlîyi tertîb buyurduğu ziyâfet bahânesiyle şehrin dışına davet eder ve çıkarır. Zelzele baş-

²⁵³ [Tahrîben 1320/1902 tarihlerinde Beykoz Paşabahçesi'ne Rum çocukları bilumum kapalı giderler. Fesleri çıkardılar, kapalı fesi olmayan başı açık gezerdi, buyurdu. Dikkat-i nazarla böyle görüldü.]

lar; zelzele biiznillâh-i teâlâ geçtikten sonra vâlî-i memleket, hem kendinin hem ahâlî-i memleketin selâmette kaldıklarına sebebi-müstakil oldukları için Hoca Efendimize teşekkürler ederler.

Zîrâ eğer Hoca Efendimiz orada bulunmamış olaydı, ahâlînin ekserîsi helâk olurlardı. Lâkin şimdi pek az helâk oldular. Vâlî Paşa, Haleb'de Hoca Efendimize teşekkür ettikten sonra, İstanbul'a fazl ve kemâlini, böyle bir büyük hayra sebep olduğunu yazar; mevleviyetini bir sene daha uzattırır ve;

– “Bu zât-ı âlî kadre bir sene uzatmak değil, şehrin üzerinde mesned-i hükûmetin dayanağı olarak mevleviyete ile'l-ebed hediye olunsa, yine ilmine ve fazlına mükâfât olmuş olamaz” der. Hoca Efendimiz 1237/1821 tarihinden 1239/1823 tarihine kadar iki sene Haleb'de icrâ-yı alhkâm-ı şerî'at-ı Muhammediye buyururlar; o vakit İstanbul'da şeyhülislâm, Yemenicizâde Efendi imiş. Mevleviyet min 1237/1821 ilâ 1239/1823.

Hz. İsâ'nın İnnesi

Hoca Efendimize;

– “Efendim âhir zamanda Hazret-i İsâ -salavâtullâhi alâ Nebî-nâ ve aleyh- gökten yere incek diyorlar. Bu bir rumûz mudur? İsevîlerin bize, yani Muhammedîlere galebesi demek midir?” dedik.

– “Hayır, biz gâlibiz” buyurdu. “Hazret-i Allah Habîb-i Ekrem'i hürmetine ümmet-i Muhammedi mağlûb etmesin” Âmîn (236-237).

Yavuz Sultan Selîm

Yavuz Sultan Selîm Han merhûm, “*Bu kürre-i arza bir pâdişâh bile çaktır*” dediğini nakl buyururken, o vakit bu devletin kuvvetini ve kendisinin himmetini seyr etmeli.

Kamış

“İnsanın sesi, kuşların ötmesi, vesâir hayvanâtın sadâları hep kamışdan neş'et eder” buyurdular.

Cezzâr Ahmed Paşa

Şehîd Sultan Selîm Han devrinde, Fransa İmparatoru Napol-yon Bonapart, Devlet-i Âliyye ile müttefik ve dost olmuş iken; an-sızın, ilan-ı harb yokken, kendisinin donanmasıyla Şâm bölgesinin göbeği gibi olan Akka kalesine üzerine hücum eder. Mısır'a hücum edip zabt ettiği gibi karaya asker döker. Kaleye merdivenler dayar-lar, her tarafından yürüyüşler ederler.

O zaman Cezzâr Ahmed Paşa Akka'da vâli idi. Hazînesinin ka-pısını açar, kâhyasını hazîne kapısının önüne oturtur, bir Fransız kellesi getirene bir eyer altın verir.

Öyle muhârebe olmuş ki ta'rîf olmaz. Sultan Selîm-i merhûm, İstanbul'dan birkaç tabur yeni teşkîl buyurduğu nizâm askerinden de göndermiş. Cezzâr kaleye almayacak olmuş. Hikmet-i Hü-dâ'dır, Fransız askerleridir zannetmiş. "Sonradan pâdişâhımızın yeni tertîb ettiği nizâm askeridir" demişler de inanmış. Ber takrîb içeri almış. O nizâm askerleri ve Cezzâr'ın askerleri hücum eden Fransızları aralıksız keserler. Fransızlar da kesmeden hücumlarına hiç ara vermezler. Fransızlar, önlerinde gidenin kesildiklerini gör-dükleri hâlde yine gevşeklik göstermeden hücumlarına ve bizimki-ler aralıksız mukâbeleye devâm ve sebât ederler.

Bu duruma herkesin engüşt-i ber-dehan-ı hayret kaldığını ve Sultan Selîm Han-ı merhûmun nizâm askerleri Akka'da iyi iş görüp Cezzâr'ın beğendiğini ve sonra Sultan Selîm-i merhûma da beğen-diğini ve iyi asker olduklarını yazdığını nakl buyurdular. Sultan Se-lîm merhûma ve Cezzâr Ahmed Paşa merhûma rahmet okudular.

Rusların Rumları Tahriki

1241/1826 târîhinden evvel yeniçeri zamanında, Moskof İs-tanbul'da bakkallara vasiyyetnâmeler gönderir.

– "Sizde hiç din gayreti yok mu, bu nasıl Hristiyanlık? Ben yar-dıma muhtâc oldum, hani sizin gayretiniz?" diye. Ben o vasiyyetnâ-menin geldiğini duydum, bizim mahalledeki bakkâla sordum;

– "Hani o gelen kâğıdı, ver bakayım; ben onun geldiğini bili-rim, benden saklama" dedim ise de inkâr etti, ama yüzü kızardı.

Neccârzâde Rızâ Efendi

Beşiktaş'ta Neccârzâde Rızâ Efendi hazretlerinin dîvânını daha ben İstanbul'da iken gördüm ve ona muhabbet duydum. Daha sonra Beşiktaş'a hicret ettikten sonra bir gün bilmeyerek türbe-i şerîflerinin sokağına sapmışım.

Orada bir türbe gördüm:

– “Ha, işte o gördüğüm dîvân sâhibi Rızâ Efendi hazretlerinin türbesi budur” dedim. Bana yakîn geldi;

– “Bildim” buyurdular; fî'l-vâki' muhabbetleri olduğu için Beşiktaş'a hicretlerinden sonra gündüzleri bir başka tarafa teşrîf buyurmadıkça o dergâha teşrîf buyururlar, orada eğlenirlerdi. Rızâ Efendizâde Sadık Efendi hazretlerinin dâmâdı Hakkı Efendi, o vakit orada post-nişîn olup müşârün ileyhimanın revâyih-i ma'neviy-yelerinden istişnâm-ı lezâyiz-i ma'neviye için Hakkı Efendi ile ülfet ve sohbet buyururlar imiş.

Bahâriye Mevlevîhânesi'nde

Bahâriye Mevlevîhânesi Beşiktaş tarafında iken Hoca Efendimiz Çarşamba günleri şeyh odasına teşrîf buyururlardı. O vakit orada Şeyh Kadri Efendi postnişîn idi. Odada her türlü kelâm olunuyor.

Bir gün namâz vakti geldi. Semâhâneye kalkıp gidilirken fakîr hizmetlerinde idim.

– “Sadra şifâ verir bir söz yok” buyurdular. (238-239)

Şeyhülislâm Molla Beyefendi

Şeyhülislâm Molla Beyefendi'ye muhabbet eder, arada ziyâretine giderdim. Bir gün sırası geldi de;

– “Efendim *Ravzatü'l-Ahbâb* isimli siyer-i Nebînin basılmasından dolayı, okuyan ne kadar ehl-i iman varsa size teşekkür ederler” dedim. Bunun üzerine nakl buyurdu;

– “Ben Takvîmhâne Nâzırı idim. Oranın sofusu bir baş musahhihi vardı. Bir gün onu çağırdım; burada *Ravzatü'l-Ahbâb* basılacak,

Nûr-i Osmaniyye Kütübhânesi'nde yazması vardır, onu oradan alıp getirmeîi, basmalı; fakat bir harf bile fazlası olmamalı dedim. Sonra ben dahi baktım, dikkat ettim ve bir yerini dahî li hikmetin yarım satır kadar açık bıraktım.” buyurdu.

Fakîr bir kere daha teşekkür ettim ve;

– “Bundan sonra basılacak *Ravzatü'l-Ahbâb*'ların pek o kadar sıhhatine emniyyet olunamaz; zîrâ şimdi orası sizin idareniz altında değildir. Basılmasına me'mûr olan musahhih, kendi mizâcına tatbîk edebilir” dedim.

– “Ya öyle midir?” buyurdu. Zât-ı âlileri yaşlılık ve ihtiyarlık döneminde Hoca Efendimiz gibi evliyâullâh kitaplarının mütâla'asıyla vakit geçirdiklerini gittikçe gördüm; kendisi de bunlarla eğleniyorum, buyururlardı.

Molla Beyefendi, Üsküdar'da Şeyh Hâşim Baba Efendi hazretlerinin pederi Bandırmavî Şeyh Yûsuf Celvetî hazretlerinin sanduka-i şerîfesi yanında medfûndur. Molla Beyefendi'nin doğumu 1222/1807, vefâtı 1300/1882, müddet-i ömrü 78. Rahmetullâhi aleyh rahmeten vâsi'aten.

Bostân, Gülistân

Yine mîr-i müşârün ileyh nakl etti. Şeyh Sadî Şîrâzî hazretleri *Gülistân* kitabını te'lîf ettiği zaman, büyüklerden bir zâta götürmüşler, göstermişler.

– “Bu kitap yedi yaşında çocuğun okuyacağı kitaptır” demiş. Bu zâtın böyle dediğini Şeyh Sa'dî'ye söylerler;

– “Evet öyledir; yedi yaşında okur, yetmiş yaşında anlar” buyurur.

Evliyâullah İki Kısımdır

Ve yine mîr-i müşârün ileyh nakletti;

– “Evliyâullâh iki kısımdır; bir kısmı ilâhîdir, diğer bir kısmı evlâdîdir” buyurdu.

Hız. Havvâ'nın Sadıcı

Ve yine müşârün ileyh nakletti;

– “Bir kimseye, ‘Hazret-i Âdem Hazret-i Havva’yı aldığı vakit sadıcı kim idi?’ demişler.” Cevâbında;

“Ben o düğünde bulunmadım” demiş.

Bayram Namazlarında Biat Almak

Rasûlullah'ın halîfesi ve vekîli bulunan zıllullâh-ı pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleriyle, şerî'at-ı mutahharanın hükümlerini yerine getirmek için bayramlarda yapılan bey'atler, bayramlaşmalar şimdiye kadar bayram namâzından önce yapılmakta idi. Sonra bayram namâzına teşrîf-i hümayûn olunmakta idi.

Ancak bu durum padişahın yakınları ve askerler için zorluk oluşturmakta; özellikle bayramlar soğuk kış günlerine tesâdüf ederse daha da zorlaştığı âşikârdır.

Zîrâ asâkir-i şâhânenin hizmet zamanından iki üç saat önce kışlalarından çıkıp selâmlık mahallerine gelmeleri icâb etmekte; soğuk olup nâ mizâc oldukları cennet-mekân Sultan Mahmûd Han hazretlerinin kulağına ulaşınca, bunun takdîm ve te'hîrini arzu eder. Ancak;

– “Şeran bir mahzûru var mıdır? Kethudâzâde Efendi'ye git sor” diye kurenâ-yı şehriyârîlerinden Samurkeş Osman Bey'den rica eder. Zîrâ Sultan Mahmûd Han merhûm, Hoca Efendimize Beşiktaş civârında sarây-ı hümayûnlarının yakınında bir hâne alıvermişler idi. Sultan Mahmûd Han'ın bu ricası ve isteği üzerine giderler, sorarlar. Hoca Efendimiz hazretleri buyururlar ki;

– “Vakt-i saadet-i Nebviyyede, Aleyhisselâm Efendimiz bayram namâzını mescid-i saadetlerinde edâ ederler, daha sonra ashâb-ı kirâmıyla musâfaha ederler ve bayramlaşırlardı.

Buradaki bu âdet zorbaların şer ve kötülüklerinden korunmak için bir an evvel resmî beyat icrâ olsun diye indî bir âdettir. Şerî'ata göre işin esası; önce bayram namâzını kılmak, daha sonra bayramlaşmaktır” diye cevap verirler.

Bunun üzerine hâkan-ı müşârün ileyh hazretleri mesrûr olur.

- “1250/1834 târîhinden sonra (240-241) önce bayram namâzı kıldılar, bayramlaşmayı sonraya bıraktılar.” diye Osman Bey’in kendisi bana nakletti.

Meczûb

Bir gün çocuklar bir meczûbu bir mahalde sıkıştırırlar ve taşlarlar. Oradan geçen bir adam durumu görür, meczûba acır, merhamet eder ve çocukları oradan uzaklaştırır. Meczûbu o belâdan kurtarır. Derken o kurtaran adamın içinde bir sıkıntı ve bir kalp kasâveti ârız olur ve neden olduğunu bilemez, bulamaz.

Şeyh tabiatlı bir hocası varnuş, ona gider hâlini söyler. Hocası ona;

- “Sen bugün ne yaptın?” der.

- “Çocuklar bir meczûbu taşıyorlardı, çocukları oradan uzaklaştırdım ve meczûbu kurtardım” der. Şeyh;

- “İyi etmemişsin; zîrâ meczûb, o taşlanımdan zevk almış, sen onun zevkine mâni olmuşsun. Bu inkıbâz sana oradan gelmiştir, git o meczûbu hoşnut et, güldür” der.

O da öyle yapar, kasâvet ve inkıbâz def olur, gider.

Selmân-ı Fârisî (r.a.)’nin Vefâtı

Bu hikâye, Farsça *Menâkıb-ı Murtazavî*’den tercüme olunmuştur.

Emîru’l-mü’minîn, imâmü’l-muttakîn Alî bin Ebî Tâlib kerremallâhu veche bir gün, Hazreti Ömer radiyallâhu anh’ın hilâfetinde mescide gelip; “Bu gece Rasûlullah aleyhisselâm rüyamda bana;

- Ya Ali! Selmân rahmet-i Rahmân’a vâsıl oldu. Oraya git, tec-hîz ve tekfînine bak, namâzını kıl, buyurdu. O serverin vasiyyeti üzerine Medâyin’e gidip o işe kıyâm ve ru’yet edeceğim” buyurdu.

Ashâbın bazıları tasdîk etti ve kimisi kabul etmedi. Kabul etmeyenlerden birisi alay ederek;

- “Ya Ali, kefenini beytü’l-mâlden al” dedi. Şâh-ı velâyet-penâh;

– “Selmân bu kefenden müstağnîdir” buyurdu. Bunun üzerine ashâbdan bir topluluk Emîru’l-mü’mînîn’e uyarak Medîne’den çıktılar. Şâh-ı velâyet-penâh onların nazarından kayboldu. Yine öğle namâzından evvel mescid-i Medîne’ye teşrîf edip;

– “Selmân’ı Medâyin’de defn ettim” buyurdu. Bazı ehl-i inkâr bu tarihi zabt ettiler. Bir zamandan sonra Medâyin’den mektûb geldi ki;

“Filan târîhte, filan günü Selmân rahmet-i Rahmân’a vâsıl oldu. Sahrâdan bir kimse zâhir oldu. Selmân’ı techîz ve tekfîn edip namâzını kılıp defin etti, ondan sonra nazardan gâib oldu” diye haber verdi. O inkâr edenler tarihin birleştiğini gördüler.

Saâdet tâcî âlemde o şâh-ı pür vefânındır.

Hakîkatte hilâfet pâdişâh-ı evliyânındır.

Cihâd-ı ekber etmek server-i ceyş-i gazânındır

Bu vecihle feth u nusret şîr u merdân-ı hudânındır.

Cemî saltanat şevketmeâb-i lâ fetânındır

Bu demler hep bu devrânlar Aliyyü’l-Murtazâ’nındır.

Emeviyye’de iki Müslüman geldi; “Biri küçük Mu’âviye, biri de Ömer b. Abdülazîz’dir” buyurdular.

İmâm-ı A’zâm Ve Öğrencileri

İmâm-ı A’zâm Ebû Hanîfe, öğrencileri olan İmâm Muhammed ve İmâm Ebû Yûsuf ile bir gün Bağdat’ta sokakta gezerler. Biri bir tarafında diğeri bir tarafında, İmâm-ı A’zâm aralarında; İmâm-ı A’zâm kısa boylu, o ikisi uzun boylu imişler. Bu ikiden birisi Arapça;

“İmâmünâ beynenâ ke nûni lenâ, in lem yekûn nûnun lenâ yekûnû lâ” der. Yani bizim imâmımız bizim aramızda, lenâ’nın nûn’ı gibidir; eğer “lenâ”nın nûnı olmasa “lâ” olur. Bunun gibi bizim imâmımız dahi, eğer bizim içimizde olmasa, bizim ikimiz de “lâ” yani “yok” oluruz demektir. İmâm-ı A’zâm’ın fazlını beyandır buyurdular.

Âlime Verilen Değer

III. Sultan Selîm Han nizâm askerini kurduğu vakit hendese-hâne yapar. Bu hendesehâneye bir Frenk hoca ile Gelenbevî Hoca merhûmu tayîn ederler. Frenk'in aylığı altı yüz kuruş, Gelenbevî Hoca'nın aylığı altmış kuruştur. Frenk, Gelenbevî Hoca ile görüşür konuşur, bakar ki Gelenbevî Hoca riyâziyyede Eflâtun gibidir. Frenk, Gelenbevî'den utanır ve (242-243);

– “Siz de böyle adam var da buraya beni neden getirdiniz?” der ve bırakır gider. Bu dereceden sonra Frenk'in aylığını bari Hoca'ya verelim demezler, yine Hoca'nın aylığı altmış kuruş kalır.

Hendesehâne yapıldığı vakit humbarahâne de yapıldığından, bir gün Sultan Selîm-i merhûm, “Humbaracılar nişan atsin” diye ferman buyurur. Kendisi dahi teşrîf buyurur. Bir mahalle yedi humbara ve nişan için yedi fıçı götürürler, atarlar vuramazlar. Baş hocaya haber verelim derler. Merhûm o vakit Eyüp Mollası imiş, haber verirler gelir. Yedi humbaranın yedisini de atar, fıçıların yedisini de birer humbaraya vurdurur.

Merhûmun ilmüne ameliyâtı (tatbikatı) da uygun idi. Kabri Rûmeli'nde Yenişehir'de Bayraklı Câmii'ndedir. Oraya Mevleviyet ile gidip irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiştir. Allah'ın bol ve geniş rahmeti üzerine olsun. Yenişehir Yunanistan'a terk olundu ise de yine orada oturan Müslüman halk vardır.

Şairler

III. Sultan Ahmed Han zamanında şairlerin gayet çok olması dolayısıyla, onlara nezâret etmek için şairlikte meşhur Osmanzâde merhûm hatt-ı hümayûn ile *sultanu's-suarâ* olarak tayin olunur. Şairler için tâlimatnâmeler ve kurallar konuldu. Eğer suarâdan birisi vezinsiz, münâsebetsiz bir şiir söylese, onun mahlasını habs ederler, şiir söyletmezler. Kıt'a:

Tarîn endâz kûş çerh iken âvâze-i bâkî

Çıkarmuşken siphre medh ile Sultan Süleyman'ı

Ne oldu böyle bir hatt-ı hümayûn ile nâm-ı âvâr

Ne buldu sâye-i devlette böyle şevket u şânı

Osmanzâde “fahriyye” olarak bu kıtayı söyler. Seyyid Vehbî dahi o zamanın önde gelen şairlerinden olup sultan-ı şuarâ nasb olmamış ise de, yukarıda yüz yedinci sahifede ahvâlinden bir miktar beyan olunan çeşme tarihinin nazm ve inşâsında şiir ve inşâ meydanına nasb olunmuştur. O vakit bi hakkın almış ve o şiiri gâyet tatlı söylemiş. Şiir dedikleri şey zaten tatlıdır, zîrâ şiir 570, şirin de 570 eder. Şirin tatlı demek olduğu malûmdur.

Şiir ile şirin hesâbda birdir. Yani biri biriyle münâsebet-i maneviyeleri vardır. Husûsiyle bazı şiir vardır ki cismanî tatlıdan ziyâde rûha lezzet verir. Binâ berîn ihvân-ı safâ mutâlaasıyla lezzet-yâb olsun için çeşme-i mezkûrenin tarihi, Müstakîmzâde merhûmun mecmûasından kâmilten buraya yazıldı (244-245).

Târîh-i Çeşme-i Bâb-ı Hümayûn Bi İnşâd-ı Seyyid Vehbî 1141/1728

*Şâhin-şâh-ı âlî neseb
Sultân-ı memdûhu'l-haseb
Fermânde-i Rûm u Arab
Hân Ahmed-i kişver-i küşâ
Adl u kerâmet menbâ
Şems-i velâyet matlâ
Dergâhının her musrâ
Şehbâl-i simurğu hü mâ
Zâtî mülûka âb-ı rû
Şimşîr-i bâğ-ı fetha cû
Gülzâr-ı mülke verdi su
Mîzâb-ı²⁵⁴ gülşen-i daimâ
Hem padişah'tır hem velî
Zâtında olmuş müncelî
Adl u Ömer cûd-ı Ali
Hulki Muhammed Mustafa
Destinde devlet hâtemi*

²⁵⁴ Mîzâb: Su yolu, ark.

Kılmuş müisahhar âlemi
 Hak resm-i sm-i a'zâmu
 Nakş-ı cebîn etmiş ona
 Hayret verir sad kaysere
 Galib hezâr İskender'e
 Hükümü revân her kişvere
 Fermanber-i şâh u gedâ
 Hem hâmi-i beytü'l-haram
 Hem hâdim-i şâh-ı ümem
 Rum u Arab mülk-i Acem
 Mahkûmudur sertâbepâ
 Oldur imâmu'l-müslimîn
 Zillu Hüdâvend-i muîn
 Bâ nass-ı Kur'ân-ı mübîn
 Emrine vâcib iktidâ
 Şahlar ona kişver verir
 Ol şahlara efser verir
 Seyfine düşman ser verir
 Oldukça tuğu ser nü mâ
 Ol menba-ı cûy-ı merâm
 Ol maksam-ı rızgu enâm
 Olsun ilâ yevmi'l-kıyâm
 Şâhân-ı dehre mültecâ
 İskender edip cust u cû
 Zulmette gezmiş sû be sû
 Bâb-ı Hümayûn'unda bu
 Etti revân âb-ı bekâ
 Bu tarh-ı pâk-i haremi
 Sevk etti sadr-ı âzamı
 Dâmâd-ı has-ı ekremi
 Hem nâm-u ceddü'l-enbiyâ
 Oldu o destûr-ı celîl

Bu hayr-ı câriye delil
 Halka edip zemzem sebîl
 Celb etti ol şâha dua
 Ol şehriyâr zerr-u nesâr
 Bezl etti mâl-ı bişmâr
 Yaptı sebîl u çeşme-i sâr
 Me'cûr ola rûz-ı cezâ
 Bu mevki-i âbâd edip
 Bir tarih-ı nev icâd edip
 Rûh-ı Hüseyini şâd edip
 Etti sebîl âb-u safâ
 Âyineyi ey sâf derûn
 Destide Kevser gibi sun
 Her katre-i saffet-nemûn
 Olmakta bir ayn-ı şifâ
 Âb-u zülâle mâ sadak
 Ta ki felekle yeknesak
 Gök kubbenin altında bak
 Var mı bu resme bir binâ
 Oldukca bir câ mühr-i mâh
 Zîb u serîr olsun o şâh
 Sadr-ı güzînin yâ İlâh
 Etme rikâbından cüdâ
 Ey hüsrev u âlî tebâr
 Âsârına yoktur şumâr
 Amma bu dîlcû çeşme-sâr
 Oldu acep hayret-fezâ
 Bak sîm u zerden tâsına
 Âb u hayat efzâsına
 Benzer gümüş sakâsına
 Bekler gubk subh u mesâ
 Yaptık saray meydanına

Ettik salâ atşânına
 Cennette Kevser yanına
 Güyâ ki kasr ettik binâ
 Altın suyun edip sebil
 Yaptık suyun selsebil
 Birine bin ecr-i cezîl
 Versin Cenâb-ı Kibriyâ
 Medhinde hâmem oldu hâl
 İzhâr-ı acz etti makâl
 Evsâfın eylerken hayâl
 Hâtifden erdi bunda
 Vehbî hamûş ol beste leb
 Haddin değil eyle edeb
 Senden mukaddem oldu hep
 Şâirlere birden salâ
 Vâsfında edip guft u gû
 Çok kimse döktü âb-ı rû
 Ettirdi âhir ser furû
 Ol hüsrev u şevket nümâ
 Tarih için dânişverân
 Hayrette iken nâgihân
 Buldu şehinşâh-ı cihân
 Bir musraı âlem-behâ
 Her lafzı bahr-ı mevc-zen
 Mânâsıdır dürr-i aden
 Görmek dilersen onu sen
 Ey teşne-i husn-u edâ
 Târih-i Sultan Ahmed'in
 Cârî ze bânlüleden
 Aç besmeleyle iç suyu
 Hân Ahmed'e eyle dua.

Nahv: Gayr-i Munsarifler

Nahv okunurken “gayr-i munsariflerin” bahsi geldi. Yani gayr-i munsarif olanlar cerr ve tenvîn kabûl etmez. Munsarif olanlar cerr ve tenvîn kabûl eder. Bunun üzerine Hoca Efendimiz bu beyti okudu. Beyt;

*Cümle ism-i enbiyâ lâ yunsarif illâ ki şeş
Sâlih, Hûd, Muhammed bâ Şuayb, Lût ve Nûh*

Yani bu beyitte geçen altı peygamber ismi cerr ve tenvîn kabûl eder, diğerleri kabûl etmezler. Meselâ Kur’ân-ı Kerîm’de (Alâ İbrâhîm) (Alâ İshak) (Alâ Yûnus) benzeri vârid olmuştur. Bu gayr-i munsarif olan esmâ-yı şerîfelerin hâlet-i cerrleri fetha iledir buyurdular.

Bu nahiv kaideleri dîvânında vardır (246-247).

*Var yedi, bir de mahall-i cümlelerin ey pür zekâ
Bunu hıfz eyle bulasın âlimân bezminde câ
Cümle vakî olsa ya Haber üçüncü hâl
Oldu dördüncü Cevâb şart-ı lâzım yâ fetâ
Hem beşinci vakî olandır muzaf amma ileyh
Müfred için oldu altıncı sıfat vakî şehâ
Hem yedinci cümleye tabi olan bir cümledir.
Ola metbû onun irab ile geymiş kaba
Heft yerde dahi olmazmış mahalli cümlelerin
Bir hatırlıca mahaldir edeyim bir bir edâ
Mübtedâ vakî olandır birisi kûş et bunu
Bir adı müste’rifedir ver haber çekme gınâ
İki şey beyrinde vakidir üçüncü mu’teriz
Hem ikinci ism-i mevsûle sıla vakî ola
Oldu tefsîriyye dördüncü budur bil kâşife
Hem beşincidir kısım-ı vakî olan ey zü’l-atâ
Oldu altıncı cevâb-ı şart, gayr-i câzime
Pek güzel keşf eyledi İbn Hişâm ol mültecâ*

*Tabi olandır, yedinci bunu bil ey pür hüner
Yani irabdan mahalli olmayana ey fetâ!*

Hazret-i Şeyh Abdülkâdir-i Geylanî kaddesallâhu sirruh efendimize, Hoca Efendimizin Haleb'de söylediği medhiyyenin tek-mîlidir ki yukarıda on beşinci sahîfede Haleb hikâyesinde bir bey-ti vardır.

*Ferşten ta arş'a dektir şam Abdulkâdir'in,
Ta ezelden böyledir ümûm Abdulkâdir'in.
Bâzî'l-Eşheb sırrına vakıfsan ey sâlik yürü,
Şeş cihette rûnüme burhân Abdulkâdir'in.
Afitâb-ı gül mehî dâğ eyleyip çarh berin,
Dergehinde bende-i uryân Abdulkâdir'in.
Hazret-i Şeyh oldu elkâbı ol âlî-i himmetin,
Ey didem ol can ile kurbanı Abdulkâdir'in.
Pâk bin ol zâhid inkârı ko ikrâra gel,
Kim mutaf-ı kudsiyân meydanı Abdulkâdir'in.
Ey gedâ-yı bî-nevâ var ise imanın eğer,
Gam yeme her yeredir ihsanı Abdulkâdir'in.
Milket-i bâtın selâtininde şahinşahtr,
Ta kıyametdir hele devrânı Abdulkâdir'in.
Der ki İsmail-i Rûmî ile Eşrefzâde'den,
Feyz alıp oldum gönül hayranı Abdulkâdir'in.
Bezm-i lütfun felek-i peymanesi olsa sezâ,
Hep füyûzât-ı ilâhî Kânî Abdulkâdir'in.
Gülistân-ı feyzi içre bülbül-i şeydâ gibi,
Ârif oldu, derd ile nâlâmı Abdulkâdir'in.*

Müşîr Kemâl Paşa

Bundan önceki İran sefîri ve Rüşdiye mekteplerinin mûcidi ve nâzırı ve sonradan Sarây-ı Hümayûn Mesârifât Nâzırı ve şehzâde-

gân-ı civân-balıtân hazerâtının hocaları Müşîr Kemâl Paşa, 1248/1832 târîhlerinde Hoca Efendimizden cebir, hendese ve diğer fenleri okuduğunu kendisi anlattı.

1304/1886 senesi Rebî'u'l-âhir'inde irtihâl edip kabri İstanbul'da Süleymaniyye Câmii Şerifi'nin havlisindedir.

Ahmed Baba Efendi

Beşiktaş Medresesi'nde sâkin ricâl-i Bektâşiye'den Ahmed Baba Efendi'nin canı bir şey isterse;

– “Canım falan şeyi istiyor” demez, “Bizdekiler falan şeyi istiyor” dermiş. Kendisini “bizdekiler” diye ta'bîr edermiş.

Köylü

Haleb Mevleviyeti'nden avdetle İstanbul'a gelirken bir köye indik. Misâfir odasında gece oturuyorum. Hâne sâhibi olan köylü yatsıdan sonra tütün çubuğunu almış geldi, yanıma oturdu.

Biraz konuştu; başladı ricâl-i devlete balta vurup zemmetmeye, kötölemeye. Öyle itirâzlar ediyor, öyle sözler söylüyor ki, Türk'ün bir türlü önüne geçemedim; Türk beni cevâbdan âciz bıraktı.

Hikâye

Hoca Efendimizin huzûrunda;

– “Oluyor, olmuyor” sözleri oldu da;

– “Kütüb-i sâire bir tarafa, bu bizimkiler yalnız *Gülistân* kitabıyla amel etseler yine yeterlidir” buyurdular.

Eyüp'te Düğmeciler tarafında dergâh-ı şerîfinin türbe-i mahsûsasında defîn-i hâk-ı ıtırnâk olan kutb-ı cihan Hazret-i Ümmî Sînan kaddesâllâhu bâ esrâruhu'nun âlem-i cemâle irtihâl buyurduğuna Hâlî merhûmun târîh-i bî mesanîdir.

Ez Mecmû'a-i Müstakîmzâde

Kutb-u medâr-ı sâlikân
Gavs-ı kirâm-ı kâmilân
Ol nokta-i devr-i vefâ
Ol merkez-i ehl-i dilân
Ol ârif-i ilme'l-yakîn
Ol kâşif-ü ayne'l-yakîn
Hakka'l-yakîn müşkil-küşâ
Ol nakd u vakt-i rehberân
Mihrâb-ı irşâda imâm
Üstâd-ı te'vîl-imenâm
Ol merdüm-i safvetnü mâ
İnsân-ı ayn-ı âşıkân
Ol Yûsuf-u ihvân-ı aşk
Mısır-ı dile sultân-ı aşk
Ashâb-ı suffice-i evliyâ
Tavrında pîr-i sûfiyân
Hem Bâyezîd-i mânevî
Hem pûr Edhem peyrevî
Veys ve Cüneyd'e iktidâ
Etmiş tarîkatta hemân
Sahn-ı safâya kişte-gir
Sâhib-i âtâ ve post-u pîr
Meydân-ı irfâna sezâ
Şimşîr-i Hak akvâ-yı Sinân
Dânende-i cemu'l-cem
Lâl-u nûkât nem eşem'
Bahr-ı ledünde âşinâ
Ümmî a'lem tırâz-bân

Aktâb için şeyhü'ş-şuyûh
 Ashâbına pîr-i rusûh
 Ol Hızr-ı gavsîyyet-nümâ
 Ol Hazret-i Ümmi Sinân
 Olmuştı tâ mest-i elest
 Almıştı mürşidden o dest
 Sâki-i Kevser veş revâ
 Mest etti çok dil-i yekmâl
 Hacı Karamânî'den evvel
 Görmüş tarîkat-ı bâ usûl
 Almış hilâfet entümâ
 Kılmış Sitanbul'u mekân
 Pes ondan el aldı kirâm
 Ez cümle Uşşâkî Hüsam
 İbn Nizâm seyf-i Hüdâ
 Bir dememi can-ı cihân
 Hakân-ı Osmânî neseb
 Sultan Süleyman pür edeb
 Tevkîr edip hayır dua
 Almış o Şâh-ı Âdilân
 Nesl ve tarîk bizedek
 Hemvâre-rest ahire dek
 Dâim olup yâ Rabbenâ
 Kılsın bekâ-yı dermehân
 Zikr ile cehd et ol enîs
 Kim ehl-i zikre Hak celîs
 Vardır, eserde yok şaka
 El-Hak celîsi sa' degân
 Tûbâ lehû, tûbâ lehû
 Ol kîdve-i irşâda hû

*Can mürğuna verdi rehâ
 Ol zü'l-cenâhayn-i zamân
 Nâsûta ettikde vedâ
 Lâhûta buldu irtifâ
 Halvet-güzîndir mutlaka,
 Bu kayd u kesretten o can,
 Ya insilâh etti zuhûr,
 Ya vecd u hâl etti sudûr.
 Sevfe yeûdu men bed'e,
 Sırrını gösterdi ayân.
 Buldu makâm-ı vahdeti
 Seyr ilallah sîretî
 Kıldı şunun der hafâ
 Kaldı ol erden nâm u şân
 Ede tecelli Hak müdâm
 Ruhu bula sad ihtirâm
 Hem sâye-i Firdevs ola
 Ser halka-i peygamberân
 Esrarını takdîs edib,
 Hem rûhunu tenfîs edib,
 Pîrân ile âl-i abâ
 Yâ Rabbi olsun hemdem ân
 Müstahlefî eş-Şeyh Nasûh
 Yapmış o pür feyz-i fütûh
 Kurb-ı Ebû Eyyûb'a tâ
 Bir hankâh-ı meynev nişân
 Sâhib-i hulûs olmak ile
 Takdîr u avn-i Hak ile
 Türbesini şeyhine câ
 Kıldı edip tekmi'l-i şân*

Çün mâye-i tahmîr-i Hak
 Ondan alıp görmüş ehak
 Kâ'be gibi ömre safâ
 Bulur o beyt-i Hak'da cân
 Sa'y eylesin sâlikleri (249)
 Telkinin mâlikleri
 Ezkâr u tevhîd-i uz mâ
 Yâd edeler rû hüsn-i her ân
 Elli sekizde rihleti²⁵⁵
 Yazıldı lâkin sıhhati
 Allahu a'lem "Hâliyâ"
 Kûş et bu beyt eder ayân
 Ol şeyh-i Hakkânî Cemâl
 Buldu visâl zi'l-celâl
 Tarihan eyler sûfiyâ
 Bu lafz-ı "Şeyhullah" beyân. 976/1568

Peder-i Âcizanemin Terceme-i Hâli

Pederim, şehîd III. Sultan Selîm Han zamanının devlet erkânından İbrâhîm Kahyâ diye bilinen, devlet kethudâsı İbrâhîm Nesîm Efendi hazretlerinin imâmı ve çocuklarının hocasıdır. Anadolu'da doğum yeri olan Sivrihisar'dan beş yaşında iken İstanbul'a Ayasofya'da şekerçi ustası olan dayısının hânesine, 1187/1773 tarihinde gelmiştir. Ayasofya Câmii Şerîfi avlusunun içindeki kârgîr mektebde hıfza çalışır. Arapça okur, yazı yazar. Ayasofya Câmii Şerîfinde ikinci namâzından evvel Feth-i şerîf okur. O aralık efendi-i merhûm kendi dâiresi için imam ararmış.

– "Ayasofya'da güzel sesli bir hâfız var" derler. Efendi merhûm

[Bu kasidenin nâzımı Hâlî merhûm, Sultan Süleyman merhûmun asr-ı hümayununda olan şuarâ-yı benâmdandır. Sultan Bâyezîd Vakfı'nın kitâbiyetle Enderûn-u Hümayûn'dan çerâğ olmuştur. Ümmi Sinân kaddesallahu sırruh efendimizin derişlerinden idi.]

kendisi gelir, dinler, beğenir konağına götürür. Konağı İstanbul'da Bayezîd civârında Tavşantaşı'nda Soğanağa Mahallesi'nde imiş. Sonradan o konak küberâdan başkalarına ve Müşîr Midhat Paşa'ya geçer. Midhat Paşa yıkar, müceddeden kârgîr yapar. O konağı kimler mülk edindiyse hep felâkete uğradıklarını, Soğanağa Mahallesi'nin imamından ve komşularından, fakîr işittim.

Devlet-i Âliyye'nin sadık hizmetçisi olan bîçâre İbrâhîm Kahyâ merhûmu, cahil hayvan mesâbesinde olan yeniçeri müfsidleri, kışlarının önünde bulunan "Etmeydanı" isimli yerde parçaladık-tan sonra Aksaray'dan geçerken;

– "İbrâhîm Kahyâ'nın kedisini bile bulsak, onu da parçalarız" diyerek geçerler.

Babamın evi o zamanlar Aksaray'da Kâtib Bostanı'na bakarmış. Yeniçerilerin bu sözünü işitince, korkusundan o gece Bursa'ya firâr eder, kaçır. Altı ay geçtikten sonra İstanbul'a gelir, ama artık İstanbul'dan soğur. O evi satar gider, Üsküdar'da başka bir ev alır. 1241/1826 tarihinde yeniçeriler lağv olunup Asâkir-i Nizâmîyye yeniden teşkîl ve pâdişâhın gayretiyle emniyet, selâmet, adâlet hâsıl olunca Aksaray'daki evi sattığına esef ederdi;

– "Keşke dursaydı, kışları giderdik" der dururdu.

Bir gün, bir-iki alay süvârî nizâm askeri Kuleli Kışlası'ndan gelip Selimiye Kışlası'na giderken, Üsküdar Çarşısı'nda pederim ile berâber rastgeldik. Nezâret ve temâşâ ettikten sonra babam;

– "Mâşâallâh, ne güzel muntazam mu'allem askerler! Silahları a'lâ, her şeyleri yolunda, Allah nazardan esirgesin" dedi.

– "Önceden savaş var deyince, bayrak askeri tabîriyle köylerden memleketlerden yarar yaramaz toparlar götürürler; kiminde bir tek tabanca, kiminde yalnız bir yatağan bıçağı, süvâriyelerinin üzengi zahmeleri eski, kayışlar kaç yerinden dikilmiş, karma karışık, derme devşirme, talîmsiz terbiyesiz, hiçbir devletin harb ehline benzemez, işe yaramaz bir kavim idiler" dedi.

Babamın doğumu 1182/1768'dir. İsmi el-Hâcc Hâfız Hüseyin bin el-Hâcc İsmail olup, bir vakit namazını kazâyâ bırakmamıştır. Bintü'l-ıneb dedikleri duhter-i meşhûrenin rûyına ömründe nige-

endâz iltifât olmamış. Her gün ezberden bir cüz Kur’ân-ı Kerîm kırâatiyle ayda bir hatm-i şerîf edermiş. İki defa hacca gitmiş. Dün-yâ işlerine çok akıllı ermez, farzlardan başka nafilelere de devâm eder, salâh ve safâ ile ârâste bir zât idi.

Fakîre bir gün anlattı. Vakt-i saadetde Müslüman olmak için Peygamberimize bir kavm gelir. Hazret-i Sâlih peygamberin mucizesini isterler.

– “O bir deve idi, bunlar on deve olmalı” derler. “Sâlih bir büyük kayadan zuhûr etti, bu da bir mahalden zuhûr etmeli” derler. Aleyhisselâm Efendimiz kabûl buyurup;

– “Filan vakit gelin” buyurur. Bu kavm giderler, kararlaştırılan vakitte gelirler; geldikleri (251) vakit Aleyhisselâm Efendimiz âlem-i bekâyâ teşrif buyurmuşlar.

Bu kavm, ashâb-ı kirâmı dolaşırlar, onların rızâlarıyla oradan bu kavmi, vasî-i Rasûlullâh olan Hazret-i Aliyyü’l-Murtazâ kerremallâhu veche efendimize götürürler. Vaad edilen peygamber mucizesini ondan isterler. Cenâb-ı vesâyet-penâh kabûl buyurup;

– “Filan günü, filan vakitte, filan mahalle gelin” buyurur.

Vaad edilen günde oraya o kavim ve ashâb-ı kirâm toplanırlar. Vasî-i risâlet Efendimiz o günü oraya teşrif buyurup dergâh-ı ilâhîye-ye tazarru ve niyâz, duâ ve münâcât eder. Rasûlullâh’a salavât ve selâm getirir. O kavmin matlûbu olan mucize-i uzmâ oradan Allah’ın izni ve kudretiyle zuhûr eder. O kavim o anda dîn-i Muhammediye’yi kabûl-ederler, ehl-i îmân ve ashâb-ı kirâm şâd ve mesrûr olurlar.²⁵⁶

Pederim bu hikâyeyi nakletti de;

– “O kavm peygamberimizden mucize istedikleri vakit de yanında yalnız Hazret-i Ali Efendimiz var imiş, ötekiler yok imişler; onun için mucize-i Peygamberî ondan zuhûr etti” dedi.

Müşârün ileyh İbrâhîm Nesîm Efendi merhûm bir gün pederime;

– “Hoca Efendi size bir müderrislik ruûsu alalım” der. Peder;

– “Aman Efendim hükûmettir. Adâletli davranmam, ehl-i nâr olurum, der. Efendi-i merhûm sükût eder, bir müddet sonra mü-

derrisliği istemedi der, kadılık yaptırır, kâğıtlarını bir akşam alır konağına götürür. Pedere;

– “Hoca Efendi artık cehenneme seccâdeyi yaydın” diye Hoca latîfe ederek kadılık kâğıdlarını eline verir. Sonra Efendi-i merhûm kahyâsına;

– “Bizim Hoca Efendi’nin aklı ermiyor, ömrü varsa aç kalacak der.” Hakikaten pederin ömrü var imiş, kadılığı iki üç defa zabt etti ve o kadılık sayesinde niyâbetlere gitti, çok işine yaradı, geçim sebebi oldu.

Bu kadılık hikâyesini pederim vâlideme nakletmiş, fakîre vâlidem nakletti. Bir keyfiyyet oldu da onun üzerine nakletti. Şöyle ki;

1257/1841 târîhinde pederim merhûm oldu. İki yüz elli kuruş maaşı olup irtihâlinden sonra fakîre ihsân buyurdular. Fakîr o vakit Muzıkâ-yı Hümâyûn’da çavuş idim, vâlideme danıştım.

– “Niye bu maaşı bana çıraklık sebebiyle verdiler, ben şimdi muhayyerim. Muzıkâ-yı Hümâyûn’dan çavuşluğu bırakayım, bu maaş ile çıkayım da peder Üsküdar Mahkemesi’nde mukayyid idi, o göreve geçeyim mi? Yoksa çıkmayıp Muzıkâ-yı Hümâyûn’da kalayım mı? Ne dersin?” dedim.

– “Çıkma, mukayyidlik belki vekîl ile de idâre olunur; eğer idâre olmazsa giderse gitsin, orada belki mülâzım olursun” dedi. Fakîr de vâlidemin dediği gibi ettim fi’l-hakîka mülâzım oldum, hem de bilâ iltimâs hiç haberim olmayarak. Ondan sonra yüzbaşı oldum, kolağası oldum, binbaşı oldum, on dört sene binbaşılık ettim, doksan beş sene-i kameriyyesinde tekâ’üd ettiler.

Vâlidem azîzlerden olup âkile-i müdürî idi ve evliyâyâ muhabbeti var idi. Edirnekapısı’nda ricâl-i Bektâşiye’den Münzevî Sâlih Baba’ya gider, şeker, kahve götürür sever, Kemâl Paşazâde merhûmun türbesine ziyârete gider, beş vakit namâzını kılar, ramazân orucunu tutar, Kur’ân-ı Kerîm tilâvet eder idi.

Kendisi eski Sadrazam Kalaylıkoz Ahmed Paşa ahfâdındandır. Bu Ahmed Paşa’nın sadârete nasbı, III. Sultân Ahmed Hân zamanında 1116/1704 senesindedir. Sadâret müddeti yüz on gün, irtihâlî 1127/1705’tir. Ömrü 75 yaştır. Kabri Mora vilâyetinde İnebahtı isimli beldede vâkidir.

Vâlidem 1299/1881 Muharremi'nde 80 yaşında vâsıl-ı rahmet-i Rahmân olup kabri Karacaahmet Sultân civârında, Selimiyye tarafında, Kâmil Paşa sebîlinin karşısında, yola nâzır makbere-i mahsûsalarında medfûndur.

Pederim merhûm, yetmiş beş yaşında iken irtihâl edip kabri Büyük Çamlıca civârında Selâmi Ali Efendi hazretlerinin -kadde-sallâhu sirruh- yanındadır. Rahmetullâhi aleyhim ecma'în.

Mehmed Ali Paşa

Önceki Mısır Vâlîsi Mehmed Ali Paşa merhûma dâirdir. Sultân III. Selîm Hân devrinde Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa merhûm, Rûmeli sahilinde bulunan Kavala isimli mahalde önde gelen bir zâtın mahdûmu (255) olup yirmi beş yaşında şahbâz yiğit olunca, babası İstanbul'da tanıdığı bir sarrâfa yazar ki;

– “Oğlum Mehmed Ali, görmek, gezmek için İstanbul'a gidecek; harçlık için aydan aya yüz kuruş ver” der.

Mehmed Ali Ağa İstanbul'a gelir, o sarrâftan aydan aya yüz kuruş alır. İstanbul'da gezer, lâkin o sarrâf bazı aylar eziyyet eder, “yarın gel, daha sonra gel” der.

O esnâda Fransa imparatoru Napolyon Bonapart ortada ilân-ı harb yok iken, gafletle donanma ile gider, İskenderiye'den Mısır'ı vurur, alır, zabt eder. Devlet-i Âliyye, İngiltere ve Rusya ile ittifâk eder. Devlet-i Âliyye karadan mükemmel ordu ve denizden mükemmel donanma çıkarır. Fransa'nın üzerine Mısır'a gönderir. O vakit Mehmed Ali Ağa o orduya “dalkılıç” yazılır. İstanbul'dan Mısır'a gider, ezelf kâbiliyyetli ve tâlî'i muvâfık bir kişi olduğundan Mısır'a gidinceye kadar orduda serasker olur. Tafsîli tarihlerde anlatıldığı üzere Mısır vâlîsi olur.

Bir gün İstanbul'a haber yollar, o sarrâfı Mısır'a celb eder. Sarrâf Mısır'a gider, ay başlarında eziyyet ettiği Mehmed Ali Ağa'yı Mısır bölgesinde muazzam bir vali olarak görünce akli başından gider, korkusundan dudağı yarılr.

– “Korkma, korkma! Seni İstanbul'da olan işimde kullanacağım” der; İstanbul'a gönderir. Mehmed Ali Paşa, merhûm hukûk

sever bir kişi olduğundan, o sarrâf öldükten sonra evlâd ve ensâbını istihdâm eder, başkasını kullanmaz. O nesil çok zenginleşir. Mısır sarrâfları meşhûrdur. Abram Paşa o soydandır. Hoca Efendimizin nakli işte böyledir ve zâten kendileri o asrın ricâlinden bulunduklarından aynı aynıyla bilirler.

Fakat bu hikâyeyi takiben Ermeniler başka şeyler anlatırlar. Şöyle ki; Mehmed Ali Ağa İstanbul'da gezerken, Mısır'a sevk olunacak ordu açılır, herkes başlar yazılmağa. Mehmed Ali Ağa da yazılmayı arzu eder de bir Ermeni sarrâfa gider. Bir çift gümüşlü tabancası var imiş;

– “Ben sefere gidiyorum, bu tabancayı sana rehin bırakayım, bana beş yüz kuruş ver. Eğer seferden sağ sâlim gelirim parayı veriririm, tabancayı alırım, eğer gelmez isem senin olsun” der. Bunun üzerine sarrâf, “Senin gibi yiğit tabancasız olmaz Hoca. Al beş yüz kuruşu, al tabancalarını da hoş geldin safâ geldin” der. Bu kısmı sırf üydurma yalandır, aslı faslı yoktur.

Hazret-i Mevlânâ

Hazret-i Mevlânâ kaddesallâhu sırrahu'nun işbu beytini Hoca Efendimiz okudu ve şerh etti.

“An püser-i pine dûz, şeb heme şeb tâbe rûz

Bânk zened çûn hurûs eski pâbûc kimde var”²⁵⁷

Yani eski ayakkabı tamircisi, dikici olan püser her gece sabaha kadar, *eski pabuc kimde var* diye sormak için çağırır, feryad eder. Eskici olduğundan dikmek, tamir etmek için eskileri yırtıkları arıyor; ona sağlamların lüzûmu yok ve sağlamların dahi ona ihtiyâcı yok. Bunu beyandan sonra işbu “*Ene inde münkesirâti'l-kulûb*”²⁵⁸ hadîs-i kudsîsini okudu; yani Allahu Teâlâ “Ben kırık gönüllerdeyim” buyuruyor. Hoca, “*Kalbü'l-mü'mini beytullâh*”²⁵⁹ hadîs-i şerîfi dahi vardır buyurdu.

²⁵⁷ Ayakkabı tamircisi geceyi gündüze katarak bütün gece boyu horoz gibi bağırdı. “Eski pabuc kimde var?” diye.

²⁵⁸ “*Ben kalbi kırık (mahzun) olanlarla beraberim*”. Kaynağı tespit edilemedi.

²⁵⁹ “*Mü'minin kalbi beytullahtır*.” Kaynağı tesbit edilemedi.

Hadîs-i Taberânî, kâle aleyhisselâm: “*Lâ fazle li Arabiyyin alâ Acemiyyi velâ li ahmerin alâ esvedin, illâ bi’t-takvâ, küllüküm min Âdeme ve Âdemü min turâbin.*”²⁶⁰

“Tukâ”; hüdâ vezninde *tâ*’nın zammı, *kâf*’ın fetha ve meddiyle sakınmak ma’nâsınadır.

Aleyhisselâm Efendimiz buyurdu ki; “*İnne Eflâtun kâne nebiyyen cehele kavmihi*”²⁶¹

Aksırmak

Hoca Efendimizin huzûrunda “aksırmak” üzerine kelâm oldu da bu rivâyeti buyurdular;

– “Bir adam aksırdığı vakit, “elhamdülillâh” dese “şûs”tan, “lûs”tan ve “ulûs”tan emîn olur, böylece vârid oldu. Ben şûs ile kulak ağrısını murâd ederim, ondan sonra onun yanında olan lûs (256-257) ile karın ağrısını ve ulûs ile diş ağrısını murâd ederim, doğru yola tabi’iyyet eyle.”

Oturmak

“Oturmak”tan söz açıldı da bu beyti buyurdular. *Siz kışlarda toplamp oturduğunuz vakit Süreyya yani Süreyya takım yıldızları²⁶² gibi sık sık oturun. Yazlarda ise Benâtü’n-na’ş’lamcı olduğunuz hâlde oturun. Yani benâtü’n-na’ş dedikleri takım yıldızları gibi seyrek seyrek oturun. Süreyya bir takım yıldızdır, üzüm salkını gibi sık sık hepsi bir yerdeder. Benâtü’n-na’ş da bir takım yıldızdır seyrek seyrektir.*

Bu yıldızların cümlesi sekizinci kat gökdedir, yedi kat gökde yürüyen yedi yıldızlardan yalnız bir tane vardır. Bu yedi yıldızlardan mâdâ ne kadar görünen yıldızlar varsa, onların cümlesi sekizinci kat gökdedir. Onun için sekizinci kat göğe “*felek-i sevâbit*” derler, yıldızların orada sebâtı olduğu için.

²⁶⁰ “Arab’ın Aceme, beyazın siyaha üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir.” Vedâ Hutbesi içerisinde geçen bu rivâyet için bkz. Ahmed, *Müsned*, 5, 411; *Mecmau’z-zevâid*, 3, 266; *Fethü’l-Bârî*, 6, 527.

²⁶¹ “Eflâtun, nebi idi; fakat kavmi onu da yalanladı.” Kaynağı bulunamadı.

²⁶² [Süreyya, Arapça’dır. Farsça’da Pervin, Türkçe’de Ülket derler. Top yıldızlarıdır, üzüm salkımı gibi.]

Tâhir Paşa

Bu Devlet-i Âliyye’de denizcilik ilimlerinde mâhir, kâmil, okur yazar şecî-i cenk var mıdır? Muvaffak üç kaptanpaşa geldi; birisi Hayreddin Paşa’dır ki Beşiktaş’ta türbe-i mahşûsasında medfûndur. İkincisi Seydî Ali Paşa, üçüncüsü Tâhir Paşa’dır buyurdu. Demek oluyor ki Kılıç Ali Paşa dördüncü oluyor.

“Bir gelir Tahir ve deryâ adedi tecrübe et

Eylemiş zâtını Hak, Nûh ile güyâ tev’em”

beytinin meâlince Tâhir Paşa’nın ismi, deryâ ile müsâvî olduğundan muvaffakiyet-i sûrisine muvaffakiyet-i ma’neviyesi muvâfık olup, ikisinin de 215 adedde bulunuşları garibdir. Devlet-i Âliyye, Tanzîmât-ı Hayriyye ilan edildikten sonra yabancı devletlerle barış ve sulh içerisinde geçineceğini göstermek kasdıyla Avrupa devletlerini inandırmak için Tâhir Paşa’yı deniz kuvvetlerinden ayırıp, denize uzak olan Bosna vilâyetine vâlî nasb eyledi. Orada vâsıl-ı rahmet-i Rahmân oldu. Naaşını oradan İstanbul’a getirdiler. Merhûmun kabri Eyüp’te büyük karakolun karşısında köşe başında cadde üzerindedir. Orada bir ev vardı, vârisleri alıp, yıkıp makbeye yaptılar. Senk-i mezârındaki târîh şâ’ir-i meşhûr Safvet merhûmundur.

Bu sene Bosna müşîri iken âh etti vefât,

Kahraman-ı vükelâ hazret-i Tâhir Paşa.

Anla ihlâsını kim göçmüş iken gurbette,

Nâşını türbesine çekdi nasîb-i Hüdâ.

Hangi hizmette bulunduysa yararlık etti,

İstikâmet ile meşhur idi beyne’l vüzerâ.

İki defa kaptan oldu bu âl-i Tahir,

Ğarga-i rahmet ede keştî-i rûhun Mevlâ.

Oku tarihini (Safvetle) niyâz eyleyerek,

Câh-ı Firdevs ile mükerrerem ola Tâhir Paşa.

Sultân Mahmûd Hân-ı merhûmun zamanında İstanbul tersânesinde Ruz nâmında bir Amerikalı gemi mimârı vardı. Nizâmiyye isminde sefîne-i hümayûnu inşâ eder, inşâatın sonunda adı geçen gemiyi denize indireceği vakit cennet-mekân hazretleri tersâneye teşrîf buyurur.

Adı geçen mimâr, huzûr-ı şâhânede ellerini arkasına kor, durur. Cennetmekân, Tâhir Paşa'ya;

– “Paşa baksana edepsizlik etmiyor mu?” der Tâhir Paşa cevâbında;

– “Efendim onların âdetleri böyledir, kendi krallarının huzûrunda da böyledirler” der. Tâhir Paşa yabancı âdetleri ve başka yabancı dilleri de bilirdi. (258-259)

Hac Yolu

Cennetmekân Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri, mukaddes Arap memleketlerini, kadr u kıymetini bilmeyenlerin idâresinden çekip alınca, hac yolunu Şâm-ı Şerîf’den Medîne-i Münevvere’ye ve oradan Mekke-i Mükerreme’ye kadar tanzîm ettiği zaman bürkeler, yani havuzlar ve sular yaptırdı.

O suları hıfz u himaye etmek için o havuzların yanına kaleler ve kalelere de muhafızlar ta’yîn etti. Hacılar, Beytullâh’a giderken gelirken o suları içerler, ihtiyaçlarını görürler idi. Bu yolun böyle kuru çölden olmayıp başka daha bir sulu ve suhûletli beldelerden, mahallerden tertîb ve tanzîm olunması mümkün idi. Fakat mahsûs yapmadı. Zîrâ “*Efdalü’l-a’mâli ahmezühâ*”dır. Yani “*İbâdetlerin efdali ziyâde meşakkatli olandır.*”

Bu zahmetli olan yollardan hacılar gitsinler, gelsinler de hem ibâdetleri makbûl-i ilâhî olsun, hem de herkes kolayca o yola gidesin de hâcılığın kadr-u itibârı olsun, diye yaptı buyurdu. Rahmetullâhi aleyh, bu beyt Sultân Selîm Hân hazretlerinin kendinindir;

“*Şâh gerek vâkıf ola ahvâle*

Vükelâya kalsa vâî hâle.”

Yavuz'a Hizmetin Verilmesi

Yavuz Sultân Selîm Hân-ı merhûm, sultân-ı serîr-i risâlet, bâlâ-nîşîn erîke-i nübüvvet, nebiyyü'l-kevneyn, rasûlü'l-hâfikîn, şefî'ü'l-ümem, pâdişâh-ı herd ü âlem, Muhammed Mustafâ sallallâhu teâlâ aleyhi ve âlihi ve sellem Efendimiz hazretlerinin hâki-pây-ı nebe-viyyelerinde kabûl olunmuş ve “*Artık hizmetimizi Selîm’e verdik*” diye buyurulmuş olduğu, büyük zâtlardan rivâyet olunmuştur.

Bunun üzerine evliyâullâhın da makbûlu olacağı müsellemdir. Binâenaleyh Dımaşk-ı Şâm’ın bir saat uzağında Sâlihiyye isimli bölgede defnedilmiş olan, kutbü'l-ârifîn, imâmü'l-muvahhidîn, şeyhü'l-ekber Muhyiddîn İbnü'l-Arabî kaddesallâhu sirruhu'l-azîz hazretleri dahi, yezidlerin şerr ve mazarratından korunmak için lahdinin gizli kalmasını, kabrinin açığa çıkarılma görevini Sultân-ı müşârün ileyhe havâle buyurmuş; bu durumu yabancıların anlamaması için rumuz ile “*izâ dahale’s-sîn fi’ş-şîn zahara kabr-i Muhyiddîn*” buyurmuştur.

Sîn’den Selîm’i, şîn’den Şâm’ı irâde buyurup vakt-i merhûna ta’lîk ve havâle buyurmuş olduğunu buyurdular, Şâm’a nisbetle Sâlihiyye uzaklık ve mesâfece Üsküdar’a nisbetle Çamlıca gibidir derler.

Lisan Öğrenmek

“*Men taalleme lisâne kavmin emine min mekrihi*”²⁶³ hadîs-i şerîfine tabi’iyyeten, yani “*Bir kimse bir kavmin lisanını öğrenirse o kavmin mekr ve hilesinden emîn olur*”. Binâenaleyh şehîd Sultân III. Selîm Hân, Nizâm-ı Cedîd’i kurduğu dönemde Avrupa’da nizâm askeri çok önceden hatta Rusya’da bile evvelden kurulmuş idi.

Katerina Tarihi’nde yazdığı üzere, 1108/1696 senesinde takrîben ikiyüz sene önce kral bulunan Deli Petro “Okçu” manasına olan Esterlih (?) askerini, yani talîmsiz başı bozuk askerini kaldırıp nizâm askeri yaptığı vakit Avrupa’dan ustalar celb etti.

²⁶³ “Diğer kavimlerin lisanını öğrenenler onların hile ve tuzaklarından emin olur.”
Kaynağı tespit edilemedi.

Ondan sonra bize galebe etmeğe başladı. Hatta muhârebelerin birisinde Rusya'nın on sekiz bin nizâm askeri süngü davrandı, hü-cûm etti; bizim yüz elli bin başı bozuk talîmsiz, tûfengi süngüsüz olan yeniçeri askerimizi bozdu. Elli binini kırdı, süngüler ile helâk etti. Nizâm askerinde cenk ve harb husûsunda olan güzellikler sayılamaz.

Bu sûrette harb fenni ve ateşli silah sanayiinden bazı şeyleri onların telîfâtlarının içinde görmek bilmek için Fransızca'yı öğrenmek ehl-i hünerê vazîfe olmuştu. O tarihte Hoca Efendimiz de, Amerikalı bir papazdan Fransızca'ya başlamış ise de, Sultân Selîm merhûmun şehâdeti vukû' bulduğundan "*Ehl-i hünerin sa'yine fütûr geldi, Fransızca'yı bıraktım*" buyurdular.

Fransızca'yı işte böyle Hoca Efendimiz gibi zâtlar okumalı ki dine devletine bağlılığında hâle ve ziyân gelmesin. Yoksa daha ilm-i hâl-i İslâm'ı, tecvîd ve ta'lîm-i Kur'ân-ı Kerîm'i görmemiş, mü'min çocuklarına okutmamalı. Yazıktır! Aklı, zihni şaşar, gider. (261)

Harf-i Müdğam Beyanı

"*Ülfet bisyâr olur bâdi-i naks-ı itibâr*

Harf-i vâhidir, aded de hükmü harf-i müdğamın"

beyt-i mezkûrun delâlet ettiği şey budur ki, müdğam olan harf; yani "*medde*", "*serra*" ve "*ferra*" fiillerinde olduğu gibi ilm-i sarfta muzâ'af ta'bîr olunan bir kelimede iki harf bir cinsden bulunsa, ebced hesabıyla hesâb olsa, o iki harf bir harf sayılır ve geçen beyt ile istişhâd olunur.

Her gün bir yerde o iki harf birbiriyle çok ülfet ve ünsiyet ettikleri için i'tibârdan sâkıt olmuşlardır. İşte buradandır ki birbiriyle gece gündüz çok ülfet ve ünsiyet edenlerin hürmet ve itibârı noksanlaşır. Binâenaleyh Hoca Efendimiz, sevdikleri zevât ile gündüz görüşür, gece mutlaka kendi devlethânelerine teşrif buyururlar ve "*Merakım var, evi bırakamam*" buyururlar idi. Yani "Gece bize buyurun" diye teklîf eden yârâna böyle hüsn-i cevap verirlerdi.

Adak

Tüccârdan birisi bir vakit denizde giderken fırtınaya tutulur, kurtulacağından ümîdini keser. Bunun üzerine;

– “İnşâallâhu Teâlâ eğer fırtınadan kurtulursam Konya’da Hazret-i Mevlânâ’ya bin altın nezrim olsun” der.

Allah’ın izni, erenlerin himmetiyle necât bulur. Ayağı karaya basınca bin altını nezr için vermek zoruna gider, yarısını kırar beş yüzünü götürür, Hazret-i Mevlânâ’ya verir.

Hazret-i Mevlânâ kaddesallâhu sirruh bu beyti okur;

“Nezr-i mâ in râz dû çendân bûd

Ân ki üzre zed terâ şeytân bûd”

Yani “Bizim nezrimiz bu ve bunun bir misli dahadır, o seni şaşırtan ve yolunu vuran şeytandır” buyurur. O tüccâr da ettiği nezrini ikmâl eder ve kendilerine bende olur, buyurdular.

Hız. Mevlânâ’dan

Bir gün birisi Hazret-i Mevlânâ’ya gelir de;

– “Allah benden şarâb günâhını sormaz” der. Yani ben onu içmedim demek istemektedir. Hazret-i Mevlânâ o adama, “Keşke göreydin, geçeydin; bu sözü söylemeye idin” buyurur.

Bozuk Ağız

– “Yakın vakte gelinceye kadar Farsça öğretenler içinde ağız bozuk ile ağız düzgün olanını fark ve temyiz eden bulunurdu. Şimdi bilen azaldı, bilmeyen çoğaldı buyurdular.”

Husûsuyla Hoca Efendimizden sonra onlar sayılı birkaç zâttan ibâret kaldı. Tuhfe şârihi Lebîb Efendi, Recâî Efendi ve Hoca Mecîd Efendi gibi...

İhvânımızdan birisi bir gün Lebîb Efendi’nin ziyâretine gider, konuşma esnasında bazı şiir ve ebyât okur. Lebîb Efendi hoşlanır ve;

– “İyi, senin ağzın düzgün, aferin; sen kimden okudun?” der.

– “Efendim, Kethudâzâde Mehmed Ârif Efendi hazretlerinin şâkirdânından” der.

– “Hâ, o kol düzgündür, Hoca Neş’et koludur, bizim kol da o koldur” der. O giden ihvân, kaymakam Mahmûd Bey idi.

Yine bir gün Mahmûd Bey ile beraber Vâniköy kıyısında Recâî Efendi hazretlerinin sâhilhânelerine ziyâretler için gittik, sohbet esnasında anlattı.

Hoca Neş’et Efendi hazretlerinin şâkirdânı zümresinden bir Fârisî hocasına, ağzı bozuktan okumuş da ağzı bozulmuş birisi gider. Derse başlar. O zât, o ağzı bozuğun ağzını düzeltmeğe o kadar çalışır, bir türlü çaresini bulamaz, âciz kalır;

“Haydi, *senin ağzına kim sıçtı ise o temizlesin*” der, kovar kurtulur; zîrâ Şâhidi merhûm:

“Kosan eğer yeli bir taze Nihâli

Büyüse doğrulur mu anla misali

Yay ki bardağa kim ola ol hâk

Koyasın bevli yumak idemi pâk” der.

Yani, fırından pişip yeni çıkan bir toprak bardağın içine bevli ve kazûrâtı koysalar, o necâsetler o bardağın cümle eczâsına hulûl ve sirâyet ettiği ve ondan sonra artık bir daha o bardak tahâret kabûl etmediği gibi; o tab’-ı müstakîm dahi, o ağzı bozuğun ilkaât-ı müstakizresinden tabî’î ağzı (262-263) kırââtı harâb ve murdâr olur gider.

Şâhidi merhûm;

Meğer bir hâzik üstâd-ı kâmil

Anı cehdiyle ede vezne kâbil

Gelir vezne velî bulmaz selâmet

Kalır tab’ında elbet bir rekâket

dediği gibi olur. Merhûm Acem Ali Efendi, Acem değil idi, ama şöhreti öyle idi.

Vehbî Tuhfesi’nin her sahîfesine, kelimelerinin aralarına çizikler çekti. Taktî’ sûretine koydu. Tahrîf ve berbât etti. Lâkin kendisi iyi ediyorum zannetti. Bir gün sokakta seksen sekiz tarihlerinde rastgeldim;

– “Efendim *Tuhfe*’yi niçin taktî‘ sûretine koydunuz?” dedim.

– “Altı bin kuruş verdiler, onun için ettim” dedi. “Altı bin kuruş daha veriyorlar, *Subha-i Sıbyân*’ı da öyle yap diyorlar, ammâ yapmıyorum” dedi, şaştım.

“*Edemez vezn ile taktî‘-i tefhîm*” dediği gibi meğerse merhûm; “Vezn nedir? Taktî‘ nedir?” bilmezmiş, ta‘accüb ve sükût ettim; merhûm-ı mûmâ ileyh, meşhûr Fârisî hocası hem de Enderûn-u Hümâyûn hocası ezkiyâdan idi. *Subha-i Sıbyân* kitâbı, Lügât-ı Kur’âniye’nin tefsîri gibidir. Allah Teâlâ iyi saklamış.

Para

Bir gün bir adam para kesesini kaybeder. “Bulan var mıdır?” diye bir dellâl çağırır. Keseyi, tarîk-i Bektâşiye’den bir can bulmuş, sadece keseyi götürür;

– “Al erenler” der verir. Ammâ içinde bir para kalmamış. Kesenin sâhibi;

– “Hani erenler bu kesenin içindeki paralar?” der. Can cevâbında;

– “Biz onu nûd u îmân ettik” der. Nitekim Şeyh Sa’dî *Gülistân*’da buyurur:

Pîş-i dervîşân buved hûnet mübâh

Ger nebâşed dermeyân mâlet sebîl

Yâ merev bâyâr erzak pîrhen yâbikeş ber hânü mân engüşt-i nîl

Yâ me kon bâ pîl bânân dostu, yâ binâ kon hâne-i derhûd pîl²⁶⁴

– “Canlardan bir kul vardır ki parayı hiç durdurmazmış. Bugün bulduğu parayı bugün yer, yedirir ve dağıtırmış. Onlar sîm ve zerre perestîş etmezler, onların indinde para mangır gibidir, onun için paraya ‘mangır’ derler. Eğer gerçekten edebildiyse” buyurdu.

²⁶⁴ Dervişlerin nezdinde senin kanın mübahtır,

Eğer ortada sebil malın olmazsa.

Ya mavi gömleği olanlarla gitme; gidiyorsan önce hanımların üzerine es çek (dik-kat et).

Ya da fil sahipleriyle dostluk etme, madem ki dostluk ediyorsun önce filin evini inşa et.

Rûhî-i Bağdâdî Ez Terkîb-i Bend O

*Yûf hârına dehrin gül ü gülzârına hem yuf
 Ağyârına yuf yâr-ı cefâkârına hem yuf
 Bir îş i mevkûf ola keyfiyyet-i hamre
 Ayyaşına yuf hamrına humârına hem yuf
 Zî kıymet olunca nidelüm câh u celâli
 Yuf onu satan dûna harîdârına hem yuf
 Çün ehl-i vücudun yeri, sahrâ-yı ademdir
 Yuf kâfile ve kâfile sâlarına hem yuf
 Âlemdeki benkîler ola vâkıf-ı esrâr
 Hayrânına yuf onların esrarına hem yuf
 Ârif ki ola müdbir u nâdân ile mukbil
 İkbâline yuf âlemin idbârına hem yuf
 Çarh-ı feleğin sadine ve nahsine la'net
 Keçkeblerinin sâbit u seyyârına hem yuf
 Çün ola haram ehl-i hakka dünyâ ve ukbâ
 Cehd eyle ne dünyâ ola hâtırda ne ukbâ*

Fevâtih-i Hüseyin

Hoca Efendimizden yazmak için bir kitap istemiştım. *Fevâtih*'i ve bir de Rûhî-i Bağdâdî merhûmun *Terkîb-i Bend'ini* verdiler, “yaz da getir” buyurdular. Fakîr de yazdım, yine verdikleri nüsha-yı götürüp verdim.

Fevâtih isimli kitap, emîru'l-mü'minîn, ümmü'l-mekîn, esedal-lâhü'l-gâlib Ali ibni Ebî Tâlib kerremâllâhu veche radiyallâhu teâlâ anh efendimiz hazretlerinin *Dîvân-ı Şerîf*'leri şerhinin mukaddimesidir. Şârih Hüseyin Meybudî hazretleri, *Dîvân-ı Şerîf*'i lisân-i Fârisî üzre şerh ettiğî vakit, bablar ve fasıllar gibi yedi Fâtiha üzere, yani yedi sekiz cüz kadar bir mukaddime yapmıştı. Geçgöl Bahâeddîn Âmalî gibi bir a'lâ mecmû'adır.

Müstakîmzâde Süleymân Efendi merhûm *Dîvân-ı Şerif* şerhi-ni Türkçe'ye tercüme ettiği vakit, o mukaddemeyi terceme etmemiş, öyle Fârisî lisânıyla kalmış, Gevrekzâde merhûm terceme etmiş. Gevrek kef'in fethiyedir. O tercemeyi ben gördüm, Hoca Şeyhülislâm Mollâ Bey merhûm nakletti idi.

Terkîb-i bend-i mezkûrun evveli böyleder.

Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestiz

Biz ehl-i harâbâttañız mest-i elestiz

Bunun tamamı 136 beyittir. (264)

"Fevâtihi Hüseyin Meybudî" 689, "Şerhi Dîvân-ı Ali", 689.

Bu iki kelâmın adedde tevâfukı ittifâkiyât-ı acîbedender (Meybudî)

"Mîm"ın fethi "yâ"nın sükûnu "bâ"nın zammıyladır. Hoca Efendimiz böyle telâffuz buyururlar idi.

Hoca Efendimizin Bekâ Evine Göç Ettiklerine Muharrir-i Fakîrin Tarih-i Âcizânesidir.

"Hâce-i dâñâ Muhammed Ârif ol kalb-i selîm

Feyz u Lütî cümle âlemde olmuştı amîm,

Çok zamanlardan beri gelmiş değil misli onun

Ümmet-i merhûmeye bahş eylemiş Rabb-i Rahîm

Molla Cami gibi cem olmuş nazar ile tasfiye

Bu Ali sîret dahî asrında Tûsi-i hakîm

Çün Kınalızâde'dir, ol ma'den-i ilm-i fûnûn

Şer'le hikmet-i meyânın cem edip zât-ı kavîm

Hüsni ahlâkın hele tavsîf hiç kabil değil

Ol melek-hûy, zât-ı âlî mazhar-ı halk-ı alîm

"Mü'minûn lâ yemûtûn" sırrını izhâr edip

Dâr-ı dünyâdan olup ol nâkıl-ı dâr-ı naîm

Cevher-i tarihini çıktı iki er söyledi

Kethüdâzâde Efendi ola ulyâda mukîm" 5 Rebiulâhir 1265.

Şuerâdan Ahmed Muhtar Hamdi Efendi

Hoca Efendimizin iki birâderinden ikincisi Ahmed Muhtar Hamdi Molla Efendi şu'arâdan, ulemâdan olup, sonradan kendisine cezbe-i ilâhîye zuhûr eder. Dervîş-i nihâd olur, dergâhlara devâm eder. Ekserî Hazret-i Hâlid civârında olan Sa'dî, Rufâ'î dergâhlarına gider.

Hoca Efendimiz buyurdu ki;

– “Onun bu hâline sebep; bir mahbûba alâka etti, sonradan da bir şeyhe inâbe etti, hakîkatle mecâz karıştı, o cezbe hâli zuhûr etti. Kime alâka ettiğini de söylemezdi. Eğer söyleyeydi bir kolayımı bulurduk. Lâkin şu'uruna, ilmine asla hâlel gelmedi; yine ilmi, şu'uru yerinde idi”.

Bu şiir onların eş'arındandır:

Seyyid Efendi'nin Kerîmesine Târîh-i Velâdet:

*Hikmet-i bâliğa-i lem yelid velem yûled
Kıldı ehl-i suhanı mazhar-ı feyz-i câvîd
Oldular râher u memleket şâh-ı sühan
Geydiler saha-i manada nice hil'at-i îd
Oldu âyine-i esrâr-ı belâğatta onun
Her biri çehre-nümâ-yı hükm-i rabb-i mecîd
BârekAllah zehî zümre-i erbâb-ı sühan
Sanki Allah zehî nâdire-i Sincân-ı ferîd
Şuarâdır, nısk arâ-yı nizâm-ı mânâ
Şuarâdır eden elfâzını her dem tecdîd
Lîk her şaire şair demez üstâd-ı sühan
Bir de olmuş tutalım muhteri tarz-ı cedîd
Şair oldur ki, ola gevher-i mazmûnunda
Eser-i şa'saa-i feyz-i Hüdâvend-i mecîd
Rezm-i meydân-ı meâniye anânen çekerek
Cünbüs-i rahş-ı selâsetle gire bî ta'kîd*

Gevher efşân ola kilik-i hüneri her fende
 Kavlamağa tâ buluğa raşhalarından nevmîd
 Hüsn-i divânçe-i esrârını teslim edeler
 Şahidân-ı hükm-i âmûz-ı rumûz-ı tevhid
 Bu kadar kimse sühan-ı senç olamaz bula meğer
 Seyyidâ-yı sühan ârâ gibi üstâd-ı reşid
 Habbezâ eşref-i erbâb-ı tabîat ki odur
 Nükte dâni-i mezâmîn ile asrında vahid
 Edemez bir müteşâir ona arz-ı kâlâ
 Çekti Ye'cûc-ı sühan çine acep sedd-i sedid
 Cümleden kat'ı nazar câzibe-i sırrını gör
 Eylemiş tekye ki halkına eşyâh-ı mürid
 Şimdi bir duhter-i sa'd ahter-i Pâkize sıfat
 Hânümân-ı pederden eyledi burc-ı nâhid
 Devlet-i sermed ile izzetiyle rif'atiyle
 Ede Hallâk-ı cihân müddet-i ömrünü mezîd
 Hamdiyâ kilik u Güher pâş ile yaz tarihin
 Makdem-i Kâmile Hânım be ne şevk-i câvid. 1215/1800

Fetevâ-yı Nu'mân Efendi İçin Hamdi Efendi'nin Tarihi

Sümniye Bû Hanîfe Hazret-i Nu'mân Efendi kim
 Vücûdu pertev-endâz-ı ma'ârif-i feyz-i rabbânî
 Gülistân-ı Şerîatten tekellüm eylese her bâr
 Olur bezminde hayrân bülbül âsâ cümle yârân
 Acemi müctehid dersem o dânişmende ben yoksa
 Yedimde yok mu tertîb ettiği Fetvâ-yı Burhân
 Ne fetvâ bir mülemma' gevher-i zî kıymet olmuştur
 Ederdi ta'n eğer görse felekte necm-i rahşânî
 Ne fetvâdır yektâdır bu âlem bir sadefgüyâ
 Sipîhr-i tab-ı pâkinden düşüp bârân-ı nîsâm

*Ne fetvâ şâdi-i rûh-ı Habîbullah'a bâistir.
 İçinde mündericdir ser te ser esrâr-ı sübhânı
 Hezârân şevk ile Hamdi dedim târîh-i cevher dâr
 Pesend olsun nihayettir bunu fetvâ-yı Nu'mâm*

Gazel-i Hamdi Efendi

*Acep şâh-ı şuâm hâlede tasdîr eder mehtâb
 Şebüstân-ı cihâm adl ile tenvîr eder mehtâb
 Felek, yer, micmer u ateş, kamerdir, hâledir anber
 Bu uslûbuyla Şam mollasını tevkr eder mehtâb
 Eşî'a bir müneccimdir Kitâb-ı Zîcâdir hâle
 Ki azm-i şâme istihrâcını tasvîr eder mehtâb
 Değil hâle silâh-ı kudsiyândır kim işâretle
 Gazâ-yı ehl-i bedri sû be sû tezkîr eder mehtâbı
 Değildir hâle ancak ateş içre na'l mühridir
 Bütân-ı şehri-i Şâm'ı Hamdiyâ teshîr eder mehtâb*

Numan Efendi İçin Tarih

*Habbezâ tal'at-nümâ-yı kevkeb-i tab-ı şerîf
 Kıldı rahşında cihâm âsumâmdır bû son
 Güya her bir suturu rahtır hem noktası
 Âsmânın ihtirân-ı kehkeşândır bû son
 Müşkilâtın hal edip âlim olurlar neş'e-yâb
 Haddi zâtında hayât-ı câvidâmdır su son
 Bâğ-ı erbâb-ı fesâhat içre gerçi var bunun
 Hazret-i Numan Efendi gülistândır bu son
 Levha-i altûnedir tersim olup ism-i azîz
 Cümlelerin vefk-i kabûlü hırz-ı cânîdir bu son
 Düştü bir tarih-i zîbâ Hamdiyâ itmâmına
 Pek güzel bir gevher-i der meânîdir bu son 1214/1799.*

Üstadlarının Gazeline Hamdi Efendi'nin Takrîzi

*Habbezâ bir gazel-i zîbâ kim
Matla-ı tab-ı şerîfin güheri
Neşeyi bahş eylemede ahhâba
Cümle Tahsin ediyor bu eseri
Güyyîyâ kaymak ile cem olmuş
Bu sühan tab-ı şerîfin şekeri
Olacak bu gazele kayd-ı nazari
Şuarâ edemez asla nazîri
Hele sen vasf edemezsin kat'â
Hamdiyâ hâmen ile bu hüneri*

Üstad-ı Hikmet Palabıyık Mehmed Efendi'nin Hânesinin Binasına Târîh

*Muallâ bir binâ kim sathı eflâke eder tâ'nı
Münakkaşdır kevâkible aceb zerrin fâm oldu
Edip nuzzâra Hamdî söyledim târîh-i cevherdâr
Hele bu dâr pür hikmet saadetle temâm oldu.*

Mehmed Bey'in Hâcegândan Olduğuna Târîh

*Zehî sâhib-i fetânet rû-şinâ-yı dîde-i dikkat
Mehammed Beyefendi ol şehi-i iklîm isti'dâd
Ne rütbe feyz-i isti'dâda mâliktir ki zihninde
Tasavvur ettiğin tasdîk ile elbet eder îcâd
Şecaat zâtına ziver saadet rahşına hemser
Înâyet bezmine çâker sehâvet emrine münkâd
Eğer görseydi güyyâ olduğun şîr u şeker âsâ
Ferâmûş eyler idi cûy-ı şîri ol zamân ferhâd
Göreydi turra-i dilber gibi tuğrâ-yı zibâsen
Yazardı kıl kalemle resmini pîşâneye behzâd*

Olur zikr-i cemîli ser te ser bezm-i ahıbbâda
 Duâ-yı ömr ü ikbâli de hengâm-ı sihr u evrâd
 Olunca pertev efsân zâtını dîvân-ı hümmâyûn
 Dedi erbâb-ı dîvânhâne-i devlet-i mübârek bâd
 Gelip bir mısraryla söyle Hamdi sende tarihin
 Mehemmed Beyefendi hâcegândan oldu bi'l-es'âd, 1315/1897.

Gazel

Kûy-ı yâre şitâb var dilde,
 Yine bir ızdırâb var dilde,
 Nüshası vâridât-ı hikmettir,
 Şerh olunmaz kitab var dilde,
 Kâse-i dil nola şikest olsa,
 Âb-ı tîğ-ı itâb var dilde.
 Bir beyâbân bî nihâyettir,
 Niçe yer yer serâp var dilde.
 Hamdiya! şâh-ı milket-i hüsne,
 Heves-i intisâb var dilde.

Kızanlıkta A'yân Mustafa Ağa'nın Konağının Binasına Târîh

Zehi tarh-ı Dilârâ hâne-i mümtâz ve müstesnâ
 Metânetle nola seb'şedâda etse istiğâ
 Dahî mahrûse-i rûy-ı zemînde olalı ma'mûr
 Kızanlık kız gibi bir böyle beyti olmadı binâ
 Amûd olmasa acei âsmân-ı çârme-i sakfî
 Ki oldu âstâni sâye rîz kubbe-i Kisrâ
 Dahî bu irtifâ-ı bâm-ı zer fâm ile bir mislin
 Temâşâ etmemiştir sâkinân-ı cennet-i âlâ

Sehâvet kim emîr leşker ahlâk-ı mahmûda
Şecaattir o şaha bir vezir kestehehem sîmâ
Birisi ziyâ-i bahş taht-ı dest zer feşânîdir
Bir ihaşmetle olmuş kabza-i seyfinde milk-i ârâ
Hudevend-i hudâvendân ede dergâh-ı âlisin
Demâdem nâ tüvânân zemâne cây-ı istiğlâ
Yazıldı Hamdiyâ itmamına tarih-i cevherdâr
Cinân sa oldu bu dâr-ı cedîde Mustafa Ağa 1318/1900. (272)

Aşağıdaki Şiiri Hoca Efendimiz'den Yazmış idim

Nimtû ve İblîsü etâ
Bi hîletin müntedibihî
Fe kâle mâ kavlüke fî
Haşîseten müntehibihî
Fe kultu lâ, kâle ve lâ²⁶⁵

Men lem yuharrikhu er-rebîu ve ezhâruhû, ve'n-Nesîmu ve
eshâruhû ve'l-avdü ve evtâruhû fe hüve fâsidü'l-mîzâc, yehtâcu
ila'l-ilâc.²⁶⁶

Nef'î'nin Sözleri

– “Ben çok fâsıktan da hoşlanmam, çok sofudan da hoşlanmam” buyururdu. Onun bu sözleri Nef'î'nin şu kelâmını andırır.

Âşık ol amma alâyıktan beri kıl gönlünü
Ne ham-i²⁶⁷ kisveye meftûn ne esîr-i ğabğab ol.

²⁶⁵ Uyudum ve İblis bir hile kurarak geldi. Dedi ki; bu husustaki görüşün nedir? Korkarak ve dikkatli davranarak dedim ki; hayır. O da dedi ki; hayır.

²⁶⁶ Her kimi ilkbahar ve onun çiçekleri, seher yeli, dönüşen canlılığı harekete geçirmezse onun mizacı bozulmuştur, tedaviye ihtiyaç duymaktadır.

²⁶⁷ Ham: Eğri, bükük.

Hoca Hâfız

Dilâ delâlet hayret konem be râh-ı necât

Me kon be fîsk-ı mübâhât ve zühd hem makrûs²⁶⁸

İstanbul ile Frenkler Arasındaki Fark

– “İstanbul zekîdir, lâkin maymun iştahlıdır, başladıkları iş-ten usanırlar, ikmâl ve itmâm etmezler, yarım bırakırlar. Frenkler İstanbul kadar zekî değillerdir; ammâ, maymun iştahlı dahi değillerdir, teşebbüs ettikleri şeylerine devâm ve ikdâmları vardır. Meselâ cerr-i eskâl (mekânîk) ve matematik ilimlerinin uygulamalarını ilerlettiler” buyurdu.

Ali Kuşçu

İran âlimlerinden Ali bin Mehmedü'l-Kuşçu, İstanbul'a ilk defa sefâretle geldiği vakit, Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Merhûm huzûrunda ilmî münazara yaptırır. Bizim ulemâ-yı Rûm, Ali Kuşçu'ya cevap veremezler, âciz kalırlar. Fâtih merhûm;

– “Sakın söyleme! Öğrensinler, cevâbını versinler” buyurur. Gerçekten de öğrendiler, belki daha iyi öğrendiler.

– “Fâtih hazretlerinin ve ulemâ-yı Rûm'un gayret ve himmetlerini seyr etmeli, işte o gayret ve himmet İstanbul'u ve Bilâd-ı Sâire-yi Devlet-i Âliyye'yi dârü'l-ulûm yaptı” buyurdular.

Buzdan Daha Soğuk İki Şey

“Şey'ani acîbâni hümmâ ebradü min yahi”. Yani, “Dünyada iki şey vardır ki buzdan daha soğuktur. Birisi, ihtiyâr adamın çocukluk yapması, yani çocukların fiil ve hareketleri gibi yapması; diğeri, çocuğun ihtiyâr adamların hareket ve davranışlarını yapmasıdır”. Demek oluyor ki çocuk, çocuğa yakışanı; ihtiyâr, ihtiyâra yakışanı yapmalıdır.

²⁶⁸ Ey gönül, sana kurtuluş yolunu gösteriyorum,
Günah işleyip de aynı zamanda zâhidlik satma.

“Çün pîr şudî zî kodekî dest bidâr
 Bâzî u zerâfet be cevânân bi güzâr”²⁶⁹
 Ey güzel yüzlü beğ gül ve nazlan,
 Ey şeh-i hûbrû bihand u binâz.

Hendesenin Lüzumu

Eflâtun-ı İlâhî zamanında bir vebâ zuhûr eder. O memlekette halkın bir mezbahı, yani koyun ve sığır kesdikleri eşkâl-i hendeseden küp şeklinde birer çukurları var, kokusu ve sızıntısı yayılmakta, bundan vebâ hâsıl olmaktadır. O memlekette enbiyâ-i Benî İsraîl’den bir nebî-i zîşana vahy-i ilâhî olur ki; o mezbahı taz’îf ederler, yani iki kat yapıp genişleteler, tâ ki vebâ kalkmış olsun.

Halk o hayvan kesilen kuyunun yanına bir kuyu daha kazarlar. Vebâ daha da artar. Bu durumu o nebîye söylerler, vahy-i ilâhî gelir ki;

– “Onlar o mezbahın yanına bir mezbah daha (274-275) kazdılar, yaptılar; o yaptıkları mezbah, küp şeklinin iki misli olmadı.” Böyle olunca Eflâtun-ı İlâhî’ye düşerler;

– “Aman nasıl edelim?” derler, Eflâtun bunlara cevâbında;

– “Sizin hendeseden nefret ve inkârınız, hendesenin vücûd ve lüzûmunu ikrâr için Hakk Teâlâ size bu sûretle tenbîh buyurdu” der.

Ondan sonra Eflâtun’un ta’rîfî üzere hendese hesâbıyla mezbahı taz’îf ederler vebâ kalkar.

– “Riyâziyâtta hükemâyâ, ilâhiyâtta mutasavvıfîne, yani evliyâullâha tâbî‘ olmalı” buyurdular.

Allah İsminin Karşılığı

Hoca Efendimiz ile görüşen bir Frenk söylemiş; ne kadar lisân varsa Allah’ın ismi, o lisanlardandır. Ben ekserîsini bilirim; meselâ Arapça’da (Allah) zâtının ismidir. Sıfâtlarının ismi doksan dokuz-

²⁶⁹ Yaşlandığın zaman çocukluktan elini çek,
 Oyun ve zerafeti gençlere bırak.

dur. Esmâ-i Hüsnâ diye bilinir. Fârsça'da (Hüdâ), (Yezdân), (Şîzer), (Şebzîr) ve (Eyzed); Türkçe'de, "Tanrı" ve "Çalab"dır.

Umûm İngiliz lisanı ve Amerika lisanı üzere "God", Almanya, yani Prusya ve Nemçe lisanlarında "Gott", umûm Slav lisanında, yani Rusya, Karadağ ve Romanya lisanlarında "Boğ", umûm Fransa lisanında "Dieu", İtalyan lisanında "Dio", Avram lisanında "Tius", Ermenî lisanında "Asvas", İsrail lisanında "Alâyim"dir.

Bu mezkûr olan isimlerin cümlesinin içinde yerleri ve gökleri ve cümlemizi yaratıcı olan zâta yakışıklı isim "Allah" ismidir. En yakışanı odur, dediğini Hoca Efendimiz nakl buyurdular.

Kürre-i Arz'ın Hareketi

– "Kürre-i arz sürekli olarak hareket ederek bostan kuyusunun çarkı gibi yukarıdan aşağıya döner; ancak otuz altı bin yılda bir kere Halvetîlerin deveranı gibi soldan sağa döner. Bu dönüşte kürre-i arzın ahvâli ve coğrafyanın ta'rifâtı değişir. Arabistan yavaş yavaş soğuk olup, soğuk olan yerler yavaş yavaş sıcak olmağa başlar.

Yine otuz altı bin yılda bir kere tufan olur, denizin dibi kara olur, kara olan yerler denizin dibi olur. Suya konan karpuzun suyun içinde dönüp de altı üstüne ve üstü altına gelmesi gibidir" buyurduklarını, Nusret Paşa ve Mevlevî Ârif Efendi nakl ve rivâyet ettiler.

Güfte-i Çelebi Sultân Mehmed Hân ibn-i Yıldırım Bâyezid Hân;

Cihan hasım olsa Hak'dan nusret iste,

Erenlerden duâ ve himmet iste.

Çalıp din aşkına küffâra şımşîri,

Eğüben çihâr-ı yâra hizmet iste.

Eğer leb teşne isen, ey bed endîş,

Bu dişne çeşmesinden şerbet iste.

*Geçenden geç, demir taştan sakınma,
Demiri mahv edenden kuvvet iste.
Çevirme yüz muhaliften "Mehmed",
Adiüvviyi arsadan sür, vüs'at iste.*

Mustakimzâde'nin Tarihi

Rihlet-i Tokâdî Mehmed Emin Efendi en-Nakşibendî
Peyk-i vahdet sür pâkinden okur tarihini
Oldu lâhûta revânullah deyip rûh-ı Emîn. 1158/1745

Kırklar

İmâm-ı Âzam hazretleri bir gece, gümüş şamdanları yakmış, öğrencilerine tadrîs-i ulûm buyururlar iken, bir hırsız gelir. Biraz şey çalacak, ammâ adamların kalabalıklığından mümkün olamamış. Kalabalık dağılsın diye gizli bir yerde beklemeye başlamış.

Derken birisi gelmiş;

– “Efendim kırklardan birisi eksildi kimi, vereceksiniz?” demiş. İmâm-ı A'zâm hazretleri;

– “Ha şurada birisi var, hayli vakittir bekliyor, bize zahmeti ve emeği geçti. Onu oradan al getir, kırklara karıştır” der.

– “Bu böyle midir?” diye suâl ettiler.

Cevâbında;

– “İmâm-ı A'zâm, kırklar hizmetine karışmaz” buyurdular.
(276-277)

Hoca Neş'et Efendi Hazretleri

*Cihan deyr u hûbân büt dîlnişîn,
Sakın büt-perest olma ey nûr-ı ayn.
Hüdâ etti îcâd kevn u fesâd,
Zenâ mürde etti o dem nâ müzâd.
Hudûd-ı ilâhîden etme güzër,
Beyabân-ı âteşten eyle hazer.*

Ez Bostân-ı Şeyh Sâdi-i Şirâzî

Çû hâhî ki kadret bimaned bülend

Dil ey hâce der sade rûyân me bend

Ve ger hûd ne başed garaz dermeyân

Hazer kon ki dâred be hurmet zebân²⁷⁰

Alâka

Hoca Efendimize;

– “Efendim; ‘alâka’ güç şey değil mi?” dedim.

– “Belâdır belâ. İlet olduğu için Kınalızâde Ali Efendi hazretleri *Ahlâk-ı Alâiye*’de o alâka belâ ve illetinin ilâç ve devâsını, kurulmanın çâresini açıklamalı olarak yazar.” buyurdu.

Hoca Efendimizindir

Hüdâyâ şem’i aşkın rehnümâ kıl bu siyehkâra

Beyâbân talebde râh-ı pinhân oldu gittikçe

Kemâlpaşazâde Hazretlerinin Bazı Eş’arı

Eğer çi hâne-i pür nakıştı sarây-ı cihân

Veli kitâbeleri küllü men aleyhâ fân

Zemîn-i makâm bilâ ve zamân mahalli elem

Vücûd-ı nakşine ancak budur zemîn u zamân

Doğruluk kıl doğruluk ey nîk rây

Doğruda aç görmedim eğride bây

Doğruluğundan erer oku menziline

Eğriliğinden kalır yârende bây

Bâdenin vardır humârı âteş-i aşkın gamı
Her safanın bir gamı var, her gamın bir âlemi
Hâk-i mihnet âb giryebâd ah ve nâr-ı aşk
Dest-i kudret böyle tahmîr etti cism-i âdemi
Aldı ecel ayağımı, destimde yok amel
Demen bana ki ahrete bî amel gider
Kendi evine davet edibdir Hüdâ beni
Dâru'l-kerîme gitse kişi azığı neydir.
“Diyem Cenâb-ı Hazret’e yevmi’s-suâl ki,
Lûtfulyla ol vakitte kulundan cevâb ala.
Dünya evine geldik oturduk bir iki gün,
Lâyık mudır ‘Kerîm’e konuktan hisâb-ı ala.”²⁷¹
Aklı çok olduğuna bir kişinin
Sözü az olduğu delâlet eder.
Aklı nâkıs olan kişi ammâ
Kat’î pür-gû olur cehâlet eder.
Bâdenin hallinde bir hoş nesne buldum gûş eden
Mest olup teklif-i sâkıt olsun ondan nûş eden.
Cânân odur ki meyl ede onu görünce can
Kaddi ve kaşı hûb ola amma bi şartı ân

Kemâlpaşazâde Hakkında

Ya meleksin ya peri şekl-i beşerde zirâ
Bu kadar kesb-i fezâil edebilmez insan. (278)

Kâtiplik

Hoca Efendimizin öğrencilerinden bir taze genç efendi;
 – “Efendim beni kaleme çırak ettiriniz” der. Hoca Efendimiz
 cevâbında ona;
 – “Pekiyi ama eğer eşek olursan” der.

²⁷¹ Bu beyitler Fuzûlî’ye aittir.

Yani, amirin sana bir tesvîd verir, “Efendi al şunu beyâz et de getir” der. Sen o müsveddenin içinde yanlışlarını bulur, anlarsın; lâkin tecâhül edip bilmezlikten gel, nasıl verdiyse öylece temize çek, götür ver. Yanlışına hatâsına karışma, eğer böyle yaparsan seni kâtib ettireyim” buyururlar.

Hâlet Efendi’nin Kabri

Daha önce zikri geçen ve her sene bayramlarda Hoca Efendimize mükemmel bir bohça elbise yollayan Hâlet Efendi merhûm, Mevlevîye tarîkatına mensûb olduğundan ve Sultân Mahmûd merhûm devletce îcâb ettiğinden Konya’ya sürdürür.

Daha sonra öldürölüp, kesilmiş başını İstanbul’a getirirler. Yahyâ Efendi hazretlerinin makberesinde medfûndur. Mezar taşında İzzet Molla merhûmun bu iki beyt-i tarihi muharrerdir.

İzzet bu musra-ı tâm

Târîh-i mâtem olsun

Hâlet Sa’îd Efendi

Pîrâna hemdem olsun

11 Râ 1238/1822

Hoca Efendimizin hocalarından reîsü’l-müneccimîn Mehmed Râkım Efendi’nin irtihâli, sene 1241/1826. İstanbul’da Sultan Bâyezîd merhûmun türbesinin civârındaki makberede medfûndur.

Menâkıb-ı Murtazavî’den Bir Hikâye

Bu hikâye teberrüken *Menâkıb-ı Murtazavî*’den terceme olunmuştur.

Tarîkat-i Âliyye ve bâtın hilâfetinin taraf-ı İlâhîyeden Emîru’l-mü’minîn Aliyyü’l-Murtazâ’ya vâsıl olduğuna sebep budur ki; Rasûlullâh aleyhi ve âlihi’s-selâm Efendimiz mi’râc-ı şerifte nûrdan bir oda gördü. Efendimiz Cebrail’e;

– “Ben bu kilitli, nûrdan odaya girmek isterim” buyurdu. Cebrail;

– “Hükûm-i İlâhî olmayınca olmaz” dedi. Rasûlullâh dua buyurdu, hükûm-i İlâhî oldu. Cebrail kapıyı açtı, bir sandık gördü, nûrdan ve üzeri nûrdan kilitli idi. Rasûlullâh buyurdu;

– “Ey Cebrail, bu kilidi aç!” Cebrail;

– “İzn-i İlâhî olmayınca açılmaz.” dedi. Rasûlullâh dua buyurdu, hükûm-i İlâhî oldu, Cebrail sandığı açtı, içinden nûrdan bir sandık ve nûrdan bir kilit daha çıktı kezâ ve kezâ...

Birbiri içindeydi; sandık açıldı, içinden bir hırka-i müteberrike zuhûr etti. Rasûlullâh dergâh-ı İlâhiye'den;

– “Bu hırka benim olsun” diye niyâz buyurdu. Fermân-ı Hüdâ sâdır oldu;

– “Ya Muhammed poş, yani giy ki senin için bu kadar bin peygamberlerden alıkomuş, saklamışımıdır.”

Rasûlullah dergâh-ı İlâhiye'den suâl etti;

– “Ya Rabbî! Hırka-i müteberrike benim zâtıma mahsûs mudur, yoksa ümmetimden birisine erişir mi?” Fermân-ı Hüdâ sâdır oldu ki;

– “Ya Muhammed! Senin ashâbından her kim ayıb poşlığı, yani benim kullarımın ayıplarını örtücülüğü kendisine şîâr ve ihtiyâr ederse onun ola.”

Rasûlullâh mi'râc-ı şerîften geldi, ashâbını taleb etti ve buyurdu:

– “Bu hırka-i müteberrike bu gece bana dergâh-ı İlâhiye'den ihsân buyuruldu, ammâ bir şartı vardır. Sizden her kim ki Hakk subhânehu ve teâlânın (280-281) re'yine ve rızâsına muvâfık söz söyleye, bu hırka-i müteberrike onun ola.” Küberâ-yı ashâb-ı kirâm birer birer hep ayağa kalktılar, taleb ettiler. Rasûlullâh lisân-ı muciz-i beyânıyla her birerlerine ayrı ayrı;

– “Eğer bu hırkayı size veririm ne yaparsınız?” buyurdu. Her biri güzel güzel cevâblar verdiler, ammâ matlûb-ı İlâhî olan cevâbı veremediler. Rasûlullâh onlara;

– “Sizler mekânınızda oturunuz” buyurdu. Ondan sonra Emîre'l-mü'minîn Aliyyü'l-Murtazâ ayağa kalktı. Rasûlullâh buyurdu;

– “Ey karındaşım Ali! Eğer bu hırka-i müteberrikeyi sana ve-

rirsem ne yaparsın?”

– “Ey sâhib-i kabe kavseyn ! Bendegân-ı Hüdâ’nın ayıb poşlığını kendime şî’âr ve ihtiyâr ederim” dedi. Rasûlullâh buyurdu;

– “Ya Ali al, giy ki sen onun içinsin ve o senin içindir.” Emîre’l-mü’minîn Aliyyü’l-Murtazâ aldı, giydi.

Rasûlullâh ve ashâb-ı kirâm mübârek bâd-ı zeydîler işte buradandır ki meşâyih-i kirânun hırka ve bey’atı, Emîre’l-mü’minîn cenâb-ı Aliyyü’l-Murtazâ’dan hâtemü’n-Nebiiyyîn Muhammed Mustafâ sallallâhu Teâlâ aleyhi ve âlihi ve sellem Efendimize erişir.

İşte buradandır ki; “*Derviş hırkaları ayıbı örtmek içindir*” derler. (280)

Takriben 1260/1843 târîhlerine gelinceye kadar yazılan dilbilgisi kitaplarında yeri geldikçe, âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler yazılır, konular onlarla örneklendirilip pekiştirilirdi. O asırlara kadar insanların ellerinde dolaşan dilbilgisi kitaplarında bu şekilde yazılı idi. Nitekim velîler serveri Hazret-i Ali kerremallâhu veche ve radiyallâhu teâlâ anı efendimiz buyurur: “*Ekrimû evlâdeküm bi’l-kitâbeti fe inne’l-kitâbete min ehemmi’l-umûri ve min a’zami’s-surûr*” buyurmuşdur. Yani;

– “Siz evlât ve ahfâdınıza yazı yazmak ve yazı öğretmek ile ikrâm ve iyilik ediniz; zîrâ yazı yazmak dünyada cümle-i millet ve kavimler arasında deverân ve cereyân eden işlerin, sanâyi’in en fazla gerekli olanıdır. Yine sürûr edip sevinecek şeylerin en büyüğüdür” diye yazar idi.

Daha sonra âyetleri, hadîsleri, kelâm-ı Hazret-i Ali’yi ve kelâm-ı kibârı idrâkde noksanı olan zamane yazarları onları kaldırdılar.

Buna sebep nedir? Acaba diğer milletlerin Müslümanca okumaları zamanın âdeti mi oldu da, onların hâtırı için onlara bir hulûs mıdır? Zira onlar derslerinden mezheplerinin gereği olan isimler ve ta’bîrlerini kaldırmadılar, bizim için ayrıca mezhepsiz tabirlerden oluşan kitaplar tertîb etmediler.

Bizim muradımız evlât ve ahfâdımıza sanâyi kabîlinden olarak yabancı dilleri öğretmektir, yoksa Hıristiyan âyinlerini öğretmek muradımız değildir; zîrâ lüzûmu yoktur. Öyle olduğu sûrette

hamdolsun pâdişâh sâyesinde sırf lisân kitaplarını, hurûfât ve kavâ'id terkiplerini beyân eden kitapları okutturmali; zîrâ hiçbir millet yoktur ki kendi ilm-i hâlini okumadan elsine-i ecnebiye okusun. Meselâ Rûmların ilm-i hâlleri vardır; onu okumadıkça mümkün değil, yabancı dilleri okutturmazlar. Çünkü okutsalar o çocuklar Rûmluktan çıkar, okuduğu lisanın kavminden olurlar.

Bizim dînimizde hem dünyanın hükûmet idâresi ve mu'âmelât-ı câriyesi vardır, hem âhîret ve ilâhî işleri vardır, mükemmeldir. Diğer dinlerde öyle değildir; onları bilmek için bin yıldan beri Endülüs'te, Mısır'da, İstanbul'da her gün kütüb-i İslâmîye'ye mürâcaat ve araştırmak ile tahsîl-i maârif ve sînâyî etmektedirler.

İmâm Muhammed el-Gazzâlî hazretlerinin *İhyâu'l-Ulûm* isimli emsalsiz eserini Almanlar, Almanca'ya tercüme etmişler ve altı defa bastırmışlar, ahâlîsine satmışlar, daha ümmet-i Muhammediye'den (282-283) nice böyle zevât-ı kirâmın te'lîfâtını terceme edib neşrettiler.

Hele Kur'ân-ı Kerîm'in kadr-i vâlâsını bizim bazılarımızdan ziyâde onların bazıları biliyorlar. "*Vemâ erselnâke illâ rahmete'l-lî'l-âlemîn*"²⁷² âyet-i kerîmesinin sırrı burada dahi zâhirdir. *İhyâu'l-Ulûm* inşâallâhu Teâlâ Türkçe'ye dahi terceme olur da, Türk çocukları faydalarından hissedâr olurlar.

Allah Teâlâ hazretleri, Hâtemü'l-Enbiyâ Hazret-i Muhammed Mustafâ sallâllâhu Teâlâ aleyhi ve âlihi ve sellem Efendimizi ileride mükemmel sûrette göndereceğini ilm-i ezelîsinde bildiğinden, Mecûsîleri, putperesleri, tevhîd-i İlâhiyeye şimdilik o vakit te'lîf için li hikmet-i enbiyâ-yı izâm-ı sâlifeyi kütüb-i muhtasara-i semâviye ile ba's ve irsâl buyurdu. Önceki nebîler salavâtullâhi alâ nebînâ ve aleyhim ecma'în hazerâtı, risâlet ve nübüvvet-i hâtimiyetinin vakt-i mikdârında vürûdunu tebşîr için mübeşşir misilli derler buyurdu.²⁷³

Hoca Efendimiz hazretleri diğer milletlerden Müslümanca

²⁷² "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiyâ, 21/107).

²⁷³ Sâf Sûresi'nin 6. âyetinde; "Hani Meryem oğlu İsâ da: 'Ey İsrailoğulları! Muhakkak ben Allah'ın size gönderdiği peygamberiyim. Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı, benden sonra gelecek ve adı Ahmed olan bir peygamberi müjdeleyici olarak geldim' demişti."

okumak arzûsunda olanlara dahi ders okuturlar ve İslâm tâliblerinin okuduğu kitaplardan okuturlar idi. Onlara mahsûs kitaplar değil idi. Meselâ Fârisî okuyacak olanlara *Şâhidî* kitabını okuturlar idi bu vechile;

*Benâm-ı Hâlık-i vahy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ ve dânnâ
Senâ u hamd u şükr bî nihâye
Sipâs u minnet bî hadd-u gâye
Ana kim var edip bu kâinâtı
Yarattı hem hayatı hem memâtı
Yoğ iken “ol” dedi, var oldu âlem
Hem etti kudretiyle hâk-i âdem
Onun neslinden etti enbiyâyı
Hususa kim Habîb-i Mustafâ’yı
Salâtıyla selâm ol şâha dâim
Kî ânınla oldu dîn-i İslâm oldu kâim
Dahî ashâb u âline ki bunlar
Onun şer’ine oldular musahhar.*

Naat-i Şerîf Kofte-i Nâdirî Tahmîs Vahyî Seyyid Muhammed Ber Tarîka-i Pervâzî

*Âsumâmî âsitânın zan edip bekler Mesîh,
Arzu-mend-i vaslındır ayâ server Mesîh.
Dest-bûsinle şeref tahsilini ister Mesîh,
Mâ hasal ger Hızır ve ger İlyâs zinde-ger Mesîh.
Ümmetinden olmağa çekmekte dâim intizâr.*

Tebâyi-i Burûc

*Tâli-i an burc-u baş ed ey müşfik
Ki ber âyinde başedz meşrik*

Her ki zâyed zi mâderân-ı hengâm

Tâli eş ân nihend der ahgâm

Tebâyi'-i Burûc yani tâli' ol burc olur ki adamın doğumu zamanında maşrıktan doğa; her kimse ki anasından o vakitte doğa, onun tâli'i ol burc olur. Burc on ikidir. Kevâkib-i seyyâre yedidir.

Burc: "Hamel, Sevr, Cevza, Sırtan, Esed, Sünbüle, Mîzân, Akreb, Kavs, Cedy, Delv, Hut"tur.

Kevâkib-i süreyyâ: "Kamer, Utarid, Zühre, Şems, Merih, Müşteri, Zuhal"dir.

Meselâ doğumu zamanında "Esed" zuhûr ederse, ol çocuğun yıldızı Şems olur ve eğer Sırtan olursa, yıldızı "Kamer" olur. Zîrâ bunların yani Şems ile Kamer'in evleri birer olur. Lâkin hamse-i mütehayyirenin evleri ikişer olur.

Yıldızı Utarid olursa kâtib ve âlim olur.

Zühre olursa hânende ve sâzende olur. Merih olursa kasâb ve cellâd olur.

Zuhal olursa demirci ve ateşbâz olur.

Müşteri olursa zengin ve fakîh olur.

Şems olursa nedîm-i pâdişâh ve pâdişâh olur.

Kamer olursa vezîr ve nedîm-i vezîr olur.

Zuhal uysaldır, nahse muttasıl olursa nahse olur; sa'd olan müşteriye muttasıl olursa sa'd olur.

Tebâyi-i Burûc

Haml; münkalib, Sevr; sâbit, Cevza; zû cesedîn, Sırtan; münkalib, Esed; sâbit, Sünbüle; zû cesedîn, Mîzân; münkalib, Akreb; sâbit, Kavs; zûcesedîn, Cedi; münkalib, Delv; sâbit, Hut; zû cesedîn. (284-285)

Meselâ yola gidecek olursa sâbit olmamalı. Zû cesedîn ve münkalib olursa zarar vermez; elbise kestirecek olursa, yine hü-

küm böyledir ve eğer binâ temeli ve bu misilli şeyler olursa, sâbit olmalı ve eğer yeni derse başlayacak olursa zûcesedîn ve mûnkalib olmalı.

Fakîr Hoca Efendimizden vakit olmadı, yıldız ilmi okuyamadım. Lâkin şurekâdan birisi okurken bulundum. Aklımda kaldığı kadar yazdım; eğer bir adam müessir-i hakîkî olan Allah'ı bilemeye-yip te'sîrâtı nücûma verirse, o vakitte "*Küllü müneccimi kezzâbün*", "Bütün müneccimler yalancıdır" sözü sahîhdir.

Lâkin "Müessir-i hakîkî Allah'tır, yıldızlar sebepler cümlesindendir" derse, sâdık ve sahîh olur. Yalancı olmaz, ilm-i nücûm haktır, mu'cizedir, İdrîs peygamberin mu'cizesidir.

Mu'allim-i evvel Hoca Nâsır Tûsî buyurur:

Heme zîc-i felek cedvel be cedvel,

Be üsturlâb-ı hikmet kerdüm eshel.

Nemûdânem ki rîş havîş çendest,

Hemîn dânem ki inhâ rişhandest.

Yani feleğin zîcini ve alhvâlini hikmet usturlâbıyla bildim, tes-hîl ettim. Lâkin hâlâ sakalımda kaç tel var onu bilemedim. Böyle olunca ben öyle anlarım ki bunlar bizim sakalımıza gülmektir.

Lâ terkînün fî emri tehâvülehû,

Vallahu yefalü lâ cedâ velâ hamlün.

Mea's-saâdeti mâ lî'n-necmi min eserin,

Felâ yedurruke Merîhun velâ Zühâlün.

Yani taleb ve arzu ettiğin işte rukye ve efsûn okuma, tevekkül et; işleri Allah işler, cedi ve hamel işlemez, saadetde necmin eseri yoktur, merih ve zuhal dahi sana zarar etmezler, bununla beraber yine bilmek bilmemekten iyidir.

Herşeyin ilmi güzel cehlinden

Oku âr eyleme ehlinden.

Bilmeli, sonra terk etmeli, eslâf-ı kirâm öyle etmişler. Hoca Efendimiz de öyle etmişler idi. İslâm'ın ilk dönemlerinde bir post, bir kaşkol ile seyyâhat eden seyyâhîn-i kirâm dahi öyle etmişler.

Gülîstân sahibi Şeyh Sa'dî ve altmış lisân bilen Fârâbî de onlardan idi. Hoca Efendimiz vaktin Hoca Nâsır Tûsî'si gibi olduğu hâlde kendisinden bir şey sormadıkça söylemez, bir şey bilmez gibi durur idi. Hatta o bir şey bilmez, diyeni fakîr işittim; ulûm-ı şer'îyye ve hikemîyye ve ulûm-ı garbiyeden bilmediği ilm olmadığı hâlde öyle terk ve mahv etmiş idi. Keremleri üzerimizde dâim olsun. Büyük şerîkimiz Tevhîd Efendi bir gün fakîre hitaben;

– “Muzıka-yı Hümâyûn'da ben olmalı idim; zîrâ benim tâlimde (yaratılışında) Müşteri olduğu gibi Zühre dahi vardır” demiş idi.

Birgivî

Birisi âlem-i manâsında cennete girer, cennette gezerken bir köşk görür, içinde yalnız bir adam oturuyor.

– “Bu kimdir?” der.

– “Birgivî Efendi'dir” derler.

– “Niçin daha başka zâtlar yoktur?” der. Cevâbında,

– “Birgivî Efendi'nin kavline göre cennete ondan başka hiç kimse giremeyecek, o işte böyle yalnız başına cennette kendi kendine oturacak” derler.

Mehmed Celâl Efendi

Meşâyih-i kirâm meclisinin eski nâzırı Rûmeli sudûrundan Mehmed Celâl Efendi, takrîben 1249/1833 tarihlerinde. Hoca Efendimiz'den Dîvân-ı Hâfız okuduğu ve Hoca Efendimizin kendisine iltifât buyurduklarını müteşekkîrâne fakîre nakleder idi.

Müşârün ileyh ise, tarîkat-i âliyye sâlikîn-i kirâmından zikr-i Hüdâ ile meşgûl, mücerred bir zât idi. Zâten Sakız Adası eşrâf-ı hândânzâdelerindendir.

Fatih Cami

Haremeyn-i muhteremeyn kapı kethudâsı, ricâl-i Devlet-i Âliyye'den Hâcî Kâmî Efendi (286-287) nakletti.

– “Ben Tunus’ta Zeytûniyye, Mısır’da Ezher, Şam’da Emeviyye camilerini gördüm. İlim ve fen yuvası olmak hususunda ve rûhâniyette Haremeyn-i Muhteremeyn’den sonra İstanbul’da cennet-mekân Ebû’l-Feth ve’l-Megâzî Sultân Mehmed Hân hazretlerinin cami-i şerîfi gelmektedir, dedi. Hoca Efendimiz;

– “Bu şeref, Sultân Mehmed Hân’ın İran, Turan, Arabistan, Türkistan ve bilâd-ı sâire-i İslâmîye’den o vaktin hâl-i hâzırında mevcûd bulunan en bilgin âlimleri, mu’azzez, muhterem olarak da’vet ile Osmanlı ülkesini husûsiyle İslâmbol’ı dâr-ı ulûm ve fûnûn ettiğinden hâsıl oldu.

“Ni’me’l-emîr” (Ne güzel komutan) hadîs-i şerîfine mazhar olmuş, hulefâ-yı Râşidîn’den sonra vakt-i saadetten beri gelen mülûk-ı İslâmîye’de böyle dîn-i Muhammediye ve millet-i İslâmîye’ye hizmet etmiş bir kişi gelmedi.

Molla Câmî kaddesallâhu sirruh hazretlerinin medhiyesindendir.

*Ey türâ zirve-i ûlâ mesned
Melîk-i mevrûs ve tevaben an ced
Nesl-i tûtâ bâdem er şumuren
Heme mesned-nişîn ve tâc verend*

Şiir:

*Ma’den-i küfür ve muhted ansâm
Şod be cehd tevkîbetü’l-islâm.*

Selâmî Ali Efendi

Kabr-i şerîfi, Büyük Çamlıca’da bulunan, tarîkat-ı âliyye-i Celvetiye ricâl-i kirâmından Selâmî Ali Efendi hazretleri, Üsküdar çarşısından geçerken kimseye selâm vermez imiş. Dervişânından birisi;

– “Efendim size selâm için muntazır oluyorlar, selâm buyurmuyorsunuz; sebebi nedir?” der. Cevâbında;

– “Sen benim katırıma bin de oradan geç” der. O derviş katıra biner, oradan geçer; bir de bakar ki kimi dükkânda çakal, kimi dükkânda kurt oturuyor görür. Döndüğünde;

– “Gördün mü onlara selâm verilir mi?” buyurur.

Hoca Efendimiz, “Herkesin sıfat-ı galebesini görür imiş” buyurdu.

Samanyolu

Geçmiş hikâyede bahsi geçen Esvâbcıbaşı İncirköylü Ali Bey nakletti. Sultân Abdülmecîd Hân merhûm, bulutsuz açık havalar da semâda görülen keheşânı bir gece merâk eder ve;

– “Haydi şimdi git, Hoca Efendi’ye benden selâm söyle; gökdeki şu görünen beyazlık nedir, sor” der. Ali Bey gider, Hoca Efendimize suali ifâde eder.

Hoca Efendimiz cevâbında;

– “O, göklerle berâber yaratılmış, ezeli Allah’ın bir mahlûkudur. Sevâbitten olan bi’l-umûm yıldızların bulunduğu sekizinci kat gökte, ufak ufak yıldızların bir araya gelmesinden hâsıl olmuş, mahlûkât-ı felekiyeden öyle bir mahlûktur; merak buyurmasınlar, merak edecek şey değildir, ahkâm-ı mahsûsası bu kadardır” diye cevâb verirler.

Acelecilik

Ve yine mûmâ ileyh Ali Bey nakletti. Harem-i hümayûnda câriyelerden biri, bir gün kalfasına darılır da;

– “Canımdan bıktım usandım, Allah canımı alsın da kurtulayım” der. Sultân Abdülmecîd Hân-ı merhûm câriyenin bu sözünü işitir, merâk eder. Ali Bey’e;

– “Şimdi Hoca Efendiye git, benden selâm söyle; câriyenin böyle söylemesinden ne lâzım gelir? Kefâret mi etmeli, istiğfâr mı etmeli? Ne yapmalı, sor” der. Ali Bey gider, Hoca Efendimize suâl-i şâhâneyi ifâde eder. Hoca Efendimiz cevâbında;

– “Bazı kimseler, özellikle kadınlar, kimi zaman âdetlerinden, o sözü söylerler. Şer’an hiçbir şey lâzım gelmez, merak buyur-

masınlar, yalnız istiğfâr etsin” buyururlar.

Delil olarak da bu âyet-i kerîmeyi okurlar; sûre-i İsrâ’da on birinci âyet-i kerîmedir. Kâlellâhu Teâlâ “*Ve yed’u’l-insânu bi’ş-şerri duâehû bi’l-hayr ve kâne’l-insânu acûlâ*”²⁷⁴

İnsân gazab hâlinde kendisine, evlât ve mâlina şer ile de dua eder, hayr ile de dua eder. Sebeb-i nüzûlü Nadr bin Hâris ola ki; “*Emtır aleynâ hicâreten mine’s-semâ*” demişti. İnsan sonunu düşünmeden acele edicidir. Bir hâlden bir hâle geçmede tahammül etmez, meselâ kış gelse yazı ister, yaz gelse kışı ister. (288-289)

Yûşa Aleyhisselâm

– “Karadeniz Boğazı’nda, Anadolu Kavağı’nın arka taraflarındaki dağda Yoroç Kalesi vardır. Onun içinde bir zamanlar İslâm köyü olup oradaki adamlar çok yaşarlarmış. Oranın güzel havasının vücûdun sıhhatine faydası vardır” buyurdu.

Bu Yoroç Kalesi’nin civârındaki dağın zirvesinde Yûşa aleyhisselâmın makâmı ve türbe-i şerîfesi vardır. Hazret-i Mûsâ aleyhisselâm emr-i ilâhiyle, li hikmetin Hızır aleyhisselâmı aramağa çıktığı vakit Yûşa aleyhisselâm kendisinin şâkirdi olduğundan onunla yolda refâkat etmiştir. Silsile-i nesebi şöyledir. Yûşa bin Nûn bin Efrayim bin Yûsuf aleyhisselâmdır. Salavâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyhim ecmaîn.

Bu seyr ve seyâhatin sebep ve hikmetinin tafsîlâtı ve esrârı, Ferruh Efendi tefsîr-i şerîfinin ikinci cildinin on dördüncü sahîfesinde mezkûrdur. Sûre-i Kehf’tedir. Orada bir âyet-i kerîmede “*Ve allamnâhu min ledünnâ ilmâ*”²⁷⁵ vardır. Hızır hakkındadır.

Aleyhisselâm dedi ki; “*es-Sebku selâsetün fe’s-sâbiku ilâ Mûsâ Yûşa b. Nûn ve’s-sâbiku ilâ İsâ sâhibu Yâsîn*”²⁷⁶ yani Habîb-i Necâr’dır. “*Ve’s-sâbiku ilâ Muhammed Alî b. Ebî Tâlib*”²⁷⁷ hadîs-i şerîfinin manâ-yı şerîfi yani;

²⁷⁴ “İnsan hayrın gelmesine dua ettiğî gibi şerre de dua eder. İnsan pek acelecidir.” (İsrâ, 17/11.)

²⁷⁵ “Ona katımızdan bir ilim verdik.” Kehf, 18/60.

²⁷⁶ Kaynağı bulunamadı.

²⁷⁷ Kaynağı bulunamadı.

“Benim ümmetimin ulemâsı Benî İsrâîl’in peygamberleri gibidir.” O ulemâ kimlerdir? Başta Ehl-i Beyt hazret-i risâlet-penâh efendilerimiz, ashâb-ı kirâm hazerâtı, ikinci olarak evliyâullâh, müctehidler, müfessirler, muhaddisler, fukahâ ve elinden geldiği kadar bilâ garaz ve ıvaz nasihat ve talîm-i ümmet ile meşgûl olup rızâullâh, emr-i ma’rûf ve nehy-i münker eden ilim talipleridir.

Yine Câmî’ü’s-Sagîr’de bulunan hadîslerden birinde; “eş-Şeyhu fî beytihi ke nebiyyi fî kavmihi”, “Aile içerisindeki yaşlı, kavmi içerisindeki nebi gibidir”; yine “eş-Şeyhu fî ehlihi ke nebiyyi fî ümmetihi”, “Aile içerisindeki yaşlı, ümmetinin nebîsi gibidir.”

Bosnalı Sâbit Ali Efendi

III. Sultân Ahmed Hân zamanında, meşhur şairlerden ve önde gelenlerden Bosnalı Sâbit Ali Efendi için Eski Vehbî;

– “Bu Boşnak İstanbul’a geldi de şîve-i lisanımızı bizden iyi öğrendi” der imiş. Gerçekten, konuştuğu vakit lisanı Boşnakçaya çalar, ama şiirinden hiç Boşnak kokusu gelmez imiş. Ve kendisi dahi lisanının çaldığını bilir de “kalemümüzdür” der, imiş, “kalemimizdir” bile diyemez imiş. Ramazânîye’si hoştur, buyurdular.

*Yevm-i şek niyetine şire sıkarken yârân,
Sık boğaz etti gelip şahne-i şehri ramazân.
Oldu her cami zîbinde birer hırman-ı nûr,
Simle mikyâl kanâdîl-i zücâc-ı Rahşân.
Yıldızı düştü siyah kâse-i meynânu şek,
Sanma kandil uçurur kayyım seyyâre feşân.
Etti mâhiye-i berâet hasenâtı tezhîb,
Sığanup girdi zer efşanlığa kandilciyân.
Kalb-i mü’min gibi mescid müteselli ma’mur,
Dil-i aşk gibi meyhâne harap ve vîrân.
Elde işkembe fener arkada zenbil-i sahûr,
Gece faslında şikemhâreler gider seyrân.
Bu dahi şehri azîmin berekâtındandır,
Fukarasında da arestehân elvân.*

Hoca Efendinin Yaşlılığı

Hoca Efendimize;

– “Efendim muharremde siz de *Hadikatü’s-Su’adâ* okur musunuz?” dediler. Başıyla okuyamadıklarına ve elleriyle bunlar durmaz diye gözlerine işâret buyurdular. Kerbela vak’ası üzücü olduğundan, yaşlılık dönemlerinde tahammül edemiyorlar demek olur. Lâkin tefekkürünü dâimâ buyururlar idi.

Hoca Efendinin Ders Gördüğü Hocalar

Hoca Efendimizin kendisinin okuduğu hoca efendilerden en ziyâde sevdiği Hoca Neş’et Efendi’dir. Ondan sonra Ayvânsarâyî Münzevî Afîfi Sâlih Efendi’dir. Bu iki zâtın menâkıb ve fezâilinden çok şeyler nakl buyururlar (290) idi.

Bu Sâlih Efendi hazretlerinin kabri Eyyûb Ensârî civârında Ayvansaray karakolunun arkasında, Savaklar’a gidecek yolun sol tarafında, bostanın tahta perdesinin bitişiğinde, yolun kenârındadır.

Kabrinde baş ayak iki taş ve bir pehlesi vardır, irtihâlî 1227/1812 tarihindedir. Rahmetullâhi aleyhim ecmaîn. Kabr-i mezkûru, 1300/1882 tarihinde Muzıka-yı Hümayûn yüzbaşlarından ve müezzinân-ı şehriyârîden Eyyûbî Hâcî Tâhir Efendi ta’mîr etti.

Ebcet Hesabı

Ebcet gibi ne namazda okunursun, ne duâda okunursun dedikleri öyle değildir. Zîrâ ebcet, Hazret-i Âdem’e nâzil olan suhurlardandır. Hem de onda çok manâlar ve hesâblar vardır.

Meselâ ebcet; *Ebâ Âdemu ani’t-tâati fî eklî’s-şecerati*. “Âdem ağaçtan yemek hususundaki emre itaatten kaçındı.”

Hevvez; *Nezele mine’s-semâ-i ile’l-arz*. “Gökyüzünden yeryüzüne indi.”

Huttî: *Habata zenbehû bi’t-tevbeti*. “Günahları tevbe ile silindi.”

Kelemen: *Ekele’s-şecerete*. “Ağaçtan yedi.”

Sa'fas: *Asâ Âdemu rabbehû, fe ahracehû mine'n-naîmi ile'l-meşakkati.* "Âdem rabbine isyan etti. Rabbi de onu nimetler içerisinde meşakkatler dünyasına çıkarttı."

Karaşet: *Akrahe ve i'terafe bi'z-zenbi.* "Günahını itiraf etti."

Sehâz: *Min rabbihi aleyhi bi'l-mağfirati.* "Rabbinden mağfiret bahşolundu."

Dazığ: *Fe tebârekallahu ahsenü'l-hâlikîn.* "Ne kadar mübarektir, her şeyi en güzel şekilde yaratan." anlamlarına gelmektedir.

Şâhidî

Şâhidî merhûm kitabının âhırinde buyurur.

Dinle gel ebced hesabın ey Püser,

Kim "elif"ten "yâ"ya dek bir bir sayar.

Say "Ye"den "Kâf"a dek on on ekle pek,

"Kaf"tan yüz yüz sayılır "Ğayn"a dek.

Çün hesâb-ı ebcedi bildik temâm,

Tuhfemin tarihini bil ey hümmâm.

Bu hesap üzre et bu musradan şumâr,

Kaldı "Sin"den Şâhidî nev yâdigâr. 921/1515

Hatt-ı Şecerî

Hatt-ı şecerî derler, bir çeşit yazı vardır. Önce düzgün bir hat çekmeli, sonra ebcedin hesâba dâir olan sekiz kelimesinden o yazacağın -kelime yâhûd isim her ne ise- o harfi o sekiz kelimenin hangisinde ise, o kelime adedi işâretini o hatt-ı müstakîmin sağ tarafına çekmeli, sol tarafına da o harf o kelimede kaçınıcı harf ise o işâreti çekmeli.

Meselâ (*ârif*) yazacak olsun dört harfdir. Dört adet hatt-ı müstakîm (doğru bir çizgi) çekmeli. *Ârif*'in ilk harfi *ayn*'dir. Ebcedin beşinci kelimesinin ikinci harfidir, yine ikinci harfi *elif*'tir. Ebcedin birinci kelimesinin birinci harfidir. Üçüncü harfi *ra*'dır. Ebcedin beşinci kelimesinin ikinci harfidir. Dördüncü harfi *fe*'dir. Ebcedin beşinci kelimesinin üçüncü harfidir. İşte bu sûrette yazılır diye ta'rif buyurdular.

Hikâye

Tatar hanzâdelerden bir mahbûbun medhinde Hoca Efendimiz bu beyti okudular;

“Gamze-i leşker ebruvân şimşîr bekler karakol

Bir Tatar sultanı etti kişver-i dilde çapul.”

Şirâzî ve Mahbûbe

Allâme-i Şirâzî, bir gün Şiraz’da sokaktan geçerken, evin birinden meşhûr bir mahbûbe, Şirazî’nin başına işer. Allâme döner, “O nedir?” der. Meşhûr mahbûbe cevâbında;

“Pâk nîset çeşme-i pâkest” der. Yani, ihtirâz edecek şey değil, çeşme pâkdir, der. Allâme de cevâbında latife olarak; *“Aşere fî işrîn”* der.

“Aşere fî işrîn” demek, şer-i şerîfte tahâret bâbında özel bir meseledir. Yani on arşın eni, on arşın boyu olan su kümesine “havz-ı kebîr” derler. Birisi o havuzun kenarına işese yâhûd pislese, yine öte yandan abdest alınır ve gusl olunur.

Mâdemki onun o üç vasfından birisinde; yani renginde, inceliğinde yâhûd kokusunda değişiklik meydana gelmedikçe şer’an pis ve murdâr değildir; zîrâ “lâ harece fî’ d-dîn”dir. Yanî Hakk Teâlâ dinde güçlük buyurmadı. Hâsılı “aşere fî işrîn demek” geniş ve vâsi’ demektir.

Hoca Efendimizle Tenezzüh

Takrîben 1260/1844 tarihlerinde bir gün, Hoca Efendimiz ilkbaharda nisan ayının sonlarında Sa’dâbâd mesîresine tenezzühe teşrîf buyurmasını arzu buyurur. Orada lâzım olacakları dermeyân etmek için Seyyid Ağa’ya emir buyururlar.

Seyyid Ağa dahi yağlı kıvrıcık etinden söğüş, şekerli irmik helvası, zeytinyağlı enginar, has francala hazırlar; bir Venedik sepetinin içine hepsini koyar ve üzerini bir beyâz puşîde ile örter. Bana da, “Sen de gel” diye emr buyururlar.

Hâkipâyileri, Seyyid Ağa ve fakîr bendeleri, ol vakt daha Şirket-i Hayriyye vapurları îcâd olunmadığından; Seyyid Ağa Beşiktaş'tan büyücek bir çiftte kayık, oradan kayığa binerek Sa'dâbâd'a, çağlayanların yanına varılıp orada oturduk, yedik içtik. Daha sonra kalktık, gezindik; oraların bahârını, çayırını seyr ve temâşâ ile geşt ve güzâr ettik.

Daha sonra yiyeceklerin kalanlarını da oradaki kahveciye vesâireye ihsân buyurdular. Akşama yakın yine kayığa binerek döndük ve mashûben selâmetle Beşiktaş'a elhamdülillâhi teâlâ ulaştık. Yani sâye-i devletlerinde böyle bir tenezzüh, teferrüc ve âlem dahi etmiştik.

Hoca Efendimizin Te'lifâtları

Hoca Efendimizin te'lifâta iktidârı derkâr ise de rağbet buyurmamış; lâkin kendi şâkirdanından Tevhîd Efendi merhûmun ilm-i hesâbdan *Nuhbetü'l-Hisâb* isminde matbû bir te'lifi vardır.

Yahudilere Şefkat

Evvelden ağa, baba gibi adamlar vardı. Reâyâyâ şefkat ederlerdi. Meselâ Yahudilerin fukarâsına merhamet için sabahları İstanbul'da Balat isimli mahalleye giderler, oradaki özel bir kahveye oturlurlar imiş. Burada boynunda küçük tabla, kibrit ve kibrit gibi şeyler satan yani günde otuz kırk para sermâye ile geçinen Yahudiler, o kahveye toplanırlar; o ağa adam kahvede bir köşeye oturur, kahvecinin kefâletiyle küçük, büyük o takım Yahudilerin sabahleyin her birisine otuzar kırkar para verir -o vakitleri ufak para dahi var idi-, Yahudiler o paraları alırlar, kendilerine sermâye yaparlardı.

Oradan giderler, İstanbul'u dolaşırlar, satarlar, akşam üstü gelirler, o kahveye yine toplanırlarmış. O ağa da gelir oturur, Yahudiler o aldıkları sermâyeyi yine o ağaya verirler, o sermâyeden ne kazandılar ise onunla o gece geçirirler; ertesi sabah yine eskisi gibi aynı olay cereyân eder, o ağaya mükâfât olarak Yahudiler sabah

bir kahve, akşam bir kahve içirirler, bu iki fincan kahveden başka mükâfât kabûl etmez imiş, buyurdular.

Erbaîn

Hoca Efendimizin huzûrunda “Erbaîn”den suâl ettiler. Cevâbında bu beyti okudular:

“Çilçüle beneşest sûfî rah neyâfet,

Çülçile Bihter bûd zân çülçile.”

İşbu beyitteki birinci çilçile, *cim*’lerin kesriyle erbaîn demektir. Çülçile-i sâni, ilk *cim*’in zammı ve ikinci *cim*’in kesriyle kablumbağa demektir. Sûfî yani derviş erbaîne girdi, ancak manevî hâllerden bir şey peydâ edemedi. İş böyle olunca da kablumbağanın hâli böyle erbaînden daha çok iyidir.

Zîrâ kablumbağa yumurtladıktan sonra yumurtasının karşısına geçer, yumurtaya nazar ve teveccüh eder, baka baka yumurtadan yavruyu çıkarır, teveccühünün semeresini görür. Bu cihetle kablumbağa, sûfiden daha fazla manevî kuvvet ashâbından demek olur buyurdu.

Tevârîh

Edirnekapi’nın hâricinde medfûn, allâme-i Rûm Kemâl Paşazâde merhûm hazretlerinin ismi Ahmed’dir. İrtihâli 940/1533 tarihidir. Mezar taşında yazılı olan; *Ahmed bin Süleymân bin Kemâl Paşa eş-şehîrîyâ bin Kemâl intikale ilâ civârillâhî teâlâ yevmi’l-hamîs-i sâni şevvâl-i mükerrem li seneti erbaîn ve tis’a-mie vay getti kemâli bu asrın sene 940.*

Kemâl Paşazâde hazretlerinin hemen yakınında ve sırasında medfûn, üstâd-ı hikmet meşhûr hocalardan Palabıyık Mehmed Efendi merhûmun irtihâli, sene 1219/1804; yine civâr-ı mezkûrda medfûn Palabıyık merhûmun birâderi el-Hâcc Abdurrahîm Hoca Efendi merhûmun irtihâli, sene 1252/1836.

Yine Edirnekapi’nın hâricinde ricâl-i Bektâşiye’den Sâlih Baba merhûmun irtihâli, sene 1270/1853.

Müşârün ileyh Sâlih Baba merhûm Arnavud asıllıdır. Edirnekapı'nın dışında Zülâlî Çeşmesi'nin namâzgâhında etrâfını kapayıp otuz kırk yıl kadar orada ikâmet ve inzivâ etmiştir. Çoğunlukla bilenler ziyâretine giderler. Merhûme vâlidem, kadrini bilir ziyâretine gider ve kerâmetini müşâhade ederdi.

Yaklaşık olarak 1268/1851 tarihlerinde, bir gün vâlidem ile beraber gitmiş idim. Ziyâretten sonra çıkıp gelirken birisi fakîrin arkasından "Siz Moskof askerisiniz" diye bağırdı. Arasından çok geçmedi Mencikof geldi. Moskov ile ilân-ı harb oldu. Askerler Moskov muhârebesine sevk olundu. Baba hazretleri ilân-ı harb tarihi olan 1270/1853 tarihinde Hakk'a yürüdü. İkâmet ettiği namâzgâhın bir köşesine defnolundu. Fakat Fir'avn-Mûsâ kabîlinden, Baba hazretlerinin mûziye bir zevcesi olup gelen ziyâretçileri azarlar idi.

Baba hazretlerinin oraya defninden sonra, zevce-i mezkûre izinsiz olarak namâzgâha tekke kılıklı bir binâ kurmağa kalkar; hükûmet duyar, binâyı yıkarlar; mezbûrenin verdiği sebebiyet üzerine Baba hazretlerinin vücûdunu memûrlar gelir, oradan çıkarırlar, namâzgâhın karşılarında yola yakın bir yere defn ederler. Ondan sonra Baba hazretlerinin muhibbânı kabrinin üzerine som kârgîr türbe yaparlar. Halen ziyâretgâhtır. Baba hazretlerinin vücudunu nakle me'mûr olan kimse münkir imiş; çıkarıp naklederken bazı lüzumsuz sözler söylediğinden çok geçmez belâsını bulur ve ölürken hafazallâhu teâlâ hayli zahmetler çeker. Hanımı Eyyûb'da hânesi olup orada oturur idi, her gün Baba hazretlerinin yanında bulunmaz, ihtiyâten ara sıra gelirdi.

Baba hazretlerinin o vakit Dervîş Emîn isminde, hizmetiyle meşgûl, odanın arkasında açıkta yatar, çilekeş bir bendesi vardı.²⁷⁸ Baba hazretlerinin irtihâlinden sonra Sultân Abdûlazîz Hân-ı merhûmun vâlidesi Vâlide Sultân, Emîn Dede için Edirnekapı'yla Eğrikapı'nın hâricen ortasında, Niyâzî kaddesallâhu sirruh Efendimiz hazretlerinin çilehânesi tabîr olunan yere muhtasar bir dergâh-ı Bektâşiye yaptırmıştır.

²⁷⁸ [Sâlih Baba hazretlerinin som taştan türbesini iş bu Dervîş Emin yaptırmıştı.]

Peygamber (s.a.s.) Efendimizin Tenbihi

Peygamberimiz sallâllâhu teâlâ aleyhi ve âlihi ve sellem efendimiz hazretleri, teşrîf-i âlem-i bekâ buyuracakları zaman, ashâbını toplayıp bir tenbîh-i risâlet-penâhî buyurdular. Şöyle ki;

– “Ey ümmetim ve ashâbım! Benim âlem-i bekâya teveccühüm yaklaştı. Hürmet-i ehl-i beytimi size ve sizi de ol pâdişâh-ı bî zevâle ısmarladım. Benden sonra (296-297) dünyada öyle sülûk ve hareket edesiniz ki kıyâmet gününde sizin çirkin işleriniz ve kötü amelleriniz bana hecâlet vermesin ve beni mahşerde utandırmasın” buyurmuşlardır.

Münâsebetsiz İşlerimiz

Aleyhisselâm Efendimiz hazretlerinin yukarıda yazılı tenbîh-i risâlet-penâhîleri üzre Hoca Efendimiz;

– “Ben bu bizim münâsebetsiz işlerimiz için gâvurlardan utanırım, bizimkileri kaydetmem, bizimkiler bilmezler anlamazlar, biz gâvurları bir şey bilmez sanırız, onlar dünya işlerinden her şeyi bilirler, ben onlardan utanırım” buyurmuş idi.

Cüneyd-i Bağdâdî

- Cüneyd-i Bağdâdî kaddesallâhu sirruh hazretleri, Bağdad’da câmi-i şerîfte va’z ederken, ellerini birbirine vurduğunda, ellerinden kan sıçrar, duvara yapışır, Allah yazılırmış.

“Yani evliyâullâhın vücûdları Allah kesilmiştir” buyurdu.

Arılar Nasıl Bal Yaparlar?

Hukemâdan birisi, arıların balı nasıl yaptığını merâk eder; görmek için billûrdan bir koğan yapar, arıları içine koyar; arılar önce bu koğanın içini balmumu ile iyice bir sıvarlar, ondan sonra bal yaparlar, sanatlarının esrârını göstermezler ve bal yaptıkları mahalli altı köşeli yaparlar. Zîrâ altıgen şeklinin etrâfında hiç boş yer kalmaz. Lâkin üç köşeli, dört köşeli, beş köşeli ya müdevver,

yâhûd başka şekillerde olursa etrâfında boş yerler kalır, onun için arılar bi emrillâhi teâlâ şekl-i müseddesi ihtiyâr etmişlerdir. Burası da gariptir, bu arılar Allah'ın âyetlerinden büyük bir âyettir.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, Sûre-i Nahl'ın 68. ve 69. âyet-i kerîmelerinde, Allah Teâlâ hazretleri yarattığı arılar hakkında;

*“Ve evhâ rabbûke ila'n-nahli eni't-tehizî mine'l-cibâli buyûten ve mine's-şeceri ve mimma ya'rişûn”*²⁷⁹ buyuruyor, yani;

– “Ey Muhammed (sallâllâhu aleyhi ve âlihi ve sellem)! Senin Rabbin celle şânuhu, bal arılarına, ‘Dağlarda, ağaçlarda ve insanların sizin için yaptıkları mekânlarda evler ittihaz edinin’ diye ilhâm eyledi. Daha sonra hoşlandığınız her meyve ve çiçeklerden yi-yin; Rabbiniz Teâlâ'nın bal yapma işinde ilhâm ettiği şekilde gidin. O arıların karnından senelerin veya mevsimlerin, yâhûd genç, orta ve koca başlıların hâline göre beyâz, sarı, kırmızı ve siyâh renklerde muhtelif bal çıkar ki onda insanlar için şifâ vardır.”

Bu arıların pâdişâhları olan kraliçe arıya itâatlarını ve altıgen muntazam hâne yapmalarını, her nizâmlarını tefekkür ve tede-bür eden kavimler için kâdir ve hakîm olan Allah'tan ilhâm olmuş alâmet-i acîbe vardır diye Allahu Teâlâ azamet ve kibriyâsıyla bu-yuruyor.

Arıların çiçeklerden topladığı bal, ne türlü şeydir? Onun tafsî-lâtı *Kâmûs*'un üçüncü cildinde mezkûrdur. Beylerinin huyu ve he-yeti ve rengi başkadır. Allah Teâlâ onu ‘bey’ diye ve ‘beylik’ için yaratır. Bu arılar iki ‘bey’e itâat etmezler; eğer iki bey olursa biri-sini öldürürler. Âdî arılardan ‘bey’ olmaz; zîrâ ‘bey’deki kâbiliyet, isti’dâd, idâre âdî arılarda yoktur; beylerine *emîrî'n-nahl* ve *ya'sûb* da derler.

Hazret-i Ali *kerremallâhu veche* efendimize -“kerremallâhu vecheh” demek, Allah zâtını mükerrem kılsın demektir-, “*Yâ'sû-biddîn*” dahi derler; zîrâ emîre'l-mü'minînlik kendisine Allah tara-fından verilmiştir. İnsanlarda fazîlet sayılan ne kadar ilim, fen, ahlâk-ı hamîde ve fezâil varsa, cümlesi kendisinde mevcûttur. Hu-sûsen şecâ'at sıfatındaki vahdâniyet-i ilâhiyenin inkârında bulunan

müşriklerin, münâfıkların muhârebelerinde nasıl hârikulâde sûre-
tinde gâlib geldiği, siyer-i Nebîlerin cümlesinde mezkûrdur.

Mollâ Celâleddîn Devânî;

– “Tûr-ı Sînâ’da Allah Teâlâ ağaca tecelli kıldı, insân eşref-i
mahlûktur. İnsana tecelli edeceği ulviyetde Hayber’in fethi esna-
sında Allah Teâlâ Ali bin Ebî Tâlib kerremallâhu veche hazretleri-
ne tecelli buyurdu. O kuvvet-i İlâhiye ile, tâkat-ı beşerden hâric
olan, Hayber kalesinin İstanbul Sarayı’ndaki (298-299) Bâb-ı Hü-
mâyûn gibi demir kapısını kopardı ve duvarlarını sarstı, aşağıya
getirdi, buyurur.

Değil taklide kabil, pençe-i şîr-i Hüdâ’dır bu

Bu kuvvet hâssa-ı dest-i Aliyyü’l-Murtazâ’dır bu.

Mü’minlere imandan sonra ilk farz olan gazâyı, başta mü’min-
lerin emîri olan zât-ı âlâ-kadr hârik-i âdelerini etti kim tamâm,
emîre’l-mü’minînlik sıfatıdır buyurdu. İşte bu şîr-i şerîf onların
kelâm-ı âlîlerindendir;

Raeytü hayâle’z-zıllı ekberu ibraten

Li men kâne fî ilmi’l-hakîkati râkın

Şuhûsun ve eşbâhun semerun ve tenkadâ

Ve yefnâ’l-cemîu ve’l-muharriku bâkın²⁸⁰

Ahlâk-ı Âlâ isimli kitâb-ı şerîf hikmet-i redîfte arılar hakkın-
da yazar:

Bu incelik vaz’ u tertîbi ve bu sinâyî’ nesek ve terkîbi ki istih-
râcından ulemâ-yı hendese, dâire-i acz ve hayretde nokta-i mer-
kez, misâl-i muhât-ı hatt-ı melâldir; arı ki bir hayvân-ı adîmü’l-
ilmdir; nice molla hata eyler meğer hekîm-i ezel azze ve celle il-
hâm-ı sun’ ve ta’lîm amel etmiştir ki envâ’ âlim kemâlât-ı mümki-
nesine vâsıl ve nizâm-ı murâd ve bekâ-yı mukadder irâdet-i ezeli
muktezâsınca hâsıl olur.

*Teâla'l-melikü'llezî kad hedâ
El ubbâdu fe debbera ahvâlehâ
Hüda'n-nahli tesdîsü ebyâtehâ
Li kevni'l-müseddes ahvâ lehâ²⁸¹*

İlm-i Teşrîh ve İlm-i Hey'et

Hoca Efendimizin huzûrunda, “ilm-i teşrîh”ten²⁸² kelâm oldu da “*Senüriyehum âyâtinâ fi'l-ufuki ve fi enfüsihim*”²⁸³ âyet-i kerîmesinde “âfâk”tan murâd, “ilm-i hey'et”²⁸⁴, ve “enfüs”ten murâd “ilm-i teşrîh”tir. Zîrâ bin yıl böyle eline, ayağına, vücûduna bak-san; kudret-i İlâhiyeyi müşâhade edemezsin.

İlm-i teşrîh görüp karnında dört hazını ve hazından hazma hü-lâsa-i gıdanın intikâlâtını ve fazlalarını ve kanın cereyanını ve nabzın harekâtını ve midenin etrâfında küçük büyük damarların hareketlerini, iç organların gördükleri işlerini, ilm-i teşrîh görüp bilip anlamadıkça kudret-i ilâhiyeyi anlayamazsın.

Kezâlik ilm-i hey'et görüp göklerin yıldızların işgüzâr ve mukaddem me'mûr gibi harekâtını, güneş ve ayın dolaşmasını, kevâkib-i sevâbit ve gezegenlerin, feleklerin, içten ve hızlı hareketi olanlarını ve dokuz feleğin hareketiyle gece ve gündüzün oluşunu, hâsılı göklerden bahs eden ilm-i hey'eti görmedikçe; başını kaldırsan, gözlerinle böyle bin yıl göklere baksan, yine kudret-i İlâhiyeyi göremezsin; onu ilm-i hey'et gösterecek buyurdular.

Âyet-i kerîmelerin ma'nâ-yı şerîfi yani;

– “Biz azîmü's-şân; ‘Kudret-i ilâhiyemizi onlara göklerde ve

²⁸¹ Ne yücedir şânı o melikin ki
Hidâyet etti kullarına
Arıya evini altıgen yapmayı öğretti.
Altıgen daha çok bal almaya müsaittir.

²⁸² İlm-i teşrîh; kutsal kitapların açıklanması ve yorumlanması ile ilgili ilim dalına denilir. Ancak burada “genel cerrahi” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

²⁸³ “Âyetlerimizi onlara hem âfakta (dış dünyalarında) hem kendi nefislerinde gös-tereceğiz.” Fussilet, 41/53.

²⁸⁴ İlm-i Hey'et: Astronomi.

kendi vücûdlarında yakıncacıkda gösteririz' buyuruyor. Ravî an Ali kerremallâhu veche ve radiyallâhu teâlâ anhü, kâle Rasûlullâh sal-lâllâhu aleyhi ve âlihi ve sellem: "*Men lem ya'lemü'l-hey'ete ve't-teşrîhe fehüve anîninîn fî ma'rifetillahi teâlâ.*"²⁸⁵ Rasûlullâh doğru söylemiştir. Muhyiddîn el-Arabî'nin *Fütûhât-ı Mekkiyye* adlı eserinden nakloğunmuştur. [Yani bir kimse ilm-i hey'etten ve ilm-i teşrîhten bilmezse, o kimse ma'rifetullah hakkında, yani hikmet-i ilâhiyeyi ve kudret-i rabbâniyeyi bilme hakkında mahrumdur.]

Tırnak Kesmek

Hoca Efendimizin huzûrunda, tırnak kesmeden bahseldü. Onun üzerine bunu okudular; böyle kesmeli diyerek parmaklarıyla ta'rîf buyurdular.

*"Kallimû azfâraküm bi's-sünneti ve'l-edeb,
Yemînuhâ havâbisün yesârihâ uhseb"*

Yani siz, tırnaklarınızı sünnet-i seniyye ve âdâb-ı İslâmîye üzerine kesin. Önce sağ elinin tırnaklarından başlayıp sonra sol elinin tırnaklarını kesin. Sağ elinin tırnaklarını "havâbis", sol elinin tırnaklarını "uhseb" kelimelerinde olan harflerin tertîbi üzerine kesin. Önce parmakların isimlerini bilmeli.

Nitekim *Subha-i Sıbyân* kitâbında yazar.

Eğer *Subha-i Sıbyân* okumadı ise; önce bu beyti ezberlemeli, tâ ki kolay (301) olup "havâbis" ile "ûhsebi" bilsin. (Hı) Hınsır'a, (vav) Vustâ'ya, (elif) İbhâm'a, (be) Binsar'a, (sin) Sebâbe'ye işâret eder; ellerin parmakları da beştir, bu kelimelerin harfleri de beştir.

Yani sağ elin küçük parmağından başlayıp sonra orta parmağı, sonra baş parmağı, sonra küçük parmağın yanındaki, sonra salavât parmağı birer aşırı olacaktır. Sol eli sağ elinin aksinedir, yani baş parmaktan başlanır, sonra orta parmağı, sonra serçe parmağı, sonra salavât parmağı, sonra küçük parmağın yanındaki parmağın tırnağı kesilir buyurdu.

²⁸⁵ "*Hey'et ve Teşrih ilminden haberi olmayan kimserin ma'rifetullah hususunda bilgisi yoktur.*" Kaynağı bulunamadı.

Azîz Efendi Nazmı

Selâtîn-i izâm, Âl-i Osmân, meğâzî-i ünvân hazerâtından efrâd ve idâdını mübeyyin Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa merhûmun dîvân efendisi olup Beşiktaşlı kâtib-i meşhûr Azîz Efendi'nin nazmı beyanındadır.

*Üç Osman Han ve dörttür Murad ile Mehmed Han
Süleyman Bâyezîd ikişer, üç Ahmed hem Selim Hânân
Bir İbrahim ve hem Abdülhamid Han ve dahî Orhan
Olur dört Mustafa, Mahmud iki şaha şah devrân
Muvaffak eyledi Abdülmecid Hân'ı ulu Yezdân
Murad hamis ve Abdülazîz Hân'ı kilem ityân
Dem-i Abdülhamid Hân kim muîn-i Hazret-i Sübhân
Muzaffer ola yâ Rab Âl-i Osman-ı gazâ unvân.²⁸⁶*

Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye-i İslâmîyye

İşte bu hikâye yukarıdaki nazma müte'allık ve münâsibdir. Tarihte kayd edildiği üzere Devlet-i Abbâsiye'de otuz yedi adet pâdişâh geldi. Saltanatları beş yüz yirmi sene kadar sürdü. Emeviye devletinde on üç pâdişâh geldi. Saltanat müddetleri, elfe şehir, yani takriben yüz sene kadar sürdü.

Bu Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye'nin saltanat müddeti, elhamdülillâhi teâlâ 600 seneyi hayli geçti. Otuz dört adet şehinşâhân-ı izâm teşrîf buyurdu. Âdil, gâzî munsif merhametli olup *es-Sultanu zillullah fi'l-ard* sırrına mazhar oldukları için, Mevlâ-yı müteâl ömürlerini artırıp, müddet-i saltanatlarına şükrüllâh-ı imtidâd ih-sân buyurup ve hâlâ buyurmaktadır.

"Doğan durmaz, dil azar olduğu için

Yaşar ger kes kem azar olduğu için" ve yine *"Yırtıcı kuşun ömrü az olur"* derler.

²⁸⁶ [A'dâd-ı selâtîn:3 +4 +4 +2 +2 +3 +3 =21 +1 +1 +1 +1 +4 +2 =30 +1 +1 +1 +1 =34]

Bu Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye-i İslâmîyye, devlet-i Muhammediye'dir. Mülûk-i izâm hazerâtı, hulefâ-yı Nebeviye'dir. Mevlâ-yı müteâl hazretleri, Habîb-i Ekrem'i hürmetine dâim ve sâbit, husûsuyla el-ân hâmî-i dîn-i mübîn hâdimü'l-Haremeyn pâdişâhımız Sultân Abdülhamîd Hân Efendimiz hazretlerini serîr-i saltanat-ı şâhânelerinde, pâydâr ve ber-karâr buyurup muvaffak bi'l-hayr buyursun, âmîn.

Şeyhü'l-ekber Muhyiddîn İbnü'l-Arâbî kaddesallâhu sırruh Efendimiz hazretleri, mücâhid ve gâzî olan bu Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye'nin medh ve senâsı hakkında; *"İnne aslaha düvelü'l-İslâmîyye ba'de's-sahâbeti ed-devletü'l-âliyyetü'l-Osmâniyye"*²⁸⁷ buyurmuştur.

Peygamberimiz; *"Bir adam bildiğini eğer erbâbına ve tâlib olanlara kibir, azamet, cimrilik ve haset eder de söylemez, okutmaz ise, âhirette dilini ateşten makas ile kesecekler"* buyurdu. Allah celâle celâlüh Âl-i İmrân Sûresi'nde: *"Ve izâ ahaze'llahu mîsâkallezîne ütu'l-kitâbe"*²⁸⁸ -sadakallahu'l-azîm.

Hız. Ali kerremallâhu veche ve radiyallâhu teâlâ anı'n rivâyetiyle, Rasûlullâh sallallâhu teâlâ aleyhi ve âlihi ve sellem;

*"İzâ bağaza'n-nâsu fukarâehüm ve azhara ve i' mârâte'd-dünyâ ve tükellibû alâ cem'i'd-derâhimî ramâhümüllâhu azze ve celle bi erbai hisâlin bi'l-kahtı anî'z-zamân ve'l-cevru mine's-sultân, ve'l-hiyânetü min vülâtî'l-ahkâm ve's-şevketi mine'l-a'dâ."*²⁸⁹ İmam Gazalî'nin *İhyâu Ulûmu'*ndan nakledilmiştir.

Sûfiyenin Zikir ve Tevhîd Deverânı Esnasında Harekât ve Yönelişleri Hakkındadır.

Müstakîmzâde'nin mecmû'asından yazılmıştır. (303)

²⁸⁷ Sahabeden sonra İslâm ülkeleri, Osmanlı devleti ile sulha erer.

²⁸⁸ Hani bir zamanlar Allah kendilerine kitap verilenlerden: "O'nu muhakkak insanlara açıklayıp anlatacaksınız ve onu gizlemeyeceksiniz" diye söz almışın. (Âl-i İmrân, 187).

²⁸⁹ "İnsanlar fakirlerine kızmaya başlayıp bunu izhar ettikleri, dünyalarını imar etmeye, dirhem biriktirmeye başladıklarında Allah onlara dört haslet verir: *Zaman darlığı, hükümdar zulmü, hükmü icra edenlerin hiyâneti, düşmanların şevketi.*" Kaynağı tespit edilemedi.

Ca'fer-i Tayyâr

Siyer-i Nebîlerde mezkûr olduğu üzere, vakt-i saâdet-i Nebeviye'de on beş yıl kadar Habeş Pâdişâhı Necâşî'nin memleketinde, hicret-i firkat ve hasretde bulunan muhâcirîn, âl u ashâb-ı kirâm Hayber Kalesi'nin fethinden sonra Medîne-i Münevvere'ye dönmüştü.²⁹⁰ Fetihden sonra gazâ mahallinde huzûr-ı hazret-i risâlet-penâhîye yüz sürdüklerinde; aleyhisselâm Efendimiz Ca'fer-i Tayyâr ibn-i Ebî Tâlib'i şefâ'atine vesile olacak iki dudağıyla öpmüş ve kemâl-i inşirâhlarından;

– “*Mâ dârî ene bi eyyühümâ eserru bi fethi Hayber em bi kudûmi Ca'fer*” buyurdu.

Yani; “İçime ferahlık veren iki şeyin hangisiyle mesrûr ve münşerih oldum. Hayber'in fethiyle mi yoksa Ca'fer'in Habeş diyârından gelmesiyle mi, ben bilemedim” buyurdu.

Yine kudûm-ı mezkûre esnâsında Aleyhisselâm Efendimiz Ca'fer-i Tayyâr'a; “*Eşbehte halkî ve hulukî*” buyurdu, yani;

– “Ya Ca'fer! Sen bana ahlâken ve yaratılış itibariyle benziyorsun” buyurdu.

İşte bu on beş yıllık hasret ve iştiyâkat-ı mülâkât ve bu iltifâtı risâlet-penâhînin meserreti üzerine Ca'fer-i Tayyâr radiyallâhu anh, kemâl-i ferah ve sürûrundan bî ihtiyâr kalkıp tek ayağı üzerine Rasûlullâh Efendimizin dört tarafında döndü.

Aleyhisselâm Efendimiz ondan suâl buyurdular ki;

– “Bu nedir?” Ca'fer-i Tayyâr cevâbında:

– “Ya Rasûlallâh! Ehl-i Habeş'te gördüm ki sevinç anında pâdişâhlarının etrâfını tek ayak üzre dönerler” dedi. Aleyhisselâm Efendimiz hazretleri bunu yasaklamadı.

Bu dahi, âl ve ashâb-ı kirâm hicret-i Habeş'ten dönüp hâkîpây-ı hazret-i risâlet-penâhîye yüzlerini sürmeleriyle, on beş yıllık hasretin mülâkâtından nâşî Aleyhisselâm Efendimiz ve ashâb-ı ki-

²⁹⁰ [Habeş padişahı Necâşî *aleyhir-rahme*, Ca'fer-i Tayyâr Efendimizin delâlet ve hîdâyetiyle şeref-i İslâm ile müşerref oldu. (ra.)]

râm bir şekil hareket ettiklerinde, Mu'âviye orada;

– “*Ma ahsene lüğbüküm* (Oyuncağınız ne güzel!) *ya Rasûlallâh*” dediğinde, Aleyhisselâm Efendimiz;

– “Sus ey mel'ûn! Sevgili anıldığı vakit zevk almayan cömert değildir.” buyurduğu hadîs sahîhtir.²⁹¹

Beyhakî Mu'âz'dan rivâyet eder ve Ebû Nu'aym İsfehânî -ki muhaddislerin önde gelenlerinden-, *Hilye*'sinde (*Hilyetü'l-Evliyâ*) Hazret-i Ali kerremallâhu vecheden sahâbenin özellikleri hususunda rivâyet eder:

“Onlar Allah'ı zikrettikleri zaman, şiddetli bir rüzgârda ağaçların eğildiği gibi eğilirler.”

Peygamberimiz buyurur; “*Size delirmiş denilinceye kadar Allah'ı zikretmeyi artırın.*” Ahmed b. Hanbel bunu Ebi Said el-Hudrî'den rivâyet etmiştir:

“*Münâfıklar size, gösteriş yapıyorsunuz deyinceye kadar Allah'ı zikretmeyi çoğaltın.*” (303)

Harameyn Müftüsü İbn Hacer'den; tevâcüd esnasında sûfîlerin raks yapmasının aslı olup olmadığı soruldu.

– “Evet vardır” diye cevap verdi.

Bir hadîs-i şerîfte; Ca'fer İbn Ebî Tâlib (ra.) Habeşistan'dan geri hicret edince, Peygamberimizin önünde raks ve devrân etti. Peygamberimiz; “*Ahlâk ve yaratılış olarak bana benzedin*”²⁹² buyurdu. Bu hitapta sevgi vardır. O onu yasaklamadı. İmamların büyüklerinden biri, cemaatin huzurunda sema ve zikir meclisinde raks etti ve ayakta yüksek sesle çağırdı. Onlardan birisi de İzzeddîn Şeyhülislâm İbn Abdisselâm ve fetvaları olan muhaddis İbn Hacer el-Heytemî el-Mekkî idi.

²⁹¹ Bu rivâyete, îriyatla yaklaşmak gerekmektedir. Zira Hz. Ca'fer, Hayber fethinde Medîne'ye dönmüştür (m. 628). Hz. Muâviye ise Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmuştur (m. 630). Sonuçta Hz. Muâviye, Hayber fethinde daha Müslüman olmamışken, Hz. Peygamber'e böyle bir soru yönlendirmesi tarihen zor gözükmektedir.

²⁹² İbn Hibbân, *Sahîh*, 11, 229; *Fethü'l-Bâri*, 7, 75.

Sürûrî Efendi

Daha önceki sayfalarda sıfatları güzêrân eden birinci Sürûrî Efendi, merhûmun mezar taşında yazılı olup kendi hayâtında söylediği tarih budur. (304-305)

“Her kim ki kabrimden dua ede, geçe

Cennete î mân ve Kur’ân ile göçe” sene 969/1561. *Hadîkatü’l-Cevâmî*’de olan târîhi *“mirved-i behşet”* 969/1561. Diğer bir tarih; *“Gitti Cihân Surûrî”* 969/1561.

İzzet Molla merhûmun üstadı olan ikinci Sürûrî Efendi’nin irtihâline târîhi;

“Surûri-i Müvverrih kim uyurken bulmasa tarih

Ğammından bir dahi varmazdı asla âlem-i hâbe

Te’essüf eyleyip üstadına İzzet dedi tarih

Surûrî’nin vefâtı mûcib-i hüzn oldu ahbâba”

Müverrih İsmet Bey

Daha önce zikri geçen Mehmed Celâl Efendi’nin büyük dedesi, Sakız adasının ilk fethinde oraya hicret ve iskân edeni ulemâ-yı meşâyih-i Buhârâ’dan bir zâtın kâbir an kâbir esâmî ve silsilesi Müverrih İsmet Bey’in nakliyle defterinde mazbût ve muharrerdir.

Bilinen sülâle, Sakız Nakîbizâde olup irtihâli 1303/1885 senesindedir. İstanbul’da Süleymânîye câmi-i şerîfinin makberesinde medfûndur.

Süleymânîye Câmi-i Şerîfinin Makberesi

Ma’lûm ola ki Süleymânîye câmi-i şerîfinin civârı bânî zamanından beri mezarlık değildi. Bundan altmış yıl evveli bostan ve bahçe imiş.²⁹³ Bahçivana îcâr ederler idi. Marul, salata, nane, mi’de-nüvâz gibi mahsûl yetiştirirler ve satarlardı. Muharrir fakîr,

²⁹³ [Yani 1240/1825 tarihlerinde. Süleymaniye ve cevâmi-i sâire vakıflarının mütevellileri paraya tama’ edip ahalinin inbisât ve inkişâfını aramadılar. Bahçelik ve bostanlıkları makbere ettiler.]

çocukluğum zamanında vâlidemin pederinin evi o taraflarda olduğundan gider, oradan marul alırdık. Hem bânî-i merhûmun türbe-i şerîfesi ziyâret olunur ve etrâfında direkler arasında dolaşılır eğlenilir, hem de tenezzüh olunur, gezinilir ferahlanılır idi.

O civârlara kır ve sahrâ uzak olduğundan, oralar ahâlîsinin kızlarının ve oğlanlarının mesîresi, dinlenme yeri idi. Daha sonra böyle kabirlik olduğu müstahsen olmayıp letâfet ve inkişâfı mahv oldu. Ehibbânın zevki bozuldu; cennet-mekân Ebû'l-Feth ve'l-meğazî Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî hazretlerinin câmi-i şerîfinin civârındaki tertîb buyurmuş olduğu bahçesi dahi takrîben 1280/1863 senesinden beri, bunun gibi makbere ve mahalle-i hâ-mûşân olmaya başladı.

Kitap Yazmak

“Bir adam, bir kitap yazsa, daha sonra karşılaştırma yapmaksızın o yazılan kitaptan biri daha yazsa; en sonraki yazılan kitap değişir, başka kitap olur.” buyurdular.

Sarı Kadı Mehmed Efendi

Üsküdar civârında Dudullu Köyü'nün yakınında ve kendi ismine mensûb köyünde medfûn Sarı Kadı denmekle meşhûr Mehmed Efendi hazretlerinin malûdûm-ı mükerreremi Mustafa Efendi hazretlerinin irtihâli 787/1385 (*Müşâtak-ı ilâhî*²⁹⁴) tarihindedir.

Adı geçen Mehmed Efendi hazretleri, hem kadılardan hem de meşâyih-i kirâmın büyüklerindendir. Kaddesallâhu esrârahumâ.

Hacı Şa'bân-ı Velî

Kastamonu şehrinin içinde defîn-i hâk-i pâk olan pîr-i tarîkat Şeyh Şa'bân-ı Velî kaddesallâhu sirruhu'l-âlâ hazretlerinin âlem-i cemâle teşrîfleri 977/1569'dur.

²⁹⁴ [Müşâtak-ı ilâhî tarihi budur: _ =40+ _ =200+ _ =400+ _ =1+ _ =100+ _ =1+=1+_ =30+_ = 5+_ =10=787/1385]

Sünbülzâde Mehmed Vehbî Efendi

Sünbülzâde Mehmed Vehbî Efendi Maraşlıdır. Vilâdeti oradadır; irtihâli 1224/1809 senesinde olup kabri Edirnekapi'da Sırt Tekke isimli tekkenin hudûdundadır. Vefâtına Surûrî'nin,

“Cennet olsun rûhına Vehbî Efendi'nin mekân” mısraı tarih düşmüştür. 1224/1809.

Merhûm tarîk-i ilmiyeden olup daha sonra Hacegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn tarîkine nakletmiş, sonradan tarîk-i ilmiyeye geçmiştir. 1211/1796 senesinde bir gün Sürûrî Efendi ihvânıyla oturup konuşurken, “Herkes tarih söylüyorsun, Vehbî'ye de bir tarih söyle-sene” demişler; bi'l-bedâhe *“İmru'l-Kays ile haşr olsun ilâhî Vehbî”* demiş. Vehbî Efendi'nin yaşı yüzü aşkın imiş.

Mehmed Şâhî Efendi

Daha önce şuarâ hikâyesinde mezkûr olan ricâl-i Devlet-i Âliyye'den ve asrın fâzıllarından Okçuzâde merhûmun ismi (305) Mehmed Şâhî Efendi'dir.

İrtihâli 1039/1629'dur. Pîr-i tarîkat-ı Hüdâyî Azîz Mahmûd Efendi kaddesallâhu sirruh hazretlerinin halîfelerindendir.

Müstakîmzâde Süleymân Efendi

Müstakîmzâde Süleymân Efendi hazretlerinin doğumu İstanbul'da Ebû'l-Feth hazretlerinin civârında (Fatih Sementi) Hoca Hayreddîn Mahallesi'nde (mahallenin diğer ismi Fındıkoğlu Mahallesi'dir) 1132/1719 (eş-Şeyh Süleymân) târîhindedir. Allahu Teâlâya hamdolsun, muharrir fakîrin mahallesi de şu anda o bölgedir. Merhûm müşârûn ileyh Fatih hocalarından Yemliha Hasan Efendi'den, Vak'anüvis Hoca Hâkim Efendi'den ve Yûsuf Efendizâde Hoca Abdullâh Efendi hazerâtından değişik dersler görüp tahsîl-i ulûm ve fûnûn etmiştir.

Tarîkat-i âliyye-i Nakşibendiye şeyhlerinin büyüklerinden, asrının vahîdi ve ferîdi Tokâdî Emîn Efendi hazretlerinden hilâfet al-

mıştır. Kabri Zeyrek'te Soğukkuyu, diğer ismi Pîrî Paşa Medrese-si'nde kendisinin şeyhi müşârün ileyh Tokâdî Emîn Efendi hazretlerinin ayak ucundadır. İrtihâli "*Tevekkeltü ale'l-hayyü'l-kayyûm*" 1202/1787 tarihindedir. Bu tarihi kendisi sağlığında söylemiştir.

Hoca Efendimizin hocalarından olup yukarıda daha önce ismi geçen Ayvânsarâyî Münzevî Sâlih Efendi hazretlerinin Müstakîm-zâde Süleymân Efendi hazretleri hem hocası, hem şeyhidir.

Hakka şükürler olsun Müstakîmzâde Süleymân Efendi hazretleri, bizim büyük hoca efendimizdir. Müşârün ileyh hazerâtı ve bunların emsâli bulunan zevât-ı kirâmdan her birisi, kendi hânelerinde oturdukları hâlde tekkesiz meşâyih-i kirâm zümresindendir. III. Sultân Mustafâ Hân, Ebû'l-Feth hazretlerinin türbesini yenilediği vakit, itmâm-ı binâsına Müstakîmzâde merhûmun "*Türbe-i zîbâ yapıldı Fâtih'e*" mısırâi tarihi güzel düşmüştür. 1179/1765.

Ahlâk-ı Zemîme

Ahlâk-ı zemîme ondur. Tûl-ı emel, hırs, muhabbet-i dünya, ucub, kat'-ı rahm, hased, riyâ, buhl, hubb-i mâl, gazab.

Süleymân Nahîfî Efendi

Süleymân Nahîfî Efendi hazretlerinin kabri Topkapı'nın dışında, hastahâneye gidecek yolun sol tarafında nihâyetlerine doğrudur. Mezar taşındaki tarih budur:

Göçtü dünyadan bu zât-ı pâk-ı mevsûfî'l-kemâl

Rahmet-i Hakk canına olsun nisâr u lâyiha

Kim gelirse kabrine târîh-i fevtin okusun

Bû Süleymân Nahîfî rûhına el-Fâtîha

sene 1151/1738. Cennet-mekân I. Sultân Mahmûd Hân asr-ı hü-mâyûnundadır.

Yine Topkapı'nın dışında Şârih-i Mesnevî Sarı Abdullâh Efendi-hazretlerinin kabri de Süleymân Nahîfî Efendi'nin tarafında suf-fa-i mahsûsa yakınındadır. Mezar taşındaki târîh budur.

“Merd-i ma’nevî Şârih-i Mesnevî, sâbikan-ı reîsü’l-küttâb Hazret-i Abdullâh Efendi ibni es-Seyyid Mehmed rûh-ı şerîfler için cemî‘ ehl-i îmân ervâhı için, rızâullâh için el-Fâtiha, sene 1071/1660”.

Mehmed Vahyî Efendi

Koca Mustafâ Paşa meşâyah-i kirâmını nazm eden Şeyh Mehmed Vahyî Efendi’nin babası Şeyh Hasan Nûrî Efendi, İstanbul’da Balat’ta Ferruh Kethudâ Tekkesi şeyhidir ki 1100/1688 tarihinde irtihâl edip, kabri Yâ Vedûd İskeleyi yakınlarında, Bâb-ı Ensârîler çıkışında, I. Sultân Süleymân hazretlerinin imâmı Bektâş Efendi türbesi civârındadır.

Mûmâ ileyh Mehmed Vahyî Efendi, babasının yerine şeyh olup Sultân Selîm vâ’izi iken, sene 1130/1717 tarihinde irtihâl edip babasının yanında medfûndur. Vahyî Efendi’nin babasının babası, Eyyûbî Şeyh Mehmed Efendi’dır ki Koca Mustafâ Paşa dergâhında post-nişîn olup sene 1046/1636 târîhinde hacca gidip Medîne-i Münevvere’de irtihâl etmiştir.

Bir Vahyî Efendi daha vardır, ona Süleymân Vahyî derler. Sultân II. Mahmûd Hân zamanında yaşamıştır. Vahyî Efendi’nin *Cevbi* derler meşhûrdur, bu zâtındır. (308-309) Zâten Tuna tarafında Eb-rail isimli kasabadandır. Bursevî Koca Mehmed Emîn Efendi hazretlerinin hulefâsındandır. İrtihâli 1233/1817 olup kabri Topkapı dışında Hoca Neş’et Efendi haziresinin suffa-i mahsûsasının önündedir. Senk-i mezârında olan tarih, Pertev Paşa merhûmudur.

“*Vahyî Efendi göz yumup gördü makâm-ı vuslatı*”, sene 1233/1817.

İrtihâlleri

Daha önceki sayfalarda ism-i şerîfeleri mezkûr olan meşâyah-i kirâmın irtihâl târîhleriyle berâber sehven ism-i şerîfleri yazılama-yanların isimleri dahi bu cetvelde beyân olunmuştur.

İrtihâlleri

Sene

- 899/1493 Şeyh Mehmed Cemâlî Halvetî Efendi
 936/1529 Şeyh Yûsuf Sünbül-Sinâneddîn Efendi
 950/1543 Şeyh Muslihiddîn Mûsâ Merkez Efendi
 963/1555 Şeyh Seyyid Ahmed Efendi
 979/1571 Şeyh Ya'kûb Efendi
 985/1577 Şeyh Sinâneddîn Efendi
 1019/1610 Şeyh Hasan Necmeddîn Efendi
 1026/1617 Şeyh Hasan Adlî Efendi
 1046/1636 Şeyh Eyyûbî Mehmed Efendi
 1051/1641 Şeyh Kerâmeddîn Efendi
 1091/1680 Şeyh Alâeddîn Efendi
 1160/1747 Şeyh Koca Nûreddîn Efendi
 1170/1756 Şeyh Yûsuf Kutbeddîn Efendi
 1170/1756 Şeyh Alâeddîn Efendi sâni-i meşihat yevm 40
 1199/1784 Şeyh Mehmed Hâşim Efendi-i evvel
 1199/1784 Şeyh Vahyî Çelebi meşihat yevm 40
 1231/1815 Şeyh Hâşim Efendi-i sâni
 1231/1815 Şeyh Hâşim Efendi-i sâlis meşihat mâh 6
 1237/1821 Şeyh Hâfız Mehmed Emîn Efendi

1268/1851 Şeyh Mehmed Râzî Efendi kaddesallâhu esrârehum, şefaatiyle bizleri faydalandırsın. Hâlâ post-nişîn Şeyh Rızâ Efendi hazretleridir.

İmâm Zeyne'l-Âbidîn radiyallâhu anh Efendimizindir

*Es-Subhu bedâ min tal'atihî, ve'l-Leylû dücâ min vefratihî
 Fâka'r-rusulâ fazlen ve alâ ehdâ's-sübûlâ li delâletihî
 Kenzü'l-kerami, mevlâ'n-niami, hâdi'l-ümemi li şerâtihi*

*Ezkâ'n-nesebi, a'lâ'l-hasebi, külle'l-arabi fe hurmetihî
Siate's-şecari, nutki'l-haceri, şakka'l-kameri bi işâratihî
Cibrîlû etâ leylete esrâ ve'r-rabbi deâ lihadratihî
Nâle's-şerefâ vallahu afâ ammâ selefâ an ümmetihî
Fe Muhammedünâ hüve seyyidünâ fe'l-ızzu lenâ bi icabetihî²⁹⁵*

Hoca-i Ahrâr Ubeydullâh Semerkândî

*Yâ Rabbi! Bi hakkı nâdi Aliyyen se yencelî
Yâ Rabbi! Bi hakkı Şâh-ı Necef Murtaza Ali
Üftâdegân vâdi-i gam râ be gir dest
Yâ Mustafa! Muhammed veya Murtazâ Ali*

Fatiha Sûresi'nin Sırrı

Bir gün Hazret-i Ali kerremallâhu veche ve radiyallâhu teâlâ anı Efendimize bir kimyacı gelir; “Ben ilm-i kimya ile bakırı altın ederim” der.

Şâh-ı velâyet-penâh efendimiz, yerden bir avuç toprak alır, üzerine Fâtiha-i Şerîfe'yi okur, avucundaki toprak altın olur; kimyacı şaşar gider. O da bir avuç toprak alır, üzerine Fâtiha-i Şerîfe'yi okur, ammâ toprak altın olmaz. Gelir Şâh-ı velâyet-penâha;

– “Fâtiha'yı toprağa ben de okudum, ama altın olmadı, neden-dir?” der.

– “Fâtiha o Fâtiha, ama ağız o ağız değil” buyururlar .

Kelâm-ı Hazret-i Ali kerremallâhu veche ve radiyallâhu anı,

²⁹⁵ O'nun (peygamberin) doğuşuyla sabah başladı, çokluğuyla gece yoğunlaştı, Fazilet bakımından bütün rasûllerin üstündedir, rehberliği ile yol gözetirenlerin en yücesi oldu.

Cömertlik hazinesi, nimetler efendisi, şeriatıyla ümmetleri şeriatına götüren erdendir.

Ağacı koşturan, taşı konuşuran, işâretiyle Ay'ı yarandır.

Cibril (a.s.)'in geceleyin gizlice geldiği, Rabbin huzuruna çağırdığıdır.

Allah'ın ümmetinden geçmiş günahları bağışlama şerefine erdirdiğidir.

Bizim Muhammedimiz, efendimizdir. Ona icâbet etmek, bizim için izzettir. (S.309)

“*Lâ hemmün ke hemmi'd-deyn, lâ vec'un ke vec'i'l-ayni*” (Borç kederi gibi keder, göz acısı gibi de acı yoktur). Sadaka veliyyullâh. Deyn, borç ma'nâsındır. (310-311)

Cehl-i Mürekkeb

Muharrir-i fakîre bir gün bir Ermeni; “Osmanlı yazısı yirmi beş türdür” dedi. Gittim Hoca Efendimize sordum;

– “Hayır altı türdür, şes kalem derler” buyurdu. Hazret-i Allah, Ehl-i Beyt-i risâlet hürmetine ümmet-i Muhammed'i bilmeyenlerin eline düşürmesin. İşte, “*cehl-i mürekkeb*” buna derler; yani bilmez, bilmediğini de bilmez, bilirim sanır.

Ahlâk-ı Alâi'yede “*Bu cehlin ilâcı yoktur*” der. “Eğer bilmediğini bilirse onun ilâcı vardır; ona, ‘*cehl-i basî*t’ derler” der.

Ne Türlü Yemek Yemeli

Hoca Efendimize;

– “Ne türlü yemek yemeli?” diye sordular. Cevâbında;

– “Et pilav arasında bir de sebze kâfi ve vâfidir” buyurdular.

Kelâm-ı Hazret-i Ali

Şeyhülislâm Mollâ Bey Efendi'nin huzûrunda kelâm-ı Hazreti Ali için;

– “Kelâm-ı kibâr değil mi efendim?” dedim de,

– “Edeb ederim, tahsîs-i bi'z-zikr ederim” dedi. “Kelâm-ı Hazret-i Ali derim” demek istedi. Zîrâ merhûmun kendisi can ve gönülden hâlisen muhlisen muhibb-i handân-ı Rasûlullâh idi.

Kelâm-ı Hazreti Ali kerremallâhu veche ve radiyallâhu teâlâ anh

İzâ künte zâ aklın felâ tahşa garbihi

Vemâ âkılün fî beldeti bi ğarîbin

*Yeuddu refîa'l-kavmi men kâne âkılün
Ve in lem yekün fî ehlihî bi hasîbin*²⁹⁶

Selimiye Dergâhı

İsmet Bey Efendi'nin kayıtlarından anlaşıldığına göre, 1219/1804'te şehîd Sultân Selîm Hân-ı merhûm, Üsküdar civârında câmi ve dergâh-ı şerîfi yapıp "Selimiye" ismi verildiği zaman ilk önce oraya şeyh olan Nakşiyye'den Çankırılı Abdullâh Efendi'dir.

Şeyh Sadî hazretlerinin *Gülistân*'da; "*Sâhib-i dili be medrese âmed ze hânegâh*" buyurduğu gibi, meşîhati terk edip 1222/1807'de müderris olur. 1237/1821'de Kudüs-i şerîf mollası olup daha sonra müddet-i avdetle yolculuk esnasında 1238/1822'de irtihâl eder. "*Tasdîkât*" ve "*Tasavvurât*" üzerine hâşyesi meşhûrdur.

Abdullâh Efendi'nin yerine Ni'metullâh Efendi şeyh olur. Ni'metullâh Efendi Buhâralıdır. İstanbul'da Zeyneb Sultân Câmi-i şerîfinde ders okutur. İrtihâli 1232/1816'dadır. Selimiye Câmi-i şerîfinin kabristanında medfûndur.

Yerine Behcet Efendi'yi Bursa'dan getirirler, şeyh ederler; o da 1238/1822'de irtihâl eder, tekkenin hazîresine defnederler.

"*Göçtü da'vetine dîdâra cenâb-ı Behcet.*" İş bu târîh-i tâm P-ertev Paşa merhûmudur. Behcet Efendi, Bursa'da Nakşiye ricâl-i kirâmından Koca Mehmed Emîn Efendi'den müstahlefdir. Daha sonra meşîhat iki evlâda, yani Mehmed Rızâ ve Mehmed Hidâyet'e tevcih olunur da vekil ile idâre olunur. 1257/1841'de Rızâ Efendi irtihâl eder, tekkenin hazîresine pederinin yanına defnederler. Meşîhat müstakilen Hidâyet Efendi'de kalır. 1288/1871'de Hidâyet Efendi irtihâl eder, meşîhat oğlu Sa'îd Efendi'ye tevcih olunur.

Doksan beşinci sahîfede vasıfları anlatılan birâderzâde hafîdi Sâkıb Efendi, sudûrdan Ya'kûb Efendi'nin oğlu müderris Emîn

²⁹⁶ Eğer akıllı isen gurbetten korkma,
Akıllı değilsen kendi memleketinde de garipsin.
Akıllı kişi kavminin üstünü sayılır,
Değilse, ailesi içerisinde bile aşağılardadır.

Efendi'nin oğludur. Müderrisînden ve mühendishâne hocalarından iken 1228/1813'te vefât edip cedd-i a'lâsı Hasan Can hazretlerinin mahdûmu Şeyhülislâm Sadeddîn Efendi hazretlerinin Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb Ensârî radiyallâhu anh hazretlerinin civâr-ı âliyyelerinde bulunan kabristanında medfûndur. Ulûm-ı riâyâziyyede yed-i tûlâsî olup müsenna olarak yaptığı sâ'at hâlâ Mühendishâne Kütübhânesi'nde mahfûzdur.

Müşârun ileyh hazretleri Hoca Efendimizin hem hocası ve hem akrabâ-yı âlilerindendir, anlatılan bilgiler İsmet Bey'dendir.

Yine aynı kaynaktan tahkîk olduğuna göre, sultân-ı şu'erâ-yı Rûm Bâkî merhûm, Fâtih Câmî-i şerîfinin müezzinbaşısının oğludur. İstanbul'da 933/1526'da doğmuş, hasbe't-tarîk Rûmeli Kadı-askeri olarak 1008/1599'da irtihâl buyurmuştur.

“Bâkî Efendi göçdi ukbâya bin sekizde.” Bu tarih lafzen tarihtir, ma'nâ ve hesâben değildir.

Çorumlu Hoca Osman Efendi

Semt-i Fındıklı'da olup müverrih İsmet Bey'in peder-i âlileri mekteb-i harbiyye hocalarından Çorumlu Hoca Osmân Efendi'nin irtihâli 1296/1878 tarihindedir. Hoca-i müşârûn ileyh, Fındıklı Câmî-i şerîfinde talebe-i ulûma birkaç defa izin vermeğe muvaffak olmuştur ve kendileri tarîkat-ı âliyye-i Nakşiyye ricâlindendir. Hoca Efendimizi sevenlerdendir.(312-313)

Selîm Sırrî Efendi

Semt-i Kabataş'ta olan ulemâ-yı benâmdan Selîm Sırrî Efendi hazretlerinin irtihâli 1264/1847'dedir. Hoca Efendimizin görüştüğü zevâttandır.

Arzuhâl

Medîne-i Münevvere'den Rasûlullâh Efendimizin tard ettiği ve Rasûlullâh'tan sonra Hazreti Ebû Bekir'in ve Hazreti Ömer'in

sürgünden getirmediği mel'ûn Mervân bin el-Hakem'in oğlu mel'ûn Abdülmelik, on iki imam efendilerimizden ve Fâtımatü'z-Zehrâ neslinden dördüncü imâm seyyidü's-sâcidîn, İmâm Zeyne'l-Âbidîn radiyallâhu anh efendimiz hazretlerini, Medîne-i Münevvere'den birkaç konak uzak mesâfede olan boş bir mahalle nefy ve iclâ etmiş; çadır içine hapis eylediğinde bâd-ı sabâ ile cedd-i büzür-güvârlarına etmiş oldukları arz-ı hâldir. Bursalı Hoca Hacı Bilâl Efendi merhûmun rivâyetiyledir.²⁹⁷

*İnni'lte yâ rîha's-sabâ yevmen ilâ ardî'l-haram
 Bellîğ selâmî rauzaten fîhâ en-Nebîyyü'l-Muhteram
 Min vechi şemsi'd-duhâ min haddihî bedru'd-dücâ
 Min şahsihî leyse'l-viğâ min heffihî bahri'l-hadm
 Merfûatûn âyâtühû mekşûfetûn gâyâtuhû
 Müdüni's-sehâyâ zâtühû bel zâtuhû mahdi'l-keram
 Kur'ânühû bürhânunâ nüshan li'eyyâmi medat
 İz câünâ ahkâmühû külle's-suhufi sâra'l-ademi
 Ekbâdunâ mecrûhatûn min dûkı hicri'l-Mustafa
 Tûbâ li'ehl-i beldetin fîhâ'n-nebiyyü'l-muhteram
 Yâ rahmeten li'l-âlemin, yâ seyyiden li'l-mürselîn
 Yâ şâfian li'l-müznibîn irham ilâ hâli'l-eham
 Yâ seyyiden li'l-mürselîn erdik lillezine'l-âbidîn
 Mahbusun eydi'z-zâlimine fi'l-mevkibi ve'l-müzdehimi.*

²⁹⁷ Ey saba rüzgârı! Eğer yolun uğrarsa Harem toprağına Selâmımı söyle bahçesinde yatan Nebiyyi muhtereme Âyetleri yüksektir, gayeleri açıktır. Şehirlerinin cömertliği zâtınadır, hatta kendisi cömertliğin özüdür. Kur'an'ı burhânımızdır, karanlık geçen günlerimizde Âyetleri geldikçe bütün geçmiş suhufar yok oldular. Ciğerlerimiz yaralıdır, Mustafa (aleyhisselâm)'nın hicret sıkıntısından Yaşasın Nebiyyi muhteremin hicret ettiği beldenin insanları Ey âlemlerin rahmeti, ey efendilerin ilki! Ey günahkârların şefaâtçisi, kirli hallerin en merhametlisi! Ey peygamberlerin efendisi! İbadet edenlerin hallerini anla Zalimlerin ellerinde karanlık ve zor bir yerde mahbustur.

Devlet-i Âliyye-i Mahmûdiye

Daha önce zikredilen Eğri Cengi hikâyesinde işâret olunduğu üzere bu Devlet-i Âliyye teceddüd etti. Bundan sonra bu devlet, Devlet-i Âliyye-i Mahmûdiye'dir. Zîrâ devlet dedikleri her ne kadar dört rükundan, yani ehl-i seyf, ehl-i kalem, ehl-i zirâ'at, ehl-i hırfet ve ticâretten mürekkeb ise de, diğer tarifle kanunlardan ibârettir. Şimdi bu Devlet-i Âliyye'nin kanunlar ve nizâmları tamamen değişti ve yenilendi.

Şimdi bu Devlet-i Âliyye'nin vakti, vakt-i nümuvvdur (gelişme zamanıdır.) Ehl-i kalemin içinde ulemâ, meşâyih, küttâb, etibbâ, müneccim, müverrih ve ehl-i fünûn-ı sâire dâhildir. Yıl takviminin evvelinde, müneccimbaşı her sene takvim çıkardığı vakit tevârîh-i meşhûre-i âlemi başka başka yazdığı sırada, 1241/1826 sene-i hicriyesinden itibâren Sultân Mahmûd Hân nizâmının nizâmı tarihinin, meselâ 63. senesi diye zikr ve beyân eylese, münâsib olur buyururlardı. Kendilerinin zamanlarında müneccimbaşı bulunan Beşiktaşlı Kanbur Hasan Efendi'ye ihtâr bile buyurmuşlar ise de, müneccimbaşı muvaffak olamadığını buyururlardı.

Hikâye

İstanbul'da birisi Koca Mustafâ Paşa dergâhının şeyhi merhûm Şeyh Râzî Efendi'ye;

– “Siz böyle senede bir kere toplanıp da ‘mâtem’ diyerek bağırıp çağırıyorsunuz, başka günlerde aklınıza bile gelmiyor; bu ne demektir?” der. Cevâbında;

– “Kerbela çölünde âl ve evlâd-ı Rasûl'ün nice meşakkatlerle berâber şehâdetleri, kadınlar, çocuklar ve torunlarının bin belâlar ile Kûfe ve Şam zâlimlerinin maiyetlerinde, şühedâlarının başlarıyla berâber Kerbelâ'dan Kûfe'ye, Kûfe'den Şam'a, Şam'dan Medîne-i Münevvere'ye gidinceye dek bu kadar yollarda yezîdlerin elinden tahammül olunmaz derecede görüp çekdikleri mihnet ve meşakkatleri, bizim yüreğimizde her gün onulmadık bir derttir, ağrıdır. Lâkin muharrem ayı gelince artık saklayamayız, o dert de-

şilir, meydana çıkar, elimizde değildir; onun için bağıırır, çağırır, feryâd ve figân ederiz.” buyururlar.

İ‘lân-ı Âcizî -Tashîh

Bu menâkıbı mütâlaa buyuran ihvân, okuma esnasında yanlış ve hatâlarına rastlarsa, hatâ sevâb cedveline mürâca‘atla tashîhine (315) müracaatları ve eğer sehven o cetvele yazılamadı ise taraflarından tashîh ve afv buyurulması ricâ olunur.

Hoca Efendinin Kerâmetleri ve Vefâtları

Hoca Efendimizin taallukâtından ve manevî evlatlarından, o dönemlerde on yaş civarında olan Sıddîka Hanım, fakîre nakletti: -ki bu Sıddîka Hanımı Hoca Efendimize hizmet eder, nargilesini temizleyip doldurur, kahvesini pişirir, çamaşırını giydiren, her gün Hoca Efendimizin yanında bulunurdu.

– “Bir gün Hoca Efendimizin yanında oturuyor idim. Müteessifâne, *“A sizin evinizin yanında şimdi yangın olacak, ammâ size zararı olmayacak”* der. Aynı aynına dediği gibi olur.

Yine bir gün durup dururken üzüntülü olarak;

– “A şimdi zelzele olacak, ammâ hafîf geçecek” der, yine aynı aynına olur.

Yine Sıddîka Hanım nakletti:

– “Hoca Efendimiz irtihâl ettiği sırada hiç yatmadı; yalnız iki saat kadar başını yastığa koydu, hiç kendini kaybetmedi. Gündüz saat 9’da irtihâl edeceğini haber verdi. “Saat kaça geldi?” diye sordı; saat 9’a gelince “Allah Hû” dedi, yürüdü diye nakletti ve irtihâli gününde ferahlı lakırdılar söylerdi” dedi.

Bu Sıddîka Hanım, Üsküdar hükûmetinde müdde‘â-i umûmî Agâh Bey’in hemşiresidir.

Neccârzâde el-Hâcc Şeyh Mustafâ Rızâeddîn Efendi

İsmet Bey Efendi’den tahkîk olunduğuna göre, 66. sahifede ez-

kâr ve evsâfı güzêrân eden Neccârzâde el-Hâcc Şeyh Mustafâ Rızâeddîn Efendi'nin doğumu, Beşiktaş'ta 1090/1679 tarihindedir.

Tarîk-i Celvetiye ricâlinden Odabaşı Şeyh Mustafâ el-Fenâyî Efendi, Beşiktaş Câmî-i şerîfinde tedrîs-i ulûm buyurdıkları esnâda, onların meclis-i kemâlâtına girerek çeşitli ilimleri onlardan tahsîl etmişti. Bu sırada ondan tarîk-i Celvetiye erkânı üzere müstahlef olmuş, daha sonra 1123/1711 tarihinde Edirne'ye giderek Arabzâde İlmî Efendi'den de erkân-ı Nakşiye üzere hatm-i hâceye me'zûn ve müstahlef olmuştur. Beşiktaş Mevlevî şeyhi Eyyûbî Memiş Dede Efendi'den de *Mesnevî-i şerîf* tedrîs ederek icâzet almıştır.

Tarîk-i Nakşiye üzere kendilerinden sülûk gören Ömer Nüzhet Efendi'nin söylediği târîhtir.

*“Gelip bir ah ile Dervîş Nüzhet dedi târîhin
Sipahsalâr ashâb nihâyet göçdi ukbâya”*

Yevm-i Salı 16 m. sene 1159/1746 bu dahi târîh-i diğerdır (merkad-ı urefâ-yı Celvetiye) 1159/1746 pederlerinin ismi İbrâhîm Ağa'dır. Cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı evvel hazretlerinin zamanındadır.

Şeyh el-Hâcc Sıddîk Efendi

Müşârûn ileyh el-Hâcc Şeyh Rızâeddîn Efendi hazretlerinin mahdûmu Şeyh el-Hâcc Sıddîk Efendi hazretlerinin doğumu, 1131/1718 olup irtihâli 1208/1793'tür. Rûmelihisârı'nda, “Kaya-lar” isimli yerde yalıda irtihâl edip Fâtih'te namâzı edâdan sonra tekkesinde pederinin yanına defnedilmiştir. Celvetiye hilâfeti pederindendir. Nakşiye erkânı üzere yine pederleri müşârûn ileyhden müstahleftir.

Bir sene kadar Üsküdar'da Hazret-i Hüdâyî'nin dergâh-ı şerîfinde meşîhat edip yine Beşiktaş'a dergâhlarına dönmüştür. Dâmâdları Şeyh Hakkî Efendi'yi dergâh-ı mezkûrdan berâber getirmiştir. Şeyh Hakkî Efendi önceden Hazret-i Hüdâyî dergâh-ı şerîfinin sofularından olup dâmâd oldukdan sonra başına Nakşî sikkesi giymesi meşhûr olmuştur.

Müşârün ileyh Nüzhet Efendi merhûm, Fâtih civârındaki hırka-i şerîfi ziyârete gittiği vakit, Şâhidî merhûmun bir mısra'ını tazmîn ile bi'l-bedâhe bir kıt'a söylemiştir.

*"Ey Pâdişâh! Sidra-serîr-u felek- makamün
Vardır kapında Veyse'l-Karânî gibi bin gulâm
Tuttum kenâr-ı hırkasından kumaşını
Ey el tutucu eteğin elden kaçan koyam."*

Yağmur Duası Rubaîsi

Mâverâû'n-nehir'de yağmur duâsına çıktıkları vakit meşâyih-i kirâm zevî'l-ihtirâmdan (316-317) Ebû Sa'îd Ebû'l-Hayr hazretlerinin işbu rubâ'îsini okurlar, bununla Rabbi Teâlâ'ya münâcât ederler buyurdu. Rubâ'î budur:

*Yâ Rabb! Sebeb-i hayât-ı hayavân bifirist
Ve'z hân-ı kerem nimet elvân bifirist
Ez behr-i leb-i teşne-i hâyvân-ı nebât
Ez dâye-i ebr-i şîr bârân bifirist.*

Yani, "Yarabbi senin yarattığın hayvanın hayâtına sebep olanı gönder.

Yarabbi senin keremin sofrasından türlü türlü ni'metler gönder.

Yarabbi bitki ve hayvanlarının susamış olan dudakları için bulut tâyesinden yağmur sütlerini gönder."

Çârde Ma'sûm

*Mustafa ve sehî Muhammed Murtaza ve sehî Ali
Ca'fer ve Mûsâ ve Zehrâ, yek Hüseyin ve dû Hasan
İsnetî der ki;
Çû Hâtem bud cemî-i Enbiyâ râ
Ez ân ber sîne-i bestî senk-i hârâ*

Ebû Ali Bin Sînâ da der ki;
Men lem yetaşşuk bi vechi behâ
Ve lem yetelezzez bi savti şehâ
Fehüve fâsidü'l-mîzâc
*Yahtâcu ile'l-ilâc*²⁹⁸

Şeyh Abdülehâd-i Nûrî kaddesallâhu sirruh hazretlerinin risâlesinden yazılmışdır.

Yâ ehle beyt-i Rasûlallahi habbeküm
Faraza minallahi fi'l-Kur'âni enzelehû
Kefâküm min azîmî'l-kadri enneküm
*Men lem yesil aleyküm lâ salate lehü*²⁹⁹

Bu beyitler Sıdîka Hanım'dan işitilmiştir.

Hikâye

“Hoca Efendimiz her gece Mevlevîler gibi üç kere semâ eder, ondan sonra yatar uyurdu” dedi. Hoca Efendimizin büyük dedelerinden miras kalan vakıfların tevliyeti içerisinde.

Vişne Efendi

Vişnezâde Şeyh Mehmed İzzetî Efendi ki, Şeyhülislâm Zeke-riyyâ Efendizâde Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin birâderi Filibe Kadısı Şeyh Lütfullâh Efendidir ki ulemâ arasında “Vişne Efendi” denmekle meşhûrdur. Bunun oğlu Şeyh Mehmed İzzetî Efendi, bir gün Dolmabahçe hudûdunda Tarlabası'nda “Bağ Odaları” isimli mahalde bir mescid binâ etmiştir. Bu sülâlenin evkâfı tevliyeti bâ-

²⁹⁸ *Kim Beha'nin yüzüne âşık olmaz,*
Ve şâh sesinden lezzet almazsa
O'nun mizacı bozulmuş
Tedaviye ihtiyaç duymuştur.

²⁹⁹ *Ey Rasûlullah'ın ehl-i beyti! Sizi sevmeyi,*
Allah indirdiği Kur'ân-ı Kerîm'inde farz kıldı.
Size kadri yüce olandan bu hediye yeter,
Sevgisi size ulaşmayanlara da dua yoktur.

nî-i müşârûn ileyhin torundan toruna intikâl ettiği gibi hafîd-i sa-
îdleri olan Hoca Efendimiz hazretlerine dahi intikâl ettiğinden,
1240/1825 tarihleri hilâlinde evkâf-ı mezbûrun câbîsi İzzet Efendi
ma'rifetiyle ta'mîrine muvaffak olmuşlardır.

Vişnezâde Efendi hazretleri, Rûmeli sadâretinde, 1092/1681 ta-
rihinde irtihâl edip İstanbul'da Çarşamba'da Kovacı Dede türbe-i şe-
rîfesinin karşısında, muhterem dedesi Zekeriyyâ Efendi Medrese-
si'nin yanında vâki makberede ve medresenin ittisâlinde medfûndur.

Vişnezâde Efendi irtihâline Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Nâ-
cî Ahmed Dede Efendi hazretlerinin söylediği tarihtir. "*İzzetî git-
ti cihanın hayfa*" 1099/1687.

Efendi-i müşârûn ileyhin gazeliyâtından bir mısradır;

"Ma'mûr edegör İzzetiyâ beyt-i derûnu"

"*Ne dîd bed ne dîdend bed, her ân bidîd bed bedîdend her ân*"

Bu beyt "*bî nukat*"³⁰⁰ yazılır.

Kâtib Çelebi

Müverrihîn, müdekkikîn ve ulemâ-yı muhakkikîn zümre-i ki-
râmından Kâtib Çelebi hazretlerinin Edirne şehrinde irtihâli
1068/1657'dedir.

Tâcü't-Tevârih isimli kitâb-ı şerîfin müellifi Hoca Sadeddîn
Efendi hazretlerinin peder-i mükerrerleri, Bursa'da Çelebi Sultân
Mehmed Hân hazretlerinin türbe-i şerîfesi hazîresinde medfûn olan
Hasan Can Efendi hazretlerinin irtihâline söylediği târîh-i tâmdır.

"*Sa'di-i matımuza tarihini, dedi ilâ rahmeti rabb-i cemîl*"
974/1566, işbu târîh mezâr taşında yazılıdır.

Bursa'da Emîr Sultân hazretlerinin âlem-i cemâle irtihâlleri
833/1429 senesi, "İntikâl-i Emîr" târîh-i tâmdır.

Nakl edicek dedim ona târîh

Bursa'nın kutbu göçtü Üftâda 993/1585.

³⁰⁰ Kötülük görmedi, kötülük görmediler. Her kim kötü bakarsa kötü görür. Ebced
hesabında, noktasız harf olarak yazıldı.

Mecmû'a-i Mustakîmzâde'den Alınmıştır

Â-i abâ beştir. Tilâvet ve ta'likî bi'l-hassa pâd-zehr-i rûhânî ve tiryâk-ı cismânî olan temîme-i manzûmedir. (318-319)

*“Lî hamsetün etfea bihâ harra'l-vebâe'l-hâtîmete
El-Mustafa, velî Murtezâ, ve ebnâhümâ vel-Fâtîmetü”*³⁰¹

Hız. Ali kerremallahu veche şöyle buyurmuştur;

Kişinin kemâli dört şeyledir;

Gücü, devleti yerinde iken tevazu sahibi olması,

Kudreti yerinde iken affetmesi,

Varlığı azken cömertlik sahibi olması,

Minnetsiz bir şekilde ihsanda bulunmasıdır.

Yine Hız. Ali Efendimiz;

“Her kimde cömertlik ve haya duygusu bulunmazsa ölüm onun için daha hayırlıdır” buyurmuştur.

Dergâhnâme³⁰²

Dergâhnâme-i Mü'minzâde. Seyyid Hasib-i Bursevî³⁰³. Ramazân-ı zül-buhûrunuzu tebrik ederek; I. Sultan Mahmud zamanında Hoca Efendimiz dervişleri sevdiği ve bazı dergâhları ziyâret et-

³⁰¹ “Yok edici vebayı tutuşturup yakan beş kişi vardır, Mustafa (aleyhisselâm), Aliyyü'l-Murtaza, iki oğlu ve Fâtîmetü'z-Zehrâ”.

³⁰² *Dergâhnâme* ilk defa Mü'minzâde Ahmed Hasib Efendi tarafından I. Mahmud döneminde (1108/1696-1168/1754) kaleme alınmıştır. Müstakîmzâde Süleyman Efendi (ö. 1202/1788) bu metne kendi dönemine kadar yapılan dergâhları da ekleyerek eserine almış (bkz. Müstakîmzâde, *Sâbit Divanı*, İst. Üniv. Ktp., TY, 479), Emin Efendi de oradan *Menâkıbnâme-i Kethüdâzâde* sonuna kaydetmiştir. *Dergâhnâme* hakkındaki bir inceleme için bkz. Günay Kut-Turgut Kut, “İstanbul Tekkelerine ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme”, *Varia Turcica*, IX, Turcologica Miszellen, ss.213-236.

³⁰³ Mü'minzâde Ahmed Hasib Efendi, Bursa'da doğmuş, medrese tahsilinden sonra 1129/1716'da müderris olarak göreve başlamış ve Tokat, Kayseri, Bağdat, Manisa gibi vilâyetlerde kadılık yapmıştır. Manisa'da iken azledilmiş, İstanbul'a gelerek 1166/1752'de vefât etmiştir. Mü'minzâde *Silkü'l-Leâl-i Âl-i Osmânî* (İst. Üniv. Ktp., TY, 104 ve TY, 4132), *Ravzatü'l-Kâberâ* (Molla Murad, 1437) ve *Dergâhnâme* adlı eserler bırakmıştır. Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, III, Dersâdet 1342, s.144; Ağah Sırrı Levent, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, Ankara 1973, s. 368; G. Kut-T. Kut, a.g.m., s. 215.

tiği için adı geçen dergâhnâme, ihvâna yadigâr olmak üzere menâ-kıbnâmesinin sonuna yazılarak eklendi (*Mecmua-i Müstakimzâ-de*'den). Bu dergâhnâme yazıldıktan sonra, inşa olunan yeni dergâhları anlatan mısralar tarafımızdan oluşturulmuş, sonuna bir mim konularak yeni nazımlar belirtilmiştir.

1. Ey talebkâr-ı rızâ-yı Hazret-i Rabbü'l-enâm
Arzumend-i visâl-i kâ'be-i şevk u garâm
2. Ey eden alhkâm-ı şer'-i Ahmed'e teşmîr-i sak
Bâtınında bulsun alhvâl-i tarîkatla vifâk
3. Kıl meşâyih âsitânın kendine kehfü'l-emân
Her birinden iktisâb eyle hayât-ı Câvidân
4. Neyl-i a'mâlinde ey sâlik sakın çekme ta'ab
Onların himmetleri olur sebep bâ izn-i Rab
5. Ben hele çok lütfunu gördüm tarîk erbâbının
Kuluyum kurbanıyım billâh meşâyih bâbının
6. Ol sebepten şehr-i İstanbul ve etrafındaki
Tekkeler oldu bana cümle medâr-ı bendegî
7. Kudretim oldukça Mevlâ'ya ibâdet eyledim
Pâdişâh-ı zü'l-celâle arz-ı hâcet eyledim
8. Eyledim hayır dua Sultan Mahmud Han için
Ba'dezin destûr-ı Ekrem sadr-ı âl-i şân için
9. Dergâh-ı âlîlerin ta'dâd u tavsîf eyledim
Şöhret u hâsiyetin tahrîr u ta'rîf eyledim
10. Âsîfâ bir gûşe-i çeşm-i inâyetele nazar
Bende-i nâciz-i devlet-i hâhinâ ihsân yeter
11. Habbezâ gülzâr-ı cennettir makâm-ı *Sünbülî*
Nefha-i bahşâ-yi kerâmettir makâm-ı *Sünbülî*
12. *Tekye-i Sivâsî*'ye gel eyle terk-i mâsivây
Hem taalluk riştesin kat' eyle ey merd-i Hudâ
13. Zâhidâ inkârı dilden terk edip âyîne gel
Âsitân-ı Hazret-i Molla Celâleddîn'e gel

14. Ruh-bahşâdır. aceb *İsâ Efendi Tekkesi*
Dergahından eyle isticlâb-ı feyz-i akdesi
15. Savb-ı Hak'dan ermek istersen atâ'yı bî-hâde
Ol müdâvim hankâh-ı Şeyh *Hacı Evhad'e*
16. Şeyh Sâdi *Gülistân*'ında açıl güller gibi
Arşa çıksın dūd-ı âhın *saçlı* sünbüller gibi
17. Sûfiyâ! Nefsinle kıl dâim cihâd-ı ekberi
Hoş riyâzetgâhdır bu âsitân-ı Lagarî
18. Merhem-i zahm-ı dile sūfî dilersen bir mahal
Âsitâne-i Şeyh Nureddîn Cerrâhî'ye gel.
19. Dil sarâyın sūzinâk et çâk dem-i eşvakde
Âteşin tevhîd eyle *Tekye-i Çakmak*'da³⁰⁴
20. *Âsitân-ı Şeyh Nakşî*'den bulanlar sûreti
Tâb-ı zikrullah ile vermiş dile germiyyeti
21. Andelib-âsâ gönül feryâd edersin subh u şâm
Gülşenîhâne gibi olmaz sana dilkeş-i makam
22. Günleri bayram olur mesrûr sâlikler dili
Maden-i feyz u kerâmet *Hacı Bayrâm-ı Velî* (m)
23. Gevher-i tevhîde kândır Şeyh *Nazmî Tekyesi*
Subha-i lü'lu'ya candır Şeyh *Nazmî Tekyesi*
24. Bir azîzin eşîğin öpmek için fâl eyledim
Bahtıma *Remlî* düşünce def-i eşkâl eyledim
25. *Tekye-i Balçık*'da gir devrâna ey hâki-meniş
Aslına ric'at eder her şeyi fânî gösteriş
26. *Tekye-i Hacı Mehmed Kâ*'betü'l-uşşâktır
Mecma-ı ehl-i safâdır şöhre-i âfâktır.
27. *Tekye-i Uşşâkî*'de devrâna gir leyl u Nehâr
Râhatü'l-ervâhtır eyle Hüseyinî'de karâr

³⁰⁴ [Çakmak Dede hazretleri, Beykoz'da Narlık nâm makberede türbe-i mahsûsasın-
da medfundur. Tarîk-ı Kâdiriye meşâyihî izâmından olup Beykoz'da büyük meş-
hûr dergâhı var imiş. Sultan Mahmud Hân-ı Evvel zamanında.]

28. Derd u mihnetten mürekkebdır bu dehr-i bî bekâ
Gel *Divitçizâde*'ye Allah'tan iste likâ
29. Şark u garb-ı bâtını teshîr edersin bî riyâ
Hızır'a kavuşmak dilersen işte *İskender Baba* (m)
30. Kaşgarî Hazretlerine bende olan bâ safâ
Ma'neviyyâtı olur çün âyine-i âlem-nümâ
31. Nimet-i dünyâ için yeme gam-ı ferdâsını
Tekye-i Bulgurlu'da gel iç baba çorbasını
32. Kıl derûn âyinesin sâfi gubâr-ı kinden
İncilâ bul hâk-i *Dergâh-ı Alâeddîn*'den
33. Kalma ey keştî süvâr-ı nefis olan girdabda
Yürü limân-ı Kadırğa'da sığın bir bâbda
34. Pâ-bürehne ol demem sana reh-i tecritten
Tekye-i Haffâf'a gel mest ol mey-i tevhîdden
35. Eyle hânût-ı dili tevhîd ile âreste
Tekye-i Paşmakçı erbâb-ı dile pîrâste
36. Kulluk et Mevlâya olsun Şems-i bahtın müstenir
Şah Sultan Tekyesi'nde halka-i devrâna gir.
37. Nefsini öldür riyâzetle süluk et rûz-ı şeb
Eyle *Hâtûniyye Dergâhı*'nda maksudun talep
38. *Tekye-i Taşkın*'da eşk-i dîdeni eyle revân
Şirk-i isyândan dili tathîr ise maksat hemen
39. Katın-ı dergâh olan bir mürşide muhtaçtır
Zümre-i uşşâki irşâd eyleyen *Hallâc*'dır
40. Etmesin ey dil zen-i dünyâ seni hor u zelîl
Sâlîke cây-ı selâmet *Tekye-gâh ı Erdebîl*
41. *Hamza-zâde Tekyesi*'nde ey dil-i dünyâ-perest
Seyf-i zikrullah ile kıl leşker-i nefsi şikest
42. Hâşimîler, Haydarîler cây-ı vecd-i âşıkân
Şeyh Hâşim Baba Dergâhı penâh-ı sâlikân

43. Münşerihdir Beykoz'un uşşâk-ı sâlikler dili
Himmet etsin âşıkâna *Hacı Şâbân-ı Velî*
44. Beykoz'un dergâha her dem oldu cây-ı âşıkân
Peyrev-i râh-ı *Raûfî* der safâ-yı sâlikân
45. Bâğ-ı cennetten nişandır *Tekyegâh-ı Âsâfî*
Cilvegâh-ı kudsiyândır *Hankâh-ı Âsâfî*
46. Fî sebîlillâh bünyâd etti destûr-ı kerîm
Lâ-cerem kehfü'l-emandır *Tekye-gâh-ı Âsâfî*
47. Hâme-i icâz vâfında eder izhâr-ı acz
Hunbe-i sihr u beyândır *Tekyegâh-ı Âsâfî*
48. Bâni-i zîşânını Mevlâ muammer eylesin
Bais-i meyl-i cinandır *Tekyegâh-ı Âsâfî*
49. Mâsadaktır bu ibâdethâneye *Hâsib* desem
Mahfel-i Rûşen dilândır *Tekyegâh-ı Âsâfî*
50. Fâilâtün fâilâtün fâilâtun fâilât
Bâd ber dergâh-ı mahbûb-ı Hudâ-râ sâd salavât

Zeyl-i der bahr-i diğêr

51. Rûşenâ eyle dili zulmet-i mihnet-kededen
Şem'i âmâlini yak *Tekye-i Aydın Dede*'den
52. Eldeki varını sarf eyle der-i tevhide
A'rec'in Tekyesi'ne eyle kadem-rencîde
53. Kesret-i zikri medâr eyledi Hak gufrâna
Gel ticaret edelim *Tekye-i Bâzîrgâna*
54. Gelin ihlâs ile bu *Tekye-i Abdussamed*'e
Himmet ile erişin feyz-i Hüdâ-yı âhede
55. *Tekye-i Şeyh Vefâ*'ya gelin, erbâb-ı fenâ
Zikr-i Hak ile verir âyine-i kalbe cilâ
56. Dil-i virâneye yap yap bulâlim bir çâre
Sûfiyâ gel gidelim *hankâh-ı Mi'mâr*'a

57. Sûfiyâ acz u kusurun dahi var ise eğer
Kâdirî Dergâhı'na yüz süregör şam u seher
58. Görünüz halini bu zâhid-i mihnet-gedenin
 Himmetî ağına râm oldu *Örümcek Dede*'nin
59. Var *Emir Hâce*'de şâkird olup âdâb öğren
 İnsilâkinde sana ermeye inkâr u mihen
60. *Etyemez Tekyesi*'ne var da riyâzet eyle
 Terk edip arzu-yı nefis ibâdet eyle
61. Şeyh âşur ocağında dil olup hâkister³⁰⁵
 Gönül ey hasta-i hicrân nenin âşın ister
62. Mesken-i ehl-i Hüdâ me'men-i hayl-i fukara
Tekye-i Şeyh Kelâmî'ye sözüm yok asla
63. *Tekye-i Merkez*'e gel Kutb'u ziyâret eyle
 Mihr-veş sür yüzünü hâke mezellet eyle
64. Çekme bu mastabada mihnet-i dûr-a dûru
 Gel ziyâret edelim *Tekye-i Mîrahûru*
65. Kat'ı menzilde ser efrâz olayım dersen eğer
Yolgeçen Tekyesi'ni kendine eyle me'mer
66. Sâlike sıdk-u sebât ile münâcat gerek
 Tekyesi'nde dönelim *Gül Dede*'nin hû diyerek
67. Yeter ettin heves ey dil bu harâb-âbâda
 Ey rızâ-yı Hak'a yapsın seni *Dülgerzâde*
68. Himmet-i Pîr ile âsân olurmuş güçler
 Yediler, kırklar tayin olundu üçler
69. Ey gönül gel olalım mazhar-ı lutf u ezeli
 Bize himmet yeridir *Tekye-gâh-ı şeyh Velî*
70. Sür çıkar fikrini dilden dirhem u dînârın
 Sana feyzi yetişir *Tekye-i Şerbetdâr*'ın

71. Fikr edib vâdi-i Mecnûn ile Leylâ'yı
Zâkirîzâde'ye gel zikr edelim Mevlâ'yı
72. Kutb-ı sâdât-ı kirâm *Hazret-i Seyyid Bedevî* (m)
 Yüz sürer dergâhına bende-i sâfi Alevî
73. Sûfiyâ varsa dimağında buhâr-ı sevdâ
Karabaş Tekyesi'ne gel edelim onda devâ
74. Ey olan tâlib-i esrâr-ı fuyûzât-ı ezel
 Dikilitaş yanında *Ali Paşa*'ya da gel
75. Sâlike rehzen-i âmâl olur tâc tâc u ridâ
 Bir külâh ile geçin *Takyeci*'de subh u mesâ
76. Feilâtun, feilâtun, feilâtun, feilât
 Bâd ber ravza-i mahbûb-ı Hudâ sâd salavât

Zeyl-i der bahr-ı diğer

77. Yok iltiyâm-ı zahm-ı dile böyle bir mahal
 Bu *Âsitân-ı Hazret-i Ümm-i Sinân*'a gel
78. Sûfî sermend-i hürmeti sür Atpazarı'na
 Ta *Nakşibend-i şevk-i derûn* ol buharına
79. *İlyas Efendi Tekyesi*'ne var da Hızır'ı bul
 Ol *Âsitâne*'den edegör Hazret'e vüsûl
80. Zikr-i Hüdâ ki sâlike hısn u emândır
 Zirâ bu tekye herkese *Cankurtaran*'dır
81. Her yevm-i Cumâ çeşm-i dile incilâya gel
 Bâzâr-ı erbaada *Mehmed Ağâ*'ya gel
82. Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilât
 Ber ravza-i Habîb-i Hudâ bâd sâd salavât

Zeyl-i der bahr-ı diğer

83. *Nasûhî Tekyesi*'nde tâib ol cürm-ü hâtiyyâta
 Bu nush u pendimi tut anda er aksâ-yı gâiyâta

84. *Havuzlu Tekyesi* tathîr eder ashâb-ı isyânı
Akıt fevvâreâsâ dîdeden eşk-i firavânı
85. Olan *Bülbülcüzâde* südde-i ulyâsına rû-mâl
Derûn-u feyz-i Mevlâ'dan eder lebrîz ü mâlâmâl
86. *Hüdâyî Tekyesi*'nden bul hidâyet ol dil-i âgâh
Gubâr-ı dergehin çek dîde-i âmâline her gâh
87. Münevver eyle sûfî kalbini *Dergâh-ı Nûrî*'de
Lisânın üstüvâr eyle var âyin-i Şekûrî'de
88. *Muabbir Tekyesi* hâlet-feyzâ vü cây-ı rânâdır
Ne tabirler eder kim âlem-i mânâ hüveydâdır³⁰⁶
89. Gubâr-ı dergâhı iksîr-i a'zâmdır dilâ iste
Koruklu Tekyesi'nden çeşm-i cânâ tûtiyâ iste
90. Yazılmıştır ki tevhîd-i hüdâ miftâh-ı cennettir.
Kapuağası Dergâhı'na gir bâb-ı saâdetdir.
91. Kırıp bu nefis asmânın *Kilise Âsitânı*'nda
Halîlullah veş sûfî ilâhın ol emânında
92. Eğer kalb-i selîm u marifet-hâlât zevkiyle
Muradın ise terk etme bu *Dergâh-ı Selîmiye* (m)
93. Rifâî Hazreti'nin tekyesi pek cânîşîn oldu
Çayır Beykoz bu dergâh ile makâm-ı âşîkîn oldu
94. Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
Salât-ı bî nihâye ber cenâb-ı Ahîmedî mîkun

Zeyl-i der balır-ı diğer

95. Himmet-i Hâcegân olup müzdâd
Erişir sana feyz-i Şeyh *Murad*
96. Şeyh *Osman-ı Üsküdârî*'de
Zikr eyle ol rızî-yı bârî de

³⁰⁶ [Muabbir Tekkesi, Fatih civarında Eski Ali Paşa semtinde imiş. Cibâlî harîk-ı ke-
birinden sonra yalnız türbe-i şerîfî yapılmışlar, dergâhı kalmış.]

97. Çıkmadan dūd-ı âhın eflâke
Tez gel Âsitân-ı Çalak'a
98. Zikr ile dil bulur cilâyı tamam
Safvetî Âsitânı' dır bu makam
99. Ukde-i müşkilâtı etmeğe hal
Sertarîkzâde Âsitânına gel
100. Ey gönül! Düşme dâm-ı ilhâda
Sorma gir âsitân-ı irşâda
101. Şeyh Yahya'da edeli ihyâ
Gitti dilden huzûz-ı nefis ü hevâ
102. Ol talebkâr-ı lütf u rabbânî
Mesken et Tekye-i Karamânî
103. Benden ey sûfî! Sana nush-u ehem
Eyle Nailî'de gel sebât-ı kadem.
104. Ey devâ-cûy-ı renç-i zenb-i azîm
Sana müşfâdır âsitân-ı hekim
105. Katı şirin tekyedir billâh
Acıbadem dedikleri dergâh
106. Fâilâtün mefâilün feilün
Âsitân-ı Rasûl-râ salavât

Zeyl-i der bahr-ı diğer

107. Kasr-ı İdrîs'te Şeyh Osman'ın
Tekyesi ola merâh-ı cânın
108. Dil-i sâlik nice olmaz mülhem
Bastı Vahyî eşîği üzere kadem
109. Rûşenâ eyledi kandîl-i dili
Cây-ı (şirûgânı) Derviş Ali
110. Tekye-i Vâlîde Sultan'a sefer
Rehber ister mi?eyâ cân-ı peder

111. Gel *kız Ahmed*'de işâ vû ibkâr
Edelim zikr-i Hüdâ'yı tekrâr
112. Edelim *Tekye-i Hamdî*'de kıyâm
Virdimiz ola salât ile selâm
113. Feilâtün feilâtün feilât
Bâd ber ravza-i Ahmed'e salavât

Zeyl-i der bahr-ı diğer

114. Olsun bu dilin matla-ı envâr-ı hidâyet
Yıldız Dede'nin dergâhını eyle ziyâret
115. *Keşfî Dede*'nin tekyesini eyle ziyâret
Tâ kim göresin çeşmin ile onda kerâmet
116. Bir sır ki onu ketm ede ashâb-ı hakîkat
Gel *Sirkeci*'de eyleyelim onu dirâyet
117. Ey dil garaz-ı nefse uyup etme melâmet
Gel *Hacı Evhad Tekyesi*'ni eyle ziyâret
118. Sâd pâre de kılsa seni erişmeye dâdın
Var *Doğramacı Tekyesi*'ne iste murâdın
119. Mef'ûlü mefâilü mefâilü feûlün
Ber ravza-i mahbûb-ı Hudâ bâd tahiyyât

Zeyl-i der bahr-ı diğer

120. Tâ olunca rişte-i feyz âşikâr
Tekye-i İğci sana olsun medâr
121. Bulmak istersen sülûkun intizâm
Sana bestir *Tekye-i Seyyid Nizâm*
122. Olmak istersen eğer gamdan emin
Kubbeli Dergâhı'nda ol câ-nişin
123. Ol kemer-bend-i miyân-ı serverî
Sana bestir *Âsitân-ı Haydarî*
124. Fâilâtün Fâilâtün Fâilât
Âsitân-ı Mustafâ râ salavât

Zeyl-i der bahr-ı diğer

125. Ziyâret ehline dâru'l-emândır
Müsellimdir *Selâmî Âsitân*
126. Firâz-ı arşa dek var irtifâî
Penâh-ı âşıkân şeyhim Rifâî
127. Bırak çeşm-i talepten dehr-i dûnu
Ola menzilgâhın cây-ı Uyûnî
128. Mefâilün mefâilün feülün
Tahiyyât u senâ ber ravza-eş kün

Zeyl-i der bahr-ı diğer

129. Humâr-ı aşk-ı mecâziyi çekme dünyâda
Mey-i hakîkati gel gör *Piyâle Paşa'da*
130. Uşaklık etme gönül uyma nefis-i pür-şumâ
Seninle gel gidelim *Âsitân-ı Masûm'a*
131. Teşebbüs etmeğe dâmân-ı Hazret-i Pîr'e
Üşenme gel gidelim *Tekye-i Cihangir'e*³⁰⁷
132. Mefâilü feilâtün mefâilün feilât
Ber-âsitân-ı Cenâb-ı Habîb râ salavât

Zeyl-i der bahr-ı diğer

133. *Aksarâyî Şeyh İbrahim* fi's-sabâ (m)
Dergâhına yüz süren âşık bulur Cennet'te câ

Zeyl-i der bahr-ı diğer

134. Hamd ol Allah'a kim destûr-ı kerîmü'ş-şân
Zât-ı vâlâsını râhatta edib eyyâma

135. Ol veliyyü'n-niame nice dua etmeyeyim
Eyledi hüsn-i nevâziş bu dil-i nâ-kâma
136. Her umûrunda onu mazhar edip tevîka
Neşr-i adl etti bütün memleket-i İslâm'a
137. Rûzunu îd ede Hak gecelerin Kadr-i Berât
Eriş devlet ü haşmetle niçe bayrama
138. Bedel ettim Ramazâniyye'ye bu nazm-ı teri
Nâm verdim eser-i hâmeye *Dergâhnâme*

Tekkeler

- 1- Dervîş Ali Tekyesi, Karagümrük'te.
- 2- Yıldız Dede Tekyesi, Bahçekapısı'nda.
- 3- Vahyî Efendi Tekyesi, Balat'ta.
- 4- Şeyh Osmân Tekyesi, İdrîs Köşkü'nde, arsadır.
- 5- Vâlide Tekyesi, Üsküdar'da Eski Vâlide Câmii'nde.
- 6- Sirkeci Tekyesi, Ayakapusu'nda.
- 7- Keşfî Tekyesi, Şehzâdebaşı'nda Kalenderhâne Mahallesi'n-de ve Fındıklı'da.
- 8- Doğramacı Tekyesi, Kâsımpaşa'da zindan arkasında.
- 9- İnci Mehmed Efendi Tekyesi, Fâtih'te Otlukcu yokuşunda.
- 10- Haydarhâne Tekyesi, Sarâchâne tarafında.
- 11- Abdüssamed Tekyesi, Kâğıdhâne'de.
- 12- Celvetî Selâmî Tekyesi, Üsküdar'da; medfeni Büyük Çamlıca'da.
- 13- Diğer Selâmî Tekyesi, Eyyûb'da Baba Haydar Mahallesi'nde.
- 14- Îsâ Efendi Tekyesi, İstanbul'da Dramanda'dır.
- 15- Kâdiriye'den Şeyh Mehmed Haffâf Tekyesi, der kurb-ı Balcı yokuşu, der Küçükhanımâm.
- 16- Lagarî Tekyesi, Taşlıburun'da.
- 17- Çalan Tekyesi, der kurb-ı Mengene, arsadır.

18- Celvetiye'den Divitci Mustafa Efendi Tekyesi, der derûn-ı Şeyh Câmii der Üsküdar.

19- Çakmak Dede Tekyesi, Kâdiriye'den, Beykoz'da³⁰⁸.

20- Balcı Tekyesi, Defterdâr'da.

21- Alâeddîn Tekyesi, Sofular'da.

22- Yaşmağ-ı şerîf Tekyesi, Haseki'de ve Piyale Paşa'da.

23- Mehmed Paşa Tekyesi, Kadırğa'da. (330-331)

24- Hâtûniyye Tekyesi, Eyyûb'da Gümüşsuyu'nda.

25- Erdebil Tekyesi, Büyük Ayasofya'da.

26- Hamzazâde Tekyesi, Fâtih'te Nişancı'da.

27- Vezîr Tekyesi, Eyyûb'da Ali Paşa Mahallesi'nde, İzzet Mehmed Paşa'nın Sultân Mahmûd-ı evvel zamanında.

28- Aydın Dede Tekyesi, Salkımsöğüd'de.

29- Bazirgân Tekyesi, Ramazân Efendi Tekyesi.

30- Mî'mâr Tekyesi, Mevlevîhâne kapısında

31- Şerbetdâr Tekyesi, Fenâyî'de Haseki civârında, arsadır.

32- Kelâmî Tekyesi, Odabaşı'nda.

33- Mu'abbir Tekyesi, Fâtih'te.

34- Yolgeçen Tekyesi, Hekimoğlu'nda.

35- Gül Dede Tekyesi, Üsküdar'da.

36- Koruklu Tekyesi, Molla Gürânî'de.

37- Kapağası Tekyesi, Üsküdar'da.

38- Kilise Tekyesi, Etmeydanı'nda.

39- Şeyh Murâd Tekyesi, Nişancı'da.

40- Sormagir Tekyesi, Tophâne'de.

41- Sertarîkzâde Tekyesi, Eyyûb'da Dâvud Ağa mahallesinde.

42- Karamanî Tekyesi, Südlüce'de.

43- Na‘llı Tekyesi, Ahmed el-Buhârî.

44- Diğer Sertarîkzâde Tekyesi, Celvetiye’den, Fâtih’de Kumrulumescid’de.

45- İskender Baba Tekyesi, Üsküdar’da Ahmediye taraflarındadır, Hâcî Bektâş-ı Velî hulefâsından Sarı Saltuk Sultân’ın halîfe-lerindendir.³⁰⁹

* * *

Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: “*Sinek bir yemeğe konarsa onu içine daldırırız. Şayet bir kanadı batarsa o zehirdir, diğer kanadı ise onun panzehiridir.*”³¹⁰

Yine peygamberimiz; “*Hubbuke li’ş-şey’i ye’mî ve yesum*”

“*Ahbab yiğitliğini ganimet biliniz*

Uzunu karılığ mihnet-i deyn korkutunuz

Âyin ve adâvet ve hased deyn ütünüz

Her nev-i belâ uzununu nice gün avutunuz.”

Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî Hazretleri dedi ki:

“*Şam’a saflaşmış kavimler gelir,*

Kabileler onları Mevleviyye diye isimlendirir,

Meclislerinin sukût olduğunu anlarsın,

Yaratılanların hayırlıları ve safa içerisinde olduklarını görürsün.”

Peygamber efendimiz de şöyle buyurdu: “*İnsanoğlunun içerisinde bir et parçası vardır. O ıslah olduğu vakit bütün beden ıslah olmuş olur.*”³¹¹

* * *

Muzıka-yı Hümâyûn kalem odasının başkâtibi Kolağası (İbrâhîm) Efendi, kapı yoldaşımız ve ihvânımızdan olup, bir gün İstanbul’da sahhâf çarşısında bir yazma *Hoca Neş’et Dîvânı* bulur ki terceme-i hâli dahi evvelinde mezkûr ve muharrerdir. Hemen alır

³⁰⁹ [Şark u garb bâtını teshîr edersen bî riyyâ
Hufru kavuşmak dilersen iste İskender Baba.]

³¹⁰ İbn Mâce, Sünen, 2, 1159.

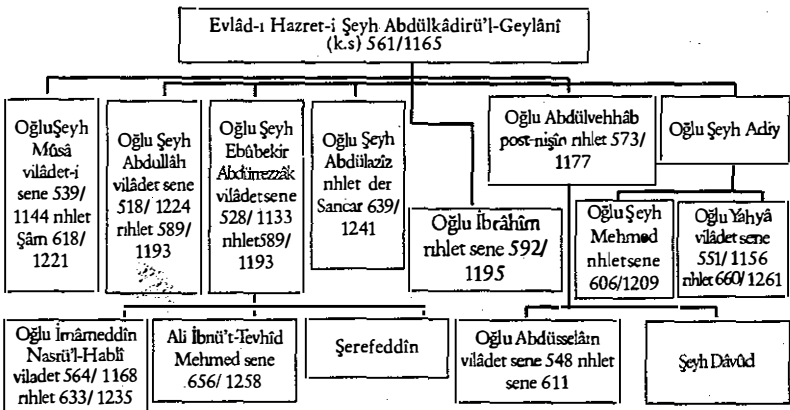
³¹¹ Müslim, Şahîh, 3, 1219; Buhârî, Şahîh, 1, 28; İbn Hibbân, Şahîh, 1, 532.

getirir fakîre gösterir; fakîr o vakit Muzıka-yı Hümâyûn'da Hoca Efendimizin terceme-i hâlini âcizâne cem ve tahrîr etmekde bulunmuş olduğumdan, güzel bir tesâdüf kabîlinden olarak Hoca Efendimizin terceme-i hâlinin nezdine kayd ve imlâ eyledim.

Bu bulunuş, büyük Hoca Efendimiz olan (Hoca Neş'et) Efendi hazretlerinin mânevî hâlisliğinin nişânesi ve rûhî tasarruflarının eseri olduğunda şüphe yoktur. Zîrâ Mısır'da Mehmed Ali Paşa merhûmun zamanında 1252/1836 tarihinde Hoca Neş'et Efendi Dîvânı'nı tab ettikleri vakit matbû'ât hakkında o zamanları fevkalâde olan dikkatleri çeken ancak bir nüsha bulabilmişler. Diğer bir nüshanın tedârîki emrinde dahi her ne kadar gayret gösterilmiş olsa da, mümkün olamadı diye üzüntü duymuşlar.

Buradan öyle idrâk edilir ve anlaşılır ki müşârûn ileyh Hoca Neş'et Efendi hazretleri terceme-i hâlini Hoca Efendimizin terceme-i hâliyle birlikte olmasını arzu etmiş olduğundan, o vakte kadar pûşîde-rûy olup beklediği zamân gelince, İbrâhîm Efendi vâsıtasıyla keşf-i cemâl ve arz-ı dîdâr buyurmuşlar *-kaddesallâhu esrâ-ruhumâ-*; himmetleri, keremleri, cümle mensûbâtıyla berâber cümlemizin üzerlerimizde pâyidâr ve ber karâr olsun. Âmîn bi hürmeti seyyide'l-mürselîn ve âlihi't-tâhirîn. 332-333

İşbu Silsilenâmeler Mustakîmzâde Mecnû'asından Kayd ve İstinsâh Olunmuştur

İş bu kıt'a Şemseddîn Sîvâsî hazretlerindir:

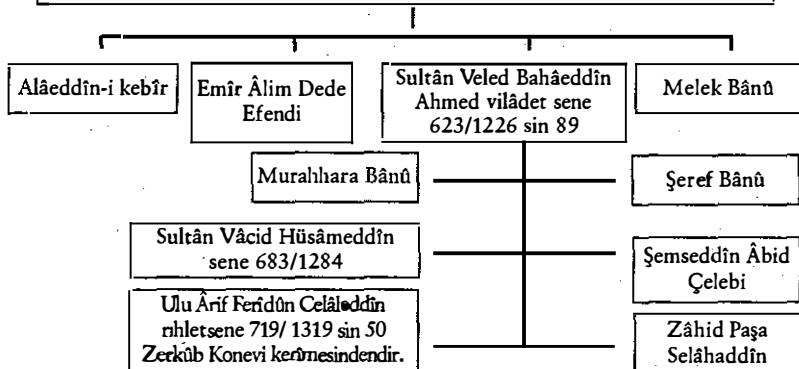
Gülün her dem hü mâ-veş sâye-ëndâz olduğu bâştâ

Târîk-ı Kâdirî'nin gül nişânı olduğundandır.

Nedendir çöl kenarında şerefyâb olduğu Bağdâd

Cenâb-ı Hazret-i Şeyhin mekânı olduğundandır.

Evlâd-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî kaddesallâhu sırruhu's-sâmî
Târîh-i rihlet ibret-i lafzî der sene 672/ 1273

Evlâd-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî kaddesallâhu sırruhu's-sâmî târîh-i rihlet ibret-i lafzî der sene 672/1273.

Alâeddîn-i Kebîr

Emîr Âlim Dede Efendi

Melek Bânû

Sultân Veled Bahâeddîn Ahmed. Vilâdet: Sene 623/1226, sin 89, rihlet sene 712/1312

Murahhara Bânû	Zâhid Paşa Selâhaddîn
Şeref Bânû	Ulu Ârif Ferîdûn Celâleddîn rihlet sene 719/1319 sin 50 Zerkûb Konevi kerîmesindendir
Sultan Vâcîd Hüsâmeddîn sene 683/1284	
Şemseddîn Âbid Çelebi	

Mehmed Hamdullâh rihlet sene 909/1503			Mehmed Nûru'l-hüdâ	
Mehmed Sa'dullâh	Mehmed Fazlullâh	Mehmed Nûrullâh	Mehmed Emrullâh	Mehmed Nûrullâh
İşbu beş isimler dahi Mehmed Hamdullâh ve Mehmed Nûrullâh onun birâderleridirler.				
Abdülkâdir			Ömer	
Mehmed Sa'dî rihlet sene 945/1538 Hoca Şemsî Ahmed Efendi üstad Selim Hân-ı sâni				

Hoca Neş'et Efendi Kaddesallahu Sirrahu'l-azîz Hazretlerinin Bazı Menâkıbıyla Beraber Tercüme-i Halidir. Kendi Talebelerinden Merhûm Pertev Efendi'nin Yazmasıdır.

Nâzım, dîvân-ı şerîf, belâğatı redîf, sellemehü's-selâm, vâkîf-ı es-râr-ı levh u kalem ve hâiz-i ulûm, "*Alleme'l-insâne mâ lem ya'lem*", hâkim-i dîvân-ı fesâhat el-Hâc Süleyman Neş'et Efendi ibn el-merhûm Ahmed Rûfeyâ Efendi el-müştehir bi müsâhib-i şehriyârân.

Merhûm müşârun ileyh Ahmed Rûfeyâ Efendi hazretleri, aslen İstanbullu olup Daire-i Hümayun'da perverde ve tahsîl-i marîf ve avârif ve kemâl-ı şîir ve inşâda mümtâzu'l-akrân olduktan sonra Dîvân-ı Muallâ unvan ve hocalığı ile çırağ ve ihyâ ve musâhabet-i şehriyârilik inzîmamıyla kadr u itibarları artıp nice seneler merhûm cennetmekân III. Sultan Ahmed Han ve I. Sultan Mahmud Han hazretlerinin huzurlarında mükerrer musâhabetle müfâharet ve nice merâtib-i sâmiye elde etmekle sonradan muktezâ-yı şîve-i rüzgâr Edirne'ye nefy ve iclâ edilmiştir.

O sırada müşârun ileyh Hoca Neş'et Efendi mahmiye-i merkûmda teşrif sezâ-yı âlem-i dünyâ oldukça peder-i muhteremlerinin "Hüdâ iki âlemde azîz ede Süleymanı" mısralı tarihleri hâlâ nakş-i nekîn-i hâtem-i Süleymânileridir.

Ömr-ü saâdetleri iki yaşına ulaşınca kadar sürgün bulunduğu Edirne'nin hava ve suyuyla neşv ü nemâ bulmuştur. Sonradan babası Ahmed Rûfeyâ Efendi hazretleri diğer fenlerde de benzersiz oldukları için Fenn-i mûsîkî de de yegâne olduklarına binaen;

"Meskenimden dûr edip gurbette serkerdân eden

Kısmetim mi, tâlî'im mi yoksa cana sen misin"

zemininde bir sarkı sözü inşa edip bir sûzinâk makama beste ile tesirini müstezâd edip erbâb-ı tabîatten bir kimseye meşk ve tâlim eyledi.

"*Sühan her çend bi'l-emir tâ kûş mey âmed*" denildiği gibi dil-den dile giderek padişahın kulağına varmış; derhal Derâliye'ye avdet ve ric'atleri için sahîfe-i itlâka hatt-ı şerîf yazılmasıyla o günden itibaren padişahın iltifatına eskisinden daha fazla mahzar ol-

muştur. Neş'et Efendi sinn-i temyîze ulaştığında, peder-i mükerrerleri beytullahı tavaf etmek ve Hazret-i Seyyidül-enâm'ı ziyâret arzusuyla kaftan ağalığına rağb olmuştur. Padişah üzerindeki diğer görevleri bırakmasına müsaade etmiş, muazzez ve mükerrer olarak aile efradıyla beraber hac farızasını eda ederek Konya şehrine girmişlerdir. "*Bellidir sırr-ı serencâmı ser ağazından*".

Hoca Neş'et Efendimizin zât-ı ber güzîdeleri tarîkat dairesini kuşatan, marifet ve hakikat denizinin dalgıcı olacakları gökyüzündeki güneş gibi aşikâr olduğundan, kâ'betü'l-uşşâk kubbe-i hadrâ-yı hazret Mevlânâ'yı ziyâret ve o dönemde meşihat seccadesinde bulunan Çelebi Efendi hazretlerinden teberrüken sikkepûş-i mefharet olmuştur. Âsitâneye gelişlerinden bir müddet sonra pederleri vaad edilen ecellerinin gelmesiyle ebedî âleme göçmüş, Topkapı haricinde Şârih-i Mesnevî Sarı Abdullah Efendi hazretlerinin mezâr-ı pür envârlarına yakın bölgede vâsıl-ı rahmet-i Rahmân olmuşlardır.

Sonradan Hoca Neş'et Efendi, tahsîl-i maarif ve avârifeye gece gündüz durmaksızın az müddetde mukaddimât-ı nüsahı Dâribî Âli Efendi ve Yasinizâde hazretlerinden görüp, ancak hümâ-yı âli himmetleri ol havalarda pervazdan müstağna olmakla, manzum ve mensûr sûfî eserlerini mütalaaya ve ma'zı Kur'ân ve leb-i lebâb-ı irfân olan *Mesnevî-i Şerîf* ibâresine intisab için Farsça öğrenme gerekli olduğundan; o dönemde Âsitâne'ye gelip tababet ile iştigal üzere olan Tahmasb Kulu Nadir Şah Bakın'ın ikinci tabibiimanı merd-i hünermend ki İsfahan ve Şiran'da yârân-ı Acemiye'ye nice müddet şîve-i sahnkûyide olmuş idi.

Öyle zarif bi mîâdilden tertib edilmiş veya edilmemiş, gelip geçmiş dîvânları görmüş; Farsça ıstılahları örnekleriyle beraber tahsil ve tekml eylemişti.

Üstatları Cûdî merhûmun müşârun ileyh hazretlerine ta'yîn-i muhlis buyurduklarında söyledikleri kıt'adır.

"Çünkü ilm u edebe ettik edeple râğbet

Daima sâhib-i irfân ile eyle sohbet

Gayret-i tıynetî sarf et eser-i eslâfa

Muhlis-i marifetin ola cihânda Neş'et

Sonradan kendi cenabları da bu fenn-i şerîfi hâhişkârâneden el çekmeyip, öğrenci ve talebelêrine bütün hakîkatıyla tadrîs ve talîm etmişti. Hatta Özbek taifesinden ve Acem diyarından gelen çok sayıdaki İranlı ve Turanlı zurafaya kendi dilinin hurdesini tefhîm buyurdıkları cümlelerin malumudur.

Mütercim-i Fakir Pertev-i Pür Taksir

1170/1756 senesi meclis-i ders-i şerîflerine hazır olup rûz-ı bürûz nazar-ı iksirleri hakk-ı âcizânemde efvân olarak;

“Cenâb-ı Hazret-i üstaddan alıp Pertev

Bana bu feyz-i sühan ondan iktisâb iledir”

Himmet ve inâyetlerinden pîrteve alıp hâk-i pâ-yi devletlerinden bir an ayrılmaz iken aşağıdaki satırlarda anlatılacak olan Moskof seferine azîmetlerinden teşriflerine kadar daire-i devletlerinde emr-i vârideleriyle talebe ve isteklilere bu fenn-i şerîf müzâkeresiyle vaktini geçirmiştir. Velhasıl yüce meclislerinde marifet tahsil etmek istifaza edib bekâm ve tayin buyurdıkları muhlisleriyle benâm olanların hadd-i vadi yoktur.

Yalnız isimleri kaydolunsa, uzun bir defter olup burada çok yer kaplayacağı için yazılmaktan kaçınıldı. Bu dönemde temize çekmekle meşgul olduğum *Tezkire-i Şuarâ*’da yığın yığın hazerât-i âlişânın ve gerek ihvân-ı azîzânın ayrıntılı ve teferruatlı terceme-i hallerinden şerh ve beyan eyledim. Tahsîl-i vukûf isteyen Tezkire-i merkûmemize nazar buyursunlar.

“Sikke-i şehriyâr var serde,

Nola fakr içre şah isek pîrim.”

“Efser tâdâr var serde” ebyât-ı şerîfleri vefkınca hâne-i devletlerinde oldukça çoğunlukla sikke-pûş olup fukarâ-yı tarîkat ile üns-ü ülfet ve dem-i dîdâr, sohbet-i cânânı cihâna vermeyip ilm-i yakînleri olmaktan nâşi teşrifsâz-ı meclis-i rûhânî enisleri olan merdân-ı tarîkat ve marifete lâıykıyla ikramda bulunur kısıtlamaya gitmezdi.

O esnada ümid kıran bazı müteşehhiy müşârun ileyh hakkın-
da tezvire başladıkları ilim âlemince malum idi.

“Murâd-ı hazret-i aşkım, azîzim ben mürid olmam

Beni ey şeyh, kâmil eyleyip irşâd neylersin”

şeklinde latîfeye haml ederek yine cahil olduğunu göstermeyip tal-
tif ve tatyîb buyururlar idi. Neş’e-i fitriyeleri olan aşk, şevk ve mu-
habbetle halini hazin hazin izharıyla yine onun;

“Yanarım âteşe men dîde-i dil kulzüm hûn

Allah Allah ne bu deryalarla sûz u gedâz”

ve nice buna benzer şiirler inşa buyururlar idi ki dinleyenleri
hayret makamında lâl eylerler idi.

Yine onun beyti;

Meclis-i âhungâhında hayrân-ı Neş’et

Bezm-i tasvîr-i gazâlânda mecnûn gibidir.

Rûtbe-i derde şâyine-i aşk-ı mecâzî istişâr eden ihvân ve dost-
lar inançlarında tesliyeteye (üçlemeye) mesâğ ve medâr olmak mülâ-
hazasıyla halini, durumunu sormaya cesaret eyledikte;

Şebüstân-ı hayâlim tîr-e mâh-ı enverim yoktur

Derîğâ hâle-i âğûş dilde dilberim yoktur.

Gül maksûd ile gülşenserâ her şahsa âmâlî

Müjemden gayri âlemde benim berk-i termim yoktur.

Diye kâşif-i kanâ, şâhid-i râz olup lâkin;

Keşf eder râz-ı derûnun gerçi âşık lâldir.

Hayret-i hüsn ile her vaz’ı lisân-ı haldir. Beyt-i şerîfleri benze-
ri bazı nükteler ile; *“âşıkım bir bilinmedik nesi var”* meâlini pek de
pinhân etmezler idi.

Velhasıl kâh söz ve gah saz ve kah niyâz ve kah nâz-ı ihvân-ı
azîzân ile demgüzâr olup derdâire-i devletleri ahıbbâ, asdıkâ, gu-
rebâ ve fukaraya cömertlik eliyle ikramlarda bulunduğu gibi hân-ı
yağma-yı marifet ve inâyetleri mukim ve mihmâne her dem âmâ-
de idi. Nimet, himmet ve terbiyelerinden her bir behreden insan-
lar nasiplenirken 1182/1770 senesi vuku bulan Moskof seferine

uhdelerinde olan zeâmet iktizasınca teşrifleri muin olmuştur. Kendi beytinde;

“Budur ümidim gazada avn-ı hakla düşmanın

Serlerin gülgonca-i bağ-ı sinan etsem gerek” niyetiyle azînet-i gazâ etmiştir. Yolculuk esnasında Defterdâr Efendi Yemeklik Ağalığı ile rehnümâ-yı müsâferet olup merhaleleri kat ve menzilleri uçarak ordu mahalline ulaşmıştır.

Orada da bir an dahi istirahat etmeyip, kâh askerin zafer-peyker geçidine kâh zehâir üzerlerine, kâh bazı büyük görevlere memurluk etmekle büyük küçük herkesin takdirini kazanmıştır. Vaki olan cenk ve harplere çoğunlukla iştirâk etmiş, eğitimini aldığı silahları uygulamaya koymakla gazi ve mücâhidler arasında da mümtaz bir yer edinmiştir. Nice müddet yar ve yârândan uzakta mihnetler ve meşakkatlere giriftâr olduklarını açıklamaya gerek yoktur.

“Hasretle gözüüm yaşına zîb u çemen oldu

Rum elleri küshâr-ı Bedahş ve Yemen oldu

Neş’et vatanım hâne-i zîn yâr-i hem âgûş

Seyfî denilir nâmına bir sîm u ten oldu.”

nazmına benzer dîvân-ı şerîflerinde nice eserleri bulunmakta idi ki bakanların gözlerine çarpan örneklerdendir. Sonra Âsitâne-i Âliyye’ye teşriflerinde yine daha önce olduğu gibi ihvân ve âşıkân ile sohbet, ülfet ve müşâvereye ile vaktini değerlendirmiştir. Şiir ve inşâdan dem vuran ve yeni yetişen yâran-ı hünermend meclisine gelip; *“Bahre vâsıl oldu cûlar³¹² cümle hâmûş oldular”*.

Kendi cenâbları da ilk hallerinden beri her ne nerede dünya safa ve cefasına ehemmiyet vermeyen Farisihân ve şair işitse ziyâret ederdi. Rağîb Mehmed Paşa merhûmun müntehibleri olup sadârete teşriflerinde kudûm-ı saadetleriyle Âsitâne-i Âliyye’yi müşerref eden rehnümâ-yı kâfile-i ehl-i hidâyet ve pişvâ-yı rehrevân-ı tarîk-ı hakikat halfe’s-sıdkı silsile-i hâcegân Hazret-i işân es-Seyyid Mehmed Emin Efendi (Allah ona uzun ömür vermekle bizi nimetlendirsın) hazretlerinin zâhirî ve bâtınî ilimlerde, şiir ve inşâda

³¹² Cû: Akarsu, ırmak, nehir.

benzersiz oldukları herkesin malumu olmuştu. Ziyâret-i âliyyelerine teşrif ve sâmia-i cânı kelâm-ı hakâiki beyanlarıyla teşrif edip meclis-i vâhide nazar-ı feyz-i eserleriyle tefeyyüz-i âlem oldular.

Hatta o zaman dilşâd-ı kadr-i ateş-i aşk-ı mecâz ile sûzân olduklarında his olunurken, ondan sonra "*Hûbân-ı perî peykeri şeytân görür oldum*" mısraı benzeri eserleri görülür olurdu.

Müşârunileyh efendimiz hazretlerini, kema hüve hakka tarif ve senaya iktidâr-ı âcizânem olmamakla, "*her çe kûyem be ez ânest çe kûyem ûrâ*" mısraı mealince aczimi izhar ederek kısa tuttum.

Sonra Neş'et Efendimiz cenabları, ol zât-ı hamîde sıfattan tarîk-ı hidâyet refîk-ı Nakşibendiye üzre seyr-i sülûk, uzun müddet kelâm-ı marifetlerini nakşedip cenâb-ı müşârun ileyhe her ne kadar ubûdiyet ve bendelik ederler ise, binlerce iltifat ve şefkat-i pederâneleriyle şerefsâr olurlar idi. Sülûkları hilâfet alma makamına ulaştığı inkâr edilmez bir gerçek idi. Ancak zâhiri zî Osmaniyan'da olup Haydarî sîret, Ömerî salâbet ve Ebû Bekrî haslet, harekât ve sekenât ve tarz-ı etvarları kendi zâtlarına mahsus ebnâ-yı zaman meyanında bir baba Neş'et derler; kendi nazmında

"Âyin-i hankâh-ı dilem ser Hamzavî

Hiçbir tarîk-ı sâlikîne vermez âh-ı râh

Azmin Hicâz-ı aşk ise evi âsâr-ı Neş'et'e

Eyle sülûk etme hemân istibâh-ı râh"

nükteleriyle nice ham dilleri pühte, nice gönlü ölmüşleri zinde ve ihyâ buyurmuşlardı.

Şeyhi Mehmed Emin Efendi hazretleri Bursa'ya hicret buyurdıklarında, aralarında mektuplaşma ile râbita-i muhabbetleri üst seviyeye çıkmıştı. Bu sıralarda haftada birkaç gün asrının büyük şeyhlerine *Mesnevî-i Şerîf* müzâkeresine başlamış ve safâ-yı vakitleri oldukça *Tûfân-ı Ma'rîfet* adlı bir eser telif etmişlerdir ki Buharalı Bîdil Hindizâd'ın *Tûr-ı Ma'rîfet*'ine cevap mahiyetindedir. Hakikaten muhatabına kat be kat galip olduğu erbâb-ı dâniş ve vukufa gizli değildir.

İlk dönemlerinden bu ana kadar aldığı aferinlere sebep olan şi-

irleri ve eserlerinde seleflerinden hiç kimsenin eserine benzemediğinden, ancak üç dilde istediği vadide kalıp lafızlara farklı manalar yüklemekle taze can verirdi. Es'ad Bağdâdî'nin ol diyara mahsus lisânı ve levendâne elfâz ile vürud eden gazeline cevaptır.

*Kılıcı kanlı, eli kanlı, dili kanlı güzel
Çeşm-i cellâdı yaman kan alıcı kanlı güzel
Kahraman mügehmi gibi celâlî meşreb
Bir levendâne revişli gelişi Osmanlı güzel*

nazîreleriyle el-hak zeminine fâik olduğu ve bahr-ı muhît-i ulûm-ı şettâ Râğıb Mehmed Paşa merhûmun; “İrfân ile mahsûd-ı kirâm vüzerâyız” dedikleri gazele, “Biz şâir-i şûrîde edâyız ne gedâyız” cevapları benzeri, asrının ve önceki şairlere nazire ve cevaplarında olan galebe ve sebkatleri dîvân-ı şerîflerini mütalaa eden yarânın gözüne çarpar. Beytinde;

*“Sad hezarâmı gelir Gülşen muninin lik
Neş’egâh-ı sühana bir dahi Neş’et gelmez.”*

Yukarıda yazılan ve beyan olunduğu üzere, tâlibân ve âşıkâna tadrîs ve ta’lîme himnetini sarf etmiş ve müzâkerenin akabinde gülbank dualarını resîde-i tâk isticâbet etmek üzere derler; hemmen cenâb-ı ahadiyyet nice müddet vücûd-ı inâyet âlûdlarına ömür ü âfiyet ihsan edip himmet-i terbiyet eserlerin nice mâye-gâna mâye-i feyz-i marifet eyleye. Âmin sümme âmin bi câhi’n-Nebiyi’l-emîn.

1200 senesi dîvân-ı şerîfleri tertîb ve tebyîz olundukta inşâd olunan tarihtir.

*Hamdü lillah eser-i hazret-i üstadın ben
Cem’ine kaydına tertibine ettim hizmet
Hele bu tercümeye dahi muvaffak oldum
Lenk ve lûk eyleyerek çünkü bu sa’ ve tâkat
Cevheri harf ile tahrir ederken (Pertev)
Dedi tarihini dîvân-ı şerîf-i (Neş’et). sene 1200/1785*

Hoca Neş'et Efendi'nin Tercüme-i Hâline Zeyl-i Âcizânemdir

Neş'et Efendi hazretleri, bu fakîrin veliyy-i nimeti ve Hoca-i ekremi olan Kethüdâzâde Mehmed Ârif Molla Efendi hazretlerinin Farsça hocası olup feyz, fazl ve kemâllerini, insânî cömertliklerini anlatırlardı.

Şöyle ki; evlerinden hiçbir zaman garip ve misafirler eksik olmaz, her türlü misafir için yemek çıkarır, her birine ayrı ayrı hizmet sunulurdu. Meselâ; misafir talebe olursa, kalacağı odası ve yiyeceği yemek ayrı; Bektâşiye'den olursa yemeği ve odası başka; turruk-ı âliyyeden olursa yemek ve odası değişik olurdu. Özel Lihye-i saadet odası vardı. Özel zamanlarda açılır, ziyâret olunur, evlerine hem zâhir-bîn, hem sûfî, hem de rind meşreb kişiler gelirdi. Kendileri çubuk içerlerdi.

Meclislerinde sûfilerden biri bir gün; "Efendim, Cennette mangal ve ateş yok, siz orda çubuğu nereden yakarsınız?" diye latîfe edildiğinde düşünmeksizin, "*Size kebab yapılan ocaktan yakarız*" cevap vermişti.

Keşf u kerâmetlerinden dahi nakl buyururlardı. Hoca Neş'et Efendi, öğrencileri ve şâkırtlarından bazılarına çeşitli işler verirdi. Hoca Efendimiz de, "*Ah ne olur, bana da bir iş verse de yapsam*" diye gönlünden geçirirler. Derken bir gün, "Ârif Molla sizin yolunuzun üzerindedir; şu nezirleri al da, geçerken Emir Buhârî Hazretlerinin dergâh-ı şerîflerinde odaların çıraklarına bırakıver demişler. Peki efendim, dedim. Memnuniyetle aldım, o hizmeti edâ ettim diye, güle güle anlatırlardı. Çünkü Hoca Neş'et Efendi'nin devlet-hâneleri İstanbul'da Yüksek Kaldırım civarında, Ârif Efendi'nin evleri ise babalarının sağlığında Fatih Çarşamba civarında olduğundan, Emir Buhârî hazretlerinin hemen önünden geçmektedir.

Bir gün meclislerinde; "*Ed-dünya mezreatü'l-âhira*" (Dünya âhiretin tarlasıdır) hadîsinden bahsolundu. "Bu neşeden el-ân cari olan herkesin söz ve fiilleri aynı aynına güya ayneden akseder gibi, öteki neşede zâhir ve mevcut olur. İşte ben şimdi şu odada duran elmas tıraş bardağı bir fakîre veririm. Yine bu bardağı cennette aynı aynına bulurum" diye buyururlar imiş.

* * *

Hoca Efendimiz, önüne derse gelen gençlere, “Tekkelere dadanmayın, dervişlerle görüşmeyin, kaleminize, memuriyetinize, işinize devam edin” diye nasihat edermiş. Zira gençlikte meslek, memuriyet ve hüner tahsili gereklidir, derdi.

* * *

Bir gün meclisinde; Hallâc-ı Mansûr’un “*ene’l-Hak*” dediği menkıbeden söz açılıp kelâm olurken, orada bulunan bazı sûfiler, “Hiç *ene’l-Hak*” denilir mi? dediklerinde; Hoca Efendi, “Ya ne demeli idi, *ene’l-bâtıl* mı deseydi?” deyince, meclis susmak mecburiyetinde kalmıştı.

Ders için gelen sûfilerden birisi bir gün; “*Efendim Farsça’yı cehennem lisanıdır diyorlar; öyle midir?*” diye üzümlere sordular. Hoca Efendi hazretleri, “Eğer öyle dedikleri gibi ise yine öğrenmek lazımdır; zira nereye gideceğimizi bilemiyoruz. Eğer cehenneme gider isek, ehl-i cehennemin lisanını bilmemek de bir azâb-ı diğerk olur” diyerek hoş bir cevap vermiştir.

* * *

Bir gün Hoca Efendimizin meclis-i âlîlerinde ağzı bozuk Farsça hocalarından şikâyet ve Şâhidî merhûmun dibâcesinde;

“Hüdâ kahr eylesin ol câhili kim

Okutur nazmı gej olup muğlem

Ana kim olmadı manzûmu maktûr

Çû talîm etmek ister Bârî mensûr”

ağzı bozuklara olan dua-i aleyhânın kelâmı olurken, Farisîhanlık muhdeslik gibi sözdür. Hoca Neş’et sözü olmalı; “Farsça okutan İstanbullu olmalı” diye Hoca Neş’et Efendi’nin Farsça’da imam ve müracaat mevkii olduğunu, kendileri âlemin kütüphânesi gibi oldukları halde medh u senâ buyururlardı. Hâsılı, Rum’da öyle Farsça hocası gelmemiş dense, acayip ve garip bir söz olmayıp doğruyu söylemiş olur.

Pertev Efendi, Dîvân'ını tertîb ettikten sonra kabiliyetli ve istekli talebelere yirmi iki yıl daha tâlim ve terbiyeleriyle meşgul olmuştur. Müşarun ileyh hazretlerinin kabır-i şerîfleri Topkapı hâricinde, doğru hastahaneye gidecek yolda, sağ tarafta, Topkapı'nın dört yüz adım kadar uzağında bulunmaktadır.

Muntazam som taştan yapılmış bir sofa içerisinde, pehleli baş ayak iki büyük direk taşı vardır. Baş taşında bu tarih yazılıdır. Sofası yüksektir. Sofanın ittisalinde ulu büyük bir ağaç vardır ki so-fayı rahnedâr etmektedir.

Tarihi budur:

“Hazret-i âhend-i zîşân-ı reşâdet iktirân

Âlim ilm-i ledün Neş'et Süleyman-ı zaman

Neş'eyâb idi mey-i aşk-ı Celâleddin ile

Meslek-i râhî idi âyîn-i pâk-i hâcegân

Hind u Sind ve Mekke ve Bathâ ve Buharâ'dan gelen

Bînevâyânedir Lütfî iken dârü'l-emân

Teng olup bu hâkten pür kudûret zâtına

Oldu çün rûhu'l-kuds tâ âlem-i kudse revân

Nakşibendî nezri itmâm eyledi tarihini

Oldu baba Neş'et'e, a'lâ-yı illiyîn mekân” 1206/1791

0012 Nezir-i Nakşibendî

1222/1807

Müşarun ileyhin pederi Ahmed Refia Efendi de aynı sofa içerisinde yatmaktadır. Vefât tarihi 1162/1748'dir.

Büyük dedeleri Mehmed Efendi de orada medfûndur. Vefâtı 1170/1756'dır.

15 Seferü'l-Hayr 1305.

* * *

İş bu menâkıbnâmenin tab'ı esnasında unutulmuş hikâyeler cümlesindendir.³¹³

³¹³ Bu bölüm matbu nüshada olmayıp, Dursun Gürlek Bey'de bulunan aynı tarihli baskının kenarına el yazısıyla şerh edilen özel nüshadan alınmıştır.

Yalancı Peygamber

[Abbâsî halîfelerinden Hârûn Reşîd zamanında Müseyleme-tü'l-Kezzâb gibi, yalancı peygamberlik iddiasında bulunan bir zât ortaya çıktı. Tuttular, Hârûn Reşîd'in huzuruna getirdiler, yatırıp döğmeye başlayınca adam bağırıp çağırmaya başladı. Hârûn Reşîd'in şehzâdesi de orda idi. Şehzâde Me'mûn peygamberlik iddiasında bulunan adama: "*Fasbir kemâ sabare ulü'l-azmi mine'r-ru-sulî*" âyetini okudu. Orada bulunan vezir ve devlet erkânı, âyeti kerîmeyi Me'mûn'un böyle bir yerde hatırlayıp okuması çok hoşlarına gidip beğendiler. Âyet-i kerîme'nin tefsîri: "Eslâfta gelen ulü'l-azm peygamberler, muhaliflerin cevri u cefâlarına nasıl sabr ve tahammül ettiler ise, sen de öyle sabr ve tahammül et." demektir.

Muhalif Öğrenci

Cennetmekân Sultan III. Selim zamanında Fatih Camii'nde talebeye tedris ve ta'lîm buyuran dersiâm hoca efendilerden birine, talebesinden birisi; hocasının okutmadığı etmediği, mütalaa kılmadığı şerhlere ve hâşiyelere bakıp, zor sorular bulup hocasını sıkıştırmayı alışkanlık haline getirir. Hocası her nasılsa kendini toplar cevaplar verir ise de, bir gün değil, üç gün değil, ders ve konu dışı sorular sormayı sürdürür.

Yine böyle bir gün sorular sorunca hocası cevap veremez, âciz, çâresiz kalır, talebesinin hasmane tutumu anlaşıldığından kitaplarını toplar; artık bundan sonra bize burada ders okutmak lâzım değildir diyerek pabuçlarını alır; seksen, doksan talebesini bırakır, camiden çıkar, gider.

Kasıtlı sorular soran müddeî ve muterize, o günden sonra bir cinnet hali gelir, dersi ve ilmini kaybeder, sokaklarda perişan ve bî sâ mân gezer, yürür oldu, buyurdular.

Anlattıkları bu hikâyeden öyle anlaşılıyor ki ilim aldığı, ders gördüğü hocasına düşmanca sorular sormak âdâb-ı ta'lîm ve taallümden değilmiş.

İlâhî Aşk

Hoca Efendimizin huzûr-ı âlilerinde âşktan söz açıldı da: öyle aşk-ı ilâhîler vardır ki, mahşerde cehenneme yüz velî verecekler, o vakit cehennem, “Yandım yâ Rabbi!” diye bağırarak imiş buyurdular.

Deryâ-yı Ma’neviyye

Hoca Efendimizin pederi Rumeli Kazaskeri Sâdık Efendi merhûm, sayfiye olarak bir sene Boğaziçi’nde İstinye’de yalı icar etmişler. Hoca Efendimiz o vakitleri daha kundakta annesinin kucağında sabi olduğu ve vapur da olmadığı için, iki çiftte kayık ile giderlermiş. İstanbul’dan İstinye’ye bir gün giderken, Arnavutköy civarında kazaen kayık devrilir. Denize düşenleri çıkarırlar. Bir de bakarlar ki çocuk yok. Meğer çocuk kundağıyla akıntıya uymuş ve arkası üzerine gelmiş gidiyor. “Aman çocuk gidiyor” derler, çabuk kayık yollarlar, gidip çocuğu alırlar, getirirler; elhamdülillâh, maşaallah hiçbir şey olmamış; vâlidesinin kucağındaki gibi o deryâyı ma’neviyeyi hem cinsim diye kucaklamış, başının üzerinde mahfaza-i ilâhî ile mahfûz olmuş, hemen almışlar getirmişler.

İNDEKS

- A
- Abbâsî Devleti 107, 267
Abbâsiye 252, 269, 410
Abdulahad-i Nuri 335, 429
Abdulahad-i Nûrî 33, 105
Abdulgani Nablusî 129
Abdulkadir Geylânî 62, 268, 353
Abdûlmecîd Sîvâsî 33, 335
Abdurrahman Câmî 324
Acem Ali Efendi 371
Acem Mezhebi 335
Aded-i Âyât-i Kur'âniyye 274
Aşık Ömer 170
Âhir zaman Nebîsi demek 76
Ahlâk-ı zemîme ondur 417
Ahmed Baba Efendi 354
Ahmed Muhtar Hamdi Efendi 66, 374
Ahmed Rifâî 52, 71
Akşemseddîn 303
Alemdar 31, 80
Alemdar Mustafa Paşa 26, 31, 80, 193
Alık Molla 231
Ali Behçet Efendi 78, 109
Ali Kuşçu 15, 291, 381
Ali Rıza Bey 79, 80
Ali Rıza Paşa 31, 55, 80
Ali Said Efendi 33, 261
Allah canımı alsın 396
Allah İsminin Karşılığı 382
Allah'ı inkâr 75
Allah'ın Adını Tabiat Koymuşlar 75, 76
Altı peygamber 352
Alyanak Ali Efendi 93, 235, 236
Ana Hakkı 190
Arabzâde İlmî Efendi 427
Arap İskeleyi 91
Arılar 405, 406, 407
Âsâ 64, 92, 93, 376
Ârif Efendi 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 42, 326, 327, 329, 370, 383, 454
Arnavutların aşlı 123
Asım Efendi 29, 30, 59, 60, 210
Atıknâme 321
Ayasofya şeyhi ve vaizi 105
Âyât-i erbaîn 229
Aygır İmam 149
Ayn-ı Zübeyde 202

- B
 Bâb-ı Humâyûn Toplantısındaki
 Sürgünler 88
 Bahâriye Mevlevihânesi 342
 Bahrü'l-me'ârif 313
 Balat 173, 402, 418, 442
 Balmumcular Kâhyası 159
 Balık burcu 133
 Bandırmalı Şeyh Seyyid Yûsuf
 Nizâmeddin 295
 Barata 145, 237
 Bazı Şiirleri 82
 Bağdat Valisi 31, 55, 80
 Beşiktaş 21, 22, 23, 34, 35, 37, 42, 49,
 51, 52, 53, 55, 61, 79, 80,
 89, 90, 93, 94, 98, 116,
 126, 133, 134, 160, 171,
 174, 176, 203, 206, 213,
 215, 231, 235, 236, 241,
 253, 254, 259, 263, 264,
 270, 284, 286, 289, 295,
 299, 300, 315, 319, 322,
 328, 332, 335, 342, 344,
 354, 365, 401, 402, 409,
 425, 426, 427
 Beşiktaşlı Dede İsmail Efendi 53
 Behlül Dâna 161, 162, 280
 Bektâşî Erenleri 80, 139, 206
 Bektâşiye ile Nakşibendiye arasındaki
 fark 63
 Bektâşiye ne zamandan beri vardır 66
 Ben ilm-i kîmya ile bakır altın ederim 420
 Besim Efendi 81
 Birgivî 242, 394
 Bosnalı Sâbit Ali Efendi 398
 Bostancı 153, 237
 Bu halk beni talan etti 130
 Buhtû'n-Nasr 309
 Burçlar 174
 Bursa 30, 31, 48, 57, 58, 71, 120, 127,
 128, 130, 318, 320, 335,
 359, 422, 424, 430, 452
 C
 Ca'fer-i Tayyâr 411, 412
 Çamgöz 227
 Cengiz Han 63
 Celbiye 55
 Cimri 70
 Çerkeşli 33, 37, 88, 89
 Cerr-i eskal 219
 Cevbi 418
 Cezayir Müftüsü 176
 Cezzâr Ahmed Paşa 144
 Ç
 Çilingir ya da Ferîh 299
 Çınarlık 178
 Çingiraklı Baba 286
 D
 Dede İsmail Efendi 33, 53, 54, 55,
 163, †168, †174, 177, 207,
 235, 236, 238, 268, 315
 Dehrî 215
 Deli Petro 368
 Dergâhnâme-i Mü'minzâde 431
 Derviş Emîn 404
 Devşirmeler 111, 112
 Devr-i Zuhâl 76
 Dinsizi İkna Yolu 131
 Dudullu 415
 Dülgerzâde 32, 236, 436
 Dünyanın Şekli 68
 Dünyanın hem aslı vardır 137
 Dürrizâde 167
 Dihyerü'l-Kelbî 240

E

- Ebced 307, 309, 399, 400
 Ebu Müslim Horasanî 193
 Ebussuud Efendi 212, 213
 Efendim soyunacağım 155
 Eflâtun 81, 250, 317, 318, 364
 Eflâtun kavminin peygamberi idi 81
 Ekmekci Oğlu Dâiresi 335
 Elvan Efendi 319, 320
 Emeviye 65, 140, 193, 252, 269, 410
 En Dayanıklı Eşyalar 135
 Enverî 196, 197
 Erbaîn 133, 229, 402, 403
 Erenler bizim içimizde avâm çoğaldı 160
 Eski Zağralılar 157
 Ev ekmeği 269
 Evkaf Nâzırı 192
 Evkâf-ı Hümâyun Nâzırı 49
 Evliyâullâhın vücûdları Allah kesilmiştir
 405
 Eğri Cengi 118, 119, 120, 424

F

- Fahreddîn-i Râzî 101
 Fârâbî 151, 152
 Fas 39, 74, 214
 Fatih Cami 65, 139, 173, 216, 217
 Fatih'in Liyakatı 175
 Fatiha çekilince 82
 Fesleğen 232
 Fevâtiş 373
 Fillerin Kini 142
 Firarî Ahmed Paşa 284
 Fransız enfiyesi 69
 Fındıklılı 65
 Fındıkzâde Efendi 56

G

- Gazneli Sulran Mahmud 143
 Gece nasıl yatmalı 179
 Gelenbevî Hoca 326, 347
 Gevheri 170
 Göz hakkı 129
 Gülistan 44, 93, 173, 196, 222, 234,
 239, 275, 276, 278, 283,
 290, 313, 320, 325, 327,
 343, 355, 372, 393, 422

H

- Haccac 284, 291, 292
 Hacı Evhad Tekkesi 50, 77, 334
 Hâcî Kâmî Efendi 394
 Hâcî Mehmed Edîb Efendi 333
 Hacı Nûrî Efendi 108
 Hadîkatü's-suedâ 303
 Hadim 140, 197
 Hadis-i erbaîn 229
 Hâşim Baba 44, 231, 295, 298, 299,
 343, 434
 Haşmet Efendi 204, 211, 212, 223
 Hakem olayı 258
 Hakîm-i Arab 299
 Halebî 90, 179, 180, 283
 Halep Zelzelesi 339
 Halat Efendi 240, 241
 Halîfe Me'mûn 63, 141, 210
 Halil Ağa 65, 66
 Hasan Can 28, 51, 120, 422, 430
 Hasekî Ağa 146
 Hayrullah Efendi 241
 Hazret-i Âdem 76, 344, 399
 Hazret-i Mevlânâ 52, 73, 364, 369,
 370, 445
 Hazret-i Mûsâ 153, 154, 165, 222,
 224, 225, 226
 Hazret-i Ömer 256, 257, 345, 423

Hazret-i Süleyman 151
 Hazret-i Sümbül Sinan 210
 Hekimoğlu Ali Paşa 109, 298
 Hendek Gazâsı 305
 Her kısa fitnedir 143
 Hilmi Efendi 234
 Hoca Emin 49
 Hoca Nasîr Tûsî 393
 Hoca Neş'et 29, 30, 44, 47, 50, 77,
 129, 370, 384, 399, 418,
 444, 445, 446, 447, 453,
 454, 455
 Hoca Neş'et Efendi 30, 44, 47, 50, 77,
 129, 370, 384, 399, 418,
 445, 446, 447, 453, 454, 455
 Hoca Sadeddin Efendi 22, 28, 120
 Hoca Sâkıb Efendi 171
 Hotin 282
 Hükemâ-yı İshrâkiye 91
 Hülâgü 268
 Hüseyin Baba 140
 Hüseyin Dede 42, 327, 328
 Hz. Ali'nin Doğumu 198
 Hz. Fatıma 73, 74
 Hz. Ömer 41, 46, 99, 100, 101, 123,
 124, 174, 255, 291
 Hz. Yunus 122
 Hz. İdris 170
 Hz. İsa 108, 170, 178, 218, 340
 Hz. İsa'nın İnmesi 340
 Hızır Kadı 158
 II. Bâyezid 191
 IV. Murat Han 149

İ

İbn Hacer 413
 İbn-i Kemâl 111
 İbn-i Sînâ 152, 303, 321
 İbni Revaha 256

İbrâhîm Nesîm Efendi 359, 361
 İşkodralı Mustafa Paşa 137
 İhtisab Nâzırı 168
 İlginç İsimler 246
 İlm-i hey'et 408
 İlm-i teşrîh 408
 İmâm Ebû Yûsuf 346
 İmam Zeynelabidin 224
 İmâm-ı A'zam 316, 346
 İmrü'l-Kays 322, 323, 416
 İnci 434, 442
 İngiliz Selim 220
 İsa Efendi Tekkesi 110, 432
 İskenderiye 113, 362
 İsmet Bey 65, 339, 414, 422, 423, 426
 İsnâ aşere 250
 İsrail 224, 293, 381, 382
 İstiğrak Hali 42, 60
 İzmit 214

K

Kadir Gecesi 109
 Kadı Nureddin Efendi 61
 Kadı İle Laz 189
 Kadızâde Mehmed Efendi 47
 Kadızâde Tahir Efendi 140
 Kaşgarî 77, 110, 434
 Kâmus Mütercimi 47
 Kanbûr Hasan Efendi 425
 Karaağaç 139
 Karabıçak 228
 Karakadı 168
 Karantina 39, 214
 Kasîde der sitâyîş-i Bekir Paşa 86
 Kaside-yi Tantaraniyye 162
 Kastamonu 77, 415
 Kasımpaşa Mevlevihânesi 64, 76, 326,
 327, 329
 Kâtib Çelebi 430

Katolik demek 316
 Kavuklar 192
 Kaygusuz Dede 259
 Kazaklar 238
 Kazan 45, 72, 95, 126, 184, 211, 215,
 237, 402, 450
 Kazasker Şemseddin Molla 167
 Keçecizâde İzzet 160
 Kediler 203, 241, 285
 Keşşâf 102
 Kemâl Paşazâdesi 53
 Kemâlpaşazâde 210, 233, 385, 386
 Kemanî Rızâ Efendi 315
 Keyifler iyi mi 279
 Kitaptan söylemek daha iyidir 90
 Koca Mustafapaşa 210
 Koca Râgib Paşa 166, 168
 Konya 140, 229, 369, 386, 447
 Körler yolu 202
 Köse Kâhya 193
 Kristof Colomb 191
 Kulekapısı Mevlevîhânesi 155, 235
 Kuleli Kışlası 359
 Kürd Abdurrahman Efendi 88
 Kuyruklu yıldız 96, 165
 Kılıç Ali Paşa 231, 365
 Kınalızâde 44, 292, 374, 385
 Kıncı Sâlih Baba 140
 Kızılbaş 146, 147

L

Lârî 263
 Laz 29, 189
 Laz Mehmed Efendi 29
 Lebîb Efendi 370

M

Maraşlı 415
 Mâtem ve aşure 334

Meczub 183, 200, 345
 Medâyin 345, 346
 Medîne-i Münevvere Kadısı 47
 Mehdi ve Deccâl 336
 Mehmed Celâl Efendi 394, 414
 Mehmed Râkım Efendi 387
 Mekkîzâde Asım Efendi 59, 60
 Menâkıb-ı Murtazavî 345, 387
 Midhat Paşa 359
 Mimar Sinan 112, 116
 Molla Cami 52, 53, 374
 Morali 89, 90
 Moskof 59, 97, 99, 107, 155, 168,
 169, 194, 195, 200, 201,
 238, 244, 290, 341, 404,
 448, 450
 Mu'tezile 81
 Muaviye b. Ebi Süfyan 258
 Müşîr Kemâl Paşa 354
 Muhyiddin Arabî 96
 Müneccim 29, 33, 55, 63, 66, 141,
 195, 241, 376, 392, 425
 Müneccimbaşı 29, 33, 55, 195, 425
 Münif Efendi 254, 255
 Münzevî Afîf Sâlih Efendi 47
 Murad Molla şeyhi 76, 77
 Mustafa Paşa 26, 44, 60, 113, 137,
 193, 227, 293
 Müstakimzâde 44, 227, 246, 272, 275,
 293, 383, 431
 Mısır Çarşısı 21, 168, 290
 Mısırlı İbrahim Paşa 135

N

Nâbud 130
 Napolyon Bonapart 340, 362
 Nasreddin Hoca 120, 197
 Nasıl Gâvur Olunur 197
 Nazmi Efendi 104, 105

Neccarzâde Rıza 32, 80, 90, 94, 133
 Nef'î 180, 187, 188, 189, 380
 Nevres Paşa 93
 Nevruz 239
 Nimetullah Efendi 241
 Niyazi-i Mısrî 73, 74
 Nübüvvet ve Velâyet 67
 Nüşrevân 232, 243, 250
 Nusret Efendi 168, 169
 Nusret Paşa 33, 51, 383

O

O bizden değildir 266
 Okçuzâde 229, 416
 Oluklubayır 207
 On iki İmam 250, 254
 Ona dost derler 150
 Ortaköy mezhebi 328
 Osman Baba 165, 166
 Osmanlı 21, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 45,
 112, 113, 114, 115, 127,
 149, 178, 281, 318, 319,
 338, 394, 452
 Osmanlılardaki Hristiyanlar 338
 Osmanzâde 147, 148, 188, 347, 348

Ö

Ölülere Telkin 71
 Ömer b. Abdülazîz 65, 100, 346

P

Pâk nîset çeşme-i Pâkest 401
 Palabıyık 28, 29, 34, 50, 53, 159, 191,
 221, 378, 403
 Palabıyık Hoca 50
 Pend-i Attar şarihi 66
 Pertev Paşa 330, 331, 418, 422
 Pir Evi 139

R

Ragıp Paşa 166, 168, 169, 194, 195,
 204, 205, 211, 212, 223
 Rahimehullahi Nebbaşı'l-evvel 125
 Ramazâniye 162, 398
 Ravzatü'l-ahbâb 256, 305, 342, 343
 Rey 213, 247
 Rû'yetullah -Allah'ın görülmesi- nasıl
 olacak 81
 Rûhi-i Bağdadî 373
 Rumeli Hisarı 42, 61

S

Sa'dâbâd 401
 Saadettin Efendi 118
 Sadık Baba 253, 254
 Sâdik Efendi 47, 125, 457
 Saffet Efendi 237
 Sahib-i ziç 141
 Sakal-ı Şerîf 178
 Sâlihiyye 367, 368
 Samurkeş Osman Bey 344
 Saray'ın Kusuru 175
 Sarı Kâdî 415
 Selim Baba 231, 298, 299
 Selimiye Dergâhı 241, 332, 422
 Selimiye Kışlası 359
 Selimiye Tekkesi 109
 Selman-ı Fârisî 304, 305, 345
 Serasker Hüsrev Paşa 59, 310
 Serasker Ziya Paşa 171
 Seren Pehlivan 147
 SeyyidAğa 40, 41, 54, 55, 56, 61, 286,
 401
 Seyyid Vehbi 188
 Simyâ 150, 163, 164
 Siyer-i Veysî 305, 316
 Siz Moskof askerisiniz 404

- Subha-i Sıbyân 371, 409
 Subhatü'l-Ebrar 289
 Süleymân Nahîfî 417
 Süleyman Rûhi Efendi 54
 Sultan Abdülazîz 51, 116, 264
 Sultan Abdülazîz Han 116, 264
 Sultan Ahmet 105, 106, 147, 167, 188
 Sultan Baba 80, 206
 Sultan I. Mahmud Han 230, 295, 298
 Sultan III. Mustafa 110, 152, 153, 217
 Sultan III. Osman 65
 Sultan Mahmud 59, 60, 89, 130, 143,
 152, 155, 160, 161, 176,
 195, 196, 197, 203, 214,
 230, 234, 236, 238, 261,
 270, 271, 279, 298, 431,
 432, 446
 Sultan Mustafa 110, 111, 153, 194,
 195, 216, 312, 314
 Sultan Selim 51, 116, †118, 119, 120,
 121, 129, 144, 147, 148,
 149, 152, 172, 220, 228,
 229, 230
 Sultan Veled 243
 Sünbül Efendi Dergâhı 334
 Sünbülzâde 47, 50, 188, 415
 Sünbülzâde Vehbi Efendi 30, 50
 Süreyya 364, 365
 Surûrî 313, 314, 315, 413, 414, 415
 Sürûrî Efendi 413, 414, 416
 Sütlüce 109
 Sıddık Efendi 32, 42, 90, 94, 133, 134,
 266, 300, 301
 Sıdika Hanım 426
 Sırmakeş Ârif 228, 229
- Ş
- Şâh-ı Nakşibend 238
 Şâhidî 231, 309, 327, 390, 400, 427, 455
 Şârih-i Mesnevî 417, 447
 Şems-i Tebrizî 194, 204
 Şeyh Ali 109, 253
 Şeyh Bekir Efendi 34, 170, 171
 Şeyh Şa'bân-ı Velî 415
 Şeyh Hakkı 49, 83, 94, 134, 300, 427
 Şeyh Hakkı Efendi 49, 94, 134, 300, 427
 Şeyh Hasan Nûrî Efendi 417
 Şeyh Kadri 263, 264
 Şeyh Mehmed Vahyî 417
 Şeyh Mustafâ el-Fenâyî Efendi 426
 Şeyh Necmeddîn-i Kübra 101
 Şeyh Niyazî Efendi 207
 Şeyh Râzî Efendi 425
 Şeyh Ruhi Efendi 235
 Şeyh Sâdî 222
 Şeyhü'l-Ekber 66, 179, 181, 410
 Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey 35, 287
 Şeyhülislâm Molla Beyefendi 303, 342
 Şeyhülislâm Yemenicizâde Efendi 340
 Şitazî ve Mahbûbe 401
- T
- Tâhir Paşa 365, 366
 Tanbûrî Zeki Ağa 79
 Tanzîmât 365
 Tarîk-ı aşk 215, 289
 Tasavvurât 422
 Tasdikât 422
 Tatar Böreği 144
 Tatar Efendi 52
 Tebâyi'-i Burûc 391
 Tepedelenli Ali Paşa 260
 Tevhid Efendi 32, 34, 47, 52, 80, 94,
 177, 206
 Tevrât 309, 310
 Timurlenk 318, 338
 Tiryaki 288, 332
 Tokâdî 383, 416

464 • OSMANLI HAYATINDAN KESİTLER

Trabzon 189, 236

Tuhfe-i Vehbî 51, 77, 197

Tuna 195, 218, 305, 418

Tunus 245, 394

Tütün 90, 153, 253, 354

Tirnova Müftizâdesi 47

Z

Za'îm Süleyman Ağa 303

Zaik 130

Zübeyde Hanım 201

U

Ubeydullâh-i Ahrâr 323

Uzuncaova 49, 51, 126, 239, 289, 315

Ü

Üç lakırdı 70

Ümmî Sinan 355

Üsküdar Mahkemesi 361

Üzeyir 310

V

Vahdet-i vücûd 301

Vekil İbrahim Baba 139, 140

Vişne Efendi 429

Y

Yahya Efendi 34, 51, 66, 108, 173,
213, 263

Yahya Efendi türbedârı 108

Yavuz Sultan Selim 28, 51, 120, 121,
148, 149

Yemliha Hasan Efendi 416

Yuşa Aleyhisselâm 397

Yüklenmek Böyle Olur 108

Yıldırım Bâyezid 318, 383

Yıldız İlmi 141, 164, 392

Osmanlı Hayatından Kesitler

Emin Efendi

Bu kitapta anlatılan ve fikirleri tanıtılan Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi, 19. yüzyıl Osmanlı alimlerindendir. Genellikle Nakşibendiye dergâhında bulunmakla birlikte, Bektâşî babalarıyla yarenlik etmiş; İstanbul dergâhlarını, Beyoğlu kiliselerini dolaşmış; her türlü grup ve zümrelerle görüşmüştür.

Bu eser ne bir tarih, ne bir edebiyat ve ne de tasavvuf klasiğidir. Kitabı ilk defa eline alanın dikkatini çekecek olan hikâyelerden, onun bir hikâye veya mizah kitabı olduğu da söylenemez. O aslında bütün bunları içeren ve üzerindeki menâkıbnâme ismini de aşan bir karaktere sahiptir. Zira bu çalışma, yazılı tarih ve ilmî mülâhazaların kapsamı dışında kalan, Osmanlı insanı ve toplumunun karakterini içeren tanımlayan bir muhteviyata sahiptir. Bütün bunların yanında bu eserin en büyük özelliklerinden birisi de, içerdiği tarihî, edebî ve tasavvufî metin ve kayıtlardır.

Kitap genelde Kethüdâzâde'nin sohbetlerinden tutulan hikâye türü kısa nakillerden oluşmaktadır. Örnek vermek gerekirse, bir gün kendisine şöyle denilir: “Efendim! Tıbhâne Mektebi'nde Allah'ı inkâr ediyorlarmış; bu dünyada olan bütün her şeyi tabiat yapar, her şey tabiatla olur diyorlarmış.” Cevabında, “Eyi öyleyse; onlar Allah'ın adını tabiat koymuşlar. Çare yok bir Allah'a muhtacız.” demiş.